ИСТОРІЯ
ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ

ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ЧАСТЬ II.
1. оддѣлъ.

ЛЬВОВЪ, 1889.
Накладомъ Товариства имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

б) *Поезія лирична.*

Поетична вдача народу руско-украиньского зъявляє ся именно въ творахъ лиричныхъ, по-за-якъ рускї пѣснѣ простонароднї вызначують ся найбôльшою красою въ поезіи Славянъ. Коли-жь якій письменникъ рускій єсть талановитый и хôснує ся тыми пѣснями людовыми, то може ôнъ справдѣ утворити знаменитї поезіѣ лиричнї, поставивши свою литературну дѣяльнôсть на засновку непохитнôмъ. Тому-то Маркіянъ Шашкевичъ, Тарасъ Шевченко и Осипъ Федьковичъ стали славными поетами лиричными, написавши такї пѣснѣ та думы, якї утворивъ бы рускій народъ, коли-бъ хотѣвъ и теперь проявляти свою творчу силу. А вже-жь и иншї поеты, щó не мáли такого вѣщого духа, якимъ звеличилась сеся „трôйця", любувались въ лиричнôмъ напрямѣ литературнôмъ и збогатили нашу словеснôсть цѣнными своими творами. Такъ отже лирична поезія розвинулась у насъ красше, нѣжь поезія епична и драматична и сталась выразомъ всѣхъ тыхъ думокъ и бажань, якї на Руси-Украинѣ зъявлялись у всѣхъ добахъ суспôльно-національного побуту. А по-за-якъ наша батькôвщина ôдъ поконвѣку побивалась тяжкимъ лихолѣтємъ, то згадка за тї злиднѣ выражає ся часто словомъ сумовитымъ. Все-жь таки вдача Украинця зъ природы єсть бôльше весела, нѣжь тужлива, и про-те смѣє ся ôнъ иногдѣ крôзь сльозы та любує ся въ яснôмъ и мирнôмъ свѣтоглядѣ. Ôдтакъ руска поезі[illegible] лирична здобула собѣ мѣжь сестрицями славяньск[illegible] становище передовé, изъ-за чого руска литература з[illegible] домъ-перегодомъ таки доборе ся до красшои долѣ в[illegible] [illegible] словесного житя народôвъ славяньскихъ.

1. Маркіянъ Шашкевичъ[1]).

Коли пôсля першого подѣлу Польщѣ (1772) Австрія одержала бôльшу часть колишньои Червонои Руси, то можна було сподѣватись, що Русины небавомъ позбудуть ся пôтьмы духовои, въ якôй були попались пôдъ управою польскои шляхетчины, та що наукою въ рôдной мовѣ двигнуть ся изъ свого упадку суспôльно-національного. И справдѣ бажавъ цѣсарь Іосифъ II. пôднести руске духовенство до высшои просвѣты, думаючи, що освѣченî

¹) Важнѣйша литература: а) „Память Маркіяну Р.
Шашкевичу“. Сочинено Я. Ѳ. Головацкимъ. (Вѣнок Русинам
на обжинки Уплѣв Иван Б. Ѳ. Головацкій. Часть I. У Вѣдни 1846;
стор 47—66). — б) „Вспоминка о Маркіянѣ Шашкевичу“. Статья
Богдана Дѣдицкого въ альбумѣ „Зоря галицкая“. Въ Льво-
вѣ 1860; стор. 488—497 — в) „Маркияна Шашкевича жизнь и лі-
тературна діяльність“. Річь проф. дра Омеляна Огоновсь-
кого. виголошена на декляматорському вечері, даному заходом
товариства „Просвіта“ в память поета дня 7. липця 1872. року.
(„Правда“. Письмо літературно-політичне. Рочник пятий. Львів
1872; стор 157—163). — г) „Маркиян Шашкевич“. Річ проф. Вер-
хратского въ 30. роковини смерти М. Шашкевича. („Правда“.
Рочник шестий 1873; стор 392—399; 424—430). — д) „Возрожде-
ніе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“. Статья Ник. Устія-
новича въ письмѣ литературно-науковôмъ „Родимый Листокъ“.
(Издатель и отв. редакторъ Н. М. Огоновскій). Годъ II. Черновцы
1880; число 1—3. — е) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ
и Иванѣ Вагилевичѣ“. Изъ записокъ Якова Ѳ. Головацкого.
(„Литературный Сборникъ“, издаваемый галицко-русскою Мати-
цею. Редакторъ Б. А. Дѣдицкій. Годъ 1885. Выпускъ I., стор.
-36). — ж) „Маркіянъ Шашкевичь“. Про его житє и письма
савъ Омелянъ Огоновскій. Читанка для селянъ и мѣ-
У Львовѣ 1886. (95. книжочка товариства „Просвѣта“). —
ітє и значенє Маркіяна Шашкевича и въ додатку матерія-
мѣтки до ґенезы руско-народного ôдродженя въ Гали-
писавъ Володимиръ Коцовскій. Львôвъ 18..
замѣтки Коцовского въ III. томѣ
Онишкевича; стор. XIX—XXXII.

душпастырѣ זможуть бути тямущими учителями темного люду. Тому-то по его приказу заведено (1787) рускî выклады на университетѣ Львôвскôмъ[1]). Однакже Русины, бувши приголомшенî вѣковою недолею, не вмѣли оцѣнити того добродѣйства цѣсарского. Хоча бо Іосифъ II. звелѣвъ, щобы тî выклады ôдбувались въ языцѣ рускôмъ[2]), то професоры на выдѣлѣ богословскôмъ и философичнôмъ учили въ языцѣ церковно-славяньскôмъ, котрый лишь денекуды прикрашали словами рускими. Коли-жь въ тôмъ часѣ ученî професоры университетскî не знали рôднои мовы, то ôдки-жь могли еи навчитись студенты, котрыхъ морочила мертвота выкладу незрозумѣлого? Такъ отже просвѣта въ галицкôй Руси спинялась тогдѣ таки своими людьми, щó явились слѣпыми провôдниками на безпутью, ведучôмъ у безгодню смерти національнои. Тогдѣ-то печатались букварѣ для сѣльскихъ дѣтей въ языцѣ церковно-славяньскôмъ, а позаякъ ученî грамотѣѣ не пѣклувались святощами народными, то й не дивота, що въ 1830. р. въ Ставропигійскôй типографіи напечатано оду „Богъ“, неначе бъ сей стихотвôръ російского поета Державина бувъ написаный въ мовѣ (мало)рускôй[3]).

На Украинѣ пôдъ кормигою російскою поблагословилось на свѣтъ ранѣшній[4]), а въ Галичинѣ пôдъ управою австрійскою зъ вины своихъ рускихъ книжникôвъ густа темрява огорнула заковязлу землицю, щó давнѣй-

¹) Порôвн. II, стор. 48—60.

²) „Матѳія Данненмаура Наставленія історіи церковныя латінски изданная, Ѳеодоромъ же Захаріасіевичомъ — на рускій языкъ переведенная“. Часть I. Въ Львовѣ ҂аѱч (1790); стор. 2.

³) Сю оду выдавъ Д. Зубрицкій въ языкахъ россійскôмъ, польскôмъ и нѣмецкôмъ.

⁴) Въ 1798. р. напечатано перелицьовану Енеиду Ивана Котляревского.

шимъ своимъ лихолѣтємъ мовь-то засуджена була на дрѣмоту-мертвоту. Здавалось, що галицка Русь заснула на вѣки, що просвѣта въ рôднôй мовѣ вже не вырине нѣколи изъ зворушеного моря чужои культуры. Справдѣ, судилось намъ послѣднимъ бути; бо коли другî Славяне вже вершка дохаплювались и ось-ось братались зъ повнымъ яснымъ сонцемъ, то намъ, галицкимъ Русинамъ, приходилось гибѣти на долинѣ въ густôй студенôй мрацѣ. Та отъ, не загибла нѣ мова, нѣ хороша душа руска, щó була неначе чиста сльоза дѣвоча въ долони Серафима![1]) Нарôдъ галицко-рускій, хоча творивъ ся трохи-не самыми хлопами-мужиками, не мôгъ щезнути безъ слѣду на своѣй поконвѣчнôй земли: въ курныхъ хлопскихъ хатахъ зберегалась найдорожша спадщина по нашихъ дѣдахъ, се-бъ-то рôдна мова, и ôдтакъ плебейскій нарôдъ ждавъ-дожидавъ другого Мойсея, котрый отворивъ бы уста матери-Руси, — уста замкненî вѣковою недолею и вывѣвъ бы своихъ земляковъ изъ пôтьмы-мертвоты на свѣтъ ясный та животворный. И справдѣ, въ галицкôй Руси явивъ ся великій патріотъ, щó рôднôй мовѣ привернувъ давнî єи права, доказавши дѣломъ, що руска мова перестає бути хлопскою, а єсть спосôбною статись мовою всѣхъ Русинôвъ. То не ранѣшня зоря вынула зъ густыхъ хмаръ на тьмавôмъ небосклонѣ: то Маркіянъ Шашкевичъ зъявивъ ся яснымъ свѣточемъ, щó спящихъ своихъ земляковъ пробудивъ до житя просвѣтного.

Молодый вѣкъ Маркіяна. Маркіянъ Шашкевичъ родивъ ся 6. листопада 1811. р. въ селѣ Пôдлисю, повѣту Золочѣвского. Отець єго Симеонъ бувъ священикомъ въ селѣ Княжю; мати же єго, Єлисавета, оставалась якійсь часъ въ гостинѣ у свого батька, Романа Авдиковского, священика въ Пôдлисю, де й родивъ ся Маркіянъ.

[1]) „Русалка Днѣстровая". У Будимѣ 1837; стор. III.

Хата священика въ Пôдлисю стоить въ найкраспôмъ мѣсци села: при хатѣ садъ, а ôдтакъ лѣсъ притыкає майже до саду. Малый Маркіянъ бувавъ часто у свого дѣда въ Пôдлисю и вже зъ-малку полюбивъ красне село и милî звуки рôднои мовы. Добре затямивъ ôнъ собѣ старî дубы й сосны, щó стояли близько хаты и згадувавъ пôзнѣйше про садочокъ, де соловѣйчикъ щебетавъ пѣсеньки, та про журавля, щó тягнувъ воду зъ керницѣ. Ôдтакъ спѣвавъ ôнъ въ задумѣ:

> Пôдлисецка горо бѣла!
> Якъ тебе не бачу,
> Такъ ми тяжко, такъ ми сумно,
> Що трохи не плачу[1]).

Крôмъ Маркіяна, найстаршого, були въ батька ще чотыри сыны: Никола, Антôнъ, Осипъ и Захаръ, та й двѣ дочки, Марія и Юлія. Изъ тыхъ сынôвъ Симеона Шашкевича Антôнъ дослуживъ ся въ вôйску цѣсарскôмъ ранґи капитана при піонѣрахъ; Никола вмеръ около 1838. р., а Осипъ и Захаръ пропали десь безъ вѣсти.

Маркіянъ учивъ ся навпередъ въ нормальныхъ школахъ въ Золочевѣ, а потôмъ ôддано єго до ґимназіѣ въ Бережанахъ. Вже тогдѣ оказувавъ сердечну любôсть въ житю зъ товаришами; про-те всѣ горнулись до него и слухали радо єго дотепнои мовы. Коли вчивъ ся въ Бережанахъ, ставъ писати стишки польскî; особливо тогдѣ, якъ приѣхавъ домôвъ на свята або на вакаціѣ, писавъ бувало вѣршѣ зъ пожеланємъ для родителѣвъ, а братя и сестры радо выучувались тыхъ любыхъ творôвъ Маркіяна[2]).

[1]) „Вѣнок", часть I., 1846; стор. 100.

[2]) „Правда", 1873; статья Ив. Верхратского; стор. 395.

Коли Маркіянъ ставъ учитись въ Бережанахъ, дôждавъ ся ôнъ великого свята родинного: дѣдусь его, Романъ Авдиковскій, священникъ въ Пôдлисю, празнувавъ золоте своє весѣлє и 50-лѣтну рôчницю свого священства. Цѣла родина и приятелѣ задумали святкувати се велике свято справдѣ величнo. Дѣти, внуки й правнуки зôбралися вô второкъ великодный (6. мая 1823. р.) въ Пôдлисю и въ честь юбилята уплели „Вѣнець изъ сердець жичливыхъ". Се бувъ стихотвôръ въ мовѣ польскôй и рускôй, щô его надруковано у Львовѣ; тôлько-жь руска мова сихъ вѣршѣвъ не була ще чиста, народна, але перемѣшана зô словами церковно-славяньскими. Все-жь таки сердечнû були тû слова, котрыми дѣти, внуки й правнуки звеселили „дѣдуся" въ день золотого его весѣля[1]). Сей веселый стишокъ пôдписали дѣти, внуки й правнуки Романа Авдиковского, а мѣжь тыми внуками бувъ такожь Маркіянъ Шашкевичь.

Якъ Маркіянъ скôнчивъ науку гимназіяльну въ Бережанахъ, то власть духовна приняла его въ семинарію Львôвску, и ôдтакъ ставъ ôнъ слухати высшихъ наукъ на выдѣлѣ философичнôмъ. Та не довго пробувавъ Маркіянъ въ семинаріи духовнôй. Разъ позволено ему и его товаришеви Базилевичеви выйти на свѣтъ за орудкою; коли-жь ôнъ забавивъ ся надъ призволену годину, то старшина выгнала его зъ семинаріѣ.

Гôрко прийшлось теперь Маркіянови жити на свѣтѣ. Отець его загнѣвавъ ся на него и ôдказавъ ему своеи помочи. Треба було самому старатись о хлѣбъ, та въ бѣдѣ дальше вчитись. Тая журба о долю далась ему добре

[1]) Володимиръ Коцовскій, „Причинки до галицко-рускои библіографіѣ передъ 1848. рокомъ". („Зоря", 1886; ч. 22; стор. 377. 378). Сю библіографичну рѣдкôсть передавъ Коцовскому д-ръ Иванъ Мандычевскій.

въ тямки и зъѣдала его здоровлє въ слабосильнôмъ тѣлѣ. Але молодый Шашкевичь не впавъ духомъ. Недоля навчила его дбати про себе самого: ôнъ оглянувъ ся въ свѣтѣ, пôзнавъ людей, ôдтакъ ставъ учитись рôднои мовы[1]) и познакомивъ ся зъ исторією свого народу. Тогдѣ читавъ ôнъ чи-мало такихъ книжокъ, на якû въ семинаріи не вôльно було й дивитись. Бажаючи богато хосенного навчитись, Шашкевичь навѣщавъ библіотеку при университетѣ и въ закладѣ имени Оссолиньскихъ. Особливо-жь сеся польска библіотека подавала много поживы духови Маркіяна. Тогдѣ-то допавъ ôнъ письмъ Добровского про славянщину, читавъ творы Шафарика, Линдого, Раковецкого, Вука Стефановича, — и „нитка по нитцѣ дôйшовъ до самого клубка. Тутъ ему отворивъ ся великій свѣтъ! — славянщина, зô своею поважною, величною стариною, зъ ôдмолоджеными ôдживаючими парôстками. Все то переймала молода, повна силы и надѣ душа: — зъ живымъ запаломъ молодецкимъ слѣдивъ, испытовавъ, загортавъ цѣлу славянщину, и заедно розпросторонювавъ свои вѣдомости"[2]).

Такъ отже Маркіянъ розглянувъ ся въ славянщинѣ и станувъ наразъ въ новôмъ свѣтѣ, про якій давнѣйше й не догадувавъ ся. Тогдѣ познакомивъ ся ôнъ зъ двома талановитыми Русинами, щô вчились философіѣ у Львовѣ, — зъ Яковомъ Головацкимъ та Иваномъ Вагилевичемъ[3]). Головацкій ходивъ такожь до би-

[1]) Маркіянови Шашкевичеви мабуть звѣстна була малоруска граматика А. Павловского. (С.-Петербургъ 1818. — Гляди „Вѣнок", часть I., 1846; стор. 52.) А вже-жь найлучше навчивъ ся ôнъ рускои мовы, читаючи пѣснѣ простонароднû и слухаючи казокъ людовыхъ.

[2]) „Вѣнок", часть I., 1846; стор. 51. 52.

[3]) Шашкевичь записавъ ся тогдѣ на выклады II. року философіѣ, мѣжь-тымъ коли Яковъ Головацкій и Вагилевичь були слухачами I. року философіѣ.

бліотеки Оссолиньскихъ и побачивъ тамъ збôрникъ народныхъ пѣсень украиньскихъ, якй̂ выдавъ въ Москвѣ (1827) Михайло Максимовичь. Сейчасъ переписавъ Головацкій цѣлу сю книжочку и ôдтакъ познакомивъ ся зъ тыми пѣснями також Шашкевичь. Головацкій придбавъ собѣ Енеиду Котляревского[1]), изъ-за чого и Шашкевичь дôзнавъ ся про се писанѣ творця руско-украиньскои литературы въ періодѣ новôмъ.

Никола Устіяновичь пише, що Маркіянъ живъ въ Княжю майже два роки, та що тамъ крôмъ иншихъ книгъ читавъ „Слово о полку Игоревôмъ“, „Судъ Любушинъ“ и „Короледворску рукопись“[2]). Саме-тогдѣ дѣдичь села Княжого, Тадѣй Василевскій, щô бувъ совѣтникомъ ґуберніяльнымъ у Львовѣ, дававъ Маркіянови читати книжки польскй̂ и сербскй̂. Крôмъ Василевского пôзнавъ Маркіянъ мѣжь учеными Поляками такожь Вацлава Залеского, котрый пôдъ назвою Вацлава зъ Олеська выдавъ (1833) у Львовѣ пѣснѣ польскй̂ и рускй̂ люду галиційского. Маркіянъ пôзнавъ такожь одного ученого Чеха, щô звавъ ся Янъ Православъ Каубекъ. Той дававъ ему книжки ческй̂ и розказувавъ про ôдродженѣ свого народу.

Коли Маркіянъ довѣдавъ ся, що деякй̂ народы славяньскй̂, именно ческій и сербскій, двиглись зъ упадку житя національного, то ставъ промышляти, чи не мôгъ бы и рускій нарôдъ бодай свою мову ôдъ загибели охоронити. Сумно стало молодому Маркіянови, що нашому народови межи другими народами славяньскими судилось бути послѣднимъ, що сей безталанный нарôдъ не мае своеи письменнои мовы, коли другй̂ пôдносять ся просвѣтою и здобувають собѣ поважанѣ у чужинцѣвъ.

Довго йшовъ ôнъ на-помацки безъ провôдника; довго не знавъ, чи засвитае ему свѣтъ въ тôй блуканинѣ. „Все ôнъ туживъ за чимсь, шукавъ, чого у школахъ не учили, чого не знаходивъ нѣ въ старыхъ, нѣ въ новыхъ словесностяхъ, бо ôнъ шукавъ своеи народнои, банувавъ за своею родимою. Мовь пôвсонно снувала ся передъ умомъ якась нова, питома, своя народна словеснôсть, — але не було ôдваги безъ проводу самому пустити ся въ незнакому путь“[1]). Головацкій пише, що такимъ провôдникомъ бувъ ему именно Котляревскій, ôдтакъ Маркіянъ „побачивъ живый прикладъ, переконавъ ся о можности народнои рускои словесности, — загадавъ великую гадку, утворити чисто-народну словеснôсть южно-рускую, и сесѣй гадцѣ вѣренъ оставъ ся до кôнця“[2]).

Пôзнавши велику родину славяньску ставъ отже Маркіянъ глядати народу руского и найшовъ его пôдъ сѣльскою стрѣхою. Але-жь сей нарôдъ явивъ ся неначе бѣдною сиротиною, щô всѣми покинена пôдъ чужимъ тыномъ пропадае. Маркіянъ Шашкевичь бувъ перший въ Галичинѣ, щô бажавъ зближитись до незрячихъ, простыхъ братôвъ, щô хотѣвъ до нихъ заговорити мовою рôдною и засновати для нихъ святыню просвѣты.

Руска трôйця. Маркіянъ Шашкевичь зъеднавъ для великои своеи гадки деякихъ товаришѣвъ шкôльныхъ и про-те завязавъ тогдѣ кружокъ, до котрого крôмъ Якова Головацкого й Ивана Вагилевича належали ще Бульвиньскій, Иванъ Головацкій, Илькевичь, Козановичь,

[1]) Головацкій купивъ собѣ друге выданѣ Енеиды Котляревского зъ р. 1808. По-за-якъ въ сѣмъ выданю були тôлько три части, то четверту часть переписавъ ôнъ своею рукою изъ ексемпляра (3. выданя зъ р. 1809.), щô его найшовъ въ библіотецѣ Василіяньского монастыря у Львовѣ. („Литературный Сборникъ“, 1885; выпускъ I., стор 11.)

[2]) „Родимый Листокъ“. Годъ II. 1880; ч 2., стор. 27.

[1]) Яковъ Головацкій, „Вѣнок“, часть I 1846., стор. 52.

[2]) ibid., стор. 52. 53.

Козловскій, Лопатыньскій, Острожиньскій, и и. Всѣ они прибрали собѣ имена славяньскû, заявляючи симъ починомъ, що бажають свои молодû силы присвятити славянщинѣ, а именно матери-Руси. Такъ Шашкевичь прозвавъ себе Русланомъ, Яковъ Головацкій — Ярославомъ, Вагилевичь — Далиборомъ. Були ще Богданы, Володарѣ, Всеволоды, Мстиславы, Ростиславы и и.

Члены сего товариства обѣцювали словомъ чести, трудитись черезъ цѣле житє для просвѣты народу рускoго. Они вписувались въ альбумъ, щô звалось „Руска Зоря". Крôмъ свого имени и прôзвища вписували они тутъ якесь одвѣтне прислôвє. Такъ Шашкевичь вписавъ изъ пѣснѣ народнои сû слова: „Свѣти зоре на все поле, заколь мѣсяць зôйде"; Яковъ Головацкій замѣтивъ: „Γνῶθι σεαυτόν, пôзнай себе, буде зъ тебе!" Острожиньскій же написавъ: „Часъ уже Ляхамъ перестати, а намъ Русинамъ начинати". Вписались ще студенты философіѣ й богословія: Бѣлиньскій, Гадзиньскій, Кульчицкій, Минчакевичь, Охримовичь, Покиньскій, Урицкій и другû[1]).

Въ сѣмъ кружку вызначувались особливо три товаришѣ, Шашкевичь, Головацкій и Вагилевичь, своими працями въ хосенъ рускои мовы, и про-те звано ихъ „рускою трôйцею". Душею-жь сеи трôйцѣ бувъ Маркіянъ Шашкевичь. Середнього росту, тонкій и меткій; волосє яснорусе, очи синû, тужнû, носикъ невеличкій, кôнчастый, лице худощаве, блѣде, щô зъявляло подобу справдѣ дѣвочу — ось и образъ нашого Маркіяна. Ôнъ мавъ рѣдкій даръ, взбудити въ товаришахъ любовь до рôдного слова, промовити до серця, заохотити до працѣ. Самъ бувъ мягкого, доброго серця, въ товариствѣ дотепный и забавный. Коли жь розговоривъ ся про руску народнôсть, про руску мову, тогдѣ показала ся вся сила єго

[1]) „Литературный Сборникъ". Годъ 1885. Выпускъ I., стор. 12.

душѣ: очи блиснули живо, чоло трохи приморщилось и лице набрало якоись грôзнои поваги; говоривъ сердечно й сильно переконувавъ. Ось якимъ горячимъ словомъ заохочувавъ ôнъ землякôвъ, любити рôдну мову:

Руська мати насъ родила,
Руська мати насъ повила,
Руська мати насъ любила, —
Чому-жь мова єй не мила?
Чомъ ся неи встыдати маємъ?
Чомъ чужую полюбляємъ?[1])

Такъ отже не дармувавъ Шашкевичь ôдъ того часу, якъ єго выгнали зъ семинаріѣ. Можна-жь на-певно сказати, що ôнъ не достигъ бы пôзнѣйшои своеи славы, коли-бъ остававъ ся безъ перервы въ тôмъ духовнôмъ институтѣ, и коли-бъ не бувъ познакомивъ ся зъ історією и мовами народôвъ славяньскихъ. — Тиху наукову працю Маркіяна перервало велике нещастє въ родинѣ. Се бо вмеръ єго отець Симеонъ 30. сѣчня 1833. р. и ôдтакъ мати лишила ся зъ сиротами безъ всякои помочи. Деяку пôльгу подававъ нещаснымъ сиротамъ дѣдичь Княжого, Тадѣй Василєвскій, котрый надъ ними принявъ опѣку и долею Маркіяна щиро займавъ ся.

Маркіянови треба було подумати про будущу свою долю, и про-те скôнчивши науки философіѣ, подавъ ся зновъ о принятє до семинаріѣ. И дѣйстно приняла єго до сего института духовна старшина (20. вересня 1834. р.), коли дôзналась, що ôнъ черезъ три роки безъ доганы живъ на свѣтѣ.

Ôдъ смерти батька ставъ Маркіянъ сумовитымъ и западавъ часто на здоровлю[2]). Щô весны выѣздивъ ôнъ

[1]) „Вѣнок", часть I., стор. 57.

[2]) Сестра Маркіянова Юлія изъ Шашкевичѣвъ Сметанова, писала (30. червця 1860. р.) свому молодому братанцеви Володи-

изъ семинаріѣ до села Княжого, де по смерти Симеона Шашкевича завѣдателемъ парохіѣ поставлено Терентія Сметану, щó бувъ оженивъ ся зъ Юліѥю, сестрою Маркіяна. Сметана удержувавъ при собѣ такожь матѣрь жены, и про-те Маркіянови бувъ тымъ милѣйшимъ побутъ на батькôвщинѣ.

Въ семинаріи не мôгъ Маркіянъ покинути тыхъ гадокъ, якими переймивъ ся тогдѣ, коли гôрко бѣдувавъ на свѣтѣ. Вступивъ отже въ тѣснѣйшій звязокъ зъ рускимъ кружкомъ и бувъ провôдникомъ молодыхъ товаришѣвъ въ змаганяхъ патріотичныхъ. Якъ дуже сї товаришѣ любили свого Маркіяна, можна дôзнатись изъ сихъ слôвъ Михайла Козановича: „О безсмертный Маркіяне!... Ты зажегъ єси огень въ моѣй груди, котрый лише гробова персть загасити зможе"[1]).

Вже въ 1833. р., коли Маркіянъ живъ на свѣтѣ, мабуть зъ принуки єго, семинаристы зложили збôрничокъ стихотворôвъ пôдъ заголовкомъ; „Сынъ Руси"[2]). Въ сѣмъ рукописнôмъ збôрничку помѣстивъ Маркіянъ два свои стишки. Ось и слова першого зъ обохъ тыхъ

мирови, що вже „через той часъ трехлѣтного приватизованья здоровлье Маркіяна дуже утерпѣло". („Зоря галицкая, яко альбумъ на годъ 1860"; стор 490.)

[1]) „Вѣстникъ для Русиновъ австрійскои державы". Вѣдень 1852; число 38.

[2]) Ось и заголовокъ сего збôрничка рускихъ стихотворôвъ: „Синъ Русѣ, или собраніє стихотворѡвъ въ рускимъ ꙗзику ѿ клеру Семїнарії єнеральнои въ Львѣгородѣ, рускогѡ краю Метрополії. Року 1833". — Рукопись сего збôрничка стихотворôвъ зберегае ся въ библіотецѣ крилошанина А. Петрушевича. Порôвн. „Бесѣду", журналъ литературы, политики и современной жизни. Львовъ 1887; число 1. 2. (Статья п. з. „Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833. года.)

стишкôвъ, щó мавъ заголовокъ: „Слово до чтителей руского языка:

Дайте руки юнї други,
Серце къ серцю най припаде,
Най щезаютъ тяжкї туги,
Умъ охота най засяде.

Разомъ, разомъ! кто силъ мае,
Гонѣтъ зъ Руси мраки тьмавї, —
Зависть най насъ не спиняе,
Разомъ къ свѣтлу други жвавї.

Ôдтакъ находить ся въ сѣмъ збôрничку прекрасна „дума" Маркіянова, щó починае ся словами:

Чи то сокôлъ пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летитъ?
Нѣ, — то козакъ конемъ садитъ...[1])

Коли-жь Маркіянъ живъ въ семинаріи, то питомцѣ хотѣли звеличити письменнымъ творомъ день уродинъ тогдѣшнього цѣсаря Франца I. Про-те написавъ ôнъ одвѣтный стишокъ, котрый надруковано у Львовѣ 1835. р. пôдъ заголовкомъ: „Голосъ Галичанъ въ пресвѣтлый, прерадостный ѯѕ (66) день рождества Єго императорского Величества Франца I., цѣсаря австрійского, короля Ихъ наймилостившаго". Се бувъ першій галицко-рускій стихотвôръ, написаный въ чистôй мовѣ народнôй. И отъ, сеся мила мова була неначе росою живущою и цѣлющою для семинаристôвъ, щó дотôль хôснувались языками польскимъ, латиньскимъ и нѣмецкимъ, а не дôзнались еще, що рôдна мова є спосôбна, статись литера-

---

[1]) Сесю „думу", написану пôсля народнои казки, въ новôй редакціи помѣстивъ Маркіянъ Шашкевичь въ „Русалцѣ Днѣстровôй" п. з. „Погоня" (стор. 65—68).

турною. Видѣвши тогдѣшне радôсне зворушене своихъ товаришѣвъ, Никола Устіяновичь мôгъ по-правдѣ сказати, що чудова тая ода зазвенѣла въ серцяхъ рускихъ мовь „позавна“, завзываючи мертвякôвъ изъ гроба[1]). Напечатанй 250 експемплярôвъ сеи оды розхоплено жаждливо мовь невидану новôсть, и ôдтакъ ходила она зъ рукъ до рукъ не тôлько въ семинаріи, але й по-за мурами сего духовного института въ мѣстѣ й на провинціи[2]).

Въ 1836. р. Маркіянъ выголосивъ першу руску бесѣду въ музеѣ семинаріѣ передъ духовною старшиною и передъ спрошеными гôстьми[3]). Дотôль говорено такй бесѣды по-польски, а часомъ по-латиньски и по-нѣмецки; ажь ось Шашкевичь поваживъ ся першій, на зборѣ старшихъ и молодыхъ ôдозватись по-руски. Сеся новина подобалась вельми всѣмъ семинаристамъ, и ôдъ того часу стали деякй мѣжь собою говорити мовою рôдною.

Того-жь (1836) року по вакаціяхъ сказавъ Маркіянъ першу руску проповѣдь въ архикатедральнôй церквѣ св. Юрія у Львовѣ въ самъ празникъ Покрова Пресвятоп Богородицѣ. Крôмъ Шашкевича выголосили тогдѣ руску проповѣдь еще Юліянъ Величковскій въ церквѣ Успеньскôй и Никола Устіяновичь въ церквѣ Параскевы. А по-за-якъ тогдѣшній ректоръ Телиховскій нѣколи не бувъ бы позволивъ семинаристамъ проповѣдати въ мовѣ рускôй, то тй три молодй патріоты предложили ректорови проповѣди въ мовѣ польскôй, одначе вывчились ихъ по-руски[1]).

[1]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор 45.

[2]) Сей стихотвôръ Шашкевича есть теперь рѣдкость библіоґрафична. Въ „Родимôмъ Листку“ (1880., ч. 3., стор. 45. 46) напечатано его пôсля рукописнои копіѣ, котру Николѣ Устіяновичеви доставивъ покôйный Модестъ Мацѣевскій, игуменъ монастыря на Яснôй Горѣ въ Гошевѣ.

[3]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

Саме тогдѣ написавъ Шашкевичь дуже красну пѣсню руску „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ“. Въ нѣй прославивъ ôнъ мужнôсть давныхъ Галичанъ, котрй въ 1139. р. побороли того польского короля. Одначе тогдѣшня цензура не призволила печатати сеи патріотичнои пѣснѣ; надруковано ѥѣ ажь въ 1849. р. въ „Зорѣ галицкôй“ (ч. 7).

Важною ѥсть вѣдомôсть, котру подавъ Володимирови Коцовскому крилошанинъ А. Петрушевичь, що Шашкевичь, будучи въ семинаріи, старавъ ся о дозвôлъ для выдаваня часописи; одначе ôдмовлено ѥму по причинѣ, що семинаристамъ не вôльно займатись періодичными выданями[2]).

Маркіянъ все заохочувавъ своихъ товаришѣвъ до невсыпущого труду въ хосенъ Руси; радивъ имъ, записувати зъ устъ люду народнй пѣснѣ, приповѣдки й казки, та й пôзнавати рôдну мову, рôднй звычаѣ й обычаѣ.

Русалка Днѣстровая. Маркіянъ Шашкевичь хотѣвъ выдати книжку, въ котрôй крôмъ народныхъ пѣсень находили-бъ ся стихотворы, казки та науковй розправы молодыхъ товаришѣвъ. Сю книжку гадавъ ôнъ назвати „Зорею“. Ôнъ постаравъ ся о портретъ Богдана Хмельницкого и описавъ житѥ сего гетьмана; ôдтакъ скомпонувавъ ще кôлька стихотворôвъ и казку „Олена“.

[1]) Никола Устіяновичь замѣчаѥ (въ „Родимôмъ Листку“, 1880., стор. 45), що въ архикатедральнôй церквѣ у Львовѣ не говорено проповѣдей рускихъ ôдъ часôвъ епископа Іосифа Шумляньского. Тôлько въ церквѣ св. Николая можна було учути проповѣди ускй, щô ихъ выголошувавъ Яковъ Ґеровскій, професоръ университета, великій добродѣй бѣднои молодежи рускои.

[2]) „Зоря“, 1886; ч. 24., стор. 415, въ статьѣ В. Коцовского: „Рукописнй матеріялы до галицко-рускои литературы“.

Вагилевичь зладивъ два стихотворы, „Мадей“, та й „Жулинъ и Калина“, а Головацкій уложивъ пѣсеньку „Два вѣночки“, и выбравъ изъ свого збôрника деякѝ народнѝ пѣснѣ, до котрыхъ Вагилевичь написавъ вступну розправу.

Коли Шашкевичь зъ Головацкимъ выготовивъ рукопись до друку, то треба було ще постаратись о те, щобъ урядъ позволивъ тѝ писаня выпечатати. Але-жь вô Львовѣ не було тогдѣ цензора руского, тому-що до того часу рускихъ книжокъ свѣтскихъ нѣхто не друковавъ. Печатались тôлько книги церковнѝ, и то пôдъ надзоромъ митрополита або епископа. Про-те Шашкевичь мусѣвъ вдоволитись лишь тымъ, що позволено літографовати портретъ Богдана Хмельницкого, коли ôнъ въ цензурѣ заявивъ, що се єсть „ein verdienstvoller Mann und Feldherr“. Ôдтакъ треба було рукопись „Зорѣ“ ôдôслати до цензуры Вѣденьскои. Цензоромъ славяньскихъ книгъ бувъ тамъ Варѳоломей Копитаръ, директоръ университетскои библіотеки въ Вѣдни, щó бувъ великимъ знатокомъ филолоґіѣ славяньскои. Одначе ôнъ звернувъ рукôпись Шашкевичеви, заявляючи, що не маѥ власти оцѣняти рускихъ письмъ. Мѣжь-тымъ поставлено вже вô Львовѣ цензора руского. Симъ цензоромъ бувъ Венедиктъ Левицкій, священикъ рускій, професоръ богословія морального на университетѣ Львôвскôмъ.

Сему першому цензорови рускому не подобалась зачиста мова руска, въ якôй Маркіянъ зладивъ свою „Зорю“; такожь незвычайною оказалась ѥму правопись „рускои трôйцѣ“[1]). А вже-жь головною причиною засудженя

[1]) Сѝ молодѝ письменники выкинули букву ъ (писали отже: лѣс, лан, а не лѣсъ, ланъ); замѣсць ô, ê писали і (кінь, лід замѣсць кôнь, лêдъ), а букву ы заступили знакомъ и (риба, води замѣсць рыба, воды). Ôдтакъ приняли они два новѝ знаки, се-бъ-то знакъ ꙉ для выраженя двôйного звука дж (виꙉу замѣсць виджу), а замѣсць буквы в, щó вытворює ся зъ л, поставили знакъ ў (робиў замѣсць робивъ изъ робилъ, воўк замѣсць вовкъ изъ волкъ).

„Зорѣ“, по думцѣ цензора, були деякѝ ліберальнѝ слова, щó выражали мовь-то невдоволенє изъ сучасного побуту въ державѣ. Ось н. пр. замулило руского цензора, що Шашкевичь въ думцѣ „Згадка“ поваживъ ся се сказати:

Заспѣваю, щó минуло,
Передвѣцкій згану часъ:
Якъ весело колись було,
А якъ сумно нынѣ въ насъ![1])

Ôдтакъ рѣшивъ Русинъ-цензоръ, що першои рускои книжки въ Галичинѣ не вôльно друковати. Руска трôйця упала духомъ; на ню звернула бачне око полиція[2]). Ба, небавомъ явились въ семинаріи комисарѣ зъ полиціѣ, щобы зревидувати Шашкевича, чи не находять ся у него книжки и письма, заказанѝ цѣсарскимъ урядомъ. Комисарѣ перетрясли всѣ рѣчи Шашкевича, але не найшли нѣчого такого, щó на него навело бы бѣду.

Коли-жь митрополича консисторія въ починѣ Шашкевича и Головацкого не добачала нѣчого кары гôдного, то Маркіянъ ставъ зъ Головацкимъ обдумувати способъ, якъ бы довершити почато́го дѣла. Маркіянови забаглось конче, напечатати хочь частину давнои рукописи, щó звалась „Зорею“. Не-малу помôчь въ сѣй справѣ подавъ ѥму Головацкій. Рôкъ бо передше (1835) вчивъ ся ôнъ на Угорщинѣ въ Пештѣ, де познакомивъ ся зъ кôлькома молодыми Сербами. Такъ отже оба товаришѣ урадили

[1]) „Вѣнок“, ч. I., стор. 82.

[2]) Разомъ зô Шашкевичемъ бувъ тогдѣ въ семинаріи такожь Головацкій; тôлько-жь въ науцѣ бувъ ôнъ о два роки молодшій. Вагилевичь же живъ на свѣтѣ, бо не мôгъ опоратись зъ наукою философіѣ, котрои зъ великими перервами слухавъ черезъ сѣмь рокôвъ (1830—1837).

выпечатати сю рукопись на Угорщинѣ въ Будимѣ, бо въ Галичинѣ цензура не позволила-бъ друковати такои рускои книжки. Все-жь таки треба було поробити деякѝ змѣны въ давнѣйшôй рукописи. Выкинено розправу про Хмельницкого вразъ зъ его портретомъ, выкинено й деякѝ стихотворы, и додано де-що нового. Ôдтакъ Маркіянъ назвавъ новый збôрникъ „Русалкою Днѣстровою".

Въ 1836. р. пôславъ Головацкій сю рукопись до Пешту на руки Серба, Юрія Петровича. И дѣйстно Петровичь обѣцявъ Головацкому, занятись выпечатанемъ книжочки. Коли его заходами Будимска цензура позволила друковати „Русалку", то оповѣстивъ ôнъ Шашкевича й Головацкого, що выпечатане еи стоити буде 400 зол. р. А по-за-якъ оба тѝ товаришѣ не мали грошей, то треба було постаратись о помôчь у якого добродѣя. Головацкій написавъ листъ до Николы Верещиньского, священика й директора школы головнои въ Коломыѣ, и ôнъ обѣцявъ дати жаданѝ грошѣ[1]).

Изъ выпечатаныхъ 1000 ексемплярѣвъ „Русалки" Петровичь пôславъ (1837. р.) 900 на руки Головацкого до Львова, а 100 ексемплярѣвъ выславъ до Вѣдня. Але-жь Львôвска цензура не дозволила „Русалцѣ" бачити свѣта божого. Полиція забрала тѝ ексемплярѣ, якѝ були у Львовѣ, а Маркіяна й его товаришѣвъ поставила пôдъ свôй доглядъ. Зъ-пôдъ тои конфіскаты выдобулась „Русалка" ажь въ 1848. р. По Галичинѣ розôйшлись хиба лишь тѝ ексемплярѣ сеи книжки, котрѝ Петровичь выславъ бувъ до Вѣдня.

Такъ отже за выдане невиннои книжочки Шашкевичь дôждавъ ся клопоту великого. Та кобы хочь свои земляки повитали радо сю першу руску книжочку! Але-жь мало кому зъ галицкихъ Русинôвъ припала „Русалка" до вподобы. Про сю невзгодину пише Головацкій въ „Вѣнку" ось-таке: „Въ нещасливу годиноньку уродила ся тая „Русалка". Замѣсць помочи та пôдъохочуваня найшли ся посмѣвки та недовольнôсть, ба й вороговання. Показало ся, же щó голова, то розумъ. Були такѝ, котрѝ бы радѝ єю витали, але не въ тôмъ строю. Одному за се, другому за тое невподоба; одному въ сѣмъ, другому въ тôмъ недогода. Не взявъ врагъ и такихъ, щó зовсѣмъ цурали ся такою невидальщиною и бѣсомъ на неѣ дивили ся"[1]).

Мабуть Маркіянъ не догадувавъ ся такого лиха, коли свою „Русалку" пускавъ въ свѣтъ отъ-сими словами: „Не журись, Русалочко зъ-надъ Днѣстра, що-сь не прибрана! Въ нарядѣ, якій ôдъ природы и простодушного и добросердного народа твойого приймила-сь, стаєшь передъ твоими сестрицями. Они добрѝ; приймутъ тя и прикрасятъ"[2]). Але не всѣ земляки приняли радо сей першій плôдъ на нивѣ рôдного поля. Такъ ровесники, якъ и старшѝ неразъ дорѣкали гôрко Маркіянови; неодному бо не подобалась „хахольска, хлопска" мова „Русалки". Ба, й азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій кинувъ ся зъ мокрымъ рядномъ на „тріюмвіратъ", щó поважививъ ся выкинути ы изъ азбуки рускои, „który to krok Rusinów żaden nawet najprostszy diak ruski nie pochwali"[3]).

[1]) Коли Н. Верещиньскій прислав грошѣ на друкъ „Русалки", то показалось, що Будимскôй печатни треба було заплатити ще 100 зол. р. Про-те Шашкевичь позычивъ у колеґи Авдиковского „посаговыхъ" двацять голяндскихъ дукатôвъ и передавъ ихъ въ заставъ Тарасевичеви, духовникови семинаріѣ. Ôдтакъ Головацкій одержавши 100 зол. р., пôславъ ихъ въ Пештъ на руки Петровича. („Литературный Сборникъ". Годъ 1885; стор. 32.)

[1]) „Вѣнок", часть І., стор. 54.

[2]) „Русалка Днѣстровая", стор. IV.

[3]) Listy, tyczące się pismiennictwa ruskiego w Galicyi, staraniem

Ôдтакъ той грамотѣй зъявлявъ вдяку „rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko, i Rusałce Dniestrowej rozszérzeć się w téj formie, w jakiéj z rąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“ [1]).

Тѝ наруги и посмѣховиска супроти „Русалки“ спонукали деякихъ товаришѣвъ Маркіяна, жалѣти про таку щербату долю рôднои мовы. Отъ, щó писавъ колишній товаришь єго, Михайло Козановичь: „Ôдколи невинну доню твою (Русалку) зачали поругати, смагати и гонити родимцѣ, ôдъ тогды я попавъ въ тугу, и мои чувства скрылись въ болестнôмъ серци, а ôддаленый свѣтами ôдъ тебе зôставъ я безъ потѣхи, роду и друга“ [2]). Одначе Маркіянъ зносивъ терпеливо всякѝ незаслуженѝ доганы й наруги своихъ землякôвъ, бо знавъ, що тôлько тая дорога, котрою ôнъ ступає, веде до просвѣты въ батькôвщинѣ.

Коли Маркіянъ бувъ на четвертôмъ роцѣ богословія, то епископъ Перемыскій Ив. Снѣгурскій, пôзнавши єго, радивъ єму не женитись, щобы при консисторіи дослугуватись высшихъ почестій въ церквѣ. Але рада матери перемогла: Маркіянъ любивъ сѣльскій людъ и хотѣвъ мѣжь нимъ жити та просвѣтити єго наукою. Въ мѣсяци лютôмъ 1838. р. ôдбулось єго вѣнчанє зъ Юліею, дочкою Теодора Крушиньского, священика въ Деревни повѣту Жовкôвского. Ôдтакъ высвячено єго 20. мая 1838. р. та й пôслано (30. червня т. р.) на администрацію капелянії въ Гумнискахъ. Потôмъ бувъ ôнъ администраторомъ капелянії въ Нестаничахъ (ôдъ 16. листопада 1838. до 22. цвѣтня 1841. р.). Опôсля обнявъ администрацію

---

ks. Jozefa Lewickiego ze Szkła wydawane. W Przemyslu 1843. List I. Peszt dnia 1-go Maja 1841; — str. 7.

[1]) ibid., стор. 24.

[2]) „Вѣстникъ для Русиновъ австр. державы“, 1852; ч. 38.

парохії въ Новосѣлкахъ лѣскихъ, а 12. мая 1842. р. инстальовано єго парохомъ въ сѣмъ селѣ [1]).

Доля Маркіянова. Вже на четвертôмъ роцѣ богословія носивъ Маркіянъ явный зарôдъ сухôтъ у своѣй груди [2]), про-те, хочь ôнъ живъ на селѣ, то хирне єго тѣло западало часто въ недугу. Не мôгъ ôнъ отже такъ, якъ було слѣдъ, займатись сѣльскимъ хозяйствомъ, и бѣдувавъ не-мало. Коли-жь позычивъ у свого сусѣды 40 зол. р., а сей вѣритель домагавъ ся уплаты довгу, то Маркіянъ прочитавши листъ єго, написавъ на оборотнôй сторонѣ отъ-сей стишокъ:

Цвѣтка дрôбная,
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рôдная!
Вволи ми волю,
Дай менѣ долю,
Щобъ я зацвила,
Весь лугъ скрасила,
Щобы я була
Якъ сонце ясна,
Якъ зоря красна,
Щобымь згорнула
Весь свѣтъ до себе“.... [3])

Въ чудовôмъ сѣмъ стишку заявивъ поетъ, що бажавъ мати лѣпшу долю, щобы любовь свою до людей доказати найкрасшими дѣлами. И дѣйстно бувъ ôнъ приятелемъ и добродѣємъ своихъ парохіянъ, котрѝ горнулись до него, мовь дѣти до батька, и полюбили єго именно за прекраснѝ науки церковнѝ, якѝ ôнъ голосивъ въ чистôй мовѣ рускôй.

Хотячи пôднести рôдну мову зъ упадку, звертавъ ôнъ увагу на Украину и радувавъ ся вельми, що тамъ выдавано книжки въ такôмъ-самôмъ языцѣ, въ якôмъ

---

[1]) Всѣ тѝ три села, Гумниска, Нестаничѣ и Новосѣлки лѣскѝ належать до староства въ Камѣнцѣ струмиловôй.

[2]) „Родимый Листокъ“, 1880; ч. 3., стор. 44.

[3]) „Русалка Днѣстровая“, стор. 71. 72. — Порôвн. оповѣстку А. Вахнянина въ „Зорѣ“, 1882; ч. 10.

ôнъ самъ зладивъ свою „Русалку“. Такъ дôзнавъ ся Маркіянъ, що вже въ 1818. р. Петро Артемовскій-Гулакъ написавъ гарну казку „Панъ та собака“, що Григорій Квѣтка Основяненко выдавъ въ Москвѣ (1834. и 1837. р.) чудовû свои повѣсти, мѣжь котрыми найбôльше ему подобалась повѣсть „Маруся“. Шашкевичь читавъ думки й пѣснѣ, якû въ Харковѣ выдавъ (1839) Амвросій Могила [Метлиньскій] и познакомивъ ся зъ „Ластôвкою“, що ѐѣ выдавъ (1841) Евгеній Гребѣнка въ Петербурзѣ. Але-жь найбôльшою радостію зрадѣвъ Маркіянъ тогдѣ, коли прочитавъ „Кобзаря“, се бъ-то поетичнû творы Тараса Шевченка, напечатанû въ Петербурзѣ 1840. р. Духъ Маркіяна пôдносивъ ся въ гору, се бо вѣривъ ôнъ, що вже не запропастить ся рôдна мова, коли на Украинѣ такû славнû писателѣ списували въ нѣй свои творы.

„Ластôвку“ Гребѣнки и збôрникъ думъ та пѣсень Могилы пôславъ Шашкевичь свому приятелеви, Мих. Козловскому, священикови въ Тѣшкахъ, и написавъ до него и его родины отъ-сей листъ: „Рôднû любезненькû! Несе ся воздухами до васъ, мои миленькіи, шпарка Л а с т ô в к а. Ой ластôвка-жь то, ластôвка! такои ще нѣхто зъ роду не бачивъ, бо не то ино, що гарно выспѣвує та щебече, та такъ мовъ промовляє, а то ще й на зиму не ховає ся, и все снує ся, и все лѣтає, и все выспѣвує, що забудешь и бѣду и горе, и смутокъ и журбу, и здає ся тобѣ, що завсѣгда весна. — При Л а с т ô в ц ѣ ступає вагою сановитый, сумный, казавъ-бысь пристарый Могила, и заглядає не такъ якъ ластôвка весело въ ôконця, а ступає пôдъ землю въ могилы, цѣлує давный порохъ, обнимає кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляє зъ вѣтрами по степахъ, або зъ ворономъ по-пôдъ небеса. — Отъ такъ, братчику! потѣшь ся зъ ними, полюбуй ся, пожури ся и поплачь, а небавкомъ назадъ ихъ до насъ пришли.... Отъ, отъ, бувъ бымь забувъ. Основяненковыхъ повѣстей другую книжку потому пришлемо. Прехороша тамъ М а р у с я, окаянный пянюга Ничипôръ, и таки живѣсѣнькій на патретѣ салдатъ; побачишь самъ небавкомъ, коли Ластôвку и Могилу не довго у себе забавляти будешь, бо они чужû; вже зъ Основяненкомъ довше будешь балакавъ“[1]).

Коли-жь „побратимови“, Николѣ Устіяновичеви, посылавъ пѣснѣ украиньскû, то писавъ до него:

Отъ такъ, Николаю, в к р а и н с к û ô р л я т а
И веселятъ душу й серце загрѣваютъ;
Отъ такъ, Николаю, рускû соколята
То въ голосъ, то зъ-тиха матери спѣваютъ,
Ажь мило згадати, якъ то серце бєтъ ся,
Коли зъ Украины руская пѣсенька
Такъ мило-солодко вколо серця вєтъ ся,
Якъ коло милого дѣвка русявенька....[2])

Маркіянъ бажавъ цѣлымъ серцемъ, щобъ Галичина въ розвою рôднои мовы не осталась по-заду, а йшла зъ Украиною рôвнымъ крокомъ у змаганю просвѣтнôмъ. Працювавъ отже безъ перестанку и заохочувавъ давныхъ товаришѣвъ шкôльныхъ, служити безъ доганы справѣ народнôй.

Але тѣло его не выдержало працѣ ненастаннои: ôнъ ныдѣвъ и марнѣвъ щô-разъ-бôльше и лежачи въ тяжкôй недузѣ, утѣшивъ ся тою вѣсткою, що обѣцяно ему презенту на парохію въ Золочевѣ. Та отъ, подобалось божôй воли, щобъ ôнъ не зазнавъ въ житю лучшои долѣ. Коли страдавъ тяжкою дыхавицею, то колишній това-

---

[1]) И. Онишкевича „Руска Библіотека“, томъ III., стор 61. 62. — „Житє и значенє М. Шашкевича“... Написавъ Володимиръ Коцовскій. Львôвъ 1886; стор. 16. 17.

[2]) „Вѣнок“, часть I., стор. 69.

ришь его, Никола Устіяновичь, парохъ у Славску, звеселивъ свого „побратима въ день имени его“ гарнымъ сонетомъ, що̂ починае ся словами:

Друже сердечный, красненькій соколе!
Ты соловѣемъ зъ руского серденька:
Якъ о дитинѣ любящая ненька,
О рускôмъ щастю плачешь и недоли....[1])

Въ тôмъ часѣ Устіяновичь запрошувавъ Маркіяна, щобы для поратованя здоровля приѣхавъ до него въ горы. Одначе недуга Маркіяна змоглась такъ, що ôнъ трativъ взôръ и слухъ, и дня 7. червця 1843. р. (переживши 32 роки) розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ найлучшій сынъ матери-Руси, що̂ ѐѣ збудивъ ôдъ твердого сну до нового житя народного.

У Маркіяна були два сыны: Святославъ и Володимиръ. Святославъ умеръ недолѣткомъ въ Новосѣлкахъ, а Володимиръ, що̂ написавъ деякѝ гарнѝ поезіѣ ліричнѝ, впокоивъ ся у Львовѣ 16. лютого 1885. р. Жена-жь Маркіянова, Юлія зъ Крушиньскихъ, жіе доси у Львовѣ и коротае свôй вѣкъ въ великôй бѣдѣ[2]).

Въ 1880. р. въ празникъ св. Іоанна Хрестителя громадка студентôвъ Львôвского университета ôдвѣдала могилу Маркіянову въ Новосѣлкахъ лѣскихъ. Ôдъ однои старенькои жѣнки довѣдались они, що тѣло Шашкевича спочивае въ могилѣ мурованôй, котру первѣстно призначено для родины Винницкихъ, властителѣвъ Новосѣлокъ. Они-то позволили похоронити Шашкевича въ тôй могилѣ, та вымуровали для себе другій грôбъ. Пôзнѣйше перейшла могила, въ котрôй спочивае соловѣй рускій, на власнôсть шляхтича Гарбовского, одначе ще въ 1879. р. поховано въ нѣй священика Ивана Грабянку, що̂ бувъ наслѣдникомъ Шашкевича въ Новосѣлкахъ. Ôдтакъ тѝ рускѝ студенты зложили на могилѣ вѣнець зъ надписію на лентѣ: „Маркіяну Шашкевичу — Русины-академики“. Тогдѣ попросили они священика Володимира Рожеевского, щобъ ôдправивъ надъ гробомъ парастасъ за упокôй душѣ Маркіяновои. Панъ-отецъ вволивъ ихъ волю, ôдправивши по-переду вечѣрню въ каплици на кладовищи. Ôдтакъ въ краснôй промовѣ сказавъ ôнъ своимъ парохіянамъ, хто-то бувъ Маркіянъ Шашкевичь, и чимъ ôнъ великій та славный въ галицкôй Руси[1]). Такъ отже разомъ зъ рускими студентами университетскими молились селяне и учителѣ зъ близькихъ селъ, щобы Богъ сотворивъ вѣчную память першому просвѣтителю темныхъ-незрячихъ громадянъ.

[1]) „Вѣнокъ“, часть II, стор. 125.

[2]) Пять рокôвъ по смерти Маркіяна Никола Устіяновичь напечатавъ прекрасный стихотвôръ п. з „Згадка за Маркіяна Шашкевича“. (Львôвъ 1848. р.)

Литературна дѣяльнôсть Маркіяна Шашкевича. Выданемъ „Русалки Днѣстровои“ Шашкевичь зъеднавъ собѣ память—вѣковѣчну. Ось ѐи заголовокъ: „Русалка Днѣстровая“. Ruthenische Volkslieder. У Будимѣ. Письмомъ корол. всеучилища Пештанского. 1837 (мала ôсьмка, сторôнъ XX и 133). На оборотнôй сторонѣ заголовнои картки помѣщено ческе мотто: „Ne z mutného oka, z ruky pilné nadĕje kwitne“ (Kollar). Пôсля „переднслôвля“ (стор. III—VI) слѣдують „пѣснѣ народнѝ“, котрѝ зôбравъ Яковъ Головацкій и Иванъ Вагилевичь. Навпередъ напечатано тутъ „передговоръ къ народнымъ рускимъ пѣснямъ“ (урывокъ изъ ширшои розправы Далибора Вагилевича; стор. IX—XX); ôдтакъ слѣ-

[1]) „Дѣло“, 1880., ч. 54. въ статьѣ фелетона: „Надъ могилою Маркіяна Шашкевича“.

дують I. „думы и думки“ (стор. 1—35), II. „обрядовѝ пѣснѣ“ (стор. 36—58). По-переду „думъ и думокъ“ стоить отъ-се польске „мотто“ зъ думки Богдана Залеского:

. . . . Co się stało!
Gdzie to naszych dum połowa?
Zaporożskich dziś tak mało!
A miłośna ta lub owa,
O trzech zorzach, trzech krynicach,
Siedmiu wodzach, stu dziewicach, —
Rzekłbyś: że te dumy z laty
Przenuciwszy błogie chwile,
Przenuciwszy smutne straty
Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile....[1])

Се „мотто“ важнымъ есть изъ-за того, що оно послужило Могильницкому ѕасновкомъ до написаня гарнои елеґіѣ (въ выданю „Скита Манявского“), що почина́е ся словами:

Ахъ недоле! що-жь ся стало?
Где ся нашѝ пѣсни дѣли,
Пѣсни золотіи![2])

Опôсля слѣдують „складаня“ (стор. 61—100), се-бъ-то ориґінальнѝ творы рускои „трôйцѣ“. Сюды належить шѣсть лиричныхъ поезій Шашкевича: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснôвка, 5) Туга за милою, 6) Сумракъ вечерный; ôдтакъ помѣщено тутъ стишокъ Я. Головацкого „Два вѣночки“, и два епичнѝ стихотворы Вагилевича „Мадей“ та „Жулинъ и Калина“. До „складань“ належить также казка Шашкевича п. з. „Олена“. — По-

---

[1]) Сѝ слова Богдана Залеского находять ся въ его думцѣ „Co mi tam! czyli poranek starego myśliwca“. (Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. Wydanie zbiorowe, przejrzane przez autora. Lwów 1877. Tom I., str. 118)

[2]) „Скитъ Манявскій“. Въ Перемышли 1852; стор X—XI.

тôмъ слѣдують „переводы“: а) „пѣснѣ народнѝ сербскія“, (стор. 103—108) — шѣсть пѣсень въ перекладѣ Шашкевича („Дѣвчина а рыба“, „Дѣвчина до рожѣ“, „Пуста дѣвчина“, „Дѣвчина лице мыюча“, „Ангелчинѝ ворота“ и „Знатель“), а двѣ пѣснѣ въ переводѣ Головацкого („Три тузѣ“ и „Смерть милыхъ“); — б) „изъ ческои Корольодворскои рукописи“ (стор. 109—112) — чотыри пѣснѣ въ перекладѣ Шашкевича („Китиця“, „Олѣнь“, „Лишена“ и „Зазуля“). — Дальше помѣщено тутъ „Старину“ (стор. 115—121); именно пояснивъ Шашкевичь слово „старина“ и ôдтакъ надруковавъ три простонароднѝ стихотворы и одну стародавну грамоту. Дальше слѣдуе „Коротка вѣдомôсть о рукописяхъ славянскихъ и рускихъ, находячихъ ся въ книжници монастыря св. Василія Великого у Львовѣ“ (статья Головацкого; стор. 122—129), а наконець напечатавъ Шашкевичь литературну оповѣстку про збôрникъ Осипа Лозиньского п. з. „Руское весѣле“ (стор. 130—133).

А вже-жь першимъ напечатанымъ творомъ Шашкевича була (якъ высше сказано) ода въ рôчницю уродинъ цѣсаря Франца I. (Львôвъ 1835. р.). Въ сѣй одѣ блиснувъ талантъ Маркіяна яснымъ сьяевомъ, изъ-за чого авторъ сего панеґиричного стихотвору ставъ ôдъ-разу однымъ зъ найлучшихъ поетôвъ Руси-Украины. Тутъ бо вмѣвъ ôнъ наблюдати естетичну мѣру въ величнôй похвалѣ монарха и зъявивъ змагане вѣщого духа до найвысшого роду поезіѣ лиричнои. Свѣтоглядъ Маркіяна бувъ тогдѣ по-найбôльше ясный, тощу-що не зазнавъ ще того заколоту въ житю, якій зворушивъ его душу, коли выдавъ „Русалку Днѣстрову“. Також не знемагавъ ôнъ еще тѣломъ и не журивъ ся изъ-за бѣдности и всѣлякихъ невзгодинъ.

Ще передше (1833) написавъ ôнъ „Думу“, що ѣй въ новôй редакціи (1837) давъ назву „Погоня“, и ôдтакъ

1834) скомпонувавъ боеву пѣсню п. з. „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ въ лѣто 1139“[1]). Въ сѣй пѣсни гомонить смѣливо именно отъ-сей окликъ до боротьбы:

Гей, хто Русинъ, за ратище!
Въ крѣпкй руки мечь ясный;
Шпарка стрѣла най засвище:
Гордый Ляше, день не твôй!

Сей окликъ до завзятущого бою зъ „гордымъ Ляхомъ“ бувъ вѣдай не малою притычиною для цензора Венедикта Левицкого, щô въ загалѣ не мôгъ погодитись зъ литературнымъ напрямомъ и зъ правописію альманаха „Зоря“.

Можна ôдтакъ догадатись, що передъ рокомъ 1837. Маркіянъ задумавъ писати епичный стихотвôръ п. з. „Перекинчикъ бисурманскій“[2]). Богатыромъ сеи поемы мавъ бути польскій графъ Вацлавъ Ржевускій, прозваный „Золотою Бородою“ або „Ревухою“[3]), котрый по упадку Наполеона I. зъ невеличкою дружиною покинувъ Европу и глядавъ свободы въ арабскôй пустыни Нежду. Ôнъ одягавъ ся по-арабски и приймивъ мову, обычаѣ та вѣру арабску. Побувши кôлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ Ржевускій въ Саврань на Подôлю, одначе задержавъ строй оріентальный и ставъ великимъ демократомъ. Польскій поетъ Адамъ Мицкевичь звеличивъ его въ стихотворѣ „Farys“. Коли-жь Польща лагодилась до боротьбы зъ царатомъ, то Ревуха живъ въ приязни зъ Тимкомъ (Томою) Падурою, звѣстнымъ поетомъ школы польско-украиньскои, котрый взявши бандуру ходивъ по Украинѣ цѣлый рôкъ до р. 1829., и намагавъ ся спонукати козакôвъ до повстаня противъ Россіѣ. Падура зъявлявъ ко-

[1]) „Зоря галицка“, 1849; число 7.
[2]) „Вѣнок“, часть I., стор. 73—77.
[3]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 44.

закамъ, що провôдникомъ ихъ буде „Золота Борода“, дитина гетьманьска. Але козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста и ôдтакъ 14. мая 1831. р. въ злощаснôй битвѣ на Подôлю пôдъ Дашовомъ Ржевускій пропавъ безъ слѣду[1]).

Такъ отже въ поемѣ „Перекинчикъ бисурманскій“ Маркіянъ хотѣвъ розвинути гарну картину суспôльного побуту на Украинѣ въ рокахъ 1828—1831., коли жили ще тй Запорожцѣ, щô видѣли зруйноване своеи Сѣчи. Та отъ, поетъ лишивъ намъ тôлько маленьку частину проектованои поемы п. з. „Бандуристъ“, зъобразивши народного спѣвака украиньского. Въ сѣй частинѣ бôльшого стихотвору И. Верхратскій запримѣтивъ „гарный летъ вѣщои бесѣды, красу поетичныхъ образôвъ, та й смѣлôсть и вдалôсть порôвнань и иносказôвъ“[2]). И справдѣ зъявивъ тутъ поетъ высшй гадки, до якихъ людова поезія не взносить ся. Говорить ся тутъ про старого спѣвака, котрого всѣ въ селѣ знають, молодй й старй, хочь ôнъ ино часомъ до села заходить. Але-жь бандуристъ зъявивъ ся разъ въ селѣ тяжко зажуреный. Бувало йде селомъ весело й смѣло; зъ хаткою, зъ деревцемъ кождымъ розмовляе, вдарить въ бандурку, зъ-дрôбненька заграе козачка чи шумку, — ажь згадати мило! А теперь ôнъ чогось сумный, пѣсоньки не звонить, зъ дѣтьми ся не бавить. Коли старшина й молодцѣ довкола его обступили, то присѣвъ ôнъ на царинѣ и на тужливу нуту загравъ про давнину Руси.

И вынявъ бандурку и обтеръ полою,
И ставъ ѣ строити, и повѣвъ рукою
По струнахъ зъ-легенька, — струны згаморили...

[1]) „Pyśma Tymka Padurry. Wydanie posmertne z awtobrafiw“. Lwiw 1874; stor. XXI—XLIV.
[2]) „Правда“, 1873; стор. 426.

Пѣвець розумѣє, бо зъ г мъ говорили;
Вже лѣтъ сорокъ кôлька ıхъ бесѣду знає.
И вдаривъ сильнѣйше и корше тручає,
И стали гремѣти та Беск дскимъ громомъ,
И стали шумѣти та степовымъ шумомъ,
То знову закипѣли, якъ воды старого
Отця-Словутицѣ, — бо о нѣмъ думає
Пѣвець и мыслію честь єму спѣває; —
То знову злебедѣли, якъ бы галичь много
Стадами злетѣвши чисте поле вкрыли;
То знова зъ-легонька, зъ-тиха гомонѣли,
Мовь згадка лѣтъ давныхъ, минувшои долѣ,
Що-разъ то тихше и тихше бренѣли,
Зъ думкою пѣвця розплылись по поли,
А наконець зглухли, — зовсѣмъ занѣмѣли...[1])

Шкода велика, що Маркіянъ въ короткôмъ своѣмъ житю не встигъ написати тои бôльшои поемы, въ котрôй бы показавъ, що Украина по своѣмъ политичнôмъ упадку не далась вловити принадою революційнои Польщѣ. Такъ отже сеся поетична частина зберегає ся въ нашôй литературѣ неначе окрушина зъ тыхъ дорогоцѣнныхъ камѣньчикôвъ, котрî умный митець призбирувавъ для зложеня чудового образа мозаикового.

Володимиръ Коцовскій догадує ся[2]), що въ 1835. р. Шашкевичь написавъ три думы: „Нещасный", „Сумракъ вечерный" и „Розпука". И справдѣ при задумчивôй своѣй вдачи мôгъ поетъ уже тогдѣ скомпоновати думки вельми тужливî, коли живъ въ надѣѣ на лучшу будучнôсть. Та-жь въ „Тузѣ за милою" каже ôнъ, що „тужить, плаче и слезами вмыває ся, та веселои годиноньки вже не надѣває ся"[1]); — ôдтакъ въ думцѣ „до милои" зъявляє ôнъ, що й мила плаче й тужить за нимъ, и про-те просить ôнъ вѣтра, щобы понѣсъ до неи пѣсеньку на легкихъ крылахъ, та ѣй звѣстивъ, що „прийде милый, приголубить, и зъ невъ ся звѣнчає"[2]).

[1]) „Вѣнок", часть I., стор. 77.

[2]) И. Онишкевича „Руска Библіотека", томъ III. У Львовѣ 1884; стор. XXV; замѣтка 4.

До найдавнѣйшихъ думокъ Маркіяновыхъ належить такожь тая, щô починає ся словами: „По-за тихій за Дунай". Єѣ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ" (1886; ч. 23) пôсля автоґрафа, присланого Яковомъ Головацкимъ въ библіотеку Народного Дому у Львовѣ[3]). Въ сей думцѣ братъ тужить за братомъ, щô пробуває въ чужинѣ за тихимъ Дунаємъ.

Найкрасшою єсть думка „Сумракъ вечерный", написана у формѣ сонета. Маркіянъ высказує тутъ тихій смутокъ, по-за-якъ ôнъ въ нещастю думає мовь могила середъ степу о пôвночи, — ôдтакъ каже, що єго радощѣ сплынули такъ, якъ Днѣстеръ сплыває. Ясне єго небо повисло чорными хмарами, неначе-бъ густî боры склонились тяжкими тугами[4]). — Чудовою єсть такожь елеґія „Пôдлисє". Въ нѣй зъявивъ поетъ тугу за молодыми лѣтами, коли-то ôнъ въ рôднôмъ селѣ живъ дѣтвакомъ безъ журбы й смутку. Коли-жь Маркіянъ ставъ администраторомъ капеляніѣ въ Гумниськахъ (1838) и тамъ зустрѣнувъ ся зъ гôркою прозою житя, то въ пѣсни „Надъ Бугомъ" высказавъ ôнъ свою недолю сими словами:

Моє серце бѣдненькоє
Радощѣвъ не має,

[1]) „Вѣнок", часть I., стор. 92.

[2]) ibid., стор. 104.

[3]) В. Коцовскій старавъ ся доказати, що сю думку написавъ Шашкевичь не скорше, якъ ажь въ 1835. р. („Зоря", 1886; ч. 23, стор. 399).

[4]) „Русалка Днѣстровая", стор. 78. 79.

Лишь розлуку изъ долею, —
Лишь слезоньки знае[1]).

А вже-жь въ думкахъ „Нещасный", „Розпука" и „Лиха доля" слова Маркіяна суть такъ сумовитŷ, неначе-бъ ôнъ розпрощавъ ся на вѣки зô щасною долею. Именно въ думцѣ „Лиха доля" жалкуе ся поетъ, що тая доля мовь гадина ѣдлива переѣла его щасте, що вчинила его серцю зъ гараздомъ розлуку. Ба, ôнъ догадуе ся вѣщимъ духомъ, що мраки лихои долѣ и надъ гробомъ его ще повѣснуть, — изъ-за чого ôнъ въ розпуцѣ кличе: „Ой надѣя! таку долю най то громы трѣснутъ!"

Изъ сего короткого огляду видно, що въ думкахъ Маркіяновыхъ переважно проявляе ся тонъ елегійный, котрый есть такожь загальною прикметою думокъ простонародныхъ. Вже Яковъ Головацкій оцѣнивъ зовсѣмъ добре сŷ стихотворы Шашкевича, кажучи отъ-се: „Думки Маркіяновŷ повнŷ глубокого чувства, плывутъ изъ-пôдъ самого серця гладкимъ, звучнымъ, чистымъ руськимъ языкомъ; рѣдко въ нихъ свобôдная, безжурная мысль, найчастѣйше глубока, сердечна туга; жаль та скарга на недолю ажь серце розрывае. — Отъ, словомъ, истинне пятно нашои народнои поезіѣ рускои"[2]). Ôдтакъ Иванъ Верхратскій подавъ ось-таку характеристику думокъ Маркіяновыхъ: „Его думки то справдѣ непорочнŷ, дѣвичŷ, о чудовôй красѣ, але — плакучŷ"[3]). Сŷ стихотворы Маркіяновŷ суть неначе цвѣты рôднои левады,

[1]) Думку „Надъ Бугомъ" надруковано у-перве въ „Вечерницяхъ" у Львовѣ 1862; ч. 20.

[2]) „Вѣнок", часть I., стор. 58. — Головацкій пише, що лишь деякŷ початковŷ думки Маркіяна напечатано, та що бôльша ихъ часть розсыпана мѣжь приятелями и знакомыми покôйника въ рукописяхъ находить ся. (ibid., стор. 57.)

[3]) „Правда", 1873; стор. 426.

сповитŷ рано-въ-ранцѣ легонькою мракою, крôзь котру мигтить роса на личку тыхъ чудовыхъ дѣтей природы.

Всѣхъ ліричныхъ стихотворôвъ напечатано доси девятьнацять: Въ 1835. р. надруковано „Голосъ Галичанъ" въ рôчницю уродинъ цѣсаря Франца I., въ „Русалцѣ" же находить ся шѣсть поезій: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснôвка, 5) Туга за милою[1]) и 6) Сумракъ вечерный". Опôсля въ першôй части „Вѣнка" крôмъ сихъ шести стихотворôвъ надруковано ще отъ-сŷ ôсѣмь думокъ и пѣсень: 1) Побратимови, посылаючи ему пѣснѣ украиньскŷ, 2) Нещасный, 3) До***, 4) Днѣстрованка, 5) Думка, 6) Пôдлисе, 7) Лиха доля и 8) До милои. Ôдтакъ въ „Зорѣ галицкôй" (1849, ч. 7) находить ся боева пѣсня „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ". Опроче въ „Вечерницяхъ" (1862, ч. 20) напечатано думку „Надъ Бугомъ", а въ „Зорѣ" помѣщено думку п. з. „Вернѣтъ ся пѣсни родимŷ" (1880, ч. 2) и сю думку, що починае ся словами: „По надъ тихій надъ Дунай" (1886, ч. 23)[2]). Крôмъ сихъ ліричныхъ стихотворôвъ читаемо въ першôй части „Вѣнка" ще урывокъ изъ пѣснотвора „Перекинчикъ бисурманскій", ôдтакъ въ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860) находимо казку „Опыхане пане?" — мѣжь-тымъ коли въ „Читанцѣ" Маркіяновôй (1850. и 1853. р.) зустрѣчаемо 29 „басень".

Маркіянъ Шашкевичь займавъ ся ще перекладомъ декотрыхъ стихотворôвъ ческихъ, сербскихъ и польскихъ.

[1]) Думку Шашкевича „Туга за милою" переложивъ Фр. Л. Челяковскій на мову ческу п. з. „Touha po milé", и замѣстивъ еѣ въ Часописи ческого Музея зъ р. 1842. въ статьѣ „Z anthologie maloruské", стор. 334—335.

[2]) Въ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860) напечатано два польскŷ стишки Маркіяновŷ: „A wiesz ty?" (Do Julii...) i „Moje niebo" (Julii...) — стор. 492. — Въ „Читанцѣ" же Маркіяна находять ся чотыри „пѣснѣ" (стор. 91—93.)

Именно переложивъ ôнъ два староческій поетичній памятники: „Судъ Любушинъ“ и „Корольдворску рукопись“, и по словамъ Головацкого пôславъ оба сій переписи воды Измаилу Срезневскому въ Россію[1]). Въ „Русалцѣ“ надруковавъ Маркіянъ слѣдуючій чотыри пѣснѣ „Корольдворскои рукописи“ въ рускôмъ перекладѣ: 1) Кытиця, 2) Олѣнь, 3) Липена и 4) Зазуля. Въ першôй же части „Вѣнка“, крôмъ сихъ чотырохъ пѣсень помѣщено ще пѣсню пôдъ заголовкомъ „Рожа“. Ôдтакъ въ „Русалцѣ“ и въ „Вѣнку“ напечатано отъ-сій сербскій народній пѣснѣ въ рускôмъ переводѣ: 1) Дѣвчина а рыба, 2) Дѣвчина до рожѣ, 3) Пуста дѣвчина, 4) Дѣвчина лице мыюча. Окрôмъ сихъ пѣсень помѣщено въ „Русалцѣ“ ще двѣ сербскій пѣснѣ въ перекладѣ Маркіяна: 1) Ангелчиній ворота и 2) Знатель.

Шашкевичь заходивъ ся такожь коло перекладу польскои поемы Северина Ґощиньского, написанои п. з. „Zamek Kaniowski“[2]). Польскій поетъ малюе тутъ живыми барвами повстане „гайдамакôвъ“ противъ панôвъ, особливо-жь розказуе про рѣзню въ Умани на Украинѣ. Се повстане украиньского люду зъобразивъ такожь Шевченко въ „Гайдамакахъ“. Тôлько-жь Ґощиньскій видить въ гайдамакахъ простыхъ розбишакъ, а Шевченко добачае въ нихъ воинôвъ про свободу й волю. — Частину того польского стихотвору переложивъ отже Шашкевичь на мову руску, и ôдтакъ у Львôвскôй часописи „Основа“ выпечатано 1870. р. (въ числѣ 27.) одинъ уступъ изъ сего перекладу.

Маркіянъ переложивъ на живучу мову руску такожь староруській епичный творъ „Слово о полку Игоревôмъ“. Въ 1864. р. лучилось професорови Анатольови Вахнянинови мати въ рукахъ манускриптъ сего перекладу[1]), одначе доси его не надруковано. Єще въ 1869. р зберегалась сеся рукопись у отця Осипа Крушиньского, пароха въ Селискахъ повѣту Яворôвского; теперь же кажуть, що сеся дорогоцѣнна спадщина по Маркіянѣ десь запропастилась.

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 58. 59.

[2]) Порôвн. Dzieła Seweryna Goszczyńskiego. T. II. Lipsk 1870. „Zamek Kaniowski“. Część trzecia; str. 79—81.

Шашкевичь писавъ вдатно такожь цвѣтистою прозою. Въ „Русалцѣ“ напечатавъ ôнъ казку „Олена“, и писанємъ симъ заявивъ горячу любовь до хлѣборобôвъ. Се розказуе ôнъ, якъ парубокъ Семенъ женивъ ся зъ Оленою и запросивъ на свое весѣле молодого пана, сына старосты. Старостичь выбирае ся на весѣле, однако тôлько для того, щобы молоду Олену собѣ пôрвати. Але тогдѣ якъ-разъ на замку старостича бувъ опрышокъ, перебраный за козацкого бандуриста. Ôнъ хотѣвъ розвѣдати, якъ бы можна було найлекше напасти на замокъ. Той опрышокъ чувъ ôдповѣдь, яку старостичь давъ Семенови на запросины, и гнеть догадавъ ся, що той панъ мае якусь лукаву гадку. Сейчасъ давъ про се знати свому ватажкови, щó звавъ ся Медведюкъ. Ватажко роздѣливъ опрышкôвъ на двѣ части: одна часть напала на замокъ, а друга прийшла въ саму пору на весѣле, щобъ ôдобрати бутному старостичу молоду Олену. „Потанцюемъ зъ грабителями, вражими сынами!“ каже ватажко, выдаючи розказы. Опôсля ôддае Медведюкъ Семенови ôдданицю и не приймае нѣ его запросинъ на весѣле, нѣ заплаты за оборону молодятъ противъ грабителѣвъ. — „Майте ся гараздъ!“ ôдповѣвъ ватажко Медведюкъ, „менѣ тамъ (на весѣлю) не бути! У васъ перше пютъ, а потôмъ танцюютъ, въ насъ на ôдвороть, перше танцюютъ,

[1]) Порôвн. „Зорю“, 1882, ч. 10.

а потôмъ пютъ... Хлопцѣ! на конѣ, та до нашихъ!" кликнувъ ватажко до товаришѣвъ, — та й щезли.

Также сеся казка, хочь не писана вѣршами, єсть на-скрôзь поетична, по-за-якъ мова въ нѣй сильна й жива, така сама, яка появляє ся въ простонародныхъ пѣсняхъ и думахъ.

Коли-жъ Шашкевичъ въ „Русалцѣ" оказавъ велику любовь до устныхъ переказôвъ люду, то можна було сподѣватись, що ôнъ для науки своихъ незрячихъ братôвъ зладить яку пригожу книжочку. И дѣйстно написавъ Маркіянъ „Читанку для малыхъ дѣтей до школьного и домашного употребленія". Сю книжочку надруковано по єго смерти у Львовѣ 1850. р. Друге выданє єи зладивъ въ 1853. р. Головацкій накладомъ галицко-рускои Матицѣ. Она подѣлена на 6 главъ: 1) Короткоє изображеніє свѣта; 2) Повѣсти изъ святыхъ книгъ; 3) Повѣстки благонравніи; 4) Коротенькіи науки; 5) Баснѣ и 6) Пѣснѣ. — Черезъ кôлька лѣтъ уживано сю читанку въ науцѣ школьнôй. Она була-бъ довше удержалась въ школахъ народныхъ, коли-бъ авторъ уложивъ бувъ єѣ зъ поглядомъ на малû дѣти, щó починають учитись.

Маркіянъ займавъ ся також историчною бувальщиною Руси-Украины. Ставъ отже писати про початки козачины запорожскои, опираючись на исторіи Н. Бантышь-Каменьского та й на поменшихъ историчныхъ розправкахъ о Запорожцяхъ и о Сѣчи. Одначе Шашкевичъ не встигъ написати бôльшои статьѣ, и зладивъ лишь коротку розвѣдку п. з. „О Запорожцьох и йіх Сычи". Рукопись сеи историчнои розвѣдки — всего три карточки — попала ся (1862) щасливо въ руки професора Анатоля Вахнянина, и ôдтакъ надруковано єѣ въ „Зорѣ" (1882. р. въ числѣ 10.).

Бажаючи пôднести мову руску зъ пониженя, придержувавъ ся Маркіянъ въ письмѣ азбуки рускои. Але-жь найшлись такû люде, котрû польскимъ абецадломъ хотѣли обдарити письменнôсть руску. Такъ Вацлавъ зъ Олеська выпечатавъ (1833) рускû пѣснѣ людовû буквами польскими, и въ переднôмъ словѣ до збôрника пѣсень польскихъ и рускихъ домагавъ ся, щобъ Русины покинули свою мову и приняли языкъ польскій[1]). Опôсля той Вацлавъ зъ Олеська найшовъ въ молодôмъ священику Осипѣ Лозиньскôмъ прихильника своеи гадки. Лозиньскій, спонуканый своимъ коляторомъ-дѣдичемъ Ґвальбертомъ Павликовскимъ, написавъ коротку розвѣдку[2]) про теє, що було-бъ добре, ввести польске абецадло въ галицко-руску письменнôсть. Противъ Лозиньского выступивъ навпередъ Осипъ Левицкій, капелянъ Перемыского епископа Ивана Снѣгурского[3]). Також рускій кружокъ, щó горнувъ ся въ семинаріи около Шашкевича, не похвалявъ такои дивовижнои новины, а дѣяльный сей про-

[1]) Порôвн. отъ-сû слова Вацлава зъ Олеська: „W wyższych względach to wyłączanie Rusinów od naszej literatury zdaje mi się dla ogólnej literatury sławiańskiej, do której wiecznie i zawsze dążyć powinniśmy, być bardzo szkodliwe. Słowaki, Sławianie na Śląsku, Morawianie, przyłączyli się do Czech; do kogoż się mają Rusini przyłączyć? Lub czyli mamy życzyć, żeby Rusini swoję własną mieli literaturę? Cóżby się było stało z literaturą niemiecką, gdyby szczególne plemiona giermańskie usiłowały były własną mieć literaturę? Kto mię w tym punkcie nie zrozumié, temu pomódz nie mogę, gdyż mi niepodobna jaśniej śię tłómaczyć". („Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego".... We Lwowie 1833; str. XLIII.)

[2]) „O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego". Przez ks. J. Łozińskiego. („Rozmaitości". Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej". 1834. Nr. 29.)

[3]) „Odpowiedź na zdanie o zaprowadzeniu abecadła polskiego do pismiennictwa ruskiego". Szkło d. 1. października 1834. („Rozmaitości". Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej". 1834. Nr. 52.)

водырь молодыхъ патріотôвъ написавъ розправу п. з. „Азбука і Abecadło“. Uwagi nad rozprawą: O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego, napisaną przez ks. J. Łozińskiego, umieszczoną w „Rozmaitościach Lwowskich“ z roku 1834. Nr. 29. W Przemyślu. W drukarni biskupiej obrz. gr. cath. 1836. (12⁰, 30 сторôнъ)[1]). Коли Шашкевичъ выготовивъ сю ôдповѣдь, то студенты и семинаристы зложили де-що грошей, а Головацкій поѣхавъ до Перемышля, де надруковавъ розправу Маркіяна въ оборонѣ азбуки рускои. — Рôкъ опôсля выступивъ Шашкевичъ опять противъ забаганкамъ Осипа Лозиньского, коли ônъ описавъ „Руское весѣле“, и сю книжочку напечатавъ въ Перемышли (1835) буквами польскими. Въ „Русалцѣ Днѣстровôй“ сказавъ Маркіянъ въ тôй справѣ отъ-се: „Найбôльшою обманою, ба неспрощенымъ грѣхомъ въ сѣмъ дѣлѣ є, що писатель, ôдвергши азбуку питому рускую, принявъ буквы ляцькіи, котрî цѣло не пристаютъ къ нашому языкови“ (стор. 131).

Опроче Маркіянъ дбавъ также про моральну науку землякôвъ. Напередъ написавъ ônъ три „Псалмы Руслановî“, котрî Головацкій выдавъ въ першôй части „Вѣнка“ (стор. 60—63). Зъ тыхъ псалмôвъ довѣдуємо ся, що Маркіянъ не давъ ся захитати у своѣй вѣрѣ якими-сь людьми недовѣрками. Ось яку величну гадку зъявивъ ônъ въ псалмѣ другôмъ: „Гордишь ся, чоловѣче, умомъ твоимъ и розумомъ твоимъ, якъ день свѣтломъ, забувши на сонце, якъ въ подобѣ ворона павлянымъ пѣремъ, гордишь ся и кажешь: нѣтъ Бога! — то й тебе нѣтъ; — сонъ єсь и мара, а твоє имя вѣтеръ на степахъ Украины, а мысль твоя дымъ и заворотъ, а житє твоє — житє камѣня у земли глубоко, а надѣя твоя якъ пѣна на водахъ, и не лишитъ ся по дняхъ твоихъ слѣдъ“....

[1]) Гляди II., стор. 141—142.

А вже-жь не можна тутъ поминути отъ-сеи приписки Якова Головацкого до третього псалму: „Кажешь, приятелю, що простымъ языкомъ нашимъ не можна лишь о домашнихъ, щоденныхъ рѣчахъ бесѣдовати, що руській народный языкъ со-всѣмъ неспосôбный до выраження высшихъ понятій. Отъ тобѣ показавъ живымъ примѣромъ Шашкевичъ, якъ можна взнести ся высоко, якъ можна своимъ нарѣчьємъ безъ чужои примѣшки и найвысшіи понятія о Бозѣ гладко выговорити, — та ще якъ сильно, якъ мудро, якъ положительно, основно. Не языкъ народный виненъ, але ты самъ, бо (вдарь ся въ груди) не знаєшь єго, не вмѣєшь по-руськи. Шашкевичъ не рôкъ, не два выучовавъ и розбиравъ народну бесѣду; — теперь видишь, якъ єму гнетъ ся всюды пôдъ ладъ. Не лѣнуй ся, працюй, то и тобѣ легше пôйде; але знай, що безъ працѣ само до берега твого не приплыне“[1]).

Въ тôмъ релиґійнôмъ напрямѣ своеи душѣ Шашкевичъ переложивъ также деякî частины Евангелія на мову руску. Въ III. томѣ „Рускои Библіотеки“ И. Онишкевича надруковавъ В. Коцовскій пять главъ Евангелія Матѳея, и цѣле Евангеліє Іоанна въ перекладѣ рускôмъ (стор. 65—112)[2]). А по-за-якъ Маркіянъ слова Евангелія хотѣвъ зрозумѣло выложити своимъ парохіянамъ, то списувавъ собѣ декотрî проповѣди въ живôй мовѣ рускôй. Пять сихъ проповѣдей посѣдає Осипъ Крушиньскій, парохъ въ Селискахъ, у котрого находять ся также деякî иншî рукописи Маркіяновî[3]). Одну-жь „проповѣдь

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 63. 64

[2]) Евангеліє св. Іоанна переложивъ Маркіянъ въ 1842. р. Въ кôнци сего Евангелія помѣстивъ ônъ прекрасный стихъ ліричный п. з. „Слава Богу“. (И. Онишкевича „Руска Библіотека“, томъ III., стор. 112.)

[3]) „Дѣло“, 1883; число 127.

слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія" напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ" (1886, ч. 24., стор. 415). Въ сѣй проповѣди нема нѣякихъ прикметъ схолястичнои мудрости; она вельми популярна и справдѣ чудова изъ-за сердечнои простоты науки христіяньскои.

Годить ся ще спôмнути, що по словамъ Я. Головацкого Маркіянъ „робивъ надъ словаремъ етимологичнымъ церковно-словенского языка", та що збиравъ матеріялы до „Исторіѣ наверненія Словенъ до вѣры христіяньскои"[1]).

Изъ сего огляду можна дôзнатись, що Маркіянъ Шашкевичь зъявлявъ невсыпущу дѣяльнôсть у всѣхъ напрямахъ литературныхъ. Щобы-жь довершити всего того, щó ôнъ бувъ розпочавъ, треба було-бъ пожити въ здоровлю бодай сѣмдесять лѣтъ... Та отъ, смерть скосила чудову цвѣтку саме-тогдѣ, коли она стала розвивати свои листочки на привѣтъ ясного сонця.

* *
*

Пятьдесять лѣтъ минуло ôдъ того часу, якъ въ галицкôй Руси ринуло живущою водою зъ керницѣ, котру въ давнôй давнинѣ заткано изъ-за того, що струя каламутнои рѣки здавалась бути лучшою, нѣжь водиця зъ чистого жерела. Пятьдесять лѣтъ минуло ôдъ того часу, якъ Маркіянъ Шашкевичь живымъ словомъ „Русалки Днѣстровои" подолѣвъ мертвоту давного литературного напряму и ставъ творцемъ новои добы словесного житя въ Галичинѣ. Зъ-першу тее жерело живущои воды плыло въ нашôй батькôвщинѣ незамѣтно, та ажь въ 1848. р. стало оно лѣкомъ цѣлющимъ для всеи громады рускои, щó дотôль томилась спрагою и побивалась всѣлякими невзгодинами національного й суспôльного побуту. Та й нѣгде правды дѣти, литературне жите текло-бъ у насъ широкою струею, коли-бъ всѣ Русины черпали воду изъ своеи батькôвскои керницѣ. Одначе найшлись перевертнѣ, щó сю рôдну керницю намагають ся засыпати камѣнемъ, по-за-якъ имъ лучше подобає ся пронорина у могучого сусѣда. Але-жь годѣ теперь заткати жерело воды живущои! — годѣ занапастити слово живе, щó мимо всѣлякихъ перепонъ розвивае ся гарно въ рôднôй литературѣ. Про-те Русинови-народовцеви не сумовати изъ-за невзгодинъ суспôльного житя! Вже-жь Маркіянъ подає пôльгу зажуреному землякови сими словами:

Ôдкинь той камень, щó ти серце тисне,
Дозволь, въ той сумный тынъ
Най свободоньки сонечко заблысне,
Ты не неволѣ сынъ![1])

Справдѣ, треба намъ крѣпитись духомъ и жити въ тôй надѣи, що, якъ мине другихъ пятьдесять лѣтъ въ розвою нашого житя литературного, при батькôвскôй керници воды живущои буде красуватись величва святыня народнои славы, въ котрôй ґеній Маркіяна святкувати-ме зъ „Русалкою" столѣтню рôчницю свого весѣля.

2. Никола Устіяновичь[2]).

Никола Устіяновичь родивъ ся 1811. р. въ мѣсточку Николаевѣ, повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Отець

[1]) „Вѣнок", часть I., стор. 56. — Яковъ Головацкій пише, що Маркіянъ гадавъ покласти той словарь пôдвалиною всѣхъ своихъ языкословныхъ робôтъ. „Але видячи, що бы то его далеко завело, що е бôльше дечого потрѣбнѣйшого, та й помѣркувавши, що не его здоровле було до такъ труднои, неперестаннои працѣ, лишивъ ту роботу другимъ".

[1]) „Вѣстникъ для Русиновъ австр. державы". 1852, ч. 38.

[2]) Литература: „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и

его Леонтій набувъ въ молодôмъ вѣцѣ достаточнои просвѣты въ гимназіи Дрогобыцкôй[1]) и бувъ самовидцемъ послѣднихъ днѣвъ рѣчи-посполитои польскои. Его выбрано бурмистромъ вольного королѣвского городка Николаєва, и въ сѣмъ урядѣ остававъ ся ôнъ до глубокои старости.

Никола вчивъ ся навпередъ у мѣсцевого дяка, хочь въ Николаєвѣ була тогдѣ триклясова школа тривіяльна. Небавомъ доказавъ ôнъ прилюдно, що ôдъ дяка перейнявъ скванно грамоту церковну, се бо въ недѣлѣ и свята читавъ ôнъ въ церквѣ Апостола и спѣвавъ зъ дякомъ въ крилосѣ. А вже-жь дома пивъ ôнъ живущу водицю изъ жерела материньскои любови: его бо мати вызначувалась найкрасшими прикметами душѣ и выкохувала одинацятеро своихъ дѣтей самою теплѣйшою любовію. Она-то бажала вчинити свою хату тихимъ захистомъ семейного щастя, и про-те ôдвертала ôдъ своихъ дѣтей темнй картины невзгодинъ въ родинѣ. Коли-жь сусѣдка стала кляти-проклинати свою дочку, то Никольцева мати

любителей народного просвѣщенія". Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ 1850; стор. XVII—XXIV; 1—11. — „Николай Л. Устіяновичъ" („Родимый Листокъ". Черновцы 1881; годъ III., число 14. и 15; стор. 229—231). — „Изъ автобіографіи Николая Л. Устыяновича" („Литературный Сборникъ, издаваемый галицко-русскою Матицею". Годъ 1885; стор. 41—46). — „Николай Устіяновичъ". Некрологъ, написавъ Иванъ Франко („Зоря", 1885; рôкъ VI., число 21; стор. 251. 252).

[1]) Въ Дрогобычи учителями Леонтія Устіяновича були латиньскй монахи. Они-то записали въ школьнôмъ его свѣдоцтвѣ ось-таку похвальну замѣтку: „Sicuti leo robustissimus inter animalia, ita Leontius Ustyanowicz inter condiscipulos suos". — У Леонтія були чотыри сестры. Найстарша зъ нихъ була ôддалась за Лѣщиньского въ Роздолѣ, друга за Огоновского въ Демни, третя за Головацкого въ Николаєвѣ, а четверта за Шараневича въ Тростянци.

бувало кликала до своихъ дѣтей: „Дѣточки! втѣкайте, бо вже Харчиха клене!" Сю злющу и клекôтливу сусѣдку зъобразивъ Никола Устіяновичъ опôсля въ повѣстцѣ „Допустъ божій"[1]). Назвавши єѣ Евкою Харчишиною, поставивъ супроти неи тиху и добрящу Лесиху, се-бъ-то свою матѣрь, щó гамувала пристрасть загонистои сусѣдки и черезъ свого Никольця пôслала єй горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святый вечеръ. Тому-то й сей сынъ єи бувъ вельми чутливый, сердечный и любувавъ ся пôзнѣйше въ идеальнôмъ напрямѣ молодечого змаганя.

Изъ дяковскои школы перейшовъ малый Никольцьо въ школу тривіяльну або нѣмецку, а опôсля ôдвѣзъ его отець до Львова для дальшои науки. Тутъ харчувавъ ся ôнъ хлѣбомъ и крупами, якй батько довозивъ своему талановитому сынови. Коли-жь Никола бувъ студентомъ философіѣ, то за-про чутливу свою вдачу полюбивъ политичнй мрѣѣ своихъ товаришѣвъ-Полякôвъ, и 1830. р. трохи-не заплывъ въ Варшаву пôдъ революційнй хоругвы Хлопицкого, верховного начальника вôйскъ польскихъ[2]).

Скôнчивши науку философичну, Никола Устіяновичъ ставъ слухати богословія на университетѣ Львôвскôмъ, и ôдтакъ 17. вересня 1835. р. духовна власть приняла его въ семинарію, коли бувъ слухачемъ III. року богословія. Будучи ще студентомъ философіѣ стоявъ ôнъ ма-буть по-далеки ôдъ кружка Маркіянового, по-за-якъ Я. Головацкій не наводить имени его мѣжь именами моло-

[1]) „Недѣля". Письмо народне для науки и забавы, господарства, промыслу и торговлѣ за рôкъ 1865. Редакторъ Маркилъ О. Попель. Львôвъ; число 11—15.

[2]) „Изъ автобіографіи Николая Л. Устыяновича". („Литературный Сборникъ". Годъ 1885; стор. 42).

дыхъ товаришѣвъ-патріотôвъ[1]). А вже-жь на веснѣ 1836. р. заявивъ ôнъ дѣломъ, що мôгъ бути сильною пôдмогою „рускои трôйцѣ“ въ змаганю просвѣтнôмъ. Саме-тогдѣ (29. цвѣтня 1836. р.) умеръ Михайло Гарасевичь, архипресвитеръ капитулы митрополичои у Львовѣ, мужь ученый, щó бувъ вельми дѣяльный въ хосенъ церкви и рускòго народу. Въ память сего іерарха Устіяновичь написавъ стихъ п. з. „Слеза на гробѣ Єго Высокопреподоб. и Всечестнийшаго Господина Міхаила Барона от Neustern Гарасевича..... въ память вѣчную великодушия Єго Питомцами генеральнаго Семінаріум Львгородск. изданна. Въ Львградѣ печат. заведенія Ставропигійскаго“ 1836[2]).

Ледви-жь зъявивъ Устіяновичь галицкôй Руси свою „Слезу“, то азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій пôславъ ему сатиру п. з. „Слеза надъ слезою“. Левицкій закидувавъ Устіяновичеви, що не знавъ граматики и що въ стиху своѣмъ не зберѣгъ красы рускои мовы. Та не доглянувъ той герой граматичный, що въ „Слезѣ“ Устіяновича мова далеко красша, нѣжь въ сатиричнôй нѣсенѣтници „Слеза надъ слезою“. Коли Устіяновичь у своѣй елегіи поклавъ „мотто“: „На Галичôмъ небѣ ‖ нова зоря згасла“, то Левицкій написавъ свою сатиру пôдъ сею девізою: „Пôдъ Галичимъ небомъ ‖ языкъ рускій гасне“. — Ось слѣдують и деякû строфы сего недоладного писаня[3]):

---

[1]) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“ („Литер. Сборн.“ 1885; стор. 11—12). — Головацкій пише, що Никола Устіяновичь, будучи студентомъ, ходивъ „въ фуражцѣ“ [конфедератцѣ] (ibid., стор. 14).

[2]) Коли-жь Устіяновичь написавъ свôй стихъ въ чистôй мовѣ рускôй, то питомцѣ Вѣденьского конвикта присвятили памяти покôйного Михайла Гарасевича „Отзывъ жалю изъ Вѣдня“ въ мовѣ макароничнôй.

[3]) Сеся рукопись Осипа Левицкого находить ся въ библіо-

Не дивуй ся чужинонько,
Що ја плачу надъ слезовь:
Кождый вже нарôдъ легонько,
Слухаје грамматиковъ.

Всякій ходитъ дубровоју,
Вщирилъ очи въ темный лѣсъ,
Задумалъ ся головоју,
Тай забулъ, куда залѣзъ.

Ой не ма вже русска мати
je
Мовы нашой красоты:
Дмухла ôтъ насъ спочивати
За долины, за лѣсы,

Приваленна ляшиноју
Принесенновь зъ римскихъ школъ;
Не учујешь, щобъ въ покоју,
Кто по русски говорилъ....

Мово мільша соловіја!
Дѣды тужатъ за тобовь;
Села, поле, вся стихіја,
Чајутъ лучшихъ поетóвъ!

Појавились: въ сей часъ мажутъ
Найдавнѣйшу букву ј о р ъ;

тецѣ „Народного Дому“. Єи заголовокъ есть ось-такій: „Слеза надъ слезоју надгробноју зъ причины смерти М. Гарасевича Барона ôтъ Найштернъ и проч. именемъ питомцей семінарій Львôвской на свѣтъ выданноју творенија Устијановича“. Авторъ напечатавъ сей свôй стихъ (безъ заголовку) въ Вѣденьскôмъ „Вѣстнику для Русиновъ австрійскои державы“, 1851. р ч. 64., въ статьѣ: „О галицко-русскомъ языцѣ“.

Иже јакъ јоры всѣ кажутъ,
Шлютъ азбуцѣ наглый моръ....[1])

Голосъ ломлятъ, верши лѣплятъ,
Поетичнихъ нѣтъ правилъ,
Всѣхъ невинныхъ право слѣплятъ,
Бо провадятъ русскихъ въ тылъ....[2])

А вже-жь трохи чемнѣйшими критиками стихотвору „Слеза“ були рускі семинаристы, котрі свого товариша иколу прозвали „соловейкомъ Грицемъ“, неначе-бъ поваляли змѣстъ елеґіѣ, та не годились тôлько зъ мовою, кою, по ихъ думцѣ, говорить Гриць на селѣ. Одинъ ôлько Григорій Яхимовичъ, щó въ тôмъ часѣ вчивъ реиґіѣ на выдѣлѣ философичнôмъ, бувши своякомъ Гараевича, годивъ ся зовсѣмъ зъ литературнымъ напрямомъ 'стіяновича, и постаравъ ся о перекладъ сего стихотвору а мову нѣмецку[3]). Ôдтакъ напечатано сей перекладъ ъ „Wiener Zeitung“ дня 1. серпня 1836. р.

Авторъ „Слезы“ наближивъ ся мабуть до кружка Маркіяна Шашкевича. Вже-жь бо передше Маркіянъ Шашкевичъ замѣтивъ у Николы Устіяновича талантъ поетичный; а коли Яковъ Головацкій, скôнчивши першій рôкъ философіѣ въ Пештѣ, вернувъ ся зъ Угорщины въ Галичину (1835), то Шашкевичъ прочитавъ ему кôлька вдатныхъ поезій Устіяновича, и познакомивъ сего свого товариша зъ Головацкимъ[4]). Ôдтакъ самъ Устіяновичъ

[1]) Осипъ Левицкій дорѣкае тутъ именно М. Шашкевичеви изъ-за новои правописи. А вже-жь бôльшою новиною була правопись самого Левицкого, котрый принявъ йоту (j) зъ альфабета латиньского.

[2]) Всѣхъ строфъ въ сѣй писаннѣ Левицкого есть шѣснацять.

[3]) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 43.

[4]) ibid., стор. 26.

розказувавъ пôзнѣйше, щó его поезіѣ находять ся въ „Русалцѣ Днѣстровôй“, изъ-за чого и въ „Словѣ“ (1885, ч. 116) въ посмертнôй згадцѣ за Николу Устіяновича сказано, що ôнъ написавъ „два небольшіи стихотворенія въ Русалцѣ Днѣстровой“. Коли-жь въ „Русалцѣ“ нема нѣякихъ поезій Николы Устіяновича, то годѣ намъ порозумѣти, чому-то Устіяновичъ, написавши стихъ „Слеза“, „попалъ въ подозрѣніе опасного крамольщика у политичныхъ властей“, чому ôнъ пôсля ревизіѣ полиційнои бувъ нотованый на втрату „tituli mensae“ вразъ зъ Маркіяномъ и другими, и чому стоявъ пôдъ доглядомъ полиціѣ ажь до року 1848.?[1]) Та-жь въ цѣлôмъ стишку ледви найдемо два мѣсця, котрі Полякамъ могли въ-дечôмъ неподобатись[2]). Австрійскому же правительству заявивъ авторъ тутъ велику льояльнôсть; про-те годѣ второпати, за-що вытерпѣвъ Устіяновичъ тяганину и деякі невзгодины?

Сю справу пояснивъ намъ лишь подекуды сынъ Николы, Корнило. Невзгодины Николы навязують ся до давнѣйшои подѣѣ. Се бо пôдозрѣвала его старшина духовнои семинаріѣ, що ôнъ написавъ революційный стишокъ въ польскôй мовѣ, изъ-за чого бувъ ôнъ приневоленый выступити изъ семинаріѣ. Пôсля двохъ рокôвъ (1835)

[1]) „Изъ автобіографіи Николая Л. Устіяновича“. („Литер. Сборникъ“, 1885; стор. 44).

[2]) Порôвн. отъ-сѣй двѣ строфы:

Кто якъ ôнъ намъ правду скаже,
Темни мраки розсвѣтитъ?
Заступитъ насъ, силу зважe,
Кто ворога побѣдитъ?...

Коли буря передъ лѣты
Зашумѣла и въ нашъ край,
Ты возгласивъ: за мновъ дѣти!
Где Австрія, тамъ нашъ рай!

приняли его опять въ сю духовну институцію. А вже-жь пôзнѣйше, коли написавъ рускій стихъ п. з. „Слеза“, уважано его „москалемъ“, изъ-за чого старшина семинаріѣ дивилась на него косымъ окомъ.

Устіянович каже у своѣй автобіографіи[1]), що по тôй першôй невдатнôй пробѣ литературнôй ôнъ майже зовсѣмъ замовкъ. Мѣжь-тымъ скôнчивъ ôнъ богословіе на университетѣ Львôвскôмъ въ 1837. р.[2]), оженивъ ся зъ Анною, дочкою Петра Плешкевича, священика въ Мокротинѣ повѣту Жовкôвского, и ôдтакъ пôсля посвященя іерейского одержавъ 29. червця 1838. р. „инструментъ“ на администрацію капеляніѣ въ Волковѣ, повѣту Львôвского. Опôсля (8. мая 1841. р.) поставлено его администраторомъ парохіѣ въ Славску, повѣту Стрыйского. Дня 24. листопада 1842. р. одержавъ ôнъ институцію на пароха въ сѣмъ селѣ, и ôдтакъ остававъ ся тутъ черезъ двяцять ôсѣмь рокôвъ.

Будучи парохомъ въ Славску ставъ Устіянович проявляти вельми хосенну дѣяльнôсть въ напрямѣ просвѣтнôмъ и національнôмъ. Въ мѣсяци червни 1848. р. написавъ ôнъ въ „Зорѣ галицкôй“ вельми патріотичну статью противъ „Собору руского“, се-бъ-то противъ польско-рускои Рады, котра выступала ворожо противъ головнои Рады рускои и старалась занапастити національнй змаганя Русинôвъ галицкихъ. До членôвъ того Собору звернувъ ся Устіянович мѣжь иншимъ зъ такою апострофою: „Єсли бы-сьмо поспытали ся за рускій языкъ, тое ядро народности Галича, чи-жь коли погадали-сьте надъ нимъ, розвивали-сьте его силу и красу? — ба, щô кажу, чи бесѣдовали-сьте коли въ нѣмъ зъ любованьомъ и зъ радостію? чи признавали-сьте ся коли до тои, якъ вы кажете, шорсткои, препростои, жебрачои мовы?“ (число 4. и 6.) — Дня 15. серпня 1848. р. подавъ ôнъ головнôй Радѣ рускôй свою гадку пôдъ розвагу, щобы скликати до Львова соборъ ученыхъ рускихъ „ученыхъ“ и при ихъ помочи засновати Матицю руску[1]). Ось якй гадки подавъ Устіянович Радѣ рускôй до обачного огляду: 1) Чи нашь рускій языкъ въ дальшôмъ розвою устоить ся побôчь языкôвъ россійского, польского и церковно-славяньского? и якои дороги треба держатись, щобы въ одинъ изъ сихъ языкôвъ не переторивъ ся. — 2) За-для выказаня такои дороги є матра конче потрѣбна граматика порôвнуюча. — 3) Котра зъ-помѣжь нынѣшнихъ граматикъ рускихъ могла-бъ бути основою для науки въ школѣ и для письменности загальнои? — 4) Котрй члены нового товариства могли-бъ взяти на себе обовязокъ выдаваня або перекладу книжокъ шкôльныхъ? — 5) Потрѣбною есть народна часопись, щобъ наша письменнôсть могла розвиватись[2]).

---

¹) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 44.

²) Предметôвъ богословскихъ учивъ ся Устіянович зъ-провола, се-бъ-то не дуже запопадливо. Мѣжь предметами екстраординарными полюбивъ ôнъ естетику и при ексаминѣ зъ сего предмету одержавъ „classem eminentem“. Въ семинаріи же зложивъ ôнъ ексаминъ зъ языка церковно-славяньского зъ выслѣдкомъ вельми добрымъ.

¹) На тую гадку прийшовъ также правникъ Иванъ Борискевичь. Коли ôдтакъ головна Рада руска въ тôмъ внесеку Устіяновича зъ-разу не добачала хôсна для Русинôвъ, то дѣяльный сей патріотъ своими запопадливыми заходами спонукавъ сю политичну репрезентацію Русинôвъ, установити комисію, котра вчинила-бъ всякй потрѣбнй приготовленя до зъѣзду „ученыхъ рускихъ и любителѣвъ народного просвѣщеня“.

²) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного посвѣщенія.“ Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ 1850. стор. XVII—XVIII.

И отъ, вже 20. серпня (1. вересня) 1848. р. въ сѣй важнôй справѣ завязалась комисія, котра „ученыхъ“ землякôвъ своихъ запросила на соборъ до Львова[1]). Славный той соборъ ôдбувъ ся въ музеѣ рускои семинаріѣ духовнои въ дняхъ 19—26. жовтня т. р.[2]). Душею-жь собору „ученыхъ“ рускихъ бувъ Никола Устіяновичь. Дня 19. жовтня выголосивъ ôнъ зъ вѣщимъ одушевленемъ патріотичну мову, въ котрôй мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „На широкôй картинѣ святои славянщины лежить земля красная, богатая, текущая медомъ и молокомъ, земля, на которôй вѣками не забракло нѣ хлѣба, нѣ соли. Надъ Вислокомъ и Дономъ суть еи границѣ, а Бескидъ и море еи сторожами. Въ коло неи облягли золотымъ вѣнцемъ краснiи еи посестрицѣ, якъ составы тѣла средоточне серце. Тымъ осередкомъ величественного дерева, тымъ серцемъ славянщины есть руская земля, а на нѣй мешкае нарôдъ, славный колись богацтвомъ и силою, но сто-разъ славнѣйшій судьбами своими. Бувальщина его записана кервою и слезами, а серце роздертое кривдами и всякою злобою... Хто-жь въ славянщинѣ не знае тои мовы святои Руси, тои бесѣды серця, того наповидного ласканя, которымъ мати перше дитя своеи милости любуе, тои красавои пѣсоньки, якую ластôвка пôдъ стрѣхою щебече, — хто не знае барвы, цвѣту и вони тои лѣторосли з о л о т о б е р е ж н о и У к р а и н ы. На славяньскôмъ выросла она серцю и всякими цвѣтами прииздобила ю красавая мати... Ажь хочемъ налюбовати ся еи принадами милости, пôйдѣмъ до Основяненка Марусѣ; ажь желаемъ надивити ся ненатлядными еи барвъ красотамъ, вержьмо окомъ на его всходъ сонця; ажь хочемъ узброити ся въ крѣпость, послухаймо громкого Шевченка; ажь розвеселити ся и попустовати, возьмѣмъ Котляревского; ажь на послѣдокъ статочного образа хочемъ, прочитаймо единъ тôлько короткій уступъ зъ „Перекинчика“ пôдъ назвою „Бандуристъ“, черезъ незабвенного нашого Шашкевича написаный; а сли бы-сьмо не пожаловали потрудити ся до пѣсней народа, до тои коморы природныхъ народныхъ гадокъ, знайшли бы-сьмо не единую звѣздку, которая бы славу найкрасшому письменникови кождого народа принесла. О тôй красѣ бесѣды рускои добре знають Славяне; зъ того-то жерела черпали нашіи побратимцѣ Поляки для свого языка овую обильнôсть, которою днесь такъ велично ихъ мова ся красуе. Рускими то цвѣтами покрыли они давную наготу краснорѣчія свого“[1]).

Сею мовою Устіяновичь зъеднавъ собѣ серця всѣхъ землякôвъ, щô були присутни на соборѣ „ученыхъ“ рускихъ; про-те въ „Зорѣ галицкôй“ (1848; ч. 25) завдяки за чудову его рѣчь сказано отъ-се: „Соловѣй рускій, Устіяновичь Николай, такъ красненько до чувства всѣхъ промовивъ, що ся ажь розплакали.“

Такъ отже Устіяновичь ставувъ на передѣ тыхъ дѣячѣвъ патріотичныхъ, щô бажали присвятити всѣ свои силы просвѣтѣ Руси галицкои. Та небавомъ само правительство краеве призвало Устіяновича изъ Стрыйскихъ гôръ въ столицю, щобъ ôнъ занявъ ся редакціею рус-

---

1) На тôмъ соборѣ „ученыхъ рускихъ“ намагавъ ся Рудольфъ Мохъ вразъ зъ Осипомъ Лозиньскимъ и зъ Иваномъ Жуковскимъ, выкинути букву ъ зъ письма руского. („Галичо-рускій Вѣстникъ“ 1849; ч. 70.)

2) Про соборъ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ гляди II., стор. 60—71.

1) „Историч. очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ“; стор. 2—9.

кои часописи урядовои¹). Про-те митрополича консисто-
рія дала ему ôдпустку на часъ ôдъ 15. червня 1849. до
кôнця червня 1850. р. У Львовѣ ставъ ôнъ отже выда-
вати „Галичо-рускій Вѣстникъ" тричи въ тыж-
дни. Помôчниками его въ редакціи сеи часописи були:
Иванъ Головацкій, Богданъ Дѣдицкій и Михайло Кос-
сакъ. — Перше число явилось 2. (14.) липня 1849. р.
въ суботу, а послѣдне (ч. 16.) вышшло 7. (19.) лютого
1850. р.

Коли-жь редакцію урядовои часописи рускои пе-
ренесено до Вѣдня, то 19. марта 1850. року Устіяновичь
просивъ консисторіѣ, щобъ велѣла деканови впровадити
его назадъ въ парохію села Славска, тому-що ôнъ у
Львовѣ свое дѣло вже закôнчивъ.

Въ 1861. р. выбрано Устіяновича посломъ на соймъ
краевый у Львовѣ. Коли ще ôдбувалися выборы до сой-
му, написавъ ôнъ вельми популярну розправу п. з. „На-
що тіи выборы и той соймъ?"²) Одначе въ соймѣ постъ
изъ-за чутливои своеи вдачѣ не мôгъ розвинути одвѣтнои
дѣяльности парляментарнои. Дня 24. цвѣтня 1861. р. на
порядку дневнôмъ була справа спорôвъ сервітутовыхъ.
Посолъ Корнель Кречуновичь поставивъ тогдѣ внесокъ,

¹) Въ письмѣ президіѣ намѣстництва краевого до митропо-
личои консисторіѣ читаемо мѣжь иншимъ отъ-се: „Der Herr Mi-
nister des Innern hat angeordnet, dass in jedem Kronlande wenigstens
ein Regierungsblatt in der Landessprache ins Leben gerufen werde. Die
Redaction dieses Blattes habe ich dem mir hiezu als vollkommen ge-
eignet geschilderten gr. kath. Pfarrer von Sławsko Nikolaus Ustyano-
wicz anvertraut, welcher dieselbe auf die Dauer eines Jahres unter der
Bedingung zu übernehmen sich erklärt hat, dass ihm nebst der aus der
Redactionskasse bemessenen Remuneration auch noch die Pfarreinkünf-
te und der Kongruabeitrag belassen bleibe"... Lemberg, am 22. Juni
1849. — *Gołuchowski.*

²) „Додатокъ" до 14. числа „Слова" зъ 1861. р.

щобы соймъ завôзвавъ властителѣвъ посѣлостей бôль-
шихъ и селянъ, „aby dla szczęścia i pomyślności wspól-
nej ojczyzny wszystkie spory swoje dobrowolnie zagodzili
między sobą"¹). Въ сѣй справѣ забирали голосъ рускіи
послы Антôнъ Могильницкій, Юліянъ Лаврôвскій, Тео-
филъ Павликôвъ, Иванъ Борисикевичь, Никола Устіяно-
вичь и и. — Устіяновичь сказавъ у своѣй мовѣ мѣжь
иншимъ отъ-се:²) „Панове! обывательскіи чесноты поль-
скои шляхты суть знаніи цѣлому свѣту. Щастемъ на-
шимъ есть, же нашіи селяне не знають еще за науку
Прудгона³). Панове! нашъ нарôдъ рускій есть добрый,
зарôвно якъ и мазурскій красный. Нарôдъ рускій мае
вѣру, мае боязнь Бога, мае милость ближнього въ сво-
ѣмъ серцю. Зъ такими людьми легко порозумѣти ся въ
тôмъ, щó есть добрымъ. Ото-жь, мои панове, я вношу,
завôзвати обывателѣвъ земскихъ, щобы, нѣмъ яка уста-
ва буде, о кôлько возможно, въ добрôмъ способѣ пого-
дитись зô своими давными пôддаными; если тôлько една
сторона и друга уступити схоче, тамъ легкая згода. А
нашіи селяне и мы всѣ знаемъ, що лучша соломяна
згода, якъ золотый процесъ. Тіи споры наскучили всѣмъ;
селяне нашіи желаютъ залагоды, и готовіи саміи подати
руки до згоды на пôдставѣ справедливости и правды"⁴).

Въ тôй самôй каденціи соймовôй домагавъ ся
Лешко ґрафъ Борковскій (18. [30.] падолиста 1865. р.)
щобъ соймъ разъ уже ухваливъ, що языкъ польскій

¹) Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń sejmu krajowego ga-
licyjskiego we Lwowie, odbytych od dnia 15. do 26. kwietna 1861. r.
— str. 299.

²) ibid. стор. 341. и 342.

³) Петро Йосипъ Прудгонъ (1809—1865) бувъ славнымъ
соціялистомъ французкимъ.

⁴) Въ бесѣдѣ своѣй Никола Устіяновичь пôшовъ за внес-
комъ Адама князя Сапѣги.

єсть єдинымъ урядовымъ языкомъ въ соймѣ и выдѣлѣ краєвôмъ, по-за-якъ руска мова єсть тôлько нарѣчіємъ языка польского[1]). Въ тôй своѣй мовѣ сказавъ тогдѣ сей польскій ґрафъ (по словамъ Устіяновича) ось-таке: „Świat zna tylko Polskę i Moskwę. Rusi niema! Jacyś Ruteńczyki istnieli tylko w mózgu Stadyona“[2]). — И отъ, въ десять лѣтъ пôзнѣйше заявивъ Никола Устіяновичь, що сї слова Борковского отворили єму очи въ поглядѣ на руску справу въ Галичинѣ. Въ „Литературнôмъ Сборнику“ написавъ ôнъ ôдтакъ про того ворога Русинôвъ, що ôнъ „отъ части правъ“, — що „єго слова не одному изъ насъ издерли полуду изъ очей“[3]). Тому-то не диво, що Иванъ Франко про таку политичну сповѣдь Николы Устіяновича замѣтивъ отъ-се: „Той самъ поетъ, котрого польскій патріотичный ентузіязмъ 1829—1830. року о-мало не завѣвъ пôдъ хоругви Хлопицкого въ Варшаву, мусѣвъ дожити того, щобъ циничный окликъ Лешка Борковского „Niema Rusi, tylko Polska i Moskwa!“

---

[1]) Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesyi sejmu krajowego królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z w. księstwem Krakowskiem w roku 1865—1866. Tom I., str.. 59—64.

[2]) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 46. — Пôсля записокъ стенографичныхъ сказавъ Лешко Борковскій въ соймѣ отъ-се: „Nie wiem, jaką nam przyszłość pan Bóg sposobi; ale to wiem z pewnością, że ta część narodu naszego, która z jednej strony ulegając wpływom granicznym stawała się zwolna małymi, niezupełnymi Russami, to jest Rusinami, z drugiej strony opierając się zlachczeniu, tyle krwi drogiej przelała, że ta część narodu naszego, mówię, nigdy Niemcami nie będzie i być nie może. Albo pozostanie przy pniu rodzimym, i jak z nim podzielała przeszłość, podzielać z nim będzie wszystkie przyszłości koleje, — albo oderwawszy się od pnia rodzimego, stanie się z małych wielkimi, całkowitymi Russami, i ta przepaść pochłonie ją bez śladu.“ (Stenograf. sprawozdania... w roku 1865—1866. Tom I. str. 61.)

[3]) „Литер. Сборн.“, 1885; стор. 46.

— отворивъ єму очи на Русь, котрôй ôнъ служивъ найкрасшою частиною свого житя и найкрасшими плодами свого таланту, и показавъ єму въ тôй Руси — иллюзію! А прецѣнь се дѣло не иллюзія! А прецѣнь по-за те дѣло анѣ ôнъ, Николай Л. Устіяновичь, анѣ нѣхто другій зъ нѣбы „прозрѣвшихъ“ нѣякого иншого, живого и чесного дѣла не найшовъ и найти не мôгъ! А прецѣнь на всѣхъ тыхъ нѣбы прозрѣвшихъ справдилась приповѣдка: „ôдъ своихъ ôдстали, а до чужихъ не пристали!“ “...[1])

Такъ отже Устіяновичь стоявъ на сторожи народныхъ святощій до р. 1861. Вже въ сѣмъ роцѣ змѣнивъ ôнъ подекуды свôй давнѣйшій поглядъ на природный розвôй рускои мовы, корыстуючись мабуть проводомъ Антона Петрушевича. Саме-тогдѣ написавъ Плятонъ Костецкій рецензію „Зорѣ галицкои“, альбума на рôкъ 1860. Костецкій сказавъ про Дѣдицкого, що ôнъ веде землякôвъ простымъ шляхомъ до Калуги и Москвы; ôдтакъ супроти „татарвы московскои“ въ Галичинѣ звеличивъ рецензентъ Николу Устіяновича[2]).

Прочитавши сю рецензію Устіяновичь станувъ въ оборонѣ Богдана Дѣдицкого („Слово“ 1861; ч. 4—7), и мѣжь иншимъ розказавъ одну дотôль нѣкому незвѣстну

---

[1]) „Зоря“, рôкъ VI., число 21, стор. 252.

[2]) Плятонъ Костецкій писавъ про Николу Устіяновича се щó слѣдує; „Pan B. A. Dziedzicki i tatarwa moskiewska w Galicyi nie ma się już co łudzić. Jeżeli M. Ustyanowicz, którego artykuły p. Dziedzicki w ś. p. Wistnyku wiedeńskim jako antimoskiewskie wstrzymywał, pośród ostatnich wąwozów stryjskich, gdzie go na karze trzymają spółwiercy p. Dziedzickiego, pośród wołających o chleb ośmiorga dzieci, krwią poety i krwią człowieka napisane pieśni pozwolił zamieścić w pamiętniku ruskim przez B. A. Dziedzickiego i jemu podobnych wydawanym: o to znak, że się ludowa Ruś ocuciła z moskiewskich uderzeń...“ („Przegląd powszechny“, 1860. Lwów. Nr. 99.)

подѣю, яка лучилась въ 1849. р. при завязаню галицко-рускои Матицѣ. По словамъ Устіяновича предложено тогдѣ до рѣшеня се пытане, въ якôмъ языцѣ и якою правописью печатати-муть ся книжки матичнѝ? — именно чи „въ нарѣчію простôмъ и необразованôмъ,“ якимъ доси говорить нарôдъ рускій въ загалѣ, чи „языкомъ образованымъ и литературою цвѣтущимъ, якимъ пише Россія“, чи на-послѣдокъ „церковнымъ языкомъ?“

Бôльша часть присутныхъ Русинôвъ заявила тогдѣ, що треба хôснуватись „простимъ языкомъ“, котрый жие въ устахъ народу 15-милiонового. На тее повставъ Антôнъ Петрушевичь и (якъ пише Устіяновичь) доказавъ „достаточными доводами“, *„що языкъ, которымъ Москва пише, не есть языкомъ Москвы, але есть чистымъ образованымъ рускимъ языкомъ, — що народного языка россійского въ письмахъ николи не было и не есть, що языкъ народный цѣлкомъ розличае ся своею природою отъ письменного языка Москвы, — що Русинъ говорящого Москаля совсѣмъ не розумѣе, а насупротивъ для необразованного Россіянина языкъ его письменный есть незрозумѣлымъ, и же тôлько родовитый Русинъ безъ помочи граматическихъ наукъ и докладно читати и порозумѣти може“...*

Опôсля розказуе Устіяновичь, що гадку Петрушевича „многіи зъ притомныхъ членôвъ Матицы вспераліи“, и що „горячій языкословный споръ“ кôнчивъ ся рѣшенемъ бôльшости симъ способомъ: „Ухвалено, всѣ дѣла, призначеныи до просвѣщенія общенародного, издавати и печатати на добѣ скôлько возможно тѣмъ языкомъ, якій живе въ устахъ народа; противно же дѣла высшой науки, до круга читательства литературно образованного приналежащіи, издавати въ языцѣ письменномъ, который мае начало своего розвитія въ далекой минув-

шости, а который ошибочно чисто-россійскимъ называютъ...“[1])

Изъ сихъ слôвъ Николы Устіяновича галицкѝ Русины дôзнались про таке рѣшене членôвъ Матицѣ, якого въ протоколѣ не записано, и яке було вѣдай тôлько pium desiderium кôлькохъ прихильникôвъ одного литературного языка. Пôсля сеи ревеляціѣ признае Устіяновичь, що гадка Петрушевича здавалась ему „неосновною“, и що ôнъ рѣшивъ ся „держатись навсегда простонародного слова, розвивати его всѣми дрôбными своими силами въ чистомъ его духу“.[2]) Ôдтакъ каже Устіяновичь, що живе слово своего закутка въ Стрыйскихъ горахъ ввѣвъ ôнъ въ „Галичо-рускій Вѣстникъ.“ Та отъ, (замѣчае ôнъ дальше) не познакомившись близше зъ церковнымъ языкомъ, и „не маючи найменшого понятія о россійскôмъ“, боровъ ся ôнъ зъ насуваючими ся трудностями мужно, зладивъ самъ якусь нову правопись для своеи часописи, перекручувавъ „слоги слôвъ“, та й ковавъ слова новѝ. Коли-жь ôнъ иногдѣ своимъ „почтеннымъ сотрудникамъ“ вказавъ яке нове слово, думаючи, що оно есть „чисто простонародне руске“, то тѝ его помôчники найшли се слово „въ чисто-московскôмъ словарѣ Шмидта“. Опôсля замѣчае Устіяновичь отъ-се: „Такъ ишолъ я уже тогда, мимо моей волѣ впростъ на противную, мною нарокомъ обминаемую дорогу, вмѣсто до нашого Кіева, до московской Калуги.“[3])

---

[1]) „Слово“, 1861. число 6.

[2]) ibid.

[3]) Въ 1881. р. писавъ Н. Устіяновичь въ сѣй справѣ осьтаке: „Великую заслугу для галицкой словесности положилъ я тѣмъ, що живучи въ горахъ, между народомъ чисто-русскимъ и изучивши языкъ материый на бесѣдѣ не искаженной поль-

Изъ сеи политичнои сповѣди Николы Устіяновича можна дôзнатись, що ôнъ въ 1861. р. запропастивъ уже свôй давный идеалъ, та що позбувшись ясного свѣтла що-разъ бôльше попадавъ ся въ п末ороку новыхъ думокъ, котрыми переймавъ ся ажь до кôнця житя. Хоча-жь въ рокахъ слѣдуючихъ повертавъ иногдѣ до давнѣйшого свого свѣтогляду, то однако при чутливôй своѣй вдачи зъявлявъ ôнъ опять наклôнъ до литературного „объединенья", и ажь въ 1865. р. ôдвернувъ ся зовсѣмъ ôдъ Русинôвъ-народовцѣвъ. Вже-жь рôдный его сынъ Корнило розказуе, „що въ 1862. р. старавъ ся Адольфъ И. Добрянскій Николу Устіяновича переконати, що Галичане не маютъ пôдъ истнуючими обставинами найменшои надѣѣ до подвигненя народности своеи; що имъ зъ-за того треба ненависть Ляхôвъ ôдплатити такою-жь ненавистью и признаючись до едности народнои зъ Россіею, ратувати бодай частину индивидуальности своеи, Никола Устіяновичь ôдповѣвъ, що сього бути не може, що сьому перечить етноґрафія й исторія, що кромѣ кôлькохъ фантастôвъ нѣхто и гадки не мае о Москвѣ; що всѣ Русины стоять и стояти-муть за своимъ питомымъ галицко-украиньскимъ языкомъ"[1]). — Ôдтакъ ще й въ 1863. р. наближивъ ся Устіяновичь трохи до Русинôвъ-народовцѣвъ, изъ-за чого въ литературнôй часописи „Вечерницѣ" (1863; ч. 8) напечатано гарну его думку „Походъ на Царьгородъ."

Але вже въ 1865. р. зъявивъ ôнъ ненависть до Украинцѣвъ-народовцѣвъ, ба й дорѣкавъ своему сынови

щиною, я торопливо старался ввести тую чистоту и въ галицко-русскую письменность, а тѣмъ самымъ сблизити постепенно галицкое нарѣчіе къ обще-русской словесности" („Родимый Листокъ". Годъ Ш., 1881; ч. 14. и 15; стор. 231.)

[1]) „Правда", письмо літературно-політичне. Рочникъ пятый. Львів 1872; стор. 192.

Корнилови изъ-за того, що придержувавъ ся хоругвы народнои. Въ листѣ своѣмъ до приятеля, Мелетія Романовского, пароха въ Живачевѣ[1]), написавъ Никола Устіяновичь 14. лютого 1865. р. мѣжь иншимъ отъ-се: „Корнель (найстаршій сынъ) пустилъ ся мимо всякихъ моихъ противныхъ усилій на бездонное море, и вѣдай чи не утоне въ немъ. Жаль ми его, — но дармо!" — Опôсля-жь въ листѣ зъ 28. лютого 1877. р. заявивъ ôнъ Романовскому се, щó слѣдуе: „Создателѣ козацкои монархіи розсѣяли таку спасительную Просвѣту, и застроили такій блаженный рай межи нами, же уже днесь исполняе ся пророческое слово Завѣта: „И врази домашніи его!""

Въ загалѣ можна замѣтити, що ôдъ тогдѣ, якъ Устіяновичь позбувъ ся народныхъ идеалôвъ, повѣяло ôдъ пôвночи студенымъ вѣтромъ на его тихій захистъ въ Стрыйскихъ Карпатахъ. Про-те ставъ ôнъ недоволенъ своею долею и жалкувавъ ся часто на свою бѣдность. Въ тôмъ-то листѣ до Романовского (зъ д. 14. лютого 1865. р.) малюе Никола ось-такъ образъ незавиднои своеи долѣ: „Сила душѣ зломлена, убита; я днесь уже для свѣта непотрêбъ, трутень въ полномъ значеніи слова. Отъ, жию, бо ще жити треба, хотяй ми неразъ медомъ запахне сырый воздухъ могилы... Самъ при такъ численнôй родинѣ[2]) жию скудно и бѣдно; но Богу слава,

[1]) Мелетій Романовскій, парохъ въ Живачевѣ повѣту Городенецкого, передавъ авторови сеи историѣ литературы черезъ д-ра Северина Даниловича десять листôвъ, якû писавъ до него Никола Устіяновичь ôдъ 1865. до 1882. р.

[2]) Всѣхъ дѣтей у Николы Устіяновича було дванайцятеро: двое умерло (Петро й Иванъ), а десятеро жиютъ доси. Слѣдуютъ они въ отъ-сѣмъ порядку: 1) Корнило, поетъ и артистъ-маляръ; 2) Никола, профессоръ ґимназіяльный на Буковинѣ; 3) Савинъ, священикъ въ Головецку, въ Стрыйскихъ горахъ; 4) Климъ, вы-

не маю долгôвъ. Бôльше якъ 15 разъ подавалъ ся я о якое лучшее мѣсце, но хотяй уже-мь отъ давна си-вый якъ собака, и гетъ попроѣдалъ зубы, то такой кажутъ, що ще того мало, щобъ выдобутись обрядовцеви зъ нужды. Треба, щобъ еще ся скулилъ, якъ собака, и выучилъ ся мелькати хвостомъ якъ собака. Но до такои науки уже старому не стае понятности, а шия, якъ знаешь, давно закощавѣла, що и годѣ на цаль на-гнути долѣ. Въ прочемъ не дбаю, докъ ще стае силъ лазити по горахъ; но що тогда буде, якъ устануть силы? Здаесь, що я ся родилъ на се, щобъ бѣдити до гроба"...

Въ 1868. р. (17. серпня) просивъ Н. Устіяновичь консисторіѣ митрополичои, щобъ ему позволила поѣхати въ Россію на 14 днѣвъ. Въ Кієвѣ бо живъ его братъ Василь, що займавъ ся купецтвомъ при помочи свого сына. Хоча-жь Никола Устіяновичь заявивъ консисторіи, що бажае навѣстити недужого брата, то однако не позволено ему ѣхати за кордонъ.

Въ 1870. р. розпрощавъ ся ôнъ зъ горами Стрыйскими, въ котрыхъ давнѣйше усмѣхалась ему поезія житя, и ôдтакъ 5. грудня т. р. ставъ ôнъ парохомъ въ Сучавѣ на Буковинѣ. Одначе й тутъ ôнъ не повеселѣйшавъ и въ листахъ до Мелетія Романовского часто жалувавъ ся на свою „дряхлôсть", та на пропащû лѣта въ житю.

Дня 24. червня (6. липня) 1878. р. святкувавъ

служеный надъ-поручникъ, теперь урядникъ при желѣзници Ка-
роля Людвика; 5) Богданъ, мировый судья въ Поти на Кавказѣ;
6) Меляція Соломея, ôддана за Ивана Шиха, священика въ Су-
чавѣ; 7) Володимиръ, ветеринарь въ Коломыи; 8) Марія, ôддана
за Исидора Бобикевича, священика въ Вихторовѣ; 9) Иванъ, свя-
щеникъ въ Заставнôй на Буковинѣ; 10) Ольга.

Устіяновичь въ Сучавѣ 40-лѣтню рôчницю свого священства. Рускû народовцѣ въ Галичинѣ задумали звеличити его ювилей сердечнымъ привѣтомъ. Про-те въ политичнôй часописи „Правда" (зъ 1878. р., ч. 13) написано въ сѣй справѣ мѣжь иншимъ отъ-се: „Хто зъ Русинôвъ-народовцѣвъ (кого до найглубшихъ глубинъ порушали колись чудово-симпатичнû пѣснѣ нашого сантиментального родимця-поета, котрому многû вѣкомъ старшû зъ насъ завдячують розбуджене любви до своеи свѣтомъ и людьми — навѣть своими людьми — забутои народности, завдячують розбуджене патріотизму на тôй пôдставѣ, на пôдставѣ своеи питомои народности) не стрепенувъ, и чіе серце не заскакало зъ радости на вѣсть о такôмъ для всѣхъ Русинôвъ дорогôмъ святкованю? Хто запенявъ бы поспѣшити зъ заявленемъ найсердечнѣйшого сочутя для нашого правдиво-народного поета? Кажемо — поета, бо мы лѣчимо поетомъ не того, хто багато писавъ — якъ отсе водить ся у насъ, — а того, хто хочьбы не многими поезіями електризувавъ своихъ сучасникôвъ-землякôвъ. Хто-жь зъ насъ не пригосить ся до нашого оклику: „жий намъ якъ найдовше и гараздуй, единый зъ нашихъ галицькихъ руськихъ поетôвъ-патріярхôвъ!"

Ôдтакъ руско-народнû товариства, молодѣжь академична й ученики деякихъ гимназій пôслали ветеранови поетови привѣтнû телеграмы, заявляючи, що его пѣснѣ жити-муть мѣжь Русинами вѣчно. Можна було отже сподѣватись, що ювилятъ скаже народовцямъ „спасибôгъ" за ихъ щирû желаня въ тую сороко-лѣтню рôчницю свого священства. Та-жь ôнъ самъ бувъ однымъ зъ першихъ патріотôвъ, щô въ галицкôй Руси здвигли высоко хоругвь народнои идеѣ; ôнъ рѣшивъ ся колись, на-всегда придержуватись рôднои мовы и своею пѣснію

будити землякôвъ до нового житя національного. Та отъ, въ „Родимôмъ Листку“ (зъ д. 25. червня 1879. р. ч. 12.) замѣстивъ ôнъ „отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года“ пôдъ заголовкомъ „**Моимъ друзьямъ.**“ Сей „отвѣтъ“ намагавъ ся Устіяновичь написати по-россійски, и ôдтакъ сердечныхъ ґратулянтôвъ прикрывъ ôнъ неначе мокрымъ рядномъ, по-за-якъ Русинамъ-народовцямъ закидувавъ сепаратизмъ, неначе-бъ они „ушли по раду къ тому, кто намъ всегда былъ врагъ, и лишь о нашемъ помышлялъ смиреньи.“ Ôдтакъ зъявивъ ôнъ, що радъ бы всѣхъ къ „единству“ призвати, щобъ вернулось „согласіе“ минувшихъ лѣтъ“.

Справдѣ сумно, що ветеранъ-поетъ забувъ тогдѣ исторію нашого національного ôдродженя въ 1848. р. Русины-народовцѣ придержують ся тои политичнои и просвѣтнои проґрамы, котру пôдписавъ самъ Устіяновичь. Коли-жь ôнъ опôсля сеи проґрамы ôдцуравъ ся, то несправедливо дорѣкавъ ôнъ народовцямъ изъ-за сепаратизму, и непотрѣбно покликувавъ ихъ до „согласія“, котре помôгъ ôнъ перевертнямъ занапастити. Ôдтакъ не дивно, що свѣточемъ всѣхъ его думокъ ставъ тогдѣ Иванъ Наумовичь, котрому ôнъ присвятивъ свôй стихъ въ „Родимôмъ Листку“ (1881; ч. 14; стор. 214), называючи себе „празднымъ трутнемъ“ изъ-за того, що „въ время роковое къ дѣлу былъ унылъ.“

Самъ Устіяновичь заявивъ тогдѣ въ сѣй часописи, що ôнъ „изнеможеный жизнью и слезами.“ А вже-жь въ 1882. р. ôджививъ ôнъ надѣєю, що одержить презенту на парохію въ Чернôвцяхъ. Черновецкі Русины выслали петицію до правительства (зъ 312 пôдписами), пôслали депутацію до президента управы краєвои и до митрополита въ тôй цѣли, щобъ ихъ парохомъ поставлено Николу Устіяновича. Одначе бажаня уніятскои громады

Черновецкои не сповнились, и ôдтакъ Устіяновичь остававъ ся и дальше парохомъ въ Сучавѣ, де й умеръ 3. листопада 1885. р.[1]).

Памяти покôйного Устіяновича редакція „Слова“ присвятила свôй некролоґъ, въ котрôмъ мѣжь иншимъ сказано отъ-се: „Ободряя редакцію къ выдержанію въ намѣченной газетою цѣли, покôйный стоялъ всегда твердо при томъ и высказывалъ то въ своихъ къ намъ письмахъ, что нынѣшнее время переходовое, что сепаратистическое направленіе, проявляющее ся въ нашей литературѣ, должно прекратитись, и что историческому розвитію народа не помѣшаютъ стремленія розъединителей“ (ч. 116).

Саме-тогдѣ спôмнула й редакція „Дѣла“ про покôйника незлымъ-тихимъ словомъ, по-за-якъ колишнѣ его змаганя просвѣтнѣ и національнѣ (ôдъ 1848—1861 р. були справдѣ хосеннѣ. „Въ перших рокахъ нашого народного розбудженя“ (сказано въ „Дѣлѣ“ ч. 118) „покôйникъ ôддававъ ся бувъ цѣлою душею трудамъ на поли нашои литературы, а перенятый до глубины душѣ народною идеєю, написавъ ôнъ тогды найкрасшѣ свои поезіѣ и оповѣданя. Пôзнѣйше збитый обставинами часу зъ першои своєи дороги, ôдповѣднои его талантови, переставъ писати и муза его замовкла на завсѣгды. — Съ о. Николаємъ Устіяновичемъ лягъ въ могилу одинъ изъ тыхъ борцѣвъ народныхъ, щó то першѣ ôдважились наставити грудь за добро и волю свого народа.“

Литературну свою дѣяльнôсть почавъ Никола Устіяновичь въ 1836. р., коли написавъ згадану елеґію „**Слеза на гробѣ — Міхаила Барона от Neustern Гарасевича**“[2]). Сей стишокъ Устіяновича

[1]) Покôйникъ бувъ такожь деканомъ Буковиньскимъ.

[2]) Елеґію „Слеза на гробѣ М. Гарасевича написавъ Устія-

єсть слабшимъ ôдъ першого поетичного твору Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ". Авторъ ставлячи перші кроки на поетичнôмъ Парнасѣ, поступавъ несмѣло напередъ, ба, можна сказати, що тôлько двѣ перші строфы маютъ стôйнôсть литературну, мѣжь-тымъ коли шѣснацять дальшихъ строфъ являють ся писаньмъ новака-рифмача.

Въ трицятыхъ рокахъ написавъ Устіяновичь мабуть ще три стихи п. з. „Осѣнь", „Наднѣстрянка" и „Гей-гей! милый Боже!" Елеґійнû сû поезійки напечатано въ другôй части „Вѣнка" (стор. 123—124; 126—129), одначе ихъ змѣстъ служить доказомъ, що Никола Устіяновичь писавъ ихъ ще тогдѣ, коли думки Маркіяна Шашкевича въ „Русалцѣ Днѣстровôй" побудили талановитыхъ єго товаришѣвъ, писати тужливû стихотворы. И справдѣ „Наднѣстрянка" має свôй взоровзôръ въ „Згадцѣ" Маркіяна, мѣжь-тымъ коли въ пѣсни „Гей-гей! милый Боже!" остання строфа зъявляє подекуды тû самû слова, якû находять ся въ першôй строфѣ думки Маркіяновои „Розпука". Опроче пѣсня „Гей-гей! милый Боже!" написана очевидячки тогдѣ, коли Никола думавъ про свою женитьбу. Опôсля тяжка недуга Маркіяна Шашкевича спонукала Устіяновича до написаня сонета п. з. „Побратимови въ день имени єго"[1]). Въ сѣмъ гарнôмъ стихотворѣ желавъ ôнъ здоровля недужному другови сими словами:

О Маркіяне! кобы Ты весною
Въ силѣ, здоровлю зацвивъ побратимамъ,
Щобы мы довго тѣшились Тобою!"

новичь 4-стоповыми трохеями (не зовсѣмъ правильными) въ 18 строфахъ, въ котрыхъ першій и третій вѣршъ маютъ римъ женьскій, мѣжь-тымъ коли другій и четвертый вѣршъ зъявляють римъ мужескій.

[1]) Вѣнокъ, II., 1847; стор. 125.

Коли-жь не стало „красненького сокола", коли Маркіянъ розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ, то Устіяновичь присвятивъ памяти єго польскій вѣршъ п. з. „Cieniom Marcyjana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego pamięci"[1]). Авторъ бажавъ, щобъ сю елеґію напечатавъ Янъ Н. Камѣньскій въ „Rozmaitość-яхъ", се-бъ-то въ литературнôмъ додатку до ґазеты Львôвскои, одначе сей польскій писатель не помѣстивъ стихотвору Устіяновича въ своѣй часописи, заявивши єму, що боить ся „narazić się publiczności." Се бо спôмнувъ тутъ Устіяновичь про „syny odszczepione", про „narodowe wskrzeszenie (Rusi)" и звеличивъ въ Маркіянѣ творця галицко-рускои литературы, котрый „pominąwszy sąsiedzkie przestrzenia, na własnej dzikiej, pogardzonej niwie szukał kwiatu i woni skwapliwie dla swych rodaków na wianek."

Сю польску елеґію переложивъ Н. Устіяновичь опôсля на мову руску п. з. „Згадка за Маркіяна Шашкевича во вѣчную Єго память." Ôдтакъ рускій перекладъ напечатавъ ôнъ вразъ зъ польскимъ текстомъ у Львовѣ въ 1848. р. (8^0, сторôнъ 15)[2]).

Творча сила Устіяновича зъявлялась дѣяльною до 1860. р. Тогдѣ писавъ ôнъ по-найбôльше пôдъ псевдони-

[1]) Сей польскій стихъ написавъ Устіяновичь мабуть въ 1816. р. Першу бо строфу сего поетичного твору почавъ ôнъ сими словами:

Trzy wiosny czekam, wyglądam trzy wiosny,
I łzawą badam źrenicą współbraci,
Czy jaki kwiatek choć skromnej postaci
W poranek złoty, promienny, radośny,
Nie błyśnie na Twoim grobie.

[2]) Стихотвôръ „Згадка за Маркіяна Шашкевича", напечатавъ Н. Устіяновичь кирилицею (въ типоґрафіи института Ставропиґійского). Въ рускôмъ текстѣ ôдкинувъ ôнъ знакъ ъ пôсля спôвзвукôвъ твердыхъ.

мами „Никола зъ Николаева“, „Дротарь“, „Наумъ“, ...ъ, и помѣщувавъ свои стихотворы именно въ „Зорѣ галицкôй“ и въ литературныхъ додаткахъ до „Вѣстника“ Вѣденьского.

Въ 1860. р. выдавъ Богданъ Дѣдицкій у Львовѣ „поезіи Николая Устыановича“, часть I Дѣдицкій подѣливъ сї стихотворы на двѣ части: I. „Думки и пѣсни“, II. „Притчи и сказки“. Попереду написавъ „слово отъ издателя“. Тутъ замѣтивъ ôнъ, що Устіяновичь належить „къ числу лучшихъ — ба, самыхъ найлучшихъ писателей австрѣйскои Руси“, (стор. IV.) и заявивъ, що сей нашъ поетъ въ рускôй литературѣ займаѥ таке становище, якимъ хôснуѥ ся Людвикъ Уляндъ въ нѣмецкôй, а Винкентій Поль въ польскôй словесности (стор. XII.) А вже-жь поминувши теѥ, що оба сї поеты на Парнасѣ высше стоять ôдъ Николы Устіяновича, таке порôвнанѥ вже изъ-за того ѥсть невдатнымъ, що Уляндъ писавъ именно прекраснї баляды, та що Поль придбавъ собѣ славне имя поемою „Могортъ“. Тому отже, що Устіяновичь написавъ тôлько двѣ баляды н. з. „Проклятство матери“ и „Рекрутка“, не можна ѥго прирôвнувати зъ Уляндомъ, котрый опроче пôсля Ґетого ѥсть однымъ зъ найлучшихъ поетôвъ нѣмецкихъ, мѣжь-тымъ коли Н. Устіяновичь мѣжь поетами рускими середуще займаѥ мѣсце. Ôдтакъ стоить ôнъ подалеки ôдъ Поля, котрый спѣвавъ про побутъ шляхетчины въ Польщи, и не любивъ демократичного напряму въ литературѣ.

Межи всѣми лиричными поезіями Николы Устіяновича ѥсть найкрасшою „З г а д к а з а М а р к і я н а Ш а ш к е в и ч а“[1]). Попереду поставивъ ôнъ „мотто“: „Кому языкъ свôй, своя земля мила, ‖ тотъ жалямъ нашимъ не подивуѥ.“ Въ сѣй елеґіи добачаѥмо великій талантъ поета лиричного, щó зъумѣвъ написати вельми вдатный стихотвôръ, хоча не пôзнавъ ще богатои скарбницѣ поезіѣ простонароднои. Тому-то заслуга ѥго тымъ бôльша, що взлетѣвъ мовь орелъ высоко, хочь физичнї перепоны въ висловѣ подекуды вздержували ѥго фантазію и не дали розвинутись вѣщому ѥго духови въ повнôй силѣ. Присвячуючи памяти Маркіяна свою „Згадку“ змалювавъ ôнъ чудовыми барвами образъ свого друга, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се:

Якъ ранна звѣздка на неба востоцѣ,
Щó яснôй днинцѣ досвѣтъ розвиваѥ,
Якъ воздухъ Мая, щó по земнôмъ стоцѣ
Радôсть, довольство, житѥ выгрѣваѥ —
Очарованя свѣтъ милый:
Такъ ты жаркою чувствъ Твоихъ весною
Дыхнувъ утѣху въ нашї оболоня;
Такъ Ты лучею звѣздочки ранною
Розсвѣтомъ шибнувъ по-пôдъ небосклоня,
Днѣстровôй днинцѣ тоскливый.

Крôмъ сеи елеґіѣ найбôльшу стôйнôсть литературну маѥ ода „Т р е т і й М а й“[1]). Въ першôй строфѣ сеи оды наслѣдувавъ поетъ оду Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“, и ôдтакъ писавъ такимъ ладомъ, якій замѣчаѥмо въ патріотичныхъ одахъ нѣмецкого поета Кльопштока. И справдѣ авторъ переймивъ ся тогдѣ вѣщимъ духомъ, высказуючи мѣжь иншими отъ-сї слова:

---

[1]) Сю елеґію написавъ ôнъ силябичными вѣршами, якими хôснують ся поеты польскї. Всѣхъ строфъ ѥ чотырнацять; въ кождôй строфѣ находить ся по 10 вѣршѣвъ зъ римами женьскими (⁻ ˘). Тї-жь вѣршѣ римують ся по-найбôльше ось-такимъ ладомъ: першій вѣршь римуѥ ся зъ третимъ, другій зъ четвертымъ, пятый зъ десятымъ, шестый зъ осьмымъ, а семый зъ девятымъ вѣршомъ.

[1]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“ 1849; число 4.

Гей братя! землю цѣлуймо нынѣ,
До груди скибу притиснѣмъ!
Зъ руского серця рускôй родинѣ
Пѣсню свободы загудѣмъ!

Миленькій єсть такожь стихъ, написаный „До Зорѣ галицкои“[1]). Авторъ зъявивъ великій патріотизмъ, звертаючись до нового сего гостя ось такою апострофою:

...Незнаный гостю на рускôй землици!
Звѣстунко мила райского зараня,
Дитино неба, сонця красавице,
Цвѣтко надѣѣ, первѣснко свитаня,
Гадочокъ щастныхъ зрѣнице дѣвича,
Витай же звѣздо на земли Галича!
Витай на нивахъ, де каждая скиба
Кривдами зрыта, кервою зброчена,
Гôркими слезы зôльлята, сплавлена,
Де чорна доля, сумная загиба
Сумракомъ гробу душу привалила, —
Витай намъ гостю, витай Зоро мила!...

Всягде, о всягде розсвѣти лучами
Народной жизни щасте й свободу;
Загляни ясно лѣсами, горами
До каждой рѣчки, до каждого броду!
А пясть молодця въ шабельку зазвонитъ,
Въ бѣлии руки заплеще дѣвиця,
Старець сивенькій слезку долѣ зронитъ,
Розъяснитъ око журлива вдовиця:
А въ коло сонця дитятко малоє
Зачне при пѣсняхъ о Днѣстрѣ, Полтавѣ,
Якъ соколятко въ гнѣздѣ молодоє,
Снити о щастю и козацкôй славѣ...

[1]) „Зоря галицка“, 1848; ч. 14.

Ôдтакъ годить ся похвально спôмнути про сї ліричнї поезії Н. Устіяновича: „Верховина“, „Туга“, „Бѣдна“, „Руская думка“, „Хора“... Хочь въ деякихъ ліричныхъ стихотворахъ добачаємо прикметы тои туги, яка проявляє ся въ думкахъ Шашкевича, то все-таки свѣтоглядъ Николы Устіяновича єсть въ загалѣ веселѣйшій ôдъ свѣтогляду Маркіянового. Опроче поетичнї творы Шашкевича основують ся на поезіи простонародной, Устіяновичь же зъявивъ по-найбôльше напрямъ до клясицизму въ поезіи, та лишь въ писаню декотрыхъ „притчь и казокъ“ нахиливъ ся ôнъ до романтизму.

Никола Устіяновичь написавъ такожь два панеґиричнї стихи: а) „Молитва руского священника въ день рождественный Єи цѣсарского Высочества архикнягинѣ Софіи Фридрики Дороѳеи Маріи Іосифины“ 21. февруарія (5. марта) 1855[1]); — б) „Єго Високо-Преосвященству Григорію Барону Яхимовичу, новопоставленному Митрополиту Галичскому“[2]).

Про „притчи и казки“ можна се сказати, що они суть слабшою стороною творчои поетичнои силы Николы Устіяновича. Найменше вдатною єсть притча „Святый Іоаннъ Евангелистъ“[3]), хочь авторъ намагавъ ся писати єѣ въ стилю библійнôмъ. Трохи лучшими вважають ся двѣ притчи п. з. „Провидѣніє“[4]), списанї зъ устъ народа. Коли-жь Устіяновичь переймивъ засновокъ сихъ казокъ изъ скарбницѣ поезії людовои, то треба було єму писати сї епичнї творы ладомъ популярнымъ; одначе ôнъ не зъумѣвъ бути поетомъ народнымъ и въ

[1]) „Отечественный Сборникъ“ (Литературный додатокъ до „Вѣстника“ Вѣденьского) 1855; число 9.
[2]) „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. IX—XI.
[3]) „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень 1853; ч. 24.
[4]) ibid., ч. 16. и 43.

писаню своѣмъ навертавъ часто на ладъ мовы книжнои. Лучшою єсть казка „И старому придасть ся школа“. Въ нѣй розвиває ся живый драматизмъ, але ритмъ не всюды є правильный, та й мова не може вважатись чисто-рускою. Ôдтакъ епичный стихотвôръ „Проклятство матери“[1]) назвавъ авторъ балядою. Але-жь въ балядѣ епичный предметъ прикрашує ся ліричнымъ и драматичнымъ елементомъ поезіѣ. Тутъ же добачаємо тôлько ліричну сторону поезіѣ, мѣжь-тымъ коли дѣя майже зовсѣмъ не розвиває ся.

Въ сѣй другôй части поезій Н. Устіяновича напечатавъ Дѣдицкій также казку „Пещена дитина“[2]) и думку „Послѣдня житя тоска“. Тая казка належить до найлучшихъ стихотворôвъ Устіяновича. Опроче короткѣ стихотворы, якъ баляда „Рекрутка“[3]) и дума „Походъ на Царьгородъ“[4]) уважають ся цѣннымъ здобуткомъ нашои литературы. Одначе тôлько такѣ дрôбнѣ стихотворы епичнѣ Н. Устіяновича мають литературну стôйнôсть, котрѣ ôнъ писавъ чисто-рускою мовою; тѣ же думы, щô ихъ зложивъ въ такъ-званôмъ литературнôмъ галицко-рускôмъ языцѣ, мають свою вагу лишь для библіографіѣ Сюды належать думы: „Смерть князя Романа пôдъ Завихвостомъ въ лѣто 1205“[5]); — „Ужасъ на Руси при сближеніи Монголовъ въ лѣто 1224“[6]); — „Княгиня Романова“ (1206)[7]).

Никола Устіяновичъ задумавъ написати также бôльшу поему п. з. „Путь на полонину“, одначе не вспѣвъ

[1]) ibid, ч. 39.
[2]) Порôвн. „Отечеств. Сборникъ“, 1859; ч. 21.
[3]) „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. 37—39.
[4]) „Вечерницѣ“. Львовъ 1863; число 8.
[5]) „Зоря галицкая“, 1860; стор. 29—32.
[6]) ibid., стор. 32—35.
[7]) „Слово“, Львовъ 1862; ч. 17.

довершити сего поетичного твору, и надруковавъ лише три урывки п. з. „Чары“[1]), „Дорога жизни“[2]) и „Всхôдъ сонця въ горахъ“[3]).

Сей галицко-рускій поетъ написавъ прозою чотыри повѣсти: 1) „Старый Ефремъ“, 2) „Месть верховинця“, 3) „Страстный Четвергъ“ и 4) „Допустъ Божій“. Ôдтакъ зложивъ ще одну казку „Толкущему отверзется“.

Въ повѣстяхъ „Допустъ Божій“ и „Старый Ефремъ“ списавъ авторъ частину своеи біографіѣ. Такъ въ повѣстцѣ „Допустъ Божій“[4]) зъобразивъ ôнъ (якъ уже высше сказано) добрящу свою матѣрь, щô ôдвертала своихъ дѣтей ôдъ злющои Харчихи, проклинаючои свою дочку, и щô сѣй клекôтливôй сусѣдцѣ черезъ свого Никольця пôслали горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святый вечеръ. — Въ повѣсти же „Старый Ефремъ“[5]) згадує Устіяновичь, що въ хату сего вельми розумного старця прибѣгавъ часто, коли изъ школъ въ лѣтѣ до своихъ родителѣвъ приѣхавъ, и що неразъ слухавъ бесѣды того старенького Златоустого. Никола Устіяновичь каже, що Ефрема бачивъ послѣдній разъ въ вакаціѣ, коли вже бувъ въ школахъ высокихъ, та що у него пôзнавъ Ганусю, зъ котрою опôсля оженивъ ся. Хоча-жь въ сѣй повѣсти высказують ся розумнѣ правила житя, то однако авторъ не зъумѣвъ писати ладомъ природнымъ. Столѣтній бо, неграмотный селянинъ Ефремъ, щô за цѣсаря Іосифа II. и Франца II. служивъ въ вôйску,

[1]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“, 1850; ч. 4.
[2]) „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень, 1859; ч. 5.
[3]) ibid., ч. 24.
[4]) „Недѣля“, Львовъ, 1865; ч. 11—13
[5]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“, Львôвъ, 1849; ч. 7—11. 16. 19. 20. 22. 25. 32. 33. 36. 42. — Порôвн выдане товариства „Просвѣта“, 1874.

являє ся не-въ-мѣру розумнымъ ба й ученымъ, неначе-бъ збагнувъ всю глубѣнь практичнои мудрости житя.

Высше стоить „повѣстка по правдивôмъ случаю“ п. з. „Месть верховинця“[1]). Устіяновичь описавъ тутъ вельми гарно горы-Карпаты въ Стрыйщинѣ и зъобразивъ вѣрно вдачу двохъ верховинцѣвъ — Петра Наливайка-Продана и Федора Медуляка.

Коли-жь Никола Устіяновичь въ сѣй повѣсти начертавъ вдатно характеры головныхъ дѣєвыхъ особъ, то въ повѣсти „Страстный Четвергъ“[2]) перемѣстивъ ôнъ въ Карпаты подѣю таку, котра могла лучитись въ горахъ Шкоціѣ, та въ загалѣ корыстувавъ ся тутъ повѣстярскою маніѥрою Вальтера Скотта. Про-те Косôвскій купець, се-бъ то Добушь, Крайникова Зѣня и злюща баба Зубаня являють ся типами чужими, хоча вся дѣя розвиває ся въ рôднôй верховинѣ. Та й нѣгде правды дѣти, поетична вдача Устіяновича являє ся вѣщою именно въ описахъ природы, мѣжь-тымъ коли порôвнаня и діялоги его не всюды уважають ся вдатными.

Наконець треба ще запримѣтити, що казка „Толкущему отверзется“[3]) єсть важною подекуды тôлько изъ-за того, що въ нѣй згадує ся про молоденькій вѣкъ Григорія Яхимовича.— Устіяновичь зъєднавъ собѣ такожь чи-малу заслугу редакціѥю часописи „Галичо-рускій Вѣстникъ“ (1849—1850). Крôмъ двохъ повѣстей, „Старый Ефремъ“ и „Месть верховинця“ и крôмъ кôлькохъ стихотворôвъ писавъ ôнъ въ сѣй часописи такожь статьѣ политичнѣ и помѣщувавъ въ нѣй розправы правописнѣ

[1]) ibid. ч 75—78. — Порôвн. выдане професора Омеляна Партицкого зъ р. 1879; стор. 107—191.

[2]) „Зоря галицка“, 1852; число 1—18. — Порôвн. выдане Ом. Партицкого зъ р. 1879; стор. 1—100.

[3]) „Недѣля“, 1865; ч. 14.

та замѣтки граматичнѣ Осипа Лозиньского, Осипа Левицкого и и. Мѣжь сими статьями вызначує ся именно розвѣдка Осипа Левицкого п. з. „Розговоры надъ образованіємъ языка галицко-руского ôтъ часу конституціи“ (1849; ч. 69. 70. 71). Ôдтакъ слѣдує ôдповѣдь незвѣстного автора на сю статью Левицкого, п. з. „Мова ꙗко средство просвѣщенья уважана“ (ч. 77). Лозиньскій же написавъ статью п. з. „Ще щось о правописи“ (1850; ч. 4. 5.). Авторъ сеи розвѣдки высказує правило: „Пиши так, як бильша часть народа говорит.“ Ба й самъ Устіяновичь намагавъ въ 1836. р. придержуватись правописи фонетичнои[1]).

А вже-жь зъ-годомъ перегодомъ покидавъ Устіяновичь свои первѣстнѣ думки про самостôйнôсть руского языка супроти россійского, и ôдъ р. 1861. нахилявъ ся щô-разъ бôльше до „объединителѣвъ“ литературныхъ. Рускій „соловейко“ перестававъ спѣвати: ôнъ прислухавъ ся звукамъ иншои спѣвучои птахи и хотѣвъ наслѣдувати ѥи голосъ. Та ба! соловейкови не спѣвати голосомъ коса; годѣ бо змѣнити вѣковѣчныхъ законôвъ природы. Никола Устіяновичь позбувшись давнѣйшихъ своихъ идеалôвъ народныхъ, ставъ чужинцемъ въ рôднôй батькôвщинѣ. Въ 1880. р. пригадавъ ôнъ собѣ свôй молодый вѣкъ и написавъ статью п. з. „Возрожденіе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“[2]).

[1]) Ось и примѣръ той правописи Николы Устіяновича зъ р. 1836. („Зоря“ 1887; ч. 8., стор. 140):

Де сѣ нашѣ лѣта дѣли, лѣта молоденькі?
Як-мо разом долинами
Над Днѣстровими водами
Як соколоньки лѣтали ясенькі —
Гей, лѣта, милий Боже, лѣта молоденькі!

[2]) „Родимый Листокъ“ 1880; ч. 1-3. Въ 1879. р. выдавъ Н. Устіяновичь въ Коломыи книжочку п. з „Практична наука

Одначе згадкою про давнѣйшу свѣтлу добу свого житя не загрѣвъ ôнъ уже свого серця до любови рôдныхъ святощій. Послѣднû поетичнû свои творы намагавъ ся ôнъ писати по-российски[1]).... И знемôгъ рускій „соловейко", — затрѣпотавъ своими крыльцями та й замерзъ ôдъ студени вѣтру пôвнôчного, не звеселивши вже нѣкого послѣдними звуками завмираючои своеи пѣснѣ.

3. Амвросій Метлиньскій[2]).

Амвросій Лукіяновичь Метлиньскій родивъ ся на Украинѣ 1814. р. въ Гадяцкôмъ повѣтѣ Полтавскои губерніѣ. Навпередъ учивъ ся въ Гадяцкôй школѣ повѣтовôй пôдъ проводомъ Михайла Макаровского, щó бувъ украиньскимъ письменникомъ[3]). Зъ тои школы перейшовъ Метлиньскій въ Харкôвску гимназію, а ôдтакъ въ Харкôвскій университетъ, въ котрôмъ скôнчивъ повный курсъ наукъ по словесному факультету. Опôсля займавъ ôнъ мѣсце библіотекаря университетского и приготовлявъ ся до ексамина магистерского. Написавъ отже (1843) диссертацію „объ истинномъ значеніи поэзіи". Новый магистеръ вôйшовъ помѣжь професорôвъ Харкôвского университета и будучи адъюнктомъ-професоромъ читавъ теорію прозы й поезіѣ та й историю российскои словесности. Въ 1849. р. поставлено его ординарнымъ професоромъ российскои словесности на университетѣ св. Володимира въ Кіевѣ. Въ 1858. роцѣ выдавъ Метлиньскій докторску диссертацію „Взглядъ на историческое развитіе теоріи прозы и поэзіи". Сю диссертацію написавъ ôнъ на основѣ твору Степана Шевырева п. з. „Теорія поэзіи въ ея историческомъ развитіи". Въ Кіевѣ пробувавъ ôнъ до р. 1854. Вернувшись въ Харкôвъ занявъ ôнъ давну свою катедру и бувъ професоромъ до р. 1858., въ котрôмъ пôшовъ въ ôдставку. Опôсля живъ на берегахъ Женевского озера и на полудневôмъ берегу Крыма въ Ялтѣ, де й умеръ въ кôнци червня 1870. р. ôдъ раны, яку въ нападѣ мелянхолійнôмъ завдавъ собѣ своею рукою.

Метлиньскій вызначувавъ ся вдачею вельми симпатичною: въ поглядахъ своихъ на свѣтъ бувъ ôнъ идеалистъ, щó вважавъ ся щасливымъ, коли мôгъ другимъ добро творити. Все свое житє остававъ ся холостомъ, а доходы професорскû обертавъ въ бôльшôй части на удержане своеи родины та на пôдмогу бѣднои молодежи. Про-те студенты университетскû горнулись до него мовь до свого батька, бажаючи корыстуватись его наукою и досвѣдомъ практичнымъ. Любивъ же Метлиньскій особливо тыхъ Украинцѣвъ, котрû его звеселяли звуками рôдныхъ пѣсень и передавали ему деякû дрôбки изъ величного скарбу поезіѣ простонароднои. А по-за-якъ въ кватиру Метлиньского приходили также кобзарѣ, щó спѣвали украиньскû думы, то тû зборы студентскû були неначе словесною „Сѣчію", въ котрôй молодû товаришѣ грѣлись при ватрѣ народныхъ святощій. Вже-жь и самъ

о годованю виннои лозы" (16°, сторôнъ 30). Ôдтакъ написавъ свою автобіографію, котру напечатавъ Богданъ Дѣдицкій въ „Литературнôмъ Сборнику", 1885; стор. 41—46.

[1]) Порôвнай именно стихъ Н. Устіяновича п. з. „Моимъ друзьямъ." „Отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года. („Родимый Листокъ", Черновцы 1879; число 12.)

[2]) Литература: а) „А. Л. Метлинскій" („Поэзія Славянъ". Сборникъ лучшихъ поэтическихъ произведеній славянскихъ народовъ въ переводахъ русскихъ писателей, изданный подъ редакціею Ник. Вас. Гербеля. С.-Петербургъ 1871; стор. 193). — б) „Харьковскій университетъ („Вѣстникъ Европы", IX. годъ, январь, томъ I. С.-Петербургъ 1874; стор. 101—104; статья М. Де-Пуле). — в) „Амвросій Лукьяновичъ Метлинскій" („Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія" Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 128—135).

[3]) Порôвн. II., стор. 260—269.

Метлиньскій знавъ чи-мало пѣсень народныхъ, котрыхъ навчила его стара бабусенька, и ôдтакъ въ думцѣ „Бабусенька" присвятивъ ôнъ згадцѣ еи сесѝ слова: „Старую бабусеньку згадаю! вона мене кохала: пѣснями пеленала, рôднымъ словомъ кормила, рôднôй мовѣ учила, — старую бабусеньку згадаю!" (стор. 69.)

На университетѣ зъявлявъ Метлиньскій хосенну дѣяльнôсть дидактичну, домагаючись ôдъ студентôвъ, щобъ запопадливо займались письменными вправами литературными; ôдтакъ у себе дома оживлювавъ ôнъ тую науку животворнымъ духомъ рôдного слова. Такъ отже лекціѣ университетскѝ доповнювались въ хатѣ професора розмовами про рôдну литературу.

Метлиньскій вывчивъ ся трохи-не всѣхъ языкôвъ славяньскихъ и познакомивъ ся також зъ мовою нѣмецкою. Саме-тогдѣ въ трицятыхъ рокахъ проявились дружнѝ взаимины мѣжь Славянами; особливо-жь ческѝ славянофилы Колляръ, Ганка, Челяковскій стали проповѣдниками новои братньои любови мѣжь народами славяньскими. Ôдтакъ Амвросій Метлиньскій и Олександеръ Корсунъ[1]) були першѝ славянофилы украиньскѝ, котрѝ любовь до батькôвщины бажали погодити зъ симпатіями до державы правовѣрного царя.

Свою литературну дѣяльнôсть почавъ Метлиньскій въ кôнци трицятыхъ рокôвъ, и ôдтакъ въ 1839. р. пôдъ псевдонимомъ Амвросія Могилы выдавъ ôнъ въ Харковѣ „Думки и пѣснѣ та ще де-що" (12⁰, сторôнъ 204). Попереду напечатавъ ôнъ въ сѣй книжочцѣ „замѣтки относительно южнорусскаго языка" (стор. 1—35)[2]). Видячи, що московскѝ панслависты въ бôльшôй части неприхильно ôдносились до языка руско-украиньского[1]), Метлиньскій высказавъ ось-таку думку про будущу долю рôдного мовы: „*Южнорусскій языкъ со дня на день забывается и молкнетъ, и, придетъ время, забудется и смолкнетъ.... Но можетъ быть и то, что въ эпоху пренебреженія южнорусскаго языка, любовь къ нему проснется... Уже свѣтлое вниманіе правительства и просвѣщенныхъ мужей звѣздою благовѣстія засіяло надъ міромъ Словеніи, — и ни одна черта народности не изгладится, ни одно зданіе языка не разрушится, ни одна православная мысль не умретъ безплодно въ этомъ мірѣ*" (стор. 3. 4.). — Ôдтакъ слѣдуе девять замѣтокъ про руско-украиньску мову и правопись. Именно въ четвертôй замѣтцѣ подае Метлиньскій взôрцѣ пятьохъ правописій украиньскихъ, се-бъ-то правописи Максимовича, Котляревского, Срезневского, Артемовского-Гулака и зразокъ своеи правописи, котрои ôнъ придержувавъ ся въ выданю „думокъ и пѣсень" (стор. 13—15). Ось и поглядъ на сю правопись Метлиньского: Задержавши стародавну букву ѣ для означеня звука *і*, *јі* и букву ы (= старосл. и старорус. ы), писавъ ôнъ й (ȋ) = о, ôдтакъ й, ȋ = е, а иногдѣ також *ѣ* = е, о (въ деклинаціи заименникôвъ и приложникôвъ); отже: *лѣто*, *сынъ*, кйнь (конь), вȋйсько (войсько), зйльля (зеліе), срйбный (сребрный), ȋи (еи), *нѣй* (ней), добр*ѣ*мъ (добромъ). — Пôсля сихъ замѣтокъ заявивъ Метлиньскій, що ôнъ радъ-бы написати повну граматику и словарь рôдноп мовы, коли-бъ Богъ помôгъ, и люде не боронили ему сеи працѣ. Опроче замѣтивъ ôнъ тутъ, що головною его цѣлію було, звернути увагу Украинцѣвъ на деякѝ окремѝ прикметы рôднои мовы (стор. 34).

Пôсля сего передного слова слѣдують „думки и пѣснѣ" (числомъ 28). Сѝ стихотворы Метлиньского по-

[1]) Гляди II., стор. 244—250.

[2]) Тѝ замѣтки пôдписавъ А. Метлиньскій своимъ именемъ.

[1]) Мѣжь московскими панславистами вызначувавъ ся тогдѣ именно М. Погодинъ.

хваливъ уже въ 1844. р. Микола Костомаровъ, написавши въ „Молодику“ (стор. 182—184) мѣжь иншимъ отъ-се: „*Большая часть изъ его стихотвореній запечатлѣна истиннымъ дарованіемъ и отличается особенною художественностію... Характеръ стихотвореній Могилы отличается глубокою грустью и вѣрными изображеніями древняго быта. Онъ прекрасно понялъ поэзію степной козацкой жизни; у него козакъ вездѣ является существомъ высокимъ, но вмѣстѣ буйнымъ и дикимъ; сцена дѣйствія его покрыта туманомъ и слезами...*“

И якй-жь провôднй идеѣ проявляють ся въ ліричныхъ творахъ Амвросія Могилы? Украина саме-тогдѣ була заснула и ôдтакъ на ватрѣ батькôвскôй погасло ясне поломя народного житя, та въ попелѣ тлѣли лишь деякй искры. Могила любивъ народнй святощѣ, одначе не смѣвъ голосно заявити свого патріотизму супроти новыхъ порядкôвъ на Украинѣ. Коли-жь занапастивъ ся національный побутъ козачины, коли не стало давного житя въ рôднôй земли, то поетъ розкрывавъ могилы „начиненй трупомъ“, и сумовитый приглядавъ ся руинѣ колишньои славы народнои. Вже-жь и Маркіянъ Шашкевичь запримѣтивъ сю вдачу Могилы, пишучи отъ-се до свого приятеля Михайла Козловского; „При Ластôвцѣ[1]) ступае вагою сановитый, сумный, казавъ бы-сь пристарый Могила, и заглядае не такъ якъ ластôвка весело въ ôконця, а ступае пôдъ землю въ могилы, цѣлуе порохъ, обнимае кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляе зъ вѣтрами по степахъ або зъ ворономъ по-пôдъ небеса“[2]).

---

[1]) М. Шашкевичь згадуе про тую „Ластôвку“, котру Евгеній Гребѣнка выдавъ въ Петербурзѣ 1841. р.

[2]) Порôвн. И. Онишкевича „Руску Библіотеку“, томъ III., стор. 61.

Ôбразы колишньои славы меркотять въ уявѣ поета лише въ ночи, коли зôроньки въ туманъ поховають ся и мѣсяць у хмары запливе. Тогдѣ гетьманъ стоить высоко на замку: голову свою схиляе якъ билину и орломъ позирае на Украину. Але-жь край вже втихомиривъ ся: гетьманъ чуе, що ôдъ моря до моря не пахне вже ворога духъ, видить, що орелъ безъ крылъ и безъ пѣръ, — що козакъ и кôнь умеръ; — все тихо й глухо... Гетьманъ прислухавъ ся, глянувъ ще разъ на Украину, и схиливъ ся якъ билина въ домовину (стор. 81—83).

Коли-жь годѣ привернути славнои бувальщины, то треба поетови погодитись зъ сучаснымъ побутомъ въ державѣ. Про-те въ думцѣ „Самотнй спѣвцѣ“ зъявляе ôнъ ось-таку думку славянофильску:

Є въ насъ вѣра, царь и мова,
И чи-мало насъ Словенъ;
Все свое въ насъ, — ну, чого намъ
Ще шукати въ бисурменъ? (стор. 73.)

Въ сѣй думцѣ сказавъ Могила, що поодинокй народности славяньскй въ новôмъ побутѣ суспôльно-національнôмъ задержують окремй прикметы своеи породы. А вже-жь рôкъ опôсля (1840) Олександеръ Корсунъ назвавъ Украину щасливою, що она будучи жѣнкою придбала для своихъ дѣтокъ ще й батька, се-бъ то царя православного. Теперь-то (по думцѣ Корсуна) Украинцѣ и Москалѣ панують, мѣжь-тымъ коли иншй Словене сердеги у Нѣмця бѣдують[1]). Та й самъ Метлиньскій звеличивъ силу Москвы въ думцѣ „Пожаръ Москвы“, починаючи сей стихотвôръ отъ-сими словами:

Царство бѣлого царя широко резлегло ся,
Одъ всходу до заходу сонця простягло ся:

---

[1]) „Снѣпъ“, украинській новорочникъ. Харькôвъ 1841; стор. 211. 212.

Є тамъ чи-мало мѣсця для силы,
Мѣсця чи-мало и для могилы (стор. 101)[1]).

Згадуючи про пожаръ того города поетъ каже, що Москву святую изъ-пôдъ ворога-Француза вызволяли чубатѝ козаки (стор. 103.).

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Метлиньского єсть думка „Козачая смерть“ (стор. 87—89). Єѣ присвятивъ авторъ Петру Петровичу Артемовскому-Гулаку, поставивши „мотто“ изъ „Слова о полку Игоревôмъ“ („Сваты попоиша и сами полегоша“). Поетъ каже, що тамъ, де недавно козакъ на Ляха налѣтавъ, теперь по бѣлому степови сивый туманъ тихо розлягає ся, и степъ земля рôдну й нерôдну кровь допиває. Та отъ, про-мѣжь трупами хтось стогне, мовь розмовляє: то старый козакъ изъ сыномъ вѣку доживає, порубаный зъ посѣченымъ ось-такъ розмовляє:

— Батьку, батьку! менѣ душно, мене пече,
Въ горлѣ засыхає!
— Сынку, сынку! биля мене все кровь тече,
Водицѣ немає!

— Батьку, батьку! хто по насъ въ степу заплаче?
Хто насъ поховає?
— Чуєшь, сынку? чорный воронъ вється, кряче,
За дяка спѣває!

— Батьку! изъ-за плечей морозъ подирає,
Въ серцѣ стыне, стыне...

[1]) Въ думцѣ „Пожаръ Москвы“ каже поетъ, що коло Москвы полягло чи-мало нашихъ костей, такъ що й воску на поминъ не стало. Тогдѣ покôйнымъ братамъ-лицарямъ запалено одну свѣчку, по-за-якъ „Москва, якъ Божая свѣчка огнемъ запалала“ (стор. 103). Такожъ Корсунъ у „Снопѣ“ высказує ту-саму гадку въ думцѣ „Велика панихида“, котру переложивши зъ ческого присвятивъ „Москалямъ“. („Снопъ“, стор. 224. 225).

— Трупомъ вкрый ся, кровю вражою умый ся!
Й ихъ не трохи гине...

Оттакъ розмовлявъ батько зъ сыномъ на боєвищи; — небавомъ опôсля оба застогнали й замовкли... тôльки кровь дзюрчала.

Поетъ кôнчить чудову сю думку отъ-сими словами:

Де недавно козакъ гомонѣвъ, його кôнь тупотѣвъ,
Воронъ крякавъ, лѣтавъ и спускавъ ся, й на трупахъ [сѣдавъ,
Чуєшь, якъ и вѣтеръ засвистѣвъ, загомонѣвъ?
Плаче-оплакує козакôвъ, своихъ братôвъ...
Кости по степахъ въ пѣскахъ ховає,
Пѣсню поминальную спѣває...

Такъ отже минула козацка слава, и згадка про неѣ жиє тôлько въ пѣсняхъ бандуристôвъ. Про-те въ думцѣ „Бандура“, котру Метлиньскій присвятивъ Іереміи Галцѣ, сказано про старого козака-спѣвака, що ôнъ спѣває про гетьмана, про гайдамаку, — що тогдѣ плаче бандура, мовь оживає (стор. 39. 40). Въ думцѣ же „Смерть бандуриста“ (стор. 116—120) старый козакъ каже, що въ єму и въ бандурѣ вже голосъ замирає, — ба ôнъ заявляє въ розпуцѣ серця, що „вже не гремѣти-ме, вже не горѣти-ме якъ въ хмарѣ пѣсня въ народѣ, бо вже наша мова конає...“ Але-жь думка сеся кôнчить ся сими вѣщими словами:

Запалало и стемнѣло,
Застогнало въ небесахъ,...
Хлынувъ дожчь, — загомонѣло
На горахъ, поляхъ, въ борахъ...
Старця й бандуры немає,
Пѣсня по-міру лѣтає!

Изъ сего короткого огляду видно, що Метлиньскій бувъ справдѣ тымъ бандуристомъ, щô на руинѣ батькôв-

щины плакавъ-рыдавъ изъ-за недолѣ землякôвъ. Де-якои пôльги для примученого серця глядавъ ôнъ въ захистѣ православного царя; ôдтакъ думавъ ôнъ, що въ службѣ царскôй козаки стануть опять гуляти по поли и шукати собѣ славы въ боротьбѣ зъ ворогомъ (стор. 43). А по-за-якъ Метлиньскій симпатично ôдносивъ ся до тогочасного славянофильства, то й ческû патріоты-письменники помянули сего тямущого Украинця добрымъ словомъ. Ôдтакъ Франц-Ладиславъ Челяковскій переложивъ три думки Метлиньского на мову ческу и выдавъ ихъ въ „ческôй антолоґіи“[1]). Ось и заголовки сихъ перекладаныхъ думокъ: 1. Hetman; 2. Odrodilec (зрадникъ); 3. Kozácká smrt.

Деякû думки Метлиньского основують ся на поезіи простонароднôй. Сюды належать именно думки: „Пôдземна церква“ (стор. 59—61), „Перекотиполе“ (стор. 66—68) и „Дитина-сиротина“ (стор. 75—78). Годить ся тутъ замѣтити, що переказъ про перекотиполе послуживъ також Григорію Квѣтцѣ-Основяненкови засновкомъ въ писаню прекраснои повѣсти пôдъ тымъ-самымъ заголовкомъ.

Мѣжь думками и пѣснями Метлиньского находить ся ще вельми гарный стихотвôръ п. з. „Глекъ“, щó єго авторъ присвятивъ „Грицькови Основяненкови“ (стор. 108—115). Сей стихотвôръ маѥ прикмету поезіѣ епичнои и служить доказомъ, що у Метлиньского бувъ також чи-малый талантъ, писати вдатнû оповѣданя поетичнû. Авторъ розказуѥ тутъ, якъ Глекъ пôзною добою выйшовъ ôдъ панъ-отця. Старый козакъ бувъ трохи выпивъ

[1]) „Časopis českého museum“. XVI. ročník. V Praze 1842. Z anthologie maloruské. Přeložením Fr. L. Čelakovského: 1) Hetman (str. 323. 324); 2) Odrodilec (str. 324); 3) Kozácká smrt (str. 332—334).

и замѣсць до своєи хаты зайшовъ на кладовище. Тутъ пôзнававъ ôнъ могилы своихъ товаришѣвъ и приятелѣвъ и пригадувавъ собѣ подѣѣ зъ ихъ житя. Епичный сей твôръ кôнчить ся сими словами:

Такъ Глекъ старый балакавъ дуже, далѣ тихше,
А тамъ замовкъ, схиливъ ся на могилу...
До церкви въ-ранцѣ йшли, — до його, ôнъ не дыше:
Взяли, та й положили въ домовину.

Се поетичне оповѣданє подобаѥ ся особливо зъ-за того, що авторъ смѣє ся тутъ крôзь сльозы, и що ôнъ на кладовищи розвиваѥ образъ колишнього змаганя громадянъ въ житю суспôльнôмъ.

Въ думкахъ и пѣсняхъ Метлиньского добачаємо мову ядренисту, зложену по-найбôльше въ вѣршѣ силябичнû; одначе зустрѣчаємо подекуды також правильнû ямбы и трохеѣ. Опроче всякû вѣршѣ вызначують ся правильнымъ римомъ.

Пôсля думокъ и пѣсень Метлиньского слѣдують въ сѣмъ збôрнику переклады деякихъ стихотворôвъ славяньскихъ и нѣмецкихъ, щó осмотренû суть заголовками: „Луна изъ Словеніѣ“ (стор. 121—161) и „Луна ще изъ Нѣмеціѣ“ (стор. 163—175). У главѣ „Луна изъ Словеніѣ“ Метлиньскій напечатавъ навпередъ одинъ ческій сонетъ Колляра изъ епичного твору „Slávy dcera“ (№ 256), почôмъ слѣдуѥ 1) Луна „изъ Чехіѣ“, се-бъ-то перекладъ деякихъ стихотворôвъ ческихъ, именно: а) „Ночна розмова“ (изъ Челяковского); б) Розмова „милого зъ милою“; в) „Смерть царя“; г) Сонетъ (изъ Колляра; переложено на мову россійску); — 2) Луна „изъ Старочехіѣ“ (зъ короледворськои рукописи): а) „Бенесъ Германовъ“; б) „Олень“; в) „Сиротина“; г) „Роза“ (переложено на мову россійску)[1]) — 3) Луна „изъ Словаціѣ“, се-бъ-то

[1]) Рукопись Короледворску переложивъ на мову руску вже передше Маркіянъ Шашкевичь.

пѣснѣ словацкі̂ (числомъ 9); — 4) Луна „изъ Сербіѣ“; тутъ переложено три сербскі̂ пѣснѣ на мову руско-украиньску, а четверту пѣсню на мову россійску; — 5) Луна „изъ Польщѣ“: а) „Морлакъ въ Венеціи“; б) „Дорога“ (изъ Витвицкого); в) „Чорнобрôвка“ (изъ Суходольского); г) „Походъ“ (изъ Одинця; переложено на мову россійску).

Пôсля „Луны изъ Словеніѣ“ слѣдуе „Луна ще изъ Нѣмеціѣ“. Въ сѣй главѣ находить ся шѣсть стихотворôвъ нѣмецкихъ въ перекладѣ руско-украиньскôмъ: а) „Приязні̂ душѣ“ (изъ Матиссона); б) „Добра-нôчь“ (изъ Кернера); в) „Було“ (изъ Анастасія Ґрина); г) „Хлопчикъ-пастушокъ“ (изъ Уляндa); д) „Навѣщення зъ могилы“ (изъ Еленшлеґера); е) „Пѣсня садôвничого“ (изъ Уляндa).

Ôдтакъ въ сѣмъ збôрнику напечатано „Приложенія отъ издателя“ (стор. 177—190). Метлиньскій подавъ тутъ навпередъ головні̂ замѣтки правописні̂, и надруковавъ ôсѣмь славяньскихъ стихотворôвъ, именно два ческі̂, два староческі̂, два сербскі̂ и два польскі̂ стихотворы. Всѣ они являють ся тутъ въ ориґиналѣ, та тôлько прикрасивъ ихъ Метлиньскій своею рускою правописію. — Въ кôнци напечатавъ ôнъ словарець рускій п. з. „объясненіе непонятныхъ для Великороссіянъ южнорускихъ словъ и выраженій“ (стор. 191—204).

Чотыри роки опôсля (1843) въ журналѣ Бецкого „Молодикъ“ напечатано два украиньскі̂ стихотворы Метлиньского п. з. „Розмова зъ покôйными“ и „Рôдна мова“ [1]).

Въ 1848. р. Амвросій Метлиньскій выдавъ въ Харковѣ „Южный русскій Зборникъ“ (12°, сторôнъ

[1]) Порôвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова; стор 130.

60 + 108 + 44 + 72 + 92). Въ переднôмъ словѣ пише ôнъ, що до выданя сего збôрника спонукала его ôдозва императорского общества исторіѣ и древностій россійскихъ при Московскôмъ университетѣ по ôддѣленю етноґрафіѣ Россіѣ. Въ сѣй ôдозвѣ сказано, що въ хосенъ того общества треба-бъ збирати народні̂ казки, байки, пѣснѣ, перекáзы, прислôвя, — та що ему придатні̂ були бы также словарѣ „простонародного языка и мѣстныхъ нарѣчій“. Ôдтакъ замѣчае Метлиньскій, що для того выдавництва придбавъ ôнъ кôлька бôльшихъ и меншихъ письменныхъ творôвъ „въ простôмъ народнôмъ языцѣ южной Руси“, — що сі̂ творы важні̂ суть именно изъза того, що въ нихъ малюе ся вѣрно суспôльный побутъ народу украиньского. Ті̂ то письменні̂ творы подае ôнъ отже у своѣмъ збôрнику, и сподѣе ся, що при участи любителѣвъ словесности зможе вести дальше се свое выдавництво.

Опôсля слѣдуе статья п. з. „Правописаніе южнорусскаго языка или нарѣчія“ (стор. 9—18). Метлиньскій каже, що дотôль появилась трояка правопись украиньска: Одні̂ намагали корыстуватись крайною фонетикою, пишучи н. пр. дывы*ця* (диви*ться*), ист*ця* (*ѣстся*), иду и й̂ду (*ѣ*ду), вилъ и вй̂лъ (волъ); — другі̂ наблюдали за проводомъ Михайла Максимовича правопись етимолоґічну, пишучи *бôбъ*, нêсъ, слêзъ; — инші̂ ишли середущою дорогою, придержуючись правописи Ивана Котляревского, котру поправивъ И. Срезневскій въ выданю „Наталки Полтавки“ (отже: *лѣ*то, вй̂лъ, срй̂бный, *бѣлѣ*ються). Сею правописію Котляревского и Срезневского хôснувавъ ся Метлиньскій въ выданю „думокъ и пѣсень“, та приблизивъ ся тôлько подекуды до выговору, по-за-якъ писавъ: зй̂*лья* (зеліе), спа*нья* и т. д. Ôдтакъ въ выданю „Южного руского Збôрника“ зла-

дивъ Метлиньскій украиньску правопись симъ способомъ: а) ôдкинувъ знакъ ъ пôсля твердыхъ спôвзвукôвъ, н. пр. дуб; — б) принявъ новый знакъ и (се-бъ-то латиньске *u, v*) для выраженя звука *и* (= ы, и): сии, води; — в) писавъ *и*, *йи* замѣсць ѣ: свит, йиду; — г) звукъ *ї* (= о, є) выражавъ ôнъ знакомъ й: дйм, нйс (неслъ); — д) уживавъ є для означеня йотованого самозвука *е*: моє, спиває; — е) принявъ *й* замѣсць *й*: добрий...

Пôсля сихъ попередныхъ замѣтокъ слѣдують творы пятьохъ украиньскихъ поетôвъ. Навпередъ напечатано „Думки и пѣснѣ" А(мвросія) М(етлиньского). Тутъ находять ся чотыри думки сего-жь автора: „Бандура", „Козачй поминки", „Сирôтка" и „Старець". Сй думки напечатавъ Метлиньскій вже въ 1839. р. въ збôрнику своѣмъ „Думки и пѣснѣ та ще де-що", тôлько въ новôмъ выданю (1848) переробивъ ôнъ ихъ подекуды, изъ-за чого сй чотыри думки являють ся тутъ въ новôй редакціи[1]. Опроче послѣ думки „Козачй поминки" напечатавъ Метлиньскій ще й ческій перекладъ (п. з. „Козацка смрт"), щô его зладивъ Челяковскій пôсля першои редакціѣ.

Ôдтакъ слѣдують въ сѣмъ збôрнику отъ-сй поститичнй творы: а) „Думы та спѣвы" Михайла Петренка (стор. 26—60); — б) „Вовкулака", украиньске повѣрье. Розказъ въ стихахъ Стефана Александрова (стор. 1—108[2])[2]) — „Наталя, або двѣ долѣ разомъ". Поема Михайла Макаровского (стор. 1—44[3]); — г) „Гараська, або таланъ и въ неволи". Повѣсть въ стихахъ Михайла Макаровского (стор. 1—72[4])[1]); — д) „Щира любовь, або милый дорогше щастя". Драма Грицька Основяненка [Григорія Квѣтки] (стор. 1—92[5]).

Въ 1852 р. выдавъ Метлиньскій въ Кієвѣ „Байки и прибаютки" Льва Боровиковского (12°, сторôнъ 118)[2], а въ 1854. р. напечатавъ ôнъ въ тôмъ-же городѣ „Народныя южнорусскія пѣсни (8°, сторôнъ XVIII+472)[3].

Въ переднôмъ словѣ сего свого збôрника говорить Метлиньскій дещо про способъ твореня литературы простонароднои и про народный напрямъ словесности письменнои, ôдтакъ замѣчає, що украиньскй пѣснѣ людовй збиравъ такожь Микола В. Гоголь. Сказавши де-що про

[1]) Въ новôмъ выданю (зъ 1848. р.) змѣнивъ Метлиньскій такожь заголовки двохъ думокъ, по-за-якъ замѣсць „Козачая смерть" написавъ „Козачй поминки", та й назву „Дитина-Сиротина" заступивъ заголовкомъ „Сирôтка".

[2]) Про „Вовкулаку" Степана Александрова гляди II., стор. 258—260.

[1]) Про оба епичнй творы Михайла Макаровского („Наталя" и „Гараська") гляди II., стор. 262—269.

[2]) Про „Байки и прибаютки" Льва Боровиковского гляди II., стор. 271—274. Кажуть, що Метлиньскій напечатавъ сй байки мабуть безъ призволу автора. (Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія", стор. 130., замѣтка). Ôдтакъ самъ выдавець пôдъ псевдонимомъ „Землякъ" помѣстивъ рецензію байокъ Боровиковского въ 24. числѣ „Москвитянина" за рôкъ 1852.

[3]) Уже передше напечатано отъ-сй збôрники рускихъ пѣсень простонародныхъ: а) „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсенъ" (князя Н. Цертелева). С.-Петербургъ 1819; — б) „Малороссійскія пѣсни", изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Москва 1827; — в) „Запорожская Старина" (И. И. Срезневского) 2 части въ 6 книжкахъ. Харьковъ 1833—1838; — г) „Украинскія народныя пѣсни" изданныя М. Максимовичемъ. Часть I. Москва 1834; — д) „Малорусскія и червонорусскія думы и пѣсни" (Платона Лукашевича). С.-Петербургъ 1836; — е) „Pieśni ludu ruskiego w Galicyi". Zebrał Żegota Pauli. Tom I. II. Lwów 1839—1840; — ж) „Сборникъ украинскихъ пѣсенъ", издаваемый М. Максимовичемъ. Часть I. Кієвъ 1849. — Въ 1833. р. выдавъ у Львовѣ Вацлавъ зъ Олеська „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego".

правопись[1]), въ якôй печатано народнû южнорускû пѣснѣ, заявляє ôнъ, що въ выданю сихъ пѣсень годѣ було наблюдати окремыхъ прикметъ мовы въ рôзныхъ пôднарѣчіяхъ, та що ôнъ придержувавъ ся выговору нарѣчія головного. Важнû суть ôдтакъ єго замѣтки про ритмъ пѣсень. Вѣршь простонароднои пѣснѣ по найбôльше обôймає 14 складôвъ (силябъ), або 7 паръ, зъ котрыхъ четвертою парою кôнчить ся перша половина вѣрша, по-заякъ тутъ наблюдає ся пересѣчка (цезура) въ кôнци якогонебудь слова. Про-те такій довгій вѣршь може роздѣлитись на-двоє, изъ-за чого творять ся два коротшû вѣршѣ, одинъ изъ чотырохъ, а другій изъ трохъ паръ складôвъ. Всякû-жь двѣ пары складôвъ, крôмъ послѣдньои ôддѣльнои, мають тôлько одинъ наголосъ (accentus) на другôмъ або на третѣмъ складѣ. Хоча-бъ отже изъ чотырохъ силябъ и двѣ зъявляли наголосъ, то тôлько одинъ наголосъ пôдносить ся сильнѣйше, а другій вызначує ся слабше[2]). Такъ отже треба читати: козáкъ добрый, або козакъ дóбрый (не козáкъ дóбрый). Ось и примѣръ такого вѣрша:

Хилѣте ся | густû лóзы, ‖ ôдкôль вѣтеръ | вѣє,
Дивѣте ся, | карû óчи, ‖ ôдкôль мúлый | ѣде.

Рѣдко-коли вызначує ся наголосомъ першій або четвертый складъ; н. пр.

Изъ-за горы́ | вѣтéръ вѣє, ‖ жúто поло | вѣє:
На козакá | худа слáва, ‖ що робúть не | вмѣє.

[1]) Метлиньскій ôдкинувши тутъ знакъ ъ въ кôнци слôвъ пôсля твердыхъ спôвзвукôвъ писавъ *и* для означеня звука *і*, *ji* (т*и*ло = т*ѣ*ло, *и*ду = *ѣ*ду), мѣжь-тымъ коли ôнъ звукъ *и* (= ы, и) выражавъ знакомъ *ы* (с*ы*н, роб*ы*т*ы*).

[2]) Порôвн. „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ von Dr. Emil Ogonowski. Lemberg. 1880. Anhang: „Einige Bemerkungen über die Betonung im Ruthenischen“. Seite 224.

Ôдтакъ слѣдує подѣлъ пѣсень на шѣсть громадъ, котрû розмежують ся знову въ поменшû ôддѣлы. Ось и переглядъ тыхъ головныхъ громадъ: I. „Пѣсни житейскія“; II. „пѣсни годовыя“; III. „пѣсни и думы поучительныя“; IV. „думы и пѣсни былевыя“ (историчнû); V. „пѣсни бытовыя“ (пѣснѣ житя суспôльного) и VI. „пѣсни шуточныя“. Всѣхъ пѣсень, выданыхъ Метлиньскимъ, єсть около 800.

Мѣжь думами историчными вважає ся многоцѣнною дума „про Хвеська Ґанжу Андибера“, що ôдносить ся до дѣѣ 1647. р. (стор. 377—382)[1]). Противъ дукôвъ-сребряникôвъ выступають тутъ бѣднû „летяги“-козаки, котрыхъ проводыромъ являє ся гетьманъ запорожскій, Хвесько Ґанжа Андиберъ. До тыхъ-то дукôвъ озвавъ ся ôнъ згôрдно отъ-сими словами:

Ей дуки, кажуть, вы дуки!
За вами всѣ луги и луки,
Нѣгде нашому брату козаку-летязѣ стати
Й коня попасти!

Такъ отже въ сѣмъ збôрнику простонародныхъ пѣсень находимо не одну смѣливу гадку, котрои Метлиньскій у своихъ „думкахъ и пѣсняхъ“ не поваживъ ся высказати. Все-жь таки въ розвитку нашои литературы заслуга єго єсть чи-мала: ôнъ явивъ ся поетомъ въ передодни національного змаганя Украины, — ôнъ бувъ неначе „предитечею“ Тараса Шевченка, и въ 1839. р. спѣвавъ про руину батькôвщины, згадуючи сумовито про давну славу козачины. Хоча-жь Шевченко въ думѣ „Тарасова нôчь“ (зъ 1840. р.) зъявивъ симпатію до гетьманщины, то однако спôмнувъ ôнъ тутъ, що ворогами Украины були не тôлько Татаре й Ляхи, але и Москалѣ,

[1]) Сю думу записано ôдъ кобзарѣвъ Андрѣя Шута и Андрѣя Бешка въ Черниговщинѣ.

и про-те для Украины не мôгъ ôнъ глядати захисту пôдъ кормигою царя православного. Метлиньскій розкрывъ могилы, „начиненû трупомъ“, а Шевченко спѣвавъ надъ могилами, що „слава не поляже, — не поляже, а розкаже, щó дѣялось въ свѣтѣ, чія правда, чія кривда, и чіи мы дѣти“[1]).

4. Тарасъ Шевченко[2]).

Пôсля загибели національнои самостôйности Украины высшû верствы суспôльности стались по-найбôльше перевертнями супроти руско-украиньского народу, котрого доля була незавидна, по-за-якъ головнымъ его репрезентантомъ були невольники-крѣпаки. Колись охороняла Украина Польщу й Москву ôдъ нападôвъ дикои

¹) „До Основяненка“. („Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. 2).

²) Важнѣйша литература: а) „Воспоминаніе о Шевченкѣ; его смерть и погребеніе“ („Основа“. Петербургъ 1861; мартъ, стор. 1—21. Статья Л. Жемчужникова). — б) „Значеніе Шевченка для Украины. Проводы тѣла его въ Украину изъ Петербурга“ („Основа“ 1861; іюнь, стор. 1-38²). — в) „Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861. — г) „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865. — д) „Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter“. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. — е) „Провідні идеі въ письмахъ Тараса Шевченка“. Студіумъ Ом. Партицкого. У Львові 1872. — ж) „Критично-естетичний погляд Ом. Огоновского на декотрі поезиі Тараса Шевченка: I. До Основяненка („Правда“, письмо літературно-політичне. У Львові 1872; число 9., стор. 431—441); II. Послание землякам („Правда“, 1873; число 1, стор. 24—38); III. Погляд на важнійші думки Шевченкові (ibid. ч. 3., стор. 114—125); IV. Неофіти (ibid. ч. 4., стор. 166—172; ч. 5., стор. 197—201; ч. 6., стор. 227—232). — з) „Гайдамаки“. Поема Тараса Шевченка. Студіумъ Омеляна Огоновского („Правда“. Місячник для словесности, науки и полі-

Татарвы, — колись була она забороломъ свободы противъ пошести неволѣ, — та отъ, зъ волѣ могучихъ сусѣдôвъ попалась въ недолю-неволю. Здавалось, що она на вѣки заснула, що густû мраки покрыли велику могилу на кладовищи народнôмъ. Правда, що часъ ôдъ часу блимали крôзь пôтьму деякû зôрки, вказуючи путь-дорогу недобиткамъ, щó мовь тѣни покôйникôвъ снувались на згарищи святынѣ народного житя, одначе сонъ-дрѣмота й смерть-неволя лягли великою утомою и руиною на примученôй земли. Ажь ось зъ-нечевя по безкрайнихъ степахъ залунавъ покликъ до нового житя, — и зворухнулись мерцѣ въ могилахъ, розкрыли очи, и побачили своего брата, щó самъ бувъ колись крѣпакомъ невольникомъ, а теперь ставъ апостоломъ правды й науки. Такъ отже до закрѣпощеного народу зрозумѣлымъ словомъ мôгъ промовити тôлько той вѣщій поетъ, щó въ нѣмъ була кôсть ôдъ кости и кровь ôдъ крови нещасныхъ мужикôвъ. Симъ поетомъ бувъ Тарасъ Шевченко. Въ имени цѣлого народу, загибаючого въ неволи, заспѣвавъ ôнъ

тики. У Львові 1879; стор. 164—174, 219—229, 286—296, 351—357). — и) „Бесіда Володимира Барвінського“, виголошена на музикально-декляматорськім вечері у Львові в XV. роковини смерті Тараса Шевченка, дня 11. марта 1876. (Додаток до числа 6. „Правди“ р. 1876). — і) „Le poète national de la Petite-Russie Chevtchenko“. Émile Durand („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tom XV.; p. 919—944). — к) „Шевченко, украјінофіли ј соціалізм“. Стаття М. Драгоманова в укр. збірці „Громада“. Nr. 4. Женева 1879. — л) „Причинки до оціненя поезій Тараса Шевченка“. Стаття Ивана Франка у Львівськім „Сьвіті“. 1881. і 1882. р., стор. 158—161, 171—172, 195—199, 221—224 — м) „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи“ („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор 560—567. Статья П. Л[ебеденцев]а). — н) „Тарасъ Гр. Шевченко“ по воспоминаніямъ разныхъ лицъ [1831—1861. г.] („Кіевская Старина“. 1882. Томъ IV., стор. 66—77. Статья Н. Бѣлозерского). —

пѣсню нову, пѣсню свободы й волѣ, и на руинѣ батькôвщины высказавъ отъ-сю правду:

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля,
И несытый не выоре,
На днѣ моря поле,
Не скує душѣ живои
И слова живого.... (II, 56)[1]).

а) Дитячій вѣкъ Тараса. Тарасъ Григорієвичь Шевченко родивъ ся 25. лютого 1814. р. въ селѣ Моринцяхъ, повѣту Звенигородского, губерніѣ Кієвскои правобôчь Днѣпра. Дѣдъ Шевченка бувъ по ремеслу швець; ôдси й пôшла назва родины. Родителѣ єго були крѣпаками помѣщика Василя Василевича Енґельгардта, щô бувъ племѣнникомъ князя Гр. А. Потемкина Таврицкого и дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ. Отець Тараса, Гри-

о) „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка". Сводъ матеріаловъ для его біографіи. Съ портретомъ. Составилъ М. К. Чалый. Кієвъ 1882. — п) „Посланіє Шевченка". Естетично-критична студія Илліи Кокорудза („Зоря". Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. У Львовѣ 1885; число 15—19). — р) „Чѣмъ єсть для насъ Шевченко?" Критичное розсужденіе Ф. С(вистуна). Львовъ 1885. — Вельми богату литературу про Тараса Шевченка подавъ М. Комаровъ въ „Библіографичнôмъ Покажчику новои украинськои літературы" (1798—1883 р.). Кієвъ 1883.

Важнымъ жереломъ для біографіѣ Тараса Шевченка єсть єго „Дневникъ", печатаный въ Петербургскôй „Основѣ" 1861. и 1862. р., ôдтакъ многоцѣннû суть єго „Листы", писанû до рôзныхъ осôбъ а друкованû именно въ „Основѣ" и „Кієвскôй Старинѣ".

[1]) Цитаты зъ „Кобзаря" Шевченкового наводять ся пôсля выданя Прагского зъ р. 1876. Число римске означає томъ, арабске-жь — сторону. Другимъ томомъ уважає ся тота частина „Кобзаря", въ котрôй напечатано поезіѣ, забороненû цензурою въ Россіи.

горій, бувъ родомъ изъ села Кереловки, повѣту Звенигородского. Се бувъ чоловѣкъ письменный и розумный, але не мавъ своеи волѣ; про-те, якъ оженивъ ся, перенѣсъ ся по приказу помѣщика зъ Керелôвки до Моринець, зъ-ôдки була єго жѣнка. Такъ отже въ Моринцяхъ родивъ ся Тарасъ.

Всѣхъ дѣтій у Григорія Шевченка було пятеро: найстаршій сынъ Микита, ôдтакъ дочка Катерина, третій Тарасъ, четверта Ирина, а наймолодшій сынъ Осипъ.

Якъ минувъ одинъ рôкъ зъ половиною, родителѣ Тараса вернулись зъ Моринець въ Керелôвку. Коли отже Тарасъ пôдрôсъ, то ставъ тямити себе въ Керелôвцѣ; про-те й всѣ єго дитячû споминки вяжуть ся до Керелôвки.

Та невеличкій бувъ тогдѣшній свѣтъ маленького Тараса. Бѣдна, стара, бѣла хата зъ почорнѣлою соломяною стрѣхою и зъ чорнымъ дымаремъ, около хаты на причôлку яблуня зъ червонобокими яблуками, навкруги яблуни зѣльникъ, у ворôтъ стара вѣтвиста верба, за вербою клуня, за клунею на горбѣ садъ, за садомъ левада, за левадою долина, а въ долинѣ тихій потôкъ, неначе увкѣтчаный вербами и калиною. А въ тôмъ потоцѣ пôдъ широколистыми лопухами купає ся кремезный, бѣлявый хлопчина; выкупавшись вбѣгає въ тѣнистый садъ, паде пôдъ першою грушею або яблунею и засыпляє. Выспавшись гараздъ, дивить ся ôнъ на далеку гору и пытає ся самъ себе: „А щô тамъ за горою? Мабуть є тамъ залѣзнû стовпы, щô пôддержують небо. А-ну, пôду, та подивлюсь, якъ они єго тамъ пôддержують!" Вставъ и ненадумуючись, пôшовъ долиною и левадою навпростець икъ горѣ, минувъ царину, ôдтакъ зъ пôвъ-версты поля, — ажь ось на поли стоить высока могила. Тарасъ выдрапавъ ся на могилу, щобы подивитись, чи далеко ще до тыхъ желѣзныхъ стовпôвъ. Стоить хлопчина и розглядає

ся по обѣ стороны. И по одну сторону село, и по другу сторону село, лишь изъ темныхъ садôвъ выринають триголовû церкви, вкрытû бѣлою бляхою. Задумавъ ся Тарасъ: „Нѣ“, каже, „сегодня пôзно, не дôйду вже до тыхъ залѣзныхъ стовпôвъ; пôйду завтра разомъ зъ Катрею. Она до череды коровъ погонить, а я пôйду до залѣзныхъ стовпôвъ; сегодня тôльки одурю брата Микиту; скажу, що я бачивъ залѣзнû стовпы, тû, щó пôдпирають небо“.

И отъ, хлопчина похитнувъ ся на могилѣ и скотивъ ся комѣть-головою на землю. Вставши на ноги, не розбиравъ довго, по котрôмъ боцѣ могилы зôсунувъ ся, а просто, куды бачили очи, выбравъ ся нѣбы назадъ до дому. На щастє стрѣтили єго чумаки, и вздержавши хлопчину запыталисъ єго: „А куды ты мандруєшь, парубче?“ — „До дому“. — „А де-жь твôй дôмъ, небораче?“ — „Въ Керелôвцѣ“. — „Такъ чого-жь ты идешь у Моринцѣ?“ — „Я не въ Моринцѣ, а въ Керелôвку йду“. — „А коли въ Керелôвку, такъ сѣдай на мою мажу, товаришу; мы тебе довеземъ до дому“.

Посадили єго на скриньку, щó буває на передѣ чумацкого возу, дали єму батôгъ въ руки, — а ôнъ поганяє собѣ волôвъ безжурный и веселый, мовь-бы то нѣчого не лучилось. Доѣзжаючи до села, узрѣвъ Тарасъ напротивъ себе на горѣ хату и закричавъ весело: „Онъ-де, онъ-де наша хата!“ — „А коли ты вже бачишь свою хату“, сказавъ хозяинъ воза, „то й иди зъ Богомъ!“ И знявши хлопчину зъ воза, спустивъ єго на землю, а обернувшись до товаришѣвъ сказавъ: „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — гукнули чумаки, а хлопчина побѣгъ собѣ въ село.

На дворѣ вже смеркало, коли Тарасъ пôдôйшовъ до перелазу, та нобачивъ, що всѣ домашнû сидять собѣ въ кружку биля хаты на зеленôмъ „шпорищи“ та й вечеряють. Тôлько Катерина, котра свого братчика все бавила й дуже любила, не вечеряла, а стояла собѣ биля дверей, пôдперши голову рукою, и такъ нѣбы-то дивилась на перелазъ. Коли-жь Тарасъ высунувъ голову зъ-за перелазу, то она скрикнула: „прийшовъ! прийшовъ!“ Побѣгла до братчика-волокиты, вхопила на руки, понесла черезъ подвôрє и посадила въ кружокъ вечеряти, сказавши: „Сѣдай вечерять, приблудо!“ Послѣ вечери сестра повела єго въ хату, й уклавши на постели, перехрестила, поцѣлувала, и усмѣхаючись у-друге назвала єго приблудою.

Тарасъ довго не мôгъ заснути: пригоды того дня не давали єму спати. Ôнъ думавъ все о желѣзныхъ стовпахъ, и о тôмъ, чи говорити про нихъ Катеринѣ та Микитѣ, чи не говорити. А вже жь Микита бувъ разъ зъ батькомъ въ Одессѣ, и тамъ конче видѣвъ тû стовпы; та отъ, якъ єму говорити про нихъ, коли ихъ Тарасъ зовсѣмъ не бачивъ. Катерину можна-бъ ще одурити;... та нѣ... и ѣй не треба нѣчого казати. Ôдтакъ хлопчина думавъ ще довго о желѣзныхъ стовпахъ, та й заснувъ[1]).

Тарасови було тогдѣ пять або шѣсть рокôвъ. Тогдѣ жила ще єго матѣрь; про-те молода єго доля була золота й дорога. Ажь ось два-три роки опôсля ставъ ôнъ учитись у школѣ косоокого Совгиря, щó бувъ дячкомъ „нестихарнымъ“[2]). Гôрко приходилось Тарасови складати *тму-мну, тля-мля*[3]), бо ось выбѣгне ôнъ бувало изъ

[1]) Про сю дитячу пригоду свою розказуе самъ поетъ въ оповѣданю „Княгиня“, написанôмъ по-россійски въ 1853. р. („Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII., стор. 393—395).

[2]) „Нестихарнымъ“ звавъ ся той дякъ, котрого не назначила власть епархіяльна. Такого дяка поставляли громадяне вразъ зô священикомъ по давному обычаю.

[3]) *Тму-мну, тля-мля* — се зразокъ складаня въ давныхъ букваряхъ на Украинѣ.

школы на улицю, погляне на яръ, а тамъ безжурнй его товаришѣ бавлять ся на соломѣ биля клунѣ, и не знають, що є на свѣтѣ и дякъ и школа. Ледви-жь ставъ качатись на соломѣ мѣжь щасливыми товаришами, приходили сейчасъ два псалтырники, брали Тараса за руки и вели его назадъ въ школу, де Совгирь нагодувавъ его березовою кашою[1]).

Въ 1823. р. вмерла Тарасова мати. Про неѣ спôмнувъ ôнъ опôсля (1850. р.) отъ-сими словами:

Я бачивъ пекло... Тамъ неволя,
Робота тяжкая, нѣколи
И помолитись не дають.
Тамъ матѣрь добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила. (II, 152.)

До смерти матери хлопчина не знавъ лиха, але якъ не стало доброи неньки, напосѣлась на него недоля, и ôдтакъ побивавъ ся ôнъ невзгодинами ажь до самои смерти. Батько Тараса по смерти жены оставъ ся вдôвцемъ зъ дрôбными дѣтьми, бо наймолодшому сынови було пôвтора року. Оженивъ ся отже въ-друге, и такъ увôйшла въ дôмъ мачоха. У неи були дѣти зъ першого подружя, и про-те зъ-за дѣтей-зведенятъ настали въ родинѣ злиднѣ. Не було годины безъ сварнѣ по-мѣжь дѣтьми, не було годины безъ суперечки мѣжь мачохою а батькомъ. Мачоха не любила найбôльше пустѣя Тараса за-те, що ôнъ неразъ побивавъ еи слабенького Степанка. То й часто карала она пасынка, хочь иногдѣ бувъ безвиннымъ.

У Шевченкôвъ на кватирѣ стоявъ разъ салдатъ. У него вкрадено три золотй; про-тѣ наробивши богато

[1]) „Кіевская Старина". 1884; стор. 396. — Шкôльнй товаришѣ прозывали Тараса Грушевськимъ. („Правда", 1876; ч. 1., стор. 24.)

крику, ставъ ôнъ ихъ шукати. Мачоха выповѣла пôдозрѣне на пасынка Тараса. Той боживъ ся, що ôнъ не виноватый, але мачоха стояла при своѣмъ: „Грошѣ вкравъ Тарасъ!" Тогдѣ Тарасъ утѣкъ изъ хаты и скрывъ ся въ корчахъ калины въ садѣ сусѣднього мужика, щô звавъ ся Женихомъ. Тамъ пересидѣвъ чотыри днѣ. Сестра Ирина бережливо скрывала его сховокъ передъ домашними, тайкомъ носила ему ѣсти, та й старалась его розвеселити. Тарасъ устроивъ собѣ въ корчахъ калины салашь, поробивъ около него дорôжки, посыпавъ ихъ пѣскомъ и забавлявъ ся стрѣльбою изъ бзины. Пятого дня вынайшли Тараса. Его стали допытувати про тй грошѣ черезъ три днѣ. Тымь допытомъ займавъ ся дядько Тараса, Павло, „великій катюга". Коли хлопчина все-таки ôдпиравъ ся, то звязали ему руки й ноги, и били его прутемъ, щобъ до вины признавъ ся. Зъ болю принявъ Тарасъ вину на себе, — коли-жь его розвязали и запытали, де подѣвъ вкраденй грошѣ, то ôдповѣвъ, що закопавъ ихъ десь-тамъ въ саду, а якъ ему звелѣли, показати теє мѣсце, то выперъ ся опять, и допытъ розпочавъ ся на-ново. Але нѣчого вже бôльше не добились и примученого пасынка кинули въ темну комору... Пôзнѣйше показалось, що злодѣемъ бувъ таки сынъ мачохи; ôнъ спряталъ бувъ грошѣ въ дуплѣ старои вербы. Тарасъ бувъ все вдячный своѣй сестрѣ за теє, що она въ тогдѣшнѣмъ его клопотѣ старалась его потѣшити. Коли вмиравъ, то просивъ приятелѣвъ, не забувати сестры Ирины.

Невзгодины домовй приневолили батька, ôддалити Тараса ôдъ очей мачохи и ôддати его на науку до мѣщанина Губского. У Губского Тарасъ вывчивъ ся граматки (букваря) дуже швидко, тôлько сей учитель не

мôгъ собѣ рады дати зъ хлопцемъ непосидючимъ и пустымъ. Всякû доганы батьковû не помагали нѣчого.

А вже-жь радше слухавъ ôнъ оповѣдань свого дѣда й батька про давну бувальщину. Батько бо розказувавъ Тарасови въ недѣлю або въ свята повѣсти зъ библійнои исторіѣ або зъ житій святыхъ. Иншою була мова столѣтнього дѣда. Ôнъ бувъ самовидцемъ колѣѣвщины, се-бъ-то повстаня хлопôвъ и козакôвъ проти польскихъ панôвъ и жидôвъ, и въ недѣлю любивъ оповѣдати дѣтямъ и внукамъ про „гайдамакъ". Ось и згадка Тараса про сû страшнû оповѣданя:

Бувало въ недѣлю, закрывши Минею,
По чарцѣ зъ сусѣдомъ выпивши тôеи
Батько дѣда просить, щобъ той розказавъ
Про колѣѣвщину, якъ колись бувало,
Якъ Залѣзнякъ, Гонта Ляхôвъ покаравъ.
Столѣтнû очи, якъ зорѣ, сіяли,
А слово за словомъ смѣялось, лилось:
Якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла.
Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли,
И менѣ малому не-разъ довелось
За титаря плакать. И нѣхто не бачивъ,
Що мала дитина у куточку плаче. (I, 128.)

Тû оповѣданя дѣда вельми вподобались малому хлопчинѣ, и ôнъ стямивъ ихъ собѣ такъ добре, що зъ тыхъ згадокъ зложивъ пôзнѣйше чудову поему п. з. „Гайдамаки". Але не тôлько оповѣданя дѣда розгрѣвали тогдѣ душу малого Тараса. Ôнъ ходивъ зô сестрами до Лебединьского монастыря, помолитись Богу[1]). Мѣжь черцями жили ще старцѣ, щô були самовидцями страшнои рѣзнѣ

[1]) Монастырь Лебединьскій лежить 35 верстъ ôддалеки ôдъ Керелôвки. Въ двацятыхъ рокахъ перетворено его въ монастырь „панянській".

(1768. р.). Именно одинъ старенькій чернець, вельми говôрливый, розказувавъ богомольцямъ про тее, якъ гайдамаки заявили свою месть. По-мѣжь богомольцями, щô товпились навкруги того старця, нѣхто не замѣтивъ тогдѣ босого хлопця, котрый зъ найбôльшою увагою прислухувавъ ся тому оповѣданю.

Въ два роки по смерти матери втративъ Тарасъ такожь свого батька (1825. р.). Вмираючи згадавъ отець такожь за свого сына Тараса, и мовь-то вѣщимъ духомъ сказавъ таке: „Сынови Тарасу изъ моего хозяйства нѣчого не треба; ôнъ не буде абы-якимъ чоловѣкомъ; зъ його буде або щось дуже добре, або велике ледащо; — для його мое наслѣдство або нѣчого не буде значити, або нѣчого не поможе".

По смерти батька оставъ ся Тарасъ круглымъ сиротою: ôдъ мачохи не мôгъ сподѣватись и доброго слова. Тому-то згадка за родителѣвъ не выгасла нѣколи въ его души, та много лѣтъ опôсля написавъ ôнъ отъ-се въ думцѣ про своихъ старыхъ:

Лежать собѣ у холодочку
Мовь у раю мои старû;
Хресты дубовû посхилялись,
Слова дощемъ позаливались. (I, 235.)

Одинацяти-лѣтній Тарасъ ставъ попыхачемъ у злющои мачохи. Часто сидѣвъ ôнъ пôдъ тыномъ въ старôй ряднинѣ и думавъ про гôрку долю сироты. Але-жь мачоха не давала ему дармувати: ôдъ весны до пôзнои осени велѣла ему пасти телята й свинѣ по-биля Керелôвки й Тарасôвки. Зъ кусникомъ сухого хлѣба Тарасъ проводивъ въ поли цѣлû днѣ. Щобы-жь въ часѣ спеки лѣтньои ôддыхнути, сѣдавъ часто пôдъ одну зъ могилъ, котрыми вкрытû суть тамошнû поля. А вже-жь въ зимѣ казали ему ходити до школы. Взявши табличку, кала-

маръ и псалтырь, Тарасъ пôшовъ до дяка Петра Бугорского и бувъ у него школяромъ та робôтникомъ. Про тогдѣшню свою долю и про злиднѣ родины писавъ Шевченко опôсля (1850) отъ-се:

. . . . Мы
Розлѣзли ся межи людьми,
Мовь мышенята; я до школы —
Носити воду школярамъ,
Браты на панщину ходили,
Поки лобы имъ поголили.
А сестры!... сестры? Горе вамъ,
Мои голубки молодіи!
Для кого въ свѣтѣ живете?
Вы въ наймахъ выросли, чужіи,
У наймахъ косы побѣлѣють,
У наймахъ, сестры й умрете! (II, 152. 153.)

У Бугорского вчивъ ся Тарасъ граматки (букваря), часослова и псалтыри[1]). Але той дякъ бувъ великій пяниця и мало пильнувавъ науки. Иногдѣ втѣкавъ ôдъ него Тарасъ и скрывавъ ся въ садѣ селянина Жениха. Тутъ у корчахъ калины ховавъ ся ôдъ дякôвскои тростинки и сидѣвъ по кôлька день при пôдмозѣ своихъ добрыхъ сестеръ, котрî засиляли єго стравою. Все-жь таки пôдъ конець другого року вывчивъ ся ôнъ у дяка псалтыри.

[1]) Въ давнѣйшихъ житеписяхъ Шевченка читаємо, що ôдъ Бугорского перейшовъ Тарасъ до Нестеровского, священика въ Керелôвцѣ, у котрого навчивъ ся писати, та що ôдтакъ зновъ вернувъ ся до Бугорского. Одначе Пр. П. Л(ебединце)въ справивъ тую оповѣстку замѣчаючи, що Тарасъ въ домѣ священика Ивана Нестеровского не живъ и нѣчого у него не вчивъ ся, поза-якъ Нестеровскій бувъ уже старый, та що Шевченко пробувавъ якійсь часъ у Григорія Кошицѣ, котрый бувъ другимъ священикомъ въ Керелôвцѣ. („Кіевская Старина". 1882. Томъ III., стор. 563.)

Учителеви и школяреви велось гараздъ, коли въ селѣ бувъ мертвець. Тарасъ читавъ зъ памяти трохи-не цѣлу псалтырь сильнымъ голосомъ; про-те громадяне полюбили молоденького попыхача дякôвского, и ôдтакъ въ селѣ не похоронено нѣ одного покôйника, надъ котрымъ Тарасъ не прочитавъ бы псалтыри. За всяку таку прислугу доставляли Тарасоки кнышь и копу (50 копѣйокъ); тôлько-жь ôнъ ôддававъ сей дохôдъ дякови, котрый удѣлявъ єму пятака на бублики. Тогдѣ ходивъ ôнъ въ дѣравôй свитинѣ безъ шапки и чобôтъ якъ лѣтомъ, такъ и зимою. Коли-жь въ селѣ не було мерця, то дякъ зô своимъ помôчникомъ не мавъ иногдѣ и кусника хлѣба; тогдѣ йшли они оба вечеръ на прожитокъ мѣжь людей, та спѣвали пôдъ ôкнами „Богомъ избранную"[1]).

Мѣжь-тымъ Бугорскій зъ приятелемъ своимъ Лимаремъ запивавъ ся тяженько, такъ, що Тарасъ, вернувши ôдъ мерця домôвь, застававъ ихъ трохи-не все мертвецки пяными. Тому-же, що дякъ обходивъ ся зô школярами жорстоко, то всѣ зненавидѣли єго вельми[2]).

[1]) „Кіевская Старина". 1884. Томъ VIII.; стор. 398.

[2]) Про сего злющого дяка-учителя написавъ Шевченко отъ-се у своєй автобіографіи: „Этотъ первый деспотъ, на котораго я наткнулся въ моей жизни, поселилъ во мнѣ на всю жизнь глубокое отвращеніе и презрѣніе ко всякому насилію одного человѣка надъ другимъ". („Кобзарь". У Празі. II., стор. XVII). А вже-жь Лебединцевъ вспôмнувъ добрымъ словомъ про того Бугорского. По словамъ єго „стихарный" той дякъ бувъ сыномъ священика села Верещакъ; учивъ ся въ бувшôй академіи Кієвскôй до середньои клясы реторики, а ôдтакъ переймивши церковного устава и нотного спѣву при архіерейскôмъ хорѣ, ставъ ôнъ дякомъ въ Керелôвцѣ. Самохôть принявъ ôнъ Тараса у своєй хатѣ и бувъ єго учителемъ; опôсля-жь познакомивъ єго зъ деякими малярами та иншими письменными людьми. Ба, Лебединцевъ пише, що Бугорскій не бувъ пяницею безтямнымъ. („Кіевская Старина". 1882. Томъ III., стор. 562.)

Пôдъ его рукою ставались они лукавыми и мстивыми, обманювали его при всякôй нагодѣ и робили ему всѣлякiй псоты та накости. Коли-жь Тарасъ найшовъ его разъ безъ памяти пяного, то уживъ проти него таки его оружiя, се-бъ-то тростинки, и на-скôлько стало силы, ôдплативъ ему за всѣ свои обиды.

Межи книжками дяка подобалась була Тарасови якась книжочка зъ образками. Шевченко выбивши дяка тростинкою не вважавъ грѣхомъ, взяти собѣ тую книжочку. Вже бо тогдѣ любивъ ôнъ рисувати, и якъ тôлько спромôгъ ся, купивъ собѣ паперу, и въ бурянѣ рисувавъ собѣ такъ, якъ умѣвъ.

Ôдъ Бугорского втѣкъ Тарасъ въ ночи въ мѣсточко Лысянку до маляра-дiякона, котрый своимъ норовомъ пригадувавъ того дяка. Три днѣ двигавъ Шевченко на гору ведрами воду и розтиравъ на желѣзнôй блясѣ фарбу-мѣдянку. На четвертый день хлопчина повандрувавъ до Стеблова, повѣту Канѣвского, а потôмъ прийшовъ въ Тарасôвку до дячка-„хиромантика“, котрый глянувши уважно на лѣву руку Шевченка, заявивъ рѣшучо: „У тебе нема способности нѣ до чого, ба й нѣ до шевства, нѣ до бондарства“.

Такъ вандрувавъ бѣдный хлопець по селахъ, бажаючи конче чого хосенного навчитись. Ось щó пише ôнъ про се въ „епiлоґу“ до „Гайдамакъ“:

Давно те минуло, якъ мала дитина,
Сирота въ рядниннѣ я колись блукавъ,
Безъ свиты, безъ хлѣба, по тôй Украинѣ,
Де Залѣзнякъ, Гонта зъ свяченымъ гулявъ.
Давно те минуло, якъ тыми шляхами,
Де йшли гайдамаки, малыми ногами
Ходивъ я та плакавъ, та людей шукавъ,
Щобъ добру навчили... (I, 127. 128.)

Ôдтакъ втративши всю надѣю, статись коли-небудь маляремъ, Шевченко вернувъ ся въ рôдне село и ставъ „пастыремъ стадъ непорочныхъ“, се-бъ-то овець. Ось якъ описуе ôнъ тогдѣшне свое житє идиличне:

Минѣ тринадцятый минавъ,
Я пасъ ягнята за селомъ:
Чи то такъ сонечко сiяло,
Чи такъ минѣ чого було —
Минѣ такъ любо-любо стало,
Неначе въ Бога...
— — — — — — — —
Чому Господь не давъ дожить
Малого вѣку у тôмъ раю?
Умеръ бы орючи на нивѣ,
Нѣчого-бъ на свѣтѣ не знавъ,
Не бувъ бы въ свѣтѣ юродивымъ,
Людей и Бога-бъ не проклявъ! (II, 110. 111.)

Старшiй братъ Тараса, Микита, бажавъ заправити его до хозяйства, та дарма; непосидючiй хлопець не хотѣвъ бути хлѣборобомъ; ôнъ покинувъ волôвъ и пôшовъ въ село Хлѣбнôвку, щó славилось своими малярами. У одного зъ нихъ Шевченко й осѣвъ, и живъ черезъ двѣ недѣлѣ на пробѣ. Маляръ Хлѣбнôвскiй найшовъ его спосôбнымъ до своеи штуки, але боявъ ся безъ призволу помѣщика Енґельгардта держати у себе хлопця-крѣпака. Про-те порадивъ Тарасови, постаратись о карту, котрою помѣщикъ свому пôдданому позволивъ бы жити въ Хлѣбнôвцѣ та вчитись малярства.

Поки Тарасъ не рѣшивъ ся пôйти до двору по карту, живъ ôнъ якiйсь часъ у Григорiя Кошицѣ, священика въ Керелôвцѣ[1]). Зъ-першу бувъ ôнъ у сего пань-

[1]) „Кiевская Старина“. 1887. Томъ XIX. Статья Ѳ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ и мои

отця „креденсовымъ“, чистивъ и прятавъ въ шафу ножѣ й вилки, мывъ тарелѣ й ложки, топивъ „грубку въ покояхъ“, и ходивъ по-дѣлу въ село або въ поле. Вечеръ читавъ собѣ псалтырь або житія святыхъ, а коли хôснувавъ ся вôльнымъ часомъ, то на коморѣ и стайни угльомъ рисувавъ когутôвъ, людей, церкви, ба й дзвôницю Кіѣвску. Опôсля ставъ ôнъ „наймитчукомъ“, та бувъ погоничомъ товару. Иногдѣ запрягавъ булану, широкохвосту кобылу та возивъ сливки, яблука або дынѣ на продажь въ сусѣднѝ мѣсточка Бурты и Шполу. Опроче ôдвозивъ ôнъ Яся, сына о. Григорія, до школы въ Богуславъ, а потôмъ въ Кіѣвъ.

Коли жь Тарасови сеся служба навкучилась, то пôшовъ ôнъ въ Ôльшану, де живъ Дмитренко, управитель майна Енґельгардта, и ставъ просити о карту. Дмитренко же змѣркувавъ скоро, що се хлопчина жвавый и цѣкавый; — за-для того не выдавъ ему карты, але взявъ его до двора на службу.

б) Тарасъ въ панскôй службѣ. Молодый помѣщикъ Енґельгардтъ наслѣдувавъ тогдѣ майно свого батька и хотѣвъ мати велику службу дворску. Про-те Дмитренкови було приказано, зъ-по-мѣжь дѣтей мужикôвъ набрати хлопцѣвъ жвавыхъ, котрѝ були-бъ придатнѝ до всѣлякихъ робôтъ на панскôмъ дворѣ. Тыхъ хлопцѣвъ треба було навпередъ де-чого привчити, щобы кождый ставъ зовсѣмъ способнымъ до окремои своеи службы. Тарасъ попавъ ся пôдъ кормигу кухаря. Той казавъ ему чистити горцѣ й кôтлы, носити дрова на кухню и таке инше робити. Але-жь и при такôй роботѣ любивъ Тарасъ рисувати, и якъ тôлько придбавъ собѣ якій грôшь, куповавъ собѣ сейчасъ книжочку зъ образками.

объ немъ воспоминанія“; стор. 563—577. Лобода пише, що у священика Кошицѣ живъ Тарасъ кôлька рокôвъ.

Скоро лишь яку нову книжочку дôставъ, прятавъ ся зъ нею до саду, щобъ нѣхто зъ дворскои службы его не побачивъ. Тамъ рисувавъ собѣ образки и налѣплювавъ ихъ на деревахъ. Рисуючи погуковавъ собѣ весело и спѣвавъ всѣлякѝ пѣснѣ. Але-жь такимъ дѣломъ Тарасъ залишавъ иногдѣ свою службу, изъ-за чого дворскій кухарь его гараздъ побивавъ. Та й тогдѣ не выгасла въ его серцю любовь до родины. Розказують, що разъ повелось Тарасови дôстати ôдъ якогось гостя двацять копѣйокъ въ срѣблѣ за вычищенѣ чоботôвъ. Коли-жь ôдвѣдавъ его братъ Микита, Тарасъ давъ ему на дорогу всѣ тѝ грошѣ. За сей даръ не забувъ Микита нѣколи. На проводахъ тѣла Тараса въ Кіевѣ Микита згадувавъ крôзь сльозы про тую подѣю, кажучи: „Щô то за добра душа була! Я його колись таки бивъ малого, та й добре бивъ, а ôнъ, небôжчикъ, ôддавъ минѣ послѣднѝ свои грошѣ“.

Минувъ часъ пробы, и ôдтакъ управитель оцѣняючи вдачу й способнôсть кождого хлопця, запримѣтивъ въ одвѣтнôмъ списѣ, що Тарасъ есть гôднымъ, бути колись кôмнатнымъ маляремъ. Одначе така клясификація управителя не спасла Тараса ôдъ долѣ панского козачка. Его убрали въ дрилихову куртку та въ широкѝ шаравары и ôдвезли въ Вильну, де тогдѣ живъ помѣщикъ Енґельгардтъ. Обовязкомъ его було, услугувати панови въ дорозѣ, а дома стояти мовчки въ кутѣ „передньои“, поки панъ не крикнувъ, щобъ козачокъ подавъ люльку, або налявъ шклянку воды. Але пустѣй Тарасъ не мôгъ довго стояти тихо передъ дверми помѣщика: ôнъ спѣвавъ собѣ часто пѣснѣ гайдамацкѝ, або крадькома ôдрисовувавъ оловцемъ образы школы суздальскои.

Панъ Тараса бувъ чоловѣкъ непосидючій: заедно ѣздивъ то въ Кіѣвъ то въ Петербургъ, та бравъ зъ со-

бою моторного козачка. Въ часѣ тыхъ панскихъ вандрôвокъ Шевченко щó-разъ бôльше вправлявъ ся въ рисованю, и якъ тôлько мôгъ де-небудь захопити якій образъ, старавъ ся вѣрно его ôдрисувати. Та отъ, изъ-за сеи любови до штуки дôставъ разъ Тарасъ ôдъ свого пана чималого прочухана.

Дѣялось се 6. студня 1829. р. Живучи въ Вильнѣ поѣхавъ помѣщикъ Енґельгардтъ на баль, щó его устроили дворяне по причинѣ именинъ царя Николая. Тарасъ лишивъ ся дома. Коли всьо загихло-поснуло, засвѣтивъ ôнъ свѣчку и ставъ рисувати. Зъ-помѣжь картинъ выбравъ ôнъ образъ козака Платова. Вже дôбравъ ся до маленькихъ козачкôвъ, гарцюючихъ около великихъ копытъ генеральского коня, коли по-заду его отворились двери, и ввôйшовъ его помѣщикъ. Мовь бѣсноватый кинувъ ся на свого козачка и побивъ его чи-мало. На другій день приказавъ еще кучерови Сидоркови выпарити его хорошенько, заявивши, що Тарасъ мôгъ бувъ запалити не тôлько дôмъ, але й мѣсто.

Тарасови було тогдѣ 16 лѣтъ ôдъ роду. Коли живъ въ Вильнѣ, запôзнавъ ся зъ одною швачкою. Перша ся любка панского козачка не була крѣпачкою; не диво про-те, що тая любовь збудила въ Тарасѣ гадки новй, якй дотôль ще не приходили ему до головы. Для бѣдного сироты розкрывъ ся свѣтъ новый, — ôнъ почувъ такожь въ собѣ гôдность чоловѣчу, та погадавъ собѣ, що й ôнъ мôгъ бы на свѣтѣ вôльнѣйше ôддыхати. Але тая швачка була Полькою и домагалась ôдъ Тараса, щобъ зъ нею говоривъ по-польски. Влюбленый Украинець, якъ мôгъ, наломлювавъ свôй языкъ до выговору польского, щобъ тôлько не противитись своѣй любôй; — та куды! Хоча Шевченко силувавъ ся бесѣдувати по-польски, то за-єдно навертавъ на ладъ мовы руско-украиньскои. А вже-жь

трицять лѣтъ пôзнѣйше, якъ розмовлявъ въ Кіевѣ зъ одною Полькою, то выражавъ ся лучше въ мовѣ ляцкôй, по-за-якъ тота панна отъ-се сказала: „Pan Szewczenko bardzo dobrze mówi po-polsku, ale zawsze w jego mowie jest coś chłopskiego“[1]). Такъ отже навчивъ ся Тарасъ мовы польскои, и опôсля читавъ въ ориґиналѣ поетичнй творы Адама Мицкевича, Богдана Залеского и естетику Кароля Либельта[2]).

в) Шевченко вчить ся малярства. Помѣщикъ Енґельгардтъ живъ тогдѣ въ Вильнѣ довшій часъ. Иногдѣ выѣзжавъ ôнъ зъ-ôдтамъ до иншихъ мѣстъ на ярмарки, одначе служба двôрска лишалась таки въ Вильнѣ. Шевченко, маючи велику охоту до малярства, просивъ неразъ пана, щобъ давъ его въ школу якого маляра. Помѣщикъ услухавъ наконець просьбы свого крѣпака, и коли живъ въ Варшавѣ, ôддавъ его на науку одному майстрови, щó малювавъ кôмнаты. Маляръ запримѣтивъ въ Тарасѣ велику способнôсть до своеи штуки, та що-жь? крôмъ мальованя кôмнатъ не мôгъ его нѣчого бôльше навчити. А бувъ се добрый чоловѣкъ; коли отже по шести мѣсяцяхъ прийшовъ до Енґельгардта за обѣцяною платою, то высказавъ щиру правду, що Шевченко годенъ навчитись высшои штуки малярскои. За радою того маляра помѣщикъ ôддавъ Тараса въ школу Варшавского маляра, щó звавъ ся Лямпи. Помѣщикъ подумавъ, що колись мôгъ бы мати велику корысть, якъ бы его крѣпакъ добре вывчивъ ся малярства, и про-те увôйшовъ въ угоду зъ тымъ артистомъ зъ тою вымѣн-

[1]) „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 14.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“; стор. 21.

кою, щобъ Шевченко остававъ ся таки въ панскôмъ домѣ, и тôлько доходивъ на лекціѣ.

Для бѣдного крѣпака настали днѣ щасливû. Тарасъ увôйшовъ мѣжь людей вôльныхъ и ставъ также самъ вôльнѣйше ôддыхати, бо бôльшу часть дня бувъ свобôдный ôдъ панскои службы. Але ледви розглянувъ ся въ свѣтѣ, повертала зъ бôльшою силою тяжка задума и згадка про гôрку долю крѣпацку. Тогдѣ бачивъ ôнъ, якъ свобôдно й весело жиютъ собѣ иншû люде, щó суть вôльнû, и про-те погадавъ ôнъ собѣ неразъ: „Чому-жь и менѣ не бути вôльнымъ? Чому я родивъ ся крѣпакомъ? Хиба-жь мôй помѣщикъ мае лучшу душу, якъ сей або той крѣпакъ?“ Сû и подôбнû думки мучили Тарасову душу безъ перестанку и за-для того бували такû днѣ, що ему остогидло жите.

Саме-тогдѣ приготовлялось польске повстане. Помѣщикъ Павло Василевичь Енґельгардтъ, щó бувъ полковникомъ ґвардіѣ, пôшовъ въ ôдставку и ôдтакъ ставъ жити въ Петербурзѣ. Спонуканый просьбами Шевченка, ôддавъ его помѣщикъ на науку маляреви, щó звавъ ся Ширяевъ. Бувъ се чоловѣкъ лихій, щó Тараса неразъ побивавъ и всѣлякими способами ему злу свою волю заявлявъ. Все-жь таки пробувавъ Тарасъ у него черезъ чотыри роки. Тогдѣ малювавъ ôнъ запопадливо, ба й въ яснû весняû ночи бѣгавъ въ царскій „лѣтній садъ“, де рисувавъ изъ статуй, поставленыхъ на камѣнныхъ стовпахъ для украшеня саду.

Въ тôмъ часѣ пôзнавъ ся Тарасъ въ Петербурзѣ зô своимъ землякомъ, Иваномъ Сошенкомъ, котрый бувъ также маляремъ[1]). Сошенко чувъ за Шевченка де-що еще въ Ôльшанѣ, коли вчивъ ся у маляра

[1]) Иванъ Максимовичь Сошенко бувъ родомъ зъ мѣсточка Богуслава, Кіевскои ґуберніѣ.

Превлоцкого. Въ Петербурзѣ же довѣдавъ ся ôнъ про Тараса ôдъ брата жѣнки Ширяева; про-те просивъ его, щобъ молодого Украинця приславъ до него на кватиру. Тарасъ прийшовъ дѣйстно слѣдуючого дня до свого земляка Сошенка, але-жь сей маляръ зачудувавъ ся чимало, коли Шевченка передъ собою побачивъ. Лиха его одежа була замазана красками; опроче явивъ ся ôнъ босый, розхрѣстаный и безъ шапки. Выразъ его лиця бувъ хмурый и недовѣрчивый[1]).

Коли Сошенко пôзнавъ, що Шевченко велику мае охоту, лучше вправитись въ малярствѣ, то запросивъ свого земляка, щобъ частѣйше до него приходивъ[2]). И такъ Тарасъ ставъ приходити до Сошенка кождои недѣлѣ и въ свята. Тогдѣ розказувавъ Тарасъ де-що про свое жите и майже все кôнчивъ сû свои оповѣданя тымъ, що горювавъ изъ-за своеи тяжкои долѣ. Сошенко радъ бувъ допомочи въ чôмъ-небудь своему землякови, але самъ бувъ бѣдный и працювавъ безъ-перестанку за-для кусника щоденного хлѣба.

Сошенко бувъ приятелемъ украиньского поета Евгенія Гребѣнки, щó живъ въ Петербурзѣ и служивъ канцеляристомъ въ комисіи духовныхъ училищь. Зъ нимъ ставъ ôнъ радити, якъ допомочи бѣдному крѣпакови. Гребѣнка занявъ ся щиро долею нещасного земляка, приликувавъ его часто до себе, дававъ ему читати деякû книжки та удѣлявъ не одну добру раду. Опôсля Сошенко представивъ Шевченка конференцъ-секретарю академіѣ художествъ, Василеви Григоровичу, и просивъ его, освободити талановитого Украинця зъ-пôдъ тяжкои кор-

[1]) Сю оповѣстку про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ записавъ Чалый зъ устъ сего-жь маляра. (Порівн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Кіевъ 1882; стор. 22—23.)

[2]) Сошенко живъ тогдѣ на 4. линіи Василевского острова.

книги у маляра Ширяєва. Зъ Гребѣнкою бувавъ Тарасъ у придворного маляра Венеціянова; сей же представивъ Шевченка Василеви А. Жуковскому, славному поетови россійскому.

Такъ отже радѣ й науцѣ сихъ мужѣвъ завдячувавъ Тарасъ свою просвѣту. Вже-жь Сошенко дивувавъ ся, що Шевченко ôдъ того часу, якъ пôзнавъ ся зъ Гребѣнкою, позбувъ ся своеи пустоты та й въ наукахъ значнû зробивъ поступы. Ôдтакъ Жуковскій, хотячи въ Тарасѣ збудити замилованє до малярства, задавъ єму разъ тему: „описать жизнь художника“. Мабуть уже тогдѣ вдоволивъ Тарасъ великого учителя письменною своєю вправою; опôсля-жь (1856) обробивъ ôнъ сю тему обширно, написавши автобіографію п. з. „Художникъ“[1]).

Саме-тогдѣ управитель двору Енґельгардта, именемъ Прехтель, запросивъ Сошенка до себе въ гостѣ. Они оба знались ôдъ давна й були приятелями. Коли-жь жена Прехтеля выѣхала зъ города на дачу, то Сошенко спровадивъ ся въ дôмъ Прехтеля и сидѣвъ у него черезъ кôлька мѣсяцѣвъ, покôль жена єго зъ дачи не вернулась. Ôдтакъ Шевченко ходивъ такожь сюды до свого земляка. Одначе Прехтельови не дуже подобалась тая гостина. Тарасъ бо запускавъ ся зъ двôрскою службою въ розмову и правивъ ѣй неразъ про теє, що крѣпакови годѣ вже довше бути невôльникомъ, тому-що ôнъ такій-самый чоловѣкъ, якъ и панъ. По такôй науцѣ служба двôрска стала думати про свободу, не хотѣла робити, бо найшлись такû смѣльчаки, котрû панскому управителеви сказали, що крѣпаки мають таке-саме право до свободы й волѣ, щó й паны! Такои беседы Прехтель не чувъ ôдъ роду свого! Про-те розсердивъ ся вельми и задумавъ, Шевченка навчити розуму. И ось на другій день, ледви тôлько „защитникъ вольности и правъ“ показавъ ся на дворѣ, схопили єго и завели въ арештъ. Надармо просивъ Сошенко, щобъ Прехтель не каравъ Тараса; тôлько просьбамъ молоденькои жены управителя повелось ôдвернути ôдъ смѣливого Украинця погану халепу[1]).

Шевченко малювавъ цѣлыми днями штахеты и крôвлѣ, а въ яснû ночи бѣгавъ въ „лѣтній садъ“, рисувати из статуй. Въ свята-жь ходивъ въ салѣ ермитажа[2]), де приглядавъ ся творамъ славныхъ художникôвъ. Въ тôмъ „лѣтнѣмъ садѣ“ Шевченко ставъ писати першû свои стихотворы. Одначе изъ литературныхъ єго письмъ того часу напечатано опôсля тôлько одну баляду „Причинна“. Тогдѣ радивъ єму Сошенко, малювати акварелею портреты зъ натуры. Коли-жь помѣщикъ Енґельгардтъ побачивъ роботу Тараса, то приказавъ єму рисувати портреты своихъ любовниць, за-що свому крѣпакови дававъ иногдѣ цѣлого рубля.

г) Освободженє Шевченка зъ крѣпацтва. Минуло красне лѣто, а настала сумна осѣнь. Жена Прехтеля вернулась изъ дачѣ и осѣла въ городѣ; про-те бѣдному Сошенкови треба було выноситись зъ панского дому. Спровадивъ ся отже знову въ давну свою кватиру у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Тарасъ мôгъ опять приходити

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII. стор. 1—35; 193—236; 385—411. Въ сѣй автобіографіи п. з. „Художникъ“ описавъ Шевченко въ мовѣ россійскôй именно сю частину свого житя, коли вчивъ ся въ академіи художествъ пôдъ проводомъ славного Карла П. Брюлова.

[1]) Сошенко малювавъ тогдѣ портретъ жены Прехтеля; пôшовъ отже до неи на дачу, и просивъ, щобъ заступилась у мужа за Шевченка.

[2]) Ермитажъ — музей красныхъ штукъ при зимовôй палатѣ царскôй въ Петербурзѣ.

до свого приятеля. Тогдѣ бувавъ ôнъ все смутный, бо пôзнавъ, яке-то нещастє, коли чоловѣкъ єсть невольникомъ якогось пана.

Шевченко радъ бувъ дôстатись въ академію художествъ, та й самъ помѣщикъ не бувъ противный такому бажаню єго, бо хотѣвъ мати свого маляра придворного. Але сынамъ крѣпакôвъ не вôльно було вôйти въ святыню красныхъ штукъ. Причиною тои забороны була нещасна доля деякихъ крѣпакôвъ, котрî бувши учениками въ академіи художествъ, не могли выдержати неволѣ, якъ вернулись назадъ до своихъ помѣщикôвъ, та часто самî себе вбивали.

Коли-жь тоє бажанє Шевченка не могло сповнитись, то въ розпуцѣ серця ôнъ трохи-не збожеволѣвъ. Було се въ начатку 1838. р. Хоча єго добродѣѣ, Гребѣнка, Венеціяновъ, Жуковскій хлопоталися єго освободженємъ, то однако ся справа поступала поволи напередъ. Про-те Тарасъ прийшовъ разъ до Сошенка вельми зворушеный. Проклинавъ гôрку свою долю и загрозивъ, що недолюдкови-помѣщикови заявить свою месть изъ-за своеи неволѣ. Коли-жь Жуковскій дôзнавъ ся, що Шевченко побиває ся чорною задумою, то въ письмѣ своѣмъ старавъ ся єго втихомирити. Про-те Тарасъ ставъ веселѣйшимъ и за-вдяки до сего россійского поета ставъ читати єго знаменитî творы.

Мѣжь-тымъ старавъ ся В. Жуковскій порозумѣтись зъ помѣщикомъ про цѣну выкупленя Тараса зъ крѣпацтва. Та отъ лиха доля перейшла дорогу Тарасови ще й тогдѣ въ порожни. Якійсь ґенералъ замовивъ бувъ у Шевченка вымальованє свого портрету за 50 рублѣвъ. И справдѣ, Тарасъ зладивъ небавомъ той портретъ, одначе малюнокъ не подобавъ ся ґенералови, и про-те не хотѣвъ ôнъ приняти портрету. Изъ-за такои обиды задумавъ

Шевченко пôмститись перебôрчивому ґенералови. Дôзнавшись, що ôнъ посѣщає одну голярню, спонукавъ Тарасъ цирулика, для вывѣски купити собѣ ґенерала зъ намыленою бородою. И отъ, цирулик купивъ за безцѣнь той образъ и вывѣсивъ єго передъ своєю голярнею. Замѣтивши свôй портретъ ґенералъ розсердивъ ся вельми и ôдкупивъ єго ôдъ цирулика для себе; ôдтакъ задумавъ ôдомститись очайдушному маляреви, и просивъ Енґельгардта, щобъ продавъ єму сего крѣпака. Коли-жь помѣщикъ готовъ бувъ вволити волю ґенерала, то Жуковскій поквапивъ ся, довести до кôнця справу освободженя Шевченкового. Вже передше просивъ ôнъ Брюлова, славного маляра въ Петербурзѣ, вымалювати якій образъ на тоє, щобъ пустити єго въ льотерію. Брюловъ принявъ ся радо за се дѣло, и намалювавъ портретъ самого Жуковского. Чи-малу участь въ тôй льотеріи приняла царска семья, ба й она выграла портретъ. Изъ сеи льотеріѣ добродѣѣ Шевченковî одержали 10.000 рублѣвъ, се-бъ-то таку-саму суму грошей, яку той ґенералъ дававъ помѣщикови за Шевченка. Сею-то великою цѣною була куплена свобода Тараса Шевченка д. 22. цвѣтня 1838. р.[1]). Шевченкови було тогдѣ 24 рокôвъ. Въ память 22. цвѣтня 1838. р. присвятивъ ôнъ опôсля двомъ своимъ добродѣямъ знаменитî свои стихотворы: именно Василеви Андреевичу Жуковскому присвятивъ „Катерину“, а Василеви Ивановичу Григоровичу — „Гайдамакôвъ“.

Коли Тарасъ довѣдавъ ся про своє освободженє зъ крѣпацтва, то не знавъ мѣры въ заявленю своеи радости. Сейчасъ побѣгъ ôнъ до Сошенка, щô малювавъ

---

[1]) Порôвн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 30. — До року 1882. писано, що свободу Тараса куплено цѣною 2.500 рублѣвъ.

тогдѣ чотырохъ евангелистôвъ. Щобы скорше довершити свого дѣла, бѣдный маляръ все сидѣвъ у своѣй кватирѣ, у Нѣмкинѣ Mapiѣ Ивановны. Було-то въ послѣднихъ дняхъ мѣсяця цвѣтня. Сошенко ôдчинивъ ôкно, бо було вже запахло весною, — ажь ось зъ-нечевя ôкномъ вскакуе радôсный Тарасъ. Поваливъ на землю образъ євангелиста Луки, и трохи-не зшибъ зъ нôгъ самого Сошенка. Ôдтакъ кидає ся на шию свому другови та кричить: „Свобода! свобода!“ Дарма, що Сошенко зупиняє его и пытає: „Чи не здурѣвъ ты, Тарасе?“ Шевченко лишь стрыбає по кôмнатѣ, та покликуе: „Свобода! свобода!“ Коли-жь Сошенко дôзнавъ ся, що Тараса справдѣ вже увôльнено ôдъ крѣпацтва, ставъ и самъ тѣшитись щастємъ свого приятеля, обôймавъ и цѣлувавъ Шевченка, почôмъ они оба зъ радости розплакались мовь дѣти.

Ôдтакъ мôгъ Тарасъ уже безъ всякои перепоны посѣщати академію художествъ, та не довго опôсля ставъ однымъ изъ найлучшихъ ученикôвъ славного маляра Брюлова, — того-самого, щô причинивъ ся чи-мало до освободженя Шевченка.

Сошенко похоронивъ тогдѣ свого товариша, щô звавъ ся Безлюднымъ, изъ-за чого ставъ ôнъ вельми тужити и не мôгъ якось до роботы братись. Минуло лѣто и настала сумна осѣнь; про-те Сошенко просивъ Тараса, щобы спровадивъ ся до него на кватиру. Шевченко приставъ на тее. А вже-жь замѣтивъ небавомъ Сошенко, що молодый его приятель своєю вдачою чи-мало змѣнивъ ся. Брюловъ бо впроваджувавъ свого любимця въ панскѣ домы; тому-то молодый маляръ ѣздивъ часто на вечеры въ домы аристократiѣ, убиравъ ся по-модному, — отъ, бавивъ ся въ панича. Самъ Сошенко признавъ, що Тарасови закрутилось тогдѣ въ головѣ, та й неразъ дорѣкавъ ему, кажучи: „Ей, Тарасе, схаменись! Чомъ ты дѣла не робишь? Чого тебе нечиста носить по тымъ гостямъ? Маєшь таку протекцію, такого учителя!“ — Та куды! Тарасъ и слухати не хотѣвъ щирои рады Сошенка. И задумавъ ся бѣдный маляръ, та сказавъ: „Закрутивъ же мôй Тарасъ! — не буде зъ його нѣчого путнього!“

Шевченкови на свободѣ завернулось въ головѣ: мабуть хотѣвъ собѣ вынагородити за гôрку долю минувшихъ лѣтъ. Коли-жь Шевченко дома сидѣвъ, то або спѣвавъ, або щось собѣ писавъ, та все говоривъ до Сошенка: „А послухай, Соха, чи воно такъ добре буде?“ Та й ставъ читати свои вѣршѣ. — „Та ôдчепись ты зъ своими никчемными вѣршами“, каже бувало Сошенко; „чомъ ты настоящого дѣла не робишь?“

Добряга Сошенко не богато розумѣвъ ся на красныхъ вѣршахъ, та гадавъ, що всякій бѣдный чоловѣкъ лишь о свôй хлѣбъ дбати повиненъ. Єму здавалось, що кожда штука вымагає безпрерывнои працѣ, та що маляреви годѣ займатись писанємъ вѣршѣвъ. Коли-жь пôзнѣйше приятелѣ пытали Сошенка, чому ôнъ Тарасови за-для поезіѣ дорѣкавъ, то ôдповѣвъ ôнъ простодушно: „А хто-жь його знавъ, що зъ його зробитьця такій великій поетъ? А все-таки я стою на своємъ, що якъ бы ôнъ покинувъ тодѣ свои вѣршѣ, то бувъ бы ще бôльшимъ живописцемъ“.

Самъ Шевченко признавъ ся, що ôнъ малюючи въ академіи, думавъ про слѣпця-кобзаря, про гайдамакôвъ, та нишкомъ писавъ поезіѣ. Вже тогдѣ снувались передъ его душею тѣни козацкихъ гетьманôвъ, — вже тогдѣ розстелювавъ ся степъ, засѣяный могилами. Хотѣвъ бувало малювати портреты, та ось передъ нимъ меркотѣла въ маревѣ мати-Украина. Тарасъ часто задумувавъ ся, та не

мôгъ очей своихъ ôдвести ôдъ того образа чудовои Украины. Ôдтакъ спôзнавъ ôнъ, що се було змаганє душѣ до писаня поезій. Саме-тогдѣ писавъ ôнъ свою „Катерину". Зялишавъ роботу малярску и писавъ свои вѣршѣ, не догадуючись, що тӥ вѣршѣ будуть колись причиною єго лихолѣтя.

Таразъ живъ разомъ зô Сошенкомъ лише чотыри мѣсяцѣ, ôдъ осени 1838. р. до мѣсяця сѣчня 1839. р. Довше не мôгъ поетъ зъ малярємъ погодитись: одинъ одного не розумѣвъ, — про-те бувало, що оба зъ собою неразъ посварились. Опроче й любовна справа була причиною, що они ще бôльше мѣжь собою розъеднались. Въ тôй бо кватирѣ, де жили оба Украинцѣ, сидѣла у Маріѣ Ивановны єи своячка, сирота, дочка Выборгского бурмистра, дуже гарна Нѣмкиня; — звалась Марія Яковлевна. Въ нѣй влюбивъ ся Сошенко и хотѣвъ зъ нею подружитись. Але Тарасъ станувъ єму въ дорозѣ, бо й ôнъ сподобавъ собѣ дѣвчину та зъумѣвъ єѣ собѣ зъеднати. Бѣдный маляръ довго скрывавъ свôй жаль до Тараса, але въ кôнци таки не выдержавъ: насваривъ на него та й выгнавъ єго изъ своєи хаты.

Опôсля живъ Тарасъ на Островѣ, въ 5. линіи, въ домѣ Ариста; коли-жь занедужавъ, то товаришь єго Пономаревъ, щó займавъ казьонну кватиру въ академіи художествъ, принявъ єго у себе на „антресоляхъ"[1]), (де опôсля й умеръ поетъ). Въ часѣ недуги Шевченко намалювавъ свôй портретъ, щó єго помѣщено въ „Русской Старинѣ" за рôкъ 1880.

Освободившись зъ крѣпацтва Шевченко не забувавъ, що єго браты й сестры все ще побивались неволею. Тогдѣ написавъ ôнъ листъ до Вареоломея Г. Шевченка, свого далекого свояка и „названого брата". Въ сѣмъ письмѣ жалкувавъ ôнъ про сумну долю сестры Ирины, котрои мужь, маляръ Бойко, бувъ безтямный пяниця. „Скажи ты отому поганому маляреви" (писавъ Тарасъ Вареоломеєви), „що якъ не покине пити та бити сестру, то, єй-же Богу, пôде въ солдаты!"[2]).

Не довго опôсля, якъ Сошенко прогнавъ ôдъ себе Тараса, бѣдный той маляръ ставъ нездужати. Треба було отже покидати столицю и выѣхати на Украину. Коли Тарасъ довѣдавъ ся, що Сошенко изъ-за недуги выѣзжає зъ Петербурґа, то прийшовъ до давного свого приятеля. Признавъ ся до вины, що легкодушно ôдбивъ ôдъ него тую Нѣмкиню, и заявивъ сердечный жаль, коли працавъ ся зъ добрымъ Сошенкомъ. Недужій маляръ поѣхавъ въ Нѣжинъ, де опôсля поставлено єго учителемъ повѣтовои школы зъ мѣсячною платою чотырохъ рублѣвъ.

Шевченко остававъ ся все ще въ академіи и малювавъ гарнӥ образы. Тогдѣ любивъ посѣщати трактиръ около біржѣ, де збирались матрозы, именно Голяндцѣ и Англичане, куды отже рѣдко заглядала полиція. Мѣжь-тымъ любувавъ ся що-разъ бôльше въ поезіи, и вже тогдѣ написавъ ôнъ такӥ гарнӥ вѣршѣ, щó зъеднали єму вѣковѣчну славу у землякôвъ.

д) Шевченко — Кобзарь. Въ 1840. р. выдавъ Тарасъ въ Петербурзѣ першій збôрникъ поетичныхъ своихъ творôвъ пôдъ заголовкомъ „Кобзарь". На заголовнôй картцѣ нарисовано бандуриста, щó сидить пôдъ вербами. Въ сѣмъ „Кобзарѣ" напечатано отъ-сӥ творы: „Катерина", „Утоплена", „Причинна", „Тарасова нôчь", „Иванъ Пôдкова" и деякӥ думки.

[1]) Антресолями або мезанінами зовуть ся низькӥ кôмнаты мѣжь партеромъ а першимъ поверхомъ бôльшого дому.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка"; стор. 35.

Ледви появивъ ся „Кобзарь“ въ Петербурзѣ, критики россійскѣ стали глумитись украиньскôй мовѣ и народности. Але-жь на Украинѣ всѣ земляки приняли тѣ поетичнѣ творы Шевченка зъ нечуванымъ запаломъ: въ одну мить счезла апатія до рôдного слова, котра въ послѣднихъ 30-хъ рокахъ змоглась такъ дуже, що украиньскѣ панѣ говорили: „Мы терпѣть не можемъ украинскаго языка!“ Теперь самѣ тѣ панѣ любувались музою украиньского поета, и дôзнались, що мова батькôвска є справдѣ чудова.

Небавомъ опôсля Шевченко написавъ поему „Гайдамаки“. Ледви-не-ледви выпустивъ ихъ цензурный комитетъ; треба було доказати, що авторъ сего твору не єсть „бунтовщикомъ“. Ôдтакъ въ 1842. надрукувавъ Тарасъ сю знамениту поему въ Петербурзѣ. Опôсля выславъ ôнъ три ексемплярѣ своимъ приятелямъ: одинъ Григорю С. Тарновскому, другій — Миколѣ Маркевичеви, а третій ексемплярь Викторови Забѣлѣ. Дня 25. сѣчня 1843. р. писавъ ôнъ Григорію Тарновскому отъ-се про своихъ „Гайдамакôвъ“: „Пустивъ я ихъ у люди, и до цієи поры ще нѣхто й „спасибô“ не сказавъ. Може й тамъ надъ ними смѣють ся такъ, якъ тутъ Москалѣ. Зовуть мене ентузіястомъ, сирѣчь дурнемъ. Богъ имъ звидить! Нехай я буду и мужицькій поетъ, абы тôльки поетъ, то менѣ бôльшь нѣчого не треба“[1]). Петербургскѣ критики кинулись зъ мокрымъ рядномъ такожь на „Гайдамакôвъ“. Хочь и не ôдказували авторови таланту, то хотѣли єго спонукати, щобъ писавъ по-россійски, та выбиравъ до своихъ творôвъ темы зъ житя высшои верствы суспôльности.

е) Шевченко на Украинѣ. (1843-1847) Въ 1843. р. Тарасъ одержавъ степень „свобôдного художника“, и ôдтакъ хотѣвъ поѣхати на Украину, де земляки ждали-дожидали свого Кобзаря. Але годѣ було такъ скоро выдобутись зъ-посередъ гуляющихъ товаришѣвъ. Самъ Брюловъ, учитель Тараса, „бивъ байдики“, залишаючи своє дѣло, та вводивъ свого талановитого ученика въ домы панскѣ. Про-те писавъ Шевченко до одного свого приятеля: „Карлъ Павловичь (Брюловъ) байдики бє, собѣ на здоровя, а „Осада Пскова“[1]) жде лѣта. — А я.... чортъ-зна-що, не то роблю щó, не то гуляю, сновигаю по оцьому чортовому болоту, та згадую нашу Украину. Охъ! якъ бы менѣ можно було приѣхать до соловья! весело-бъ було, та не знаю. Спôткали мене проклятѣ кацапы, такъ що не знаю, якъ и выкручатьця“[2]). Все-жь таки бажавъ ôнъ навѣстити свою батькôвщину, и про-те писавъ до Гр. Тарновского: „Коли приѣду, то не выганяйте мѣсяць або другій, бо въ мене и на Украинѣ, окроме васъ нема пристанища; а я вамъ що-небудь намалюю“[3]).

Въ тôмъ-то 1843. роцѣ поѣхавъ отже Шевченко на Украину, котрои не бачивъ лѣтъ чотырнацять. Тутъ живъ ôнъ до року 1847., пробуваючи по-найбôльше у приятелѣвъ въ губерніяхъ Чернигôвской и Полтавскôй. Чимъ Тарасъ тогдѣ займавъ ся, можно дôзнатись изъ твору Опанаса Чужбиньского: „Воспоминаніе о Тарасѣ Шевченкѣ“ (С. Петербургъ 1861). Поетъ бувавъ у панôвъ украиньскихъ, котрѣ любили гулянки, завязавши кружокъ пôдъ назвою „общество мочемордія“, супротивъ котрого станули „сухомордіе“, се-бъ-то тѣ, щó не любили пити.

[1]) „Листы Шевченка“. („Основа“. 1862. Май; стор. 6².)

[1]) „Осада Пскова“ — образъ Брюлова. Мѣжь малюнками сего славного артиста вызначувались: „Іоаннъ Хреститель“ и „Марія Магдалина“.

[2]) „Основа“. 1862. Май; стор. 5².

[3]) ibid., стор. 6².

Але Шевченко небавомъ ôдцуравъ ся ôдъ приязни зъ такими панами, котрî цѣль житя добачали въ пустôй забавѣ, а дерли шкуру изъ незрячихъ темныхъ братôвъ. Бувало й таке, що Шевченко дорѣкавъ такимъ недолюдкамъ-панамъ, щó згнущались надъ нещасными крѣпаками.

Саме тогдѣ князь Николай Василєвичь Репнинъ, ґенералъ-губернаторъ украиньскій, запрошувавъ Шевченка до себе въ село Яготинъ, и ôдтакъ поетъ, вымалювавши портретъ сего князя, живъ усю зиму (1844) въ єго дворѣ. Єго умнôй и сентиментальнôй дочцѣ, Варварѣ Николаєвнѣ, заявлявъ Тарасъ плятоничну любовь, и она стояла також въ дружнихъ, чисто-братнихъ ôдносинахъ до украиньского поета, зовучи єго „своимъ добрымъ и грустнымъ пѣвцемъ"[1]. Ôдтакъ Шевченко присвятивъ ѣй свôй стихотвôръ „Тризна", щó єго написавъ (1844) въ мовѣ россійской. Въ украиньскôмъ же языцѣ зладивъ ôнъ гарный вѣршъ „До сестры", въ котрôмъ зъявивъ ось-таку сповѣдь сердечну:

Намъ зъ тобою, моя сестро,
Не ходити въ парѣ:
Твоє сонце свѣтить ясно,
Моє-жь давно въ хмарѣ[2].

Въ 1845. р. посѣтивъ Тарасъ рôдне село Керелôвку. Разомъ зъ Варѳоломеємъ Шевченкомъ прибувъ ôнъ на самъ храмовый празникъ св. Іоанна Богослова (26. вересня) до родины. Тарасови особливо подобалась гостина у титаря Игната Бондаренка, щó въ саду пôдъ яблунею частувавъ Шевченка старымъ добрымъ медомъ. Бувъ

[1] Порôвн. „Письма княжны В. Н. Репниной къ Шевченку". („Жизнь и произведенія Т. Шевченка". Сводъ матеріаловъ для его біографіи. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 43—50.)

[2] „Кіевская Старина". 1885; томъ XI., стор. 522.

же тогдѣ у титаря лѣрникъ. Тарасъ заразъ до него: „Спѣвай думы!" — але лѣрникъ нѣякихъ думъ не знавъ. Ôдтакъ ставъ єго Тарасъ просити, щобы спѣвавъ пѣснѣ, и самъ пôдтягавъ голосомъ за нимъ. Опôсля ходивъ Тарасъ по саду разомъ зъ Варѳоломеємъ и ставъ деклямувати: „За горами горы хмарами повитî"...[1] Варѳоломей слухавъ, притаивши духа: волосє у него пôдняло ся дыбомъ: ôнъ ставъ радити Тарасови, щобъ не дуже заходивъ у хмары. Ôдтакъ показувавъ поетъ Варѳоломеєви якîсь портреты и говоривъ, що се єго приятелѣ, що всѣ они умовили ся, працювати для просвѣты народнои. Сеся праця мусѣла йти по думцѣ Тарасовôй ось-такою дорогою: „Кождый зъ нихъ, ôдповѣдно своимъ достаткамъ, вызначавъ, яку суму ôнъ вкладати-ме въ громадску касу. Касою управляти-ме выборна администрація. Каса рости-ме якъ зъ вкладокъ, такъ и зъ процентôвъ, а якъ выросте гараздъ, тогдѣ выдавати-меть ся зъ неи тымъ убогимъ людямъ, котрî скôнчивши ґімназію, не мати-муть спромôжности йти въ университетъ. Той, хто бравъ сю запомогу, повиненъ бувъ, скôнчивши университетъ, служити шесть лѣтъ учителемъ на селѣ."[2].

По кôлькохъ дняхъ посѣтивъ Шевченко Керелôвского священика, котрого знавъ будучи ще въ школѣ у дяка Бугорского. У старого „батюшки" гостивъ тогдѣ сынъ єго, молодый священикъ, котрый, дожидаючи рѣдкого гостя, запросивъ єще одного молодого панъ-отця зъ сусѣднього села. Оба молодî священики намагались забавляти славного гостя розмовами-нѣсенѣтницями; але Шевченко говоривъ зъ ними нерадо и балакавъ тôлько

[1] Сими словами починає ся стихотвôръ Шевченка п. з. „Кавказъ".

[2] „Споминки (Варѳоломея Г. Шевченка) про Тараса Григоровича Шевченка". („Правда". У Львові 1876; стор. 25—26.)

зô старенькимъ батюшкою про давну давнину. Ледво ôдôйшовъ Тарасъ, въ дôмъ священика прибѣгла старенька Лимариха.

— „А щó? бачили, батюшка, нашого Тараса? — Якій ôнъ?“ спытала она молодого священика. — „Та бачивъ же!“ ôдповѣвъ ôнъ. „Але якъ бы ты, бабо, знала, якій ôнъ дурный! Сѣвъ собѣ зъ старымъ, та тôлько розпытує про голодраньцѣвъ! Та ще якъ на глумъ, попросивъ покликати нѣкчемного Смолька, свого школьного товариша, та й ставъ зъ нимъ цѣлуватись“. — „Чудно отце вы, батюшка, кажете;“ ôдповѣла Лимариха дивуючись. „Зъ нами Тарасъ нѣколи не мовчить, а зъ вами мабуть не знавъ, про що балакати“[1]).

Опôсля заѣхавъ Шевченко въ Исковцѣ, Полтавскои ґуберніѣ, де живъ Опанасъ Чужбиньскій, котрый саме тогдѣ вернувъ ся зъ Кавказа. Въ тôмъ часѣ Шевченко писавъ поему „Иванъ Гусъ“ и перероблявъ епичный ôтвôръ „Кавказъ“[2]). Ôдтакъ вразъ зъ Чужбиньскимъ ôдбувавъ Тарасъ вандрôвку по ґуберніи Черниговскôй въ цѣляхъ археолоґичныхъ. Навпередъ посѣтили они Нѣжинъ. Приѣздомъ Кобзаря зворушивъ ся весь гóродъ; дверѣ его кватиры не зачинялись. Особливо студенты лицея высказували ему сердечне „здоровъ бувъ!“ Мѣжь ними бувъ такожь Н. В. Гербель, щó опôсля переложивъ „Кобзаря“ на мову россійску. Въ Нѣжинѣ стрѣтивъ ся поетъ зъ давнымъ своимъ другомъ Сошенкомъ, щó въ сѣмъ городѣ бувъ учителемъ рисункôвъ. Але й тогдѣ, коли Шевченка всѣ земляки величали славнымъ поетомъ, Сошенко высказавъ ему свою гадку, що все-

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“, стор 51—52.

[2]) Поетъ хôснувавъ ся тогдѣ оповѣданями Чужбиньского про Кавказъ.

таки було-бъ лучше, коли-бъ ôнъ бôльше займавъ ся малярствомъ, нѣжь поезією; ба, бѣдный учитель-маляръ запримѣтивъ простодушно, що Шевченкова поема „Тризна“, выдана въ мовѣ россійскôй 1844. р., не мае литературнои стôйности.

Зъ Нѣжина поѣхали оба путники въ Черниговъ. Въ сѣмъ городѣ ôдрисувавъ Шевченко деякӣ стародавнӣ памятники штуки, и ôдтакъ зъ-ôдси ѣздивъ часто въ село Седнѣвъ та бувавъ гостемъ у Анд. Ив. Лизогуба. Въ Седневѣ намалювавъ Шевченко кôлька образôвъ для сего свого друга. Тогдѣ бувавъ ôнъ такожь въ Качанôвцѣ (въ Борзеньскôмъ повѣтѣ) у Григорія Степ. Тарновского, у котрого збирались литераты й художники.

Того-жь року (1846) Шевченко зъ Чужбиньскимъ поѣхавъ въ Кіевъ. Тарасъ задумавъ ôдрисувати важнѣйшӣ памятники Кіевскои старины и деякӣ красшӣ околицѣ города. Иногдѣ покидавъ ôнъ сю свою роботу, та „бивъ байдики“; коли-жь лучились днѣ дощевӣ, то лежавъ собѣ цѣлый день на постели и читавъ часописи, або такӣ творы историчнӣ, котрыми мôгъ хôснуватись въ малярствѣ. Жиючи въ Кіевѣ рѣдко навѣщавъ панôвъ. „Ходѣмъ лучше на Днѣпро!“ говоривъ ôнъ бувало, спекавшись запросинъ на забаву панску, — „сядемъ де небудь на кручи и заспѣваемъ.“ Коли-жь годѣ було вымовитись ôдъ такихъ запросинъ, то поетъ, явившись въ домахъ аристократіѣ, вмѣвъ наблюдати правила чемности, изъ-за чого всѣ его вельми поважали. А вже-жь страстно любивъ Тарасъ простӣ звычаѣ народнӣ, и ходивъ радо въ тӣ домы, де его приймали не пышно, але щиро. Тамъ бувавъ ôнъ веселый, говôркій; любивъ именно розказувати всѣлякӣ пригоды способомъ шутливымъ. Наймилѣйшою була ему тота гостина, коли приготовано ему добрый сѣльскій обѣдъ, се-бъ-то борщъ

зъ сушеными карасями, зъ свѣжою капустою и зъ иншими придатками, пшоняну кашу, запѣканого Днѣпрового ляща и т. и.

Поетъ любивъ дуже дѣтей; сѣдавъ неразъ мѣжь нихъ въ кружокъ на улици, оповѣдавъ имъ казки, робивъ сопѣвки, спѣвавъ пѣсеньки, котрыхъ знавъ богато. Коли рисувавъ розвалины „Золотыхъ ворôтъ", найшовъ ôнъ разъ мѣжь валами трилѣтню дѣвчинку, щó туды була заблукалась; посадивъ ѥѣ побôчь себе на розстелену хустину и робивъ ѣй рôзнiй забавки, граючись зъ нею дотôль, докôль не надôйшла зажурена мати, щó соглядала своеи дитины.

ж) Товариство св. Кирила и Методія. Въ Кіевѣ пôзнавъ ся Шевченко зъ декотрыми молодыми Украинцями, именно зъ Миколою Костомаровомъ и Пантелеймономъ Кулѣшемъ. Зъ тыми новыми приятелями Тарасъ ѣздивъ по Кіевщинѣ, та ôдрисовувавъ стародавнiй церкви и важнѣйшiй будôвлѣ давнои столицѣ Руси-Украины. Тогдѣ приготовлявъ Шевченко рисунки для альбума „Живописная Украина". Иногдѣ забавлявъ ся зъ товаришами и спѣвавъ всѣлякiй пѣснѣ народнiй; мавъ бо голосъ чудовый и любувавъ ся въ пѣсняхъ та казкахъ про давну бувальщину. Часто розмовлявъ ся зъ приятелями про гôрку долю Украины и ставъ думати, якъ бы допомочи бѣдному народови.

Въ першiй день празника Рождества Христового 1846. р. Микола Костомарôвъ засновавъ политичне товариство, се-бъ-то „товариство св. Кирила и Методія". Членами сего товариства були: Микола Гулакъ-Артемовскій, Микола Костомарôвъ, Олександеръ Навроцкій, Василь Бѣлозерскій, Опанасъ Марковичъ, Тарасъ Шевченко, Пантелеймонъ Кулѣшь, Посяда, Тулубъ, Савичъ и и. Ось и програма сего товариства:

1. Принимаемъ, что духовное и политическое соединенiе Славянъ есть истинное ихъ назначенiе, къ которому они должны стремиться.

2. Принимаемъ, что при соединенiи каждое славянское племя должно имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ.

3. Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленiе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденiю, христiянскимъ вѣроисповѣданiямъ и состоянiю.

4. Принимаемъ, что правленiе, законодательство, право собственности и просвѣщенiе у Славянъ должно основываться на святой религiи Господа нашего Iисуса Христа.

5. Принимаемъ, что при такомъ равенствѣ образованность и чистая нравственность должны служить условiемъ участiя въ правленiю.

6. Принимаемъ, что долженъ существовать общiй славянскiй соборъ изъ представителей всѣхъ племенъ.

Ôдтакъ слѣдують „главныя правила общества" (числомъ 11). Въ девятôмъ пунктѣ сего правила сказано ось-таке: *„Установляемъ, какъ все общество въ совокупности, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствiя соображать съ евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнiя; правило же, цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ"* [1]).

[1]) Высше наведену програму „товариства Кирило-Методiѣвского" найшовъ одинъ Украинецъ мѣжь паперами одного зъ членôвъ сего политичного товариства и переписавъ ѥѣ для автора сеи исторiѣ литературы рускои. Тыхъ же „главныхъ правилъ общества" не мôгъ ôнъ (крôмъ девятого пункта) подати авторови, замѣчаючи, що про нихъ „неудобно" писати.

А вже-жь Костомарôвъ заявивъ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (томъ V., 1883; стор. 226—227), що „желанія“ товариства, ôдносячî ся до Славянъ, заключались въ сихъ пунктахъ: 1) Освободжене славяньскихъ народôвъ зъ пôдъ кормиги чужихъ народôвъ; 2) орґанизоване ихъ въ самостôйнî политичнî ґрупы зъ удержанемъ федеративнои ихъ звязи мѣжь собою; 3) усунене всякои неволѣ; 4) знесене кастовыхъ привилеґій; 5) религійна свобода й терпимôсть въ вѣрѣ; 6) при повнôй свободѣ всякои науки вѣры заведене одного славяньского языка въ публичнôмъ богослуженю всѣхъ истнуючихъ церкôвъ; 7) повна свобода мысли, науки и печатаного слова; 8) выкладъ всѣхъ славяньскихъ языкôвъ и ихъ литературъ въ науковыхъ институтахъ всѣхъ народôвъ славяньскихъ.

Опроче авторъ „Жизни Кулѣша“, мабуть Василь Бѣлозерскій, („Правда“, 1868., ч. 2—4; 24—28) написавъ отъ-се про думки членôвъ сего товариства: „Найкращимъ способомъ, ширити свою проповѣдь, уважали вони устне й печатне слово й д о б р у н а у к у д ѣ в ч а т ъ, яко матѣрокъ и сестеръ тыхъ дѣятелѣвъ, щó мали колись выр'ости середъ стуманѣлого люду, и холодного, лѣнивого панства. Тымъ-то вони постановили пѣклуватись, щобъ на Вкраинѣ постало якъ найбôльшь письменного й тямущого жѣноцтва. Не въ централизоване государство замѣрили вони скупити всѣ славяньскî народы, а въ вôльный союзъ пôдъ протекторатомъ россійського императора. А якъ имперія його доти не згôдна була-бъ притулити до себе славянськои федерацîѣ, доки не очистилась бы ôдъ ганьбы крѣпацтва, то установлено було, помалу-малу пôдготовляти и панôвъ и урядъ до зрозумѣння сеи спасеннои громадськои потребы за помôччю науки и намовы, а простый людъ — до новои кращои долѣ — за помôччю ш к ô л ъ; розпочати-жь се дѣло повиннî були паны-гуманисты у своихъ селахъ“[1]).

Уложивши статутъ, члены тайного сего товариства политичного завели свою печатку зъ девизою: „И уразумѣете истину и истина свободитъ вы“. (Еванг. Іоан. VIII, 32), и носили перстѣнь зъ чистого желѣза зъ буквами **К. М.**

Высокî идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского высказувавъ ôдтакъ Шевченко въ найкрасшихъ своихъ поетичныхъ творахъ, особливо-жь въ „Посланію землякамъ“ и въ поемѣ „Иванъ Гусъ“. Одначе орґанизацією товариства нашъ Кобзарь не мôгъ займати ся; та й Кулѣшь изъ за своеи аристократичнои вдачѣ стоявъ подалеки ôдъ прочихъ товаришѣвъ; про-те въ „Хуторнôй Поезіи“ заявивъ ôнъ отъ-се: „Обохъ насъ не прийнято въ тайне политичне общество за-для того, що мы й самî по собѣ працювати-мемо для славянськои и вкраинськои свободы, а тымъ часомъ, на случай игемонського гоненя, до насъ нѣхто не причепицця“[2]). Все-жь таки хваливъ ôнъ статутъ общества, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се: „Въ статутѣ, якъ опôсля вже стало минѣ вѣдомо, мѣжь иншими премудрыми задумами було сказано, що Украинцѣ сполучать славянщину въ одну федерацію пôдъ протекцією всероссійського императора, а коли-бъ всероссійській императоръ на се не зволивъ, то будуть промышляти объ собѣ якъ небудь инше“[3]).

Мѣжь-тымъ посѣщавъ Шевченко своихъ приятелѣвъ и пôдносивъ ихъ духа до любови рôдныхъ святощій. Въ загалѣ бувавъ ôнъ душею всякого збору въ семейнôмъ житю своихъ приятелѣвъ. Дня 22. сѣчня 1847. р.

[1]) „Правда“. 1868; число 25; стор. 298.

[2]) „Хуторна поэзія“. У вî Львовî. 1882; стор. 28.

[3]) ibid.

въ Вознесеньской церквѣ села Оленôвки (Борзеньского повѣту, Черниговскои губерніѣ) Тарасъ державъ вѣнець при вѣнчаню П. Кулѣша зъ сестрою Василя Бѣлозерского, будучи „бояриномъ". Коли молодята прийшли ôдъ вѣнця въ хуторъ Мотронôвку, то Шевченко здоровкаючись зъ молодою кликнувъ словами однои народнои коляды: „Чи ты царѣвна, чи королѣвна?" На щó женихъ одвѣтивъ шутливо: „На чужій коровай очей не порывай, да собѣ дбай!"[1]) Кажуть, що Шевченко переховувавъ бережливо тую квѣтку, котру молода пришпилила ему до сурдута.

Живучи на тôмъ хуторѣ Тарасъ очаровувавъ матѣрь Бѣлозерского своимъ спѣвомъ. Ходить бувало по кôмнатѣ, заложивши руки назадъ, опустивши въ-низъ задуману голову, та спѣвае тихимъ, тонкимъ голосомъ отъ-сей пѣснѣ: 1) „Ой, изôйди, зôйди, ты зôронько та вечѣрная!" — 2) „У Кіевѣ на ринку пють чумаки горѣлку". — 3) „Ой горе, горе! якій я вдавъ ся, брѣвъ черезъ рѣченьку та й не вмывавъ ся". — 4) „Де-жь ты, доню, барила ся, барила ся?" — „На мельника дивила ся, дивила ся"[2]).

А по-за-якъ любивъ рôдну мову, и въ нѣй высказувавъ свои идеалы, то дорѣкавъ всякому, хто цуравъ ся еи и хôснувавъ ся языкомъ россійскимъ. Про-те писавъ разъ отъ-се до Варѳоломея Шевченка: „Скажи братовû Миколѣ, що, якъ писати-ме до мене, то нехай пише по-нашому, бо якъ нѣ, то й читати не буду, а то менѣ вже й такъ отъ-ся московщина обридла"[3]).

Въ тôмъ (1847) роцѣ блиснула Тарасови надѣя на красну будучнôсть. Заходами приятелѣвъ поставлено его

[1]) „Кіевская Старина". 1882; томъ IV., стор. 70.
[2]) ibid., стор. 71.
[3]) „Правда". 1876; стор. 24.

учителемъ „малярского искуства" въ Кіѣвскôмъ университетѣ, одна-жь молода Украинка була такою ентузіясткою супроти поетичныхъ творôвъ Шевченка, що жертвувала ему свôй посагъ въ тôй цѣли, щобъ поѣхавъ на три роки въ Италію и тамъ познакомивъ ся зъ свѣтомъ клясичнымъ[1]). Поетъ зрадѣвъ радостію изъ-за такои жертвы и выѣхавъ изъ Кіева, щобъ зôбрати свои рукописи, котрû полишавъ въ рôзныхъ домахъ, де бувавъ гостемъ. Коли-жь ôнъ на гостинѣ въ Лубнахъ[2]) выголосивъ кôлька своихъ вôльнодумныхъ поезій, именно-жь „Кавказъ", то найшовъ ся хтось, щó донѣсъ власти, мабуть-то ôнъ выступае ворожо противъ царя. Небавомъ опôсля ѣхавъ Тарасъ зъ Чернигова до Кіева, але вже не доѣхавъ до гóрода. Коли перевозивъ ся поромомъ на Днѣпрѣ, то его арештовано (5. цвѣтня 1847. р.).

А вже-жь увязнено ще й девять иншихъ членôвъ товариства. Часъ ôдъ часу сходились они въ кватирѣ Гулака за Софійскою оградою въ домѣ протоіерея Завадского. Та отъ, разомъ зъ Гулакомъ за дощанною перегородою мешкавъ студентъ Алексѣй Петровъ. Зъ розмовъ товаришѣвъ долѣтали до него деякû слова, и ôнъ уявивъ собѣ, що се скоивъ ся якійсь заговôръ. Сейчасъ донѣсъ ôнъ власти про сû ворохобнû сходины, изъ-за чого тыхъ членôвъ арештовано.

Шевченка увязнили отже не тôлько за-для того, що уважано его членомъ тайного политичного товариства, але й по причинѣ написаня поемы „Кавказъ". Коли приятелѣ Шевченка довѣдались, що его арештовано, то сильно затрѣвожились и обдумували способы, якими можна-бъ було Кобзареви помочи въ его недоли. Особливо княж-

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка", стор. 61.
[2]) Лубны — повѣтовый городъ губерніѣ Полтавскои.

на Варвара Репнина старалась выеднати єму пôльгу через свого тѣточного брата, министра Уварова, ба й рѣшилась въ сѣй справѣ написати листъ до шефа жандармôвъ гр. А. Ѳ. Орлова. Але той шефъ ôдповѣвъ письмомъ офиціяльнымъ, въ котрôмъ княжнѣ заказавъ мѣшатись въ не свою справу, и вести переписку зъ салдатомъ Шевченкомъ, по-за-якъ въ противнôмъ случаю ôнъ зъ княжною поступить собѣ по всѣй строгости законôвъ.

Изъ Кієва повезли Шевченка въ Петербургъ. Коли ôнъ послѣ допроса въ „III. отдѣленію" разомъ зъ Костомаровомъ ишовъ у свôй „нумеръ", то сказавъ свому приятелеви: „Не жури ся, Миколо! доведетця ще намъ у купѣ жити".

28. мая слѣдувала царска конфирмація засуду. Шевченко сидѣвъ пôвъ року въ арештѣ: опôсля вывели єго на свѣтъ Божій, та знову посадили на „чортопхайку" и ôдвезли ажь въ Оренбургъ, де представлено єго корпусному командирови В. А. Обручеву, та дивизіонному и бриґадному ґенераламъ. Тутъ зачислено єго „рядовымъ" въ Оренбургскій линійный баталіонъ № 1., щô находивъ ся въ Орскôй крѣпости. Туды-жь ôдослано Шевченка въ начатку осени (1847) року.

з) Шевченко въ неволи. Тарасъ живъ на воли девять рокôвъ, се-бъ-то ôдъ 22. цвѣтня 1838. р. до 5. цвѣтня 1847. р., коли єго арештовано на Днѣпрѣ пôдъ Кієвомъ. Такъ отже зъ волѣ царя Николая ставъ ôнъ салдатомъ. Въ Орскôй крѣпости побивавъ ся ôнъ тяжкою недолею-неволею, та й не мавъ надѣѣ, выдобутись колись зъ-помѣжь каторжникôвъ. Справдѣ сумно було єму въ чужôмъ кирґизкôмъ степу. Кругомъ него простягнулась трупомъ бездыханнымъ помарнѣлая пустыня, кинутая Богомъ. Въ сѣй недоли згадавъ ôнъ про давныхъ своихъ товаришѣвъ, написавши короткій стихотвôръ „Моимъ соузникамъ", котрый починаѥ ся сими словами:

Згадайте, братія моя,
(Бодай те лихо не верталось!)
Якъ вы гарнесенько и я
Изъ-за решотки вызирали
И певне думали: „коли
На раду тиху, на розмову,
Коли мы зôйдемо ся знову
На сѣй зубоженôй земли?"
Нѣколи, братія, нѣколи!... (І, 217. 218.)

Шевченкови не вôльно було нѣ писати, нѣ рисувати[1]); про-те довелось єму „зъ вѣршами ховатись, мережати книжечки, спѣвати и плакати у бурянѣ". Въ недѣлю выходивъ бувало нишкомъ въ поле, та тынявъ ся по-надъ рѣкою Ураломъ. Выходить, дивить ся и згадує Украину, — и згадати боить ся. И тамъ степы, и тутъ степы, але-жь кирґизкі степы не такі, якъ на Украинѣ, „руді-руді, ажь червоні, а тамъ голубіи, зеленіи, мережані нивами, ланами, высокими могилами, темными лугами..." („Кобзарь", II, 105—107.)

Давні приятелѣ стали забувати про свого Кобзаря, и лишь де-хто помянувъ єго добрымъ словомъ. Такъ Лизозубъ прислалъ єму Шекспира и матеріялы до рисованя и мальованя, а княжна Варвара Репнина потѣшила єго въ недоли дружнимъ письмомъ[2]).

Въ Орскôй крѣпости пôзнавъ ся ôнъ зъ деякими засуджеными дворянами, котрі морально низше стояли ôдъ простыхъ колодникôвъ и справдѣшнихъ каторжникôвъ-душегубцѣвъ. Одного зъ такихъ упавшихъ членôвъ

---

[1]) Тарасови позволено читати часопись „Русскій Инвалидъ".

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка"; стор. 71.

высшого товариства зъобразивъ Тарасъ въ повѣсти „Несчастный“, щó єѣ написавъ въ мовѣ россійскôй[1]). А вже-жь чи-малу симпатію заявлявъ поетъ деякимъ тямущимъ Полякамъ, щó сидѣли въ тôй крѣпости; особливо-жь ôдносивъ ся по-приятельски до Сѣраковского, Залеского[2]), Желиґовского (Антонія Совы). Ôдъ Бронислава Залеского одержавъ Шевченко польскѣ поезіѣ Богдана Залеского, и ôдтакъ удержувавъ зъ нимъ дружну кореспонденцію. Въ 1858. р. присвятивъ ôнъ сему приятелеви стихъ п. з. „Ляхамъ“ (II, 209—210).

Въ тôй крѣпости Тарасъ проживъ всю осѣнь и зиму 1847—1848. р. Зъ початкомъ 1848. р. прибувъ тамъ официръ Бутаковъ въ цѣляхъ науковыхъ для описаня моря Аральского. Бажаючи облекшити долю Шевченка просивъ ôнъ ґенерала Обручева, придати єму до помочи Тараса, щобы тойже ôдрисувавъ виды берегôвъ незнаного дотôль моря. Обручевъ згодивъ ся на тую просьбу, и вже 11. мая 1848. р. выбралась експедиція зъ 30 людей въ степъ вразъ зъ транспортами пôдъ проводомъ ґенералъ-майора Шрайбера. Цѣлый походъ ôдбувъ Шевченко пѣшкомъ, ôддѣльно ôдъ роты вôйсковои; ôнъ бувъ веселый и довольный перемѣною свого положеня. Єдина книга, котру мавъ зъ собою, була Библія. На другій день пôсля выходу побачили путники зъ-далека пожежу степову, вдѣяну Кирґизами, щобы спалити зôвялу, суху ковыль-траву. Шевченко довго любувавъ ся тымъ видомъ и за просьбою ґенерала зъобразивъ ôнъ акварелею ту импровизовану илюминацію. Ôдтакъ подарувавъ ôнъ сю картину ґенералъ-майорови. 19. червня експедиція до-

[1]) „Историческій Вѣсникъ“ за 1881. г. № 1.

[2]) Порôвн. „Письма Т. Г. Шевченка къ Бр. Залескому“ 1853—1857. г. („Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176 611—622; 853—866).

стигла рѣки Сыръ-Даріѣ, де въ крѣпости бôльшь мѣсяця треба було дожидати корабля, щó мавъ сю громадку ôдвезти на море. Черезъ весь той часъ Шевченко малювавъ портреты акварелею.

Плавба морска почалась 25. липня и середъ великихъ невзгодинъ тревала цѣлѣ два мѣсяцѣ. Шевченко займавъ ся выключно рисованемъ берегôвъ моря Аральского. 23. вересня корабель кинувъ котву въ устю Сыръ-Даріѣ; ôдтакъ путники выйшли на берегъ, щобъ перезимувати въ крѣпости на островѣ Косъ-Аралъ. Тутъ стояли ґарнизономъ уральскѣ козаки, щó були раскольниками. Побачивши Шевченка зъ широкою „якъ лопата“ бородою, думали собѣ, що ôнъ єсть раскольникомъ и мученикомъ за вѣру. Оповѣстили отже свого асаула, що прибувъ до нихъ мученикъ. Асаулъ запросивъ Тараса до себе и ставши передъ нимъ на-въ-колѣнкахъ, сказавъ смирно: „Благословѣте, батюшка! мы уже все знаемъ!“ Тарасъ змѣркувавъ сейчасъ, що тамошнѣ Уральцѣ вважають єго своимъ батюшкою-духовникомъ, подавъ симъ козакамъ „раскольничье благословеніе“. Щасливый асаулъ поцѣлувавъ Тараса въ руку та й угостивъ єго у себе вечѣръ дружнимъ бенкетомъ[1]). Не довго опôсля оголивши бороду перейшовъ Шевченко въ Раимъ, головный фортъ на берегу Сыръ-Даріѣ. Але хочь позбувъ ся довгои бороды, то все-таки Уральцѣ вважали єго мученикомъ и просили єго о благословене.

Експедиція закôнчилась въ осени 1849. р. Шевченко прибувъ назадъ въ Оренбургъ и за призволомъ ґенерала Герна ставъ мешкати въ єго домѣ. Бутаковъ показавъ ґенералови працѣ експедиціѣ, а на першôмъ мѣсяци предложивъ альбумъ видôвъ берегôвъ Аральскихъ;

[1]) „Дневникъ Т. Гр. Шевченка“. („Основа“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.)

ôдтакъ вносивъ офиціяльно, щобы творцеви сего альбума, се-бъ-то Шевченкови, выеднати авансъ въ „унтеръ-офицеры“. Симъ способомъ сподѣвавъ ся Бутаковъ зробити першій крокъ до заходôвъ въ цѣли освободженя Шевченка зъ неволѣ. Ґенералъ Обручевъ вволивъ волю Бутакова и вступивъ ся за Шевченкомъ, але зъ Петербурга одержавъ ôнъ строгу догану за тее, що на-перекôръ царскому приказови дозволивъ Тарасови малювати. Ôдтакъ Бутакова поставлено пôдъ тайный доглядъ полиціѣ, та звернено альбумъ рядовому салдатови Шевченкови.

Коли-жь поетъ не мавъ уже надѣѣ, освободитись зъ тяжкои неволѣ, то писавъ нишкомъ свои думы, въ котрыхъ жалкувавъ ся вельми про свою недолю-неволю. Ось якй слова сумовитого одчаю выдобувались иногдѣ зъ-пôдъ закервавленого єго серця:

Чи мати Богу не молилась,
Якъ понесла мене, що я,
Неначе лютая змия
Розтоптана въ степу здыхає,
Захода сонця дожидає?
Отъ такъ-то я теперь терплю,
Та смерть изъ степу выглядаю...
А за-що? — ѣй-Богу не знаю!
А все таки ѣѣ люблю
Мою Украину широку,
Хочь я по ѣй и одинокій,
(Бо, бачте, пары не найшовъ)
Ажь до погибели дôйшовъ. (I, 233.)

Хоча Обручевъ одержавъ догану изъ-за тои пôльги, заявленои Шевченкови, то все-таки бувъ ôнъ для него прихильнымъ. Коли-жь одинъ прапорщикъ донѣсъ власти, що Шевченко малює портреты офиціяльныхъ и высокопоставленыхъ осôбъ, то доля поета-артиста стала тяжшою. Обручевъ дôставъ нову письменну догану и ôдтакъ приказано єму, выслати Шевченка въ далеку Новопетровску крѣпость надъ Каспійскимъ моремъ въ Азіи.

Коли Тараса вели изъ Орскои крѣпости въ Новопетровскій фортъ (въ жовтни 1850. р.), то въ мѣсточку Гуревѣ на улици пôднявъ ôнъ свѣжу вербову палку и привѣзъ єѣ зъ собою въ нову свою оселю. Ôдтакъ въ ґарнизоннôмъ горôдѣ застромивъ єѣ въ землю, та й зовсѣмъ про неѣ забувъ. Ажь ось на весну огородникъ сказавъ єму, що єго палка росте. Опôсля Шевченко ставъ єѣ пôдливати и пôзнѣйше въ часѣ свобôднôмъ та за призволомъ фельдфебля спочивавъ неразъ въ густôй тѣни вербы. Шевченко говоривъ, що тая верба часто єму нагадувала леґенду про каючого ся розбôйника[1]).

Тамошному комендантови наказано, щобы строго наглядавъ Тараса и въ нѣчôмъ не дававъ єму пôльги. Небавомъ опôсля на мѣсце Обручева наставъ ґенералъ-адъютантъ Перовскій. Сему на стôлъ въ кабинетѣ поклали разъ одинъ зъ найбôльше вдатныхъ степовыхъ рисункôвъ Шевченка въ надѣи, що ґенералъ зверне увагу на картину, и довѣдавшись про артиста заступить ся за нимъ у высшихъ властей. Одначе Перовскій, якъ тôлько побачивъ картину, догадавъ ся сейчасъ, чия она, кинувъ єѣ на землю и приказавъ, нѣколи єму й не згадувати про того „ледачого“ чоловѣка.

Въ тôй далекôй чужинѣ Тарасъ ôдъокромивъ ся вже зовсѣмъ ôдъ тыхъ людей, щô єго знали й любили. Цѣлу зиму сумувавъ тяжко и дожидавъ нетерпеливо весны

[1]) „Основа“, 1862; квѣтень, стор. 27—28. — Въ переказахъ люду галицко-руского каючій ся той розбôйникъ зове ся „Мадеємъ“. (Порôвн. „Казки“. Зôбравъ Игнатій зъ Никловичь. Львôвъ 1861; стор. 3.)

и парового корабля зъ далекого города Астрахани. Зъ весною бо доходила до него не одна вѣстка зъ рôдного краю ôдъ деякихъ давныхъ приятелѣвъ, котрî не забували за нещасного Тараса, щó далеко ôдъ нихъ, зъ якихъ триста миль, побивавъ ся неволею въ поганôй пустыни. Коли-жь почта корабельна не привезла ему нѣчого, то ôнъ тяженько зажуривъ ся, и отъ-що въ думцѣ своѣй написавъ:

И зновъ менѣ не привезла
Нѣчого почта зъ Украины!
За грѣшнiи мабуть дѣла
Караюсь я въ оцѣй пустыни
Сердитымъ Богомъ... (I, 248.)

Зъ помѣжь давныхъ приятелѣвъ першiй ставъ зъ нимъ листуватись Семенъ Гулакъ-Артемовскiй, славный спѣвакъ россiйскои оперы въ Петербурзѣ. Ôдтакъ въ однôмъ листѣ до сего друга поетъ зъобразивъ (1. липня 1852. р.) ось-такъ нове мѣсце свого побуту: „Тутъ все пѣсокъ та камѣнь; хочь бы травка, хочь бы деревце, — нѣчого — нѣчого! Тутъ и горы, якъ слѣдъ, не побачишь; дивишь ся, та така туга тебе огорне, хочь давись, та удавити ся нѣчимъ“[1]).

Про тогдѣшне своє житє писавъ Тарасъ свому приятелеви А. О. Козачковскому (16. липня 1852. р.) мѣжь-иншимъ ось-таке: „Жию въ казармахъ; муштруюсь щодень, хожу въ караулъ, — одно слово, салдатъ, та ще салдатъ якiй! Просто — пугало вороне! Вусы величезнî, лысина мовь твôй гарбузъ; точнѣсѣнько салдацькiй патретъ, щó его зъобразивъ Кузьма Трохимовичь (у Основяненка“[2]).

[1]) „Основа“, 1862; липець, стор. 10.
[2]) ibid., квѣтень, стор. 19.

Тогдѣ радъ бувъ поетъ де-що прочитати и зъявити яку-небудь литературну дѣяльнôсть, щобы позбутись страшнои нудьги. Про-те 14. цвѣтня 1854. р. писавъ ôнъ А. Козачковскому, щобъ приславъ ему текстъ „Слова о полку Игоревôмъ“ въ выданю Шишкова або Максимовича, по-за-якъ ôнъ задумавъ переложити сей староруськiй поетичный памятникъ на „нашъ задушевный прекрасный языкъ“[1]). Межи книгами, котрî Шевченкови доставлено, подобалась ему чи-мало Естетика польского писателя Кароля Либельта[2]). Сей творъ читавъ ôнъ залюбки пôдъ тою вербою, щó ѥ выкохавъ собѣ въ горôдѣ ґарнизоннôмъ.

Мѣжь-тымъ по инициятивѣ княжны Варвары Репнинои ґрафиня Настася Ив. Толстая стала въ 1855. р. заходитись около освободженя Шевченка зъ неволѣ. Чи-мало хлопотавъ въ сѣй справѣ Михайло Лазаревскiй, щó бувъ урядникомъ въ Петербурзѣ. Ôнъ-то посѣтивъ Тараса ще давнѣйше въ Оренбурзѣ и въ Орскôй крѣпости, та опôсля занявъ ся щиро долею свого приятеля. Ôдтакъ въ начатку року 1857. подавъ Тарасови звѣстку, що ôнъ вже небавомъ освободить ся зъ неволѣ. Поетъ дôзнавшись про таку веселу новину, зрадѣвъ радостiю и 22. цвѣтня 1857. р. ôдписавъ Лазаревскому ось-таке: „Христосъ воскресе, брате мôй любый! — Удавъ ся-жь минѣ сьогорôчный великдень! Такого святого радôсного великодня у мене ще й зъ-роду не було. Якъ-разъ 7. апрѣля прийшла до насъ почта и привезла твою дорогую посылку и твоѥ радôснеѥ письмо ôдъ 17. генваря. Я трохи-не одурѣвъ, прочитавши його; та ще якъ закуривъ твою сиґару (я десять лѣтъ не куривъ сиґары), то якъ

[1]) ibid., стор. 22—23.
[2]) ibid., 1861; iюль, стор. 13; — августъ, стор 7; — сентябрь, стор. 23.

закуривъ твою гавану, то такъ минѣ, друже мôй єдиный, запахло волею, що я заплакавъ, якъ тая дитина...“[1])

Ôдтакъ 2. мая 1857. р. Лазаревскій першій оповѣстивъ Шевченка, що царь Александеръ II. давъ амнестію поетови украиньскому. Въ листѣ своѣмъ писавъ ôнъ Шевченкови, що ґрафиня Толстая просить єго, не ѣхати на Украину, а приѣзжати въ Петербургъ. Такъ отже Тарасъ змѣнивъ плянъ своеи подорожи; се бо хотѣвъ ôнъ навѣстити своего приятеля Якова Кухаренка, кошового атамана чорноморскихъ козакôвъ; ôдтакъ зъ Чорноморя думавъ поѣхати черезъ Крымъ, Харкôвъ, Полтаву, Кієвъ въ Минскъ, Несвижь, а наконець въ село Чарковичѣ, де живъ єго другъ Брониславъ Залескій. Ажь зъ Чаркович хотѣвъ Шевченко черезъ Вильно поѣхати въ Петербургъ. Вволяючи-жь волю своеи заступницѣ, выбравъ ôнъ коротшу дорогу, и задумавъ ѣхати Волгою черезъ Астрахань и Нижній Новгородъ въ Москву и Петербургъ.

в) Шевченко зновъ на воли. 21. липня 1857. р. оповѣщено украиньского Кобзаря офиціяльно про царску амнестію. Ôдтакъ вытерпѣвши десятилѣтню неволю оставивъ ôнъ Новопетровску крѣпость 2. серпня о 9. годинѣ вечѣръ, и на лоди рыбарскôй поплывъ моремъ та однымъ раменемъ Волги. Пôсля триднєвнои плавбы прибувъ ôнъ въ Астрахань, де єго повитали деякі Украинцѣ. Про-те писавъ Тарасъ въ Дневнику своѣмъ[2]), що ôдъ 15. до 20. серпня бувъ у него такій свѣтлый и прекрасный празникъ, якого ще не було въ єго житю.

[1]) ibid., 1862; мартъ, стор. 6.

[2]) „Основа“, 1862; лютый, стор. 4. — Дневникъ свôй ставъ Шевченко писати въ мовѣ россійскôй ôдъ 12. червня 1857. р. Почавши ôдъ мая 1861. р. печатано сей Дневникъ въ Петербургскôй „Основѣ“ (1861. и 1862. р.).

22. серпня поплывъ Волгою на корабли, щó звавъ ся „князь Пожарскій“, и 31. серпня приставъ до берега въ Саратовѣ. Въ сѣмъ городѣ посѣтивъ ôнъ Тетяну Петровну Костомариху, матѣрь Миколы Костомарова. Сынъ єи бувъ саме-тогдѣ за границею. Сердечна старенька Тетяна пôзнала сейчасъ Тараса и привитала єго мовь рôдного сына; ôдтакъ показала єму письмо своего сына зъ загряницѣ и вѣтку фіялкôвъ, выслану ѣй изъ Штокгольму 30. мая. Сеся дата пригадала поетови злощасный день 30. мая 1847. р., коли въ наслѣдокъ царскои „конфирмаціѣ“ Шевченко и Костомарôвъ втратили волю; про-те Тарасъ и Тетяна розплакались мовь дѣти. Працаючись передавъ ôнъ матери своего приятеля стихотвôръ, щó єго написавъ въ 1847. р. пôдъ заголовкомъ „Н. И. Костомарову“. Въ сѣмъ стихотворѣ помянувъ поетъ также матѣрь Миколину, котра „чорнѣйше чорнои землѣ иде, зъ хреста неначе знята“. (II, 104—105.)

Въ часѣ дальшои плавбы Шевченко читавъ „Губернскіе очерки“ Щедрина, а коли 16. вересня корабель остановивъ ся въ 10 верстахъ ôдъ Казани, то поетъ поѣхавъ въ сей городъ та й нарисувавъ зъ натуры кôлька картинъ. Опôсля всѣвъ опять на корабель и 19. вересня прибувъ въ Нижній Новгородъ. Тутъ задержала єго полиція, не дозволяючи єму пускатись въ дальшу дорогу. Хоча бо Новопетровскій комендантъ И. А. Усковъ выдавъ Шевченкови ôдпустку зъ призволомъ ѣхати прямо въ Петербургъ, то баталіонный командиръ, близшій начальникъ Тараса, розсердивъ ся изъ-за такого розпоряженя та й увѣдомивъ полиційи-майстра въ Нижнѣмъ Новгородѣ, щобъ Шевченка задержавъ и присдавъ въ Уральскъ, де-бъ освободженый салдатъ дôставъ указъ про ôдпустку зъ якими-то ограниченями. Такъ отже застрягъ Тарасъ въ Нижнѣмъ и ставъ жалкуватись, що

помилували, та тôлько до половины. Въ письмѣ-жь своѣмъ до Михайла С. Щепкина, артиста драматичного въ Москвѣ, писавъ ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Теперь я въ Нижнѣмъ Новгородѣ на воли, та на такôй воли, якъ собака на привязи“[1]).

Въ сѣмъ городѣ живъ поетъ по-найбôльше у архитекта Овсяникова и займавъ ся зъ-першу безъ-вины читанємъ книжокъ. Прочитавъ „О времени происхожденія славянскихъ письменъ“ Осипа Бодяньского, „Богдана Хмельницкого“ Костомарова, „Граматку“ и „Записки о южной Руси“ (II. томъ)[2]) Кулѣша, „Народнѣ оповѣданя“ Марка Вовчка и де-що иншого. Опроче писавъ ôнъ тутъ деякѣ стихотворы, именно поему „Неофиты“, и забиравъ ся до писаня поемы п. з. „Дервишь и сатрапъ“, котру задумавъ присвятити своимъ землякамъ. Тогдѣ писавъ ôнъ Кулѣшеви про свою поему „Иванъ Гусъ“, котра була десь запропастилась въ 1847. р. Ось и слова Шевченковѣ: „Чи не найдешь тамъ у панночки-хуторянки въ альбомѣ мого Гуса? — а то шкода буде, якъ пропаде“[3]).

24. грудня 1857. р. приѣхавъ въ Нижнѣй Новгородъ Михайло Щепкинъ зъ Москвы, повитати сердечного приятеля. Сему артистови драматичному присвятивъ Шевченко ще въ 1846. р. думку п. з. „Пустка“ („Кобзарь“, I, 181), а въ память 24. грудня 1857. р. присвятивъ єму своихъ „Неофитôвъ“, зовучи єго „возлюбленникомъ музъ и ґрацій“ (II, 166). Щепкинъ приѣхавши въ Нижнѣй, выступавъ въ театрѣ въ деякихъ важнѣйшихъ своихъ роляхъ. Въ честь Шевченка выставлено тогдѣ „Москаля-

---

[1]) „Основа“, 1861; октябрь, стор. 12.

[2]) Першій томъ Кулѣшевыхъ „Записокъ о южной Руси“ читавъ Шевченко вже въ Новопетровскôй крѣпости.

[3]) М. К. Чалый, „Жизнь и произв. Т. Шевченка“; стор. 107.

Чарôвника“ Ивана Котляревского. Ролю Чупруна гравъ 70-лѣтній Щепкинъ, мѣжь тымъ коли молода акторка Катруся Піунова выступила въ роли Тетяны. Шевченко зрадѣвъ великою радостію, коли въ московскôмъ городѣ почувъ на сценѣ рôдне слово; ôнъ кричавъ „славно!“ — плескавъ въ долони, тупавъ ногами, не жалуючи именно похвалъ гарнôй артистцѣ[1]).

Щепкинъ пробувавъ въ Нижнѣмъ ради-Шевченка шѣсть днѣвъ; ôнъ-то подавъ свому приятелеви гадку, познакомитись зъ Катрусею. И отъ, одного разу, одягшись по-святочному Шевченко пôшовъ до Піуновыхъ. Акторка була саме-тогдѣ на выходѣ зъ дому. — „Погоди, дѣвчино, вернись!“ сказавъ ѣй Шевченко. — „Годѣ, менѣ треба на пробу“, ôдповѣла Катруся. — „Серденько моє, погоди!“ моливъ Тарасъ. Дѣвчина вернулась въ кôмнату, де сидѣвъ и батько єи. — „Отъ, и батько!“ промовивъ поетъ и попросивъ, покликати матѣрь, щô була въ кухни. Всѣ усѣли. — „Отъ, добрó, а отъ кунець!“ говоривъ Шевченко, вказуючи на дѣвчину и на себе. — „Батьку и мати! ôддайте єѣ менѣ!“ — Акторка стояла нѣ жива, нѣ мертва, дрôжачи ôдъ страху. Ôдтакъ за словами: „нема коли, конѣ ждуть!“ она бѣгцемъ кинулась зъ кôмнаты и поѣхала на пробу[2]). — Шевченко ôдъ того часу не бувавъ уже въ домѣ Піуновыхъ, але довго не мôгъ забути про свою Катрусю.

Коли Тарасъ пробувавъ въ Нижнѣмъ Новгородѣ, то Костомарôвъ, вернувшись изъ-за границѣ, не знавъ, що Тараса задержано въ тôмъ гóродѣ, про-те дожидавъ ôнъ свого приятеля два тыжднѣ въ Петербурзѣ; ôдтакъ

---

[1]) Піунова не знала нѣ слова по-украиньски, и тôлько великими змаганями повелось Щепкинови, привчити єѣ ролѣ „Тетяны“ въ мовѣ украиньскôй.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 114.

поѣхавъ въ Саратовъ и написавъ до Кобзаря вельми патріотичне письмо, заявляючи мѣжь иншими отъ-сї слова щирого привѣту и доброи рады: „Братови любому, друзяцѣ щирому, спѣвацѣ славному, вѣрному товаришови незапамятнои пригоды 1847. року, Тарасови Григоровичу ôдъ брата и друга чоломъ и вѣрне слово! — Слава, честь, благодаренїє великому, справедливому, милосердному Богу, вызволившому тебе, друже, изъ тяжкои неволѣ на свѣтъ божій, мѣжь народъ хрещеный, на надѣю всѣмъ кохаючимъ щиро Украину и всѣ братерськї славяньськї народы. — — Швидче пиши, да старай ся, щобъ тебе пропустили до Петербурга. Та пиши, пиши, тôлько по-нашому пиши! Часъ змѣнивъ ся: Царь, дай Богъ єму здоровя и довгого царствованя! не забороняє нашои мовы; теперь процвите рôдне слово; богато охочихъ до його, тебе тôлько не достає, головы нашого милого, любого! Дай Богъ тобѣ, перетерпѣвши великє горе, зняти зъ себе напослѣдокъ терновый вѣнець, и въ чеснôй, поважнôй старости дожити вѣку, веселячи и навчаючи на все добре кобзою твоєю голосною землякôвъ твоихъ, да ôдбираючи пôсля смерти вѣчную славу!...“ [1])

Але-жь Шевченко думавъ тогдѣ про свою Катрусю, про-те на тее сердечне письмо Костомарова не давъ нѣякои ôдновѣди. Ôдтакъ авторъ „Богдана Хмельницкого“ выславъ до Кобзаря другій листъ. Ось и деякї частины сего письма: „Чого єси такъ замовкъ, коханый друже и приятелю? Я писавъ до тебе, а ты минѣ не одвѣтувавъ; думавъ, що тебе вже нема у Нижньому, коли-жь одъ Кулѣша одôбравъ звѣстку, що ты й доси сидишь тамъ. — Мене порадовала „Граматка“ Кулѣша, не такъ сама, якъ та думка, щобъ писати для народу. Приходить часъ проснутись нашому люду и розумомъ працювати. Коли у царскôмъ рескриптѣ сказано, щобъ подумать объ заводѣ школъ и объ выхованню народнôмъ, то мусять щиро Южно-Руссы ужити тую царськую милость для корысти и ужитку и подносу своєи мовы. Треба, щобъ по селамъ учили дѣтвору по-нашому, а для того треба ще того, по чôмъ учитись. А то теперь всякій насмѣєтьця зъ насъ: отъ, скаже, писали, писали и повѣсти, и комедїѣ, и романы, а саме главне забули. Правда, и вѣршѣ, й драмы, и романы установляли мову и розвивали єѣ, тôлько теперь пришла пора подумать про инше. — Народу треба теперь не липоминокъ, а твердои, трезвои стравы. Поезїѣ нашои ôнъ не прийма, бо має своєи стôлько, що й намъ надѣлить на довгї часы. Теперь намъ треба граматики своєи мовы, короткои естественнои исторїѣ, короткои ґеоґрафїѣ та космоґрафїѣ, та книги про законы, на скôлько потрѣбно для народа. Отъ, щô намъ треба!“...[1])

Коли-жь Костомарôвъ дôзнавъ ся про причину довгои мовчанки Тарасовои, то въ письмѣ своѣмъ радивъ тамѣму оженити ся, щобъ „хоть на старости лѣтъ пôсля такои глубокои, гôркои коновки лиха трохи ôдпочивъ душею“[2]).

Шевченко сподѣвавъ ся, що въ Нижній Новгородъ приѣде й Кулѣшь; але ôнъ бувъ тогдѣ занятый своєю друкарнею въ Петербурзѣ: опроче заявивъ ôнъ Тарасови въ письмѣ своѣмъ, що земляки ждуть его въ столици, и про-те замѣтивъ: „Якъ пôйде слава, що вже й теперь до тебе збираютьця земляки, якъ жиды до рабина, то гледи й попсуєтьця твоє дѣло у великихъ панôвъ“[3]). Тогдѣ пôславъ Кулѣшь Шевченкови 250 карбованцѣвъ,

---

[1]) ibid., стор. 105. 106.

[1]) ibid., стор. 115. 116. — [2]) ibid. — [3]) ibid., стор. 109.

котрî зôбравъ изъ продажи сѣмнацяти „невольницькихъ пейзажѣвъ“, щô були нарисованî Тарасомъ.

Ôдтакъ 4. сѣчня 1858. р. пôславъ Шевченко Кулѣшеви своихъ „Неофитôвъ“, „ще не добре выкôнченыхъ“, щобъ ихъ гарненько переписавъ и ôдôславъ старому Щепкинови[1]). Але-жь Кулѣшеви не дуже сподобавъ ся сей епичный твôръ, изъ-за чого ôнъ Тарасови опôсля отъ-се писавъ: „Твои Неофиты, брате Тарасе, гарна штука, да не для друку! Не годить ся напоминать доброму сынови про дѣла его батька, ждучи одъ сына якого-бъ не було добра. Ôнъ же теперь у насъ первый чоловѣкъ; якъ бы не ôнъ, то й дыхнуть намъ не дали-бъ. А воля крѣпакôвъ — то-жь його дѣло. — Инша була-бъ рѣчь, якъ бы ты докôнчивъ „Гуса“, тамъ бы тобѣ було де розгулятьця...“[2])

Кулѣшь хотѣвъ спонукати Шевченка, щобы въ хосенъ люду зладивъ деякî историчнî картины. Про те писавъ ôнъ до него въ сѣй справѣ ось-таке: „Колись ты малювавъ „Живописну Украину“, и нѣчого зъ того не выйшло, а хочь бы й выйшла яка тобѣ корысть грошова, то все-жь ты бувъ послухачь панській, а не людській: людямъ не було-бъ нѣякого дѣла до твоеи „Живописнои Украины“, — не змогли-бъ люде за дорожнетою до неи докупитьця. Теперь же самъ бачишь, що панській вѣкъ кôнчаеться, а людській начинаеться, — то сама година помѣркувати, якъ бы людямъ помогти, духомъ у гору пôднятись. Отъ же я тобѣ дамъ добру раду: Накидай ты перомъ дещо зъ нашои исторіѣ и попôдписуй найкращî вѣршѣ зъ думъ и зъ свого таки компонування. Сî твои рисунки мы вырѣжемо на деревѣ, одпечатаемъ и розрисуемъ фарбами трошки краще одъ

[1]) „Основа“, 1862; май, стор. 10.
[2]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 117.

лубочныхъ картинокъ московськихъ. Цѣна буде имъ по 2 и по 4 шаги[1]), а коли дуже дешево, то й по 6 шагôвъ; и будуть вони продаватись по всѣхъ ярмаркахъ, и будуть вони налѣплюватись у кожнôй хатѣ замѣсь московсько-суздальского плюгавства, и буде старе й мале на ихъ дивитись, и отъ-тî пôдписы вычитувати, и розбйдетьця по Вкраинѣ наше „слово забуте“, наше слово тихо-сумне, богобоязливе, и воскресить воно не одну душу, — и мала твоя праця станетьця зъ часомъ причиною великого дѣла, всесвѣтнього, — душа моя чуе...“[2])

Хоча-жь сеся рада Кулѣшева була справдѣ добра, то однако Шевченко не хотѣвъ взятись за таку роботу. Ôнъ звинявъ ся тымъ, що хотячи зладити такî рисунки треба-бъ жити на Украинѣ мѣжь народомъ, а не въ столици.

Такъ отже Тарасъ займавъ ся тогдѣ опять литературными працями: написавъ три поезійки: „Доля“, „Муза“ и „Слава“, и переписавъ для печатаня стихотворы: „Вѣдьма“, „Лилея“ и „Русалка“.

Мѣжь-тымъ приятелѣ Шевченка вдѣяли тее въ хосенъ его, що его не выслапо въ Уральскъ. И отъ, 1. марта на имя губернатора Нижньо-новгородского наспѣла офиціяльна „бумага“, въ котрôй позволено Тарасови жити въ Петербурзѣ.

Ôдтакъ 8. марта 1858. р. выѣхавъ поетъ зъ Нижнього Новгорода, де звышь шести мѣсяцѣвъ пробувавъ. 11. марта приѣхавъ ôнъ въ Москву. Тутъ повитали его сердечно оба старî приятелѣ, Михайло Щепкинъ и Максимовичь, ба й два московскî панслависты, Сергій Аксаковъ и Михайло Погодинъ и такожь професоръ Степанъ Шевыревъ зъявили велику симпатію украиньскому поетови. 25. марта Максимовичь угостивъ Тараса дружнимъ

[1]) Шагъ — двѣ копѣйки.
[2]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 122.

бенкетомъ, на котрôмъ мѣжь иншими були присутнѝ Погодинъ и Шевыревъ. Въ честь Кобзаря выголосивъ Максимовичь свôй стихъ, щó его закôнчивъ сими словами:

Перебувъ ты тяжке лихо
И лиху недолю, —
Заспѣвай же новыхъ пѣсень
Про людськую волю;
Заспѣвай намъ такихъ пѣсень,
Щобъ мати Вкраина
Веселилась, що на славу
Тебе породила![1])

26. марта ôдъѣхавъ Тарасъ въ Петербургъ, и якъ прибувъ у столицю, зрадѣвъ вельми, коли Максимовичь через Г. П. Галагана приславъ ему поему „Иванъ Гусъ“, котра вважалась уже пропащою и ôдтакъ найшлась у Москвѣ.

Коли Шевченко приѣхавъ въ Петербургъ, то 29. марта 1858. р. явивъ ся въ канцеляріи оберъ-полиціймайстра. Поетови украиньскому, звѣстному въ цѣлôй славянщинѣ, зволивъ Его Превосходительство дати свѣдоцтво, що ему, яко ôдставному простому салдатови Оренбургского линійного 1. баталіона вôльно жити въ Петербурзѣ одинъ рôкъ, почôмъ бѣдному салдатови треба було старатись о дальшу милôсть оберъ-полиціймайстра.

Въ Петербурзѣ горнулись около Шевченка не тôлько Украинцѣ, але й Россіяне. Вже тогдѣ носились по Россіи слухи, що царь небавомъ освободить мужикôвъ зъ крѣпацтва, а по-за-якъ Тарасъ пôдносивъ все протестъ противъ тои неволѣ, то величали его всѣ тямущѝ люде инакше апостола свободы. Въ честь поета давано бенкеты, на котрыхъ Украинцѣ и Россіяне говорили смѣло тее, що имъ лежало на серцю. Всѣ выхваляли Шевченка, що въ неволи не впавъ духомъ, але зберѣгъ горячу любовь до рôдной землѣ. Въ сѣмъ часѣ присылали ему земляки сердечнѝ письма зъ Украины; въ нихъ звали они его батькомъ и просили, щобъ не перестававъ спѣвати для славы батькôвщины.

[1]) „Основа“, 1861; іюнь, стор. 8—9[2].

У Василя Бѣлозерского стрѣтивъ Тарасъ Полякôвъ, Сѣраковского, Станевича и Желиґовского-Сову, щó були его товаришами въ Орскôй крѣпости. Въ Петербурзѣ бажали они зъеднати собѣ украиньского поета для политичныхъ своихъ плянôвъ. Сова присвятивъ Шевченкови одинъ свôй стихотвôръ „Do poety ludu“, та й Тарасъ написавъ стихъ п. з. „Антонію Совѣ“ (I. 354), въ котрôмъ наслѣдуючи Сырокомлю зъобразивъ идиличне щасте семейного житя. А вже-жь Шевченко не мôгъ брататись зъ тыми, щó не були щирыми приятелями народу украиньского. Наймилѣйшою була ему гостина у „святои заступницѣ“, се-бъ-то у ґрафинѣ Настасѣ Ив. Толстои, котра украиньского поета приймала у себе зъ честію не-абы-якою. Ей же мужь, Федôръ Петровичь Толстой, щó бувъ вице-президентомъ академіѣ художествъ, позволивъ Тарасови мешкати въ самôй академіи, изъ-за чого ôнъ мавъ тихій кутокъ для своихъ працъ академичныхъ и литературныхъ[1]).

Житє Шевченка поплыло спокôйно и весело, мовь филя Днѣпрова, щó тече тихенько, коли еѣ цѣлує леготъ

[1]) Ґрафъ Федôръ Петровичь Толстой старавъ ся вже ôдъ року 1855. выеднати Тарасови амнестію. Коли-жь въ осени 1856. р. дôзнавъ ся, що рѣшено пустити Шевченка на волю, то прийшовши до дому въ ночи, збудивъ обѣ дочки, щó вже спали, и сказавъ весело: „Вставайте дѣти! велика радôсть! Шевченко освободженый!“ Порôвн. „Воспоминанія о Шевченкѣ“ Екатерины Юнґе въ „Вѣстнику Европы“. С.-Петербургъ 1883; томъ IV., стор. 838. — Катерина Юнґе була дочкою ґрафа Федора Толстого и жила въ Кіевѣ.

весняный. Окруженый приятелями Тарасъ неначе оживъ, и своимъ любымъ поведенемъ очарôвувавъ не то свою рôвню, але й высшû верствы товариства. Дôмъ Толстыхъ уважавъ ôнъ своимъ, и про-те майже всѣ его приятелѣ, именно Костомарôвъ, Бѣлозерскій, Кулѣшъ, Лазаревскій, Семенъ Гулакъ-Артемовскій, були милыми гôстьми въ палатѣ Федора й Настасѣ. Скоро минали вечеры въ дружнихъ бесѣдахъ и спорахъ; незамѣтно засиджувались усѣ до ранку. Шевченко сильно горячивъ ся въ спорѣ, але тая его горячôсть була якась мила, такъ, що ôнъ нѣкого нѣчимъ не прогнѣвивъ. Ôнъ бувъ вельми добрячій, мягкій и наивно довѣрчивый у зношеняхъ зъ людьми, та невъ-мѣру чутливый на красу природы.

Два разы приѣздивъ ôдвѣдати своего друга артистъ драматичный Щепкинъ. Ôнъ деклямувавъ знаменито поезiѣ Шевченковû. Але найбôльше зрадѣвъ Шевченко тогдѣ, коли въ столицю приѣхавъ славный траґикъ-неґръ Айра Ольдриджъ. Шевченко побачивши его въ роли Шекспирового „Отелла" уважавъ его артистомъ величнымъ и ôдтакъ пôзнавъ ся зъ нимъ въ домѣ ґрафôвъ Толстыхъ. Вдача обохъ сихъ мужѣвъ була трохи-не одинакова. Се були двѣ чистû, честнû душѣ, справдѣшнû артисты; оба перебули въ молодôмъ вѣцѣ тяжке лихолѣтє. Одинъ, хотячи дôстатись до театру, до котрого „собакамъ" и „неґрамъ" не вôльно було входити, ставъ на службу у якогось актора, — другій бажаючи навчитись малярства бувъ попыхачемъ у такого Ширяева, що чотыри роки згнущавъ ся тяжко надъ панскимъ крѣпакомъ. Они розмовляли зъ собою черезъ перекладчика[1]), але розумѣлись дуже добре тогдѣ, коли одинъ одному спѣвавъ свои рôднû пѣснѣ. Ольдриджъ не мôгши вымовити

[1]) Ролю товмачѣвъ обôймали по-найбôльше обѣ молоденькû дочки ґр. Федора и Настасѣ Толстыхъ.

рускихъ именъ, Тараса Шевченка называвъ „the artist". Часто прилучувавъ ся до нихъ пянистъ Антôнъ Контскій, Полякъ, що Шевченкови акомпанювавъ украиньскû пѣснѣ, и що на обохъ слухачѣвъ наводивъ тихій сумъ величными звуками Мозартового „Requiem". А вже-жь межи всѣлякими мельодіями и пѣснями, якû дотôль чувъ англійскій траґикъ, подобались ему особливо пѣснѣ украиньскû. Иногдѣ спѣвавъ Ольдриджъ мелянхолійнû неґританьскû пѣснѣ або стародавнû романсы англійскû[1]).

Айра Ольдриджъ посѣщавъ часто Шевченка въ „антресоляхъ" академіѣ художествъ. Тогдѣ старый хмурый салдатъ, що услугувавъ Шевченкови, ставъ бувало прятати-чистити убогу кôмнату Тарасову и геть выкидувавъ вѣтки барвѣнку, зôвялои руты та иншихъ квѣтôвъ степовыхъ, якû дôстававъ поетъ зъ Украины ôдъ землякôвъ. Якъ траґикъ явивъ ся, то замыкано дверѣ и ôдтакъ Шевченко зô своимъ гостемъ остававъ ся самодругъ. Справдѣ, самъ Богъ знає, якъ и що они оба тогдѣ говорили. Тогдѣ-то Тарасъ малювавъ портретъ Айры Ольдриджа, а ôдтакъ траґикъ-неґръ дôставъ ôдъ М. Микѣшина портретъ Шевченка, що его сей артистъ нарисувавъ для „Кобзаря".

А вже-жь найбôльшимъ ентузіястомъ супроти Ольдриджа явивъ ся Шевченко тогдѣ, коли ôнъ въ Маріиньскôмъ театрѣ гравъ ролю „короля Ліра". Мѣжь актами побѣгъ Тарасъ за кулісы, допавъ до славного траґика, ставъ цѣлувати его лице, руки и плечѣ и за-вдяки за знамениту игру заявлявъ ему крôзь сльозы найбôльшій свôй подивъ[2]).

[1]) „Вѣстникъ Европы", 1883; томъ IV. въ статьѣ Катерины Юнґе „Воспоминанія о Шевченкѣ".

[2]) „Спомники про Шевченка М. Микѣшина" (Т. Г. Шевченко. „Кобзарь". У Празі. II., стор. XVIII.).

Жиючи въ Петербурзѣ Шевченко пôзнавъ ся зъ Иваномъ Турґеневомъ. Ôнъ навѣстивъ украиньского поета вразъ зъ Маркомъ Вовчкомъ, се-бъ-то зъ Марiєю Марковичкою, и ôдтакъ Тарасъ приходивъ иногдѣ въ дôмъ того славного писателя россійского. Въ товариствѣ Турґенева прочитавъ разъ Шевченко свôй стихотворъ „Вечѣръ" (I, 212—213) и очарувавъ всѣхъ присутныхъ своєю деклямацiєю и чудовымъ змѣстомъ сеи думки. Турґеневъ розказує¹), що Шевченко задумавъ бувъ написати якусь поему въ такôмъ языцѣ, якій зрозумѣли-бъ Украинцѣ й Россiяне; и справдѣ Тарасъ зладивши частину тои поемы читавъ Турґеневи ей початокъ. Одначе россійскому писателеви не вподобало ся таке епичне писанє, котре було слабымъ переспѣвомъ якогось стихотвору Пушкина. Тогдѣ-то хотѣвъ Турґеневъ пôзнати письменнû твори украиньскû и пытавъ ся Шевченка, якого автора треба читати, щобъ швидко навчитись „малороссійского языка". На те ôдповѣвъ Кобзарь живо: „Марка Вовчка; ôнъ одинъ володѣє нашою мовою"²). И справдѣ Тарасъ дивувавъ ся вже давнѣйше гарнымъ „Народнымъ оповѣданямъ" Марка Вовчка, коли сидѣвъ въ Новопетровскôй крѣпости. Сû оповѣданя приславъ ему Кулѣшъ, пишучи въ листѣ своѣмъ отъ-се: „Бачь, якû дива творяться! уже й каменнє починає вопiяти. Де-жь бакъ не диво, що Московка переобразилась въ Украинку, да такû повести вдрала, що хоть бы й тобѣ, мôй друже, то прийшлось бы въ миру. Якъ то ихъ ты уподобаєшь? Пиши щиро, бо ты въ насъ голова на всю Украину"³). Коли-жь Тарасъ пôзнавъ ся зъ Марiєю Марковичкою, то на память 24. сѣчня 1859. року присвятивъ ѣй гарный вѣршъ п. з. „Марку Вовчку" (I, 348—349) зовучи єѣ „кроткимъ апостоломъ и обличителемъ жестокихъ людей несытыхъ". Въ поминъ М. А. Марковички написавъ Шевченко також стихотворъ п. з. „Сонъ", щó починає ся словами: „На панщинѣ пшеницю жала" (I, 343—344).

¹) „Кобзарь", т. I. въ статьѣ „Споминки про Шевченка И. С. Тургенева"; стор. VI.

²) ibid.

³) М. К. Чалый, „Жизнь...", стор. 106.

Помѣжъ приятелями Тараса вызначувавъ ся Данило Каменецкій, щó бувъ моральнымъ проводникомъ молодыхъ Украинцѣвъ въ Петербурзѣ. Се бувъ одинъ-однѣсѣнькій чоловѣкъ, щó знавъ добре Марка Вовчка; тôлько ôнъ мôгъ бувъ написати бiоґрафiю сеи украиньскои писательки. Коли-жь ôнъ въ Петербурзѣ 15. жовтня 1880. р. въ великôй бѣдѣ вмеръ, то мабуть уже не дôждемо ся повнои житеписи Марiѣ Марковичкв. Той-то Каменецкій бувъ вельми дѣяльный въ выдаваню метеликôвъ, се-бъ-то дрôбныхъ книжочокъ въ хосенъ украиньского народу, и самъ складавъ до друку „Кобзаря" Шевченкового въ другôмъ выданю (1860).

Въ 1858. р. Шевченко читавъ „Космосъ" Гумбольдта въ перекладѣ россійскôмъ и доставъ лѣтопись Самойла Величка, котру бувъ ему выславъ Осипъ Бодяньскій въ 1856. р., коли-то поетъ сидѣвъ въ Новопетровскôй крѣпости¹). 15. марта 1858. р. приславъ ему Максимовичь шутливу поему Константина Думитрашка п. з. „Жабомышодраковка"²) и також свои „Псалмы". Про сей переспѣвъ псалмôвъ Давидовыхъ писавъ тогдѣ Максимовичь ось-таке: „Будь ласковъ, подивись на сû псалмы пильненько, и щó въ нихъ не до-ладу, одмѣть менѣ все до послѣдного словця: зъ твоеи порады може и змо-

¹) Третій томъ лѣтописи Величка приславъ Тарасови Максимовичь 6. жовтня 1859. р.

²) Порôвн. „Исторію литературы рускои", II, стор. 298—301.

жеть ся менѣ ихъ справити такъ, щобъ и въ люди зъ ними не соромъ було показать ся коли небудь"[1]).

Мѣжь-тымъ Шевченко думавъ про свою женитьбу и 22. падолиста 1858. р. писавъ листъ до Марїѣ Василевны, молодои жены Михайла Максимовича. Ось и єго слова: „Я васъ просивъ, щобъ вы мене оженили. — А то якъ вы не оженете, то й самъ Богъ не оженить, такъ и пропаду бурлакою на чужинѣ. На те лѣто, якъ Богъ поможе, буду въ Кієвѣ и на Михайловôй горѣ, а вы тамъ де-небудь пôдъ яворомъ або пôдъ вербою и поставьте мою заквѣтчану княгиню, а я пôду погулять та й зострѣну ѣѣ. — Зробѣть-же такъ, моє серце єдинеє, а я вамъ теперь шлю замѣсць парчевого очѣпка мôй невеличкїй „Сонъ", а лѣтомъ привезу величенну поему, якъ зробите по моєму прошенїю, а якъ-же нѣ — то нѣ"[2]). — Опôсля (10. мая 1859. р.) писавъ Тарасъ до Марїѣ Василевны мѣжь иншимъ отъ-се: „Посылаю вамъ свôй портретъ; тôлько будьте ласкавѣ, не показуйте портретъ дѣвчатамъ, а то вони злякаютця, подумають, що я гайдамацкїй батько, та нѣ одна и за-мужь не пôйде за такого паливоду. А тымъ часомъ однôй, найкращôй скажѣть тихенько, щобъ рушники дбала, та щобъ на своєму огородѣ гарбузôвъ не сажала"...[3])

Въ кôнци 1858. р. кружокъ московскихъ панславистôвъ задумавъ выдавати нову часопись „Парусъ". Максимовичеви поручено редакцїєю, просити Шевченка та иншихъ украиньскихъ письменникôвъ, щобъ схотѣли бути помôчниками нового выдавництва. Не знаючи ще, въ якôмъ дусѣ выдавати-меть ся той „Парусъ", Шевченко обѣцявъ пôслати редакцїи деякѣ свои стихотворы та ставъ

[1]) „Кїевская Старина", 1884; томъ VIII, стор. 646.
[2]) ibid., 1885; томъ XI, стор. 335.
[3]) ibid., стор. 337.

спонукувати й Кулѣша до литературнои пôдмоги редакцїйного комитету. Ледви-жь появилось перше число „Паруса", то Кулѣшь зô Шевченкомъ ôдвернулась зъ презирствомъ ôдъ тои московскои часописи, котра вступилась за одного князя, „любителя хлосты"[1]).

і) Шевченко — на Украинѣ. Хоча въ Петербурзѣ Тарасъ ставъ „модною фиґурою" и живъ собѣ весело въ крузѣ приятелѣвъ, то все-таки столиця була єму чужиною. Ôнъ бажавъ чимъ-скорше поѣхати на Украину и побачити Днѣпро-Славуту та широкѣ степы. И справдѣ на весну 1859. р. сповнилось се єго бажанє. Въ цвѣтни вырвавъ ся Тарасъ изъ столицѣ и заѣхавъ въ рôдне село. Мѣжь братьми пробувавъ не довго, — хотѣвъ побачити безталанну свою сестру Ярину. Ось якъ она сама розказувала про свою стрѣчу зъ братомъ Тарасомъ: „Була я на городѣ — полола. Дивлюсь, бѣжить моя дѣвчинка: „Мамо, мамо! васъ якійсь Тарасъ гукає; скажи, каже, матери, що до неѣ Тарасъ прийшовъ". — „Якій Тарасъ?" А сама и зъ мѣсця не зоступлю. Ажь ось и самъ ôнъ иде. — „Здрастуй, сестро!"... Я вже й не знаю, щó зо мною було. Отъ, мы сѣли гарненько пôдъ грушею; ôнъ сердешный положивъ голову на мои колѣна, та все просить мене, щобъ я йому розказувала про своє життє гôрькеє. Отъ, я йому й розказую, а ôнъ покôйникъ слухає, та все додає: „еге-жь! такъ, сестро, такъ". Наплакалась я до волѣ, ажь покôль не доказала до кôнця, якъ мôй чоловѣкъ умеръ[2]). Ôнъ сердешный вставъ, подививсь на небо, перехрестивсь та й сказавъ: „Слава-жь тобѣ, Господи! Молись, сестро; и я вôльный, и ты вôльна..."[3])

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь ...", стор. 135—137.
[2]) Мужь Ярины, малярь Бойко, бувъ безтямнымъ пяницею. Порôвн. II., стор. 469.
[3]) „Основа", 1862; червець, стор. 34.

Поетъ не мôгъ довго сидѣти въ Кереловцѣ, бо не мôгъ дивитись на гôрку долю своеи родины, щó жила въ неволи крѣпацтва. Такъ отже въ кôнци мая поѣхавъ ôнъ въ Корсунь[1]), де живъ его „названый братъ“ Вареоломей Шевченко, щó бувъ управителемъ дôбръ князя Лопухина. Тарасъ приѣхавъ въ Корсунь на простôмъ возѣ; ôнъ бувъ одягненый въ сѣру полотнянку, а на головѣ мавъ соломяный капелюхъ. Въ Корсуни живъ Тарасъ два мѣсяцѣ: встававъ о 4. годинѣ рано, щобы послухати, якъ птички щебечуть, витаючи схôдъ сонця. Ходивъ отже въ Лопухиньскій садъ и выбравши собѣ тамъ тихій захистъ сидѣвъ трохи-не до обѣда зô своимъ альбумомъ. Иногдѣ любивъ ôнъ ходити по двору въ ночи до ранѣшньои зорѣ говорячи, що „безчисленнû зброньки не пускають його въ хату“.

Уже тогдѣ бажавъ ôнъ купити собѣ землю при Днѣпрѣ и поставити хату такъ, щобы Днѣпро плынувъ у самого порога. Про-те ѣздивъ неразъ по-надъ сею рѣкою и глядавъ пригожого мѣсця для своеи оселѣ. Въ половинѣ липня Тарасъ розпрощавъ ся зъ Вареоломеемъ, бо хотѣвъ ôдвѣдати Максимовича на Михайловôй горѣ. Вареоломей проводивъ поета до Межирѣчя, де впадае Рось въ Днѣпро. Въ имѣню помѣщика Парчевского подобалась Тарасови чудова околиця, про котру ôнъ опôсля часто згадувавъ въ листахъ своихъ до Вареоломея. Помѣщика не застали дома. Зустрѣнувшись опôсля зъ нимъ въ Черкасахъ поетъ все-таки нѣчого ôдъ него не добивъ ся; видно було, що той помѣщикъ не хотѣвъ бути сусѣдою Шевченка, „щó-то волю писавъ“, якъ про него говорили мужики. Ôдтакъ сказавъ Парчевскій, що якъ побачить ся зъ генералъ-губернаторомъ княземъ Васильчиковомъ, то заразъ потôмъ дасть „резолюцію настоящую“.

[1]) Корсунь — мѣсточко губерніѣ Кіѣвскои, повѣту Канѣвского.

Саме-тогдѣ горнулись мужики около Шевченка, изъ-за чого бесѣдувавъ ôнъ зъ ними про деякû справы суспôльного житя. Въ Межирѣчю въ кружку деякихъ мѣщанъ и селянъ ôдбулась его „катихизація зъ зернами“. Тарасъ взявъ мякушку хлѣба и зробивши одну бôльшу кулю поставивъ еѣ на столѣ та сказавъ: „Дивѣть, дѣтоньки, се царь!“ Потôмъ скрутивъ кôлька меншихъ галочокъ, поклавъ ихъ навкруги великои и пояснювавъ: „Ось царска семья!“ Ôдтакъ довкола сихъ кульокъ поклавъ ще меншû галочки и звѣстивъ: „Видите, браты, се генералы-паны!“ Опôсля выпытувавъ ôнъ присутныхъ громадянъ изъ нагляднои сеи демонстраціѣ. Въ-кôнци взявъ Шевченко въ обѣ пригорщи жита и засыпавши царя, его семью и генералôвъ кликнувъ: „А ось нарôдъ!“... Ледви скôнчивъ Тарасъ свою катихизацію, ажь осъ схопивъ его жандармъ[1]) и ôдвѣзъ его въ Мошны, а ôдтôль ôдставлено поета въ Черкасы[2]). Мабуть кôнчила-бъ ся тутъ тая справа по-доброму, коли-бъ Тарасъ въ мовѣ своѣй бувъ обачный супроти справника, щó звавъ ся Табачниковъ. Сей чиновникъ, скôнчивши свôй доследъ, угостивъ Шевченка у себе обѣдомъ; потôмъ выймивъ изъ столика свои стихотворы и ставъ де-що читати украиньскому поетови. Тарасъ дôзнавшись, що се писане справника есть нѣсенѣтницею, взявъ зшитокъ недоладныхъ поезій та замкнувши его въ столику выкинувъ ключь

[1]) Коли Шевченко выѣзжавъ зъ Петербурга, то приказано полиціи „строго наблюдати за отставнымъ солдатомъ Тарасомъ Шевченкомъ“.

[2]) Сидячи въ Черкасахъ въ арештѣ Шевченко написавъ 20. липня 1859. р. стихотворъ п. з. „Сестрѣ“ (I, 352—353), згадуючи свою безталанну сестру Ярину.

крôзь отворене ôкно. Побачивши таку дивовижу справникъ розсердивъ ся и насваривъ чи-мало на Шевченка. Але поетъ одвѣтувавъ єму такожь смѣливыми словами, а коли справникъ натякнувъ на свою урядову службу, то Тарасови не стало терпцю и ôдтакъ крикнувъ ôнъ: „дурный ты зъ твоимъ...“ Тогдѣ-то велѣвъ Табачниковъ ôдвести Тараса въ Кіѣвъ, де єго посадили въ крѣпости[1]).

Въ Кієвѣ ставувъ Шевченко передъ ґенералъ-ґубернаторомъ княземъ Иларіономъ Васильчиковомъ, котрый велѣвъ пустити єго на волю и позволивъ єму жити въ Кієвѣ. Все-жь таки бувъ поетъ пôдъ доглядомъ жандармского полковника. Ôдтакъ на Подолѣ, на передмѣстю Преварцѣ наймивъ собѣ Тарасъ кватиру у хозяйки, щô вельми любила поезіѣ Кобзаря и пѣснѣ народнû. Въ Кієвѣ побачивъ Шевченко свого давного приятеля, Ивана Сошенка, щô мавъ кватиру въ церковнôмъ домѣ „всѣхъ скорбящихъ“. Сюды приходивъ поетъ за-любки; тутъ бо жартувавъ собѣ зъ панною Леонтиною, щô була по-знаку женô Сошенка, говоривъ комплементы чорнявôй Ганусѣ, племѣнници сего маляра, котрого поетъ шутливо звавъ „старымъ ледащо“, и ôдтакъ спѣвавъ деякû пѣснѣ. Зъ Сошнхою и Леонтиною говоривъ Тарасъ по-польски, и тогдѣ сеся панна высказала про него звѣстнû слова, мабуть-то Шевченко добре говорить по-польски, що одначе въ єго мовѣ все-таки є „coś chłopskiego“[2]).

[1]) „Кіевская Старина“. 1887; томъ XIX, въ статьѣ Ѳ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ...“, стор. 569. — Варѳоломей Шевченко подає иншу причину арештованя Шевченка. Ôнъ пише, що поетъ бувъ въ Межирѣчю въ товаристѣ Поляковъ. Въ розмовѣ про черцѣвъ Тарасъ зъявивъ деяку вôльну думку, про-те увязнено єго, мабуть-то ôнъ „богохульствуетъ“. („Правда“, 1876; число 2., стор. 66. въ статьѣ: „Споминки про Тараса Григоровича Шевченка“.)

[2]) Порôвн. II., стор. 459.

А вже-жь Тарасъ не мôгъ злюбити тои Леонтины; коли ôнъ опôсля чорнявôй Ганусн посылавъ збôрникъ украиньскихъ пѣсень зъ нотами, то просивъ єѣ, „не радитьця зъ панною Леонтиною, бо вона добру не научить“.

Въ тôмъ часѣ поетъ ходивъ такожь до М. К. Чалого, инспектора другои ґімназіѣ Кіѣвскои[1]). Разъ розказувавъ ôнъ при вечери про Петербургскихъ своихъ приятелѣвъ, критикувавъ творы Некрасова[2]) а выхвалювавъ оповѣданя Марка Вовчка. Бесѣдуючи про повѣсть „Институтка“, присвячену єму Вовчкомъ, Тарасъ порôвнувавъ украиньску сю писательку зъ Жоржомъ-Зандомъ[3]), звѣстною авторкою францускихъ повѣстей, котра по єго думцѣ Маріи Марковичцѣ „и въ кухарки не годитьця“.

Изъ Кієва поѣхавъ Шевченко въ повѣтъ Конотопскій до матери свого приятеля Михайла Лазаревского. Тôй „божественнôй“ старушцѣ поетъ присвятивъ свôй стихотвôръ „Вечѣръ“ (I, 212—213), щô єго Турґеневъ назвавъ „прекраснымъ“[4]).

к) Тарасъ бажає жити надъ Днѣпромъ. Повернувши въ Петербургъ (7. вересня 1859. р.) поетъ ставъ часто листуватись зъ Варѳоломеємъ Шевченкомъ. Тогдѣ хотѣвъ ôнъ поставити собѣ хату надъ Днѣпромъ и доживати тамъ свого вѣку. Вже въ 1850. р. живучи въ Новопетровскôй крѣпости Тарасъ написавъ думку „Ха-

[1]) Сей Чалый єсть авторомъ цѣнной моноґрафіѣ „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Сводъ матеріяловъ для его біографіи. Кіевъ 1882.

[2]) Николай А. Некрасовъ (1821—1878) — славный поетъ россійскій, щô въ творахъ своихъ натякавъ часто на пытаня суспôльного житя.

[3]) Жоржъ Зандъ — псевдонимъ бароновои A. L. Dudevant (1804—1876). Она писала именно гарнû повѣсти.

[4]) „Кобзарь“ I, стор. V.

тина“ (II, 150—151), въ котрôй высказавъ ось-таку тугу за тихимъ раємъ:

А я такъ мало-небогато
Благавъ у Бога — тôлько хату,
Одну хатиночку въ гаю,
Та двѣ тополѣ коло неи,
Та безталанную мою...
Мою Оксаночку, щобъ зъ нею
У-двохъ дивити ся зъ горы
На Днѣпръ широкій, на яры,
Та на ланы золотополій,
Та на высокіи могилы...

Въ новôй хатѣ надъ Днѣпромъ хотѣвъ Тарасъ жити зô своимъ подружємъ. Ôнъ любивъ женщины живого характеру и бажавъ мати таку жену, „щобъ пôдъ нею земля горѣла на три сажнѣ“. Та отъ, уже тогдѣ, якъ живъ въ Корсуни у Варѳоломея, подобавъ собѣ наймичку єго, щô звали єѣ Харитою[1]). Зъ нею думавъ ôнъ подружитись и про-те 2. падолиста 1859. р. писавъ отъ-се въ листѣ до Варѳоломея: „... Въ Петербурзѣ я не всижу — ôнъ мене задушить. Нудьга така, що нехай Богъ боронить всякого хрещеного и нехрещеного чоловѣка. — Чи Хариту ще не приходивъ нѣхто зъ нагаємъ сватать? Якъ що нѣ, то спытай у неи нишкомъ, чи не дала-бъ вона за мене рушникôвъ? Або нехай сестра спытає, — се жѣноча рѣчь. Отѣ одукованѣ та ненадрюкованѣ панночки у мене въ зубахъ навязли; — нéфорощь! та й бôльшь нѣчого! — Слава менѣ не помагá, и менѣ здаєтьця, якъ не заведу свого кôшла, то воно мене и въ-друге поведе Макаровѣ телята пасти! — Харита менѣ

[1]) Харита була крѣпачкою князя Лопухина.

дуже, дуже подобалась. Порадь ся зъ своєю жѣнкою, а зъ моєю сестрою[1]), та й менѣ раду дайте“[2]).

Дивнымъ выдалось Варѳоломееви таке женихане; про-те хотѣвъ ôнъ Тараса ôдвести ôдъ єго думки, пишучи єму отъ-се: „Чоловѣкъ ты письменный; — дѣло твоє таке, що живучи надъ Днѣпромъ на самотѣ, тôлько зъ жѣнкою, часомъ може треба-бъ похвалитьця жѣнцѣ, що оце минѣ прийшла така и така думка, то оце я такъ написавъ, та й прочитать ѣй. Що-жь вона (Харита) тобѣ скаже? Тодѣ твоя нудьга ще побôльшає. Та вже тодѣ хочь сядь та й плачь, — нѣхто нѣчого не поможе. Або якъ дасть Богъ дѣточокъ, хто-жь имъ стежку покаже? Насунувши тобѣ таку увагу, жду, щô ты скажешь и якъ воно по-твоєму?“[3])

Але-жь Тарасъ не збивъ ся зъ-пантелику и 7. студня 1859. р. ôдповѣвъ Варѳоломееви отъ-се: „Твоя порада добра, спасибô тобѣ! Ты тôлько забувъ ось щô (а ты це добре знаєшь): Я по плоти й духу сынъ и рôдный братъ нашого безталанного народу, то й якъ же таки себе поєднать зъ панською кровю? Та й щô та панночка одукована робити-ме у моѣй мужицькôй хатѣ? Зъ нудьги пропаде, та й менѣ укоротить недовгого вѣку. — Харита менѣ подобала ся, хочь я ѣѣ й назирки бачивъ. Нехай ще сестра Ярина подивитьця на неѣ, та щô вона скаже, то такъ воно й буде. Мати — всюды однакова мати; коли розумна та щира, то й дѣти выйдуть въ люде, хочь по-пôдъ тынью; а хочь и одукована та безъ розуму, безъ серця, то й дѣти выростуть, якъ те ледащо въ шинку...“[4])

[1]) Жѣнку Варѳоломея звавъ поетъ своєю сестрою, такъ якъ єго самого вважавъ своимъ братомъ.

[2]) „Основа“, 1862; червець, стор. 7[4].

[3]) ibid., стор. 9.[4], замѣтка 2. — [4]) ibid.

Довго зволôкавъ Вареоломей сю справу та не мôгъ якось рѣшитись, сказати Харитѣ, що Тарасъ хоче зъ нею подружитись. Та отъ черезъ пять мѣсяцѣвъ трохи-не въ кождôмъ листѣ поетъ стôйно домагавъ ся рѣшучои ôдповѣди. Коли-жь Вареоломей зъявивъ Харитѣ думку Тарасову, то сказала она, що хоче ще порадитись зъ батькомъ та зъ матѣрю. Хочь ôнъ ѣй говоривъ, що выкупить єѣ зъ крѣпацтва, поки Тарасъ приѣде, то она не хотѣла ôддаватись за пана и про-те сказала, що не думає ще йти за-мужь, що хоче ще погуляти. А Катеринѣ, женѣ Вареоломея, повѣла: „Якъ выкуплять, то й закрѣпостять на ввесь вѣкъ; — не хочу, Богъ зъ ними!"[1])

Коли-жь Тарасъ довѣдавъ ся, що Харита ледащиця, то просивъ Вареоломея (15. мая), найти єму другу. Ось и єго слова: „Якъ-що та придуркована Харита не схаменула ся, то проси сестру Катерину и сестру Ярину, чи не накинуть вони окомъ у Керелôвцѣ огрядну та чепурну дѣвчину, хочь и вдовицю, абы чесного роду, та щобъ нестара и доладна була. Безъ жѣнки и надъ самѣсенькимъ Днѣпромъ и въ новôй великôй хатѣ, и зъ тобою, мôй друже-брате, я буду на самотѣ, я буду одинокій"[2]). — На се письмо ôдповѣвъ єму Вареоломей (17. мая): „Коли хочешь, я зроблю такъ, що моя жѣнка высватає тобѣ Наталку Ш(улячôв)ну. Одначе Тарасови вже давнѣйше не вподобалась тая людина; про-те ôдписавъ ôнъ Вареоломеєви: „Я ѣѣ добре не розгледѣвъ; здаєтьця трошки педантка и недуже чепурна, а нечепурна жѣнка и циганові не дружина... Шкода, що ота Харита зледащѣла, а менѣ-бъ лучшои жѣнки и на край свѣта шукать не треба"[3]).

[1]) ibid., стор. 15⁴, замѣтка 2.
[2]) ibid., стор. 17⁴.
[3]) ibid., стор. 18⁴.

Мѣжь-тымъ Вареоломей старавъ ся купити пригоже мѣсце надъ Днѣпромъ, де-бъ можь було поставити хату для Тараса. Не добивши торгу зъ Парчевскимъ Вареоломей допытавъ другого ґрунту недалеко ôдъ Триполя на самôмъ краю села Стайокъ надъ самѣсенькимъ Днѣпромъ. Але-жь Шевченко боявъ ся, щобъ сердитый Днѣпро „не пошкодивъ", бо все потрохи бравъ що-весны тои землѣ такъ, що черезъ 20—30 рокôвъ мôгъ бы зовсѣмъ той ґрунтъ забрати. Опôсля Вареоломей оповѣстивъ Тараса, що довѣдавъ ся про иншу оселю на лѣвôмъ березу Днѣпра биля Рудякôвъ надъ Днѣпромъ, де озера кругомъ пообрастали лѣсомъ. Одначе Тарасъ хотѣвъ, щобъ Вареоломей самъ оглянувъ теє мѣсце; ôдтакъ писавъ свому названому братови, що Михайло Максимовичь уступає єму въ Прохорôвцѣ таке саме добро, тôлько що не коло Днѣпра; видно Днѣпро та здалека, а Тарасови єго треба коло порога.

Ще якійсь жидъ предложивъ одну оселю въ мѣсточку Ржищевѣ, одначе Тарасъ ôдписавъ Вареоломеєви: „Начхай ты въ ермолку отому жидови, що ты пишешь, зъ його ґрунтомъ и зъ його хатою. Кôнчай швидче въ Каневѣ!"

Такъ отже Вареоломей выбравъ въ-кôнци вельми романтичне мѣсце мѣжь Каневомъ и Пекарами, выше по Днѣпру ôдъ того мѣсця, яке Тарасъ самъ бувъ выбравъ коло Пекарôвъ. Ось якъ описавъ Вареоломей се добро: „На высокôй горѣ єсть лѣсочокъ, граничить зъ Монастырищемъ; посередъ того лѣсочка поляна далеченько ôдъ города; въ-низу кôлька рыбальскихъ хатокъ. На тôй горѣ дуже багато дичокъ, яблонь и грушь, — садочокъ завести можна. А любый, староденный Днѣпро буде здаватьця тобѣ пôдъ ногами. Криничшна вода не-

подалеку, а рыба щó-ранку буде свѣжа, бо рыбалки попередъ порôгъ возити-муть зъ-низу въ городъ“[1]).

Поетъ зрадѣвъ дôзнавшись про таку благодать, одначе не дôждавъ ся осѣсти тамъ надъ Днѣпромъ у своѣй хатѣ. Справа закупна землѣ пôдъ Каневомъ проволôкалась довго, по-за-якъ се майно було городске. Опроче деякû лихû люде не хотѣли допустити, щобъ на пустцѣ городскôй осѣвъ той, „щó людямъ волю писавъ“. Ôдтакъ ледви-не-ледви повелось родинѣ Тараса закупити се мѣсце для єго могилы.

Живючи въ Петербурзѣ Шевченко удержувавъ кореспонденцію зô всѣми важнѣйшими письменниками украиньскими. Коли-жь зъ Дрезна дôставъ листъ ôдъ Марка Вовчка, то 25. мая 1861. р. ôдписавъ мѣжь иншимъ се щó слѣдує: „Спасибô тобѣ, моя доню любая, моя єдиная, що ты мене хочь у Дрезденѣ згадала. Я ще й досй тутъ — не пускають до дому. Печатать не дають; не знаю, щó робити!... Втечу на Украину, оженюсь и верну ся якъ умытый въ столицю. — Въ осени буде у насъ свôй журналъ пôдъ редакціею Бѣлозерського и Макарова...“[2])

Такъ отже Шевченко не покидавъ думки про женитьбу. Вже 22. серпня 1860 р. пôславъ ôнъ Варѳоломеєви въ Корсунь ось-таке письмо: „Будущеє подружіє моє зоветця Ликеря — крѣпачка, сирота, така сама наймичка, якъ и Харита, тôлько розумнѣйша ôдъ неи, — письменна и по-московському не говорить. Вона землячка наша взъ-пôдъ Нѣжина. Тутешнû земляки нашû (а надто панночки), якъ почули, що менѣ Богъ таке добрó посылає, то ще трошки подурнѣшали. Гвалтомъ голосять: „не до-пары, не до-пары!“[3]) Нехай имъ здаєтця, що не до-пары, а я добре знаю, що до-пары. — Въ осени, якъ одъробисся зъ полемъ и окопаешь наше будущеє кôшло, выбери на тому кôшли найкраще мѣсце и посади яблуню и грушу на память 1860. р. 28. іюля“[1]).

Ликеря Полусмакова була крѣпачкою помѣщика А. Я. Макарова и служила „горничною“ у сестры єго, В. Я. Карташевской[2]). Сю дѣвчину Тарасъ полюбивъ щиро и на память 5. серпня 1860. р. написавъ стихъ „Ликерѣ“ (I, 356—357). Тогдѣ-то думавъ ôнъ про будуще своє щастє и наслѣдуючи польского поета Сырокомлю написавъ идиличный стихотвôръ, щó починає ся сею строфою:

> Посажу коло хатины
> На спомйнъ дружинѣ
> И яблуньку и грушечку,
> На споминъ єдинôй... (I, 354.)

Посылаючи Варѳоломеєви сей стихотвôръ замѣтивъ Тарасъ отъ-се: „Поберемо ся пôсля Покровы. — Сказано, коли чоловѣкъ чого добре шукає, то й найде: такъ и зо мною теперь трапилось. Менѣ теперь не жаль, що Харита трошки придуркована“[3]).

А вже-жь 5. жовтня 1860. р. Тарасъ писавъ Варѳоломеєви се, щó слѣдує: „Я зъ своєю молодою, не побравши ся, розôйшовъ ся. Ликеря така сама-самѣсенька,

---

[1]) ibid., стор. 19[4].

[2]) „Правда“, 1875; число 14., стор. 574.

[3]) До тыхъ женщинъ, щó голосили „не до-пары“ (Тарасови зъ Ликеріею), належали именно А. М. Кулѣшева и Н. М. Бѣлозерска. Порôвн. листы ихъ, писанû до Макарова, помѣщика крѣпачки Ликеріѣ. (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 165—168.)

[1]) „Основа“, 1862; червець, стор. 20—21[4].

[2]) Тую Ликерію бачивъ И. Турґеневъ и описавъ єѣ ось-такъ: „Существо молодое, свѣжее, нѣсколько грубое, не слишкомъ красивое, но по-своему привлекательное, съ чудесными бѣлокурыми волосами и той не то горделивой, не то спокойной осанкой, которая свойственна ея племени“. („Кобзарь“ въ статьѣ И. С. Турґенева „Споминки про Шевченка“, I, стор. VI.)

[3]) „Основа“, 1862; червець, стор. 21[4].

ікъ и Харита, — дурнѣйша тôлько тымъ одъ Хариты, що письменна. Щó менѣ на свѣтѣ робить? Я одурѣю на чужинѣ та на самотѣ"[1]). Вже 14. вересня т. р. Шевченко написавъ стихъ „А. Я. Макарови" (I, 363), помѣщикови тои Ликерѣ, натякаючи на тее, що ôнъ зô своею молодою розôйшовъ ся. Опôсля мабуть самъ Вареоломей радивъ Тарасови, оженитись зъ якоюсь „мадамъ" Соаръ у Кіевѣ, и про-те писавъ ему поетъ, щобъ самъ поѣхавъ у Кіевъ та своимъ окомъ на неѣ подививъ ся; одначе додавъ ôнъ въ листѣ своѣмъ, що „по слуху вона йому не подобала ся"[2]). Такъ отже Шевченко закинувъ всяку думку про женитьбу и втративъ надѣю на щасливу долю въ родиннôмъ житю. Небавомъ опôсля зустрѣнувъ ся ôнъ зъ Костомаровомъ въ театрѣ на представленю оперы „Вильгельмъ Тель". Тарасъ любивъ вельми сю оперу, бо добачавъ въ Телю речника свободы й волѣ. Тогдѣ запытавъ ся его Костомарôвъ: „Ну, Тарасе, коли-жь твое весѣлля?" — „Тодѣ мабуть, коли твое?" ôдповѣвъ Тарасъ. „Не женить ся намъ зъ тобою; зостанемо ся до смерти бурлаками"[3]).

Сидячи въ академіи художествъ Шевченко займавъ ся рисованемъ и ґравированемъ образôвъ. Опроче зладивъ деякû стихотворы и ставъ писати книжочки для науки дѣтей. Напередъ написавъ ôнъ „Букварь южнорускій", щó его надруковано въ Петербурзѣ 1861. р. Тарасъ хотѣвъ розкинути его по селахъ, де були школы; грошѣ-жь, якû вплынули-бъ изъ продажѣ сеи книжочки, думавъ ôнъ положити въ касу недѣльныхъ шкôлъ[4]). За

[1]) ibid., стор. 22[4].

[2]) „Правда", 1875, число 24. („Листы Т. Г. Шевченка до Вареоломея Г. Шевченка", стор. 970.)

[3]) „Кобзарь". У Празі. I., стор. X.

[4]) Про „недѣльнû школы" гляди II., стор. 92—99.

букваромъ хотѣвъ Шевченко выдати аритметику, ôдтакъ етноґрафію, ґеоґрафію та исторію руско-украиньску для шкôлъ недѣльныхъ и сѣльскихъ.

Саме-тогдѣ хлопотавъ ся ôнъ справою освободженя своеи родины зъ крѣпацтва. А численна була семья Тарасова. У брата Миколы були три сыны: Сава, Петро и Прокôпъ, у брата Осипа такожь три: Трохимъ, Андрѣй и Иванъ, та й у сестры Ярины були три сыны: Лавро, Логинъ та Иванъ[1]). Помѣщикъ Фльорковскій, Полякъ, готовъ бувъ дати свободу симъ мужикамъ, тôлько безъ землѣ. Тогдѣ Тарасъ хотѣвъ заплатити сему помѣщикови по 85 рублѣвъ за душу зъ полемъ, але ôнъ домагавъ ся высшои цѣны. Въ-кôнци при помочи „общества для пособія литераторамъ" повелось Тарасови выкупити свою родину зъ крѣпацтва. Се сталось кôлька мѣсяцѣвъ передъ оголошенемъ царского манифесту зъ д. 19. лютого 1861. р. про свободу всѣхъ крѣпакôвъ.

Въ 1860. р. напечатано въ Петербурзѣ друге выдане „Кобзаря"[2]), и поетъ зрадѣвъ вельми, коли не тôлько земляки сказали ему велике спаси-бôгъ, але й деякû тямущû Россіяне за-вдяки за славнû стихотворы присылали свои листы „украинскому козаку, бандуристу и художнику"[3]).

л) **Тараса недуга, смерть и похороны.** Мѣжь-тымъ ôдъ падолиста 1860. р. Тарасъ ставъ нездужати: великû невзгодины и зліднѣ житя зломали сильну стать

[1]) Тарасова сестра Катерина вмерла на холеру (1830. р.).

[2]) Се друге выдане „Кобзаря" есть повнѣйше першого. Въ нѣмъ напечатанû отъ-сû стихотворы: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Тарасова нôчь, Гамалія, Утоплена, Причинна; Думки, Пѣснѣ и Псалмы Давидовû.

[3]) Чалый, „Жизнь...", стор. 175—177.

Кобзаря[1]). Все-жь таки не пôддававъ ся ôнъ недузѣ и не перестававъ займатись своимъ дѣломъ. Рисувавъ и малювавъ майже безъ випну и мало коли выходивъ изъ своеи кôмнатки въ антресоляхъ академіѣ художествъ. Коли-жь 23. падолиста у Лазаревского стрѣтивъ ся зъ лѣкаремъ Бари, то жалувавъ ся на бôль груди. Ôдъ того часу було поетови що-разъ гôрше; тому же, що ôнъ запопадливо ґравировавъ картины та малювавъ копію изъ свого портрету, приятелѣ его не добачали нѣчого лихого въ станѣ его здоровля. Про-те Василь Бѣлозерскій просивъ Шевченка 2. сѣчвя 1861. р., щобы схотѣвъ бути „основателемъ" нового журнала „Основа". А вже-жь 22. сѣчня поетъ писавъ братови Вареоломеєви: „Погано я зострѣвъ оцей новый поганый рôкъ: другій тыждень не выхожу зъ хаты. Чхаю та кашляю, ажь обѣсѣло"[2]). Въ тыждень опôсля писавъ ôнъ отъ-се: „Такъ менѣ лихо, що я ледви перо въ рукахъ держу"[3]).

Коли Костомарôвъ дôзнавъ ся, що Шевченко тяжко нездужає, то посѣтивъ его двѣчи; другій разъ прийшовъ до него въ лютôмъ, кôлька днѣвъ передъ смертію Кобзаря. Тогдѣ-жь сказавъ ему Шевченко, що вже зовсѣмъ здоровъ, та показувавъ ему золотый годинникъ, купленый въ тыхъ дняхъ; ôдтакъ замѣтивъ Тарасъ, що се першій годинникъ, якій мавъ въ житю.

[1]) Шевченко бувъ широкоплечій, приземистый, — чоловѣкъ кремезный, щó мавъ, якъ-то кажуть, здоровле желѣзне. Въ милыхъ его очахъ выражавъ ся супокôй душѣ, а голосъ мовы его бувъ такъ мягкій, що нѣколи не можь було до-волѣ наслухатись его розумнои, милозвучнои бесѣды. Вложивши на голову высоку шапку бараначу и одягнувши ся въ кожухъ, густо-вусый Тарасъ явивъ ся типомъ справдѣшнього Украинця.

[2]) „Основа", 1862; червець, стор. 24⁴.

[3]) ibid.

Въ суботу, 25. лютого въ день именинъ Тараса першій ôдвѣдавъ его Михайло Лазаревскій, та заставъ его въ великихъ мукахъ. Шевченко сказавъ, що годѣ ему дыхати, та що цѣлу нôчь пересидѣвъ на постели; про-те просивъ Лазаревского, написати Вареоломеєви, що ему „дуже недобре". Небавомъ прийшовъ лѣкарь Бари та звѣстивъ, що водна пухлина пôдôйшла до легкихъ. Ще того дня Тарасъ зъявивъ бажанє, поѣхати весною на Украину кажучи: „Отъ, якъ бы до дому, тамъ бы я може одужавъ!" Поетови хотѣлось ще жити й выспѣвати всѣ тѝ пѣснѣ, якѝ таились въ его души; про-те кôлька разъ сказавъ, що не хотѣвъ бы ще вмирати[1]).

Крôмъ Барого прийшовъ до недужого Тараса ще й лѣкарь Круневичъ; одначе ему не було полекшѣ. Та ось пôдъ вечѣръ принесли Шевченкови сю депешу зъ Полтавы: „Батьку! Полтавцѣ поздоровляють любого Кобзаря зъ именинами и просять: „Утни, батьку, орле сизый!" Выслухавши сѝ слова Тарасъ озвавъ ся: „Спасибô, що не забувають!" Втѣшивъ ся трохи симъ сердечнымъ привѣтомъ, але небавомъ сказавъ: „Чи не засну я? — возьмѣть огонь!" Та годѣ було заснути вмираючому.

По десятôй годинѣ въ ночи прийшовъ до Тараса Лазаревскій зъ другимъ приятелемъ. Поетъ сидѣвъ на постели, бо годѣ було лежати. Коли-жь Лазаревскій запытавъ, чи не мѣшають ему супокою, ôдповѣвъ Тарасъ: „И справдѣ такъ; менѣ хочетьця говорить, а говорить

[1]) Поетъ любивъ житє, хоча й лихолѣтємъ побивавъ ся. Про-те вже въ Новопетровскôй крѣпости высказавъ отъ-сѝ слова:

И хочеться, Боже милый!
Якъ хочеться жити
И любити твою правду
И весь свѣтъ обняти! (I, 238.)

трудно". Ôдтакъ оба приятелѣ лишили Тараса самого; при нѣмъ оставъ ся слуга-салдатъ. Трохи-не цѣлу нôчь просидѣвъ Шевченко на постели, оперши сь о неѣ руками; страшна нудьга томила нещасного: то запалювавъ, то гасивъ свѣчку. О пятôй годинѣ рано (26. лютого) казавъ себе убрати, хотячи зôйти въ-низъ до своеи робôтнѣ. На послѣднѣмъ ступени ôнъ упавъ комѣть-головою; — салдатъ кинувъ ся до него, — Шевченко бувъ неживый.

Смерть Шевченка вразила громомъ Украину, щó осталась „вдовою-сиротиною". Тарасъ умеръ на чужинѣ, — „не въ степу, не на могилѣ надъ Днѣпромъ широкимъ заснувъ кобзарь вѣчнымъ сномъ глибокимъ, а полѣгъ надъ Невою, пôдъ снѣгами..."[1]) Та й перечувавъ Тарасъ вѣщимъ своимъ духомъ, що розпрощає ся зъ симъ свѣтомъ на чужинѣ, изъ-за чого ôнъ въ думцѣ „до Основяненка" сказавъ:

Нехай ще разъ усмѣхнеться
Серце на чужинѣ,
Поки ляже въ чужу землю
Въ чужôй домовинѣ. (II, 4.)

А вже-жь земляки Шевченка, щó жили въ Петербурзѣ, вмѣли оцѣнити вагу отъ-сихъ слôвъ єго заповѣту:

Якъ умру, то поховайте
Мене на могилѣ,
Середъ степу широкого
На Вкраинѣ милôй:
Щобъ ланы широкополѝ
И Днѣпро, и кручѣ
Були виднѝ, було чути,
Якъ реве ревучій. (II, 72.)

---

[1]) Порôвн. стихъ А. С. Чужбиньского въ память Т. Шевченка. („Основа", 1861; мартъ, стор. 10.)

Про-те въ самъ день смерти „батька Тараса" зôбрались приятелѣ єго у Михайла Лазаревского и порѣшили: 1) перевезти тѣло єго на Украину, якъ самъ поетъ передъ смертію про се свою волю бувъ заявивъ[1]); 2) поставити єму памятникъ; 3) основати народну школу „Тарасову" або „Шевченкову"; 4) удержувати одного або кôлькохъ стипендистôвъ въ университетѣ Кієвскôмъ и Харкôвскôмъ, въ Одескôмъ лицеи и въ академіи художествъ; 5) выдати якъ найлучше творы Кобзаря; 6) вызначити премію за житєпись поета въ мовѣ украиньскôй и за критичный розбôръ єго творôвъ; 7) выдавати популярнѝ книжочки въ хосенъ народу; 8) помагати родинѣ Тарасовôй и 9) навѣщати що-рôкъ кому-небудь изъ приятелѣвъ покôйника єго могилу[2]).

Ôдтакъ 28. лютого вô второкъ мясопустного тыждня ôдбулась похоронна „обѣдня" въ церквѣ академичнôй. Приятелѣ Тараса выголосили тутъ кôлька прощальныхъ бесѣдъ и жалôбныхъ стихôвъ. Найкрасшою була промова П. Кулѣша, котрый мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „Немає зъ насъ нѣ одного достойного проректи рôдне украиньске слово надъ домовиною Шевченка: уся сила и вся краса нашои мовы тôльки йому одному одкрыла ся... Такій поетъ, якъ Шевченко, не однымъ Украинцямъ рôдный. Де-бъ ôнъ не вмеръ на великому славяньскому мировѝ, чи въ Сербіи, чи въ Болгаріи, чи въ Чехахъ, — всюды ôнъ бувъ бы мѣжь своими... Радуйся-жь, Тарасе, що спочивъ ты не на чужинѣ, бо немає для тебе чужи-

---

[1]) Грицько Ченстоховскій, щó вразъ зъ Михайломъ Лазаревскимъ супроводжавъ тѣло Шевченка до Кієва, сказавъ Кієвскôй громадѣ, що, коли вмираючого поета пытались, де єго поховонити, ôнъ ôдповѣвъ: „въ Каневѣ!" (М. К. Чалый, „Жизнь...", стор. 191.)

[2]) „Основа", 1861; іюнь, стор. 13—14[2].

ны на всѣй славянщинѣ, и не чужй люде тебе ховають, бо всяка добра и розумна душа тобѣ рôдна. Бажавъ єси, Тарасе, щобъ тебе поховали надъ Днѣпромъ-Славутомъ: ты-жь бо його любивъ и малювавъ и голосно прославивъ. Маємо въ Бозѣ надѣю, що й се твоє бажання выконаємо. Будешь лежати, Тарасе, на рôднôй Украинѣ, на узбережжѣ славного Днѣпра, ты-жь бо його имя зъ своимъ имямъ на вѣки зъєдночивъ. Ще-жь ты намъ зоставивъ одинъ завѣтъ, Тарасе. Ты говоривъ своѣй непорочнôй музѣ:

Мы не лукавили зъ тобою,
Мы просто йшли, — у насъ нема
Зерна неправды за собою…" (I, 340.)

„Великій и святый завѣтъ! Будь же, Тарасе, певенъ, що мы його соблюдемо и нѣколи не звернемо зъ дороги, щó ты намъ проложивъ єси…"[1])

Та й иншѝ земляки, щó не могли бути на похоронѣ Тараса, высказали сердечный жаль изъ-за смерти свого батька. Именемъ Полтавскои громады заявивъ тогдѣ Олександеръ Кониській щире жалôбне слово, котре кôнчить ся отъ-сею сумовитою гадкою:

Умеръ Кобзарь! Єго пѣснѝ
Бôльше не гремѣти…
И ставъ вѣтеръ на могилѣ
Сумно голосити,

[1]) ibid., мартъ, стор. 5—6. — Надъ гробомъ Шевченка выголосивъ прощальну мову такожь Полякъ В. Хорошевскій. Ось и частина сеи его бесѣды; „Niech też polskie słowo, krótkie, ale serdeczne, zabrzmi przy twojéj trumnie, zacny rusiński wieszczu! Tyś kochał swój kraj ojczysty, swój Dniepr siny, swój lud siermiężny, tyś tego ludu był dzielnym śpiewakiem; na łzę jego tyś zawsze łzą odpowiadał, — cześć tobie! Tyś pono nie lubił Polaków, ale tę niechęć ku nim sprawiły w tobie dawne ich błędy, z których na lud twój, przez ciebie gorąco umiłowany, wielkie spłynęły cierpienia…" („Основа", 1861; мартъ, стор. 9.)

То завыє, то застогне,
Жалôбно заллєтця:
Наче сокôлъ объ могилу
Крылами забєтця;
Бєтця, квилить, — свѣжу землю
Зъ могилы змѣтає, —
Молить: „встань мôй вольный брате!" —
Нѣ! не дочуває!…
Спи, Тарасе, тихо-тихо,
Поки Богъ розбудить;
Твого-жь слова въ Украинѣ
По-вѣкъ не забудуть!…[1])

Поета похоронили на кладовищи Смоленьскôмъ, на котрôмъ ôнъ за-житя любивъ сидѣти й думати, и щó єго бувъ такожь ôдрисувавъ. Опôсля въ сороковый день приятелѣ зôбрались опять на гробѣ Шевченка, щобъ єго помянути добрымъ словомъ. Тогдѣ пôсля панахиды сказавъ Микола Костомарôвъ мѣжь иншимъ ось-таке: „Ще разъ зôбрались мы до тебе, Тарасе, подякувати тобѣ за все, щó зробивъ ты для насъ, — за гôркѝ сльозы, щó ливъ ты цѣлый вѣкъ свôй за своихъ дѣтей. Дуже мабуть були вони палючѝ, бо схаменулась вся Украина, якъ побачила ихъ. Схаменулась та й загадалась… Нагадавъ ты ѣй, Тарасе, про славну давнину, про великѝ дѣла нашихъ батькôвъ, про славнеє козацтво… Нагадавъ ты ѣй про все, щó колись дѣялось на Вкраинѣ: „чія правда, чія кривда, и чія мы дѣти!" Якъ Божій грôмъ грôмнула твоя свята пѣсня по всѣй Украинѣ; заворушилась бѣдолаха, — прокинулись твои дѣтки, ажь дивлятця, а ты

[1]) „Основа", 1861; іюнь, стор. 16—17[2]. — Опроче на смерть Тараса написано богато стихотворôвъ, мѣжь котрыми вызначуе ся вѣршь В. С. Кулика. („Основа", ibid., стор. 17—18[2].)

показуєшь имъ далеко-далеко щось ясне та блискуче...“[1])

И справдѣ прокинулись дѣтки Тарасовѣ, бо й галицкѣ Русины, дôзнавшись про смерть Тараса зъявляли жалôбну тугу: молодѣжь носила чорнѣ кокарды на шапкахъ и молилась за покôй душѣ великого громадянина. Тогдѣ-то пѣснѣ Кобзаря залунали животворною луною надъ Днѣстромъ: галицкѣ Русины пробудились изъ мертвецкого сну и стали зберегати святощѣ народнѣ ôдъ загибели.

Мѣжь-тымъ земляки Тараса, щó жили въ Петербурзѣ, старались выєднати у власти позволенє, перевезти тѣло єго на Украину. Коли-жь въ-кôнци Михайло Лазаревскій усунувъ въ сѣй справѣ всякѣ перепоны, то 26. цвѣтня 1861. р. богато Украинцѣвъ прийшло въ-останнє на грôбъ Тараса. Отворено домовину, и ôдтакъ де-хто побачивъ, що тѣло Кобзаря не змѣнилось, та тôлько покрылось плѣснію. Деревяну домовину вложено въ другу, оловяну, и опôсля заговоривъ П. Кулѣшь: „Що-жь се ты, батьку Тарасе, одъѣжджаєшь на Вкраину безъ червонои китайки, заслуги козацькои? Чимъ же ты нижчій одъ тыхъ козацькихъ лицарѣвъ, щó червоною китайкою вкрывали ся, заслугою козацькою пышали ся?... Розкиньте-жь, небожата, червоный цвѣтъ славетный по чорнôй, сумнôй домовинѣ Тарасовôй. Нехай нашь батько зъявитця на Вкраинѣ лицаремъ щирымь, щó живъ и вмеръ побиваючись про добро, про честь и волю нашу...“[2]) И покрыто домовину червоною китайкою по козацькому обычаю.

Похоронами Шевченка хлопотавъ ся въ Кієвѣ „названый братъ“ єго, Варѳоломей. Нарады въ сѣй справѣ

[1]) „Основа“, ibid., стор. 27—28[2].
[2]) ibid., стор. 31[2].

ôдбувались у М. К. Чалого, директора другои гимназіѣ. Хто радивъ погребати тѣло Кобзаря на Оскольдовôй могилѣ, хто на Щекавици, хто вказувавъ на Выдубицкій монастырь, де „мужицькій поетъ“ спочивавъ бы мѣжь генералами й панами, а хто домагавъ ся сповнити заповѣтъ Шевченка и похоронити єго на березі Днѣпровôмъ за Каневомъ. Варѳоломей притакнувъ тымъ, щó боялись демонстраціѣ и бажали похоронити Тараса на кладовищи Выдубицкого монастыря; про-те ôнъ умовивъ ся въ сѣй справѣ зъ игуменомъ того монастыря. Але сталось инакше. 6. мая въ суботу, около 4. годины съ-полудня студенты та инша молодѣжь везли домовину Тарасову зъ Черниговского берега мостомъ Днѣпровымъ, хотячи простувати до церкви Рождества Христового. Тогдѣ Варѳоломей Шевченко поѣхавъ чимъ-скорше до протоіерея Лебединцева и заявивъ єму тверду волю Петербургскои громады украинськои, похоронити тѣло Шевченка на горѣ мѣжь Каневомъ и Пекарами. Ôдтакъ Лебединцевъ зъ Варѳоломеємъ поѣхавъ въ Лавру до митрополита Арсенія, щобы показати єму ôдкрытый листъ, выданый министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ на перевезенє тѣла. Зъ похороннымъ походомъ стрѣтились они оба передъ „башенными воротами“. Молодѣжь обѣцяла задержатись на дорозѣ и дожидати розрѣшеня на дальшій похôдъ въ городъ. Митрополитъ велѣвъ Лебединцеви ѣхати до генералъ-губернатора Васильчикова, котрый протоіереєви и Варѳоломеєви сказавъ: „Стало! пусть внесутъ въ церковь!“[1])

Такъ отже внесено тѣло Кобзаря въ церковь Рождества Христового на Подолѣ. Рано-въ-ранцѣ вынесено

[1]) „Кіевская Старина“, 1882, томъ III., въ статьѣ Пр. П. Л(ебединце)ва „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“. (Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи; стор. 365—367.)

домовину зъ церкви на улицю Александрôвску, щобы зняти зъ неи фотоґрафію. Домовину окружили браты Тараса зô своими дѣтьми. Тогдѣ де-хто пытавъ ся: „хто покôйникъ?" и одержавъ ôдповѣдь: „мужикъ, но чинъ на нѣмъ ґенеральскій!" Въ церквѣ не було нѣякихъ бесѣдъ, але ледви вынесено домовину на улицю, треба було задержуватись зъ тѣломъ що-кôлька крокôвъ, тому-що выступало богато бесѣдникôвъ именно зъ кругôвъ молодежи. Найкрасшû мовы прощальнû выголосили у крѣпостного форту два студенты Вл. Антоновичь и М. Драгомановъ.

Коли ôдтакъ похоронный походъ зближивъ ся до парового корабля на Днѣпрѣ, то зъ тѣломъ Кобзаря въ-останнє попрощавъ ся М. К. Чалый. Опôсля кораблемъ ôдвезено домовину Тарасову до Канева; проводжали єѣ крôмъ родины два приятелѣ Шевченка, Иванъ Сошенко й Викторъ Забѣла, Сошиха й Чалиха, та зъ двацять студентôвъ. До Канева приплывъ тогдѣ човномъ зъ Михайловои горы М. Максимовичь, старый приятель Кобзаря. По ôдправѣ панахиды въ соборнôй церквѣ занесено домовину на гору Чернечу[1]), щобы поховати Кобзаря на тôмъ-самôмъ мѣсци, де ôнъ бажавъ поставити собѣ хату. Тая гора стоить надъ Днѣпромъ за три версты ôдъ Канева. Она така крута, що на неѣ трудно йти просто. Студенты выкопали яму мимо зливы дощевои и ôдтакъ въ кôлькохъ дняхъ высыпано могилу довгу зъ чотырма углами. Сю могилу обложено камѣнємъ двома терасами, а верху неи поставлено высокій деревляный хрестъ[2]). Коли по двацяти рокахъ терасы розсувались и хрестъ похививъ ся, то ôдновлено могилу. Теперь вхо-

[1]) Чернеча гора зове ся теперь Тарасовою.

[2]) „Шевченкова могила", статья Ивана Левицкого въ украиньскôмъ альманаху „Луна". (Кіевъ 1881; стор. 67—79.)

дить ся схôдцями деревляными на земляный курганъ, майже на три сяжнѣ высокій. Верхъ могилы єсть плоскій въ чотыри аршины промѣру, а на тôй площи стоить величезный хрестъ зелѣзный въ три сяжнѣ высокій разомъ зъ пєдесталемъ. Чудовый образъ природы розкрыває ся передъ очима путника изъ сеи могилы, щô зберегає порохъ батька Тараса. Горы, покрытû лѣсомъ, пôднимають ся зъ одного стороны амфітеатрально и обмежують зъ-заду гору Шевченкову; по другôй же сторонѣ видно зъ могилы Днѣпро-Славуту, щô розкинувъ ся по долинѣ синьою лентою, а дальше простягає ся безкрая низина заднѣпряньска — мрѣє степъ, щô бувъ колись вольный, а теперь занапащеный новымъ лихолѣтємъ[1]).

На могилу Шевченка ходять хлѣборобы, щобы сцѣлитись ôдъ пропасницѣ та иншихъ недугъ. А вже-жь въ переказахъ народу Тарасъ зъображає ся лицаремъ, рôвнымъ Морозенкови, Нечаєви, Палѣєви, — ôнъ-то стає за волю „сермяжного люду". Де-хто вѣрує, що ôнъ жиє досѣль, та щô замѣсць него поховано когось иншого; де-хто розказує, що єго тѣло въ дорозѣ пôдмѣняли й вкрали; а де-хто говорить, що ôнъ будучи „характерникомъ" вставъ невидимо зъ гробу. Нарôдъ вказує на высоку могилу недалеко (25 верстъ) ôдъ Керелôвки, де мабуть-то зберегає ся домовина Тараса. Та й всѣлякû приказки оповѣдають собѣ люде на Украинѣ про сего добродѣя, щô „волю писавъ". Ось и слова одного мужика: „Бувъ собѣ колись-то такій великій характерникъ-Шевченко, та такій, що зъ нимъ нѣхто не мôгъ зрôвняться. Ѣздивъ ôнъ, кажуть, скрôзь по свѣтѣ та збиравъ одъ панôвъ разнû листы-бумаги. Кажуть, що якъ ôнъ умеръ, то його привезли въ домовинѣ зъ-ôдкôль-сь зъ-далека на Вкраи-

[1]) „На Украинѣ". Спомини и враженя зъ подорожи. Написавъ Олександеръ Барвѣньскій. („Дѣло", 1885; число 112.)

ну, бо якъ умиравъ, то сказавъ, щобъ його поховали въ степу на могилѣ, нѣбы-то въ рôднôмъ краю. Отъ його и привезли туды до Жидôвського[1]), до теи розкопанои могилы, де коло здорового шляху, — стали здôймати зъ воза домовину, та й не здôймуть, така важка! Щó не робили, нѣякъ не здôймуть, та мусѣли прикликать зъ села двадцять дѣвокъ чесныхъ, та ажь тй зняли ѣѣ. Але-жь якъ пôсля розкрыли ѣѣ, то вона тôльки повна разныхъ списôвъ-бумагъ, а його самого не було; та такъ ѣѣ зъ тыми бумагами и закопали. Кажуть, що пôсля хтось-то хотѣвъ ту могилу розкопати та забрать списы (бо зъ ними можно було-бъ одôбрать назадъ у людей ту землю, щó у панôвъ забрали пôсля панщины), та у того чоловѣка одôбрало руки и ноги, то ôнъ и покинувъ докопувати". — Розказують такожь, що „Шевченко цей дуже клопотавъ ся за людей, щó робили у панôвъ панщину, и дуже просивъ за нихъ царя, щобъ той давъ имъ волю. А царь все-таки волѣ не дававъ. Отъ, разъ ôнъ приходить до царя, — його впустили въ палатку. Ввôйшовши въ палатку ôнъ хапъ за шапку, та объ землю трахъ, та й каже тодѣ цареви: Оце тôльки й твоеи землѣ, що пôдъ моею шапкою, а надъ всею землею паны царюють! Весь свѣтъ я изъѣздивъ, а нѣде не бачивъ, щобъ такъ було гôрко та важко жити людямъ, якъ въ твоѣмъ царствѣ"[2]).

м) Поглядъ на поезіѣ Тараса Шевченка. Малюючи въ академіи художествъ пôдъ проводомъ Брюлова Тарасъ писавъ нишкомъ вѣршѣ, про котрй ôнъ отъсе говоривъ: „Хто його знае, ôдкôль несетьця, — несетьця пѣсня, складаютьця стихи, дивлюсь — уже й забувъ, про що думавъ, а мерщѣй напишешь те, щó навѣялось"[1]). А вже-жь Тарасъ не знавъ ще тогдѣ, що его стихи мають высоку стôйнôсть литературну, по-за-якъ Иванъ Сошенко называвъ ихъ „нѣкчемными". Про-те скрывавъ ôнъ свои стихотворы, щобъ нѣхто ихъ не бачивъ. Ось щó розказують про ôдкрыте першихъ творôвъ музы Шевченковои: Одинъ Полтавскій дворянинъ, Петро Мартосъ, пôзнавъ ся у Гребѣнки зъ Тарасомъ въ кôнци 1838. р. и бувавъ у него въ кватирѣ его на Василевскôмъ Островѣ. Ôдтакъ той дворянинъ просивъ Шевченка, щобъ акварелею намалювавъ его портретъ. Та ось разъ пôднявъ ôнъ зъ землѣ кусникъ паперу, записаного олôвцемъ, и ледви-не-ледви ôдчитавъ чотыри вѣршѣ:

> Червоною гадюкою
> Несе Альта вѣсти,
> Щобъ летѣли крюки зъ поля,
> Ляшкôвъ-панкôвъ ѣсти[2]).

Показалось, що у Тараса було чи-мало такихъ записаныхъ кусникôвъ паперу. Поетъ зберегавъ ихъ въ деревянôй скринцѣ пôдъ постелею. Взявши за призволомъ Шевченка тй паперы Мартосъ пôшовъ сейчасъ до Гребѣнки и ôдтакъ оба стали ôдчитувати першй стихотворы Тараса. Коли небавомъ той панъ бачивъ ся зъ поетомъ, то не говоривъ нѣчого про стихотворы, дожидаючи, чи не запытае ся про нихъ самъ Шевченко, — але ôнъ не спôмнувъ нѣ словомъ про тй свои писаня. Ажь ось сказавъ дворянинъ: „Знаете щó? Тарасъ Григоровичь! Я прочитавъ вашй стихи, — дуже, дуже добре! Хочете, напечатаю?" — „Ой нѣ, добродѣю!" ôдповѣвъ Шевченко, „не хочу, не хочу, далебô, що не хочу! щобъ нще

---

[1]) „Жидôвськимъ" зове ся лѣсъ недалеко ôдъ села Гусаковои, повѣту Звенигородского.

[2]) „Кіевская Старина", 1882; томъ III, въ статьѣ А. Смоктія „Взглядъ народа на Шевченка", стор. 371—373.

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь ...", стор. 56.

[2]) „Тарасова нôчь" въ „Кобзарѣ", II., стор. 7.

попобили! Цуръ йому!" Довго намагавъ ся Мартосъ спонукати Тараса, щобъ позволивъ друковати свои стихотворы, — нѣ та нѣ! Въ-кôнци поетъ вволивъ таки волю сего дворянина, котрый въ 1840. р. выдавъ у-перве въ Петербурзѣ Тарасового „Кобзаря"[1]).

Въ першихъ своихъ стихотворахъ Шевченко бувъ поетомъ-романтикомъ[2]) и любувавъ ся въ литературнôмъ напрямѣ россійскихъ писателѣвъ Жуковского и Козлова. И справдѣ поезіѣ Тараса „Причинна", „Утоплена" и „Тополя" основують ся на переказахъ простонародныхъ. Ихъ написавъ поетъ небавомъ пôсля вызволу зъ крѣпацтва.

Балляда „Причинна" (I, 18—24) навязує ся до переказу про Русалки, котрî по вѣрованю народному живуть въ Днѣпрѣ, та при свѣтлѣ мѣсяця выходять зъ воды, щобы погратись, погуляти та пѣсеньку заспѣвати. Въ балладѣ Шевченка выходять изъ Днѣпра тî Русалки, котрî були колись дѣтьми, щó ихъ нехрещеныхъ втопили матери въ водѣ. Ось и змѣстъ сеи балляды: Молодый козаченько полюбивъ дѣвчину та поѣхавъ на вôйну, — обѣцявъ вернутись, та отъ, рôкъ минувъ, а єго немає; про-те пôшла дѣвчина до ворожки, котра ѣй чарами (причиною) заподѣяла таке лихо, що она мовь божевôльна въ ночи надъ водою блукала й милого дожидала. Прийшла ôдтакъ до дуба кучерявого, щó стоявъ при битôй дорозѣ, и вылѣзла на него; опôсля стала злѣзати, коли Русалки кругомъ дуба мовчки єѣ дожидали. Взяли єѣ

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ 1884; стор. 307—308.

[2]) Романтизмъ въ литературѣ основує ся на свѣтоглядѣ чудеснôмъ, фантастичнôмъ и єсть наслѣдкомъ великого змаганя житя душевного, мѣжь-тымъ коли въ клясицизмѣ наблюдає ся рôвностôйнôсть въ розвою душѣ й тѣла.

та залоскотали, а досвѣта пôрнули въ воду. Дѣвчина спить пôдъ дубомъ, але вже не чує, якъ кує зозуля. Мѣжь-тымъ вернувъ козаченько зъ далекои дороги, и якъ дôзнавъ ся, що єго дѣвчины нема въ хатѣ, зажуреный ѣхавъ швидко до дому. Ажь ось при дубѣ побачивъ свою сизокрылу, щó мовь-то заснула. Кинувъ коня, та до неи, але она заснула на вѣки. Тогдѣ зареготавъ ся козакъ, розôгнавъ ся, та въ дубъ головою...

Коли-жь поетъ пишучи сю першу балляду явивъ ся справдѣшнимъ романтикомъ, то въ другôй балядѣ „Утоплена" (I, 182—187) намагавъ ся погодити романтизмъ зъ напрямомъ реальнымъ. Змѣстъ сего стихотвору єсть ось-такій: За одною молодою вдовою ходили козаки „ордою", — ходили дотôль, поки она породила дочку. Опôсля вдова пила й гуляла зъ жонатыми й парубками. Та отъ, минулись лѣта молодіи: мати вяне, а дочка червонѣє, выростає, — выросла Ганна кароока якъ тополя середъ поля. Тогдѣ полюбивъ єѣ рыбалка жвавый, кучерявый. Але-жь матери не вподобались тî любощѣ: она катувала дочку, называла єѣ байстрямъ, — сказано, стало ѣй заздро, що єѣ саму покидали вже хлопцѣ. Напувала дочку трутою, — не помогло; тогдѣ сказала ѣй: „Душно менѣ, ходѣмъ, дочко, до ставку купатись!" Пôшли до ставку. Ôдтакъ поетъ зъображає реально картину купаня. Рыбалка сидить на тôмъ боцѣ рѣки, дивить ся и млѣє... Ажь ось злюща мати впила ся въ довгî косы дочки... хвиля роздала ся, закипѣла, застогнала й обохъ покрыла. Тогдѣ пôрнувъ рыбалка въ воду, вырвавъ косы зъ заклятыхъ рукъ матери и вынѣсъ утоплену Ганнусю на берѣгъ; — поцѣлувавъ єѣ та й самъ втопивъ ся. Ôдъ того часу ставокъ чистый зарôсъ осокою, — не купають ся дѣвчата, обходять горою. Въ ночи выплыває зъ воды мати, сяде на тôмъ березѣ, а мѣжь-тымъ синя хвиля вы-

носить Ганнусю, щό сѣдае на пѣсочку. Выплывае й рыбалка, цѣлуе еѣ въ очи, та й поринае опять въ воду. Вѣтеръ спочивае, прокине ся и тихесенько въ осоки пытае: „Хто се? хто се?...“

Шевченко любувавъ ся довго въ романтичнôмъ напрямѣ литературнôмъ; про-те повертавъ иногдѣ й пôзнѣйше до такого писаня, коли ставъ уже зъображати картины побуту державного, національного й соціяльного. Такъ около 1857. р. написавъ ôнъ романтичнѝ стихотворы „Русалка“ (I, 201—202), „Лилея“ (I, 203—205) и „Калина“ (I, 205—207); тôлько-жь въ нихъ добачаемо творчу силу самого поета, щό вже ôдвертавъ ся ôдъ складаня поезіѣ простонароднои.

Мѣжь давнѣйшими стихотворами, котрѝ поетъ написавъ зъ поглядомъ на переказы людовѝ, вызначуе ся именно балляда „Тополя“ (I, 6—12). Засновкомъ еи суть народнѝ пѣснѣ про метаморфозу дѣвчины або молодицѣ въ тополю[1]). Хоча-жь въ сѣмъ стихотворѣ добачаемо всякѝ прикметы поезіѣ простонароднои, то все-таки легко замѣтити, що форму „Тополѣ“ зложивъ авторъ вельми симметрично и справдѣ артистично[2]).

Крôмъ деякихъ баллядъ написавъ Шевченко, освободившись зъ крѣпацтва, такожь прекрасный епичный стихотвôръ п. з. „Катерина“ (I, 25—45), щό его присвятивъ свому добродѣеви Василю А. Жуковскому на память 22. цвѣтня 1838. р. Въ сѣмъ стихотворѣ зъобразивъ поетъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щό сталась жертвою панскои розпусты й самоволѣ. Чорнобрôва Катерина полюбила москаля; — та отъ, затрубили въ походъ: москаль пôшовъ въ Туречину[1]), а Катрусю покрыли. Батько й мати выгнали дочку зъ хаты, щобъ пôшла пошукати въ Москвѣ свекрухи. Катерина покорилась тяжкôй доли, взяла дитину на руки и пôшла розпытувати шляхъ на Московщину. Въ зимѣ зустрѣла она москалѣвъ-салдатôвъ и пыталась, чи нема мѣжь ними чорнявого еи Ивана; але они сказали, що не знають, та стали ѣй глумитись. Коли-жь заревла страшна завирюха-хуртовина, то бѣдна Катерина зайшла въ хату лѣсничого. Ажь ось побачила она москалѣвъ, а попереду нихъ свого любого Ивана. Та ба, ôнъ не хоче пôзнати своеи Катерины та кричить по-московски: „Дура, атвяжиея! вазьмите прочь безумную!“ Коли-жь батько ôдцуравъ ся свого сына, то Катерина въ одчаю душѣ просила москалѣвъ, щобы взяли дитину зъ собою та ôддали старшому. Не взяли москалѣ дитины, а Катерина побѣгла боса лѣсомъ и опинилась въ ярѣ середъ ставу. „Прийми, Боже, мою душу, а ты мое тѣло!“ сказала она и шубовсть въ воду. Дитину найшли лѣсничѝ... Минуло ôдтакъ кôлька лѣтъ, якъ до Кіева йшовъ слѣпый кобзарь; сѣвъ спочивати, а биля него кунявъ на сонци его поважатый, торбинками обвѣшаный. Саме-тогдѣ ѣхавъ шляхомъ берлинъ шестернею, а въ берлинѣ господыня зъ паномъ и сѣмьею. Берлинъ опинивъ ся проти старцѣвъ; побѣгъ чорнобрôвый Ивась, бо зъ ôконця панѣ махнула рукою и давала грошѣ гарному хлопчинѣ. Глянувъ панъ та ôдвернувъ ся, пôзнавъ бо карѝ очи, чорнѝ бровенята своеи Катрусѣ, — пôзнавъ батько свого сына... Берлинъ рушивъ, а Ивася покрыла курява.

[1]) Порôвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ. Часть III. а., стор. 170—172. — „Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа“. Составилъ А. Лоначевскій. Кіевъ 1875; стор 256.

[2]) Омелян Огоновський, „Критично-естетичний погляд на балляду Тополя“. („Правда“, Рочник VI. У Львові 1873; стор. 456—464.)

[1]) Шевченко намалювавъ Катерину, зъобразивши еѣ, якъ она розпрощалась зъ москалемъ и верталась въ село.

Въ епичнôмъ сѣмъ стихотворѣ Катерина покрытка являе ся мученицею супроти москаля, що занапастивъ еи долю. Про-те годѣ ѣй дорѣкати, що она въ крайнôй розпуцѣ положила свою дитину на шляху кажучи: „Оставай ся шукать батька, а я вже шукала!“ Катеринѣ не було чого жити на свѣтѣ, а малымъ сиротою могли пѣклуватись добрû люде.

Межи творами Шевченка вызначуе ся Катерина найкрасшими поетичными образами, спокôйными высоко-умными рефлексіями и чудовою мельодійною мовою. Про-те сею поемою зъеднавъ собѣ Тарасъ уже въ сороковыхъ рокахъ широку славу не тôлько на Украинѣ, але й въ Московщинѣ. Опроче въ сѣмъ стихотворѣ проявляе ся не тôлько гôрка правда суспôльного житя, але й глубша идея побуту національного. Поетъ зъявивъ тутъ неначе въ аллеґоріи долю Украины, занапащену могучою Москвою.

Бôльше реальною есть „Наймичка“ (I, 138—154), ба, М. Драгомановъ зове еѣ „найпростѣйшою и найреальнѣйшою зъ усѣхъ поемъ Шевченка“[1]). Коли-жь Полякъ Леонардъ Совиньскій сю поему дуже высоко цѣнить[2]), то Украинець К. Шейковскій уважае еѣ „совершенно безжизненною и въ основѣ своей совершенно не народною“[3]). Ôнъ замѣчае, що женщина, пôдкидуюча

[1]) „Громада“. Українська збірка. № 4. Женева 1879; стор. 137.

[2]) Порôвн. отъ-сû слова Совиньского: „Powieść p. t. Najemnica (Najmyczka) jest siostrą rodzoną poprzedzającej (Katarzyny), lecz z pomysłu stokroć szczytniejsza“. — „Opowiadanie to, skreślone z biblijną rzewnością i prostotą, przewyższa wszystkie inne utwory Szewczenki pod względem myśli niepokalanie chrześcijańskiej“. („Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861; str. XL; XLIV—XLV.)

[3]) „Опытъ южнорусскаго Словаря“. Трудъ К. Шейковскаго. Кіевъ 1861; выпускъ I., стор. XIV.

свою дитину, не належить до народу украиньского. Ôдтакъ Н. И. Петровъ зъявляе[1]), що „Наймичка“ Шевченка основуе ся на романсѣ Пушкина „Подъ вечеръ осенью ненастной“[2]), въ котрôмъ вводить ся на сцену молода покрытка, що въ осѣннôй ночи сумуе-горюе и нишкомъ пôдкидае свою дитину на порôгъ чужои хаты. А вже-жь въ кождôй литературѣ зустрѣчають ся такû казки про нещасну покрытку. Шевченко корыстувавъ ся симъ мотивомъ поезіѣ простонародной тôлько въ прологу, а ôдтакъ въ самôй поемѣ розвинувъ чудову идиличну картину простонародного побуту на Украинѣ. Пôдкинену дитину найшли за ворôтьми дѣдъ Трохимъ и баба Настя, що тихенько собѣ въ хуторѣ жили, всього придбали, але не мали дѣточокъ. Охрестили дитину и назвали еѣ Маркомъ, а якъ минувъ рôкъ, то молода молодиця прийшла на той хутôръ благодатный, проситись у наймы. Поеднались. Наймичка Ганна бавить дитину и не каже нѣкому, що малый Марко есть еи сыномъ. Марко ростевыростае, ба вже й чумакуе, и ôдтакъ высватали ему таку кралю, що хочь за гетьмана то не соромъ. Мѣжьтымъ умерла бабуся Настя, а дѣдъ зъ Маркомъ просивъ Ганны, щобъ на весѣлю була за матѣрь. Хочь благавъ старый, хочь Марко плакавъ, наймичка не хотѣла бути за матѣрь на весѣлю у богатыхъ людей. Передъ весѣльомъ пôшла въ Кіѣвъ, помолитись Богу, а якъ вернулась, то молода Катерина и Марко повитали еѣ неначе матѣрь. Ще й опôсля ходила Ганна въ Кіѣвъ на прощу, а якъ четвертый разъ ôдтôль вернулась, то занедужала й

[1]) „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 363.

[2]) „Сочиненія А. С. Пушкина“. С.-Петербургъ 1887; томъ III; стор. 5—7. — Кулѣшь пише про Шевченка, що Пушкина ôнъ знавъ на-память, дарма, що писавъ не его мовою, не его складомъ. („Основа“, 1862; сѣчень, стор. 60[3].)

сказала Катеринѣ, що тяжко вмирати въ чужôй теплôй хатѣ. Саме-тогдѣ бувъ Марко въ дорозѣ, — Ганна сумувала, що ôнъ довго забаривъ ся и, сохрань Боже, може й занедужавъ. Уже наймичку запричащали, вже й маслосвятіє служили, — не помогло. Старый Трохимъ ходивъ мовь убитый, а Катерина зъ болящои й очей не зводила. И озвалась Ганна: „Доню Катерино! чи ще Марко не приѣхавъ? Охъ! якъ бы я знала, що дôжду ся, що побачу, то ще-бъ пôдождала!“ Ажь ось приѣхавъ Марко, та довѣдавшись, що Ганна тяжко нездужае, ввôйшовъ мерщѣй въ хату. „Слава — слава Богу!“ сказала вмираюча наймичка, якъ побачила Марка. Велѣла ему наближитись а Катрѣ выйти зъ хаты. Тогдѣ зъявила передъ сыномъ велику тайну свого житя: „Марку!“ сказала она, „подиви ся на мене! — я не Ганна, не наймичка, — я... я твоя мати!“ — Зомлѣвъ Марко, — до матери, — а мати вже спала...

Читаючи сю поему всякій переймае ся якимись любыми солодощами душѣ изъ-за згадокъ житя патріярхального, и великимъ дивомъ дивуе ся саможертвѣ наймички Ганны, щô за-для щастя сына весь вѣкъ каралась въ чужôй хатѣ. Хоча-жь „Наймичка“ вызначуе ся чудовыми идиличными образами и библійною простотою, то все-жь „Катерина“ мае высшу стôйнôсть литературну.

Натякнувши въ „Катеринѣ“ на тее, що Украина пôдъ кормигою Москвы не мае щасной долѣ, Шевченко затуживъ за давными часами козацкои славы и въ кôлькохъ стихотворахъ спôмнувъ добрымъ словомъ про давну гетьманщину. Сю свою тугу за славою гетьманщины высказавъ поетъ именно въ двохъ стихотворахъ: „До Основяненка“ и „Тарасова нôчь“[1]). Такъ въ думцѣ „До Основяненка“ (II, 1—4) читаемо отъ-се:

[1]) Оба сѣ стихотворы зложивъ поетъ вельми артистично, наблюдаючи естетичну мѣру въ писаню епичнôмъ.

Не вернуться сподѣваній,
Не вернеться воля,
Не вернеться козачина,
Не встануть гетьманы,
Не покрыють Украину
Червоні жупаны.

А въ стихотворѣ „Тарасова нôчь“ (II, 4—8)[1]) зъявивъ Шевченко ось-таку козако-фильску думку:

Була колись гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись панували,
Та бôльше не будемъ...
Тôи славы козацькои
По-вѣкъ не забудемъ!

А вже-жь найбôльше звеличивъ поетъ козачину въ епичнôмъ творѣ „Гамалія“ (I, 13—18). Козаки въ Скутарѣ побивають ся неволею и тужать, що нема нѣ вѣтру, нѣ хвилѣ изъ Украины. Спѣвъ невольникôвъ учувъ Босфоръ, — ажь затрясъ ся, бо зъ-роду не чувъ козацкого плачу, — застогнавъ широкій и ревучи пославъ хвилю далеко у синее море. И море ревнуло Босфорову мову, у Лиманъ погнало, а Лиманъ подавъ на хвилѣ Днѣпрови тую журбу-мову... И вкрыли Днѣпро байдаки, а козаки спѣваючи плыли въ помôчь братамъ-невольникамъ. Попереду кермувавъ байдакомъ Гамалія. — Византія и Скутара дрѣмае въ гаремѣ-раю; Босфоръ клекотить, неначе скаженый; реве гарматами Скутара; козацтво преться безъ ваги, — и покотились яничары. Га-

[1]) „Тарасовою нôчю“ зове ся битва Переяславска (1628), коли-то козацкій гетьманъ Тарасъ Трясило поборовъ коронного гетьмана Конецпольского. Пôсля веселощій въ свято Божого Тѣла Поляки спочивали въ обозѣ своѣмъ, ажь ось зъ-нечевя напали на нихъ козаки и розбили ихъ до-тла.

…ція гуляє мовь по пеклу и вызволяє козаковъ зъ ту…кои неволѣ. Хлопцѣ зôйшлись, люльки зъ пожару за…кили, — всѣли на байдаки и поплыли домôвь, рвучи …вонѝ горы-хвилѣ.

Мова сеи думы єсть вельми ядрениста, а живѝ обра…творять неначе панораму найкрасшихъ картинъ при…оды й бувальщины.

Коли-жь поетъ сидѣвъ невольникомъ въ Новопе…ровскôй крѣпости, то въ уявѣ своѣй бачивъ козаковъ …могилѣ и про-те спѣвавъ сумовито:

Дивлю ся — въ могилѣ усе козаки:
Якій безголовый, якій безъ руки,
А хто по колѣна неначе одтятый;
Лежять собѣ хлопцѣ, мовь у теплôй хатѣ.
— — — — — — — — — — —
Усѣ тѝ могилы, — усѣ оттакѝ:
Начиненѝ нашимъ благороднымъ трупомъ,
Начиненѝ туго... Оце воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона въ-купѣ
Зъ нами козаками... (I, 324.)

Правда, що Шевченко поставивши собѣ пытанє: …де подѣлась доля-воля, бунчуки, гетьманы?" — ôдпо…вѣвъ: „де подѣлось? изгорѣло!" (II, 5) — одначе єму …давалось, що слава козачины могла вернутись, що Украи…а могла при гетьманѣ Иванѣ Мазепѣ вызволитись зъ …ôдъ кормиги Москвы. Про-те въ стихотворѣ „Полу…отко" зъявивъ поетъ ось-таку тужливу думку:

Чи засьяють нашѝ шапки
На вкраинськôмъ поли?
Чи гулятимуть козацькѝ
Шаблѣ на просторѣ?
Не заснула бы нѣколи
Козацькая слава,

Якъ-бы зъ шаблями при Иванѣ
Вся Украйна встала! (II, 77.)

Коли-жь минулась козачина, то явились гайдамаки, що по словамъ Шевченка „встали за святую правду й волю, и розкували закованый у кайданы народъ темный" (II, 63). Тому-то й провôдниковъ колѣєвщины величає поетъ славными мужами, называючи Гонту „мученикомъ праведнымъ", а Залѣзняка „душею щирою" (I, 93). Поетъ каже, що тогдѣ по всѣй Украинѣ було „лихо гôрше пекла", — що закованѝ руки розвязались та ôддали „кровь за кровь и муки за муки", ôдтакъ дивує ся ôнъ, „що того-жь батька дѣти не вмѣли, не хотѣли жити та братать ся", — „серце його болить, якъ згадає, що старыхъ Славянъ дѣти впились кровю". (I, 102.)

Поетъ розказавъ за дѣдомъ своимъ козацьку славу такъ навмання безъ книжньои справы. Ôнъ згадує, що въ недѣлю батько бувало просить дѣда, щобъ той розказавъ про колѣєвщину, якъ колись бувало, якъ Залѣзнякъ и Гонта Ляхôвъ покарали. И оповѣдавъ дѣдусь про теє, якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла... Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли, и Тарасови малому неразъ довелось за титаря плакать[1]) (I, 128). Бо-жь погуляли гайдамаки, добре погуляли, трохи-не рôкъ шляхецькою кровю напували Украину, та й замовкли, — ножѣ пощербили... Сумно-сумно гайдамаки залѣзную силу поховали, насыпали высоку могилу; заплакали, розôйшли ся, ôдкôля взяли ся (I, 129). Посѣяли гайдамаки въ Украинѣ жито, та не вони його жали, — нема правды, не выросла; кривда повиває... (I, 130.)

---

[1]) Титаря церкви Ôльшаньскои, батька Оксаны, вбили конфедераты польскѝ.

Се головнї думки поемы „Гайдамаки“, высказанї самымъ Тарасомъ. Предметъ єи справдѣ страшный, — одначе ужаснї сцены рѣзнѣ й руины вмѣвъ поетъ влагодити то чудовыми идиличными образами (стрѣча Галайды зъ титарôвною Оксаною; I, 74—78), то веселымъ спѣвомъ кобзаря и гулянкою гайдамакôвъ (I, 108—115), то елеґійными рефлексіями самого поета (I, 102. 129). Коли-жь контрасты тѣни и свѣтла зливають ся тутъ въ гармонійну цѣлôсть, то й ефектъ всеи поемы є справдѣ величный.

Хоча-жь критика украиньска[1]), польска[2]) ба й французка[3]) похвально выражає ся про литературну стôйнôсть сеи поемы, то однако Иванъ Франко вважає „Гайдамакôвъ“ слабымъ творомъ поетичнымъ. У „Сьвітѣ“ Львôвскôмъ пише ôнъ (1881. р.), що Шевченко не порозумѣвъ значѣня колѣєвщины (стор. 159), по-за-якъ гайдамачина була выбухомъ боротьбы соціяльнои, не патріотичнои, — була тôлько однымъ моментомъ гайдамацкого руху (стор. 160), — що ôнъ выбравъ тему не конче пригôдну до епичного обробленя и не конче згôдну зô своєю природою и зъ характеромъ свого таланту, та що зъ рôзныхъ причинъ понявъ ôнъ сю тему фальшиво

1) К. Шейковскій пише: „Если-бы Шевченко и ничего больше не написалъ кромѣ этой піесы (Гайдамаковъ), то и она одна могла-бы увѣковѣчить его имя. Она представляетъ рядъ великолѣпныхъ жизненныхъ картинъ, полныхъ драматизма. Сцены эти смѣло можно поставить рядомъ съ лучшими Шекспировскими сценами“. („Опытъ южнорусскаго Словаря“. Кіевъ 1861. Выпускъ первый; стр. XIV.) — Порôвн. „Гайдамаки“ (поема Т. Шевченка). Студіум проф. д-ра Омеляна Огоновського. („Правда“. У Львові 1879; стор. 164—174; 219—229; 286—296; 351—357.)

√ 2) „Taras Szewczenko“. Życie i pisma jego. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 29—40.

√ 3) Émile Durand, „Le poète national de la petite-Russie Chevtchenko“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV., p. 937.)

и обробивъ єѣ слабо (стор. 172). По думцѣ И. Франка причина сихъ похибокъ була именно тая, що Шевченко вытворивъ собѣ націонализмъ козацкій, пôдпертый хибною історією[1]), котрый-то націонализмъ спонукувавъ єго шукати идеалу житя Украины въ минувшости и выспѣвати той идеалъ въ великôй поемѣ.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, Шевченко зрозумѣвъ таки добре значѣнє колѣєвщины. Въ „Передмовѣ“ бо до „Гайдамакôвъ“ пише ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Весело послухать слѣпого кобзаря, якъ ôнъ заспѣває думу про те, щó давно дѣялось, — якъ бороли ся Ляхи зъ козаками... Весело, — а все-таки скажешь: „слава Богу, що минуло!“ а надто якъ згадаєшь, що мы однои матери дѣти, що всѣ мы Славяне. Серце болить, а розсказувать треба: нехай бачать сыны и внуки, що батьки ихъ помилялись, нехай братають ся знову зъ своими ворогами, нехай житомъ-пшеницею, якъ золотомъ покрыта, нерозмѣжованою останеться на вѣки одъ моря и до моря славяньская земля“. (I, 136—137). Опроче самъ И. Франко признає, що Галайда, вбиваючи Ляхôвъ, робивъ тôлько святе, патріотичне дѣло (стор. 172). Ôдтакъ легко спôзнати, що тема „Гайдамакôвъ“ була зовсѣмъ згôдною зъ природою Тараса й зъ характеромъ єго таланту. Вже-жь бо трудно погодитись зъ симъ критикомъ, мабуть-то Шевченко вмѣє плакати, жалѣти, тужити, гнѣватись, але не вмѣє спокôйно оповѣдати, малювати словами. Хиба-жь частины поемы, написанї пôдъ заголовкомъ „Титарь“ (I, 74—80) „Лебединъ“ (I, 115—118) не зъявляють епичного спокою? хиба-жь оповѣданє про „Гонту въ Умани“ (I, 119—127) не вызначує ся всякими прикметами найкрасшого епичного писаня?

1) Тою хибною історією вважає И. Франко „Історію Русовъ“. (Гляди Історію литературы рускои, ч. I., стор. 392—393.)

Дальше годѣ притакнути критикови, мабуть-то-бъ Шевченко зъ рôзныхъ причинъ понявъ фальшиво тему „Гайдамакôвъ." Франко хотѣвъ бы, щобы поетъ представивъ тôлько боротьбу социяльну; про-те каже ôнъ, що коли-бъ се було сталось, то Тарасъ мôгъ бы бувъ сотворити справдѣ безсмертне дѣло (стор. 172.) По думцѣ критика зачавъ Шевченко свою поему социяльнымъ контрастомъ: богатого жида и его слуги-попыхача Галайды, одначе вже зъ появленемъ польскихъ конфедератôвъ зъ боротьбы социяльнои стае боротьба національна (стор. 160). — Намъ же здае ся, що коли-бъ Шевченко представивъ тôлько боротьбу социяльну, то въ такôмъ случаю тема Гайдамакôвъ справдѣ була-бъ не пригôдною до епичного оброблення. Коли-жь поетъ въ гайдамачинѣ видѣвъ боротьбу національну, то на закидъ: „гайдамаки не воины, — розбôйники, воры, пятно въ нашôй исторіи" — мôгъ ôнъ въ „Холоднôмъ Ярѣ" ôдповѣсти: „брешешь, людоморе! за святую правду, волю розбôйникъ не стане!" (II, 63). Додати ще годить ся, що тогдѣ, якъ Шевченко писавъ „Гайдамакôвъ" (1841. р.) не ôдбувалась въ его души боротьба мѣжь козацко-украиньскимъ патріотизмомъ та мужицкими симпатіями, по-за-якъ симпатіѣ мужицкѝ стали проявлятись въ поезіяхъ Шевченка именно тогдѣ сильно, коли ôнъ бувъ невольникомъ-салдатомъ. Тому-то не можь згодитись зъ такою думкою, мабуть-то-бъ патріотична струна Шевченка почала звенѣти фальшивымъ звукомъ, коли писавъ „Гайдамакôвъ."

Въ кôнци нѣякъ не можь казати за проводомъ И. Франка, що интересъ въ „Гайдамакахъ" двоить ся, коли не троить ся, — що нема тутъ єдности дѣйства (стор. 171). Вже-жь Галайда выступае местникомъ пôдъ проводомъ Залѣзняка, а ôдтакъ самъ Залѣзнякъ въ Умани

уступае на другій плянъ крôвавого образа супроти страшного местника Гонты. Въ поемѣ сѣй не було-бъ єдности дѣйства й интересу хиба лишь тогдѣ, коли-бъ авторъ давъ бувъ своѣй поемѣ заголовокъ „Гонта"; — коли-жь назвавъ єѣ „Гайдамаками", то ачейже нѣчого тутъ не двоить ся, анѣ не троить ся, по-за-якъ уже й самъ критикъ признавъ, що въ поемѣ именно „месть цѣлого люду украиньского напередъ высувае ся"[1]).

Такъ отже треба признати, що „Гайдамаки" Шевченка высоку мають литературну стôйнôсть, та що супроти нихъ поемы „Сонъ", „Неофиты", „Марія" суть слабшими стихотворами[2]).

Сей нашъ поглядъ на „Гайдамакôвъ" кôнчимо слѣдуючою замѣткою Володимира Барвѣньского: „Гайдамачину треба узнати подѣею народньою вже за-для того, що вытворилась вона въ нашôмъ краю (се-бъ-то на Украинѣ), мѣжь нашимъ народомъ и за-для краевыхъ причинъ, хочь не засягла усѣхъ верствъ народнихъ. Не спадае вона соромомъ на нашу исторію, такъ якъ мы єѣ не выкликали, а гайдамацькій пролетаріятъ змуше-

---

[1]) Коли-жь И. Франко назвавъ „Гайдамакôвъ" Шевченка „слабымъ творомъ поетичнымъ", то не дивота, що ôнъ и студію Омеляна Огоновского про „Гайдамакôвъ" („Правда", 1879) уважавъ невдатною. (Порôвн. его „Причинки до оціненя поезій Тараса Шевченка." I. „Гайдамаки" — у „Сьвіт-ѣ" 1881. р., стор. 158—161; 171—172.) Се-жь тôлько дивно, що ôнъ зрозумѣне генезы поетичного напряму Тарасового лишь собѣ приписуе, дарма, що сѝ погляды на розвôй поетичнои вдачѣ Шевченка высказавъ М. Драгомановъ уже въ 1879. р. („Громада". Украјінська збірка Нр. 4. Женева 1879; въ статьѣ „Шевченко, украјінофіли ј соціалізм", стор. 101—230.)

[2]) И. Франко каже, що верхъ поетичного творчества Шевченка мы бачимо въ его поемахъ политичныхъ („Кавказъ", „Сонъ"), въ „Неофитахъ", „Маріи", и особливо въ „Думкахъ". („Сьвіт", стор. 172.)

ный до конечнои обороны переступивъ тôлько границѣ сеи обороны!" — „У тôй боротьбѣ козацтва изъ шляхтою стояли по сторонѣ козакôвъ не однѝ гольтяпаки, а йшли за ними и поважнѝ селяне та мѣщане. Та й коли-бъ навѣть признати, що зъ козаками йшли тôлько однѝ голопятники, такъ чія-жь се була робота, що на Руси-Украинѣ, де нѣ поступило козацтво, всюды знаходило сотнѣ и тысячѣ сихъ обôдранцѣвъ, що за Хмельницького мало-що-не вся Русь-Украина выявилась такою розбишацькою?[1]) Не вже-жь козаки розплодили сей павперизмъ въ земли, щó молокомъ и медомъ плыла та слыла обѣтованою землею?"[2])

Давна гетьманщина не довго була идеаломъ козакофильскихъ думокъ Тараса. Ôнъ зрозумѣвъ небавомъ, що деякѝ гетьманы не дбали про добро народу, про-те въ стихотворѣ „Сонъ" вкладае въ уста сивенького дѣдуся отъ-сѝ слова: „Недоумы! занапастили Божій рай! гетьманщина!..." (II, 101.) Именно въ думцѣ „Розрыта могила" Украина дорѣкае тяжко Богданови Хмельницкому, що ôнъ запропастивъ долю й волю своеи матери. Ось и докôрливѝ слова безталаннои неньки:

Ой Богдане, Богданочку!
Якъ-бы була знала, —
У колысцѣ-бъ придушила,
Пôдъ серцемъ приспала!
Степы мои запроданѝ
Жидови, Нѣмотѣ,
Сыны мои на чужинѣ
На чужôй роботѣ. (II, 54.)

Все-жь таки не мôгъ поетъ забути про славу козацку, и про-те ще около 1859. р. тужачи въ Петербурзѣ

[1]) Самъ И. Франко признае, що „рухъ гайдамацькій тлѣвъ трохи-не ôдъ часôвъ Хмельницького". („Сьвіт", стор. 160)

[2]) „Правда". Рочник IX. 1876; стор. 516. 566.

за Украиною высказавъ ôнъ въ думцѣ своѣй отъ-сѝ патріотичнѝ слова:

Нехай думы козацькіи
Въ Украйнѣ витають —
Тамъ широко, тамъ весело
Одъ краю до краю...
Якъ та воля, щó минулась,
Днѣпръ широкій — море,
Степъ и степъ, ревуть пороги,
И могилы-горы:
Тамъ родилась, гарцювала
Козацькая воля;
Тамъ шляхтою, Татарами
Засѣвала поле... (I, 346.)

Мѣжь-тымъ заявлявъ Шевченко свои симпатіѣ славнымъ Запорозцямъ, котрѝ колись „ажь до моря степъ широкій крыли" (I, 60.) Про нихъ спôмнувъ ôнъ добрымъ словомъ вже въ стихотворѣ „Иванъ Пôдкова" (I, 4—6)[1]), ба й въ „Невольнику" (I, 157—177) зъобразивъ поетъ сѣчовика, котрому Турки-яничары выпекли очи горячимъ залѣзомъ. Ôдтакъ въ „Москалевôй криницѝ" сказано про Запорозцѣвъ, що „не було й не буде такихъ людей" (I, 334).

Такъ отже зъ-годомъ-перегодомъ въ давнôй бувальщинѣ козацкôй Шевченко не добачавъ уже засновку до своихъ стихотворôвъ, изъ-за чого ôнъ заявивъ, що „заснула Вкраина, бурьяномъ укрылась", — що она „дѣтямъ надѣю въ степу оддала, а надѣю вѣтеръ по полю розвѣявъ" (II, 10).

Коли-жь Микола Костомарôвъ засновавъ политичне товарнство св. Кирила и Методія, то поетъ ставъ голов-

[1]) Стихотвôръ „Иванъ Пôдкова" есть лишь частиною бôльшои поемы, котрои Шевченко въ писаню своѣмъ не довершивъ.

нымъ речникомъ высокихъ идей сего славянофильского кружка. Саме-тогдѣ написавъ ôнъ поему „Иванъ Гусъ“ (II, 29—36) та „Дружнее посланіе до мертвыхъ, и живыхъ, и ненарожденныхъ землякôвъ, въ Украинѣ и не въ Украинѣ сущихъ“ (II, 64—71). Тую поему присвятивъ ôнъ (22. падолиста 1845. р.) Павлови Йосипови Шафарикови. Поетъ згадуе тутъ про тее, що „Нѣмота запалила велику хату, и сѣмью Славянъ тыхъ славныхъ порôзнила и тихо-тихо упустила усобиць люту змію“. Але-жь правда Славянъ не потонула въ нѣмецкôй пучинѣ, тому-що на давнôмъ пожарищи искра братства тлѣла-дотлѣвала, дожидала рукъ твердыхъ та смѣлыхъ, и дождалась“. Ôдтакъ каже Шевченко, що Шафарикъ „прозрѣвъ въ попели глыбоко огонь добрый смѣлымъ серцемъ, смѣлымъ орлимъ окомъ, и засвѣтивъ свѣточь правды, волѣ“. И пробудились Славяне до нового житя и „братъ зъ братомъ обняли ся, и проговорили слово тихои любови“. Коли-жь „въ одно море потекли славянськіи рѣки“, то бажае поетъ, щобъ „усѣ Славяне стали добрыми братами и сынами сонця правды“.

Высказавши сї славянофильскї думки въ посвященю поемы Шафарикови Шевченко зъобразивъ величну стать Констанського еретика Ивана Гуса, щó „поборовъ ся за правду“. Одначе въ „Кобзарѣ“ напечатано тôлько двѣ частины сеи поемы, всѣ же прочї запропастились переходячи зъ рукъ до рукъ, коли авторъ бувъ невольникомъ и не мôгъ доглядати творôвъ своеи музы.

Але-жь побôчь теорій про всеславянство зъявивъ поетъ въ тôмъ часѣ также здоровї гадки про національне и просвѣтне ôдроджене своихъ землякôвъ. Сї гадки высказавъ ôнъ въ „Дружнѣмъ Посланію“, котре вважае ся неначе евангеліемъ въ народнôмъ житю Украинцѣвъ. Провôдну идею въ сѣмъ дидактичнôмъ писаню зрозумѣвъ добре Илія Кокорудзъ, написавши се щó слѣдуе: „Основною гадкою Посланія[1]) есть зазывъ, щобъ всѣ Украинцѣ, паны й хлѣборобы, просвѣченї й темнї обнялись разомъ и пôдносили добробытъ спôльный и правдиву просвѣту; щобъ паны и просвѣченї не вдоволялись тôлько либеральными фразами, але щобъ и на дѣлѣ робили се, щó народови помочи може, щобъ меншї братя учили ся и твердыми руками а вольными устами поцѣловали своихъ вольныхъ дѣтей“[2]). Коли-жь М. Драгоманôвъ форму „Посланія“ уважае „примѣромъ розтрѣпаности“[3]), се-бъ-то писаня недоладного, то Кокорудзъ замѣчае[4]), що сей стихотвôръ написано по пляну напередъ уложеному, по-за-якъ „въ кождôй зъ трохъ частій видимо гармонійно-повторяючу ся головну мысль: землякѝ злї, тому грозить катастрофа; потреба отже поправы и любови, щобъ лиху долю усунути“. Ôдтакъ по думцѣ сего молодого учителя проявляють ся въ „Посланію“ три головнї части: 1) вступъ, щó сягае до слôвъ „въ своѣй хатѣ — своя й правда, и сила, и воля“ (II, 64—65); — 2) середня арґументаційна часть, сягаюча до слôвъ: „учѣте ся, браты мои, думайте, читайте!“ (65—70); — 3) закôнчене (70—71). Середуща-жь часть розпадае ся на три меншї частины: а) ôдъ слôвъ: „нема на свѣтѣ Украины“ — ажь до слôвъ: „якъ-бы вы вчились, такъ якъ треба, то й мудрость бы була своя“; — б) до слôвъ: „доборолась Украина до самого краю“; — в) до слôвъ: „учѣте ся, браты мои...“[5])

[1]) Кокорудзъ зове „Посланіе“ поемою.

[2]) „Посланіе“ Шевченка. Естетично-критична студія Илїѣ Кокорудза. („Зоря“, 1885; стор. 202.)

[3]) „Громада“. 1879; № 4; стор. 187.

[4]) „Зоря“, 1885; стор. 225.

[5]) ibid., стор. 202—203.

Въ другôй части дидактичного сего стихотвору сказавъ поетъ панамъ украиньскимъ именно отъ-сей гôркй слова правды:

Якъ-бы вы вчились такъ якъ треба,
То й мудрость бы була своя;
А то залѣзете на небо:
„И мы — не мы, и я — не я!
И все те бачивъ, все те знаю:
Нема нѣ пекла, анѣ раю,
Немаε й Бога, тôлько я,
Та куцый Нѣмець узловатый,
Та й бôльшь нѣчого..." (II, 66—67.)

Сими словами дорѣкаε Тарасъ тымъ недовченымъ землякамъ, котрй захопили де-що зъ письмъ нѣмецкихъ философôвъ и французкихъ енцикльопедистôвъ, та й стались моральными калѣками й недовѣрками. Тымъ недоумамъ помѣшалось въ головѣ именно тогдѣ, коли въ философіи Фіхтого прочитали отъ-сю тезу: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht-Ich"[1]). Изъ-за того каже Шевченко, що они лѣзуть на небо та собѣ погукують: „И мы — не мы, и я — не я!" А вже-жь найбôльшій докôръ заявивъ поетъ потомкамъ колишнихъ гетьманôвъ и въ загалѣ панамъ украиньскимъ, коли сказавъ, що ясновельможнй гетьманы то „рабы, пôднôжки, грязь Москвы, Варшавське смѣття!" И справдѣ „не гетьманы, не поодинокй лицарскй одважнй дѣла козакôвъ суть славою Украины, але идея волѣ, незалежности, рôвности, братерства цѣлого народу украиньского, котру-то идею скривили поодинокй гетьманы въ своихъ еґоистичныхъ цѣляхъ[2]).

[1]) Порôвн. статью Ом. Огоновского п. з. „Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі Т. Шевченка". („Правда", 1873; стор. 31.)

[2]) И. Кокорудзъ, „Зоря", 1885; стор. 214.

Коли Шевченко перенявъ ся живо гуманными идеями товариства Кирило-Методіεвского, то ачейже неразъ насувалась εму думка: „хто взявъ волю Украинѣ". И ось вытворивъ ся въ нѣмъ антаґонизмъ до царизму. Тогдѣ-то ставъ поетъ зъявляти правдивый патріотизмъ украиньскій, по-за-якъ позбувъ ся старокозацкои εго закраски. И написавъ ôнъ двѣ поемы „Сонъ" (II, 12—28) и „Кавказъ" (II, 55—61), въ котрыхъ выступивъ ворожо противъ самоволѣ царскои. Та й не диво, що поетъ, бувши колись крѣпакомъ, зъобразивъ дѣѣ царизму чорными барвами, бо „якъ часы вôльного козацтва представлялись народови въ найкращôмъ, такъ неволя у царя въ найчорнѣйшôмъ свѣтлѣ"[1]).

Коли-жь де-хто уважаε стихохвôръ „Сонъ" одною зъ найбôльшихъ и найкращихъ поемъ Шевченковыхъ[2]), то Михайло Драгомановъ заявляε, що „Сонъ" може назватись примѣромъ „розтрѣпаности поета"[3]). И справдѣ, хочь поодинокй думки сеи поемы суть вельми гарнй, то однако нема орґаничнои цѣлости въ сѣмъ творѣ поетичнôмъ, не видно епичного супокою и одвѣтнои перспективы въ змальованю поодинокихъ образôвъ сеи поемы. А вже-жь судъ И. Франка про литературнй прикметы сего епичного твору не може зватись одностôйнымъ: се бо сказано въ 10. числѣ Львôвского „Сьвіта" (стор. 172), що верхъ поетичного творчества Шевченка бачимо въ εго поемахъ политичныхъ „Кавказъ" и „Сонъ", а ôдтакъ въ 11. числѣ сеи часописи читаεмо (стор. 197), що „Сонъ"

[1]) Григорій Цеглиньскій, „Шевченко и ёго сучасна критика". („Правда", 1880; стор. 55.)

[2]) С—ко (Федôръ К. Волковъ) въ статьѣ „Т. Г. Шевченко і його думки про громадське житьтья". („Громада". 1879. № 4; стор. 75.)

[3]) „Громада". 1879. № 4; стор. 187.

єсть одна зъ найслабшихъ штукъ, якѝ выйшли зъ-пôдъ пера Шевченка. Все-жь такъ важнымъ єсть отъ-сей поглядъ Франка на оба тѝ стихотворы: „Въ Снѣ Шевченко стоить бôльше на нацiональнôмъ украиньскôмъ ґрунтѣ: Украина нагадуєсь йому все и всюды, — єи горемъ наболѣла цѣла його истота; тыхъ, хто катуе и катувавъ ѣѣ, бнъ проклинає съ цѣлымъ жаромъ болющого серця; Сонъ — се велике оскарженє „темного царства" за теперѣшнѝ и минувшѝ кривды Украины, оскарженє пôднесене зъ бôльше (хоть не выключно) партикулярного становища — украинства. Кавказъ же побудованый вже на ширшôй, можна сказати, на загально-людськôй основѣ. Всяка боротьба за волю, всяка боротьба противъ „темного царства" находить прихильника въ нашôмъ поетѣ; Кавказъ — се огниста инвектива противъ „темного царства" изъ становища загально-людського, се може найкрасше свѣдоцтво щирого людського чувства поета..."[1])

Иншои думки єсть Ф. Свистунъ. Ôнъ каже, що „политическiи воззрѣнiя Шевченка весьма попутаны и неясны", що „Шевченко отдалился отъ воззрѣнiй своего народа и станулъ на почвѣ ненародной, выступая противъ власти монархической". Ба, Свистунъ добачає въ авторѣ „Сну" и „Кавказа" наклôнъ до „нигилизму", по-заякъ бнъ бувъ „неприклоннымъ державѣ, духовенству, чиновникамъ, войску, — неприклоннымъ монархiи и республицѣ"[2]). Та не диво, що Свистунъ пôдносить противъ поета такiй докôръ; бнъ бо вытворивъ собѣ дивный по-

[1]) „Причинки до оцiненя поезiй Тараса Шевченка". („Сьвiт", 1881; число 11. и 12; стор. 197.)

[2]) „Чѣмъ есть для насъ Шевченко?" Критичное розсужденiе Ф. С. Львовъ 1885; стор. 72. 83. 86.

глядъ на устрôй державный, бажаючи, щобъ цѣла Европа покорилась кормизѣ одного володаря[1]).

Своєи ненависти до царизму не кидавъ Шевченко до кôнця житя. Ôдтакъ въ 1857. р. написавъ бнъ поему „Неофиты" (II, 166—187)[2]). Въ сѣмъ епичнôмъ стихотворѣ зъобразивъ поетъ, що нарôдъ украиньскiй загибає въ неволи, рôвно якъ колись и неофиты въ першихъ вѣкахъ христiянства мученѝ бували ôдъ могучихъ римскихъ императорôвъ.

„Неофитôвъ" оцѣнивъ у-перве Евгенiй Згарскiй[3]); ôдтакъ Омелянъ Огоновскiй подавши критично-естетичный поглядъ на сю поему написавъ въ-кôнци се щó слѣдує: „Неофитôвъ Шевченка назвали-бъ мы радше политичною аллеґорiєю, нѣжъ поемою. Цѣла такъ звана поема творить неначе панораму, щó складає ся зъ 15 образкôвъ. Деякѝ образки суть дѣйстно гарнѝ и выкôнченѝ, але бôльша ихъ часть тôльки нашкицована въ зарисахъ грубшихъ..."[4]) Впрочôмъ самъ Шевченко писавъ (21. сѣчня 1858. р.) М. Лазаревскому, що „Неофиты ще не выкôнченѝ". („Основа", 1862; мартъ, стор. 16.) Ôдтакъ редакцiя „Основы" (1862; квѣтень, стор. 1.) замѣтила, що „пôсля того бнъ не приймавъ ся за ихъ (Неофитôвъ); такъ вони тáкъ и зостались невыкôнчеными". Одначе Франко добачає въ „Неофитахъ" верхъ поетичного творчества Шевченка, дарма, що Драгомановъ зове ихъ дуже не

[1]) ibid., стор. 86. — Поемы „Сонъ" и „Кавказъ" оцѣнивъ добре Ом. Партицкiй; порôвн. „Провiднi идеi въ письмахъ Тараса Шевченка". У Львовi 1872; стор. 13—19.

[2]) Шевченко скôнчивъ писати „Неофитôвъ" въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 8. студня 1857. р. и ôдтакъ пôдписавъ себе назвою „Кобзарь Дармограй".

[3]) „Неофiти Тараса Шевченка". Критично пояснивъ и оцiнивъ Євгений Згарський. („Правда", 1868; ч. 19—23.)

[4]) „Правда", 1873; число 6., стор. 231.

оброблеными[1]). Та й, нѣгде правды дѣти, Шевченко не мôгъ написати вдатнои поемы политичнои, по за-якъ серце его закипѣло жовчію противъ царизму. Єму годѣ було перейматись супокоємъ душѣ и епичною объєктивностію списувати картины свого стихотвору.

Хоча-жь Тарасъ зъявлявъ въ „Неофитахъ“ свôй субъєктивный свѣтоглядъ, то не можь нѣякъ притакнути М. Урсинови, мабуть-то въ сѣй поемѣ проявляє ся „мессіянизмъ“, котрый сильно розвинувъ ся въ деякихъ творахъ польскихъ поетôвъ Мицкевича, Словацкого й Красиньского[2]). Урсинъ видить въ „Неофитахъ“ мессіянизмъ „пассивного страданія“ и зове его „пессимистическимъ“. А вже-жь въ епичнôмъ сѣмъ стихотворѣ годѣ добачати наклону до такого мистицизму: Алкидъ, герой „Неофитôвъ“, хочь бувъ кайданами окованый, не угнувъ ся передъ кесаромъ-богомъ. Деякй прикметы мистицизму, прикрашеного свѣтоглядомъ украиньскимъ, замѣчаємо лишь въ мистеріи „Великій Льохъ“ (II, 36—53), въ котрôй три душѣ, три вороны, а ôдтакъ три лѣрники проявляють въ аллегоріяхъ думки мистичнй, якй ясно высказують ся въ слѣдуючôмъ стихотворѣ „Розрыта могила“ (II, 53—55).

Коли Шевченко опôсля въ Библіи старого завѣта глядавъ засновкôвъ до политичныхъ своихъ поезій, то написавъ стихотворы „Саулъ“ (II, 244—247), „Царѣ“ (II, 248—254) и ще иншй дрôбницѣ. Одначе сй поетичнй писаня не мають уже тои литературнои стôйности, якими вызначують ся давнѣйшй его политичнй стихотворы.

Въ царизмѣ видѣвъ отже Шевченко причину недолѣ й

[1]) „Громада“. 1879; № 4, стор. 186.

[2]) М. Урсинъ, „Очерки изъ психологіи славянскаго племени. Славянофилы“. С.-Петербургъ 1887. Порôвн. статью: „Шевченко и Гоголь“, стор. 179—202.

неволѣ Украины, изъ-за чого ôнъ въ послѣднихъ рокахъ житя оказувавъ наклôнъ до гадокъ революційныхъ[1]). Ось якимъ радикальнымъ лѣкомъ думавъ ôнъ „хиренну волю“ ратувати:

— Добра не жди!
Не жди сподѣванои волѣ —
Вона заснула: царь Микола
Ѣѣ приспавъ, а щобъ збудить
Хиренну волю, треба миромъ,
Громадою обухъ спалить,
Та добре выгострить сокиру,
Та й заходить ся вже будить. (II, 210—211.)

Ôдтакъ поетъ уявивъ собѣ ось-такъ будущу долю батькôвщины:

— Люде выростуть. Умруть
Ще незачатіи царята...
А на оновленôй земли
Врага не буде супостата —
А буде сынъ й буде мати,
И будуть люде на земли. (II, 243.)

А вже-жь давнѣйше Шевченко не бажавъ суспôльного перевороту, щобы позбутись неволѣ; ôнъ гадавъ, що зô свого тихого слова выкує до старого плуга новый лемѣшь и чересло, — що може зъоре перелôгъ и посѣє свои щирй сльозы. Ôдтакъ пише ôнъ:

Може зôйдуть и выростуть
Ножѣ обоюднй;

[1]) Про наклôнъ Шевченка до думокъ революційныхъ пише Ґордонъ се щô слѣдує: „Niepodległa Ukraina była celem jego marzeń, rewolucya dążnością; rzecby można, że patrzał na świat przez czerwone okulary“. („Sołdat“. Nowe pamiętniki J. Gordona. Bruxella i Lipsk 1864; str. 163). — Ґордонъ пôзнавъ ся зъ Шевченкомъ въ Уральску, коли украиньского поета везли зъ Орскои крѣпости до Новопетровского укрѣпленя.

Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
И выцѣдять сукровату,
И наллють живои
Козацькои тôи крови,
Чистои, святои. (II, 11.)

Одначе и въ пôзнѣйшôмъ вѣцѣ житя Шевченко не бувъ дѣйснымъ революціонеромъ, изъ-за чого Драгомановъ пише се щó слѣдуе: „Не можучи згодитись зъ тымъ, щобъ Шевченко бувъ и мôгъ бути соціялистомъ, мы не можемо згодитись и зъ тымъ, щобъ Шевченко бувъ и дѣйснымъ революціонеромъ“[1]).

Але-жь Шевченко повстае не тôлько противъ царизму: ôнъ не любить такожь „византійства“ церковного (II, 211) и являе ся речникомъ „церквы народнои, — церквы, котра числить ся зô святощами народу и тй святощѣ своею повагою освящае“[2]). Церкву же таку, котра вызыскуе нарôдъ для державныхъ цѣлей, зове поетъ „церквою-домовиною“. Ось яку думку высказуе ôнъ про таку церкву:

Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
— — — — — —
Церква-домовина
Розвалить ся... а зъ-пôдъ неи
Встане Украина
И розвѣе тьму неволѣ,
Свѣтъ правды засвѣтить
И помолять ся на воли
Невольничй дѣти. (II, 262—263.)

[1]) „Громада“. 1879; № 4., стор. 166.

[2]) Партицкій, „Провідні идеі въ письмахъ Т. Шевченка“ стор. 29.

Такъ отже Шевченко що-разъ бôльше становивъ ся червонымъ републиканцемъ. Ôнъ ставъ зачѣпати не тôлько неволю въ державѣ, але заговоривъ смѣле слово й про неволю въ громадѣ, — ôнъ ставъ тямущимъ демократомъ. „Любовь до мужика до невôльного — це найголовнѣйша провôдна идея Шевченка и якъ поета, и якъ чоловѣка“[1]). Вже въ „Катеринѣ“ зъобразивъ Тарасъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щó сталась жертвою панскои розпусты й самоволѣ. Опôсля заявивъ ôнъ, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного магната історію-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно; а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“. (II, 97.) Про-те заговоривъ ôнъ про горе солдатчины (I, 209), про горе наймôвъ (I, 299)[2]), а найпаче сходивъ на „грѣхъ прелюбодѣйный“, минаючи другй неменшй грѣхи панства[3]). „Марина“ (I, 254—263) и „Вѣдьма“ (II, 188—209) — се страшнй образы наслѣдкôвъ розпусты панскои. Не диво отже, що въ епичнôмъ творѣ „Марина“ Шевченко ось-такій свôй жаль до „просвѣщенныхъ христіянъ“ заявляе:

И звѣрь того не зробить дикій,
Щó вы, бючи поклоны,
Зъ братами дѣете! Законы —
. . . . писанй за васъ,
То вамъ байдуже! — въ добрый часъ
У Кіевъ ѣздите що-року,
Та сповѣдаетесь, нѣвроку,
У схимника. (I, 255.)

Въ иншôмъ мѣсци каже поетъ про потомка геть-

[1]) Драгомановъ, „Громада“. 1879; № 4., стор. 155.

[2]) Одвѣтный стихотвôръ починае ся словами: „Якъ бы менѣ черевики, ‖ то пôшла-бъ я на музыки“.

[3]) „Громада“. 1879; № 4., стор. 138.

ана дурного, що ôнъ є „презавзятый патріотъ, та й ристіянинъ ще до того, що въ Кієвѣ ѣздить всякій годъ, свитѣ ходить мѣжь панами, пє горѣлку зъ мужиками вольнодумствує въ шинку, та й таки своихъ байстрятъ ь десятокъ у годъ продержить до хреста“. (І, 253—254.)

А вже-жь тяжку долю крѣпаковъ представивъ поъ вельми реально въ кôлькохъ образахъ сумовитыхъ. сь и картинка мужицкого лихолѣтя:

— У тôмъ раю, що ты покидаєшь,
Латану свитину зъ калѣки здôймають —
Зъ шкурою знимають, бо нѣчимъ обуть
Панятъ недорослыхъ. А онъ розпинають
Вдову за подушне, а сына кують,
Єдиного сына, єдину дитину,
Єдину надѣю въ вôйсько оддають;
— А онъ-де, пôдъ тыномъ
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщинѣ жне. (II, 15—16.)

Хоча-жь Шевченко безъ-перестанку пôдносивъ проестъ противъ крѣпацтва и заявлявъ велику любовь до ужика, то однако не зробивъ ôнъ почину новому радиальному демократизмови. Се бо думає С—ко (Федôръ . Волковъ), що Тарасъ первый поставивъ пытанє поитично-національне и пытанє про крѣпацтво на ґрунтѣ оціялистичнôмъ[1]). Та отъ, Драгомановъ доказавъ єму аглядно, що Шевченко не бувъ соціялистомъ[2]), ба ôнъ аявивъ, що соціялизмъ на Украинѣ не може розвиваись гараздъ, бо „въ насъ справа соціализму мусить ити оручь зъ справою выратування своєи породы, зъ ноымъ нарожденнямъ національнымъ“[3]). Опроче не одить ся Драгомановъ зъ думкою С—ка, мабуть-то Шевченко бувъ теоретичнымъ раціоналистомъ, и доказує, що украинській поетъ зоставъ ся „библейцемъ“ въ основѣ ажь до смерти[1]). Драгомановъ каже у своѣй знаменитôй розвѣдцѣ про Шевченка, що „тѝ всѣ противу-христіянськѝ й навѣть безбожнѝ слова й картины, на якѝ показує С—ко (Волковъ), — то тôлько або выклики досады горячого чоловѣка, котрый не бачить обѣцяноИ Богомъ правды на земли, або вôльнодумне кощунство, або смѣлѝ замахи поета“[2]).

[1]) „Громада“. № 4., стор. 88.
[2]) ibid., стор. 156—158. — [3]) ibid., стор. 213.

И справдѣ, читаючи поезіѣ Шевченка замѣчаємо глубоку релиґійнôсть и вѣру въ Бога, яку ôнъ заявлявъ до кôнця своєи жизни[3]). И такъ въ стихотворѣ „Перебендя“ згадавши про пѣсню старого кобзаря пише ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се:

— То Боже слово
То серце по воли зъ Богомъ розмовля,
То серце щебече Господнюю славу,
А думка край свѣта на хмарѣ гуля. (I, 2.)

Въ поемѣ-жь „Кавказъ“ звертає ся Тарасъ до Бога въ отъ-сѣй апострофѣ:

Мы вѣруємъ Твоѣй силѣ
И слову живому:
Встане правда, встане воля
И Тобѣ одному
Поклонять ся всѣ языки
Во вѣки и вѣки! (II, 56.)

Та й опôсля, коли поетъ бувъ невольникомъ, явивъ ся ôнъ богомôльнымъ, кажучи отъ-се:

Молю ся!... Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану,

[1]) ibid., стор. 140. — [2]) ibid., стор. 141.
[3]) Порôвн. статью „Нѣсколько словъ о народности въ религіозной жизни“. („Основа“, 1861; апрѣль, стор. 128—142[2].)

Що я нѣ зъ кимъ не подѣлю
Мою тюрму, мои кайданы. (II, 105.)

А въ уста варнака-невольника вложивъ Шевченко слѣдуючѝ слова:

— Все одъ Бога,
Одъ Бога все! А самъ нѣчого
Дурный не вдѣе чоловѣкъ. (II, 116.)

Коли-жь поетъ бувъ опять на воли, то вѣривъ ôнъ, що „Богъ судить, вызволяє довготерпеливыхъ" (I, 350), а до Марiѣ, „царицѣ неба й землѣ", шле ôнъ ось-таку молитву:

Все упованiє моє
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая сило всѣхъ святыхъ,
Пренепорочная, благая!
Молю ся, плачу и рыдаю —
Воззри, Пречистая, на ихъ
Оттыхъ окраденыхъ, слѣпыхъ
Невольникôвъ!... (II, 215.)

Въ такихъ же мѣсцяхъ, въ котрыхъ Шевченко каже, що Бога немає, добачаємо лишь „смѣлый замахъ поета" (якъ замѣчає Драгомановъ), по-за-якъ иногдѣ въ тôмъ-самôмъ стихотворѣ высказує ôнъ живу вѣру въ Бога. Для примѣру наводимо отъ-се мѣсце зъ поемы „Сонъ":

— Немає
Господа на небѣ!
— — — — —
— Жива правда
У Господа Бога. (II, 13. 14.)

Подекуды вкладає поетъ вôльнодумнѝ речи въ уста такимъ особамъ, котрѝ въ одчаю душѣ втратили здоровый розумъ. Такъ божевôльна вѣдьма пытає ся цигана:

Чи въ васъ єсть Богъ якій-небудь?
Въ васъ його немає:
Паны вкрали, та въ шкатулѣ
У себе ховають. (II, 200.)

Одначе прихильники рацiонализму не вдоволяють ся симъ и подôбнымъ доказомъ про правовѣрнôсть Шевченка. Они вказують на „Марiю", котру поетъ зъобразивъ покрыткою, изъ-за чого й Исусъ не може вважатись сыномъ Божимъ. Але вже Французъ É. Durand заявивъ, що така идея Шевченка єсть ачейже фальшива[1]); ôдтакъ Драгомановъ замѣтивъ, що хочь въ сѣй поемѣ Шевченко найдальше ôдступивъ ôдъ евангелiя, то всетаки не переставъ бути христiяниномъ, по-за-якъ уже въ самôмъ начатку поемы написавъ звѣстну апострофу до „пренепорочнои Марiѣ". Дальше каже Драгомановъ, що въ „Марiи" хотѣлось поетови обернути христiянство на свôй ладъ, на службу свойому мужицтву, що проте „постôйный рацiоналистъ не може мати такихъ мрѣй"[2]). Опроче й въ „Марiи" каже поетъ, що „якъ бы Iосифъ Пречистôй не давъ руку, то рабами бѣднiи рабы мы й доси мерли-бъ" (II, 222); а ôдтакъ читаємо, що въ утечи до Египту ослиця несла „живого истинного Бога" (II, 226).

Видимо отже, що Шевченко пишучи сю поему не порвавъ зъ доґмами церкви, та лишь оболôкъ святу Родину въ прикметы мужицкого жытя на Украинѣ. А вже-жь треба признати, що образы природы та идиличну жизнь святои Родины змалювавъ поетъ зъ чудовою красою;

---

[1]) Порôвн. отъ-сѝ слова Durand-а: „Dans Marie le poète a trouvé le moyen de transformer son sujet par une idée fausse peut-être, mais profonde et humaine". („Revue des deux mondes". Paris 1876. Tome XV; p. 939.)

[2]) „Громада". № 4.; стор. 140—141.

ôдтакъ симъ писанємъ доказавъ ôнъ, що довголѣтня неволя не занапастила поетичнои его вдачѣ. Опроче поему „Марія" писавъ ôнъ зовсѣмъ самостôйно, та лишь въ однôмъ мѣсци мож заприм ѣтити, що звѣстный бувъ ему епичный твôръ Богдана Залеского п. з. „Przenajświętsza Rodzina"[1]).

Изъ Библіѣ взявъ поетъ засновокъ и до своихъ „псалмôвъ" (II, 264—272). Сѝ стихотворы (численъ 10) суть вôльною парафразою псалмôвъ Давидовыхъ, одначе Шевченко прикрасивъ ихъ своими думками про волю, звѣщаючи судъ Божій царямъ и судіямъ. Про-те въ псалмѣ 81. слово его зарокотало громомъ надъ головами земныхъ владыкъ, котрѝ „кровь невинну розливають людей убогихъ, а богатымъ судомъ лукавымъ помагають" (II, 268).

Въ кôнци сего погляду на лиричнѝ и епичнѝ стихотворы Тараса годить ся ще спôмнути про „думки", котрѝ поетъ называвъ своими квѣтами-дѣтьми, по-за-якъ ихъ кохавъ-доглядавъ и высылавъ на Украину, чей найдуть тамъ „щиру правду" (I, 345—348). Думки тѝ суть неначе найдорожшими жемчугами въ скарбници нашои письменнои литературы. Они суть не тôлько вѣрнымъ образомъ душевного свѣта Шевченка, але являють ся также чудовыми малюнками природы и суспôльного побуту на Украинѣ[2]). Въ деякихъ сихъ стихотворахъ Тарасъ корыстувавъ ся думками простонародными, тôлько вмѣвъ имъ надати высокѝ прикметы вѣщого свого духа. Такъ дѣвчина, тужачи за своимъ милымъ, звертае ся до вѣтра отъ-сею промовою:

Вѣтре буйный, вѣтре буйный!
Ты зъ моремъ говоришь, —
Збуди його, заграй ты зъ нимъ,
Спытай сине море:
Воно знае, де мôй милый,
Бо його носило... (I, 193.)

До сихъ думокъ, щó засновують ся на поезіи простонароднôй, належать именно слѣдуючѝ: а) „У тôеи Катерины ‖ „хата на помостѣ" (I, 292)[1]). — б) „Не тополю высокую ‖ вѣтеръ нагинае: ‖ дѣвчинонька одинока ‖ долю зневажае" (I, 297); — в) „Якъ бы менѣ, мамо, намисто, ‖ то пôшла-бъ я завтра на мѣсто" (I, 298); — г) „Якъ бы менѣ черевики, ‖ то пôшла-бъ я на музыки" (I, 299); — д) „Ой не пють ся пива-меды, ‖ не петься вода,.." (I, 304)[2]); — е) „У недѣленьку та ранесенько ‖ ще сонечко не зôходило" (I, 305). — Петровъ показуе ôдтакъ, що й поема „Петрусь" (II, 143—150) основуе ся на мотивѣ пѣснѣ народнои, та що въ творѣ Шевченка тôлько розвязка дѣѣ инакше вызначуе ся, нѣжь въ народнôй пѣсни про Петруся[3]).

По правдѣ мôгъ отже Костомаровъ сказати, що пѣсня Шевченкова сама собою була пѣснею народною, але новою, — пѣснею такою, яку мôгъ бы заспѣвати теперь цѣлый нарôдъ, — та що Тараса мовь-то выбравъ

[1]) Въ поемѣ Залеского читаемо: „Słońce za obłok czerwony się nurza, ‖ ozłaca Thabor..." („Poezye Józ. B. Zaleskiego". Petersb. 1857. I., str. 3.), — въ „Маріи" же Шевченка вызначуе ся отъ-сей образъ природы: „У вечерѣ — Фаворъ-гора ‖ неначе зъ злата-серебра ‖ далеко-высоко сіяе..." (II, 218.)

[2]) До тексту красшихъ думокъ и деякихъ иншихъ стихотворôвъ Шевченковыхъ уложивъ Микола Лисенко чудову музыку, котра зъеднала ему славу въ цѣлôй Европѣ. (Гляди его біографію у Львôвскôмъ „Сьвіт-ѣ", 1881. р., число 5., стор. 94—96.)

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки укр. литер. XIX. столѣтія", стор. 359.

[2]) ibid., стор. 357.

[3]) ibid., 361.

цѣлый нарôдъ, щобы спѣвавъ замѣсць него.[1]) Сюды ôд-
носять ся также отъ-сй слова Кулѣша: „Шевченко
ставъ мовь бы высокимъ корогвомъ середъ розпороше-
ного на тысячахъ миль нашого люду; — слово його
животворяще сталось ядромъ новои силы, про котору
не думали й не гадали за Котляревского найрозумнѣйшй
зъ нашихъ землякôвъ, а та нова сила народнôсть.
Вона насъ родичами по-мѣжь собою поробила, у братню
семью зъедночила и наше украинське суть на вѣки
вѣчнй утвердила".[2]) Не диво отже, що Кулѣшь ставить
Шевченка высше Пушкина[3]), та що Пыпинъ пôдносить
украиньского Кобзаря по-надъ всѣхъ поетôвъ славян-
щины[4]). Шевченко — то послѣднiй кобзарь и першiй
великiй поетъ новои великои литературы славяньского
свѣта[5]). А вже-жь бувъ ôнъ также народнымъ проро-
комъ, щó звѣщавъ своимъ землякамъ будущу красшу
долю кажучи, що „встане правда, встане воля"

---

[1]) „Воспоминанiе о двухъ малярахъ." („Основа". 1861; апрѣль, стор. 51.)

[2]) „Листи съ хутора". („Основа". 1861; мартъ, стор. 29[4].)

[3]) Порôвн. отъ-сй слова Кулѣша: „Обидва поеты обдаро-ванй великими дарами природы, Шевченко ще бôльшими, нѣжь Пушкинъ." („Хуторна поэзiя". У вi Львовi 1882; стор. 40.)

[4]) Ось и слова́ знаменитого россiйского публициста и був-шого професора университетского, А. Пыпина: „Въ лицѣ Шев-ченка малорусская литература, зъ сороковыхъ годовъ, могла со-здать въ высокой степени даровитаго поэта, столь своебразнаго и сильнаго въ своей стихiи, что подобнаго ему мы затруднились бы отыскать во всей славянской литературѣ." („Вѣстникъ Европы." С.-Петербургъ. XXIII годъ; томъ II. 1888; въ статьѣ: „Русскiя сочиненiя Шевченка", стор. 250.)

[5]) Се суть слова А. А. Григорева въ часописи „Время", 1861; апрѣль, стор. 637. Порôвн. „Русскую Старину" за мартъ 1880. р., стор. 594—595.

(II, 56). Про-те до Шевченка ôдносять ся ось-тй слова, котрй ôнъ высказавъ про „пророка Божого":

— Жива
Душа поетова святая,
Жива въ святыхъ своихъ рѣчахъ,
И мы, читая, оживаемъ
И чуемъ Бога въ небесахъ. II., 155.)

Шевченко написавъ также одну драму („мало-россiйскую дѣю") п. з. „Назаръ Стодоля" въ 3 актахъ. Ось и змѣстъ еи: Сотникъ Хома Кичатый обѣцявъ своѣй женѣ, якъ вмирала, выдати дочку Галю за славного козака, Назара Стодолю. Але небавомъ забувъ ôнъ, що й самъ называвъ своимъ сыномъ Назара, котрый бувъ его вырвавъ зъ-пôдъ ножа гайдамаки. Хома бажавъ ôддати Галю за старого Чигириньского полковника, щó звавъ ся Молочай. Приходять старосты ôдъ полковника на самѣсеньке Рôздво[1]): Галя радѣе, думаючи, що ихъ прославъ Назаръ; ажь ось являе ся й ôнъ самъ зъ то-варишомъ Гнатомъ Карымъ и зъ деякими молодыми козаками. Назарови здавалось, що Галя хоче ôддатись за кого иншого, про-те дорѣкае ѣй изъ-за того, а коли довѣдуе ся про хитрощѣ сотника, то зъ-першу грозить ему местiю, опôсля-жь старае ся его ублагати, щобъ не занапащувавъ долѣ своеи дитины. Але-жь сотникъ не порушае ся нѣ его просьбою, нѣ сльозами Галѣ, и ôд-такъ кличе Назаръ до еи батька: „Камѣнь! залѣзо! ты огню хочешь? буде огонь!" Назаръ ôдходить, а бѣдна Галя паде въ памороки. — Въ другôмъ актѣ приходить Назаръ изъ Гнатомъ въ просту хату, де хозяйка дожи-дала гостей на вечерницѣ. Гнатъ радить Назарови, вы-красти Галю, умовившись на-передъ зô Стехою, молодою

---

[1]) Чудову музыку до колядки рôздвяноп и до кôлькохъ иншихъ пѣсень въ сѣй драмѣ уложивъ Петро Нѣщиньскiй.

ключницею сотника Кичатого. И справдѣ, Назаръ зъєднавъ собѣ вертливу й хитру Стеху, котра прийшла такожь на вечерницѣ. Она обѣцяла сказати панночцѣ, щобъ выйшла до Назара, якъ засне єи батько. Приходятъ козаки й дѣвчата; Назаръ изъ Гнатомъ идутъ геть зъ хаты. — Въ третѣмъ актѣ Назаръ голубить свою Галю въ руинахъ старои корчмы, въ котрôй колись Богданъ Хмельницкій зустрѣчавъ сына свого Тимофія, якъ козаки везли єго зъ Молдавіѣ, покрытого червоною китайкою. Про сю корчму люде розказували всѣляки дивнû казки; про-те всѣ минали єѣ мовь страховище. Назаръ хотѣвъ ôдтôль зъ Галею поѣхати въ Кодакъ, „запорозській городъ"[1]), и тамъ повѣнчатись. Але Стеха привела небавомъ сотника до тои корчмы, зрадивши мѣсце побуту Назара й Галѣ. Злющій сотникъ велить челяди, скрутити Назарови зъ заду руки поясами и завязати єму рôтъ хусткою. Опôсля по приказу Кичатого челядь взяла на руки нещасну Галю, а ôдтакъ Стеха зъ Хомою Кичатымъ пôшли за своєю жертвою. Назаръ лежавъ на снѣгу дожидаючи смерти. Ажь ось являє ся Гнатъ, товаришь Назара; прибѣгає Галя, та розвязує Назарови хустку й поясъ. Гнатъ веде за груди Хому и хоче єго вбити; одначе Назаръ велить єму пустити лукавого чоловѣка. Тогдѣ Хома падає передъ Назаромъ на-въ-колѣнки и зовучи єго своимъ сыномъ просить, щобъ вбивъ грѣшного, проклятого. Але Назаръ пôдводить єго й каже: „Устань, моли ся Богу, грѣшный; коли прощають люде, то Богъ милостивѣйшій за насъ". Тогдѣ Хома, втираючи сльозы, заявляє отъ-се: „...Назаре! Я чернець; — спокутую въ рясѣ мои беззаконія! Бери моє добро, бери мою Галю, бери все моє! Галю! Назаре! обнимѣть ся, поцѣлуйте ся, дѣточки мои! Я хочь и грѣшный, а все-таки батько..."

[1]) Кодакъ (Кудакъ) бувъ колись сильною крѣпостію правобôчь Днѣпра. Єѣ поставили Поляки при першôмъ порогу Днѣпровôмъ, щобы вгамувати козакôвъ и не пускати ихъ на море. Кодакъ збудовано на весну 1635. р., а вже въ серпни того року зруйнувавъ єго кошовый атаманъ Сулима; хоча-жь єго Поляки опять здвигли зъ розвалинъ, то небавомъ (1648) Богданъ Хмельницкій заподѣявъ сумну загибель сему дѣлу польскому. Тамъ, де була крѣпость Кодакъ, простягає ся теперь село сего имени (въ ґуберніи Катеринославскôй).

Сю драму надруковано у-перве въ „Основѣ" 1862. р. (сентябрь, стор. 3—39³) пôсля рукописи, щó находилась у Н. Д. Бѣлозерского. Изъ деякихъ замѣтокъ на сѣй рукописи можь дôзнатись, що Шевченко написавъ сю драму въ 16 дняхъ; опроче авторъ зладивъ также російскій перекладъ сего драматичного твору, и передавъ обѣ рукописи, украиньску й російску якомусь Украинцеви, щобъ ихъ у себе зберегавъ. Въ 1847. р. той добродѣй „страха-ради" схововъ тû рукописи у себе дома въ стрѣсѣ, и ажь по кôлькохъ рокахъ выдобувъ ихъ на свѣтъ, почôмъ они переходили зъ рукъ до рукъ, поки не опинились у Кулѣша. Редакція „Основы" печатаючи ôдтакъ украиньскій текстъ сеи драмы замѣтила, що Шевченко призначивъ єѣ мабуть для театра Петербурского. Вже-жь тая редакція згадує про „литературную слабость"[1]) сего драматичного твору, и ôдтакъ не одинъ критикъ мôгъ бы Тарасови закинути, що ôнъ не придержувавъ ся теоретичныхъ правилъ драматурґіѣ. Та й нѣгде правды дѣти, въ сѣмъ творѣ нема одвѣтнои завязки драматичнои, и зъ-за того интриґа розвязує ся вельми швидко мовь-то зъ-нечевя. Опроче не одному критикови мабуть также се не вподобає ся, що авторъ не вводить на сцену полковника Молочая, щó присылавъ

[1]) „Основа", 1862; сентябрь, стор. 3—4³, замѣтка.

старостôвъ до Кичатого. Одначе треба таки признати, що характеры головныхъ дѣєвыхъ особôъ, Назара й Гната, начертанѝ рукою великого художника-поета, та що й любовна стрѣча Назара зъ Галею въ третѣмъ актѣ зъявляє прикметы знаменитого таланту драматичного.

До сего литературного огляду навязуємо ще кôлька слôвъ про выданя й переклады поетичныхъ творôвъ Шевченка. Всякѝ выданя „Кобзаря", щó явились въ Россіи, мѣстять въ собѣ лишь тѝ поезіѣ Тарасовѝ, котрѝ выпустила зъ мытарства тамошня цензура. Перше повне выданє „Кобзаря" напечатано въ Празѣ 1876. р. въ друкарни д-ра Ед. Ґреґра. Першій томъ сего выданя мѣстить въ собѣ тѝ поезіѣ Тарасовѝ, котрѝ россійска цензура дозволяє читати; въ другôмъ же томѣ надруковано всѣ тѝ творы музы Шевченковои, котрѝ въ Россіи не мають пристановища. Опроче въ першôмъ томѣ напечатано споминки Турґенева и Полонского про Шевченка и автобіоґрафію Кобзаря, а въ другôмъ томѣ замѣщено споминки, якѝ списали про Тараса Костомарôвъ и Микѣшинъ. А вже-жь и теє выданє не може вважатись критичнымъ: текстъ єсть денекуды похибный, а деякѝ стихотворы, котрѝ тутъ напечатано, написали иншѝ поеты. Такъ вѣршь, щó починає ся словами „Гарно твоя кобза грає, любый мôй земляче!" (II, 73—74) єсть творомъ Олександра Чужбиньского. Надруковано-жь сей вѣршь у-перве въ „Молодику" Бецкого (1843) пôдъ заголовкомъ „Шевченкови" зъ пôдписомъ имени Чужбиньского. Ôдтакъ судячи по складаню можь сказати, що también вѣршь „въ альбомъ" (II, 73) и думку „Полуботко" (II, 76—77) написавъ якійсь иншій поетъ[1]).

[1]) Олександеръ Кониській сказавъ авторови сеи исторіѣ литературы, що по єго думцѣ стихотвôръ „Полуботко" написавъ Степанъ Руданьскій.

Опроче звѣстно, що народно-украиньску пѣсню „Ще не вмерла Украина", котру надруковано въ выданю Львôвскôмъ[1]), зложивъ Павло Чубиньскій, та що гарна думка „Дивлю ся на небо...", котру въ „Правдѣ" (IX, 1876; стор. 127.) приписано Шевченкови яко авторови, єсть творомъ Михайла Петренка. Та й не диво, що деякѝ стихотворы иншихъ поетôвъ опинились мѣжь писанями Тарасовыми. Нашь вѣщій Кобзарь пошивъ бувъ собѣ маленьку книжечку зъ почтового паперу ще въ тôмъ часѣ, коли живъ солдатомъ въ неволи, и носивъ єѣ тогдѣ въ чоботѣ; ôдтакъ въ сѣй книжечцѣ списувавъ ôнъ не тôлько свои стихотворы, але й деякѝ поезіѣ иншихъ авторôвъ, коли єму щó вподобалось. Тымъ-то й сталось, що опôсля неодинъ чужій стихъ напечатано мѣжь творами Кобзаря. Впрочôмъ деякѝ поезіѣ Тарасовѝ въ Пражскôмъ выданю напечатано безъ порядку хронольоґічного; такъ примѣромъ „Лилею" и „Русалку" означено рокомъ 1847., мѣжьтымъ коли самъ Шевченко въ Дневнику своѣмъ пише, що ôнъ сѝ оба стихотворы переписавъ и зъ-легка поправивъ 6. марта 1858. р.[2]). Поему „Княжна" поставлено въ тôмъ выданю мѣжь тыми поезіями, щó ихъ Тарасъ написавъ въ 1847. р., дармá, що ôнъ скомпонувавъ той стихотвôръ въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 1858. р.[3]). Про-те замѣтивъ уже М. Драгоманôвъ, що „тексты Кобзаря въ Пражському выданю напечатано безъ усякои системы"[4]). Все-жь таки се выданє єсть цѣннымъ изъ-за того,

[1]) „Поезиі Тараса Шевченка." У Львові. 1867. Накладомъ К. Сушкевича. Томъ I., стор. 66—67.

[2]) „Основа", 1862; червець, стор. 10[2].

[3]) „Кобзарь" У Празі 1876. II, стор. 83.

[4]) „Громада" 1879; № 4., стор. 120.

що вважає ся повнымъ збôрникомъ поетичныхъ творôвъ Тарасовыхъ, писаныхъ въ мовѣ украиньскôй[1]).

„Кобзареви“ Шевченка дивують ся великимъ дивомъ не тôлько Славяне, але й Нѣмцѣ, Французы, Англичане. Майже всѣ народы славяньскі знають украиньского „Кобзаря“ въ переводѣ на свои мовы. Найкрасші суть переклады россійскі и польскі. Такъ выдано „Кобзаря Т. Шевченка“ въ Петербурзѣ въ переводѣ поетôвъ Гербеля, Плещеева, Мея, Майкова, Михайлова и др. пôдъ редакціею Н. Гербеля (1860. 1869. и 1876. р.)[2]). Опôсля напечатано въ тôмъ городѣ „Кобзаря“ въ перекладѣ Чмырева (1878)[3]), та й окремо явились переспѣвы деякихъ стихотворôвъ Тарасовыхъ въ мовѣ россійскôй. Текстъ украиньскій „Гайдамакôвъ“ вразъ зъ перекладомъ Гербеля напечатано въ прекраснôмъ иллюстрованôмъ выданю художника А. Г. Сластьона (С.-Петербургъ 1886). — Мѣжь Поляками займались перекладомъ поезій Шевченковыхъ Хаєнскій, Ґоржалчиньскій, Ґрудзиньскій, Совиньскій и Сырокомля. Найлучше зрозумѣвъ духа украиньскои поезіѣ Леонардъ Совиньскій, котрый переложивъ „Гайдамакôвъ“ (Вильно 1861) и „Наймичку“ (Львôвъ 1870). Гарнымъ вѣршомъ вызначує ся такожь „Кобзарь“ въ перекладѣ Владислава Сырокомлѣ (Вильно 1863)[4]). Тôлько-жь сей поетъ не хотѣвъ зладити польского переспѣву „Гайдамакôвъ“, тому-що по єго думцѣ въ сѣй поемѣ проявляють ся образы крôваві. — Ôдтакъ годить ся ще спôмнути про ческій перекладъ А. Дурдіка (въ альманаху „Poezie světové“), про сербскій переспѣвъ деякихъ частинъ „Кобзаря“ (въ журналѣ Ст. Новаковича „Вила“ 1868. р.), и про болгарскій переводъ кôлькохъ поезій Тарасовыхъ (въ журналѣ „Свобода“ пôдъ редакціею Каравелова за р. 1870.). — Зъ-помѣжь Нѣмцѣвъ займавъ ся „Кобзаремъ“ Й. Г. Обрістъ, котрый (1870) написавъ біоґрафію Шевченка и переложивъ та пояснивъ кôлька єго стихотворôвъ[1]). Та й Французъ É. Durand, щó написавъ статью про народного поета Малоруси, переложивъ на свою мову деякі мѣсця зъ єго „Кобзаря“[2]).

н) **Письма Тарасові въ мовѣ россійскôй.** Крôмъ дневника[3]), автобіоґрафіѣ[4]) и листôвъ до Бронислава Залеского[5]) написавъ Шевченко по-россійски ще два стихотворы епичні, частину одного твору драматичного и десять повѣстей[6]). Вже въ „Основѣ“ (1862., мартъ, стор. 142—143[3]) Михайло Лазаревскій написавъ оповѣстку, що по смерти Шевченка

[1]) Въ Кіѣвскôй „Лунѣ“ (1881; стор. 3—6) и въ Львôвскôмъ „Сьвіт-ѣ“ (1881; стор. 110) надруковано нову думку Тарасову п. з. „Хустина“.

[2]) Въ тôмъ выданю „Кобзаря“ надруковано въ перекладѣ россійскôмъ ось-ті стихотворы Шевченка: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Гамалія и думки.

[3]) Въ выданю Чмырева надруковано Княгиню, Неофитôвъ, Невольника, Петруся и деякі инші стихотворы.

[4]) „Tarasa Szewczenki Kobzarz“. Z małorossyjskiego spolszczył Władysław Syrokomla. Wilno 1863. Сей поетъ переложивъ 13 стихотворôвъ Тарасовыхъ на мову польску.

[1]) „Taras Grigoriewicz Szewczenko“ ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. (Sechster Jahresbericht der gr. or. Ober-Realschule in Czernowitz.)

[2]) „Revue des deux mondes“. Tome XV. Paris 1876; p. 919—944. — „Кобзаремъ“ займавъ ся такожь Англичанинъ Morfill. (Порôвн. статью „A cossak poet“, умѣщену въ „Macmillans Magazine“, 1886, april.)

[3]) „Дневникъ“ свôй писавъ Шевченко ôдъ 12. червня 1857. до 13. липня 1858. р. Напечатано єго въ „Основѣ“ 1861. и 1862. р.

[4]) „Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. XV—XXII.

[5]) „Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176; 611—622; 853—866.

[6]) Всѣ ті повѣсти написавъ Шевченко **прозою**.

лишилось одинацять рукописей[1]), що ôдтакъ тû рукописи продають ся всѣ разомъ и кожда окремо, одначе безъ права выданя, котре остае ся при наслѣдникахъ поета. А вже-жь самъ Лазаревскій заподѣявъ таке, що нѣхто не квапивъ ся куповати тыхъ рукописей; ôнъ бо написавъ у своѣй оповѣстцѣ, що тû „сочиненія поэта довольно слабы“. Опôсля дôстались тû рукописи Костомарову, у котрого они лежали въ запертьѣ двацять роквъ, и ажь въ 80-хъ рокахъ деякû ентузіясты музы Шевченковои спонукали того историка, передати имъ всю спадщину по Тарасѣ для печатаня. Именно В. Л. Беренштамъ позбиравъ всѣ рукописи Шевченковû и довѣвъ ихъ до ладу. Самъ Шевченко надруковавъ въ 40-хъ рокахъ ôдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ (1842) и поему „Безталанный“ або „Тризна“ (1844) въ журналѣ „Маякъ“. Ôдтакъ напечатано въ „Историческôмъ Вѣстнику“ 1881. р. (январь) повѣсть „Несчастный“, а повѣсть „Музыкантъ“ въ Кіѣвскôй газетѣ „Трудъ“ (1882); потôмъ надруковано повѣсть „Княгиня“ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (1884), а ôдъ року 1886—1887, помѣщено въ сѣмъ журналѣ двѣ поемы, „Слѣпая“ и „Безталанный“, ôдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ и шесть повѣстей: „Варнакъ“, „Наймичка“, „Близнецы“, „Художникъ“, „Капитанша“, „Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали“, и „Музыкантъ“[2]). Не надруковано доси однои повѣсти „о безродномъ Петрусѣ“.

[1]) Ось и заголовки сихъ рукописей: 1) Наймичка, 2) Варнакъ, 3) Княгиня, 4) Музыкантъ, 5) Несчастный, 6) Капитанша, 7) Близнецы, 8) Художникъ, 9) Драматичный твôръ безъ назвы и безъ кôнця, 10) Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали, 11) Повѣсть о безродномъ Петрусѣ.

[2]) Всѣ тû писаня Тарасовû, котрû печатались въ „Кіевскôй Старинѣ“, выдано окремою книгою п. з. „Поэмы, повѣсти и разсказы Т. Г. Шевченка, писанные на русскомъ языкѣ“. Кіевъ 1888.

Помѣжь тыми письмами Тарасовыми найдавнѣйшимъ есть епичный твôръ „Слѣпая“[1]), щó его поетъ зложивъ ачейже до появленя „Кобзаря“ (1840)[2]). Змѣстъ сеи поемы нагадуе пôзнѣйшу украиньску поему Шевченка п. з. „Марина“, а деякû мотивы зъ неи, ба й поодинокû стихи ввôйшли въ поемы „Вѣдьма“ и „Княжна“. Въ першôй половинѣ сего твору видно слѣды романтизму 30-хъ рокôвъ, а хоча замѣчаемо тутъ пересаду красокъ въ картинахъ и деяку штучнôсть въ драматизмѣ, то однако тû недостатки залагоджують ся силою могучого обуреного людского чутя, котре денекуды доходить до высокого поетичного артизму.

Слабшою есть невеличка поема „Безталанный“ або „Тризна“[3]), посвящена княжнѣ Репнинôй. Она мае такожь прикметы школы романтичнои; се бо зъображае долю якогось поета, щó рвавъ ся до идеалу мѣжь людьми, котрû его не розумѣли, и щó ôдтакъ умеръ звѣстивши проповѣдь любови и окликъ до боротьбы противъ лихолѣтя.

Той напрямъ литературный видно ôдтакъ въ ôдрывку зъ драмы „Никита Гайдай“[4]). Въ XIX. томѣ „Кіевскои Старины“ напечатано кôлька сценъ, щó ихъ авторъ зложивъ то вѣршами, то прозою, и щó суть початкомъ третього акту. Богатырь драмы, сотникъ Никита Гайдай, ѣде посломъ гетьманьскимъ въ Варшаву зъ грамотами до короля и сойму, и ôдкрывае своѣй судженôй

[1]) „Кіевская Старина“. 1886. Томъ XV; стор. 310—338.

[2]) „Вѣстникъ Европы“; XXIII. годъ; 1888. Томъ II., стор. 259. въ статьѣ А. Пыпина „Русскія сочиненія Шевченка“. Въ сѣй знаменитôй розвѣдцѣ Пыпинъ пише такожь про самостôйнôсть руско-украиньскои литературы супроти россійскои (стор. 249—252).

[3]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 456—470.

[4]) ibid., стор. 277—288.

Марянѣ тайну политичнои своеи миссіѣ. Мова его проявляе ся вельми патетичною: ôнъ ненавидить интриґи и хоче сказати королеви та маґнатамъ польскимъ правду про лихолѣте Украины. Ôдтакъ поетъ натякавъ тутъ на тую любовь мѣжь братами-Славянами, котра небавомъ опôсля сталась основою высокихъ идей товариства Кирило-Методіѣвского.

Въ сороковыхъ рокахъ написавъ Шевченко такожь двѣ повѣсти прозою п. з. „Наймичка“ (1844)[1] и Варнакъ (1845)[2], котрî послужили темами до зложеня пôзнѣйшихъ поемъ украиньскихъ пôдъ тыми-самыми заголовками. Всѣ прочî повѣсти писавъ авторъ пôзнѣйше, то въ Новопетровской крѣпости, де сидѣвъ невольникомъ, то въ Петербурзѣ, коли живъ опять на воли. Въ неволи написавъ Шевченко именно отъ-сî повѣсти: „Княгиня“ (1853), „Несчастный“ (1855) и „Художникъ“ (1856). „Княгиня“[3] явилась опôсля въ поетичнôй перерôбцѣ украиньскôй п. з. „Княжна“. Повѣсть „Несчастный“[4] есть психольоґична студія житя одного каторжника, котрого авторъ пôзнавъ въ Орскôй крѣпости. „Художникъ“[5] же есть частина автобіоґрафіѣ зъ того часу, коли Тарасъ живъ въ Петербурзѣ у кôмнатного маляра Ширяева, и коли освободившись зъ крѣпацтва вчивъ ся малярства въ академіи художествъ пôдъ проводомъ Брюлова.

[1]) ibid., 1886. Томъ XV; стор. 576—612; — томъ XVI; стор. 1—36.

[2]) ibid., 1886. Томъ XV; стор. 410—442.

[3]) ibid., 1884. Томъ VIII; стор. 391—422. Въ начатку сеи повѣсти списавъ поетъ частину своеи біоґрафіѣ зъ того часу, коли бувъ ще дѣтвакомъ.

[4]) Повѣсть „Несчастный“ напечатано въ „Историческôмъ Вѣстнику“. СПб. 1881. р. (январь.)

[5]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 1—35; 193—236; 385—411.

Особливо важнымъ есть оповѣдане про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ. Хоча-жь Шевченко розказуе тутъ про житє иншого маляра-крѣпака, то нема сумнѣву, що перша частина повѣсти есть справдѣ біоґрафією самого поета.

Вельми интересною есть повѣсть „Близнецы“[1], котра починае ся трохи-не такимъ ладомъ, щô й повѣсть „Наймичка“. Нещасна покрытка пôдкинула своихъ близнюкôвъ въ хуторѣ старого сотника Сокиры. Жена его Парасковья найшла тî немовлята и стала для нихъ матѣрю. Оба дѣтваки Зосимъ и Саватій росли вкупѣ, и хочь зъ лиця були до себе вельми подôбнî, рôзнились чи-мало одинъ ôдъ другого вдачею душѣ. Зосимъ вчивъ ся опôсля въ школѣ военнôй, а Саватія ôддано въ ґимназію а потôмъ на курсъ медичный. Зосимъ гулявъ и впавъ морально такъ низько, що опинивъ ся въ Орскôй крѣпости, де стрѣтивъ ся зъ нимъ Саватій, щô бувъ лѣкаремъ въ Оренбурґу. Мѣжь-тымъ умеръ старый сотникъ и въ заповѣтѣ записавъ свое майно Саватію, котрый все ще живъ въ далекôй чужинѣ. Ажь ось явивъ ся Зосимъ на хуторѣ покôйника и хозяйнувавъ тутъ по-своему: пивъ и гулявъ безъ тямки. Коли-жь Саватій дôзнавъ ся, що братъ его руйнуе батькôвщину, то вернувъ ся домôвъ, и, якъ мога, потѣшавъ свою названу матѣрь, щô заливалась гôркими сльозами за ледачимъ житємъ свого любого Зосѣ. Але-жь сей недолюдокъ живъ недовго; его вбили въ часѣ нôчного гуляня. — Въ сѣй повѣсти являе ся вельми симпатичнымъ старый сотникъ Сокира, щô зъединивъ въ особѣ своѣй всякî найкращî прикметы украиньского хуторянина. Та й приятель его, Степанъ Мартиновичъ Левицкій, есть

[1]) ibid., 1886. Томъ XVI; стор. 199—251; 409—411; 589-626.

гарнымъ типомъ колишнього сѣльского учителя, щô любивъ народнѣ звычаѣ й обычаѣ, та вызначувавъ ся вельми религiйнымъ напрямомъ душѣ. Опроче важною есть сеся повѣсть изъ-за того, що въ нѣй проявляе ся частина автобiографiѣ Шевченка. Се бо пише лѣкарь Саватiй у своихъ запискахъ про побутъ въ Орскôй крѣпости и въ Оренбургу, про експедицiю на мори Аральскôмъ, а ôдтакъ згадуе про земляка свого, котрого уральскѣ козаки вважали попомъ-роскольникомъ, тому-що въ него була вельми широка борода[1]). Та й иншѣ замѣтки въ сѣй повѣсти суть дуже цѣннѣ. Ось споминае авторъ въ кôлькохъ мѣсяцяхъ про Григорiя Сковороду[2]), котрого зове Дiогеномъ свого часу, описуе стать и одежу Ивана Котляревского, автора „Енеиды", и розказуе про его житє въ Полтавѣ[3]).

Повѣсть „Музыкантъ"[4]) написавъ Тарасъ въ послѣднѣмъ роцѣ свого побуту въ Новопетровскôй крѣпости. Тутъ зъобразивъ ôнъ долю одного крѣпака, щô вызначувавъ ся талантомъ музыкальнымъ, та опôсля освободивъ ся зъ неволѣ при помочи вельми чесного Нѣмця, доктора Антона Карловича. Въ сѣй повѣсти змалювавъ Тарасъ чорными барвами погану вдачу помѣщика Кленовского, до котрого могли ôдноситись слова Кобзаря, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного магната исторiю-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно, а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать" („Кобзарь", II. 97). А вже-жь милою е стрѣча поета зъ колишнимъ приятелемъ его, Иваномъ Сошенкомъ, щô вчивъ россiйскои исторiѣ въ школѣ одного

[1]) Порôвн. „Основу", 1861; сентябрь, стор. 13—14.
[2]) „Кiевская Старина". 1886. Томъ XVI; стор. 208. 210. 216.
[3]) ibid., стор. 232—233; 243. 245. 410. 414.
[4]) ibid., 1887. Томъ XIX; стор. 627—695.

повѣтового мѣста. Тарасъ згадуе, що Шевченко просивъ сего свого друга, записувати все, щô ôдносило-бъ ся до поезiѣ и философiѣ простого народу[1]). А вже-жь въ повѣсти „Прогулка съ удовольствiемъ и не безъ морали" замѣчае Тарасъ, що „юнымъ прекраснымъ друзьямъ своимъ" пôславъ украиньскѣ пѣснѣ, якѣ записавъ ôдъ Подолянъ и Волынянъ[2]); ба, ôнъ каже, що украиньскѣ думы й пѣснѣ суть красшѣ ôдъ рапсодiй Гомера[3]). Впрочôмъ въ повѣсти „Музыкантъ" споминае авторъ и про се, що Кiѣвска археографична комисiя посылала его на Украину, щобъ ôдрисовувавъ стародавнѣ церкви, монастырѣ та иншѣ памятники старовины рôднои землѣ[4]).

Коли-жь Тарасъ живъ опять на воли въ Петербурзѣ, то написавъ (1858) повѣсть „Прогулка съ удовольствiемъ и не безъ морали"[5]). Она починае ся описанємъ вандрôвки автора по Украинѣ, почôмъ розвивае ся цѣлый рядъ картинъ суспôльного житя зъ послѣднихъ часôвъ крѣпацкого права. Проти сихъ невеселыхъ картинъ ставить Шевченко тиху, любу идилю въ хуторѣ Нѣмця-лѣкаря Прехтеля, котрый оженившись зъ Украинкою, живъ собѣ мовь въ раѣ и въ-кôнци ставъ бôльше Украинцемъ, нѣжь Нѣмцемъ. Изъ сеи повѣсти довѣдуемо ся, що Тарасъ гадавъ писати поему про „матроза", котра-бъ починалась словами думы народ-

[1]) ibid., стор. 662.
[2]) ibid., стор. 83.
[3]) ibid., 1887. Томъ XVIII стор. 309.
[4]) ibid., 1887. Томъ XIX; стор. 627—628. — Шевченко бувъ знаменитымъ художникомъ. Гляди статью В. Г—ка въ „Кiевской Старинѣ" зъ 1888. р., томъ XX. п. з. „Иллюстрацiи Шевченка"; стор. 8—11[3].

[5]) ibid., 1887. Томъ XVIII; стор. 269—334; 589—626; томъ XIX; стор. 55—89.

нои: „На мори синьому, на камени бѣлому“...[1]) Ба, Шевченко пише, що ôнъ сю героичну поему (мабуть єи засновокъ) переробивъ на повѣсть „Прогулка...“[2]) И справдѣ, головнымъ дѣячемъ сеи повѣсти есть колишній матрозъ Яковъ Обеременко, котрый ôдзначивъ ся въ боротьбѣ пôдъ Севастополемъ, та опôсля живъ на хуторѣ при своѣй сестрѣ, „прекраснôй Єленѣ“, зъ котрою оженивъ ся ротмистръ Курнатовскій, коли она заходами брата освободилась зъ крѣпацтва.

Въ-кôнци годить ся замѣтити, що въ повѣсти „Капитанша“[3]) зъображає ся нещасна жертва гульвѣсы-капитана; зъ другои же стороны простый тарабанщикъ-мужикъ, щó ставъ єи опѣкуномъ, являє ся примѣромъ незвычайнои доброты и справдѣшньои саможертвы.

Изъ погляду на повѣсти Шевченковû, писанû въ мовѣ россійскôй, можно дôзнатись, що въ нихъ малюють ся реальнû образы суспôльного житя на Украинѣ въ тыхъ часахъ, коли крѣпаки побивались недолею й неволею[4]). Деякû зъ тыхъ творôвъ, примѣромъ „Наймичка“, „Художникъ“, „Близнецы“, мають высоку литературну стôйнôсть, дармá, що Костомарôвъ въ повѣстяхъ Тарасовыхъ добачає мельодраматичне або й розтягле писанє[5]). Въ повѣстяхъ Шевченка проявляє ся велика єго религійнôсть, єго любовь до природы й до Украины, котру ôнъ зове „прекрасною, могучою, вольнолюбивою“[1]). Изъ сихъ творôвъ можно дôзнатись, що Шевченко зовсѣмъ не бувъ такимъ неукомъ, якимъ єго де-хто вважає. Вже-жь знавъ ôнъ Гомера, Вергілія, Овидія (въ перекладѣ россійскôмъ); читавъ исторію Тита Ливія (въ перекладѣ), „Исторію Русовъ“ псевдо-Кониського, романы Вальтеръ-Скотта и Бальзака, поезіѣ Шиллєра, Ґетого и Кернера, а „стихи Пушкина не сходили у него съ языка“[2]). Тарасъ згадує про фильософа Бекона, про „череповѣда“ Ляватера и т. и. Впрочôмъ каже ôнъ, що читавъ „не-мало“, та що книжки були для него неначе „хлѣбомъ насущнымъ“[3]).

Повѣстями Шевченка, писаными по-россійски, доповнюють ся и поясняють ся подекуды украиньскû єго поезіѣ. Они суть важнû также за-для того, що читаючи ихъ можемо пôзнатись зъ просвѣтнымъ свѣтоглядомъ и зъ ґенетичнымъ розвоємъ артистичнои и поетичнои вдачѣ Тараса. Тû повѣсти подають также цѣнный матеріялъ до єго житеписи. Изъ нихъ можно дôзнатись, що житє Шевченка — то справдѣшня поезія; а вже-жь и поетичнû єго творы суть вѣрнымъ образомъ житя матери-Украины, котра въ терневôмъ вѣнци стоить заплакана мѣжь славяньскими своими сестрицями. Єдиною ôдрадою-пôльгою въ єи лихолѣтю есть добра єи слава, котра пѣснію Кобзаря сталась голосною въ цѣлôмъ свѣтѣ.

[1]) „Кіевская Старина“, 1887. Томъ XVIII; стор. 312. — Тыми словами починає ся дума про „Алексѣя Поповича“.

[2]) ibid., стор. 334.

[3]) ibid., 1887. Томъ XVII; стор. 589—625; — томъ XVIII; стор. 1—25.

[4]) Поетъ познакомившись зъ творами Гоголя, полюбивъ реализмъ въ литературѣ. Де-хто каже, що Шевченко не любивъ Гоголя (порôвн. „Громаду“ зъ р. 1879; № 4., стор. 137), одначе въ повѣстяхъ своихъ Шевченко згадує мило про Гоголя й узнає важнôсть єго „Мертвыхъ душь“. („Кіевская Старина“, 1886; томъ XVI; стор. 30. 430.)

[5]) „Русская Старина“. СПб. 1880. Томъ XXVII., въ статьѣ „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“; стор. 610.

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 591.

[2]) ibid., стор. 68. — Впрочôмъ звѣстно, що Шевченко читавъ творы польскихъ поетôвъ Адама Мицкевича и Богдана Залеского та й естетику Кароля Либельта.

[3]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 278. 285.

5. Михайло Петренко[1]).

Єсть мѣжь людьми таки̂ домонтарѣ, котри̂ обертають ся въ тѣсному крузѣ суспôльного житя и ôддалеки ôдъ громадского змаганя невеселый свôй вѣкъ коротають. Такимъ домонтаремъ бувъ Михайло Петренко. Хочь по розлогихъ степахъ украиньскихъ залунала пѣсня вѣщого Кобзаря, котра й мерцѣвъ покликувала до нового житя просвѣтного й національного, то Петренко неначе не чувъ сего могучого голосу, и въ рôднôмъ своѣмъ мѣстѣ любувавъ ся въ романтичнôмъ свѣтоглядѣ та спѣвавъ пѣснѣ про нещасну свою любовь.

Михайло Николаєвичь Петренко родивъ ся въ 1817. р. и по-найбôльше живъ въ мѣстѣ Славянску, повѣту Изюмского, ґуберніѣ Харкôвскои, та вже за-молоду пôзнавъ звычаѣ й обычаѣ народни̂. Окôнчивши курсъ наукъ въ Харкôвскôмъ университетѣ 1841. р. вступивъ ôнъ въ службу „по гражданскому вѣдомству". Ôнъ написавъ одну оперу, котрои нѣгде не друковано, и деяки̂ лірични̂ стихотворы, котри̂ помѣщались въ альманаху „Снôпъ" Олександра Корсуна (1841), въ „Молодику" Бецкого (1843) и въ „Южнôмъ-русскôмъ Зборнику" Амвросія Метлиньского (1848). Въ сѣмъ Зборнику напечатано такожь давнѣйши̂ стихотворы Петренка (стор. 31—60). Поезіѣ єго зовуть ся тутъ „Думами та спѣвами"[2]).

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Петренка єсть думка „Небо" (стор. 32—36)[3]). Се єсть чистый зразокъ

[1]) Порôвн. „Южный русскій Зборникъ" Амвросія Метлинскаго. Харьковъ 1848; стор. 30. — „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія" Н. И. Петрова Кіевъ 1884; стор. 161—164.

[2]) Всѣхъ стихотворôвъ Петренка въ сѣмъ „Зборнику" Метлиньского єсть дванацять.

[3]) Гляди „Южный русскій Зборникъ" на сторонахъ цитованыхъ.

поезіѣ романтичнои; особливо-жь перша частина сеи думки має чи-малу стôйнôсть литературну, изъ-за чого детхто думавъ, що єѣ написавъ Шевченко[1]). Ось и початокъ першои частины сего стихотвору:

Дивлю ся на небо, та й думку гадаю,
Чому я не сокôлъ, чому не лѣтаю,
Чому менѣ, Боже, ты крыллѣвъ не давъ?
Я землю-бъ покинувъ и въ небо злѣтавъ!
Далеко за хмары, подальше одъ свѣту,
Шукать собѣ долѣ, на горе привѣту,
И ласки у зôрокъ, у сонця просить,
У свѣтѣ ихъ яснôмъ все горе втопить....

Въ стихотворахъ Петренка проявляє ся сумовита и тужлива єго вдача. Мабуть нещасна любовь поета була причиною єго горюваня й душевнои недуги. Ôнъ каже, що ôдъ раннього ранку до пôзнои ночи плаче за сердечною своєю голубкою, за Галею (стор. 45). Тому-то въ думцѣ „Смута" пытає ся ôнъ козака-бурлака, се-бъ-то себе самого:

Чого ты, козаче, чого ты, бурлаче,
Якъ вѣтеръ осѣнный въ дібровѣ заплаче,
Головоньку схилишь, слѣзьми обôллєшь ся,
Ôдъ думки, ôдъ горя у поле плетешь ся?

И ось на се пытанє дає зажуреный козакъ таку ôдповѣдь:

Того я горюю, того плачу, люде,
Що плачучи, кажуть, серцю легше буде!
Бо всѣ пару мають, у всѣхъ є дѣвчина,
Тôлько я не маю, одинъ якъ былина! (стор. 51.)

Въ думцѣ „Славянскъ" (стор. 37—43) бажавъ Петренко звеличити своє рôдне мѣсто, щó по рѣчцѣ

[1]) Диви „Правду", IX. 1876; стор. 127. — Порôвн. „Зорю", 1887, число 4., стор. 69.

Тору, по рôвнинѣ гарно розкинуло свои пышни̂ садки и квѣты пахучи̂ по долинѣ. Ôдтакъ спомнувъ ôнъ про гарни̂ дѣвчата въ родинѣ, кажучи, що нѣгде нема такихъ очей, яки̂ мають Славянки, — „и рання зôрка на востоцѣ наврядъ бува яснѣйша ихъ“ (стор. 38.) Особливо-жь подобались поетови чудови̂ пѣснѣ козацькіи и думки дѣдôвськіи, котри̂ широко льють ся по горахъ, по садкахъ, а потôмъ высоко у небѣ затихають (стор. 39). Про ти̂ пѣснѣ згадує поетъ на чужинѣ, тужачи за Украиною, де мавъ радôсть и рай, и про-те каже, що ôдъ нудьги бѣжить въ поле, и що весь свѣтъ показує ся єму нуднымъ, сумнымъ, слѣзьми облитымъ (стор. 42).

Поетъ намагавъ ся писати такожь думу „Иванъ Кучерявый“ (стор. 52—55), але-жь при своѣй сентиментальнôй вдачи не мôгъ доладно довершити епичного стихотвору. Въ сѣй думѣ видимо стару Грициху, котра сидить въ хатѣ сама та тужить за мужемъ и своими дѣтьми. Се бо сынъ пôшовъ давно зъ козаками у степъ на Татарôвъ, и не має объ нѣмъ вѣсти, єи мужь сидить ôдъ давна въ неволи „у польскôй Вкраинѣ“, а дочку одпустила она зъ братомъ въ далеку дорогу ажь за Донець въ Святи̂-Горы, помолитись Богу, — „и жде єѣ, не дôждеться, а матери мука“ (стор. 54).

Бôльшу часть стихотворôвъ написавъ Петренко пôдъ вплывомъ поезій Козлова й Лермонтова[1]). Тôлько-жь думки Петренка суть ще сумнѣйши̂, нѣжь одвѣтни̂ елеґійни̂ творы Лермонтова.

6. Олександеръ Чужбиньскій[2]).

Батько Олександра Чужбиньского, Степанъ Атанасієвъ, бувъ захожимъ Великороссомъ; ôнъ приставъ

[1]) Гляди „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 162.

[2]) „Поэзія Славянъ“. С.-Петербургъ 1871; стор. 193—194.

въ приймы до Украинки Лубеньского повѣту, Полтавскои ґубернїѣ, и тутъ осѣвъ на жѣнчиному добру. 28. лютого 1817. р. уродивъ ся Олександеръ Атанасієвъ. До 13. року свого вѣку пробувавъ Олександеръ въ хуторѣ посередъ украиньского народу; єго окружала и плекала украиньска природа, украиньска пѣсня. Тринацятилѣтного Олександра батько ôдвѣзъ до Нѣжина до ґимназіѣ высшихъ наукъ. Тутъ вже вчивъ ся молодый землякъ Атанасієва Евгеній Гребѣнка. Певно, що батьки Гребѣнчини̂ и Атанасієви̂ знались добре, и певно, що Гребѣнчинъ батько порадивъ Степану Атанасієву, лишити свого сына на кватирѣ въ купѣ зъ єго сыномъ у професора Соловєва. Живучи въ однôй хатѣ, Евгеній Гребѣнка не мôгъ не вплывати на молодого Атанасієва; вплывъ єго бувъ не тôлько природнымъ, але й неминучимъ. Гребѣнка бувъ старшій ôдъ Чужбиньского на пять рокôвъ, до того ще Гребѣнку доля надѣлила такою вдачею, якою люде вплывають на товаришѣвъ, сами̂ того не бажаючи.

Ледви вступивъ Олександеръ въ Нѣжиньску ґимназію, то перетворено єѣ въ лицей, и ôдтакъ кôнчивъ ôнъ курсъ наукъ зъ правомъ „на чинъ XIV. класса“. Ôддыхнувши трохи на селѣ вступивъ ôнъ (1836) въ Бѣлгородскій уланьскій полкъ и въ 1843. р. пôшовъ въ ôдставку зъ чиномъ поручика. Въ 1843. р. пôзнавъ ся ôнъ зъ Шевченкомъ и бувъ товаришемъ Кобзаря въ вандрôвкахъ єго по Украинѣ. Въ 1847. р. ставъ Атанасієвъ-

— „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 165—169. — „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ VIII. У Львовѣ 1887. р. въ статьѣ Олександра Кониського: „До історіѣ нашого письменства“. (Біоґрафични̂ звѣстки). „Олександеръ Атанасієвъ Чужбиньскій“ (число 4., стор. 69—70). Авторъ сеи історіѣ литературы списавъ біоґрафію Чужбиньского по запискамъ Кониського.

Чужбиньскій урядникомъ канцеляріѣ губернатора въ Воронежи и почавъ редаговати „Воронежскй губернскй вѣдмости“. Два роки опôсля залишивъ ôнъ сю службу. В 1856. р. Атанасієву-Чужбиньскому и деякимъ другимъ письменникамъ приказавъ великій князь Константинъ Николаєвичь списати звычаѣ й обычаѣ „приморскихъ и прирѣчныхъ жителѣвъ Россіѣ“. Чужбиньскій выбравъ собѣ низъ Днѣпра, по-за-якъ та сторона була єму добре звѣстна[1]).

Вернувшись зъ подорожи на Днѣпровому побережю Чужбиньскій вже не покидавъ Петербурга, дôставши посаду „смотрителя Петропавловскои крѣпости“. По-трохи здорове єго почало занепадати; 15. серпня 1875. р. ôнъ зложивъ свои кости пôдъ похмурымъ небомъ непривѣтнои Пôвночи[2]).

Олександеръ Атанасієвъ выступивъ на поли литературнôмъ въ 1838. р. пôдписуючи себе псевдонимомъ Чужбиньскій изъ-за того, що живъ на чужбинѣ и туживъ за родиною. Зъ-першу писавъ ôнъ тôлько по-россійски, та ажь въ 1841. р. зладивъ ôнъ два украиньскй стихотворы п. з. „Е. П. Г—кѣ“ (се бъ-то Евгенію П. Гребѣнцѣ) и „Прощання“. Ихъ надруковавъ Гребѣнка у своимъ альманаху „Ластôвка“[3]). Опôсля напечатано деякй

[1]) Путевй свои записки печатавъ Атанасієвъ-Чужбиньскій одѣльными статьями въ „Морскôмъ Сборнику“ 1856—1860. р., опôсля выдавъ тй статьѣ въ книжцѣ п. з. „Поѣздка въ южную Россію“. С.-Петербургъ 1861. Критику сего твору написавъ П. Кулѣшь въ „Основѣ“, 1862. р.; январь, стор. 25—51. — Частинку-жь ихъ путевыхъ записокъ помѣщено въ „Правдѣ“ 1870. р. въ перекладѣ украиньскôмъ п. з. „Днѣпровй пороги“ (стор. 19—23).

[2]) Олександеръ Кониській въ наведенôй статьѣ „Зорѣ“, 1887., стор. 70.

[3]) Стихотвôръ „Е. П. Гребенкѣ“ переложивъ Н. Гербель на мову россійску. („Поэзія Славянъ“, стор. 194.)

лиричнй стихотворы Чужбиньского въ „Молодику“ Бецкого и въ „Основѣ“ (1861. и 1862. р.). Мѣжь-тымъ выдавъ ôнъ безименно збôрникъ вѣршѣвъ въ Петербурзѣ 1855. р. п. з. „Щ ô б у л о н а с е р ц ѣ“ (16⁰, сторôнъ 45, всѣхъ стихôвъ 15). Авторъ намагавъ ся складати свои стихотворы на ладъ пѣсень простонародныхъ, про-те въ переднôмъ словѣ сего збôрничка писавъ ôнъ ось-таке про генезу своихъ думокъ: „Полени думкою хочь до початку свѣта, коли ще народъ живъ собѣ не у городахъ, не у селахъ, а невеличкими хуторами, то й тодѣ вже чоловѣкъ спѣвавъ: бо пѣсня найкрасшій приятель людинѣ чи то у смутку, чи у радости. Якъ не потрапишь росказати, одъ чого беретьця у тебе смѣхъ, ôдкôль наливаютьця на очи сльозы: стеменнѣсенько такъ не вгадаєшь, де озьметьця пѣсня и голосить у серцѣ, поки ты єи не выспѣваєшь, хоча-бъ то й на самотѣ у чистôмъ поли. Скôльки-жь, якъ подумаємъ, пропало пѣсень и пропало затымъ, що нѣхто ихъ не перенявъ, що вони розвѣялись по вѣтру, що згинули, якъ самотна квѣтка де небудь у пущѣ. Теперь не те, добрй люде! Коли Богъ нославъ чоловѣкови хистъ, коли чія душа здольна росказать словами те, про щô шепче ѣй якій-сь таємный голосъ: грѣхъ тому кидать даремно отъ-тй пѣснѣ, бо, може, у котрôйнебудь блисне слово святои правды и навчить, наставить на добро не одно запекле серце. Усякй є люде на свѣтѣ: кожне дивитьця и дума по-своєму; але чи є-жь та людина, щобъ хочь коли-небудь не заспѣвала, або не послухала пѣснѣ? — Спѣвавъ я, братця, выспѣвувавъ, щô було на серцѣ, щô роилось на думцѣ, и дивлячись, якъ инодѣ чорнобрôвй дѣвчата переймають мои пѣснѣ, подумавъ: нехай же не пропадають золотй годинки, которй, Богъ ихъ святый зна, ôдкôль спливались у душу и голосно вырывались на волю“ (стор. 3—4.)

Гадавъ бы хто, що Чужбиньскій, пôзнавши духа пѣсень простонародныхъ и почувши въ собѣ внутрѣшне змаганє до поезіѣ, зъумѣвъ складати вѣршѣ великои стôйности литературнои. Але-жь у него не було вдачѣ вѣщого поета. Въ єго думкахъ добачаємо лишь вдатнѣ переспѣвы деякихъ мотивôвъ поезіѣ людовои, и про-те не диво, що иногдѣ й чорнобрôвѣ дѣвчата переймали єго пѣснѣ. Тому-то стихотворы Чужбиньского, напечатанѣ въ „Основѣ“, подобались Украинцямъ чи-мало, ба, дехто думавъ, що ихъ написавъ Шевченко. Пôдъ тыми думками й пѣснями пôдписавъ ôнъ себе псевдонимомъ „Невѣдомый“[1]). Але-жь стихи „Безталання“ и „Дѣвоцька правда“, котрѣ помѣщено въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь, стор. 9. 12[4]), були напечатанѣ вже давнѣйше въ збôрнику вѣршѣвъ „Щô було на серцѣ“[2]); а впрочôмъ у Шевченка плыла поезія зъ серця струєю животворною, Чужбиньскій же намагавъ ся писати стихотворы, котрѣ по-найбôльше явились дѣломъ штуки, неначе копією гарного образа природы. Ôдтакъ поезіѣ Чужбиньского суть все ще важнымъ здобуткомъ для нашои литературы; вже-жь бо подобає ся также цвѣтъ штучный, коли ôнъ являє ся вѣрнымъ наслѣдованємъ тои цвѣтки, щô вкрашає зелену леваду. Тому-то не диво, що Олександеръ Кониськiй похваливъ поезіѣ Чужбиньского,

---

[1]) Ось щô написала редакція „Основы“ 1861. р. (ноябрь и декабрь), стор. 16[4]: „Стихи Невѣдомого прислано намъ зъ догадкою, що мусять бути Шевченковыми первыми пробами. Не знаємо, щô скаже громада, а намъ здаєтця, що нѣ. Не та ходá и не та мова була въ молодого Тараса“. — Въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь) надруковано отъ-сѣ стихотворы „Невѣдомого“: „Безталання“, „Дѣвоцька правда“, „Думка“; а въ „Основѣ“ 1862. р. (августъ) помѣщено вѣршѣ „Думка“ и „Осѣнь“.

[2]) Порôвн. збôрникъ стихотворôвъ „Щô було на серцѣ“, стор. 21 - 23; 26—27.

пишучи отъ-се: „Исторія нашого письменства не повинна обминати Чужбиньского; она въ своѣй широкôй оселѣ мусить дати куточокъ и єму — разъ за-те, що єго вѣршѣ прегарнѣ и написанѣ такою плавкою мовою, такимъ музичнымъ и спѣвучимъ метромъ, що и тямущѣ люде вважали ихъ яко власнѣ Тарасовѣ творы“[1]).

Россійскому рецензентови збôрника „Щô було на серцѣ“ подобавъ ся найбôльше стихъ „Прощання“, и хочь ôнъ руско-украиньску мову назвавъ языкомъ „дегтярниковъ и чумакôвъ“, то все таки признавъ ôнъ, що въ сѣй елеґіи єсть богато свѣжости, силы й теплоты[2]). А вже-жь красшою єсть „Дума“ Чужбиньского, въ котрôй высказує ся туга за милою. Ось и початокъ сеи думы:

Шумлять лозы при дорозѣ,
Забѣлѣло въ поли:
Метѣль мете; буйный вѣтеръ
Розходивсь на воли, —
Гуля собѣ, — нема йому
На свѣтѣ зупину,
Гуля собѣ черезъ горы,
Та черезъ долины.
Коли-бъ минѣ, вѣтре буйный,
На часъ твои крыла,
Тодѣ-бъ мене людська воля
Нѣчимъ не спинила...[3])

Стихотворы Чужбиньского зъявляють тонъ елеґійный. Въ чужбинѣ туживъ ôнъ за родиною, а въ думцѣ „Безталання“ сказавъ, що стоить, якъ той самотный горохъ при дорозѣ: кому треба й не треба, всякъ стручки

---

[1]) „Зоря“, 1887; число 4., стор. 69.

[2]) „Москвитянинъ“, 1855; № 4.

[3]) „Основа“, 1862; августъ, стор. 54[2].

зрывае. Ôдтакъ кôнчить ôнъ сю думку ось-такимъ сумовитымъ окликомъ до щастя:

Де-жь ты, щастя, де сховалось?
Днѣ безъ тебе трачу,
Зглянь, нехай тебе у вôчи
Я хочь разъ побачу.
Глянь крôзь чорнѣ оченята
Минѣ на годину,
Та й лети собѣ одъ мене, —
А я — въ домовину[1]).

Въ „Основѣ" (1861. р. мартъ, стор. 10) надруковано ще гарный вѣршь Чужбиньского, котрый ôнъ выголосивъ въ церквѣ академичнôй при домовинѣ Тараса Шевченка. А вже-жь въ „Кобзарѣ" (1876) напечатано его думку, щó починае ся словами „Гарно твоя кобза грае, любый мôй земляче!" (II, 73)[2]).

Мѣжь прозаичными творами Чужбиньского, писаными по-россійски, вызначуе ся найбôльше „Воспоминаніе о Тарасѣ Шевченкѣ" (С.-Петербургъ въ „Русскôмъ Словѣ" 1861. р. № 2). Се писане есть цѣннымъ причинкомъ до біографіѣ Кобзаря, по-за-якъ тôлько изъ тыхъ згадокъ можно дôзнатись важныхъ датъ про жите Шевченка на Украинѣ ôдъ 1843. до 1847. року.

Чужбиньскій писавъ також словарь п. з. „Матеріялы для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики русскаго языка и другихъ славянскихъ нарѣчій". Томъ III. „Прибавленіе къ Извѣстіямъ императорской Академіи Наукъ по отдѣлу русскаго языка

[1]) „Щó було на серцѣ", стор. 22—23.

[2]) Сю думку надруковано вже въ „Молодику" Бецкого (1843. р. на стор. 102). Надъ вѣршомъ стоить „Шевченкови", а пôдъ нимъ „А. Чужбиньскій". (1841, ноября 26) — Порôвн. II., стор. 566.

и словесности". (С.-Петербургъ 1855). Се есть словарь украиньско-россійскій, щó простягае ся ôдъ буквы А до З. До поодинокихъ слôвъ украиньскихъ подае авторъ одвѣтный перекладъ въ мовѣ россійскôй, а денекуды помѣщае ôнъ також фразы украиньскѣ. Въ надрукованôй частинѣ сего словаря добачаемо менше слôвъ нѣжь въ „словници" Пискунова, та й въ загалѣ той лексиконъ Чужбиньского не мае нѣякои ваги литературнои.

7. Якôвъ Щоголевъ[1]).

Якôвъ Ивановичь Щоголевъ родивъ ся 1824. року въ Ахтырцѣ, повѣтовôмъ мѣстѣ Харкôвскои губерніѣ, де й учивъ ся навпередъ въ тамошнѣй народнôй школѣ, а ôдъ 1836. р. въ першôй Харкôвскôй гимназіи. Приѣзжаючи ôдси домôвъ на феріѣ Щоголевъ любивъ сидѣти на горѣ пôдъ стародавною церквою, де читавъ романы Вальтеръ-Скотта, або й дививъ ся зъ горы на чудову долину, де тече рѣка Ворскла въ чотырохъ верстахъ ôдъ Ахтырки. Въ гимназіи читавъ поезіи Батюшкова, Жуковского й Лермонтова[2]), и вже тогдѣ ставъ писати деякѣ стихотворы украиньскѣ й россійскѣ, котрѣ напечатано въ „Молодику" Бецкого 1843—1844. р. Въ тôмъ часѣ зладивъ ôнъ також збôрничокъ своихъ поезій, та вступаючи въ университетъ показавъ его професорамъ

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ 1884; стор. 427—439. — „Дѣло", 1883., число 47., въ статьѣ Михайла Комаря п. з. „Ворскло" (фелетонъ). — „Дѣло", 1884, число 55., въ статьѣ Олександра Кониського: „Новѣйше письменство". Критичный оглядъ „Очеркôвъ исторіи укр. литературы" Н. И. Петрова (фелетонъ). — „Кіевская Старина", 1884; томъ VIII., январь, въ статьѣ В(асиля) Г(орлен)ка: „Ворскло, лірна поэзія Я. Щоголева". Харьківъ 1883; стор. 151—154.

[2]) Про Батюшкова, Жуковского й Лермонтова гляди II., стор. 180.

И. Срезневскому й А. Метлиньскому, котрŷ спонукали єго, вписатись на факультетъ филологичный. Такъ отже пôдъ проводомъ Метлиньского вправлявъ ся ôнъ ще бôльше въ писаню стихотворôвъ и на просьбу сего професора зложивъ кôлька украиньскихъ пѣсень и думокъ. Метлиньскій хотѣвъ помѣстити тŷ стихи въ „Южнôмъ русскôмъ Зборнику“[1]), одначе для незвѣстнои причины не надруковано ихъ (1848) въ сѣмъ альманаху. Въ 1858. р. авторъ передавъ ихъ студентови Нѣговскому, ôдъ котрого они мабуть дôстались (1860) въ альманахъ Кулѣша, „Хату“[2]). Тутъ напечатано отъ-сŷ стихотворы Щоголева: „Гречкосѣй“, „Поминки“, „Безталанне“, „Безрôднŷ“ и „Покôрна“[3]).

Въ 1848. р. Щоголевъ скôнчивъ курсъ въ Харкôвскôмъ университетѣ и ôдтакъ шѣсть рокôвъ служивъ въ урядѣ державныхъ доменъ („по вѣдомству государственныхъ имуществъ“), а опôсля бувъ секретаромъ Харкôвскои думы. Щó-року выѣзжавъ ôнъ на хуторы, щобы зблизитись до сѣльского люду и скрѣпити духа свого свѣжою силою поезіѣ простонароднои. А вже-жь першŷ єго стихотворы зъ р. 1843—1844. попались пôдъ острый судъ тогдѣшньои критики россійскои. Молоденькій поетъ зôгнувъ ся передъ ареопагомъ словесного диктатора, Виссаріона Бѣлинского, котрый не знаючи украиньского народу и не розумѣючи єго мовы, высмѣявъ першŷ стихи Щоголева, щó ихъ напечатано въ „Молодику“. Про-те ôдъ 1847. до 1864. р. сей поетъ не писавъ нѣчого; мабуть затихла єго пѣсня также изъ-за катастрофы, якою занапастилась (1847) доля Шевченка й иншихъ членôвъ

[1]) Про Амвросія Метлиньского гляди II., стор. 426—442.

[2]) „Хата“, 1860. Видавъ П. А. Кулішъ. Петербургъ.

[3]) ibid., стор. 5—12.

товариства Кирило-Методіѣвского. Се-жь тôлько дивно, що Якôвъ Щоголевъ не настроивъ своеи ліры въ 1861., коли деякŷ тямущŷ Украинцѣ засновали литературный органъ „Основу“. Ажь ось въ 1864. р. бувъ ôнъ на гостинѣ въ однôмъ дружнôмъ домѣ та почувъ, що хозяйка заспѣвала пѣсню, щó починає ся словами: „Ой у мене бувъ коняка...“ Се-жь бувъ єго стихотвôръ, щó єго написавъ ще въ 1846. р. пôдъ заголовкомъ „Гречкосѣй“[1]). Хозяйка дôзнавшись, що єи гôсть єсть авторомъ сеи пѣснѣ, просила єго, щобъ давъ ѣй иншŷ свои стихотворы, по-за-якъ она могла-бъ ихъ передати своякови, щó звавъ ся Єдличка, и бувъ композиторомъ пѣсень украиньскихъ. Такъ отже Щоголевъ утворивъ тогдѣ отъ-сŷ чотыри пѣснѣ: „Квѣтка“, „Орелъ“, „Дуброва“ и „Маруся“[2]). Опôсля-жь замовкъ опять ажь до р. 1876., бо не хотѣвъ страждати въ митарствѣ цензуры изъ-за творôвъ своеи музы. Въ тôмъ роцѣ передавъ ôнъ кôлька своихъ пѣсень Олександрови Кониському, котрый въ Кієвѣ гадавъ выдавати альманахъ „Батькôвщину“. Изъ сихъ поезій Щоголева надруковано опôсля (1881) въ альманаху „Луна“[3]) лишь двѣ єго думки: „Козакъ“ (стор. 6—7) и „Летить орелъ по-надъ степомъ“ (стор. 55—57). Въ 1883. р. напечатано три єго стихотворы въ украиньскôмъ альманаху „Рада“[4]), а ôдтакъ самъ авторъ выдавъ въ тôмъ

[1]) Въ збôрнику „Ворскло“ (1883) авторъ давъ сѣй пѣсни заголовокъ „У поли“.

[2]) Сŷ чотыри пѣснѣ надруковано ажь 1883. р. въ збôрнику „Ворскло“.

[3]) „Луна“. Украïнськый альманахъ на 1881. р. Частына перша. Выданне Л. В. Ильницького. Кієвъ.

[4]) „Рада“. Украïнський альманахъ на 1883. рокъ. Частина перша. Видання М. Старицького. Кієвъ. — Въ сѣмъ альманаху напечатано тŷ письменнŷ матеріялы, якŷ мали ввôйти въ другу частину „Луны“, щó єѣ цензура не пустила въ свѣтъ. Изъ тво-

роцѣ збôрникъ своихъ поезій п. з. „Ворскло, лірна поезія“[1]) (Харкôвъ 1883. р. вел. 8°, сторôнъ 154). — Пôшовши въ ôдставку около 1880. р. Щоголевъ живе досѣль въ Харковѣ.

Въ збôрнику „Ворскло“ надруковано 75 стихотворôвъ, изъ котрыхъ десять уже давнѣйше напечатано въ „Хатѣ“, „Лунѣ“ и „Радѣ“. Авторъ не помѣстивъ тутъ тôлько тыхъ кôлька стихôвъ, котрî (1843. р.) були появились въ „Молодику“ Бецкого. Мабуть и самъ Щоголевъ не цѣнивъ ихъ высоко, коли не надруковавъ ихъ у збôрнику „Ворскло“.

Украиньскî критики оцѣнили стихотворы Щоголева въ загалѣ вельми прихильно. Вже Кулѣшь помянувъ „первоцвѣтъ Щоголева“ въ „Хатѣ“ ось-такимъ добрымъ словомъ: „Упала менѣ въ руки поезія якогось пана Щоголева. Зрадѣвъ я ѣѣ прочитавши. Прочитавъ землякамъ-приятелямъ у столицѣ — и вони слухали ѣѣ смакуючи. И звеселились мы всѣ, що таки хоть одна струна по-людськи на рôднôй бандурѣ бринькнула. Не багато тыхъ пѣсень, да чистый же медъ, а не перга словесна. То правда, що не до Шевченковыхъ ихъ прирôвняти, а все-жь и то щира рôдна поезія. Се такъ, якъ иноді весною соловей у саду голосно да любо выспѣвує, а тутъ коло тебе золота бжôлка надъ квѣткою ветця. Слухаєшь соловя зъ великою вподобою, а не скажешь же й бжôлцѣ: „Лети собѣ геть, не гуди коло мене!“ Складъ у того пана Щоголева правдиво рôдный. Не Шевченкôвъ голосъ ôнъ переймає; переймає ôнъ голосъ народньои пѣснѣ, и изъ пѣснѣ бере основу свого компонування. Тымъ часомъ, яко поетъ правдивый, а не пôдспѣвачь, має ôнъ у своєму голосѣ щось праведно своє, — якусь власну повагу й красу, которои нѣ въ пѣсни народнôй не покажешь, нѣ въ Шевченковыхъ вѣршахъ не догледисся; не чуже бо добро ôнъ собѣ присвоивъ, а своимъ власнымъ даромъ насъ чарує. Се такъ, якъ отъ иноді спѣвають дѣвчата надъ водою, а ветця по водѣ ихъ чистый голосъ, и оддаєтця въ гаю, мовь чарôвничî спѣвы самои музы народньои, — оддаєтця съ-тиха, неясно, не такъ голосно, а любо слухати, и слухаєшь його дивуючись!“[1])

Ôдтакъ въ 1884. р. В. Г—ко (Василь Горленко) помѣстивъ оцѣнку збôрника „Ворскло“ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (т. VIII., стор. 151—154). Сей критикъ добачає въ авторѣ „лірнои поезіѣ“ талантъ не-абы-якій, кажучи про него, що ôнъ не наслѣдувавъ нѣчіихъ поезій, та що въ украиньскôй литературѣ его имя нѣколи не забуде ся. А вже-жь Михайло Комарь звеличивъ найбôльше славу Щоголева. По его думцѣ Щоголевъ — правдивый поетъ, малюючій житє людске такимъ, якъ оно справдѣ єсть, по-за-якъ спѣває не тôлько про лихо, але й про радости щоденного житя. Особливо-жь подобає ся Комарови дуже гарна й щиро народна мова поета. „Се мова Шевченка, Квѣтки та Марка Вовчка, — мова народнои пѣснѣ“[2]). Хочь ôдтакъ Кониській зъ поглядами Комаря не зовсѣмъ годить ся и не такъ высоко ставить поезіѣ Щоголева, то все-таки признає ôнъ, що стихотворы сего поета мають стôйнôсть литературну. Ось и важнѣйшî его замѣтки про поезіѣ Щоголева: „Довголѣтна перерва въ творахъ Щоголева справдѣ дуже ôдсвѣчуеться: творы его напечатанî въ „Молодику“, въ „Хатѣ“ ôддають ся

рôвъ Щоголева надруковано въ „Радѣ“ три стихи: „Ткачь“, „Родины“ и „Шинокъ“.

[1]) Збôрникъ своихъ поезій назвавъ Щоголевъ „Ворскломъ“ изъ-за того, що въ молодôмъ вѣцѣ надъ сею рѣчкою думавъ найкрасшî свои думки.

[1]) „Хата“, стор. 2—3.

[2]) „Дѣло“, 1883; число 47. у фелетонѣ.

чистою, свѣжою, елеґичною красою Украины; ся свѣжа краса, ся свѣжа сила слова просвѣчує по-трохи ще въ „Лунѣ“, але вже въ остатныхъ творахъ она зникає. Щоголевъ силкується не ôдставати ôдъ сучасныхъ идей, хоче додати своѣй поезіи соціяльнѣ гадки, але мѣжь серцемъ поета и єго гадками чутно вже дисгармонію; стихи становлять ся сухими, не говорять нѣчого серцю, выходять они холодною прозою, котра ôльшій вплывъ робила-бъ, коли-бъ була не ритмована“[1]).

Щоголевъ займає въ нашôй литературѣ высшее мѣсце, нѣжь Олександеръ Чужбиньскій. Коли сей письменникъ подекуды силкує ся писати свои стихи, то пѣснѣ й думки Щоголева зъявляють природну вдачу поета, изъза чого звуки єго ліры зліялись зъ пѣснею простонародною. Хоча-жь въ єго стихотворахъ добачаємо тонъ елеґійный, то свѣтоглядъ єго не доходить до „пессимизму“, якъ гадає В. Горленко[2]). Ось бо въ думцѣ „Безрôднѣ“ каже поетъ:

Доле-жь моя, доле моя!
Тяжко въ свѣтѣ жити,
А ще-жь таки не хочетця
Рученьки зложити... (стор. 7—8)[3]).

Коли-жь поетъ пôзнѣйше (1877) сказавъ, що ôнъ „бѣдный долею ясною, та богатый горемъ“ (стор. 1.), то все-таки не впавъ ôнъ духомъ, и про-те заявивъ, що „ревучи великѣ бурѣ по-надъ нимъ пролетѣли, та зôгнути не зôгнули, тôльки серце надломили“ (стор. 111).

Въ давнѣйшихъ своихъ стихотворахъ поетъ по-найбôльше малює колишне житє козацке. Сюды належать думки: Поминки, Безрôднѣ, Квѣтка, Орелъ, Дуброва. Подекуды видимо въ сихъ думкахъ горячій патріотизмъ украиньскій. Такъ „квѣтка“ говорить до козака, згадуючи ось-такъ про матѣрь-Украину:

Царювала наша мати въ чистôмъ поли
На широкôй воли;
Породила въ щастѣ насѣннячко наше
И въ хорошôй доли. (стор. 15.)

Въ пôзнѣйшихъ пѣсняхъ и думкахъ доторкнувъ ся поетъ именно до пытаня суспôльно-національного и натякавъ на тяжку долю, якою побивають ся Украинцѣ. Такъ въ думцѣ „Струны“ розкрывае ôнъ ось-такій сумный образъ сучасного лихолѣтя:

Бачивъ я, якъ сильнѣ правду
Бѣшено топтали,
Якъ у бѣдного богатѣ
Крôхту одрывали;

Якъ сѣрома по-пôдъ тынню
Згорблена тулялась, —
Надъ роботою за скибку
Кровю обливалась;

И якъ мати неодмовна
Хворую дитину,
Пригортаючи до серця,
Кутала въ ряднину. (стор. 1—2.)

Пишучи сю думку авторъ поглядавъ ачейже на своѣ взоровзôръ, се-бъ-то на се мѣсце въ „Снѣ“ Шевченковôмъ, де Кобзарь зъобразивъ недолю мужицку, кажучи мѣжь иншимъ, що „онъ-де пôдъ тыномъ опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщинѣ жне“ (Кобзарь, II, 16). Въ думцѣ-жь „Степъ“ натякавъ авторъ на теє мѣсце въ стихотворѣ Тарасовôмъ „Розрыта могила“,

[1]) ibid., 1884; число 55.

[2]) „Кіевская Старина“, 1884; стор. 153.

[3]) Цитованѣ стороны ôдносять ся до зôрника „Ворскло“.

де Украина каже, що степы ви запроданѣ жидови, Нѣмотѣ... (II, 54). Отже-жь Щоголевъ змалювавъ отъ-сю картину теперѣшнього степу:

Степъ зеленый, степъ широкій!
— Скоро вже и тута
Гострый плугъ тебе розчеше;
Закишать жиды, якъ червы,
Брехунець въ судахъ забреше... (стор. 54.)

На свѣтѣ нема отже правды й долѣ, — тому̀ не диво, що поетъ не може найти покою на земли. Ôдтакъ въ думцѣ „Покôй" спѣвае ôнъ сумовито:

Старшины безъ лѣку,
А нѣде порады;
Глôтъ немилосердный
Ѣсть насъ безъ повады.

Бачу, що голотѣ
Доля невесела, —
Отъ я взявъ и кинувъ
Хуторы и села. (стор. 108.)

Але й въ мѣстахъ поетъ не найшовъ покою; тамъ бо бачивъ ôнъ бенкеты, безпуття, небогато вѣры, — тамъ всѣ-бъ одинъ другого шарпали, якъ звѣрѣ... Про-те опинивъ ся ôнъ на кладовищи й сѣвъ край могилы; ôдтакъ углядѣвъ ся въ небо и сказавъ, що теперь треба покою шукати въ могилѣ (стор. 109—110). Коли-жь Украина не може проявляти житя народного, то въ думцѣ „Тестаментъ" каже поетъ землякамъ, що для всякого народа ще одна е зъ книжокъ книжка, тая що̀ мы звемо „природа". Радить имъ отже, щобъ передъ сильнымъ не згинались, та щобъ тѣло й духа безсмертного загартували до сталѣ. Опôсля-жь кôнчить ôнъ сю думку осьтакими смѣливыми словами:

Гордо й высоко надъ всѣми
Можно буде вамъ пôднятись
И нѣкого въ цѣлôмъ свѣтѣ,
Опрôчь Бога, не боятись (стор. 114.)

А вже-жь святощѣ народнѣ занапащено давно, та осталась лишь згадка колишньои бувальщины. Такъ отже въ думцѣ „Верцадло" (Зеркало) споминае поетъ про історію слободскои Украины ôдъ часу займанщины ажь до сего дня. „Сумна и тяжка та історія", каже Конисьній, — „она вразила поета въ само серце"[1]). Ось бо читаемо въ тôй думцѣ, що нарôдъ зъ-за Днѣпра прийшовъ колись ôдъ лядськои неволѣ въ тую Украину, шукать добра, нѣчимъ нерушимои долѣ, — та отъ, яку долю найшовъ ôнъ въ тôй земли:

Въ важкихъ кайданахъ на ногахъ,
Зъ залѣзнымъ ланцюгомъ на спинѣ,
Ставъ кметомъ пана и потягъ
Свôй пôтъ гарячій въ панськѣ скринѣ... (стор. 147.)

Ôдтакъ дивить ся поетъ въ „верцадло", а зъ мужицькихъ нôгъ упали ланцюги й кайданы. Крѣпакôвъ освободжено царскимъ манифестомъ зъ дня 19. лютого 1861. р. Та отъ, „извыкши ретязѣ таскать, не мавши розуму, нѣ силы, щобъ щастя въ працѣ одшукать, побрѣвъ народъ, якъ очманѣлый, — побрѣвъ одъ шинку до шинку, — а тричи проклята рука жидюги, Нѣмця й салотуба грабить-руйнуе землю золоту" (стор. 147). Въ злидняхъ житя суспôльного нарôдъ пе-розпивае ся, по-за-якъ „широка хмара округи покрыла бѣдну Украину" (стор. 146). Щобы-жь пяныхъ мужикôвъ ôдвернути ôдъ пропасти, въ яку летѣли стрôмголовъ, поетъ написавъ гарный сатиричный стихотвôръ „Шинокъ", вказуючи на

[1]) „Дѣло", 1884., число 55.

зе, що въ бочцѣ горѣлки чоловѣкъ запропащуе свою асну долю. Ось и слова Щоголева:

(Чоловѣче, чоловѣче!) —
Тамъ сидить твôй заробôтокъ,
Тамъ лежить худоба дѣтокъ, —
Сѣно те, щó ты косивъ,
Жито те, що Богъ вродивъ. (стор. 118.)

Сумнû тû картины народного горя старавъ ся по-ъ влагодити кôлькома образами идиличного щастя до-ашнього, пишучи стихотворы „Хата", „Вечѣръ", „Баю-аю" и и. Иногдѣ намагавъ ôнъ писати шутливо; але-жь го стихи „Членъ" (стор. 71—72), „До бурсакôвъ" (78—9), „Швець" (125—126) повертають на ладъ поезіѣ ди-актичнои и доказують, що у поета не було гумору при-одного. Лучше вдалась ему весела пѣсня „Лоскотарки" стор. 41—44), котра зъявляе прикметы стихотвору ро-античного.

Мова Щоголева есть справдѣ чисто-народна й вель-ии гарна; также и вѣршь вызначуе ся доладнымъ ри-омъ. Хоча-жь поетъ въ давнѣйшихъ своихъ пѣсняхъ иногдѣ не наблюдавъ ритму, то въ пôзнѣйшихъ склада-яхъ корыстувавъ ся ôнъ правильными трохеями, ямбами а дактилями.

8. Иванъ Гушалевичъ[1]).

Иванъ Гушалевичъ родивъ ся 4. грудня 1823. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Павшôвцѣ повѣту Чортковского, де отець его Никола бувъ честнымъ хлѣборобомъ. Ма-

[1]) Частину своеи автобіографіѣ про вѣкъ дитячій и моло-дечій напечатавъ Гушалевичъ въ „Временнику" ставропигійского института на рôкъ 1887. въ статьѣ „Изъ хаты въ школу", стор. 1—15², — и на рôкъ 1888. въ статьѣ „Воспоминанія старика оче-видца изъ семинарской жизни 1848-го года"; стор. 108—117.

лого Иванка ôдвѣзъ батько на науку въ сусѣдне село Базаръ, де була школа народна. Учитель тои школы бувъ колись двôрскимъ писаромъ, то й намагавъ вы-вчити дѣтей польскои мовы. Небавомъ ôдôбравъ Никола зъ-ôдтамъ свого Иванка и повѣзъ его въ осени до Бу-чача, де его сынъ учивъ ся пôдъ проводомъ черцѣвъ-Василіянъ въ школѣ нормальнôй, а опôсля также въ ґим-назіи. Ôдтакъ Иванъ слухавъ философіѣ и богословія на Львôвскôмъ университетѣ, будучи питомцемъ рускои семинаріѣ. Тогдѣ вчивъ ся ôнъ также естетики, исто-ріѣ философіѣ и педаґоґіѣ; опроче читавъ поетичнû творы Матиссона, Уляида, Шиллера та й студіювавъ философію Геґла.

Въ 1846. р. написавъ Гушалевичъ именемъ семина-ристôвъ „стихъ" на именины митрополита Михайла Ле-вицкого и напечатавъ его вô Львовѣ. Въ семинаріи ду-ховнôй деякû талановитû молодцѣ завязали пôдъ его про-водомъ товариство въ тôй цѣли, щобы складати пѣснѣ пôдъ ноты. Тогдѣ-то написавъ Гушалевичъ пѣснѣ: „Щасть намъ, Боже!" „Миръ вамъ, братя!" „Где есть руска ôт-чина?" и и.

Въ 1848. р. надруковано въ Перемышли „Стихо-творенія Ивана Гушалевича" (мала 8⁰, сторôнъ 32) накладомъ Томы Поляньского, катихита на курсѣ фи-лософичнôмъ въ тôмъ мѣстѣ. Въ сѣмъ збôрнику нахо-дять ся отъ-сû стихи: 1) Миръ Русинамъ, се-бъ-то пѣсня, щó починае ся словами: „Миръ вамъ, братя!" 2) Пôл-ночная гадка; 3) Чувство; 4) Туга за юностевъ; 5) До зори; 6) Вдовецъ; 7) Хованецъ; 8) Бурлакъ; 9) Вѣр-ность козака; 10) Стихъ въ семінаріи ґен. гр. каѳ. дня 7. мая голошеный. Сей стихъ выголосивъ Гушалевичъ въ память родинъ цѣсаря Фердинанда въ музеи семинаріѣ въ присутности епископа Григорія Яхимовича, деякихъ

професорôвъ университетскихъ и урядниковъ ґуберніяльныхъ. За-вдяки за патріотичну промову товаришѣ носили єго на рукахъ по городѣ. Тогдѣ-то спѣвано за-любки єго пѣсню „Миръ вамъ, братя!“ — ба, рускій текстъ сеи пѣснѣ роздавано въ Празѣ (въ маю 1848. р.) на соборѣ славяньскôмъ, и ôдтакъ депутаты головнои Рады рускои, д-ръ Григорій Гинилевичь, Иванъ Борисикевичь и Алексѣй Заклиньскій спѣвали ту пѣсню въ дружнôмъ кружку братôвъ-Славянъ.

Ще голоснѣйшимъ стало имя Гушалевича, коли Никола Устіяновичь въ „Зорѣ галицкôй“ напечатавъ байку его „Вовкъ, баранъ, лисъ“[1]). Сю байку вывчилось на память богато тямущихъ Русинôвъ, добачаючи въ нѣй глубокій засновокъ политичный, по-за-якъ вовкъ представлявъ Ляха, лисъ — Русина-перекиньчика, мѣжь-тымъ коли бараномъ зъображавъ ся Русинъ-патріотъ. Та й самъ Гушалевичь почавъ въ „Зорѣ галицкôй“ (1848) помѣщати свои стихотворы[2]), и ôдтакъ побôчь Николы Устіяновича станувъ на сторожи народныхъ святощій. Про-те въ липню 1848. р. на руки Гушалевича внѣсъ Устіяновичь свое письмо до головнои Рады рускои, подаючи свои гадки про скликане собору рускихъ „ученыхъ“ и про засноване Матицѣ рускои. Хоча-жь Гушалевичь не бравъ участи въ тôмъ соборѣ, то по закрытю послѣднього загального засѣданя въ присутности всѣхъ „ученыхъ“ патріотôвъ выголосивъ ôнъ свôй стихъ п. з. „До моеи родины“[3]).

---

[1]) „Зоря галицка“, 1848; число 6. въ статьѣ Николы Устіяновича „О польско-рускôй Радѣ“, стор. 26.

[2]) Въ „Зорѣ галицкôй“ (1848) помѣстивъ Гушалевичь отъ сѣй вѣршѣ: „Слово ангела“, „Голосъ зъ могилы“, „Звôнъ святоюрскій“.

[3]) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ...“ Въ Львовѣ 1850; стор. 99—101.

Опôсля ставъ ôнъ у Львовѣ выдавати „Новины“, письмо литературно-политичне два разы въ тыждни. Перше число сеи часописи появилось 1. сѣчня 1849. р., а вже 26. число зъ д. 11. цвѣтня т. р. було послѣднимъ. Въ сѣй часописи Гушалевича оповѣщено (ч. 2), що Никола Устіяновичь надôславъ до Львова переклад драмы Корженьовского „Верховинцѣ Бескидôвъ“, та що сю драму де-хто загадавъ представити въ аматорскôмъ театрѣ рускôмъ. Ôдтакъ въ числахъ 6. 7. 9. 10. напечатано гарный стихъ Антона Могильницкого „Ученымъ членамъ Матици рускои — нового року 1849!“ Въ числѣ-жь 19. Гушалевичь помѣстивъ знаменитый стихотвôръ Іеремія Галки (Миколы Костомарова) п. з. „Пѣсня моя“, перепечатавши єго изъ збôрника Костомарового „Вѣтка“. Мѣжь-тымъ выдавъ ôнъ у Львовѣ „Пѣсни на день 3/15 мая 1849.“; се-бъ-то напечатавъ: 1) „Миръ вамъ, братя!“; 2) „Де єсть руска отчина?“; 3) „Щасть намъ, Боже!“ Першу и третю пѣсню пôдложено тутъ пôдъ ноты.

Вже 7. мая 1849. р. ставъ Гушалевичь выдавати литературну часопись „Пчола“[1]). Въ сѣй часописи напечатано мѣжь иншимъ: а) „Слово о полку Игоревôмъ“ въ метричнôмъ перекладѣ Богдана Дѣдицкого (ч. 1—4); — б) историчну статью Петрушевича „Польща, Русь и Ромыны“ (ч. 1—2); — в) статью Якова Головацкого п. з. „Иванъ Котляревскій“ (ч. 3); — г) Комедію Моліера „George Dandin“ въ перекладѣ И. Наумовича п. з. „Грыць Мазниця, або мужь заманеный“ (ч. 4—11); — д) початокъ поемы А. Могильницкого п. з. „Скитъ Манявскій“ (ч. 14—15); — е) „пѣсню (Ивана Котляревского) на новый 1805. годъ пану нашому батьку князю Олексѣю Борисовичу Куракину“ (ч. 16); — ж) статью Осипа Лозиньского п. з. „Уваги над правописом рускимъ“ (ч. 17).

---

[1]) „Пчола“ появлялась одинъ разъ въ тыждни.

Въ сѣй статьѣ Лозиньскій зъявивъ наклôнъ до правописи фонетичнои, и ôдтакъ Гушалевичь замѣтивъ, що ôнъ въ правописи статей, якû ему надсылають ся, не робить нѣякихъ змѣнъ.

Мѣжь-тымъ Гушалевичь оженивъ ся (1848) зъ Павлиною, дочкою Николы Кисѣлевского, пароха въ Струтынѣ выжнѣмъ, повѣту Долиньского, и ôдтакъ въ сѣчни 1849. р. поставлено его провизоричнымъ учителемъ рускою языка вô Львôвскôй ґимназіи Доминиканьскôй. Въ серпни 1849. р. принявъ ôнъ посвящене ерейске, а въ вересню т. р. одержавъ мѣсце заступника катихита въ VII. и VIII. клясѣ тои ґимназіѣ. Учащи руского языка (въ клясѣ I—VI) выдавъ Гушалевичь въ хосенъ ученикôвъ старорускій поетичный памятникъ „Слово о полку Игоря Святославича" (Львôвъ 1850) зъ деякими поясненями, котрû ôнъ вынявъ изъ обширного коментаря Димитрія Дубеньского. Саме-тогдѣ бувъ ôнъ членомъ комисіѣ, котра укладала терминолоґію руску для кодексôвъ цивильного й карного. Членами сеи комисіѣ були мѣжь иншими Якôвъ Головацкій та Иванъ Вагилевичь. Ôдъ 1. падолиста 1850. р. ставъ ôнъ редакторомъ часописи политичнои „Зоря галицкая" и помѣщавъ въ нѣй деякû свои думы. Редакторомъ „Зорѣ" бувъ ôнъ ще въ 1851. и 1852. р., хочь ôдъ числа 51. р. 1851. до числа 60. р. 1852. имя редактора на часописи не вызначувалось. Въ 1853. р. „Зоря галицкая" перетворилась въ часопись литературну, и оставалась пôдъ редакціею Гушалевича ажь до 10. червня 1853. р., коли на его мѣсце вступивъ Б. Дѣдицкій.

Въ 1852. р. выдавъ Гушалевичь у Львовѣ збôрникъ своихъ стихотворôвъ п. з. „Цвѣты изъ надднѣстрянской левады" (12°, сторôнъ 78; всѣхъ стихотворôвъ 31). На передѣ поставивъ ôнъ „мотто" зъ поезій россійского романтика Василя Жуковского, и ôдтакъ стихотворы Гушалевича въ сѣмъ збôрнику мають переважно романтичну прикмету. Мѣжь сими поезіями найкрасшою есть „Игра ангела съ дитятемъ" (стор. 42—43). Прочû стихотворы крôмъ „Введенія до думъ" и пѣснѣ „до торбана" не мають стôйности литературнои.

Ôдъ р. 1855—1861. живъ Гушалевичь на селѣ будучи парохомъ въ Яновцѣ, повѣту Долиньского; а вже-жь въ 1861. р. именовано его дѣйстнымъ рускимъ катихитомъ въ ґимназіи академичнôй. Того року выбрано его посломъ до сойму краевого и ôдтакъ заступавъ ôнъ тутъ справы рускихъ громадъ ажь до р. 1870. Въ 1867. р. выслано его также посломъ до думы державнои въ Вѣдни, де ôнъ до р. 1870. бувъ единымъ речникомъ рускихъ справъ. Въ сали засѣдань думы державнои занявъ ôнъ мѣсце правоôбчь въ послѣднѣй лавцѣ, де сидѣвъ самъ-одинъ. Се бо опустивъ ôнъ центрумъ изъ-за того, щобы сидѣти близше двохъ рускихъ селянъ, Боднара и Манастырского, котрыхъ Поляки посадили мѣжь собою. Та годить ся ще спôмнути, що Русины галицкû вважали тогдѣ Гушалевича вправнымъ политикомъ и добрымъ бесѣдникомъ.

Въ 1861. р. заявивъ Гушалевичь симпатію для письменникôвъ украиньскихъ. Коли бо Кулѣшь у Львôвскôмъ „Словѣ" помѣстивъ стихъ „Зъ-за Дунаю" (1861; ч. 71), то Гушалевичь написавъ „Отвѣтъ зъ-подъ Бескида на голосъ: Зъ за Дунаю" (ч. 76). Ось и частина сего стихотвору:

Ой лети, соколе!
Та на Украину,
А зъ-ôттамъ къ Бескиду
По надъ Галичину.
Славна колись була
Славна Галичина,
Ту е рôдны люди
И рôдна родина. — —
Гей-гей зжалься Боже!
Та надъ нашой долей,

Та надъ вашимъ горемъ, Чорна нôчь устане?
Вашею неволей! Та коли покинутъ
Коли въ вашу хату Васъ вже здобувати
Свѣтъ-сонце загляне? И вашимъ уборомъ
Коли у васъ темна Себе уберати?..

Въ 1861. р. выдавъ Дѣдицкій „Поезіи Іоанна Гушалевича". (Львôвъ 1861; 16⁰, сторôнъ XII + 101). Дѣдицкій подѣливъ тû поезіѣ на двѣ части: 1) „пѣсни и думы"; 2) „басни". Ôнъ цѣнивъ вельми высоко поетичный таланъ Гушалевича, прирôвнуючи его до нѣмецкихъ поетôвъ Бірґера и Ґайбля, до польского поета Богдана Залеского и до россійского — Кольцова. Именно подобались Дѣдицкому баснѣ Гушалевича, изъ-за чого въ переднôмъ словѣ до тыхъ поезій писавъ ôнъ отъ-се: „Гушалевичъ въ басняхъ устоитъ и при найсильнѣйшôмъ соперцику-баесловѣ. Онъ имѣе все то, що на превосходного баеслова потреба: ясный, быстрый умъ, точное знаніе природы, добре, чувствительное сердце, а надо все — гуморъ веселый, да такъ назвемъ, малорускій, козацкій. Тожь не дивъ, що уже первая его басня зъ г. 1848. сталась порукою будущой его Езоповой славы" (стор. X.). — Въ выданю Дѣдицкого есть 16 пѣсень и думъ, та й 31 басень; въ кôнци додано ще „Сказку для дѣтей о томъ, якъ Лихій на азбуку нападалъ"[1]). А вже-жь пѣснямъ и думамъ Гушалевича не рôвнатись нѣ зъ пѣснями Кольцова, нѣ зъ балядами Бірґера, нѣ зъ думами Залеского. Также баснѣ не можуть ему запоручити будущои его Езоповои славы. Сими стихотворами, писаными твердымъ языкомъ, авторъ не може мѣритись зъ Глѣбовомъ, не то зъ Гребѣнкою, а до Езоповои славы ему ще далеко!

[1]) Сею баснею натякавъ авторъ на пытане азбучне въ 1859. р. Гляди II., стор. 38—41.

Саме тогдѣ бувъ ôнъ любимцемъ митрополита Яхимовича и ôдтакъ рознеслась була (1861) мѣжь Русинами чутка, що ново-именованый катихитъ ґимназіяльный Гушалевичь обôйме небавомъ катедру пастырского богословія въ университетѣ Львôвскôмъ[1]). И справдѣ выдавъ ôнъ тогдѣ „Пастырское богословіе" (Львôвъ 1861; томъ I. и II.). Въ 1863. и 1864. р. Гушалевичь выдававъ у Львовѣ часопись педаґоґичну „Домъ и школа". Въ сѣй часописи напечатавъ ôнъ такожь деякû ліричнû свои стихи и байки. Тутъ помѣстивъ ôнъ пристрастну „критику М. Розношиньского (Пилипа Дячана) на граматику руского языка, составлену д-ромъ М. Осадцою"[2]). Розношиньскій закинувъ Осадцѣ въ дечôмъ пляґіятъ и пригадавъ ему слова Енеиды Котляревского, що, мовлявъ, якусь особу мацапуру въ пеклѣ шкварили на шашлику за тее, що кривила душею для прибытку, — чужее оддавала въ печать.

Коли Гушалевичь до 1864. р. по-найбôльше старавъ ся творити свои поезіѣ въ мовѣ (мало)рускôй, то прозаичнû свои статьѣ списувавъ ôнъ вже ôдъ р. 1849. въ твердôмъ, нѣбы-то книжнôмъ языцѣ. Въ 1869. р. надрукувавъ ôнъ въ „Литературнôмъ Сборнику" Матицѣ мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Сельскіи пленипотенты". Сю мельодраму вразъ зъ двома иншими („Подгоряне" и „Обманъ очей") написавъ ôнъ уже въ 1862. р. Та отъ, пôсля р. 1866. ôдвернувъ ся Гушалевичь ôдъ рôднои словесности.

Покинувши политичну програму галицкихъ Русинôвъ зъ р. 1848. Гушалевичь ставъ нелюбити украинофилôвъ-народовцѣвъ, и въ другôй части своихъ „поезій" (Львôвъ 1879) назвавъ ихъ „нѣ теплыми, нѣ студеными",

[1]) Тогдѣ говорено, що Маркилъ Попель, катихитъ ґимназіѣ II. у Львовѣ, обôйме катедру литурґики въ университетѣ.

[2]) „Домъ и школа", 1864; число 19—23.

ба й просто „измѣнниками". Ще нѣхто досѣль не кинувъ на украинофилôвъ таку тяжку анатему, яку высказавъ супроти нихъ авторъ пѣснѣ „Миръ вамъ, братя!" Ось и зразокъ такого поэтичного складаня: „Съ голодныхъ змій, скорпьоновъ бичи на васъ, измѣнники, на васъ! — Вы обрызгали клеветами нашихъ мужей и стариковъ! — На васъ громы, вы изувѣры! — На васъ огни, огни геенны! — на васъ всѣ адскія мученья!..." (стор. 12—15). Въ сѣмъ збôрнику своихъ поезій напечатавъ Гушалевичь такожь мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Подгоряне", котра на сценѣ подобае ся особливо за-для чудовои музики Вербицкого[1]).

Пускаючи въ свѣтъ другу часть своихъ поезій, въ стиху „На пращанье" сказавъ авторъ (стор. 236—237), що хочь „недруги за мзду Искаріоты роспнутъ его стихъ на Голгоѳѣ", то ôнъ таки воскресне на-ново. Тогдѣ-то уявивъ собѣ Гушалевичь мрѣю про „славянскую хоругвь", „за которою свобода повѣваетъ", и ôдтакъ сказавъ ôнъ, що „къ той хоругвѣ тѣснится уже славянскій сѣверъ, югъ, востокъ и западъ" (стор. 77—78). А вже-жь небавомъ опôсля (1883) написавъ ôнъ вѣршъ п. з. „Воспоминанье посвященно Іоанну III. Собьескому, королю польскому, освободителю Вѣдня отъ Турковъ д. 12. вересня 1683", — та й переложивъ сю пѣсню ще на мову польску, зъявляючи мѣжь иншимъ ось-таку думку:

Już dwa wieki przeminęły,
Nie ma dzisiaj Sobieskiego,
Wspominają go rodacy,
Pamięć jego wiecznie żyje.

Въ загалѣ можь запримѣтити, що въ 80-хъ рокахъ Гушалевичь оказавъ плôдну литературну дѣяльнôсть. Тому-жь, що ôнъ теперь пише свои поезіѣ въ мертвôмъ,

[1]) Мельодрамы „Обманъ очей" доси не надруковано.

твердôмъ языцѣ, котрый наближуе ся до россійского, всѣ его стихотворы сеи добы нѣякъ не належать до литературы (мало)рускои[1]).

Такъ отже Гушалевичь покинувъ батькôвске поле, про котре ôнъ (1863) спѣвавъ: „Поле мое поле, || костьми изоране, || грудью волочене, || слезами зальяне || зъ-пôдъ серца, зъ-пôдъ груди..."[2]) Покинувъ батькôвске поле, та ставъ засѣвати ниву могучого сусѣда своимъ житомъ тогдѣ, коли тая нива вже зазеленѣла новымъ збôжемъ. Шкода того жита, — оно заспѣтить ся и пропаде марно, и ôдтакъ зъ такого засѣву не буде хôсна нѣ необачному сѣвачеви, нѣ богатому сусѣдови.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, у Гушалевича есть природный таланъ поэтичный; тôлько-жь свои стихотворы писавъ ôнъ мовь на-прихапци и не наблюдавъ одвѣтнои формы поэтичнои[3]). Опроче видно, що ôнъ не читавъ поэтôвъ украиньскихъ, та що зъ-першу обмежувавъ ся свѣтоглядомъ галицко-рускимъ. Про-те й давнѣйшѣ его стихотворы не маютъ великои стôйности литературнои, та тôлько деякѣ пѣснѣ вызначують ся складомъ мельодійнымъ, изъ-за чого рускѣ композиторы му-

[1]) Ось и переглядъ его поэтичныхъ збôрникôвъ и бôльшихъ стихотворôвъ: а) „Галицкія отголосы". (Львôвъ 1880). — б) „Гальшка Острожская княжна" и „Козацкая выправа въ Молдавію подъ Свирговскимъ, украинскимъ гетманомъ въ XVI. вѣцѣ". (Львôвъ 1883; накладомъ галицко-рускои Матицѣ). — в) „Стихотворенія": „Бранка". Повѣсть съ 1834—1845 годовъ. „Иванъ Подкова". Повѣсть изъ XVI. столѣтія. (Львôвъ 1884; накладомъ Матицѣ). — г) „Крещеніе Руси въ память девяти-сотной годовщины". („Литературный Сборникъ", издаваемый галицко-русскою Матицею подъ редакціею Богдана А. Дѣдицкого. Львовъ 1887; стор. 228—235).

[2]) „Домъ и школа", 1863; число 1., стор. 7.

[3]) Межи поезіями Гушалевича, писаными мовою мертвою, вызначуе ся лучшою формою стихъ „Въ память 300-лѣтняго юбилея ставропигійского института 15. (27.) января 1886. г." Львовъ 1886.

зикальні підложили ихъ підъ ноты[1]). Найлучші суть ті его стихотворы, щó зъявляють напрямъ романтичный; слабші суть его думы, а ще меншу литературну стôйность мають его драматичні творы.

9. Ксенофонтъ Климковичъ[2]).

Ôнъ родивъ ся 31. сѣчня 1835. р. въ Хотимирѣ, повѣту Городенецкого въ Галичинѣ, де его отець Григорій бувъ священикомъ. Дѣдъ Григорія, Юрій, родомъ зъ Украины, зайшовъ въ Чернилицю (повѣту Городенецкого), и ôдъ предкôвъ панôвъ Ратиборскихъ одержавъ свободу та землю, котру опôсля подѣлено на кôлька панщинныхъ ґрунтôвъ. Дитячі лѣта Ксенофонта минули незамѣтно: будучи найстаршимъ мѣжь чотырма братьми[3]) дôзнавъ ôнъ найпершои материнои любови и печаливости запопадливого батька. Навпередъ учивъ ся ôнъ одинъ рôкъ въ Отыніи повѣту Товмацкого, а ôдтакъ довершивъ нормальныхъ наукъ въ Станиславовѣ. Въ сѣмъ городѣ вступивъ ôнъ опôсля въ ґимназію и бувъ шкôльнымъ товаришемъ Евгенія Згарского[4]). Оба молодики подружились зъ собою щиро и вже въ третѣй клясѣ стали читати поезіѣ Шиллера. Саме-тогдѣ учитель нѣмецкого языка, Концеръ, казавъ ученикамъ своимъ одну Шиллерову баляду переложити на мову руску, а коли оба ті товаришѣ зладили добрый перекладъ, то сей педаґоґъ велѣвъ имъ вправлюватись въ переводѣ ще инших балядъ того нѣмецкого поета. А вже-жь найбôльше втѣшились оба приятелѣ, коли допались до „Вѣнка", щó его уплѣвъ (1846. 1847) въ Вѣдни Иванъ Головацкій Русинамъ на обжинки. Мѣжь поезіями сего збôрника подобались имъ найбôльше творы Маркіяна Шашкевича и Николы Устіяновича. Тогдѣ почали они писати по-руски деякі думки й пѣснѣ, та показали ихъ Василеви Ильницкому, учителеви рускои мовы въ ґимназіи, котрый молоденькимъ поетамъ подавъ не одну добру раду що-до ихъ напряму литературного. Въ 1851. р. засновавъ Климковичъ мѣжь молодежію ґимназіяльною кружокъ литературный, „рускій Геликонъ", одначе тогдѣшній директоръ не дозволивъ розвинутись симъ молодечимъ змаганямъ словеснымъ. Саме-тогдѣ (1852) наставъ въ ґимназіи Станиславôвской молодый талановитый учитель, Михайло Поляньскій, теперѣшній професоръ ґимназіѣ академичнои у Львовѣ, щó почитуе ся однымъ зъ найлучшихъ педаґоґôвъ въ Галичинѣ. Пôдъ его умнымъ проводомъ Климковичъ придбавъ собѣ здорового погляду на свѣтъ и богато хосенныхъ вѣдомостей.

Въ Станиславовѣ живъ Ксенофонтъ на кватирѣ у маляра Бильофа, и про-те черезъ кôлька рокôвъ вчивъ ся у него рисувати та малювати образки зъ природы и зъ свѣта звѣриного. Хоча-жь у Климковича бувъ природный таланъ до поезіѣ и до красныхъ штукъ, то не мавъ ôнъ снаги до математики. Коли ôдтакъ (1852) при ексаминѣ зъ сего предмету одержавъ другу клясу, то покинувъ публичну школу и поѣхавъ до Струпкова, повѣту Надвôрняньского, де батько его бувъ парохомъ. Тутъ ставъ ôнъ учитись приватно, хотячи зложити вступный испытъ до

[1]) Сюды належать пѣснѣ: „Миръ вамъ, братя!" — „Щасть намъ, Боже!" — „Звени, звени мôй торбане!" — „Красна зоре! подиви ся || яснымъ личкомъ зъ высоты". — „Мы въ лугъ пôдемъ всѣ зъ косами" и и.

[2]) Порôвн. „Зорю галицку", 1855; стор. 415—416; — „Зорю" Омеляна Партицкого зъ 1881. р. въ статьѣ „Ксенофонтъ Климковичъ". (Шкицъ біоґрафичный); число 23. и 24; — „Дѣло", 1881; число 36. (Новинки.)

[3]) У Григорія, батька Ксенофонта, була крôмъ чотырохъ сынôвъ ще одна дочка.

[4]) Про Евгенія Згарского гляди II., стор. 315—319.

VII. клясы. Але-жь ся его думка не могла осущитись, хочь де-хто зъ товаришѣвъ школьныхъ въ часѣ ферій школьныхъ помагавъ ему въ науцѣ. Тогдѣ займавъ ся ôнъ по-найбôльше литературою и зладивъ руській переклядъ деякихъ поезій Байрона, Залеского и Мицкевича. Вже тогдѣ полюбивъ ôнъ матѣрь-Русь горячимъ серцемъ спѣваючи:

Все, ôдколи узнавъ я Русь,
Огнемъ въ души моѣй затлѣло, —
И я за дѣло-пѣснь берусь, —
Малый уже берусь за дѣло,
Все, ôдколи узнавъ я Русь[1]).

Крôмъ поезій читавъ Климкович такожь етнографичнѣ творы Шафарика и ôдтакъ розглянувъ ся въ просторôй славянщинѣ. А вже-жь треба було ему подумати про будущу свою долю, и про-те въ 1856. р. рѣшивъ ся вступити въ службу до финансовои дирекціѣ въ Станиславовѣ. Хочь ôдбувъ два ексамины (асистентскій и контабулярный), то таки служивъ безплатно чотыри роки (до р. 1860); тому-то покинувъ ôнъ службу финансову, та принявъ мѣсце діюрниста въ староствѣ Станиславôвскôмъ. Тогдѣ навязувавъ ôнъ дружнѣ взаимины зъ тямущими рускими гимназіястами въ Станиславовѣ, которыхъ загрѣвавъ своимъ словомъ до патріотизму, та (1861) ставъ переписуватись зъ Богданомъ Дѣдицкимъ, редакторомъ „Слова" у Львовѣ. Въ 1862. р. ставъ ôнъ помôчникомъ Дѣдицкого въ редакціи и своими цѣнными статьями политичными пôдносивъ въ гору стôйнôсть сеи часописи. Одначе въ 1863. р. засновавъ ôнъ у Львовѣ литературно-политичный вѣстникъ пôдъ назвою „Мета"[2]), та въ переднôмъ словѣ высказавъ ось-таку политичну свою програму: „Скрôзь у насъ чуетця потреба такого письма, щобъ було огнищемъ рускои народньои идеѣ, розбуджувало-бъ самовѣжу народню, причинялось до самостайнього подвигненя народу зъ його упадку и до скорѣйшого розвою його духовнои жизни и вещественного добра на условяхъ едино-можливыхъ, — на основѣ своеи народньои истоты" (стор. 3.). Сю свою часопись выдававъ Климкович мѣсячными выпусками; именно въ 1863. р. напечатавъ ôнъ чотыри выпуски, а 1864. р. тôлько одинъ. Въ части литературнôй помѣщавъ ôнъ тутъ поезіѣ й повѣсти Федьковича, повѣсти та историчнѣ статьѣ Кулѣша, поему Мордовця п. з. „Козаки и море", поезіѣ Згарского и и.[1]). Въ 1865. р. була „Мета" тôлько политичною часописью и вважалась органомъ якъ народовцѣвъ галицкихъ, такъ и Украинцѣвъ. Въ политичныхъ своихъ статьяхъ Климкович заявлявъ здоровый поглядъ на ôдносины Русинôвъ-Украинцѣвъ до Полякôвъ и Россіянъ, та въ загалѣ вызначувавъ ся рутиною тямущого публициста.

Мѣжь-тымъ помѣщавъ ôнъ лиричнѣ свои стихотворы въ литературнôй часописи „Вечерницѣ"[2]). Коли-жь „Мета" въ осени 1865. р. впала, то въ послѣднѣмъ числѣ сеи часописи розпрощавъ ся Климкович зô своими прихильниками отъ-сими словами: „Сходимо зъ поприща

[1]) „Вечерницѣ", 1862; ч. 1.

[2]) „Мету" выдававъ Климкович правописію фонетичною.

[1]) Въ „Метѣ" (1863) друковавъ Климкович такожь двѣ повѣсти Евгенія Гребѣнки: „Можебылиця" и „Такъ иводѣ люде женятця" въ перекладѣ зъ мовы россійскои.

[2]) Пôдъ лиричными стихотворами пôдписувавъ ôнъ себе въ „Вечерницяхъ" (1862) часто псевдонимомъ „Иванъ Хмара". — Редакторомъ „Вечерницъ" бувъ навпередъ Федôръ Заревичь (въ 1862. р. и въ начатку 1863. р.); ôдтакъ 7. лютого 1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичь, котрый вже въ другôй половинѣ р. 1862. бувъ головнымъ робôтникомъ при редакціи сего литературного письма.

зъ тою непоколебимою вѣрою, що нашь народъ не вмре, не загине, мимо всякихъ ударôвъ польскихъ и московскихъ централистôвъ, що мы колись встанемо до дальшои борьбы могучî и сильнî, що нашому народови засіяе колись и то не въ далекôмъ времени величня будущина, що наша сила народня забе сильнымъ и кипучимъ життемъ, и що нашь народъ стане на рôвнôмъ ступени зъ другими бôльше розвинутыми народами..." (стор. 560).

Ôдтакъ Климковичь вернувъ ся до Струпкова, де збиравъ народнî пѣснѣ[1]) и займавъ ся перекладомъ Гомеровои Иліяды на мову руску. На весну 1867. р. оженивъ ся ôнъ зъ Мальвиною Германовскою въ Галичи, а по весѣлю выѣхавъ до Вѣдня, де ставъ „вторымъ" редакторомъ политичнои часописи „Славянская заря", посвященои „общеславянскимъ интересамъ". Климковичь, бувши дотôль горячимъ патріотомъ-Украинцемъ, змѣнивъ наразъ свôй напрямъ политичный и для кусника хлѣба ставъ служити московскимъ панславистамъ. Вже въ 2. числѣ сего журнала помѣстивъ ôнъ (1867) свою статью: „*Слѣдуетъ ли быть малорусскому вопросу?*" (стор. 37—43). Колишнîй завзятущій противникъ „Москвы" здвигъ зъ-нечевя хоругвь „объединенья" и самохôть занапаcтивъ давнѣйшій свôй идеалъ народный. Ось-що писавъ ôнъ тогдѣ про ôдносины Украинцѣвъ до Россіянъ: „*Сформировались два противоположные лагера: въ одномъ стоитъ рѣшительное большинство образованной среды галицко-русскаго народа, которое стремится, соотвѣтственно историческому результату, къ принятію литературнаго русскаго языка, имѣющаго для русскихъ племенъ значеніе національного объединенія; въ другомъ же остальная часть образованной среды, состоящая большею частью изъ молодежи, которая готова, основываясь на незначительныхъ отличительныхъ свойствахъ южнорусскаго нарѣчія, вызвать въ теперѣшнюю пору, когда нѣтъ для того ни настоящей надобности, ни условій возможности, національный вопросъ южно-русскій....*" (стор. 41.)[1]).

[1]) Вже давнѣйше заявивъ Климковичь деякими прозаичными письмами, що студіювавъ запопадливо устну словеснôсть народну. Такъ въ „Вечерницяхъ" (1862) помѣстивъ ôнъ свою статью п. з. „Збираня забыткôвъ устнои словесности" (число 23. 25. и 26), — а въ „Метѣ" (1863) писавъ про „живу словесность" (стор. 159—163).

Въ 1868. р. вернувъ ся Климковичь до Львова и ставъ служити въ товариствѣ асекураційнôмъ (Azienda assicuratrice). Небавомъ примиривъ ся ôнъ зъ народовцями и коли Поляки думали святкувати 300-лѣтню рôчницю Люблиньскои униѣ, выдавъ ôнъ брошуру п. з. „Protest der ruthenischen Nationalen gegen die allenfällige Deutung der sogenannten Lubliner Union". (Львôвъ 1869). — Опôсля вступивъ до банку рустикального, де протекторомъ єго бувъ Юліянъ Лаврôвскій. Коли-жь сей вельми дѣяльный мужь, бувши вице-маршалкомъ галицкого сойму, задумавъ уладити ôдносины мѣжь Русинами и Поляками[2]) и забажавъ засновати свôй органъ политичный, то зъеднавъ ôнъ собѣ Климковича для своихъ проектôвъ угодовыхъ и передавъ єму редакцію часописи „Основа". А по-за-якъ Климковичь не хотѣвъ явно ôдъокромитись ôдъ народовцѣвъ, котрымъ проектована политика Лавровского не вподобалась, то въ 1870. и 1871. р. номинальнымъ редакторомъ бувъ Федôръ Леонтовичь, та ажь въ кôнци 1872. р. и ôдтакъ въ 1873. р. принявъ ôнъ ролю редактора одвѣчального.

[1]) Сю статью перепечатавъ Венедиктъ Площанскій у „Словѣ", 1871; ч. 68—69.

[2]) Про угодову политику Юліяна Лаврôвского гляди II., стор. 46—47.

Коли-жь „Основа“ 14. серпня 1872. р. перестала выходити, то Климковичь ôдтягнувъ ся ôдъ участи въ житю политичнôмъ, хотячи ôддаватись тихôй праци на поли литературы рускои, и лишь деколи дописувавъ до рускихъ часописей. Въ кôнци 1879. р. взявъ ся за важне дѣло: се задумавъ ôнъ народамъ захôдної Европы показати богацтво нашои литературы и ставъ переводити поезіѣ Тараса Шевченка на мову нѣмецку. Переложивъ отже „Гайдамакôвъ“, „Гамалію“, „Тополю“ и богато поменшихъ думъ[1]); одначе не вспѣвъ надруковати сихъ своихъ перекладôвъ. Ôнъ умеръ у Львовѣ 7. (19.) мая 1881. р.

Коли Климковичь въ политичныхъ писаняхъ занапаститвъ добру славу тямущого публициста, прихилившись въ 1867. р. до московскихъ панславистôвъ, то въ поетичныхъ своихъ творахъ зъявлявъ ôнъ все горячій патріотизмъ. Свои стихотворы помѣщавъ ôнъ въ „Зорѣ галицкôй“, „Словѣ“, „Галичанинѣ“, въ „Вечерницяхъ“, „Нивѣ“, „Русалцѣ“, „Правдѣ“ та въ иншихъ часописяхъ. Першѝ его поезіѣ надруковано въ „Зорѣ галицкôй“ 1855. р. Въ стихотворахъ „Сонъ“ (ч. 6) и „Молодцеви“ (ч. 20) добачаемо наклôнъ молодого поета до байронизму, а вже-жь въ третѣмъ вѣршу „До ôтчины“ (ч. 24) видно вплывъ рôдныхъ взôрцѣвъ поетичныхъ. До красшихъ ліричныхъ его поезій належать: „До зôрки“[2]) и „Въ 25-лѣтній юбилей вступленя на тронъ цѣсаря Франціска-Іосифа I.“[3]) Вельми патріотичнѝ суть его стихотворы „На вѣчну память Тарасови“[4]) и „Великѝ роковины“[5]). Особливо

[1]) Климковичь переложивъ на мову нѣмецку такожь повѣсть Марка Вовчка п. з. „Сестра“.

[2]) „Вечерницѣ“, 1862; число 8.

[3]) „Правда“, 1873; число 20.

[4]) „Вечерницѣ“, 1863; число 9. — „Русалка“, 1886., ч. 10.

[5]) „Слово“, 1863; число 5.

въ „Великихъ роковинахъ“ згадуючи про тысячлѣтне истноване Руси заявивъ поетъ, що галицкои Руси не розлучать ôдъ Украины нѣ кордоны, нѣ хиньскѝ муры, и ôдтакъ покликувавъ до землякôвъ, щобъ жили мѣжь собою въ згодѣ и любвѣ. Ось и важнѣйшѝ частины сего гарного стихотвору:

Вѣкôвъ десятокъ по-надъ Русью
Неначе блискавка майнувъ. — —

Отъ и сегодня намъ зôйшла,
Якъ тысячь лѣтъ що-день сходила,
Досвѣтня зоря; знову зôйшла, —
Зôйшла, на край сей подивилась,
На край замраченый въ туманѣ,
Щó розстеливъ ся скрôзь гень-гень,
Изъ-ôдъ Дону та ажь до Сяну,
Изъ-пôдъ Кавказу за Карпатъ,
До Чорноморя ôдъ Есманѣ, —
Та й, подививши ся опять
У небо, наче капля въ море,
Вернула ся...
О ясна зоре!
Коли до Господа вернула,
Молись ему за сей нашь край:
Нехай змилуеться, — нехай,
Чого лѣтъ тысячь въ насъ не було,
Вернеться впять — нашь тихій рай! — —

А родину розлучити,
Нѣхто не розлучить:
Не розлучать горы, море,
А не-то-що Збручѣ;
Не розлучать государства,
Берла и короны:

Не розлучать хиньскѣ муры,
А не-то кордоны
Розлучили-бъ!...

Стихи Климковича вызначують ся въ загалѣ великою силою поетичного слова не тôлько въ первотворахъ, але й въ переспѣвахъ чужихъ поезій. Вдатными вважають ся его переспѣвы „еврейскихъ спѣванокъ Байрона“, помѣщенѣ въ „Вечерницяхъ“ (1862). Сюды належать: а) „Рання смерть“; б) „Слава поляглого“; в) „Розорене Єрусалима“; г) „На рѣкахъ Вавилоньскихъ“; д) „Видѣня Бельсазара“; е) „Иродове горе“. — Опроче зладивъ Климковичь также гарный переспѣвъ частины Гомеровои Иліяды, та въ „Основѣ“[1]) надруковавъ „спѣвъ першій“ сего епичного стихотвору.

Въ 1864. р. ставъ Климковичь выдавати „Руську Читальню“, хотячи напечатати деякѣ книжки беллетристичного змѣсту, такъ переклады, якъ и первотворы. Навпередъ задумавъ ôнъ друковати переклады зъ россійскихъ творôвъ Гоголя, Гребѣнки й Квѣтки, а ôдтакъ радъ бувъ переводити на мову украиньску также романы Вальтеръ-Скотта, письма Авербаха и и. Такъ отже выдавъ ôнъ у Львовѣ (1864—1865) сѣмь книжочокъ „Руськои Читальнѣ“, котрѣ слѣдують въ ось-тôмъ порядку: № I. и II. Чайковскій. Романъ (зъ козацькои старины) Евгенія Гребѣнки въ двохъ частяхъ. Зъ московськои мовы перевѣвъ Ксенофонтъ Климковичь. Львôвъ 1864. — № III. Циганы. Драма Осипа Корженьовського въ 5 дѣяхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовській (Павлинъ Свєнцицкій). Львôвъ 1864. — № IV. Шельменко наймитъ. Комедія Григорія Основяненка-Квѣтки въ 5 дѣяхъ. Зъ московськои мовы окрôмъ ролѣ Шельменка перевѣвъ Кс. Климковичь. Львôвъ 1864. — № V. Косове

[1]) „Основа“, Львôвъ 1871; число 1. 2. 12. 13.

поле. Повѣсть Прокопа Хохолушка. Перевѣвъ зъ чеського Левъ Лопатыньскій. Львôвъ 1864. — № VI и VII. Вечеры на хуторѣ близь Диканьки. Повѣсти М. Гоголя. Перевѣвъ зъ московського Кс. Климковичь. Томъ I. и II. Львôвъ 1865. — Ôдтакъ приладивъ Климковичь до друку ще слѣдуючѣ переклады: 1) Верховинцѣ. Драма Осипа Корженьовского. Перевѣвъ зъ польского Кс. Климковичь. — 2) Мертвець-Збытошникъ. Комедія Григорія Квѣтки. Перевѣвъ зъ московського Кс. Климковичь. — 3) Грушенкôвъ зять. Комедія. Переиначивъ зъ французького Кс. Климковичь.

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнôсть талановитого и вельми трудящого письменника, котрый мôгъ заняти одно зъ передовыхъ мѣсць въ галицко-рускôй словесности, коли-бъ вызначувавъ ся бôльшою постôйностію своеи вдачѣ и коли-бъ въ житю зазнавъ лучшои долѣ.

10. Осипъ Федьковичь[1]).

На Буковинѣ було смутно-невесело, неначе-бъ все житє народне й просвѣтне занапастилось на вѣки. Коли въ галицкôй Руси (1848) поблагословилось на свѣтъ яс-

[1]) Важнѣйша литература: а) Автобіографія („Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть первая. Львовъ 1862. въ переднôмъ словѣ Богдана Дѣдицкого, стор. X—XVI). — б) Михайла Драгоманова „Передне слово про галицько-руське письменство“ въ выданю „Повѣстей Осипа Федьковича“. Кіевъ 1876; стор. I—LVI. — в) „Осипъ-Юрій Федьковичь“. Кôлька слôвъ по поводу 25-лѣтного ювилея его литературнои дѣяльности. Статья Ивана Франка въ „Зорѣ“, 1886; число 13. и 14., стор. 236—237. — г) „Рôчниця двацятьпятилѣтнои литературнои дѣяльности Осипа Федьковича, празнована литературнымъ товариствомъ Руска Бесѣда въ Чернôвцяхъ дня 24. червня (6. липня) 1886. (Прилога до 13. числа II. рочника „Буковины“). — д) „Въ XXV-тѣ роковины литературнои дѣяльности буковиньского кобзаря Осипа Федьковича“. („Дѣло“, 1886; число 69). — е) „Оглядъ житя и творôвъ

ный, то на Буковинѣ тьма тьмуща покрывала заковязлу землицю, такъ що руска батькôвщина зъявлялась мовьто великимъ кладовищемъ. Ажь ось на провесну рановъ-ранцѣ зчезли густû мраки и въ буковиньскихъ лѣсахъ залящѣло щекотанє соловѣя, щó заспѣвавъ чудову пѣсню воскресну. То не соловѣй бувъ вѣстникомъ першого весняного дня, то Федьковичь животворнымъ словомъ своихъ пѣсень будивъ землякôвъ изъ сну вѣкового...

Осипъ (Доминикъ) Гордыньскій Федьковичь[1]) родивъ ся 8. серпня 1834. р. на Буковинѣ въ Сторонци-Путиловѣ, повѣту Выжницкого мѣжь Гуцулами. Батько его бувъ мандаторомъ въ горахъ Путилôвскихъ. Мати-жь була дочкою православного священика, Ганицкого, щó бувъ парохомъ коло Путилова[2]). Впередъ була она ôддалась за Николу Дашкевича, щó бувъ православнымъ священикомъ на Буковинѣ и по двохъ рокахъ житя подружного померъ. Ôдтакъ въ гарну вдову влюбивъ ся Гордыньскій и оженивъ ся зъ нею. Зъ сею подругою живъ ôнъ кôлька лѣтъ, и хочь були въ нихъ дѣти, кинувъ родину въ горахъ, не журячись дальшою ихъ долею. Се була на скрôзь шляхоцка, горда натура. Опôсля бувъ ôнъ директоромъ въ буковиньскôй табули краєвôй, и хочь дôждавъ ся славы свого сына Осипа, то не любивъ его и не живъ зъ нимъ. Тôлько добрá зъ него було, що лишивъ нашому поетови хорошу реальнôсть. Ôнъ померъ въ 70-хъ рокахъ.

Мати Осипа була православна, а отець-уніятъ уважавъ себе латинникомъ. Дѣтвака Осипа охрестивъ священикъ православный, але заходами батька вписано его въ метрику ксендза латиньского. Крôмъ Осипа було у его родителѣвъ ще четверо дѣтей: одинъ братъ (старшій) и три сестры[1]). Коли батько покинувъ свою родину, то добра й невсыпуща мати займалась хозяйствомъ, пѣклувалась долею своихъ дѣточокъ, та наганяла ихъ до науки, говорячи разъ-у-разъ: „дѣти вчѣть ся!“ Осипъ учивъ ся въ Путиловѣ у дяка Лукаша, та переймивъ ôдъ него церковну грамоту. Той-то дякъ пивъ безъ тямки и пяный побивавъ часто хлопцѣвъ; одначе разъ они попобили его й повтѣкали изъ школы. А вже-жь въ нормальнôй школѣ Осипъ мабуть не вчивъ ся; се бо згадує ôнъ самъ, що „въ нѣмецькû школы не ходивъ“, та зове себе „неукомъ Чорногôря“[2]).

Юрія Федьковича“. Написавъ Олександеръ Барвѣньскій. („Ватра“. Лiтературный Збôрникъ. Выдавъ Василь Лукичь. Въ Стрыю 1887; стор. 135—142). — ж) „Kartka z dziejów literatury małoruskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza. Napisał Wł. Ma(ślak). („Nowa Reforma“. Kraków, 1886; № 152. 153.). — з) „Осипъ-Юрій [Игорь] Гордыньскій [Городенчукъ]-Федьковичь“. („Зоря“, 1888; число 2., статья Григорія Цеглиньского, стор. 32—35.) — и) „Причинки до біоґрафіѣ Осипа Федьковича“. („Зоря“, 1888; число 2., статья Тита Реваковича, стор. 35—36). — і) „Причинокъ до біоґрафіѣ Осипа Федьковича“. („Зоря“, 1888; число 8., статья Евстахія Цурковского, стор. 143—144).

[1]) Авторъ сеи исторіѣ литературы одержавъ ôдъ професора Стефана Смаля-Стоцкого звѣстку, що буковиньскій поетъ звавъ ся: „Осипъ (Доминикъ) Гордыньскій Ritter von Федьковичь“. — Федьковичь звавъ себе также Юріємъ та Игоромъ.

[2]) Сынъ Ганицкого єсть теперь священикомъ въ Серґіяхъ за Путиловомъ.

[1]) Одну свою сестру, Катрю, помянувъ поетъ у „спѣванцѣ“, котру зложивъ „для такихъ, щó кохались, а не пôбрали ся“. Мѣжь иншимъ сказавъ ôнъ про сю свою сестру отъ-се: „Да и красна-жь бо була, красна, знай, та зôронька ясна, щó на широкому небѣ межи усѣма сіяє!“ („Нива“, Львівъ 1865; число 15., стор. 235—236).

[2]) „Зъ окрушкôвъ Ю. Федьковича“. („Правда“, 1868; ч. 35., стор. 414).

Старшій братъ Осипа бувъ литоґрафомъ въ Яссахъ на Молдавѣ, забогатѣвъ пôзнѣйше, ба й ставъ перевертнемъ, Румуномъ, прозвавши себе „Ґріґорій Аґапі“. Коли-жь три сестры померли, то Осипъ, поховавши ихъ, пôшовъ въ наддунайскû краѣ, глядѣти хлѣба. Про тû часы свого сумовитого сирôтства спѣвавъ ôнъ пôзнѣйше:

Нѣ родины, нѣ дружины, — бо сестричка вмерла,
Шо тôй бѣднôй сиротинѣ сльозы часомъ втерла; —
Такъ пôшовъ я въ свѣтъ широкій за кавалкомъ хлѣба, —
Ахъ, неразъ я мусѣвъ чути: цѣба, хлопче, цѣба![1])

Въ Яссахъ живъ Осипъ въ наймахъ у свого брата Ґріґорія, а потôмъ ставъ служити у богатои боярки „Бранкованіцы“, щó була великою добродѣйкою бѣдныхъ и безталанныхъ людей. У неи живъ ôнъ до 18. року. Въ серпни 1852. р. взяли єго до вôйска, а по-за-якъ не було въ него паспорту, то вписали єго Федьковичемъ въ рекруты[2]).

Будучи жовняромъ Федьковичь учивъ ся по-нѣмецки читати въ школѣ вôйсковôй пôдъ проводомъ фельдфебля Баранецкого, та небавомъ навчивъ ся й говорити по-нѣмецки[3]). Опôсля капитанъ Аппель полюбивши Федь-

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 3.

[2]) Въ листѣ до Данила Танячкевича писавъ поетъ (1874) отъ-се: „Я ся зъ дому не называю Осипъ Федьковичь, але Юрій Коссованъ, ци, якъ мене дома звали, „Коссованючокъ“. Федьковичемъ то мене лишь въ рекруты вписали, бо мене, знаете, безъ паса зъ Мольдовы выдали“. Опроче звѣстно, що Федьковичь называвъ себе „Городенчукомъ“.

[3]) Сю звѣстку записавъ Титъ Реваковичь въ 1885. р. зъ устъ самого поета. („Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 35.) Годѣ отже порозумѣти, чому Федьковичь пише въ автобіоґрафіи, мабуть-то вже передше въ Молдавіи одинъ нѣмецкій маляръ Р. обôзнавъ єго не лишь зъ мовою и поезією нѣмецкою, але й зъ поезією испаньскою! („Поезіи Іосифа Федьковича“; часть I., стор. XI.)

ковича дававъ єму читати книжки и вчивъ єго що-день по-французки.

Поетъ згадує въ автобіоґрафіи (стор. XII), що ôдъ старшои сестры дома навчивъ ся богато казокъ и пѣсень руско-народныхъ. Ôдтакъ тû пѣснѣ спѣвавъ ôнъ межи своими камратями, а иногдѣ розказувавъ имъ сестринû казки, або оповѣдавъ про свои вандрôвки по Волощинѣ[1]). Але-жь не довго тривали тû щасливû часы, бо Федьковичь ставъ небавомъ старшимъ мѣжь товаришами, а 19. квѣтня 1859. р. поставлено єго офицеромъ. Того року заворушилась вôйна Сардиніѣ и Франціѣ зъ Австрією, и ôдтакъ Федьковичь бувъ (15. червня) въ битвѣ пôдъ Кастенедольо. Про сю крôваву битву спôмнувъ ôнъ у спѣванцѣ „Пôдъ Кастенедолевъ“, покликуючи до своеи матери:

Подиви-жь ты ся, мати!
На жовнярскû кабаты:
Вся кабатина
Кровь и калина, —
Ты мня гôдна пôзнати?...[2])

Не знати тôлько, чи Федьковичь бравъ справдѣ участь въ битвѣ пôдъ Маджентою и пôдъ Сольферином. Титови Реваковичеви сказавъ ôнъ лишь отъ-се: „Бувъ я въ битвѣ пôдъ Кастенедольо“[3]). А вже-жь написавъ ôнъ думку п. з. „Пôдъ Маґентовъ“[4]), въ котрôй подекуды находимо тû самû слова, щó й въ спѣванцѣ „Пôдъ Ка-

[1]) Въ автобіоґрафіи каже поетъ (стор. XIII.), що ôдбувавъ вандрôвки также по Сербіи и по Украинѣ.

[2]) „Поезіи“, часть I., стор. 48—50.

[3]) „Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 36.

[4]) „Slovo na slovo do Redaktora Slova“. Czernivci, 1861; стор. 5—7 (ненумер.). Порôвн. „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 52—57.

стенедолевъ". Въ „Нивѣ"-жь замѣщено статью Федьковича „Буковиньскû пѣснѣ", де ôнъ мѣжь иншимъ осьтаке пише: „Пôдъ Солфериновъ били ся мы одъ самого досвѣта ажь въ темну нôчь. Боже! що бились! — не то що, але зубами кусались, — такъ бились!"[1])

Вернувшись въ лѣтѣ 1859. р. зъ Италіѣ до Черновецъ Федьковичъ пôзнавъ ся зъ нѣмецкимъ поетомъ Ернестомъ Рудольфомъ Найбаверомъ, щó бувъ професоромъ исторіѣ и нѣмецкого языка въ ґимназіи Черновецкôй. Се бувъ мужъ вельми свѣчный и людяный, щó вмѣвъ розпôзнати й оцѣнити правдивый таланъ. Такъ отже мѣжь Найбаверомъ а Федьковичемъ завязалась скоро щира приязнь: тому честному Нѣмцеви читавъ Федьковичъ свои нѣмецкû думы, котрû писавъ ще въ Молдавіи, и ôдтакъ сказавъ ему Найбаверъ, що ôнъ въ „лирицѣ зъ кождымъ нѣмецкимъ поетомъ може мѣряти ся!"

Въ тôмъ (1859) роцѣ навчивъ ся ôнъ по-руски писати ôдъ Антона Кобыляньского[2]) и Костя Горбаля[3]). Саме-тогдѣ Кобыляньскій спонукувавъ Федьковича, щобъ написавъ по-руски якій стихотвôръ, та довѣдавъ ся ôдъ поета, що ôнъ уже въ Италіи, въ таборѣ пôдъ Касано, написавъ думку „Нôчлѣгъ"[4]). Сеся гарна думка вподобалась Кобыляньскому такъ дуже, що просивъ Федьковича, щобъ ему кôлька думокъ до его „Слова на Слово" написавъ. Федьковичъ вволивъ волю Кобыляньского, котрый ôдтакъ въ Чернôвцяхъ 1861. р. выдавъ „Slovo na slovo do Redaktora Slova"[1]). Коли той письменникъ надрукувавъ першû стихотворы Федьковича, то поетъ роздававъ ихъ мѣжь рускихъ молодцѣвъ-вояків, „котрымъ ôнъ тôлько щасливыхъ годинъ свого житя бувъ виненъ"[2]). Не спостигъ ôнъ тыхъ пѣсень розôслати, якъ ось (въ зимѣ 1861) перемѣщено тую дивизію, въ котрôй служивъ, зъ Буковины до Семигороду. Въ Ардали занемôгъ поетъ, и бувши прикованымъ до ложа недуги написавъ усѣ тотû пѣснѣ й думки, котрû опôсля (1862) Дѣдицкій напечатавъ у Львовѣ п. з. „Поезіи Іосифа Федьковича". Часть I. Ôдтакъ поетъ попавъ опять въ недугу на самъ новый рôкъ 1863. Въ пятницю вечеръ 11. сѣчня (1863) молода громада руска у Львовѣ одержала ôдъ Федьковича осьтаке письмо: „Лежу въ лôжку, та чекаю смерти. На самъ нашъ новый рôкъ занепавъ я дуже сильно — „Lungen- und Rippenfellentzündung". Якъ не загину, то ôдпишу. — Робѣть, щó ваша воля та й ласка. — Прощайте, браття мои!"[3])

Та не загинувъ першій поетъ буковиньскій! Провидѣнє зберегло его тогдѣ ôдъ смерти, щобъ выспѣвавъ всѣ тû пѣснѣ й думки, котрыми справдѣ збудивъ свою батькôвщину ôдъ вѣкового сну до нового житя просвѣтного й суспôльно-національного.

---

[1]) „Нива". Науково-литературна часопись. Редакторъ и выдавець Константинъ Горбаль. Львівъ, 1865; число 8., стор. 121.

[2]) Антôнъ Кобыляньскій бувъ тогдѣ молодымъ литератомъ рускимъ.

[3]) Кость Горбаль выдававъ у Львовѣ 1865. р. „Ниву". Теперь есть ôнъ професоромъ реальнои ґимназіѣ въ Стрыю.

[4]) Думку „Нôчлѣгъ" надрукувавъ Дѣдицкій у „Словѣ" 1861. р. ч. 87., 1862. р. ч. 13., въ „Галичанинѣ" 1862. р., вып. I., стор. 13. и въ збôрнику поезій Федьковича (1862), стор. 48.

[1]) Кобыляньскій написавъ свое „Slovo" на „Слово", часопись политичну, котру въ 1861. р. у Львовѣ ставъ выдавати Богданъ Дѣдицкій. — Кобыляньскій писавъ також деякû поезійки, а въ 1874. р. зладивъ перекладъ Евангелія св. Луки на мову руску. (Гляди II., стор. 154., замѣт. 3.)

[2]) „Автобіографія", стор. XIV.

[3]) „Вечерницѣ, литературне письмо для забавы и науки". 1863: число 3., стор. 17. — На другôй сторонѣ листу написано було чужимъ письмомъ: „Es ist alles veranlasst worden, dass sämmtliche Schriften und Notizen seiner Zeit an die Redaktion der Weczernyci gelangen".

Зъ войска выйшовъ ônъ до дому въ великій пôстъ 1863. р., по-за-якъ занедужавъ сильно на очи. Свою стареньку неньку заставъ ще живу, але въ великôй бѣдности и въ горюваню. И не довго натѣшивъ ся нею, бо въ сѣчню 1864. р. поховавъ ѣѣ въ сыру землю. Мѣжь-тымъ помѣщавъ ônъ (1862—1865) свои поезіѣ и повѣсти въ „Вечерницяхъ“, „Метѣ“ и въ „Нивѣ“. Въ 1864. р. гуцульскѝ громады Кимполюнґского околу выбрали Федьковича въ сервитутову комисію своимъ заступникомъ. Въ 1866. р. поставлено єго вôйтомъ Сторонецкимъ, а въ 1867. р. именовано єго окружнымъ школьнымъ инспекторомъ. На сѣмъ новôмъ становищи Федьковичъ дбавъ дуже про школы, старавъ ся запопадливо, щобъ поставити въ нихъ руску мову выкладовою, и въ сѣй справѣ выславъ ônъ меморіялъ до тогдѣшнього министерства просвѣты. Хоча-жь Федьковичъ въ тôмъ часѣ громадскими и шкôльными справами займавъ ся трохи-не безъ впину, то все-таки не покидавъ своеи музы и въ 1867. та 1868. р. выдавъ ônъ въ Коломыи свои „Поезіѣ“ въ трьохъ частяхъ. Та й въ „Правдѣ“ помѣщавъ ônъ (1867. 1868) свои повѣсти и стихотворы.

Вôйтомъ бувъ ônъ пять рокôвъ, се-бъ-то до 1871. р. Рôкъ опôсля (1872) изъ-за рôзныхъ интриґъ подякувавъ ônъ за инспекторство и выѣхавъ до Львова. Се бо выдѣлъ товариства „Просвѣта“ запросивъ єго, занятись у Львовѣ выдавництвомъ книжочокъ популярныхъ. И ось 22. липня 1872. р. приѣхавъ въ столицю Галичины кремезный, чорнявый гуцулъ высокого росту, щô вызначувавъ ся гарнымъ одягомъ простонароднымъ[1]). Се бувъ Осипъ Федьковичъ. Молода громада руска повитала єго

[1]) Поетъ одягавъ ся въ короткій гуцульскій сердакъ, а на головѣ носивъ широкій гуцульскій брыль. Дома-жь сидѣвъ все въ короткôмъ кожушку.

сердечно й часто бачила єго въ гостинѣ у д-ра Корнила Сушкевича. Выдѣлы товариства „Просвѣта“ и „Руска Бесѣда“ запоручили єму рôчно 500 зол. р.[1]) пôдъ тою вымѣнкою, щобъ ônъ въ однôмъ роцѣ выстачивъ письменного матеріялу на 24 друкованѝ листы, се-бъ-то оба выдѣлы умовились зъ Федьковичемъ, щобъ выстачивъ 12 листôвъ змѣсту популярно-просвѣтного, а 12 листôвъ беллетристичного, подаючи переклады цѣннѣйшихъ творôвъ драматичныхъ. Та отъ, свобôдна й поетична душа Федьковича не могла навыкнути до канцелярійныхъ формъ товариства „Просвѣта“; — нерадо пôддававъ ся ônъ авторитетови критикôвъ, ба, въ сѣчни 1874. р. заявивъ выдѣлови „Просвѣты“ ось-таку свою гадку: „Я писати не думаю на тото, абы мали литературнѝ монополисты критиковати“. Ôдтакъ въ сѣчни 1874. р. розвязано контрактъ зъ Федьковичемъ, и поетъ выѣхавъ изъ Львова, де, якъ казавъ, чотырнацять „чорныхъ“ мѣсяцѣвъ перебувъ.

Вже въ другôмъ роцѣ побуту свого вô Львовѣ поетъ чувъ ся чужимъ середъ людей, щô єго вельми любили й поважали. Найбôльшимъ мабуть єго щастємъ у Львовѣ було, коли мôгъ на самотѣ сидѣти цѣлыми годинами, та коли граючи на лирѣ спѣвавъ пѣснѣ народнѝ[2]). Рѣдко коли выѣзжавъ изъ Львова въ сусѣднѝ села. А вже-жь въ 1873. р. приѣхавъ на великдень въ гостѣ до Остапа Цурковского, завѣдателя капеляніѣ въ Дмитровичахъ, повѣту Львôвского. Въ дружнôй розмовѣ сказавъ ônъ до сего панъ-отця мѣжь иншимъ отъ-се: „Нарôдъ се наша вся сила; єго старайимо ся просвѣтити и здвигнути, пригорнути до себе!“[3]) Та й щиро любивъ поетъ хлѣборо-

[1]) Оба тѝ товариства платили Федьковичеви въ первôмъ роцѣ, се-бъ-то до липня 1873. р. по 250 зр. Въ другôмъ роцѣ выдѣлъ „Рускои Бесѣды“ не мôгъ вже платити умовленыхъ 250 зр.

[2]) „Дѣло“, 1886; число 69, фелетонъ.

[3]) „Зоря“, 1888; стор. 143.

бôвъ, добачаючи въ нихъ накорѣнокъ Руси. Въ Дмитровичахъ ходивъ ôнъ по сѣльскихъ хатахъ и обôймавъ любвою найменшого свого брата. Тогдѣ спонукувавъ ôнъ тамошнихъ громадянъ, щобъ навчились спѣвати пѣснѣ й думы при звукахъ лиры. Такимъ спѣвомъ могли-бъ они, по его думцѣ, хосенно вплывати на пôднесенє занапащеного свого побуту суспôльного, по-за-якъ въ часѣ вôльнôмъ ôдъ роботы найшли-бъ хосенну забаву и ôдвернули-бъ ся легко ôдъ піяньства.

Коли-жь поетъ не мôгъ стерпѣти критикôвъ-професорôвъ, то зъ-годомъ-перегодомъ ôдвернувъ ся ôдъ рускихъ громадянъ у Львовѣ. Така вже була его вдача, що не мôгъ забути вдѣянои обиды. Ось щó пише ôнъ самъ про себе: „Я вже таку натуру маю зъ роду, що дуже багато треба, абы мене розсердити; але якъ мене вже хто уразить до живого, такъ моє серце вже не обернеть ся, поки свѣта"[1]).

Вернувшись на Буковину Федьковичь дôждавъ ся небавомъ выданя своихъ повѣстей. Ихъ зôбравъ Михайло Драгомановъ и надруковавъ въ Кіевѣ 1876. р., вразъ зъ переднимъ своимъ словомъ про галицько-руське письменство (8⁰, сторôнъ LVI + 95). Мѣжь-тымъ удержувавъ поетъ письменну кореспонденцію зô своими приятелями и въ листѣ до Данила Танячкевича писавъ (1874) отъ-се: „Моє щастє въ Буковинѣ у горахъ, а коли не въ горахъ, то все-таки у Буковинѣ межи Днѣстромъ и Прутомъ. Хто не може на Украину, та тамъ ся народного духа учити, то най иде въ руску Буковину!"

Тогдѣ читавъ ôнъ Ивана Левицького „Свѣтоглядъ украинського народа"[2]) и д-ра Клима Ганкевича „Grundzüge der slawischen Philosophie[1]). Ôдтакъ забажавъ занятись студіями философичными. И отъ, ставъ ôнъ читати творы нѣмецкого философа, Артура Шопенгавера, котрый будучи пессимистомъ любувавъ ся въ мистичнôмъ свѣтоглядѣ[2]). По-за-якъ философичнî письма Шопенгавера вызначують ся мовою цвѣтистою и поетичною, то Федьковичь полюбивъ ихъ вельми й переймивъ ся зовсѣмъ пессимизмомъ сего нѣмецкого философа. Сей новый свѣтоглядъ буковиньского поета проявляє ся въ деякихъ стихотворахъ, особливо-жь въ траґедіи „Довбушь", котру надруковано 1877. р. въ буковиньскôмъ альманаху „Руська хата"[3]). И справдѣ мистичный свѣтоглядъ Шопенгавера бувъ Федьковичеви дуже по-нутру, тому-що ôнъ вже зъ природы зъявлявъ наклôнъ до самоты й задумы. Про-те займавъ ся ôнъ иногдѣ астрольоґіею та ворожбицтвомъ, одначе кôлька рокôвъ передъ смертію освободивъ ся ôдъ всякого мистицизму.

Коли Буковина заходами Федьковича пробудилась до нового житя просвѣтного й національного, то сей першій будитель своихъ землякôвъ обнявъ въ Чернôвцяхъ редакцію „Буковины", часописи политичнои и науковои для руского народа. Перше число сеи патріотичнои часописи явилось 1. сѣчня 1885. р. Пôдъ хоругвь Федьковича стали горнутись всѣ тямущî народовцѣ буковиньскî, щó смѣло боронили свою батькôвщину супроти румуньскихъ и московскихъ централистôвъ.

[1]) „Повісті Осипа Федьковича". Кіевъ 1876; стор. 19.

[2]) „Правда", письмо литературно-политичне. Рочникъ IX. У Львові, 1876; число 1—23.

[1]) „Grundzüge der slawischen Philosophie" von Dr. Clemens Hankiewicz. I. II. Heft. Krakau und Lemberg, 1869.

[2]) Авторъ сеи исторіѣ литературы дôзнавъ ся ôдъ д-ра Клима Ганкевича, що Федьковичь любувавъ ся въ философичныхъ письмахъ Шопенгавера. Головнымъ творомъ сего философа есть „Die Welt als Wille und Vorstellung".

[3]) Наклôнъ до мистицизму зъявивъ поетъ уже въ першôй редакціи „дивоглядіѣ Довбушь". („Правда", 1869; число 13—35.)

Ôдтакъ 24. червня (6. липня) 1886. р. буковиньска и галицка Русь сказала велике спасибôгъ спѣвакови гуцульщины, борцеви за долю й волю руско-украиньского народу. Въ той-то день святковано въ Чернôвцяхъ двацять-пяти-лѣтнї роковины єго хосенної дѣяльности. Ôдтакъ першому просвѣтителю Буковины товариство „Просвѣта“ пôслало ось-такій поклôнъ: „Соловѣеви зеленої Буковины, Осипови Федьковичеви, члены товариства „Просвѣта“ заявляють сердечный привѣтъ въ нынѣшнїй день ювилейный и поклыкують радôсно: „Утни, батьку, орле сизый!“ Нехай творча сила твого вѣщого духа буде искрою божого огню, щô засїє свѣтломъ просвѣты на зеленôй Буковинѣ. Спѣвай ще довго въ хосенъ цѣлої Руси-Украины, щобы твоя животворна пѣсня вскресила зъ темноты и тыхъ незрячихъ братôвъ, щô не вѣрять ще въ лучшу будучнôсть нашого двацять-милїонового народу, котрый по воли провидѣня єсть серцемъ въ величнôмъ тѣлѣ матери Славы!...“ Заслужену честь ôддавъ ювилятови на литературно-вокальнôмъ вечерку професоръ Стефанъ Смаль-Стоцкій, сказавши въ ôдчитѣ своѣмъ мѣжь иншимъ ось-таке: „Заслуги Федьковича для Буковины величезнї и черезъ то, що ôнъ розвѣявъ у насъ темряву вузкоглядности, що ôнъ першій показавъ, що намъ нема що ôддѣлювати ся ôдъ рôдныхъ братôвъ въ Галичинѣ, на Украинѣ, бо мы одинъ нарôдъ, одна наша мати, одинъ нашъ языкъ. Своими творами звеличивъ ôнъ Буковину на всю Русь, а якъ ôнъ єѣ любить, доказомъ того кожде єго слово“...[1])

Доживши такого великого свята въ житю своѣмъ Федьковичь заявивъ сейчасъ своимъ землякамъ сердечну вдяку за тоє, що помянули єго незлымъ-тихимъ словомъ. Ось и важнѣйшї слова єго ôдповѣди: „Довелось менѣ

[1]) Прилога до 13. ч. II. рочника „Буковины“; стор. 5.

дôждати великої несподѣванки въ житю, великої чести за мои скромнї и невеликї труды на поли нашої литературы. Я не въ силѣ высказати моеи радости, яка мене обняла, и мого щастя, якого я доживъ, оглядаючи дня 6. липня такъ свѣтлый обхôдъ мого свята моими дорогими земляками. Сей день є найсвѣтлѣйшимъ днемъ мого житя и остане на-все дорогою менѣ памяткою... Не маю я слôвъ, мои вельми честнї земляки, щобымь вамъ такъ подяковавъ, якъ вы мене пошанували, но коли моя праця на-що придала ся, то приймѣтъ увѣрене, що я и дальше буду трудити ся на рôднôй нивѣ, и що я готовъ все моє принести на ôвтарь матери Руси, на ôвтарь людскости“[1]).

И додержавъ Федьковичь свого слова, бо й дальше пѣклувавъ ся вельми запопадливо рôдною литературою и крôмъ деякихъ поезій и казокъ написавъ такожь кôлька творôвъ драматичныхъ. Именно переробивъ ôнъ траґедію „Довбушъ“, та написавъ траґедію „Хмельницкій“ и мельодраму „Керманичь“. Опроче будивъ живымъ словомъ темныхъ-незрячихъ братôвъ до житя просвѣтного. Коли бувало на зборахъ промовлявъ до селянъ, „дорогихъ братïкôвъ своихъ“, то очи єго заливались сльозами радости. „Мы не пропадемо!“ кликнувъ ôнъ разъ до громадянъ, — „мы не пропадемо, коли вы, братя, горнете ся до свѣтла та правды, до самапôзнаня народного!“[2])

Федьковичь бувъ душею при всякихъ починахъ народныхъ, бравъ участь въ рôзныхъ депутацїяхъ буковиньскихъ Русинôвъ и все державъ высоко хоруговь народного змаганя на Буковинѣ. Та не судилось поетови, дôждатись жнива того збôжа, котре ôнъ засѣявъ на весну житя просвѣтного. Невмолима смерть скосила най-

[1]) „Буковина“, 1886; число 13.
[2]) „Дѣло“, 1887; число 146.

красшу квѣтку на буковиньскôй левадѣ народнôй. Поетъ померъ изъ-за выбуху крови 30. грудня 1887. (11. сѣчня 1888). А радъ бувъ жити, радъ бувъ спѣвати, та въ славу одѣтись, — та отъ, тутъ уже на вѣчну змерклось нôчь...[1])

Памяти покôйного кобзаря буковиньского присвятивъ Григорій Цеглиньскій ось-таку гарну поетичну загадку въ прозѣ: „...Розбита золотострунна шездара — и пѣсня еи скôнчена. — И склонили голову сестры словяньскû на важку, печальну звѣстку. Заплакала молода Буковина надъ своимъ батькомъ-воскресителемъ, заголосила Галичина надъ своимъ батькомъ-просвѣтителемъ, зарыдала Украина надъ вторымъ батькомъ-бояномъ, бо пукла золотострунна шездара — и пѣсня еи скôнчена. И зôйшлись жалôбнû сестры словяньскû на послѣдне свято шездары, гôрке, темне, печальне, пекуче. На сугорбахъ Чорногоры нарвали зеленои руты, по берегахъ Днѣстра пахучого бôждерева, по-надъ порогами Днѣпра-Славутицѣ синьои незабудки. И сплели вѣночки... И ще разъ заяснѣла шездара весняною красою..., ще разъ блиснула блескомъ давнои славы, — и тôлько послѣдного житя, послѣднои втѣхи еи, бо мертва лягла въ могилу — и пѣсня еи скôнчена. Голосомъ розпуки зарыдали теперь сестры-пращальницѣ; имъ здавалось, що зъ тою шездарою лягъ въ могилу ихъ таланъ, ихъ надѣя, ихъ житє. Голосъ сестеръ-жалôбниць полунавъ далеко-далеко; пôйшовъ важкою луною по срѣбноверхôмъ Бескидѣ, поплывъ мутными хвилями Днѣстра и воркôтливыми струями Днѣпра. Зашумѣвъ степъ, зашевелѣли курганы и зъ важкои задумы збудили неньку-Украину. И встала ненька-Украина и сказала: „Нѣ, дѣти! Шездара тѣло

[1]) Гляди думку Федьковича п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“ 1887; стор. 138—139).

мертве и розбилось. Въ землю иде, щó зъ землѣ, але пѣсня еи не зъ того роду, она не скôнчена... Она жие, бо она вѣчна, безмежна, безсмертна!...“ И розôйшлись сестры-жалôбницѣ домôвъ, зъ болемъ въ серцю, надѣею въ души“.

Федьковичъ родивъ ся поетомъ. Въ пѣсни „Спѣвацкая доля“ зъявляе ôнъ, що мати родила его на те, абы людямъ спѣвавъ, якъ соловѣй въ темнôмъ гаю. Ось и его слова:

— Моя мати мене породила,
Та де ôрлы воду пили,
Та й спѣваночокъ мене научила
Ôсѣмьдесять и чотыри.
Бо моя мати мене породила
Въ чистôмъ поли при Дунаю:
Спѣвай мôй сыну! такъ ми говорила,
Якъ соловѣй въ темнôмъ гаю!...
А я лѣтаю по гаю, дубровѣ,
Та й ще буду ба й лѣтати.
Ой, позвольте ми сыны соколовû
Межи вами заспѣвати!...[1])

А въ „Дикихъ думахъ“ розказуе, що снилась ему ось-така „доля“: Убогій леґѣнь припадае до Довбушевои могилы, и жалкуе ся, що въ него нѣ щастя, нѣ долѣ, — нѣ батька, нѣ мамы; ôдтакъ просить Довбуша, щобы подавъ ему иншу долю[2]). „Долѣ? хлопче! — Царемъ будешь!“ обôзвалось зъ ямы. „И ме ти свѣтъ поклонятись, якъ сонцю въ промѣню!“ — И ôдповѣвъ леґѣнь: „Ца-

[1]) „Slovo na slovo do Redaktora Slova, стор. 7. 8. (ненумер.)

[2]) „Правда“, 1877; число 4. и 5., стор. 126—127. — „Дикû думы“ писавъ Федьковичъ пôдъ псевдонимомъ „Гуцулъ-Невѣръ“. Ся думка „Доля“ явилась опôсля въ новôй редакціи п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“, 1887; стор. 138—139.)

ремъ?! — батьку! я не хочу! Царемъ я не буду! Я за ката не придавъ ся!" — „То Довбушемъ будешь!" обôзвалось зъ-пôдъ могилы, ажь вжахли ся горы. — „Я Довбушемъ?! — Нѣколи у свѣтѣ!" ôдповѣвъ леґѣнь. — „То-жь кобзаремъ минѣ будешь!" гукнуло у-трете, неначе грôмъ, ажь йойкнули всѣ горы-рокиты...[1]). И ось ставъ Федьковичь кобзаремъ, — така була его доля! Ôдтакъ вставши рано и сповѣвшись щиро Богу, оравъ ôнъ горы, долины, оравъ свою Буковину и ставъ скрôзъ сѣяти вѣру, надѣю, любовь[2]). И залунала по горахъ чудова его пѣсня, якои зелена Буковина нѣколи ще не чула, бо ось щó каже поетъ про свою пѣсню:

А я заспѣваю по руському краю,
Щобъ було далеко-далеко мя чути,
Ôдъ Чорнои-горы до Днѣпру-Дунаю.
Розсыпь ся ми, пѣсне, барвѣнкомъ та рутовъ,
Най руськѝ молодцѣ затычуть кресаню,
Най рускѝ дѣвчата вѣнки собѣ шиють,
Най люде не кажуть, що мы безталаннѝ,
Най сльозы кровавѝ личко намъ не мыють!...
Розсыпь ся ми, пѣсне, якъ сонечко лѣтѣ,
Хай нашѝ кровавѝ на вѣки обсушить!...
Розсыпь ся, розбий ся, якъ грôмъ по Рокитѣ,
Хай шваркôтъ нѣмецькій насъ бôльше не глушить![3])

Першу свою думку „Нôчлѣгъ" написавъ Федьковичь (якъ уже сказано) 1859. р. въ Италіи въ войсковôмъ таборѣ пôдъ Касано. А вже-жь справдѣшня его литературна дѣяльнôсть починае ся рокомъ 1861. Буковиньска й галицка Русь дôзналась про поета Федьковича саме-тогдѣ, коли Антôнъ Кобыляньскій выдавъ

[1]) „Правда", 1877; стор. 127—128.
[2]) „Вечерницѣ", 1863; число 9., стор. 70.
[3]) ibid., стор. 71.

„Slovo na slovo do Redaktora Slova" (Чернôвцѣ 1861). Кобыляньскій критикуючи мову „Слова" и не годячись зъ литературнымъ напрямомъ сеи часописи политичнои, пише мѣжь иншимъ ось-таке: „Добре въ каламутнôй водѣ рыбу ловити, добре одноокому межи слѣпыми королемъ бути; поетамъ богато теперь добре бути, якъ ся выроили недавными часами въ нашôмъ Львовѣ. А я вамъ кажу, же прийде небавомъ чоловѣкъ зъ гôръ гуцульскихъ, зъ своеи родины. Той соловѣй вамъ заспѣвае такъ, шо всѣ нашѝ поетчуки обернутъ ся въ жабы". (стор. 2.)

Ôдтакъ надруковавъ Кобыляньскій отъ-сѝ стихотворы Федьковича: 1) На день добрый (стор. 7—8); — 2) Днѣстеръ (8—9); — 3) Оскресни Бояне! (9—10); — 4) Туга за миловъ (10—11); — 5) Надъ Быстрицевъ (11); — 6) На пѣсковôй горѣ (12); — 7) Пôдъ Галичемъ (12); — 8) На Красну (12—13); — 9) Приязнь въ смутѣ (13—14); — 10) Муза (14). Въ додатку-жь напечатано тутъ ще осьтѝ поетичнѝ складаня: 1) Пѣсня за Цѣсаря; 2) Жовнярскѝ думы; 3) Выправа въ поле; 4) У Веронѣ; 5) Пôдъ Маґентовъ; 6) Спѣвацкая доля[1]).

А вже-жь и Дѣдицкій вмѣвъ оцѣнити поетичный талантъ Федьковича, коли въ „Словѣ" (1861; ч. 46) отъ-се написавъ: „Молодый пѣвецъ, возросшій межи спѣвными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поезіи чувствомъ, составляе изъ скромного матеріялу сельско-народной бесѣды пѣсенныи творенія, которы идутъ въ заводы съ утворами найлучшихъ нашихъ книжныхъ поетовъ".

Ще бôльше звеличивъ Дѣдицкій имя Федьковича, коли въ 1862. р. выдавъ у Львовѣ першу часть его „поезій". Ось яке панеґиричне слово высказавъ редакторъ „Слова" въ честь буковиньского поета: „*Помнимъ тутъ, щó одинъ изъ знакомитшихъ писателей Украины сказалъ*

[1]) Сторôнъ въ тôмъ додатку не нумеровано.

про Шевченка: же онъ, Шевченко, спѣвалъ такъ, якъ бы спѣвалъ самъ малорускій народъ, скоро бы прійшолъ до высшого степени духовой образованности. Въ томъ осудѣ заключаесь найвысшая хвала пѣвцеви народа. Такій же судъ выдасть кождый о пѣвцѣ Федьковичу, кто лишь и тіи немногіи его поэзіи, въ предлежащой книжцѣ заключенныи, со вниманіемъ знатока перечитае. Даръ великій: для высшихъ навѣтъ предметôвъ способомъ природнымъ, невынужденнымъ спопуляризовати форму до той степени, же предметъ и форма приступны суть и якось мовь свойски понятію простонародія, — той даръ великій зарôвно природный и Шевченкови и Федьковичу. А если тотъ первый, избравши собѣ задачею своего житья, стояти въ борьбѣ противъ томителей свого народа, изливалъ зъ своей болящой груди напѣвъ столь трагичного содержанья, на скôлько трагичною есть доля кривдженного изъ всѣхъ сторонъ народа, — то не въ рôвню тому Федьковичъ, жіючи пôдъ отмѣнными обстоятельствами, выносячи зъ родинноi хаты одно сокровище спокойнѣйшихъ думъ народныхъ, начинае свое спѣвацкое посланничество отъ вѣрной и пластичной передачи всего того, щó его по дорозѣ житья пріязнымъ або непріязнымъ случаемъ окружае...“[1]).

Мѣжь лиричными поезіями въ выданю Дѣдицкого найкрасшî суть пѣснѣ жовнярскî. Поетъ малюе живыми барвами образки зъ побуту жовнярского, — образки чудовî, котрî ôнъ сповивъ горюванємъ и тугою за свободою въ рôднôй Буковинѣ. Сюды належать особливо отъ-сî спѣванки й думки: „При ôдходѣ“ (стор. 9—10), „Въ церквѣ“ (33—34), „Рекрутъ“ (36—37), „Святый вечеръ“ (37—38), „Дезертиръ“ (38—39), „Товаришѣ“ (52—57) и „Трупарня“ (66—67). — Ось стоитъ рекрутъ

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. Львовъ 1862. „Слово отъ издателя“, стор. VIII—IX.

„на шельваху“ въ цѣсарскôмъ дворѣ, та й снить ся єму, що ходить десь по синѣй горѣ. Та отъ, гукнувъ дзвôнъ на Стефанѣ, а жовнярь збудивъ ся. Утеръ собѣ личенько й ґверъ, — „кровь точить ся по мармурѣ, а жовнярь умеръ“ (стор. 36—37). Або ось одинъ жовнярь дôстає листъ ôдъ ненечки старенькои, що ѣй бѣднôй нема кому въ зимѣ врубати дровъ, — „бо ви сынокъ, оденъ въ дому, цѣсарскій стрѣлець!“ И схопивъ ся жовнярь и полетѣвъ якъ птахъ, ажь вѣтрови годѣ йти зъ нимъ въ догôнь. „Бо ôнъ летѣвъ до матоньки старои домôвь, дрôвець ѣй врубатоньки, бы хатку нагрѣвъ“ (стор. 38—39). — Въ иншôмъ образѣ бачимо улана, щó єго пôдъ Маджентою заколено. Вѣрный товаришь хоче єму постѣль постелити, та шабелькою рыє єму яму пôзно зъ-опôвночи. Докопавъ ся уланъ въ поясъ, — бôльше не змагає; сѣвъ собѣ бѣдный коло брата й пытає ся єго, чому не промовить, не приголубить своего товариша?... Не чує вбитый уланъ дружнихъ слôвъ своего побратима, — та й небавомъ покрыла єго могила. Тужить молодый уланъ, поховавши товариша; плачуть зôрницѣ, — млѣють квѣты. Тужить уланъ та пытає ся товариша, щó лежить въ могилѣ: „И зъ кимъ ты нôчку сю ночуєшь? — и зъ кимъ ты будешь розмовляти о твоѣй нени, о дѣвчати?“ — Ôдтакъ заявляє уланъ, що годѣ єму жити безъ вѣрного товариша. „Поѣду“, каже, „рано въ чисте поле, зъ Французомъ, Сардомъ воювати, мемъ въ-вечеръ въ гробѣ балакати“ (стор. 52—57).

Сумно жовнярови, коли єго товаришь ляже головою на поли битвы, але ще сумнѣйше єму на серцю, коли товаришь конає въ трупарни. Ось у шпитали на подвôрю жовнярь „ходить варту“, а въ трупарни „крôвавый жовнярь на смерть спочиває“. И дивить ся „шельвахъ“ крôзь ôкно на мертвого товариша, та здає ся єму,

що нѣбы чути плачь голубки въ трупарни, та що онде на пôдлозѣ, де зъ мерця накапало крови, сидить дѣточокъ двоє. Сиротята бьють головковъ до лавы, а при нихъ вдова-мати хиляє бѣдну голову, нѣбы хоче спати, та лишь часомъ йойкне: „Боже милый, Боже!“ „Но Господь єи не чує, нѣ голоднû дѣти,... ихъ батько спочиває, — свѣчка му ся свѣтить“ (стор. 66—67). Коли-жь сумно въ трупарни, то не веселѣйше въ церквѣ. Молодый жовнярь спочиває мертвый въ домовинѣ, — „нѣ сестричка не голосить, ненька не вмлѣває“. Немає нѣкого въ церквѣ, лишь священикъ старенькій въ книжцѣ щось читає; — тамъ свѣчка одинока въ попѣлъ догаряє, а зô стѣнъ позирають ся золотû иконы... Вже просить священикъ послѣднього цѣлованя сиротинѣ, але нѣхто єго не цѣлує... Прибивають чорне вѣко, — свѣчка впала, тлѣє; — „нѣ сестричка не голосить, ненечка не млѣє“ (стор. 33—34).

Коли-жь поетъ въ починахъ своєи литературнои дѣяльности змалювавъ живо й вѣрно побутъ жовнярскій, то суспôльно-національне змаганє Руси-Украины зъобразивъ ôнъ якось млаво мовь не-хотя. Про давну бувальщину украиньску спôмнувъ ôнъ лишь въ однôмъ стихотворѣ п. з. „Украина“ (стор. 24—26). Тутъ каже ôнъ, що годѣ забути Украину й Запороже, — годѣ забути могилы, курганы, „де козацтво украиньске, славнû атаманы свою славу сномъ провадять, славовъ серце грѣють...“ Поетови подобалисъ на Украинѣ хуторы, пасѣки, вишневû садочки, — ôдтакъ малюючи идилю сѣльску ставить ôнъ на першôмъ плянѣ свого образу дѣвчину русо-косу, щó на порозѣ своєи хаты дожидає свого милого сокола. — Въ иншôмъ мѣсци зъобразивъ ôнъ „козака“ (стор. 67—68), щó зъ вѣтромъ погнавъ до дѣвчины-калины, „яснѣйшои ôдъ золота“. Хоча-жь поетъ написавъ думку „Спѣвацка добра-нôчь на скôнъ Тараса Шевченка“ (стор. 28—30), — хоча спôмнувъ тутъ про кайданы, Сибирь и неволю, то не зрозумѣвъ ôнъ ще добре, чимъ бувъ Тарасъ для Украины, и ôдтакъ сказавъ въ своѣй думцѣ, що рускій соловѣй лягъ спати въ свѣтлѣ луны въ засльоженû квѣты. Федьковичь тужить за украиньскимъ кобзаремъ и каже, що якъ тутки зазорѣє, то ôнъ єго пробудить[1]).

Въ загалѣ „Русь“ въ тогдѣшнѣй уявѣ Федьковича обмежалась лише Днѣстромъ и Черемшомъ (стор. 23); ôдтакъ крôмъ „Левоновои палаты“ не мôгъ ôнъ нѣякихъ иншихъ памятникôвъ розпôзнати на руинѣ батькôвщины. Справдѣ, єго тогдѣшній свѣтоглядъ вдоволявъ ся зеленою Буковиною, и про-те спѣвавъ ôнъ, що „надъ гуцульске Пôдгôрє на свѣтѣ вже нѣтъ!“ (стор. 45).

На тяжкій суспôльный побутъ своихъ землякôвъ натякавъ поетъ въ гарнôй пѣсни „Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!“ (стор. 20—21). Сумовиту долю бѣдныхъ вдовиць и сиротъ зъобразивъ ôнъ тутъ отъ-сими словами:

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!
Пôдъ плотомъ сѣла одовиця-мати,
До себе тулить бѣдне сиротяти,
И плаче ревне, серденько ѣй млѣє, —
Ба, вже не плаче, вже не голосить,
Склонила головь, бôльше не пôдносить,

[1]) Смѣлѣйшу думку про Тараса высказавъ Федьковичь въ нѣмецкихъ своихъ складаняхъ поетичныхъ. Ось остання строфа стихотвору „Taras“ („Am Tscheremusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 38):

Halt ein, du furchtbarer Skalde!
Lass solch ein Singen sein!
Sonst stürzt das ganze Russland
Von solch 'nem Sang noch ein!

Зôрницѣ плачуть, а дзвôнокъ нѣмѣє.
Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!
Тамъ онде блудить сплакана дитина,
Безъ тата, мамы, бѣдна сиротина,
Нѣчо не ѣло, душечка му млѣє, —
И хоче въ хату бѣдня навернути,
Господарь псами тровить єго, чути,
Верескло, впало, кровь ся зъ нôжки ліє.
Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Мѣжь епичными стихотворами въ выданю Дѣдицкого найкрасшою єсть баляда „Стрѣлецька пригода“ (стор. 98—100), въ котрôй зъявляє ся напрямъ Федьковича до реализму въ поезіи. А по-за-якъ поетъ въ починѣ своєи литературнои дѣяльности бувъ справдѣ спѣвакомъ гуцульщины, то въ стихотворѣ „Добушь“ (108—115) звеличивъ ôнъ славного „капитана“ Пôдгôря, котрый згинувъ хитрощами любки-Дзвѣнки. А вже-жь высшу стôйнôсть має епичный твôръ „Празникъ у Таковѣ“ (130—135), щô въ нѣмъ зъобразивъ поетъ повстанє Сербôвъ (1815) противъ кормиги турецкои. Якъ сей стихотвôръ, такъ и думку „Киртчалѣ“ (122—130)¹) зложивъ Федьковичь на засновку польскои повѣсти „Kirdżali“, котру написавъ Мих. Чайковскій.

Коли-жь Федьковичь въ тыхъ стихотворахъ, котрî выдавъ Дѣдицкій, зъявивъ великій таланъ поетичный, то можь було сподѣватись, що ôнъ зъ годомъ-перегодомъ розширить вузкій свôй свѣтоглядъ, що гуцульскій спѣвакъ стане въ недалекôй будучности однымъ зъ передовыхъ кобзарѣвъ украиньскихъ. Та отъ, самъ Дѣдицкій бувъ мимохôть причиною, що Федьковичь мѣжь р. 1862—

¹) Киртчалѣ бувъ ватажкомъ болгарскимъ.

Отъ 1862–1867 Федьковичъ наслѣдувавъ манѣру Тар. Шевч.

1867. занапаститвъ самостôйный напрямъ своєи творчои силы, та що въ своихъ стихотворахъ черезъ кôлька рокôвъ наслѣдувавъ поетичну манієру Тараса Шевченка. Ось бо въ „словѣ отъ издателя“ Дѣдицкій прирôвнавъ Федьковича до Шевченка, добачаючи въ обохъ сихъ кобзаряхъ зарôвно-великій таланъ поетичный. Не диво отже, що Федьковичь намагавъ ôдтôль зблизити творы своєи музы до поезій Тарасовыхъ. Вже въ 1863. р. зъявивъ ôнъ въ стиху „Нива“ ось-таку свою думку:

Займу плуги круторогі,
Та й зъорю горы, долину,
Зъорю свою Буковину,
Якъ нашь Тарасъ, мôй тато
Научивъ мене орати...
— — — — — — — —
А я заспѣваю по руському краю,
Щобъ було далеко-далеко мя чути
Ôдъ Чорнои-горы до Днѣпру-Дунаю!¹)

Федьковичь ставъ отже ити слѣдомъ за своимъ провôдникомъ, та бажавъ ôдъ Шевченка переймити весь апаратъ поетичного єго складаня. Ба, можно догадуватись, що ôнъ на-память вывчивъ ся важнѣйшихъ стихотворôвъ украиньского кобзаря, щобъ свои поезіѣ прикрасити прикметами музы Тарасовои. Та не стямивъ ся Федьковичь, якъ изъ самостôйного поета буковиньского ставъ подекуды переспѣвачемъ декотрыхъ думокъ и балядъ украиньского кобзаря. Сî переспѣвы появились именно въ Коломыйскôмъ выданю „поезій Юрія Городенчука Федьковича“. (Выпускъ I—III. 1867—1868). Такъ примѣромъ въ поемѣ „Мертвець“ (I, стор. 5—25) бачимо деякî фразы й поетичнî образы, взятî живцемъ зъ Тарасовои баляды „Тополя“. Думка „Горо-

¹) „Вечерницѣ“, II., 1863; число 9., стор. 70. 71.

денчукъ“ (II, 51—54) нагадуе „Перебендю“, а „Циганка“ (II, 63—96) служить доказомъ, що Федьковичь пишучи сю поему добачавъ свôй взоровзôръ въ „Катеринѣ“ и „Наймичцѣ“ Шевченка. Бôльше самостôйною есть поема „Дезертиръ“ (III, 101—168), котру Федьковичь навязавъ до давнѣйшихъ своихъ думокъ про житє жовнярске.

Ôдтакъ ôдъ р. 1868. поетъ буковиньскій переставъ складати переспѣвы стихотворôвъ Тарасовыхъ, та намагавъ розширити вузкій свôй свѣтоглядъ идеями украинофильства и думками про правду й волю. У стихотворахъ „Зъ окрушкôвъ Ю. Федьковича“ зъображае ся ось-якъ будуща доля Руси-Украины:

И на волю подивимъ ся, —
Забудетця горе,
И духъ новый въ насъ заграє,
Якъ голубе море:
И воскреснемо на-ново
Зъ тяжкои могилы,
Й нову пѣсню заспѣваемъ
Нововъ добровъ силовъ,
И вернетця наша воля,
А може ще й слава,
И за кривду поспытаемъ,
У братôвъ лукавыхъ[1]).

Коли-жь поетъ въ сѣмъ стихотворѣ зъявивъ, що супроти кривды „Божій судъ мусить бути“, то рôкъ опôсля звѣстивъ ôнъ мучителямъ народнымъ ось-таку важку правду:

Поборники правды во вѣки муть жить,
Владыки неправды тѝ попропадають!
— — — — — — — — — —

[1]) „Правда“, II. 1868; число 35; стор. 414.

И всѣмъ буде кара и всѣмъ надгорода!
Крôвавѝ потоки не пусто ринуть.
Не Богъ ме судити, — а въ руки народамъ
Ôддасть ôнъ страшный, праведный судъ![1])

Въ пôзнѣйшихъ стихотворахъ находимо лишь денекуды реминисценціѣ зъ „Кобзаря“ Тарасового. Отъ, примѣромъ „Волошинъ“[2]) есть самостôйнымъ творомъ епичнымъ, та тôлько части рефлексіѣ моральнѝ и деякѝ типовѝ выразы пригадують способъ складаня Шевченка. Тогдѣ любивъ Федьковичь повертатись до переказôвъ гуцульскихъ[3]) и ôдтакъ задумавъ въ поетичнôмъ творѣ звеличити лицаря гуцульского, Довбуша, прикрашаючи его историчну личнôсть митичными оповѣданями про „короля Гуцула“.

По давнымъ переказамъ були Гуцулы колись народомъ вольнымъ, щó сидѣвъ на побережю Чорного моря. Зъ-ôдтамъ зайшли они въ нынѣшню Буковину и стояли пôдъ управою короля, котрый бувъ сильный неначе богъ. А стояла тогдѣ на Сокôльскому святыня Лады-Даждбога; въ святыни-жь були два божки мармуровѝ: першій — бѣлый якъ лебѣдь, а другій — чорный якъ воронъ въ Чорногорѣ. На празникъ Купала зôйшлись разъ до святынѣ всѣ Гуцулы и принесли жертвы Бѣлобогови. И стали леґѣнѣ обводити дванацять бѣлыхъ коній навкруги Бѣ-

[1]) ibid., III. 1869; число 6., стор. 45.

[2]) „Руська Хата“. Буковинський альманах на рік 1877. Львів и Чернівці; стор. 88—96.

[3]) До р. 1868. любувавъ ся Федьковичь въ такихъ переказахъ народныхъ, котрѝ ôдносять ся до релиґійного свѣтогляду славяньского. Такъ въ прекраснôмъ лиричнôмъ стихотворѣ „Зôронька моя“ („Правда“, II, 1868., стор. 282—283) каже поетъ, що сеи ночи утонула въ мори ясна зоря. Ажь ось Пречиста зъ Недѣленьковъ ходили купатись, та найшли вбиту зôроньку надъ моремъ...

лобога, мѣжь-тымъ коли ликъ чорный обводивъ дванацять чорныхъ коній до-окола Чорнобога. Ажь ось ожили оба богове, та нужь боротись зъ собою! Видить король Гуцулъ, що Бѣлобогъ знемагає, то й ругає ся єму и въ одну-мить поборює Чорнобога. Тогдѣ озвавъ ся Бѣлобогъ до короля Гуцула: „Де богъ зъ богомъ боре ся, не мѣшатись чоловѣку! За-для того будь проклятый на вѣки!“ И велѣвъ Бѣлобогъ провалитись королеви въ середину горы, котра ôдъ того часу зове ся „Сокôльскимъ“, бо зъ волѣ Даждбога король Гуцулъ спати-ме въ тôй горѣ дотôль, докôль на Купала пустить богъ колись своихъ соколôвъ[1]). И проваливъ ся король въ гору вразъ зô святынею и зъ ватагою своєю и дожидає тыхъ соколôвъ, поки не облетять сеи горы сѣмь-кратъ. А вже-жь на Купала щô сѣмь рокôвъ король Гуцулъ будить ся зô сну на сѣмь хвиль и довѣдує ся, чи не прилетѣли вже соколы? И пытають ся єго рицарство й отроки: „Доки, князю, спати будешь?“ — „Не жури ся, мôй народе!“ ôдповѣдає король, „коли встану, то вже встану! и поборю, о! поборю руску долю ту погану!“ — Се єсть змѣстъ одного зъ найкрасшихъ епичныхъ стихотворôвъ, щô єго написавъ Федьковичь пôдъ заголовкомъ „Король Гуцулъ“[2]).

[1]) По иншому переказу народному Бѣлобогъ хотячи короля Гуцула нагородити изъ-за того, що помôгъ єму въ боротьбѣ зъ Чорнобогомъ, дарувавъ смѣливому Гуцулови свôй громовый топôръ пôдъ сею вымѣнкою, щобъ нѣколи не дававъ єго женщинѣ, а то зазнавъ бы недолѣ великои. Але-жь король Гуцулъ давъ опôсля той топôръ своѣй „хабальници“, изъ-за чого Бѣлобогъ проклявъ єго й замôкъ въ Сокôльской скалѣ. (Порôвн. „Am Tscheremusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 130.)

[2]) „Родимый Листокъ“. Письмо литературно-наукове. Годъ I. Черновцы, 1879; число 4., стор. 52—54. — Порôвн. „Дѣло“, 1886; число 98. — „Буковиньскій Календарь“, 1886; стор. 45—46.

Ôдтакъ въ думѣ „У горахъ“ спôмнувъ поетъ про давный тихій рай отъ-сими словами:

У насъ у горахъ, паны братя,
Разъ выводились соколы,
Теперь не мають и коли
Про тее люде й споминати...
Минувъ нашъ давный тихій рай,
Минула давна наша воля; —
Але ще кажуть, якъ соколы
Назадъ повернуть ся въ нашъ край,
То ще гараздъ на свѣтѣ буде...[1])

До того переказу про митичного короля Гуцула навязавъ Федьковичь оповѣдане про Олексу Довбуша, пишучи про него ось-таке: „Навѣть у пѣсняхъ далекои Украины є про него споминка, а гуцульскій нарôдъ має го конечне за свого Барбароссу, що ôнъ, якъ сей зъ своими рицарями у Куфгайзеръ, зъ своими леѓнями у величавôмъ Сокôльскôмъ дрѣмає, бы колись-то, якъ на лѣтного Купала сокôльскû соколы повернуть, пробудитись, и Гуцулôвъ зъ темныхъ карпацкихъ гôръ на яснû побережа Чорного моря повести. Кôлько тутъ зъ свѣтлоносныхъ богôвъ давнои славянщины на особу Довбуша перевелось — се дѣло митолоѓіѣ. Але що єго и єго топôръ нарôдъ зъ молодымъ свѣтла богомъ Ладомъ-Даждбогомъ въ стычнôсть кладе — се вартъ незабути“[2]).

Народнû оповѣданя про Довбуша розкрыли передъ Федьковичемъ чудовый, зачарованый свѣтъ, въ котрôмъ поетъ обертавъ ся трохи-не до самои смерти. Вже въ 1869. р. надруковано въ „Правдѣ“ два першû акты зъ „дивоглядіѣ“ Довбушь, а ôдтакъ 1877. р. въ „Руськôй

[1]) „Правда“, IX., 1876; число 17., стор. 645.

[2]) „Руська Хата“, въ переднôмъ словѣ до траѓедіѣ Довбушь, стор. 102.

Хатѣ“ помѣщено єго „траґедію въ 5 дѣлахъ“, пôдъ тымъ-самымъ заголовкомъ. Тôлько-жь въ двохъ актахъ тои недокôнченои дивоглядіѣ вводить ся на сцену Василь Довбушъ, батько Олексы, мѣжь-тымъ коли въ траґедіи зъ 1877. р. героємъ дѣѣ драматичнои єсть Олекса Довбушъ.

Въ тôй дивоглядіи проявляє ся наклонъ Федьковича до мистицизму, котрый въ пôзнѣйшôй траґедіи прибравъ богато прикметъ пессимизму. Дѣя драматична въ траґедіи замотує ся и розмотує ся демоничною дѣвою Цорою, дочкою старого цигана Моргана, котрого жѣнка любила колись Василя Довбуша. У того-жь Моргана зберегались два талисманы, се-бъ-то два хрестики, золотый та срѣбный, котрî вразъ зъ громовымъ топôрцемъ Довбушевымъ являють ся чародѣйною силою въ траґедіи Федьковича. Коли-жь засновокъ сеи траґедіѣ єсть похибный, то й не диво, що въ розвою головнои акціѣ добачаємо хаотичну пôтьму й сумѣшь дивовижныхъ подѣй, котра не прояснює ся и не доводить ся до-путя, хоч деякî діяльоґи вызначують ся великою силою поетичного слова. Та нѣґде правды дѣти, въ тôй „дивоглядіи“ мимо явныхъ прикметъ мистицизму нема ще того заколоту въ розвою дѣѣ драматичнои, якій зворушує ся въ пôзнѣйшôй „траґедіи“. Хочь отже въ хатѣ Довбушевôй образы на стѣнѣ говорять и займають ся долею дѣтей Довбушихи, хочь на сценѣ являє ся гôрска цариця, щô вмѣє вгамувати дику природу вовкôвъ и гадя, то все-таки суть тутъ и такî сцены, въ котрыхъ розвиває ся природно дѣя драматична. Князь Образпольскій, панъ Печенѣжина въ Галичинѣ, щô оженивъ ся на Украинѣ зъ дочкою атамана Мазепы, вважає ся типомъ самовôльного маґната. Єго двôрскимъ капеляномъ єсть єзуитъ Колотницкій, котрый являє ся не-въ-мѣру чорнымъ характеромъ. Єму приказавъ провинціялъ, щобъ княгиня смертію згинула, абы вже нѣ одну козачку не кортѣло зъ Ляхомъ побиратись; ба, въ Печенѣжинѣ мусить згинути бôльше якъ 400 душъ, котрî по-тай придержують ся православія. Коли-жь князь поѣхавъ до Коломыѣ и єго замокъ горѣвъ, то гуцульскій стрѣлецъ Василь Довбушъ выратувавъ зъ огню княгиню и якъ-стôй влюбивъ ся въ неѣ. Якъ же князь дôзнавъ ся, що єго жона́ любить ся зъ мужикомъ, то велѣвъ єго въ печи спалити...

Дочка сеи княгинѣ, Наталія, єсть тою гуцульскою княгинею и супругою руского воєводы, котру полюбивъ Олекса Довбушъ, коли єѣ выратувавъ зъ огню въ замку[1]). Сей-то молодшій Довбушъ єсть героємъ траґедіѣ Федьковича. Буковиньскій поетъ звеличивши вже неразъ у своихъ стихотворахъ сего славного опрышка гуцульщины, бажавъ поставити собѣ не-абы-якій памятникъ литературнои славы, коли бравъ ся писати сю траґедію. Коли ôдтакъ довершивъ свого дѣла, то въ переднôмъ словѣ звернувъ ся до землякôвъ ось-якою апострофою: „А ты, любый мôй та убожественный руській народе, прийми єго (Довбуша) ôдъ мене яко литературну лепту, може и остатну! бо на другу чорна моя доля та тяжкî мои вороги спомочись не дадуть!...“[2])

Та й не диво, що Довбушъ въ уявѣ поета представляє ся богатыромъ не-абы-якимъ. Вже-жь въ народныхъ переказахъ сей гуцульскій ватажка зъображає ся репрезентантомъ идеѣ свободы на Буковинѣ; ôнъ сполучає въ особѣ своѣй всѣ прикметы колишнихъ лицарѣвъ; про-те Федьковичь радъ бувъ єго стать историчну ôдсунути въ давнину митичну, коли Гуцулы були ще по-

[1]) Въ пятôй дѣи „траґедіѣ“ (стор. 168) „гуцульска княгиня“, жона́ „руського князя“ сказала Иванови Довбущукови, братови Олексы, що „она Олексы сестра, а ôнъ еи братъ“.

[2]) „Руська Хата“, стор. 102.

ганцями и по думцѣ поета поклоняли ся въ гаю Прабогу та иншимъ старымъ богамъ.

Якъ-же поетъ небавомъ опôсля писавъ свои „Дикѝ думы“, то въ стихотворѣ „Довбушь“[1]) змалювавъ ôнъ ось-такъ гуцульского лицаря. О-пôвнôчь чорногôрскій „калфа“ встае блѣдый „неначе зъ маймуру“, насувае похмуро свôй кресакъ и стрясае кучерѣ, обзирае до мѣсяця крôвавѝ свои руки и пôдносить ихъ на-силу, бо ему груди прострѣленѝ. Ажь ось оповилась ему на шіи гадина; — ôнъ вхопивъ ѥѣ и пуститъ раною въ серце глубоко...

Про тѝ „Дикѝ думы“ годить ся замѣтити, що они суть справдѣ окрасою поетичныхъ творôвъ Федьковича. Поетъ напечатавъ ихъ въ „Правдѣ“[2]) пôдписавши себе псевдонимомъ „Гуцулъ-Невѣрь“. Мѣжь тыми думами вызначують ся отъ-сѝ: „Гуцулъ-Невѣрь“, „Довбушь“, „Дзвѣнка“, „Доля“ и „Сокôльскій“. Опôсля що-разъ рѣдше появлялись вдатнѝ стихотворы Федьковича. Въ 1886. р. напечатано въ „Дѣлѣ“ (ч. 110) ѥго балляду „Кидра-княгиня“[3]) а въ „Зорѣ“ (ч. 17) помѣщено ѥго думку „Сокôльска княгиня“. Въ обохъ сихъ стихотворахъ добачаемо ще вѣщу вдачу буковиньского кобзаря. Ôдтакъ рôкъ передъ ѥго смертію напечатавъ Василь Лукичь (Володимиръ Левицкій) лебедину ѥго пѣсню п. з. „Нова Сѣчь“, въ котрôй поетъ высказавъ сю патріотичну думку, що хочь зруйновано давну Сѣчь на Украинѣ, новои Сѣчи не убе ворогъ проклятый, бо та Сѣчь въ кождôй рускôй груди, бо та Сѣчь, се-бъ-то руска воля, по-вѣкъ буде стати[1]). А вже-жь тѝ стихотворы Федьковича, котрѝ Омелянъ Поповичь напечатавъ въ колькохъ рочникахъ „Буковиньского Календаря“ и въ „Библіотецѣ для молодѣжи“[2]), въ бôльшôй части зъявляють малу литературну стôйнôсть. Тôлько двѣ думы „Король Гуцулъ“[3]) и „Убогій легѣнь“[4]) суть знаменитыми творами поетичными. Одначе дума „Король Гуцулъ“ являе ся тутъ новою редакціею давнѣйшого стихотвору, щó ѥго пôдъ тымъ-самымъ заголовкомъ напечатано 1879. р. въ „Родимôмъ Листку“ (стор. 52—54), мѣжь-тымъ коли „Убогій легѣнь“ ѥсть переспѣвомъ думки „Доля“, котру помѣщено въ „Правдѣ“ 1877. р. (стор. 126—128). — До слабшихъ творôвъ музы Федьковича належать стихи морализуючѝ[5]) и байки[6]). Ôдтакъ и „Пѣснѣ жовнярскѝ“ зъ голосами (Книжечка перша. Чернôвцѣ 1887) не можуть уважатись цѣннымъ здобуткомъ для нашои литературы.

Мѣжь поетичными творами Федьковича находять ся ще два писаня популярнѝ, се-бъ-то 1) „Спѣванникъ для господарськихъ дѣточокъ“ (Выдали товаришѣ „Просвѣты“ у Вѣдни. I. рôкъ. 1869); 2) „Про-

[1]) „Правда“, X. 1877; число 4. и 5., стор. 123—124.

[2]) ibid., стор. 121—128; 193—199; 313—318.

[3]) Порôвн. „Зъ непечатаныхъ поезій Ю. Федьковича“ („Дѣло“, 1886; число 97. 98. 110). Тутъ помѣщено такожь думу „Король Гуцулъ“, котру надруковано вже въ „Родимôмъ Листку“, 1879. р., стор. 52—54. А вже-жь се выдане въ „Дѣлѣ“ можно подекуды вважати новою редакціею думы.

[1]) „Ватра“. Літературный збôрникъ. 1887; стор. 104.

[2]) „Библіотеку для молодѣжи“ выдае Омелянъ Поповичь въ Чернôвцяхъ мѣсячными книжочками бôдъ р. 1885.

[3]) „Буковиньскій Календарь“. 1886; стор. 45—46.

[4]) ibid., 1887; стор. 59—60.

[5]) Такими стихами морализуючими суть примѣромъ отъ-сѝ: „Старый ґосподарь умирае, а сына научае“ („Библ. для молодѣжи“; 1886; стор. 192—193); „Вже двацять рôкъ...“ („Зерна“, додатокъ до „Буковины“, 1887; стор. 1—4).

[6]) Деякѝ байки Федьковича надруковано въ „Библіотецѣ для молодѣжи“. Тутъ помѣщено такожь ѥго „загадки“, „мудрѣшки“ и „придабашки“.

скурка". Подарунчикъ чемнымъ рускимъ дѣточкамъ. (Коштомъ громадскимъ. Чернôвцѣ 1887). Въ обохъ сихъ книжочкахъ проявляє ся чи-малый таланъ поета, складати такѝ пѣсеньки, якѝ й маленькѝ дѣти могли-бъ легко переймити. Про иншѝ пѣснѣ въ честь святыхъ скажемо де-що низше въ поглядѣ на тѝ книжочки, якѝ выдавъ поетъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта".

До поетичныхъ творôвъ Федьковича належать також драматичнѝ его писаня. Крôмъ траґедіѣ „Довбушъ" (про котру сказано де-що высше)[1]) написавъ ôнъ „играшку" въ однôй дѣи п. з. „Такъ вамъ треба!"[2]) и перелицювавъ комедію Шекспирову „Taming of the shrew" [Zähmung eines bösen Weibes] п. з. „Якъ козамъ роги выправляють!" Фрашка въ однôй ôдслонѣ. (Вôльно за Шекспировою драмою: „Якъ пурявыхъ уговкують")[3]). Про играшку „Такъ вамъ треба!" можно се запримѣтити, що поетъ написавъ драматичну нѣсенѣтницю, котра вже изъ-за недоладныхъ ситуацій комичныхъ не може подобатись. Лучшою єсть фрашка „Якъ козамъ роги выправляють!" Комедію Шекспирову, написану въ 5 актахъ зъ интродукцією, зъумѣвъ поетъ досыть добре перелицювати на руско-украиньску комедію въ 1 актѣ. Одначе Драгоманову зовсѣмъ не-по-нутру сея фрашка; ôнъ каже, що въ нѣй рускій авторъ перегонивъ грубый гуморизмъ XVI. вѣку по-за всѣ границѣ правдивости[4]). Тôлько-жь ученый сей мужь мабуть не

[1]) Якъ „дивоглядію", такъ и „траґедію" писавъ Федьковичь въ бôльшôй части не-римоваными ямбами.

[2]) „Нива", 1865; стор. 151—155; 166—170; 183—185; 198—204; 214—217.

[3]) „Правда", V. 1872; стор. 210—220; 259—269; 305—310. — Обѣ тѝ „фрашки" зладивъ Федьковичь въ прозѣ. Тôлько спѣвы, а въ фращцѣ „Такъ вамъ треба!" ще два ліричнѝ монольоґи скомпонувавъ поетъ въ вѣршахъ.

[4]) ibid., VI. 1873; стор. 552.

добачавъ, що й въ ориґиналѣ проявляє ся такій грубый гуморизмъ. Федьковичь зладивъ бувъ такожь перекладъ Шекспирового Мекбета[1]) и написавъ (якъ уже высше сказано) траґедію въ 5 отворахъ п. з. „Хмельницкій" и „Керманича", мельодраму въ 5 актахъ. Одначе досѣль не надруковано нѣ перекладу „Мекбета", нѣ сихъ двохъ ориґинальныхъ творôвъ драматичныхъ[2]).

Мѣжь поетичными творами Федьковича, котрыхъ до сего часу не надруковано, вызначують ся двѣ поемы „Новобранчикъ" и „Лукіянъ Кобылиця"[3]). „Новобранчика" написавъ поетъ около 1860. р., а „Лукіяна Кобылицю" скомпонувавъ ôнъ въ 1866. або 1867. р. Обѣ сѝ поемы належать до красшихъ творôвъ Федьковича; въ нихъ обохъ слова́ поета зарокотали страшнымъ громомъ надъ головами тыхъ ворогôвъ, щó занапастили тихій рай на Буковинѣ. Ось яку идилю суспôльно-народнóго житя зъобразивъ поетъ въ начатку поемы „Лукіянъ Кобылиця":

Було колись въ Буковинѣ
 Добре було жити,
Не знали мы, щó то бѣда,
 Та щó то тужити.
При кобзинѣ зôйшла днина,
 При скрипоньцѣ нôчка,
А вна собѣ молоденька,
 Якъ у травѣ чѣчка,

[1]) ibid., стор. 553.

[2]) Кажуть, що Федьковичь писавъ такожь драму „Мазепа".

[3]) Обѣ тѝ поемы въ рукописи дôставъ бувъ Ом. Огоновскій ôдъ Володимира Левицкого. — Частину поемы „Новобранчикъ" напечатано въ І. рочнику „Вечерницъ", 1862., ч. 36., стор. 308—309. Опôсля Василь Лукичъ (Володимиръ Левицкій) надруковавъ иншу частину сеи поемы п. з. „Прощанє" въ „Илюстрованôмъ Календарѣ" товариства „Просвѣта" на рôкъ 1884; стор. 35—37.

У батенька у Степана
  Въ Волощины неньки
Пробувала. Не спиняли;
  Щô багло серденько,
Щô хотѣла, те й робила,
  Гуляти гуляла,
А хотѣла рано встати,
  То рано вставала;
А хотѣла попôспати
  Въ шовковыхъ перинахъ,
То ненечка старенькая
  На пальцяхъ ходила;
Журила ся, молила ся,
  Дверѣ пôдливала!...
На острѣшку вьють голубы —
  Вона ихъ вмовляла:
Не гудѣте голубочки
  На побитôй хатѣ,
Не будѣте мою дочку
  Въ тисовôй кôмнатѣ,
Бо я знаю, коли маю
  Донечку будити...

Та отъ, занапащено той тихій рай на Буковинѣ: батько померъ, неньку вбили, а сироты-дѣти розôбрали добрѣ люде нѣбы-то за своє...

Федьковичь переклавъ на мову руску кôлька стихотворôвъ изъ клясикôвъ нѣмецкихъ. Сюды належать именно отъ-сѣ вольнѣ переклады й переспѣвы: 1. „Якъ то спѣвакъ проклинає!“ (Des Sängers Fluch — Уляндa)[1]). 2. „Стрѣлець“ (Der Alpenjäger— Шиллера)[2]).

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. 1862., стор. 83—86.
[2]) ibid., стор. 87—89; порôвн. „Правду“, II. 1868; стор. 367—368.

3. „Порука“ (Die Bürgschaft — Шиллера)[1]). 4. „Спѣвакъ“ (Die Theilung der Erde — Шиллера)[2]). 5. „Крôль Ироль“ (Erlkönig — Ґетого)[3]). 6. „Прощѣ“ (Die Wallfahrt nach Kevlaar — Гайного)[4]). Зъ-помѣжь сихъ стихотворôвъ найкрасшимъ єсть переспѣвъ Ґетовои баляды „Erlkönig“.

А по-за-якъ Федьковичь любивъ нѣмецку литературу и першѣ свои стихи писавъ по-нѣмецки, то переклавъ ôнъ такожь красшѣ лиричнѣ й епичнѣ свои стихотворы на мову нѣмецку. Сѣ переклады, вкупѣ зъ переспѣвами кôлькохъ пѣсень та думъ изъ простонароднои поезіѣ славяньскои и вразъ зъ деякими оригінальными нѣмецкими своими поезіями присвятивъ Федьковичь Ернестови Рудольфови Найбаверови, та й выдавъ ихъ безъименно 1882. р. въ Чернôвцяхъ п. з. „Am Tscheremusch! Gedichte eines Uzulen“ (мала 8⁰, сторôнъ 131)[5]). Коротку ихъ оцѣнку подано въ Вѣденьскôй часописи „Neue Freie Presse“, Abendblatt. 1883 (19. März, № 6666), де сказано, що въ тыхъ поезіяхъ проявляє ся миленька наивнôсть побôчь свѣтогляду вельми реалистичного[6]).

Прозою писавъ Федьковичь чудовѣ повѣсти. Найкрасшѣ єго повѣсти явились мѣжь 1863. и 1867. ро-

[1]) „Поезіи...“ Часть I., стор. 89—96.
[2]) „Правда“, II. 1868; стор. 102.
[3]) ibid., стор. 438—439. — [4]) ibid., стор. 198.
[5]) Всѣхъ стихотворôвъ въ збôрнику „Am Tscheremusch“ єсть 45.
[6]) Про нѣмецкѣ стихотворы „Am Tscheremusch“ читаемо въ часописи „Neue Freie Presse“ мѣжь иншимъ отъ-се: „Lieblichste Naivetät wechselt mit realistischester Weltanschauung ab: hier gläubige Hingebung und sanfte Ueberredung, dort tückische Bosheit und raffinirte Grausamkeit... Das bulgarische Volkslied („Die Griechin“, Seite 55) ist von einer geradezu überwältigenden Schönheit, und man muss wirklich staunen, mit wie geringen Mitteln sich ein grossartiger Erfolg erreichen lässt“... — Сѣмь нѣмецкихъ своихъ стихотворôвъ выдавъ поетъ въ Чернôвцяхъ ще въ 1865. р. п. з. „Gedichte von J. Fedkowicz. — I. Bogen.

комъ, се-бъ-то саме тогдѣ, коли ôнъ въ поетичныхъ своихъ творахъ ставъ наслѣдувати кобзаря украиньского[1]). Ось и переглядъ сихъ повѣстей и оповѣдань: 1. „Люба-згуба". Повѣсть[2]). — 2. „Серце не навчити". Повѣсточка[3]). — 3. Штефанъ Славичь". Повѣсть[4]). — 4. „Хто виненъ?" Оповѣданнє народнє[5]) — 5. „Стрѣлець"[6]). — 6. „Таліянка"[7]). — 7. „Пѣсня молодецька"[8]). — 8. „Сафатъ Зѣничь"[9]). — 9. „Побратимъ"[10]). — 10. „Буковиньска пѣсня". Про коханнє, та якъ-то годѣ любои дѣвчины забути[11]). — 11. „Три якъ рôднѝ браты". Повѣсть[12]). — 12. „Опрышокъ"[13]). — 13. „Безталаннє закоханнє"[14]).

Одинацять изъ сихъ повѣстей выдавъ Михайло Драгомановъ въ Кієвѣ 1876. р. п. з. „Повісті Осипа Федьковича. З переднім словом про галицько-руське письменство". Не находимо отже въ сѣмъ збôрнику двохъ повѣстей, котрѝ (1863) надруковано въ „Вечерницяхъ", се-бъ-то: „Серце не навчити" и „Штефанъ Славичь".

---

[1]) Въ тôмъ часѣ (1866. р.) надруковано у Львовѣ прекрасный стихотвôръ Федьковича п. з. „Въ день скону Батька нашого Тараса Шевченка! Кобзаря Русі, Мартира України, Предитечи нашоі волі и славы". (8°, сторôнъ 5). — Менше вдатнымъ єсть его стихъ, написаный п. з. „Осьмий поменникъ Тарасові Шевченкові на вічную память". (Львôвъ, 1869.)

[2]) „Вечерницѣ", II. 1863., число 1—5. Повѣсть „Люба-згуба" передруковано зъ „Вечерниць" (1863) коштомъ семинаристôвъ.

[3]) ibid., число 8—9. — [4]) ibid., число 13— 16.

[5]) „Мета", I. 1863; стор. 44—49. — [6]) ibid., стор. 117—123. — [7]) ibid., II. 1864; стор. 46—49.

[8]) „Нива", 1865; число 1. — [9]) ibid., число 2. — [10]) ibid., число 5. — [11]) ibid., число 8. — Повѣсти „Пѣсня молодецька" и „Буковиньска пѣсня" зложенѝ суть изъ пѣснѣ й оповѣданя въ прозѣ.

[12]) ibid., число 18—20.

[13]) „Правда", I. 1867; стор. 5—7.

[14]) ibid., стор. 30—32.

Мѣжь сими повѣстями, котрѝ Федьковичь написавъ ôдъ р. 1863. до 1867., вызначують ся именно отъ-сѝ: „Безталаннє закоханє", „Люба-згуба", „Три якъ рôднѝ браты", „Сафатъ Зѣничь" и „Штефанъ Славичь". Въ повѣстяхъ „Люба-згуба" и „Штефанъ Славичь" зъобразивъ авторъ частину своєи біографіѣ; се-бъ-то въ „Любѣ-згубѣ" видимо Федьковича молоденькимъ парубкомъ, мѣжь-тымъ коли въ „Штефанѣ Славичи" являє ся ôнъ уже цѣсарскимъ жовняромъ.

А вже-жь найкрасшою єсть повѣсть „Безталаннє закоханє". Ось и она, тôлько переказана коротко: Олену, дочку богачки Гребенихи полюбивъ хорошій гуцулъ, Тодôръ Дугай. Та нерôвна була вдача обохъ молодятъ. Тодôръ бувъ парубокъ тихонькій, звычайный, щирый, увъ-одно лишь въ думкахъ та въ гадкахъ. Олена-жь була дѣвчина жартôвлива, обмôвна, нестановита, якъ той метеликъ въ лѣтѣ. Та отъ, мати хотѣла ôддати свою Олену за Угринчукового Митра. Коли-жь въ садку пôдъ вишнею Олена сказала Тодôрови, що й повѣнчанѝ можуть зъ другими кохатись, то ôнъ подививъ ся пильно, покрутивъ головою та й пôшовъ, не сказавши дѣвчинѣ и „добра нôчь". Не довго опôсля у старои Гребенихи въ хатѣ плели вѣнокъ, збирали бояръ, а Тодôръ ходивъ собѣ понадъ Днѣстеръ, та гравъ въ сопѣлку, що дрôбнѝ сльозы такъ його й обливали. Заспѣвавши сумовиту пѣсню пôшовъ домôвь. Тутки довѣдавъ ся ôдъ молодшого брата, що Олена приходила кликати єго (Тодора) въ бояры. Ôдтакъ увôйшовъ въ хату; стара Дугаиха сидѣла за кроснами, — ткала сукно, та якъ поглянула на Тодôра, ажь човникъ зъ рукъ упавъ. „Сынку мôй! а тобѣ щô?" пытає ся мати. — „А що-жь-бы?" каже Тодôръ, „нѣчого!" — „Та-же ты почорнѣвъ, якъ та головня!" — „Такъ

вамъ видить ся, мамо! я однакій!“ — Стара далѣ ткала, а сынъ пôшовъ у комору, на весѣля збиратись. Выйшовъ зъ коморы: кучерики русозолотî, пышно зачесанî, повились по головцѣ, засіяли мовь золото. Ôнъ пôдôйшовъ до ненечки своеи старои, ставъ, дививъ ся на неѣ довго, ôдтакъ поцѣлувавъ еѣ въ долонь та й уклонивъ ся низенько. „Ненько!“ каже, „благословѣть!“ Мати дôзнавшись, що ôнъ иде на весѣля, поблагословила его, та просила тôлько, щобъ не баривъ ся дуже. „Ба, я може й забарю ся, ненечко!“ сказавъ Тодôръ. Тогдѣ братикъ молодшій, Василько, кинувъ ся Тодôрови по-за-шию: ему здавалось, що свого бадичка вже бôльше не побачить. Тодôръ поцѣлувавъ хлопця, пригорнувъ до серця и сказавъ: „Васильку! я забарюсь; не лишай неньки!“ — Уклонивъ ся та й пôшовъ. — Высокими та широкими Днѣстровыми берегами ходить Тодôръ та грае въ сопѣлку. Гравъ ôнъ довго, — разъ весело, що ажь серце трѣскало, а ôдтакъ зновъ сумно-тужливо. Потôмъ сѣвъ собѣ на камени, поклавъ кресакъ та сопѣлку биля себе на мураву, склонивъ голову на руку, — задумавъ ся... А зъ села чути було музику, щó грала въ Олены на весѣлю... Другои днины найшли тôлько кресаню на березѣ та сопѣлку...[1])

Повѣсти Федьковича — се инаѵе малî картинки знаменитого маляра-художника, котрый зъобразивъ вѣрно саму природу. Въ повѣстяхъ своихъ малюе авторъ гуцульске й жовнярске житє такъ природно й чудово, що видимо передъ собою живѣсенькихъ людей зъ ихъ долею-недолею. Ось-якъ оцѣняе Олександеръ Барвѣньскій повѣсти Федьковича: „Ôнъ розкрывъ намъ у своихъ повѣстяхъ серце Гуцула якъ-бы на долони, такъ що можемо зъ нього вычитати всѣ чутя, якими воно бється, всѣ пристрасти, щó нимъ ворушать; — въ своихъ повѣстяхъ змалювавъ намъ Федьковичь живыми й непозычными красками Гуцулôвъ такими, якими вони є въ рôзныхъ пригодахъ и хвиляхъ житя. Гуцулъ зъ своєю натурою, се мовь-бы та гôрська рѣчка, щó журчить собѣ по рѣнякахъ чистенька та прозорчаста ажь до дна. Але горе, якъ ся рѣчка выступить зъ своихъ берегôвъ и зашумить, зареве каламутною водою. Тодѣ великанськî скелѣ та велиты-ялицѣ або буки не годнî опертись ей розгуканымъ филямъ. Такъ и зъ серцемъ Гуцула. Щире воно та чисте, але якъ пристрасти зворушать въ нѣмъ кровь, тодѣ нема для него стриму, — въ однôй хвили блисне крѣсъ, кровь потече струями. Любовь — се перше и найгорячѣйше чутє, ôдъ котрого мякне серце Гуцула, мовь-бы вôскъ ôдъ огню, але й запалюється, и крôвавою пôмстою; розрываючою всѣ перепоны, выбухає, якъ порохъ ôдъ вкиненои въ нього искры...“[1])

Пôсля року 1867. написавъ Федьковичь ще ось-якî повѣсти: 1. „Днѣстровî кручѣ“. Повѣсть зъ руского народного житя на Буковинѣ[2]). — 2. „Паничь“. Повѣсть зъ козацкого житя[3]). — 3. „Лелѣе могила“, або „Довбушôвъ скарбъ“. Повѣсть зъ гуцульского житя[4]). — 4. „Ма-

[1]) Повѣсть „Безталанне закохане“ подобалась вельми Чехови Карольови Кадлецови, котрый у своѣй статьѣ про Федьковича подавъ змѣстъ сего гарного твору. („Slovanský Sborník, statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života“. Ročník VI. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1887; въ статьѣ: „Josef Fed'kovič a jeho literarní význam pro rakouské Rusíny“. Napsal K. B. Kadlec; str. 257—260; 325—328; 374—377.

[1]) „Ватра“, стор. 140.

[2]) „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа руского. 1885; число 3—7 (и окрема ôдбитка).

[3]) ibid., ч. 10—12.

[4]) „Буковиньскій Альманахъ“, выданый въ память десятьлѣтного существованя общества рускихъ академикôвъ „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ. Чернôвцѣ 1885; стор. 69—76.

ксимъ Чудатый". Повѣсточка зъ гуцульского житя[1]). — 5. „Жовнярка". Повѣсть зъ народного буковиньского житя[2]). — Сй повѣсти не маютъ уже тои литературнои стôйности, якою вызначуютъ ся тй тринацять повѣстей, щó ихъ авторъ написавъ мѣжь р. 1863—1867. Ба, подекуды, примѣромъ въ „Днѣстровыхъ кручахъ" ставъ бнъ самъ себе переспѣвувати.

Крôмъ тыхъ бсѣмнацяти повѣстей написавъ Федьковичь ще деякй дрôбнй казки, мѣжь котрыми суть красшй ось-якй: 1. „Золота кôсочка"[3]). — 2. „Бѣдный Михась"[4]). — 3. „Бѣдалашко"[5]). — Опроче переиначивъ бнъ также деякй переказы и казочки, якй найшовъ въ чужихъ литературахъ, примѣромъ казку Андерсена „Die Stopfnadel" п. з. „Иголка-угорка претонесенька"[6]).

Въ хосенъ товариства „Просвѣта" выдавъ поетъ ще отъ-сй популярнй повѣстки й казки: 1. „Село Фармазоны", або: „якъ-то трийцять Срѣбнарôвскихъ господарѣвъ записало ся чортови, и якъ-то они зя сѣмь лѣтъ, сѣмь мѣсяцѣвъ и сѣмь недѣль дуже забогатѣли". Красна и правдива повѣсть для розумныхъ господарѣвъ. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Казки для руского народу". „Перша казка поучаюча: за одного стрѣльця та й за одного опыря. Друга казка дуже цѣкава: бдъ чого море солоне?" У Львовѣ 1873. — 3. „Вечерницѣ". Читанка для сельскихъ людей. У Львовѣ 1874. Въ сѣй читанцѣ выдавъ Федьковичь также „жите святого великомученика и мvроточца Димитрія" (стор. 1—21).

[1]) „Зерна", додатокъ до „Буковины". 1887; стор. 4—8.

[2]) „Буковиньскій илюстрованый Календарь" на рôкъ 1888; стор. 61—68.

[3]) „Библіотека для молодѣжи". 1885; стор. 129—137.

[4]) ibid., 1886; стор. 187—192.

[5]) ibid., 1887; стор. 22—30.

[6]) „Буковиньскій Календарь" на рôкъ 1886; стор. 55—59.

Зъ-помѣжь сихъ популярныхъ выданъ справдѣшню литературну стôйнôсть мае повѣсть „Село Фармазоны". Поетъ переробивъ тутъ новелю Генрика Чоккого „Das Goldmacherdorf", одначе великимъ своимъ талантомъ умѣвъ чужому творови надати прикметы такого принадного свѣтогляду рôдного, що рускй селяне й мѣщане вважаютъ досель сю книжочку одною зъ найкрасшихъ у зборѣ литературы популярнои. Не диво отже, що й Иванъ Наумовичь въ „Науцѣ" похваливъ вельми сю книжочку[1]).

Ôдтакъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта" напечатано ще ось-якй писаня Федьковича: 1. „Дванацять пѣсней во честь и славу святого отця нашого Николая, Міръ-ликійского чудотворця, Руси и школъ патрона". У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Житіе святого великомученика Юрія зъ додаткомъ трехъ пѣсней въ его честь и славу". У Львовѣ 1873. — 3. „Рускй церковнй и народнй коляды и щедрôвки для охоты и забавы усѣхъ рускихъ колядникôвъ, а Богу въ честь и славу". У Львовѣ 1873. и 1874.

Въ-кôнци годить ся ще спôмнути, що Федьковичь зладивъ бувъ Букварь въ хосенъ народныхъ школъ. Про сей Букварь писавъ бнъ изъ Сторонця 14. серпня 1868. р. отъ-се до редакціѣ „Правды": „Тогôдъ, чи мабуть ще передъ-тогôдъ подавъ я бувъ до Чернôвскои консисторіѣ рускій Букварь зъ прогрaмомъ, якъ бы найлучше сѣльскй школы уладити можна. Консисторія ôдтрутила мôй Букварь, а я зъ-серця пôславъ го до Партицкого (забувъ чи до Партицкого, чи до васъ). Та вижу, що й у васъ у Львовѣ мôй нещасливый Букварь не инакъ гостивъ, якъ и въ Чернôвцехъ, бо вже до теперь

[1]) „Наука". Газета мѣсячна для народа. Издатель Иванъ Наумовичь. Коломыя 1873. Часть II., стор. 222.

часъ бы було єго або приймити або ôдтрутити и менѣ яко нетрѣбный ôдослати. Тымъ-часомъ Черновецка консисторія инакъ ся порадила и оногды менѣ офиціяльно написала, абыхъ не лишь Букварь, але й иншŷ книжки, коли якŷ написавъ, до нихъ приславъ, а они будуть ихъ печатати, а мене закутають. На се пишу я до Партицкого, — не пишу, але молю, абы менѣ мôй Букварь ôдославъ, бо у-перше менѣ блиснула надѣя, н а ш ŷ ш к о л ы н а н а р о д н ô м ъ я з ы ц ѣ о с н о в а т и...“[1])

Той-то Букварь ôдкинула комисія для уложеня рускихъ книжокъ въ Галичинѣ. Ôдтакъ 8. мая 1869. р. краєва буковиньска власть идучи за розпоряженємъ министерства просвѣты (зъ д. 29. цвѣтня 1869) ôдозвалась до Федьковича, запрошуючи єго до уложеня „першои читанки до народныхъ школъ...“ Федьковичъ ôдповѣвъ, що не вѣрить нѣ въ прихильнôсть, нѣ способнôсть цензора своеи працѣ; про-те думає подати въ-перше министерству два кусники на стрѣбу: одинъ ориґинальный, вынятый изъ свого Букваря, а другій яко перекладъ 80. кусника зъ читанки, котру єму подано до переиначеня.

[1]) Въ сємъ листѣ до редакціѣ „Правды“ писавъ Федьковичъ ще ось-що: „Ще маю до чеснои редакціѣ одну просьбу: Я хочу писати дѣля школъ с т о р і ю ц ѣ л о и Р у с и, а не знаю, котрыхъ бы авторôвъ тримати ся, и васъ прошу, менѣ ихъ не лишь назвати, але й прислати, чи за грошѣ, чи въ позыцѣ, якъ ласка... Ще вамъ уповѣмь, що може заведеться у Чернôвцяхъ товариство „П о к р о в а“ на опѣкунство рущины буковинскои. Статуты вже готовŷ, и ждемо лишь владыки зъ Вѣдня. Може бути, що вашу „Правду“ оберемо за орґанъ нашь товарискій, и тогды впрошу ся до васъ за головного сотрудника. Симпатіѣ богато, то-жь и надѣя не мала, а найпаче, що много церковнои нашои старшины за нами“. — Сей важный листъ вразъ зъ деякими иншими рукописями Федьковича и зъ двома рукописями Данила Млаки приславъ товариству „Просвѣта“ К о с т ь А. Н а в р о ц ь к і й, офіціялъ повѣтового староства въ Бугойнѣ (въ Боснѣ).

Коли-бъ министерство одобрило тŷ два кусники, то була-бъ надѣя, що ôнъ выповнивъ бы єго наказъ[1]).

Зъ листу-жь, писаного 25. червня 1868. р. до Гната Рожаньского[2]), можноще дôзнатись, що поетъ переклавъ „С л о в о о п о л к у И г о р е в ô м ъ“ на мову руско-украиньску. Въ сємъ листѣ читаємо мѣжь иншимъ отъ-се: „Слово о полку давно вже готове, лишь що не кориґоване и не переписане. Скоро бы менѣ часъ позоливъ, то го докôнчу и вамъ пришлю; лишь дайте вѣстку, де мете пробувати...“

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнôсть Осипа Федьковича. Єѣ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно вже въ 1873.роцѣ Михайло Драгомановъ, заявивши ось-таку свою гадку: „Великій талантъ мѣжь поетами и новелистами галицкорускими выявивъ Федьковичъ у своихъ поезіяхъ (1861—1870) и кôлькохъ новеляхъ зъ житя жителѣвъ Карпатъ, друкованыхъ въ „Правдѣ“ (1867). Федьковичъ, рôвно якъ и Шевченко, выйшовъ зъ селяньскои родины, — служивъ у вôйску, и єсть чоловѣкомъ, котрый самъ зъ себе зробивъ ся, а будучи зовсѣмъ самоукомъ, взнѣсъ ся до незвычайнои величности и благородности идей. У своихъ лучшихъ вѣршахъ и пѣсняхъ малює ôнъ житє жовняря, сумує надъ кривдами политичного и соціяльного житя, творить прегарнŷ образы своеи гарнои, родимои краины. Але, на нещастє, Федьковичъ не зъумѣвъ рѣшучо выбратись на дорогу правдивого реализму въ зъобразованю соціяльного житя, хочь по єго новеляхъ можна було много надѣятись. Въ послѣднŷ роки ôнъ самъ себе повторює, наслѣдує Шевченка до пересыту...“[3])

[1]) „Правда“, III. 1869; число 22; стор. 189.

[2]) Гнатъ Рожаньскій бувъ тогдѣ (1868) слухачемъ IV. року богословія. Ôнъ умеръ 2. червня 1883. р., бувши священикомъ въ Хотинѣ, повѣту Калушского.

[3]) „Правда“, VI. 1873, стор. 552., въ статьѣ: „Ukraino. Il mo-

Подôбну гадку высказавъ Драгомановъ также три роки пôзнѣйше въ выданю повѣстей Федьковича, се-бъ-то „въ переднôмъ словѣ про галицько-руське письменство". Сказавши въ загалѣ, що Федьковичъ въ Коломыйскôмъ выданю поезій ставъ переспѣвувати або самого себе, або чужихъ писателѣвъ, Драгомановъ заявляє, що повѣсти, котрѣ печатавъ поетъ у галицко-украиньскихъ часописяхъ до 1867. р., — се дѣла цѣлкомъ єго власнѣ, самостôйнѣ, якихъ не було нѣ першь, нѣ послѣ въ галицкôмъ письменствѣ. Ôдтакъ замѣчає критикъ про сѣ повѣсти отъ-се: „Для розумѣючого дѣло до-волѣ буде сказати, що Федьковичъ у нихъ почавъ малювати житте гуцульского селянина такъ якъ Турґеневъ — великорусього, Квѣтка й Марко-Вовчокъ украинського, Ауербахъ нѣмецького, Жоржъ-Зандъ французського. И усякій, хто познакомить ся зъ повѣстями Федьковича, не перестане жалкувати, чому ôнъ не пише ихъ бôльше..." (стор. XLVI).

Такожь Иванъ Франко оцѣнивъ досыть вѣрно литературнѣ творы Федьковича. Ось-щô пише ôнъ у своѣй статьѣ „Осипъ-Юрій Федьковичъ" („Зоря". VII. 1886; стор. 236): „— Федьковичъ, се безперечно одна зъ найоригінальнѣйшихъ литературныхъ физіономій въ нашôй литературѣ. Такъ и здаєсь, що природа гуцульскои землѣ и гуцульскои породы зложила въ ньому, щô мала найнѣжнѣйшого и найсердечнѣйшого: чаруючу простоту и мельодійнôсть слова, теплоту чутя и той погôдный, сердечный та неколючій гуморъ, котрый такъ и липне до серця кождого слухача, а особливо того, хто привыкъ до мелянхолійнои вдачѣ и ѣдкого сарказму нашихъ пôд-

vimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798—1872). „Rivista Europea" (anno IV., vol. I. e 2. Firenze 1873). — Сю статью Драгоманова переклавъ Володимиръ Навроцкій на мову руско-украиньску.

ґôрскихъ та долиняньскихъ селянъ. Типовый гуцулъ, Федьковичъ, и въ литературнôй своѣй дѣяльности ôдзначує ся всѣми добрыми и слабыми прикметами гуцульскои вдачѣ. До слабыхъ сторôнъ єго таланту мусимо зачислити поперед всего єго невеликій обширъ. Федьковичъ бôльше нѣжь усякій иншій зъ нашихъ писателѣвъ — поетъ одного закутка, роскôшного та принадного, але все таки тѣсного. Въ тôмъ своѣмъ закутку ôнъ въ-повнѣ у себе дома, — але де лише сягне по-за єго границѣ, де дôткне ся сюжетôвъ ширшихъ, загально людскихъ, историчныхъ та загально народныхъ, впадає въ манеру, въ наслѣдуванє, тратить те почутє естетичнои и поетичнои правды, безъ котрого нема й поезіѣ. Друга слаба сторона єго поезіѣ, се властивый трохи-чи-не всѣмъ гуцуламъ нахилъ до мистики. — Въ кôнци третя єго слаба сторона, се именно те, щô робить єго въ иншôмъ мѣсци такимъ симпатичнымъ — єго мягкôсть та переважно лирична, субъективна вдача. Вдача та не дозволила єму сконцентрувати свои силы до якого бôльшого дѣла, котре-бъ спосôбне потрясти, розбудити и повести за собою нашу суспôльнôсть, тривко вплынути на складъ, силу и яснôсть суспôльныхъ идеалôвъ, народныхъ симпатій и антипатій, якъ се зробивъ на Украинѣ Шевченко..."[1])

[1]) Годить ся ще спôмнути про ось-тѣ слова, котрыми Чехъ К. Кадлецъ оцѣнивъ значенє Федьковича въ литературѣ руско-украиньскôй: „Význam jeho pro rakouské Rusíny sluší hledati hlavně v tom, že on jim prvý ukázal, jakým by měli psáti jazykem, a zároveň je přesvědčil o tom, že rakouští i ruští Rusíni jsou národ jeden; pro bukovinské pak Rusíny jest důležitým tím, že vydává časopis, hájící zajmy bukovinských Rusínův, a kříší zároveň své krajany k novému životu..." („Slovanský Sborník". Redaktor: Edvard Jelínek. Ročník VI. V Praze, 1887; str. 377.)

Симъ словамъ И. Франка годѣ не признати правды. Тôлько-жь по нашôй думцѣ першій закидъ есть майже тотожный зъ третимъ. Що-жь дотыкае ся до закиду про наклôнъ Федьковича до мистицизму, треба признати, що поетъ позбувъ ся его въ останныхъ рокахъ свого житя. Ачей-же той вузкій свѣтоглядъ Федьковича бувъ причиною, що ôнъ ставъ славнымъ поетомъ буковиньскимъ. Его ліричнѣ пѣснѣ жовнярскѣ, его „дикѣ думы", его гарнѣ епичнѣ творы (примѣромъ „король Гуцулъ"), его знаменитѣ повѣсти засновують ся на свѣтоглядѣ гуцульскôмъ. Всѣ такѣ творы зъеднали ему заслуженый вѣнець славы, якій вложили на голову буковиньского кобзаря тямущѣ Украинцѣ. Федьковичь е справдѣ спеціялистомъ у складаню стихотворôвъ и повѣстей зъ житя гуцульского. Высше него не стане вже нѣхто зъ-помѣжь поетôвъ зеленои Буковины. Коли-бъ ôнъ бувъ придбавъ собѣ бôльшои просвѣты, коли-бъ перенявъ ся силою и ясностію народныхъ идеалôвъ, то на поетичнôмъ Парнасѣ станувъ бы побôчь Шевченка и своею мягкостію ліричною утворивъ бы бувъ такѣ пѣснѣ, котрѣ чудовыми акордами зливали-бъ ся зъ гомономъ позавны украиньского апостола правды й науки. А вже-жь буковиньскій кобзарь звершивъ чесно й славно свою миссію: пробудивъ землякôвъ до нового просвѣтного й національного житя и въ лебединôй своѣй пѣсни „Нова Сѣчь" вказавъ имъ хочь зъ-далека тѣ высокѣ идеалы, котрыми Шевченко одухотворивъ Русь-Украину.

Знаменитѣ писаня Федьковича вмѣли оцѣнити такожь Поляки, Чехи, Сербове, ба й Нѣмцѣ. Про-те деякѣ его стихотворы й повѣсти въ перекладахъ стали звѣстными й ширшимъ кругамъ суспôльности въ Славянщинѣ та Нѣмечинѣ. Зъ-помѣжь Полякôвъ Францъ Кс. Мрочко зладивъ перекладъ повѣсти „Безталанне закохане" п. з. „Nieszczęśliwa miłość" въ часописи „Lech" (Poznań, 1878)[1]), а ôдтакъ Болеславъ Червѣньскій переклавъ пѣсню „Пречиста Дѣво, радуй ся Маріе!" („Kurjer Lwowski", 1886; Nr 52). Такожь Русинъ Володимиръ Маслякъ переклавъ на мову польску повѣсть „Таліянка" („Nowa Reforma", Kraków, 1886) и „Любузгубу" п. з. „Wesele w Jabłonicy" (N. Reforma", 1887). На мову сербску переложено оповѣдане „Опрышокъ" въ часописи „Виля" (Бѣлгородъ, 1868), а по-чески переклавъ Кароль Кадлецъ повѣсть „Стрѣлецъ" („Hlas národa". Praha, 1887; № 244., фелетонъ). Ôдтакъ нѣмецкій перевôдъ двохъ повѣстей Федьковича надруковано въ „Wiener Allgemeine Zeitung", се-бъ-то перевôдъ „Побратима" п. з. „Der Wahlbruder" (4. грудня, 1887; № 2791) и „Сафата Зѣнича" п. з. „Ein Soldat" (17. грудня, 1887; № 2804). Въ-кôнци годить ся ще запримѣтити, що повѣсть „Леліѣ могила" або „Довбушôвъ скарбъ" надруковано въ россійскôмъ перекладѣ п. з. „Довбущевъ кладъ" въ „Кіевскôй Старинѣ" (1886; томъ XV., стор. 739—746).

11. Володимиръ Шашкевичь[2]).

Ôнъ родивъ ся 7. цвѣтня 1839. р. въ селѣ Нестаничахъ, повѣту Камѣнки-струмиловои, де батько его, Маркіянъ, бувъ администраторомъ капеляніѣ, ôдкôль перенѣсъ ся (1841) до Новосѣлокъ лѣскихъ. Тутъ уже

---

[1]) Францъ Кс. Мрочко написавъ такожь коротку біографію Федьковича („Przegląd słowiański", Poznań 1881), корыстуючись автобіографією, щó еѣ напечатавъ Дѣдицкій въ выданю поезій Федьковича.

[2]) Пишучи житепись Володимира Шашкевича авторъ сеи исторіѣ литературы корыстувавъ ся рукописною автобіографією. — Въ поглядѣ на литературну его дѣяльнôсть важною есть статья Григорія Цеглиньского „Отець и сынъ". („Зоря", VIII. 1887; стор. 351—354.)

родивъ ся молодшій братъ Володимировъ, Святославъ, що й померъ недолѣткомъ. Отецъ Маркіянъ, хоча любивъ вельми свою дѣтвору, такъ не лишавъ богато волѣ старшому сынови, Володимирови, и скоро заставивъ єго до молитвы та науки. Що-дня въ-ранцѣ й вечеромъ оба на колѣнахъ молились передъ образомъ св. Николая: батько проводивъ бувало молитвы, а Володимиръ говоривъ за нимъ и бивъ, якъ слѣдъ, поклоны. Коли-жь ладно помоливъ ся, то батько добувавъ деревяну шкатулочку, зъ котрои выймавъ бляшки, показувавъ ихъ сынкови, и навчавъ, якъ кожду бляшку называти, се-бъ-то, якъ называти кирильску букву, що на кождôй бляшцѣ була выбита.

Любо й весело жилось Володимиркови на батькôвщинѣ; про-те пôзнѣйше въ пѣсни „Бувало а нынѣ“ спомнувъ ôнъ про тѝ щасливѝ днѣ дитячого вѣку отъ-сими словами:

Малымъ бувало я сѣдаю
Пôдъ липою, та досягаю
Руками буцѣмъ ясныхъ зôръ, —
А зôрки моргають на мене
Скрôзь липы листечко зелене,
Та й кануть нишкомъ въ темный бôръ[1]).

Та не довго тѣшивъ ся Володимирко пестощами найлучшого свого батька: 7. червня 1843. р. вмеръ першій просвѣтитель галицкои Руси, Маркіянъ Шашкевичь, а ôдтакъ жона єго поѣхала до батька свого, Федора Крушиньского, що бувъ парохомъ въ Деревни, повѣту Жовкôвского, куды Володимирка вже напередъ ôдвезли. Коли ôнъ пôдрôсъ, то вчивъ ся у дяка зъ дѣтьми сѣльскими; опôсля (1845) ôдвезли єго до школы Жовкôвскои, де вчили єго отцѣ Доминиканы. Хочь учитель

[1]) „Зільникъ“. Львів, 1863; стор. 28.

заразъ въ першихъ дняхъ привитавъ єго прутомъ, то таки поставлено єго опôсля першимъ въ клясѣ[1]). Другого року занедужавъ тяжко, и про-те треба було єго ôдвезти домôвь. Коли-жь єму полекшало, то дѣдъ приймивъ єму домашнього учителя, котрый приготовлявъ єго до ексамину. Бувъ се звѣстный Климъ Меруновичь, котрого поставлено опôсля учителемъ въ Тернополи, ба й професоромъ академичнои гимназіѣ у Львовѣ. Меруновичь говоривъ зъ Володимиркомъ тôлько по-руски; читавъ зъ нимъ Евангеліє въ языцѣ церковно-славяньскôмъ и такожь якійсь збôрникъ россійскихъ законôвъ державныхъ. А вже-жь всѣмъ домашнимъ читавъ ôнъ „Зорю галицку“ и Вѣденьскій „Вѣстникъ“.

Въ осени 1850. р. ôдвѣзъ дѣдъ свого внука до Львова, де (1851) скôнчивъ науку въ нормальныхъ школахъ. При ексаминѣ выголосивъ ôнъ передъ епископомъ-суфраганомъ Иваномъ Бохеньскимъ руску мову, котра починалась словами: „Черезъ столѣтіє висѣла хмара надъ нашимъ рускимъ народомъ...“[2]). Въ нагороду за хорошу науку Володимиръ одержавъ ôдъ епископа повѣсть Гоголя „Тарасъ Бульба“ въ перекладѣ Головацкого[3]). Книжку сю читавъ на вакаціяхъ Климъ Меруновичь, и не тôлько дѣти, але й дѣдъ, баба, мати, та вуй Иванъ Крушиньскій слухали єѣ дуже радо. Пôзнѣйше дôставъ Володимиръ ôдъ Меруновича першу часть „Вѣнка“[4]), и тогдѣ-

[1]) Въ тогдѣшнихъ школахъ народныхъ учителѣ побиваючи дѣтвору давали ѣй ось-таку практичну науку: „Smażono pieczono w smole, nie gadaj, co się dzieje w szkole!“

[2]) Сю бесѣду написавъ катихитъ Володимира, Осипъ Левицкій.

[3]) „Тарасъ Бульба“, повѣсть изъ запорожскои старины, сочиненіе Н. Гоголя, на галицко-рускій языкъ переведена П. Д. Ф. Г-имъ. Во Львовѣ 1850.

[4]) „Вѣнок Русинам на обжинки“. Уплѣв Иван Б. Ф. Головацкій. Часть I. У Вѣдни, 1846.

то пôзнавъ ôнъ поезіѣ свого батька. Крôмъ сихъ двохъ книжокъ Меруновичь читавъ Володимирови и дѣтямъ Крушиньского такожь четверту часть Енеиды Котляревского, котру найшовъ бувъ мѣжь рукописями покôйного Маркіяна.

Въ осени 1851. р. розпочавъ Володимиръ науку ґимназіяльну. Єго вписали въ ґимназію Львôвску, щó єѣ звано Доминиканьскою. Тамъ скôнчивъ ôнъ чотыри низшѝ клясы, а ôдтакъ ставъ учитись въ такъ-званôй ґимназіи Бернардиньскôй. У школѣ бувъ Володимиръ вельми непосидючимъ; лучалось отже неразъ, що изъ-за вдѣянои якои псоты замыкали єго до „карцеру". Въ пятôй клясѣ оно выпало гôрше. Заступникомъ учителя математики бувъ тогдѣ Б—жь, колишній жовнярь-канонієръ, котрый приходивъ иногдѣ до школы пяный-пянѣсѣнькій. Про-те пустотливѝ ученики дались єму добре въ-тямки, такъ що бувшому воинови приходило часто до плачу. Коли-жь разъ Шашкевичь побôчь дверей пятои клясы змалювавъ патретъ пяного учителя, то школьна власть выгнала єго зъ ґимназіѣ. Володимиръ учивъ ся ôдтакъ дома, и зложивши вступный ексаменъ до шестои клясы ставъ опять публичнымъ ученикомъ въ ґимназіи Доминиканьскôй. Зъ-помѣжь предметôвъ школьныхъ любивъ ôнъ найбôльше вчитись физики, фильософичнои пропедевтики, мовы рускои та нѣмецкои.

Въ 1859. р. будучи ученикомъ VIII. клясы Шашкевичь занедужавъ на груди, изъ-за чого лѣкарь радивъ єму змѣнити воздухъ. Саме-тогдѣ стрый Володимира, Антôнъ Шашкевичь, щó бувъ капитаномъ полку піонерôвъ въ Будимѣ, писавъ єму, щобы приѣхавъ у столицю Угорщины и тамъ кôнчивъ школы. И справдѣ въ осени 1859. р. Володимиръ приѣхавъ до Будима, але изъ-за непосидючои своєи вдачѣ вже слѣдуючого року въ лѣтѣ вернувъ ся до Львова.

Вже передъ выѣздомъ до Будима Володимиръ починавъ писати рускѝ вѣршѣ. Одинъ зъ нихъ надруковавъ опôсля Богданъ Дѣдицкій въ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860) п. з. „Думка" (стор. 76—77). Въ Будимѣ написавъ Шашкевичь єще стишки „До звѣздки мого роду" и „Плачки", котрѝ Дѣдицкій помѣстивъ такожь въ тôмъ альбумѣ (стор. 77—79). Зъ Дѣдицкимъ познакомивъ Шашкевича Григорій Страхоцкій, слухачь богословія III. року (1859), котрый пôдъ псевдонимомъ „Грицьь Надвороньскій" у Львовѣ (1860) выдавъ поетичну „повѣсть зъ гôръ Коломыйскихъ" п. з. „Гуцулъ Волошинъ"[1]). Страхоцкому читавъ Шашкевичь деякѝ свои стихотворы, и авторъ „Гуцула Волошина" заохочувавъ єго до дальшого складаня поезій. Мѣжь-тымъ Шашкевичь зложивъ ексаменъ зрѣлости въ ґимназіи другôй (колишнѣй Доминиканьскôй) у Львовѣ и въ осени 1861. р. записавъ ся на юридичный факультетъ университету Львôвского. Въ той часъ, якъ и по-переду, займавъ ся ôнъ литературою нѣмецкою и польскою. Молодечу єго фантазію вразивъ найбôльше Шекспиръ, котрого читавъ въ перекладѣ нѣмецкôмъ. За-любки читавъ ôнъ поезіѣ Гайного и „Schwarzwälder Dorfgeschichten" Авербаха, та припавъ цѣлою душею до поезій Мицкевича.

Перша украиньска книжка, котру Шашкевичь побачивъ, була „Маруся" Грицька Основяненка, надрукована у Львовѣ правописію етимольоґичною[2]). Ôдтакъ

[1]) Въ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860) напечатано стихъ Страхоцкого п. з. „Дума на развалинахъ Галицкого замку" (стор. 104—105), а въ „Нивѣ" Горбаля (1865) надруковано єго переспѣвъ зъ Уейского „Агарь въ пустыни" (стор. 125). Страхоцкій умеръ въ 1865. р., бувши духовнымъ сотрудникомъ въ Устю зеленôмъ.

[2]) „Марусю", повѣсть малоруску, розказану Грицькомъ Основяненкомъ, выдавъ Якôвъ Головацкій, а не Иванъ Борисикевичь, якъ похибно написавъ Иванъ Е. Левицкій у своѣй „га-

видѣвъ ôнъ у Дѣдицкого также „Кобзаря“ Тарасового та „Хату“ Кулишеву[1]), и прочитавши передне слово до сего альманаха переконавъ ся, що й галицкимъ Русинамъ годить ся говорити й писати живою мовою народною, та що ему треба йти дорогою, котру вытычивъ спорудникъ „Русалки Днѣстровои“.

Небавомъ опôсля Шашкевичъ пôзнавъ ся зъ талановитымъ студентомъ Даниломъ Танячкевичемъ, котрый дôставши ôдъ профессора Михайла Осадцы кôлька украиньскихъ книжокъ, переписавъ ихъ мерщѣй и ôдтакъ найденый сей скарбъ передавъ Шашкевичеви. Коли-жь въ кôнци пятьдесятыхъ рокôвъ просвѣтне й національне житє мѣжь галицкими Русинами було завмерло, то не дивота, що Шашкевичъ уважавъ себе й Танячкевича першими народовцями въ Галичинѣ. Бувъ се красный часъ для Шашкевича, часъ всѣлякихъ плянôвъ и надѣй, котрыми оба молодики-оптимисты бажали тогдѣ ублажити Русь галицку.

Въ лѣтѣ 1861. приѣхавъ до Львова Украинецъ, Володимиръ Бернатовичъ. Шашкевичъ пôзнавъ ся зъ нимъ въ експедиціи „Слова“ и ôдтакъ его и деякихъ своихъ товаришѣвъ запросивъ въ кватиру свою на пôддашю. Тû молодики слухали вельми радо оповѣданя Бернатовича про Украину, про Кіевску громаду, про Шевченка, Костомарова, Марка Вовчка. Серце росло имъ въ грудьохъ и надѣѣ ихъ становились що-разъ то смѣлѣйшû. Ôдтакъ Шашкевичъ, заохоченый Бернатовичемъ, ставъ вôльше плодовитымъ въ поетичнû гадки и почавъ вѣрити въ тее, що его вѣршѣ стóють друку.

лицко-рускôй Библіографіи XIX. столѣтія“, стор. 48. — Иванъ Борисикевичъ оповѣстивъ автора сеи исторіѣ литературы, що ôнъ давъ накладъ, та що Головацкій занявъ ся выданемъ сеи повѣсти.

[1]) „Хата“. 1860. Видавъ П. А. Кулішъ. Типомъ другимъ. Петербургъ.

Зъ кôнцемъ 1861. р. приѣхали до Львова Евгеній Згарскій и Федôръ Заревичъ, а пôзнѣйше (1862) прибувъ сюды также Ксенофонтъ Климковичъ. Шашкевичъ подруживъ ся зъ ними и всѣ они вкупѣ зъ Танячкевичемъ творили першій завязокъ руско-украиньского товариства, першу руско-украиньску громаду у Львовѣ[1]).

Тогдѣ проявилась у нихъ думка про конечнôсть выданя литературнои ґазеты въ народнôмъ рускôмъ языцѣ. Федьковичъ, котрый тогдѣ стоявъ въ приязныхъ ôдносинахъ до редактора „Слова“, въ письмѣ до него похвалявъ тую гадку. Ôдтакъ тû молодû товаришѣ рѣшились выдавати литературне письмо „Вечерницѣ“. А поза-якъ Юліянъ Лаврôвскій[2]), бувши тогдѣ выбранымъ до сойму, обѣцявъ попирати редакцію словомъ и дѣломъ, то „Вечерницѣ“ могли вже появитись 1. лютого 1862. р.[3]). И якъ-стôй противники народнои идеѣ громадку молодыхъ Украинцѣвъ прозвали „вечерничниками“.

Ще передъ выданемъ першого числа „Вечерниць“ Шашкевичъ выголосивъ свôй стихъ п. з. „Нынѣшня пѣсня“ при отвореню „Рускои Бесѣды“ въ Народнôмъ Домѣ у Львовѣ (9. сѣчня 1862. р.). Чудовый сей поетичный твôръ выкликавъ справдѣшній ентузіязмъ межи присутными Русинами, изъ-за чого професоръ Якôвъ Голо-

[1]) Про сю руско-украиньску громадку читаемо ось-що въ политичнôй часописи „Русь“: „Академики (се-бъ-то студенты академіѣ) сходились зразу, щобы читати Костомарова „Богдана Хмельницкого“. — Изъ тыхъ сходинъ непорядныхъ выробилась опôсля порядочна громада, котора выбрала собѣ вôйта и выдѣлъ громадській, — объявилась народньо-руською, сходила ся часто, — знамѣрила була выдати збôрникъ поезій, повѣстей и т. д. чисто-народньою мовою пôдъ заголовкомъ „Китиця“. („Русь“, число 21.)

[2]) Про Юліяна Лаврôвского гляди II., стор. 46.

[3]) Дѣдицкій помѣстивъ у „Словѣ“ (1862) стихъ Шашкевича п. з. „Руськая пѣсня“ (число 1.) и зъ своею часописею розсылавъ запросины на предплату „Вечерниць“.

вацкій писавъ отъ-се до редактора Петербургскои „Основы“ (30. сѣчня 1862. р.): *„Поклонітся панові П. Ал. Кулішові и ёго чесьній сопрузі и скажіть имъ, що той стишокъ голошений бувъ при отвореню нашого народнёго касина (клуба) підъ имямъ „Руська Бесіда“ въ Народнімъ Домі, въ тімъ куті, где, за ёго буття ві Львові, закладалися хундаменти и звітки вінъ взявъ собі на памятку камінь-чикъ. Теперь нехай би вони, чесьні, побачили розмалёвані и красно устроені комнати зъ восковаными паркетами, украшені зеркалами та меблями, освітлені газомъ, — нехай би увиділи зібрану руську братію зъ 50 до 100 чоловікъ, якъ вечерами забавляются та бесідують, а все по-руськи, ажъ ся душа радує! Коби вони могли були прійти на заведеніє Бесіди, якъ то красненько виголошали наші молодці гарні стихи Тараса Шевченка, — якъ співали хоромъ наші співанки: „Миръ вамъ, браття!“ або: „Я, счастний, руську матірь маю, и щирий Русинъ мій отець“, — гарно, весело ажъ серце розпливалося, — коби, сердешні, були приіхали хоть на пробу танцівъ въ Бесіді, або и на нашъ руський баль, котрий відбувся 23-го січня въ редутовій салі на вдивовижу всёго Львова, — най би шановний панъ Кулішъ побачивъ, якъ то гарно по-козацьки поубиралися наші молодці-студенти, та гуляли зъ нашими Львовськими красавицями козака и коломыйку, побрязкуючи брязькачами! Эхъ! — сказавъ би сердега: „еще не вмерла козацькая руськая мати!“ — Нашимъ публичнимъ виступомъ показали ми нерадивимъ ворогамъ и недоброжелателямъ нашимъ, що Русини суть и жиють своеріднимъ життемъ въ древній столиці руського князя Льва“*[1]).

Редакторомъ „Вечерниць“ бувъ Федôръ Заревичь (въ 1862. р. и въ начатку 1863. р.); ôдтакъ 21. лютого

---

[1]) „Основа“. 1862. Липець. С.-Петербургъ; стор. 68—69[3]. Послѣ тыхъ слôвъ Якова Головацкого напечатано стихъ Шашкевича п. з. „Нинішня наша пісня“ (стор. 69—72).

1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичь, котрый ще въ другôй половинѣ 1862. р. бувъ головнымъ робôтникомъ при редакціи литературного сего письма. Въ „Вечерницяхъ“ друковавъ ôнъ ліричнї свои поезіѣ, деякї ôдрывки зъ поемы „Черна, княгиня Черниговська“ и кôлька рускихъ перекладôвъ зъ „книги пѣсень“ Гайного. Въ 1863. р. зôбравъ ôнъ надрукованї свои поезіѣ и додавъ до нихъ ще деякї новї. Збôрникъ сихъ стихотворôвъ выдавъ ôнъ у Львовѣ п. з. „Зѣльникъ“ (32°, сторôнъ 105); именно выдавъ ôнъ тутъ 20 лиричныхъ стихôвъ п. з. „Дрôбнї кветы“, ôдтакъ поему п. з. „Черна, княгиня Черниговська“ и 15 пѣсень „зъ книги спѣванокъ Гайного“. Въ-кôнци надруковано ще „Прощання“.

Напечатавши въ „Вечерницяхъ“ 2. мая 1863. р. конець гарнои повѣсти Федьковича п. з. „Штефанъ Славичь“, Шашкевичь перестввъ сю часопись выдавати, и ôдтакъ Климковичь, ставши въ вересню т. р. редакторомъ „Меты“, обнявъ предплатникôвъ „Вечерниць“[1]).

Вже передъ выдавництвомъ „Вечерниць“ въ кôнци 1860. р. пôзнавъ Шашкевичь панну Климентину К., сестру свого шкôльного товариша, и щобъ зъ нею мôгъ чимъ-скорше одружитись, треба було ему постаратись о кусень хлѣба. Покинувъ отже правничї науки и принявъ мѣсце заступника учителя при Львôвскôй школѣ реальнôй. Та скоро жалувавъ ôнъ такого свого почину. Почавъ опять знемагати на груди; а вже-жь найбôльше остогидла ему тая суплентура зъ-за того, що тогдѣшнїй директоръ Куннертъ бувъ для него неприхильнымъ. Шашкевичь уступивъ ся изъ школы, и про-те его подруже зъ панною Климентиною не могло осущитись.

---

[1]) Въ 1863. р. появлялись въ „Вечерницяхъ“ статьѣ, друкованї правописью фонетичною; послѣднї-жь числа сеи часописи зложено трохи-не цѣлї фонетикою.

Бачучи небдраднe положенє Володимира, стрый его Григорій Шашкевичь, щó бувъ совѣтникомъ въ министерствѣ просвѣты, бажавъ подати ему деяку пôльгу въ житю. Про-те казавъ ему приѣхати до Вѣдня, де мôгъ бы бути помôчникомъ при редакціи часописи „Вѣстникъ". Ще передъ выѣздомъ до Вѣдня Володимиръ написавъ драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Сила любови", котру представлено (1864) на рускôй сценѣ у Львовѣ[1]). Въ 1864. р. ставъ ôнъ также выдавати гумористично-сатиричну часопись „Дуля", „зложену нерадою-громадою"[2]). Одначе сеи часописи выйшовъ тôлько „выпустъ першій" (4°, сторôнъ 8); небавомъ опôсля выѣхавъ Шашкевичь до Вѣдня и про „Дулю" нѣчого не було чутно.

До Вѣдня приѣхавъ ôнъ въ сѣчни 1865. р. Тутки велось ему лучше: здорове его поправилось и ôдтакъ ставъ ôнъ займатись поезіею. У фелетонѣ „Вѣстника" напечатавъ ôнъ именно отъ-сѝ стихи: „До моеи кобзы" (число 3), „Туга на чужинѣ" (ч. 8), „На весну" (ч. 23). Тогдѣ ставъ ôнъ писати историчну драму п. з. „Тимко Хмельницкій" и переклавъ комедію Скрибого „Un verre d' eau" (Склянка воды) мабуть пôсля переводу нѣмецкого на мову руску[3]). — Жиючи въ Вѣдни Шашкевичь записавъ ся на юридичный факультетъ и слухавъ також лекцій Франца Миклошича изъ фильольогіѣ славяньскои. Коли-жь его добродѣй, стрый Григорій, задумавъ пôйти на пенсію, то Володимирови не було вже щó въ Вѣдни робити. Про-те выбравъ ся въ дорогу до Львова, куды его взывали також голосы приятелѣвъ,

[1]) Драмы „Сила любови" не друковано. Се е слабый твôръ драматичный.

[2]) „Дулю" друковано правописью фонетичною.

[3]) Рускій перекладъ комедіѣ „Un verre d' eau" (Das Glas Wasser) находить ся у Ом. Бачиньского, директора театру.

котрѝ вразъ зъ нимъ хотѣли выступити въ оборонѣ народнои мовы рускои на загальныхъ зборахъ галицко-рускои Матицѣ[1]).

Вернувши зъ Вѣдня Шашкевичь пôддавъ ся у Львовѣ першому испытови правничому, а коли (1865) упала „Мета", то приятелѣ спонукали его, выдавати часопись литературну. Такъ отже 1. сѣчня 1866. р. почавъ ôнъ выдавати „Русалку". Мѣжь стихотворами, помѣщеными въ сѣй часописи, вызначуе ся особливо вѣршъ Климковича п. з. „Тарасови на вѣчную память" (число 10); опроче напечатано тутки також деякѝ поезіѣ Олександра Кониського. По упадку „Русалки" (въ кôнци марта 1866. р.) Шашкевичь выѣхавъ до своеи матери, котра по смерти свого батька, Федора Крушиньского, осѣла въ Деревни, купивши собѣ кôльканацять морґôвъ селяньского ґрунту. Тамъ ôддававъ ся ôнъ лише студіямъ правничимъ, бо вже не було въ него снаги, писати поезіѣ. Коли-жь заходами намѣстника Галичины, ґрафа Аґенора Ґолуховского, засновано политичну часопись „Русь", то Шашкевичь дописувавъ до неи изъ села пôдъ девизою „Мосты великѝ".

Сю политичну часопись мавъ выдавати Климковичь зъ Лонгиномъ Лукашевичемъ[2]). Ôдтакъ въ мѣсяци лютôмъ 1867. року Кость Горбаль[3]) ѣздивъ на Буковину до Сторонця-Путилова, щобы втягнути Федьковича въ члены редакціѣ. Мѣжь-тымъ московскѝ панслависты перехопили Климковича и зъєднали собѣ его для редакціѣ

[1]) Тѝ зборы матичнѝ ôдбулись 6(18)—8(20) липня 1865. Гляди II., стор. 75.

[2]) Лонгинъ Лукашевичь бувъ урядникомъ въ товариствѣ „Azienda assicuratrice".

[3]) Кость Горбаль выдававъ 1865. р. у Львовѣ науково-литерацьку часопись „Нива".

„Славянскои Зарѣ“[1]). Коли-жь Лукашевичь ôдступивъ ôдъ проектованого выдавництва „Руси“, то й Федьковичь ôдрадивъ ся и не приѣхавъ до Львова. Такъ отже выдавцемъ и властителемъ „Руси“ бувъ Кость Горбаль, а одвѣчальнымъ редакторомъ поставлено Федора Заревича, котрый въ 1862. и 1863. р. выдававъ „Вечерницѣ“. Редакторôвъ оплачувано добре, а выдавництво сеи „Руси“ за часъ ôдъ марта до грудня 1867. р. стóило 15.000 зол. р. Саме-тогдѣ де-хто зъ Русинôвъ говоривъ, що грошѣ на сю цѣль давали Поляки, а де-хто мѣркувавъ, що выдавництво „Руси“ спомагавъ урядъ краєвый. Одначе Кость Горбаль въ листѣ своѣмъ (28. цвѣтня 1888) заявивъ осьщó авторови сеи исторіѣ литературы: „Можу Васъ упевнити, що такъ, якъ своимъ дѣтямъ добра бажаю, такъ грошѣ сѝ не були польскѝ, и ôдъ початку до кôнця „Руси“ бувъ Ґолуховскій сьому противный“.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, намѣстникъ Ґолуховскій вельми интересувавъ ся „Русью“ въ починахъ єи выдаваня; ôнъ хотѣвъ поставити сю часопись противъ „Слова“, котре въ мѣсяци липни 1866. р. заявило передъ свѣтомъ, що галицкѝ Русины суть Россіянами[2]). Коли-жь Русины-редакторы надали своѣй часописи напрямъ патріотичный, то Ґолуховскій не оказувавъ уже симпатіѣ сему выдавництву, изъ-за чого „Русь“ (въ грудню 1867. р.) перестала выходити.

Володимиръ Шашкевичь дописувавъ до „Руси“ напередъ изъ „Мостôвъ великихъ“[3]); опôсля-жь приѣхавъ до Львова и бувъ стôйнымъ помôчникомъ редакціѣ. Єго статьѣ, помѣщуванѝ въ сѣй часописи, вызначувались молодечимъ патріотизмомъ, и особливо дописи зъ „Мостôв

[1]) Гляди II., стор. 610.

[2]) ibid., стор. 43.

[3]) Мосты великѝ — мѣсточко, найблизше села Деревнѣ.

великихъ“ уважають ся образомъ житя руско-украиньскои громадки у Львовѣ.

На весну 1867. р. опорожнилась на Львôвскôмъ университетѣ катедра рускои мовы и литературы, котру займавъ Якôвъ Головацкій. Суплєнтуру єи обнявъ Омелянъ Огоновскій, професоръ клясичнои филолоґіѣ и руского языка въ академичнôй ґимназіѣ. Однако тогдѣшнимъ украинофилямъ була не-по-нутру єго кандидатура. Они-то бажали, щобы професоромъ рускои мовы на университетѣ поставлено якого Украинця; зъ-помѣжь галицкихъ Русинôвъ хотѣли они видѣти на сѣй катедрѣ Анатоля Вахнянина або Порфирія Павлусевича[1]); ба й самъ Володимиръ Шашкевичь носивъ ся зъ згадкою, кандидувати о сю катедру. Тогдѣ-то помѣщено въ „Руси“ зъ єго иниціятивы три статьѣ вельми неприхильнѝ супроти Омеляна Огоновского (ч. 18. 19. 28)[2]).

Въ маю 1869. р. зложивъ ôнъ другій испытъ правничій и въ червню т. р. вступивъ на практику до суду. Тамъ служивъ ôнъ девять мѣсяцѣвъ безплатно; про-те бѣдна мати й стрый Григорій подавали єму грôшми деяку пôдмогу. Опôсля лишивъ Шашкевичь судову практику и перенѣсъ ся до финансовои дирекціѣ краєвои (28. марта 1870. р.), де бувъ концептовымъ практикантомъ, побираючи рôчнои платы 300 зол. р. Будучи членомъ товариства „Просвѣта“ уложивъ ôнъ тогдѣ двѣ читаночки для сельскихъ людей п. з. „Зоря“ (книжочка V. зъ 1871. и книжочка VI. зъ 1872. р.), и выдавъ ихъ коштомъ сего товариства. Въ 1873. р. именовано єго концпистомъ при повѣтовôй дирекціи финансовôй въ Терно-

[1]) П. Павлусевичь писавъ про „Сліди кулішівки въ XVII. століттю“. („Мета“, 1885; № 11. 12.)

[2]) Также въ „Правдѣ“ (1867., стор. 56) помѣщено тогдѣ неприязну статью супроти Омеляна Огоновского.

поли, а въ 1875. р. перенесено его до Коломыѣ. Ôдтакъ слѣдуючого року опинивъ ся ôнъ на Мазурахъ въ Тарновѣ, де остававъ ся до р. 1883., коли-то занедужавши пôшовъ въ ôдставку. Опôсля живъ ôнъ у Львовѣ, одначе не бравъ нѣякои участи въ просвѣтнôмъ и національнôмъ змаганю галицкихъ Русинôвъ. Въ 1884. р. изъ-за розмякченя мозку ставъ ôнъ байдужнымъ для житя и вмеръ 4 (16) лютого 1885. р.

Свою автобіографію писавъ ôнъ ще въ 1877. р., коли живъ въ Тарновѣ. Тогдѣ не кидавъ ôнъ ще надѣѣ на красшу будучнôсть и про-те кôнчивъ се свое письмо ось-якими словами: „Вбеспечивши собѣ по тôльки трудахъ хочь невеличкій кусень насущного хлѣба, я можу теперь опять подумати про мирну литературну дѣяльнôсть. Деякі давні гадки будять ся опять; деякі новї ворушать ся въ грудехъ. Тôльки-жь не яло ся ва доспѣльшому вѣцѣ выступати зъ невыкôнченою дилетантською працьою. У мене на гадцѣ есть поетичне дѣло, основане на исторіи, ширшого объему, которымъ, дасть Богъ здоровя, я радъ-бы повитати опять руську публику, та чей теперь удасть ся менѣ вдоволити ѣй краще, якъ за молодечихъ моихъ лѣтъ".

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Шашкевичь перестававъ писати свои пѣснѣ й думки вже тогдѣ, коли ставъ цѣсарскимъ урядникомъ[1]). Однымъ изъ послѣднихъ его лебединыхъ спѣвôвъ е пѣсня „Жаль ваги не мае"[2]). Въ души поета проявивъ ся тогдѣ отчай изъ-за недолѣ житя и ôдтакъ сказавъ ôнъ, що „ôдъ болю серце

[1]) Въ 1867. р. надруковано въ „Правдѣ" вѣршъ В. Шашкевича п. з. „Чого серце беться?" (число 11), а въ 1869. р. помѣщено въ сѣй часописи три его стихи: „Вѣнець на могилу Т. Шевченкови уплетеный" (ч. 10); „Собѣ й не собѣ" (ч. 16) и „На веснѣ" (ч. 17).

[2]) „Правда", V. 1872; стор. 353.

его омлѣвав, та що зъ надѣею ôнъ попращавсь". Въ останныхъ рокахъ житя не писавъ ôнъ нѣчого.

Свою литературну дѣяльнôсть почавъ Володимиръ Шашкевичь въ 1859. р., написавши тї стихи, котрї Дѣдицкій помѣстивъ у своѣмъ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860). Вже тогдѣ зъявивъ ôнъ любовь до Руси-Украины и про-те моливъ ôнъ „зôрку свого роду", щобъ вернула намъ силу, котра десь въ могилу лягла зъ князями та гетьманами, та щобъ злучила намъ руки до спôльного змаганя для добра батькôвщины. Ôдтакъ въ найкрасшôмъ своѣмъ стихотворѣ „Нынѣшня пѣсня" спôмнувъ ôнъ про славный городъ князя Льва старого, та горювавъ изъ-за того, що сыны-супостаты взяли самї могилу матери копати:

Однї вельможнôй Польщи поклонились,
Другї московськимъ царикамъ служили,
Третї, щобъ ласки въ Нѣмоты придбати,
Помогли рôдну въ залѣза ковати![1])

Въ кôнци-жь сеи пѣснѣ каже поетъ, що „мати кличе на велике свято, а дѣтій стало багато-багато"[2]).

Коли Шашкевичь въ сихъ стихотворахъ зъявлявъ горячій патріотизмъ лишь въ загальныхъ словахъ, то небавомъ опôсля сказавъ ôнъ досыть ясно, чого мы бажаемъ. Ось и наконечна строфа гарного стихотвору, написаного п. з. „Не чужого мы бажаемъ":

Не чужого мы бажаемъ,
А свого то права:
Де полягла, тамъ воскресне
Наша руська слава![3])

Поетъ вѣрить въ лучшу будущину батькôвщины; про-те дорѣкае безнадѣйнымъ спѣвакамъ-малодухамъ, кажучи мѣжь иншимъ отъ-се:

[1]) „Зільникъ", стор. 12.

[2]) ibid., стор. 13. — [3]) ibid., стор. 15.

Въ народу раны є глибокѝ,
Но ôнъ не впавъ ще такъ якъ вы;
Въ його є законъ и пророки,
Є мученики, вѣщуны!
И ôнъ надѣѣ не покине,
Не зречесь вѣры и любви,
Ôнъ жити-ме, ôнъ не загине...
Пороки змыє ôнъ въ крови[1]).

Коли-жь видокругъ поета засувавъ ся темными хмарами, коли въ злидняхъ народныхъ годѣ було єму найти ôдрады у людей, то звертавъ ся ôнъ до покôйного батька, неначе за помочію, молячи єго голосомъ тужливымъ:

Батьку рôдный, соколоньку,
Ты руській спѣваче!
Та чи чуєшь, яку воронъ
Пѣсню тобѣ краче?

Та чи видишь тіи хмары,
Тяжкѝ, чорнѝ хмары,
Щó тя вели ôдъ колыски
До самои мары,

И по смерти домовину
Ще твою присѣли?
Батьку рôдный! хоть разъ бо ще
Глянь зъ-по-за могилы!...[2])

Сынъ просить ôдтакъ батька, щобы хочь разъ обôзвавъ ся, абы чорнѝ хмары тяженько сплакнули и негôднѝ сыны назадъ повернулись до рôднои неньки[3]).

Отъ, и головнѝ думки патріотичнѝ, котрѝ поетъ зъявивъ въ лиричныхъ своихъ творахъ. Изъ сихъ замѣтокъ видно, що свѣтоглядъ єго зовсѣмъ не широкій. Поетъ

[1]) ibid., стор. 47. — [2]) ibid., стор. 45. — [3]) ibid., стор. 46.

видѣвъ лихолѣтє народне, та горювавъ изъ-за лихои долѣ батькôвщины, ба, въ него була надѣя на лучшу будущину, одначе ôнъ не вспѣвъ переймитись высокими идеями Шевченка про правду, волю й братерство братнє, та по-найбôльше любувавъ ся въ загальныхъ фразахъ горячого патріотизму.

Шашкевичь написавъ также два епичнѝ стихотворы, се-бъ-то казку народну „Зробокъ“[1]) и поему „Черна[2]), княгиня Черниговська“. Въ сѣй поемѣ зъобразивъ ôнъ картину татарского лихолѣтя, коли-то Батый, руйнуючи Русь, загнавъ ся ажь пôдъ Черниговъ. А вже-жь пôдъ симъ городомъ спинивъ ханъ свою орду: се бо пôславъ ôнъ пословъ до князя Черниговского, щобъ ôддавъ за него свою дочку Черну. Велѣвъ ôдтакъ сказати, що якъ бы князь не хотѣвъ вволити єго волѣ, не минула-бъ єго руина батькôвщины, а молода княгиня була-бъ невольницею хана. Але Черна сказала посламъ, що не страхає ся грôзьбы Татарина, що скорше вкрыє єѣ высока могила, закимъ у кайданы скує вража сила. Коли-жь Батый руйнувавъ Черниговъ и наближивъ ся до замку княжого, то побачивъ Черну, щó зъ вежѣ споглядала и неначе въ кайданы Батыя сковала. Ханъ моливъ Черну-голубочку, щобы до него прийшла и вгасила муки єго душѣ. Та не хотѣла Черна бути жоною Батыя, — не хотѣла въ Сараю панувати й на братню неволю заєдно дивитись; глянула въ небо, Богу помолилась, та й шубовсть у воду... Крôвавѝ рѣки полялись по замку: вôйско христіяньске застелило княжій замокъ густымъ трупомъ; тôлько дѣвчата самѝ собѣ огонь розкладали, та въ него поскакали, щобъ лишь не попастись въ татарску неволю. — Поетъ кôнчить сю поему тою згадкою,

[1]) ibid., стор. 49—57. — [2]) ibid., стор. 61—85.

що нынѣ Татаръ уже не стало, — що скрôзь засвѣтило свѣтло правды Христовои. Всѣ теперь Христіяне: и тû, щó въ кайданахъ ходять, и тû, щó кують въ кайданы, — щó, хочь тѣла вже не мучать, а катують духа.

Сеся поема не мае великои стôйности литературнои: у Володимира не було спокою душѣ, потрѣбного до епичного оповѣданя, изъ-за чого красшû мѣсця сего стихотвору суть лишь тамъ, де поетъ высказуе свои думки складомъ ліричнымъ. А вже-жь одинъ зъ красшихъ поетичныхъ образôвъ въ сѣй поемѣ есть копією одвѣтнои картины въ Маркіяновôй „Погони". Въ сѣмъ бо стихотворѣ Маркіяна читаемо:

Чи то сокôлъ пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи люта джума летить?
Нѣ! то козакъ конемъ садить[1]).

Володимиръ же зладивъ ось-якій переспѣвъ сихъ вѣршѣвъ:

Чи то буря заревѣла?
Чи скипѣло море?
Чи то яке хиже птаство
Крыльми воздухъ поре?
Не буря то, не море то,
Не хижее птаство,
А татарське, нехрещене,
Люте розбишацьтво[2]).

На сей переспѣвъ вказавъ уже професоръ Цеглиньскій, котрый въ статьѣ „Отець и Сынъ" оцѣнивъ досыть вѣрно литературный напрямъ Володимира Шашкевича. Цеглиньскій показавъ, що въ поезіяхъ Володимира находять ся подекуды ремінисценціѣ зъ одвѣтныхъ стихотворôвъ Маркіяна, та що сынъ, любуючись въ батькôвскихъ пѣсняхъ и думкахъ, розмальовуе ихъ ширше. Ôдтакъ думае сей критикъ, що сынъ пôшовъ дальше по-за идеѣ батька: сынъ вѣрить въ животворну силу батькôвскихъ идей, — „вѣрить въ здоровый змыслъ народный, котрый колись спôзнае тотû животворнû идеѣ..."[1])

Хоча-жь Цеглиньскій вказавъ тû мѣсця въ стихотворахъ Володимировыхъ, котрû суть переспѣвомъ одвѣтныхъ думокъ въ поезіяхъ Маркіяна, то однако запримѣтивъ ôнъ, що одна й та-сама идея неразъ будить обохъ до творчества, та що мимо того нѣ наслѣдуе одинъ другого, нѣ переспѣвуе одинъ другого. Ôдтакъ по думцѣ Цеглиньского одинъ и другій суть оріґінальными поетами-художниками[2]). Зъ сею гадкою годимось лише въ части, по-за-якъ годѣ заперечити, що въ поезіяхъ Володимира проявляють ся денекуды переспѣвы думокъ Маркіяновыхъ. Особливо-жь любувавъ ся Володимиръ въ тôмъ тонѣ елеґійнôмъ, котрый бувъ окрасою думокъ его батька. Та тôлько зъ-за того, що сынъ пôшовъ дальше поза идеѣ батька, можна Володимира вважати поетомъ оріґінальнымъ.

Володимиръ Шашкевичъ писавъ дещо такожь прозою. Крôмъ деякихъ статей, надрукованыхъ въ „Вечерницяхъ", „Русалцѣ", именно же въ „Руси", написавъ ôнъ популярну статейку п. з. „Дещо про книжки та й про ґазеты" (въ V. просвѣтнôй книжочцѣ „Зоря", 1871; стор. 3—17), и зложивъ пôсля флямандского гарну казку „Чому бѣда доси ходить по свѣтѣ?" (въ VI. просвѣтнôй книжочцѣ Зоря", 1872; стор. 63—76)[3]). Ôдтакъ написавъ ôнъ

[1]) „Русалка Днѣстровая", стор. 65.
[2]) „Зільникъ", стор. 73.

[1]) „Зоря", 1887; стор. 352—353.
[2]) ibid., стор. 351.
[3]) Въ „Правдѣ", I, 1867. р. надруковано „историчну спомин-

також оповѣдане „Пôмста и великодушіє"[1]). Се оповѣдане переказавъ ôнъ на основѣ справдѣшньои подѣѣ, записанои Маркіяномъ. Про сей прозаичный твôръ можна хиба лишь се сказати, що годѣ въ йому добачати стôйности литературнои. Володимиръ єсть добрымъ поетомъ ліричнымъ; все-жь таки въ исторіи литературы стоить ôнъ низше свого батька.

12. Василь Куликъ[2]).

Не всякій грамотѣй иде слѣдомъ за Чванькомъ Артемовского-Гулака, котрый все, щó начеркавъ, сейчасъ въ друкарню нѣсъ[3]). Були на Украинѣ тихі словесні дѣячѣ, котрі изъ-за лихолѣтя не богато написали литературныхъ творôвъ; хоча-жь и зложили деякі цѣнні писаня, то не квапились зъ ними въ друкарню, але дожидали лучшихъ часôвъ, коли-бъ при красшôй доли народнôй подужшавъ також духъ до ширшого змаганя просвѣтного й національного. И отъ, яке склалось диво! Живъ на свѣтѣ довго й спокôйно Павло Бѣлецкій-Носенко, щó написавъ богато епичныхъ творôвъ[4]), однако ті єго творы

ку" В. Шашкевича п. з: „Козацькій героизмъ и завзятте" (стор. 22—24).

[1]) „Правда". V. 1872; стор. 13 - 19; 63—67; 105—111.

[2]) „Василь Степановичь Куликъ". Біографичный обрисъ В. Торчина. („Правда". VII. 1874; стор 456—464; 506—515).

[3]) Про „Чванька" Артемовского-Гулака гляди II., стор. 223—224.

[4]) Павло Бѣлецкій-Носенко живъ въ городѣ Прилукахъ на Украинѣ. По єго смерти выдано отъ-сі єго стихотворы: 1) „Горпинида, чи вхопленная Прозерпина", жартливая поема въ трехъ пѣсняхъ. Киѣвъ, 1871. (16°, сторôнъ 82). — 2) „Гостинецъ землякамъ. Казки слѣпого бандуриста, чи спѣвы объ рôзныхъ рѣчахъ". Киѣвъ, 1872. (8°, сторôнъ 157). — 3) „Приказки" въ чотырохъ частяхъ. Киѣвъ, 1872. (8°, сторôнъ V + 123 + 142 + 132 + 133.)

маютъ дуже малу литературну вагу, дарма́, що Н. Петровъ уважає сего грамотѣя однымъ изъ лучшихъ письменникôвъ[1]). Живъ коротко въ злидняхъ Василь Куликъ, котрый написавъ небогато стихотворôвъ, але-жь изъ деякихъ окрушкôвъ єго поетичного складаня можна пôзнати, що въ него була справдѣ поетична вдача.

Кулики походили зъ давного козацкого роду и мабуть въ другôй половинѣ XVIII. вѣку выхопились у дворянство. Батько-жь Василя, Степанъ, бувъ невеличкимъ панкомъ Полтавского повѣту, володѣючи кôлькома сотнями десятинъ зъ хуторомъ по-надъ рѣкою Ворскломъ у селѣ Ковалѣвцѣ, за кôлька верстъ до Полтавы. Тамъ родивъ ся Василь въ першихъ трицятыхъ рокахъ сего вѣку. Молоденькимъ хлопчикомъ ôддано єго до гімназіѣ Полтавскои. Въ меншихъ клясахъ бувъ ôнъ хлопецъ пустотливый, але вчивъ ся добре; въ старшихъ же клясахъ ставъ журливымъ, самôтнымъ, вчивъ ся абы-якъ, одначе запопадливо читавъ книжки, які єму до рукъ попались. Скôнчивши гімназію вступивъ Василь до Харкôвского университету на факультетъ медициньскій. Тогдѣ доживавъ вѣку Артемовскій-Гулакъ, а мѣжь молодшими патріотами вызначувались Амвросій Метлиньскій и Микола Костомаровъ, котрі любувались въ романтичнôмъ напрямѣ литературнôмъ. Коли-жь зачувъ ся голосъ Кобзаря, Тараса Шевченка, то Василь ставъ слухати єго пѣсень, котрі мерцѣвъ здвигали до нового житя.

Та не судилось Куликови довше жити въ Харковѣ: економичный станъ родины розхитавъ ся, а коли батько померъ, то Василь вернувъ ся домôвъ, щобъ ратувати вдову-матѣрь ôдъ жидôвъ-кредиторôвъ. Ôдтакъ

[1]) „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ 1884; стор. 36—56.

выбравъ ôнъ собѣ за професію аптекарство: жваво взявъ ся за хемію и фармацію; на-швидку здавъ екзаменъ на провизора и спродавши частину землѣ та дещо зъ хозяйства, заорандувавъ невеличку аптеку въ мѣстѣ Валкахъ на Слободской Украинѣ и ôддававъ добутокъ матери своѣй на выхованє братôвъ та сестеръ. Ледви-жь минуло рокôвъ зъ пять, чи шѣсть, то огидло ему аптекарство; поетична вдача тягнула его на Днѣпровû пороги, Чорноморске побережє и въ Крымъ. Здавъ ôнъ комусь иншому аптечку и потягъ на Пôвдень тыми шляхами, котрыми ходили колись чумаки. Перебравшись за Днѣпро въ Таврію, ôнъ безъ копійчины дотягъ до Симферополя, де якійсь Нѣмець принявъ его до своеи аптеки. Въ сѣмъ городѣ полюбивъ ôнъ одну грекиню; ледви-жь минуло два роки, опинивъ ся Куликъ въ Керчи и въ Тамани. А вже-жь въ початку шѣстьдесятыхъ рокôвъ бувъ ôнъ уже дома.

Живъ ôнъ то господарюючи на хуторѣ, то кидаючись знову до аптекарства при Полтавскôй больници, то заводячи въ компаніи зъ другими маґазинъ аптекарскій. Тогдѣ одруживъ ся Куликъ зъ Марусею Исенкôвною, котрои родина важкою заплатою выкупила ся зъ крѣпацтва у панôвъ Бѣлухъ-Кохановскихъ. Молода дружина якъ-разъ була для такого чоловѣка, якимъ бувъ Василь. Зъ нею живъ ôнъ щасливо въ часѣ, коли въ Россіи знесено крѣпацтво и коли царь Олександеръ II. давъ Украинцямъ де-що волѣ. Тогдѣ завôзвано Кулика до участи въ редакціи „Основы“[1]).

[1]) „Основа“, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ 1861. и 1862. Сей вѣстникъ выдавано пôдъ редакцією Василя Бѣлозерского мѣсячными выпусками въ мовѣ россійскôй и руско-украиньскôй.

Зъ того часу почали друковатись въ „Основѣ“ его вѣршѣ й кореспонденціѣ. Коли-жь умеръ Кобзарь Украины, то Василь Куликъ озвавъ ся на смерть его гарнымъ вѣршомъ, въ котрôмъ крôзь выразы горя пробивае ся вѣра въ лучшу будущину Украины. Ось и важнѣйшû слова сего стиха:

Твое слово животворне
Живе на Вкраинѣ;
Твоя дума, твоя пѣсня
По-вѣкъ не загине,
Поки буде рости-жити
Козацька дитина.
Твое слово изъ-малечку
Повытвердять дѣти:
Будешь зъ ними зеленѣти,
Украинській квѣте!
Тее жито, щó посѣявъ,
Зôйде, — жати будемъ...
Розбудивъ еси насъ, батьку!
Тебе не розбудимъ[1]).

Горячо приймавъ Куликъ до серця всякû просвѣтнû пытаня, щó тогдѣ всюды пôдняли ся на Украинѣ. Доля вызволеныхъ крѣпакôвъ займала его найбôльше; особливо бажавъ ôнъ нести свѣтло науки темнымъ своимъ братамъ. Яке враженє зробила на него крѣпацка еманципація, видко зъ его вѣрша „Украина до панôвъ“, читаного на публичнôмъ бенкетѣ въ Полтавѣ, данôмъ въ день знесеня крѣпацтва (19. лютого 1861. р.)[2]); а якъ ôдôзвавъ ся першои поры той великій фактъ на самôмъ народѣ, нѣхто красше не выразивъ, якъ Куликъ

[1]) ibid., 1861., іюнь, стор. 17—18.
[2]) ibid., августъ, стор. 46—47.

у своѣй кореспонденціи до редакціѣ „Основы", де бнъ чудово малює Волю въ образѣ доброи богинѣ, щб завитала на Украину. Отъ и зразокъ сего письма: „Ось иде вона — наша ясна панночка Воля — иде нашими нивями й селами, у зоряному вѣнку, сьяючи небесною красою, ласкавыми очима на насъ поглядаючи, усмѣхаючись до насъ, якъ до родичѣвъ, щб довго-довго зъ ними не бачилась. Передъ нею квѣтки выростають, за нею колося золотѣють; попередъ неи бѣжить мале хлопя зъ розумными оченятами, туды, куды вона перстомъ указує; — пильно задививсь на неѣ чорнявый парубокъ; до еи одежѣ припала молода дѣвчина; выйшли зъ хаты чоловѣкъ и жбнка, щобъ святымъ хлѣбомъ ѣѣ привитати; подыбали за нею старіи, дѣдуганъ и бабуся, щобъ хочь передъ смертю надивити ся на еи красу несмертельну; зъ пѣснями выходить село ѣй на-зустрѣчь, далеко за околицю, зъ пѣснями и выпровожає ѣѣ благословляючи... Будь же щаслива та плодюча на добро и розумъ, моя рбдна украинська Ниво, — пройшла по тобѣ блага богиня!..."[1])

Куликъ оселивъ ся тогдѣ въ Нижнихъ Млынахъ. Се є тихе село, укрыте садами, оквѣтчане горами. Тамъ написавъ бнъ гарнѝ стихотворы, зъ котрыхъ деякѝ друковались въ „Основѣ", якъ н. пр. „Пытання"[2]), „Веснянки"[3]), „Весела удова"[4]), „Загубленѝ душѣ" (балляда)[5]) и „Нетяга"[6]). Въ млынѣ бувало читавъ бнъ

[1]) ibid., ноябрь и декабрь; стор. 103[6]. (въ статьѣ: „Де-що зъ Полтавы".)

[2]) ibid., 1861., апрѣль, стор. 57—58. Первѣстный заголовокъ сего вѣрша „Столѣтній Запорожець" редакція „Основы" змѣнила на „Пытання".

[3]) ibid., октябрь; стор. 55—56. — [4]) ibid., стор. 56—58.

[5]) ibid., ноябрь и декабрь; стор. 42—43[2].

[6]) ibid. 1862., мартъ; стор. 45—46[3].

сусѣдамъ-селянамъ „Марусю" Квѣтки або „Кобзаря" Тарасового. Та не довго росло просвѣтне й народне змаганє мѣжь Украинцями: зъ 1865. року затихъ всякій громадскій рухъ. Куликъ упавъ духомъ, а коли его Маруся вмерла, то занапастилось и домашне его щастє. Опбсля тынявъ ся бнъ по всѣхъ-усюдахъ и въ Роменьскбмъ повѣтѣ одруживъ ся зъ якоюсь старою панною, котра володѣючи сотнями десятинъ землѣ бажала дбстати заразомъ и мужа и слухняного економа. Одначе черезъ кблька мѣсяцѣвъ мусѣвъ бнъ зъ дѣтьми выбиратись зъ двору своеи панѣ. Небавомъ опбсля Куликъ умеръ въ Ковалѣвцѣ въ кбнци 1870. р.

Зъ-помѣжь поезій Кулика друковано не богато, хочь въ 1862. р. бдославъ бнъ въ редакцію „Основы" цѣлый зшитокъ своихъ стихотворбвъ. Опбсля въ „Правдѣ" Львбвскбй напечатано прекрасну „думку", котру поетъ написавъ ще до знесеня крѣпацтва[1]). Въ сѣй „думцѣ" тужить бнъ и сумує изъ-за недолѣ батькбвщины. Поетъ видить, що вишневѝ сады зеленѣють, що степомъ-полемъ якъ въ золотѣ ланы украиньскѝ спѣють. Здавало-бъ ся, що на тѝ села зъ неба щастє ллєтся, а однако чорна думка вєтся коло серця; поетъ дивить ся на Украину-маму, плаче гбркими сльозами и бажає въ задумѣ, щобъ вернулась велика руина, абы Украина ще разъ попробувала щастя, абы ще разъ своє слово вымовили гарматы, та чей Мати породила-бъ нового Богдана! А вже-жь поетъ не хотѣвъ бы крови, пожежѣ, недолѣ, якъ бы не такъ важко бачивъ братбвъ у неволи.

Не диво про-те, що поетъ дорѣкає землякамъ изъ-за ихъ байдужности до народныхъ святощій. Ось якимъ патріотичнымъ словомъ бдзывае ся до козака столѣтній запорожець:

[1]) „Правда". II. 1868; стор. 402.

Спытай, якъ доѣдешь,
У батька-Днѣпра:
Чого наша мова
И слава вмѝра?
Чи то-жь стара мати
Замовкла на вѣкъ?
Чи то-жь народила
Нѣмыхъ та калѣкъ?
Чи то-жь ôдцурались
Ôдъ неи сыны?
Чи то-жь насмѣялись
Надъ нею вони?[1])

В. Торчинъ напечатавъ въ „Правдѣ“ (1874) ще два вѣршѣ Кулика, одинъ, щó почина́е ся словами „Стоять села... вишневіи ‖ сады зеленѣють“ (стор. 511—512), а другій вѣршъ написаный пôдъ заголовкомъ „Захожій косарь“ (стор. 512—513). Оба сѝ стихи скомпонувавъ поетъ мабуть ще тогдѣ, коли живъ въ Херсоньскихъ степахъ.

Куликъ займавъ ся также переспѣвомъ чужихъ стихотворôвъ. Въ „Правдѣ“ надруковано гумористичный его вѣршъ п. з. „Иванъ Ячмѣнь“[2]), написаный пôсля Burns-а[3]).

Отъ и поглядъ на друкованѝ стихотворы Кулика. Тѝ окрушины зъ его поезій суть иначе дорогóю незабудькою зъ-помѣжъ гарныхъ квѣтôвъ тои вѣтки, котру на батькôвскôй левадѣ звязали проводырѣ литературного змаганя на Украинѣ въ початку рокôвъ шѣстьдесятыхъ. Хоча-жь стихотворамъ Кулика не рôвнатись зъ поезіями

[1]) „Основа“, 1861., апрѣль, стор. 57—58.

[2]) „Правда“. VII. 1874; стор. 329.

[3]) Робертъ Бурнсъ бувъ славнымъ шкотскимъ поетомъ. Въ нѣмецкôмъ перекладѣ сей стихъ мае заголовокъ „Hans Gerstenkorn“.

Кулѣша, то все-таки займають они поважне мѣсце въ литературѣ украиньскôй.

13. Володимиръ Масликъ.

При теперѣшнѣмъ реалистичнôмъ напрямѣ въ литературѣ й штуцѣ поетъ-идеалистъ есть проявою не-абы якою. Люде позбувають ся самохôть идеалôвъ поетичныхъ и любують ся въ сухôмъ прозаичнôмъ свѣтоглядѣ, въ котрôмъ розкрывае ся имъ сумовита дѣйстнôсть житя. Про-те поезія запропащуе ся теперь що-разъ бôльше и мабуть въ недалекôй будущинѣ творы поетôвъ всесвѣтнои славы станутъ книгою апокалиптичною для всякого, хто есть прихильникомъ освѣты на основѣ европейскои позитивнои науки. Поки-що недобитки поетôвъ-идеалистôвъ, не могучи погодитись зъ новымъ напрямомъ литературнымъ, пôдносять протестъ противъ радикализму въ творахъ духа людского. Мѣжь такими епігонами поетôвъ-идеалистôвъ въ галицкôй Руси займае видне мѣсце Володимиръ Масликъ.

Ôнъ родивъ ся 14. вересня 1858. р. въ селѣ Сернкахъ середнихъ повѣту Рогатыньского. Батько его Иванъ походивъ изъ старого мѣщаньского роду въ Галичи, и оженивъ ся зъ Наталіею Терлецкою, дочкою мѣщанина въ Камѣнцѣ струмиловôй. Ôнъ бувъ приватнымъ офиціялистомъ, се-бъ-то економомъ въ панскихъ дворахъ, и про-те не сидѣвъ довго на однôмъ мѣсци, глядаючи лучшого пристановища. Тому-то переселивъ ся Иванъ Масликъ до Свистѣльникъ повѣту Рогатыньского, де й вмеръ въ 1865. р. Ôдтакъ мати Володимирова жила въ Липици горѣшнѣй, де займалась невеличкимъ хозяйствомъ. Свого-жь сына ôддала она до школы въ Пôдгородю, де учителемъ бувъ Данило Хома, щó бувъ оженивъ ся зъ сестрою Масличихи. Але зъ тои науки не було Володи-

миркови хôсна; тому-то мати рѣшилась продати свою хату зъ ґрунтомъ и переселитись до повѣтового города Бережанъ. Такъ отже скôнчивъ Володимиръ школы нормальнѝ або нѣмецкѝ (1869) въ Бережанахъ и поступивъ въ тамошню ґимназію. Небавомъ опôсля выеднала мати свому сынови пристановище въ тамошнѣй польскôй бурсѣ, де ôнъ набравъ ся польского духа, изъ-за чого шкôльнѝ товаришѣ-Русины дорѣкали єму, зовучи єго перекиньчикомъ та недоляшкомъ.

Коли-жь Володимиръ ставъ въ четвертôй клясѣ однымъ зъ першихъ ученикôвъ, то въ пятôй клясѣ не хотѣвъ уже бути въ бурсѣ, и приватными лекціями зароблявъ собѣ дещо на удержанє житя. Тогдѣ стоявъ ôнъ пôдъ проводомъ Михайла Соневицкого, руского катихита ґимназіяльного, великого добродѣя учащои ся молодѣжи.

Въ зимѣ 1876. р. перейшовъ ôнъ въ ґимназію Перемыску, де й зложивъ испытъ зрѣлости (1879). И знову о своихъ силахъ безъ всякои помочи живъ ôнъ у Львовѣ и вчивъ ся клясичнои филолоґіѣ та рускои мовы й литературы.

Ще въ часѣ студій ґимназіяльныхъ ôдбувавъ ôнъ на феріяхъ вандрôвки по галицкôй и буковиньскôй Руси, а пôзнѣйше, коли єго сестры пôддавались за-мужь и жили за кордономъ россійскимъ, пôзнавъ ôнъ такожь Украину. Будучи студентомъ университетскимъ на выдѣлѣ философичнôмъ, вписавъ ся ôнъ въ члены „Академического Кружка“ и прихилявъ ся до партіѣ „Слова“. Але-жь небавомъ увôльнивъ ся ôдъ кормиги Венедикта Площаньского и ставъ народовцемъ. Маслякъ пише въ автобіоґрафіи[1]), що университетскѝ лекціѣ професора

[1]) „Автобіоґрафія Володимира Масляка въ рукописи находить ся у Ом. Огоновского.

Омеляна Огоновского и вплывъ редактора „Зорѣ“, Омеляна Партицкого, були причиною, що ôнъ полюбивъ рôдну мову и ставъ вѣрнымъ сыномъ матери Руси.

Першій стишокъ Масляка п. з. „Рôдна мати“ надруковано въ „Ластôвцѣ“ 1879. р. (число 14)[1]); ôдтакъ у „Словѣ“ помѣщено 1880. р. два єго вѣршѣ: „До Руси“ (ч. 1) и „Русской солдатцѣ“ (ч. 32). Въ Коломыйскôй же „Веснѣ“ напечатано (1880) стихъ єго „До Руси“ (ч. 1) и поему „Настуня“ (ч. 11)[2]). Того-жь року (1880) появились въ другôмъ рочнику Черновецкого „Родимого Листка“ три поезіѣ Масляка: „Съ надеждою“ (ч. 9), „Къ зазули“ (ч. 19) и „Думка“ (ч. 20)[3]). — Дотôль писавъ ôнъ свои стихотворы мовою макароничною. Коли-жь пôзнавъ ся зъ Партицкимъ, то для єго „Зорѣ“ ставъ складати поезіѣ въ чистôй мовѣ рускôй. Вже въ другôй половинѣ першого рôчника сеи литературно науковои часописи помѣщено ôсѣмь ліричныхъ стихотворôвъ Масляка, и ôдтакъ ставъ ôнъ однымъ изъ лучшихъ поетôвъ, котрыхъ стихотворы друковано въ сѣмъ литературно-науковôмъ письмѣ. Се була найкрасша пора въ єго житю: навязавши сердечнѝ ôдносины до родины М., священика въ Г., черезъ щиру любовь до єго дочки, поетъ хôснувавъ ся тогдѣ яснымъ и милымъ свѣтоглядомъ.

[1]) „Ластôвку“, письмо для рускихъ дѣтей, выдававъ у Львовѣ (1870—1875) Михайло Клемертовичь; опôсля (1875—1881) стала „Ластôвка“ письмомъ „для русской молодежи“.

[2]) „Весна“, письмо для забавы и науки, выходила въ Коломыи (1878. и 1879. р.) пôдъ редакціею Исидора Трембицкого; въ 1880. роцѣ Трембицкій назвавъ „Весну“ письмомъ для словесности, науки и забавы.

[3]) „Родимый Листокъ“, письмо литературно-науковое, выдававъ въ Чернôвцяхъ 1879. и 1880. р. Николай Огоновскій.

Въ стихотворѣ „Якъ збудилось серце“[1]) каже поетъ, що, коли бувъ ще маленькимъ хлопцемъ, колысала его ненька, та говорила ему про зôрку, небо, та про ангеликôвъ прекрасныхъ. И ôдтакъ въ поминъ першои своеи любови навязує ôнъ до сего оповѣданя матери отъ-сй слова:

Правду вѣрну моя ненька менѣ повѣдала;
Може зôрка пôдслухала, ангелу сказала,
Щобъ на землю зôйшовъ зъ неба мене голубити.
Я увидѣвъ ангелика, якъ серце збудилось,
Якъ разъ первый надъ всю силу свою полюбило
И въ любови тôй щасливôй долю стало снити.

Ся чутлива любовь до дѣвы вразъ зъ любвою до ôтчины и до людскости — се головнѣ прикметы музы Масляка. Ôдтакъ бравъ ôнъ живу участь у просвѣтнôмъ и національнôмъ змаганю галицкихъ Русинôвъ. По смерти незабутнього Володимира Барвѣньского[2]) бувъ ôнъ черезъ пôвъ року помôчникомъ при редакціи „Дѣла“ и писавъ политичнѣ та гумористичнѣ стихи въ хосенъ часописи „Зеркало“[3]). Помѣщуючи тутъ свои вѣршѣ пôдписувавъ ôнъ себе або повнымъ своимъ именемъ, або коротко буквами В. І. М., або псевдонимами „Бережанецьъ“, „Вуйцьо Влодзьо“, „Ратай“, „Судиславъ“, „Яромиръ“, „Шило“ и „Паленичка“. Ôдъ червня 1885. р. бувъ ôнъ справдѣшнимъ редакторомъ „Нового Зеркала“ и „Зеркала“, а ôдтакъ пôдъ весну 1886. р. перенѣсъ ся въ цѣляхъ науковыхъ до Кракова, де й досѣль жиє.

---

[1]) „Поезіі“, стор. 21.

[2]) Славный патріотъ Володимиръ Барвѣньскій, властитель и редакторъ „Дѣла“ вмеръ 22. сѣчня (3. лютого) 1883. р.

[3]) „Зеркало“, часопись гумористична, стало выходити въ 1882. р. у Львовѣ пôдъ редакціею Корнила Устіяновича. Въ мѣсяци липни 1883. р. перетворилось оно въ „Нове Зеркало“. Въ 1886. р. ся часопись стала опять называтись „Зеркаломъ“.

Въ 1886. р. выдавъ Маслякъ у Краковѣ свои „Поезіі“ (томъ І., м. 8°, сторôнъ 148). Въ сѣмъ збôрнику надруковано 72 стихотворы, мѣжъ котрыми вызначують ся отъ-сй: „Биля хреста“ (36—37), „Слюбъ“, балляда (38—41), „Соловейко“ (98—99), „Новый законъ“ (100—101), „Дзвôночокъ“ (110—111), „Я радъ-бы“ (118—119).

Будучи идеалистомъ поетъ любить летѣти до зорей, котрѣ по думцѣ его можуть ему подати силы такои, щобъ зъ-ôдтамъ зъ-пôдъ неба звеличивъ всю внаду своеи Украины (стор. 80), та щобъ вернувши на землю принѣсъ сюды цвѣтъ любови, надѣѣ й вѣры (119). Єму хотѣло-бъ ся справдѣ жити на Божому свѣтѣ и дивитись весело на зорѣ, — хотѣло-бъ ся въ щастю прожити днѣ житя, та годѣ, бо злиднѣ, бо горе... Ôдъ горя, нужды й болю змалѣли серця, бо „противо Бога братъ брата склинає, вбирає въ оковы, въ неволю“ (93). Поетъ вѣрить въ тое, що его вже доля посвятила, щобъ ôнъ за людъ свôй щиро ставъ; про-те каже дѣвчинѣ, що она полюбила бурлака, — що серце бурлака мовъ птиця рве ся ко сонцю и пре ся на трудъ великій въ хосенъ люду. Тому-то душа его бажає жити для неньки-Руси, — жити тôлько для люду, ему вѣнець добрá зъеднати и зломати его муки (78—79).

Але-жъ идеальнѣ его думки не можуть якось осуществитись; тому-то молить ôнъ своеи долѣ, щобъ ôддала ему лѣта молодіи и спокôй серця, та щобы подала ему хочь одну днину зъ минувшого лучшого часу (130). Ôнъ каже, що минули хвилѣ тихѣ, щасливѣ, що свѣтъ поезіѣ зблѣднѣвъ, та що не стало любови и чувствъ горячихъ (137). Колись була въ него муза, була весна, — нынѣ вже осѣнь заглядає въ его серце, въ душу; — не для него свѣтять зорѣ, вже й пѣсня его не займає. Пôшли

мрѣѣ поета въ могилу; — дѣйстнôсть каже ему: „ты дуривъ ся!“ (144—145).

Се сповѣдь поета-идеалиста, котрый видячи, що золотй сны его не осущились, въ поглядѣ на сучасне лихолѣте не мае вже вѣры зъ лѣтъ дитячихъ (137). Тому-то ôдлѣтаючимъ бузькамъ каже ôнъ ось-таке:

Скажѣть тамъ, що й тутка численный е людъ,
Що землю ôнъ чорну справляе,
Крôзь працю и нужду й желѣзный трудъ
За хлѣбомъ въ землици шукае. — —

Що тутка и сонце й природа сама
Избраннымъ инакше сіяе,
Що тутка, що стрѣха то пôтьма така,
Ажь кровь ся пôдъ серцемъ стинае. (стор. 147—148).

А вже-жь поетъ не перестае бути идеалистомъ и про-те заявляе, що може й жаль ему давнѣйшихъ щасливыхъ снôвъ, — може й жаль ему, що „звихнувъ ся идеалôвъ чаръ“, але сего одного не жаль ему, що „зъ давныхъ вже лѣтъ полюбивъ жизни силу, ближнихъ, Бога, свѣтъ...“ (стор. 146). Опôсля въ „Осѣнныхъ думахъ“ сумуе поетъ изъ-за того, що нема въ грудехъ (людей) огню святого, не мае въ серцю вже чутя; — все пôшло кудысь стежками въ иншій свѣтъ, и на левадѣ думъ сердечныхъ схиливъ головку пышный цвѣтъ тыхъ идеалôвъ ясносвѣтлыхъ, рожевыхъ, тихихъ щастя снôвъ... Нема весны житя, — настала студена осѣнь, котра „зôпхнула“ чоловѣка зъ тои высоты, де теплымъ сонцемъ все сіяло, — де не було прозы, суеты...[1])

Въ збôрнику поезій Масляка надруковано такожь гарный епичный стихотвôръ „Могила въ Тростянци“[2]). Ось и змѣстъ его: Въ селѣ Тростянци жила вдова

[1]) „Зоря“, 1887; стор. 388.
[2]) „Поезіі“, стор. 2—7.

зъ дочкою, щò еѣ звали Ксенею. Десять чорныхъ лѣтъ минуло, а вдовѣ усмѣхнулось щасте: еи доня стала люба, гожа мовь весняна квѣтка. Коли-жь разъ на ланѣ Ксеня жала жито, прийшовъ панъ и побачивши гарну дѣвчину подобавъ собѣ еѣ, та й велѣвъ атаманови завести до двора. Бѣдна вдова плаче-рыдае, а Ксеня ходить по гаю й несе на рукахъ дитину неживу. Выкопала она ямку и заховала въ нѣй дитину; потôмъ зъ патичкôвъ зложила хрестикъ и засадила на грôбъ сына. Опôсля зъ пеленокъ та шматокъ скрутила мотузокъ та присилила его до гôля на кленѣ. Коли-жь ишли черезъ гай косарѣ, то найшовши висѣльця мертвого на кленѣ, побачили такожь курганець и хрестець... Выкопали для Ксенѣ другу яму; — не було нѣ попа, нѣ дяка, — не було чутно дзвонôвъ, лишь вихоръ стогнавъ надъ мерцемъ... Стоить могила середъ дубôвъ, а хто йде, не мине, покине соломы...[1])

Сей стихотвôръ мае всякй прикметы епичного писаня и вызначуе ся вельми звучнымъ ритмомъ. Та й въ загалѣ въ вѣршахъ Масляка добачаемо велику симметрію складаня[2]) и обмѣну всѣлякихъ стôпъ вѣршовыхъ.

Хоча-жь Маслякъ у своихъ стихотворахъ зъявивъ чи-малый таланъ поетичный, то не всѣ Русины сказали авторови спасибôгъ за его словесный дарунокъ. Именно Иванъ Франко озвавъ ся про него въ Варшавскôй „Prawd-ѣ“ зъ великимъ докоромъ. Хочь ôнъ зъ поглядомъ на форму признавъ Масляковй велику легкôсть у складаню вѣршѣвъ, то однако заявивъ, що у сего поета немае глубокого чутя, та що всѣ его думки про людъ и

[1]) Межи пôзнѣйшими деякими епичными стихотворами Масляка вызначуе ся „Походъ Наливайка“ (Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1888; стор. 39—41.)
[2]) Велику технику въ складаню вѣршѣвъ замѣчаемо именно въ стиху „Ой знаю-жь я!“ („Поезіі“, стор. 12.)

про Русь суть пустыми фразами. Критикъ сей закидуе ôдтакъ поетови тее, що житє безъ працѣ представляе ся єму дуже пожаданымъ, та що ôнъ наивно признае ся до свого морального банкротства; — ба, Франко каже, що чоловѣка безперечно талановитого и трудящого завела на безпуте „galicyjska bїaga i ciemnota“ [1]). — А вже жь трудно дожидати похвалы для поета-идеалиста ôдъ поета-реалиста: вода гасить огонь, а вѣтеръ обчѣмхуе принаднѣ квѣты зъ зеленого дерева. Масляковы можна-бъ лишь се закинути, що свои стихи творить иногдѣ мовьто на прихапци, изъ-за чого де-коли здае ся, що слова єго не суть глубоко обдуманѣ [2]), що чутє єго не плыне зъ-пôдъ горячого серця, але вытворюе ся фантазією поета-идеалиста, котрый хотѣвъ бы сказати тепле слово зъ поглядомъ на глубокѣ раны суспôльного житя. Що думки поета про людъ не суть пустою фразою, доказуе стихотвôръ „Могила въ Тростянци“, щó єго авторъ зложивъ по-майстерски пôсля пляну добре обдуманого. Опроче тая критика Франка не була-бъ така безпощадна, коли-бъ Маслякъ изъ вершинъ свого свѣтогляду не сходивъ иногдѣ на „поземь реальный“, на котрôмъ, мовлявъ, поетъ-идеалистъ не може мати пристановища. Такъ отже мимо сихъ докорôвъ Франка добачаємо въ поезіяхъ Масляка чи-малу стôйнôсть литературну, и справдѣ, спасибôгъ за єго стихотворы скаже єму всякій, хто не

[1]) Iwan Franko: „Literatura rusińska w Galicyi za rok 1886“. („Prawda“. Tygodnik polityczny, społeczny i literacki. Warszawa, 1887; № 2; str. 18—19.)

[2]) Тому-що поетъ пише подекуды на-швидку, склались якось недоладно деякѣ звороты єго мовы; порôвн. „(княгиня) мовь сестеръ по сали звивала“ („Поезіи“, стор. 41); „духъ сховавсь до грубы“ (60); „спѣвати рефренъ“ (71); „набрати чувствъ миру и любови“ (80); „пышно обое воняли“ (81); „оды лекшѣ ôдъ авры стеру“ (112)...

розпрощавъ ся ще зъ поезією житя, та хто въ тяжкихъ злидняхъ здвигае себе горѣ идеальнымъ свѣтоглядомъ зъ низинъ суспôльного побуту.

Коли-жь землякъ осудивъ не-въ-мѣру остро литературну дѣяльнôсть Масляка, то Полякъ-рецензентъ (єзуитъ Янъ Баденій) въ часописи „Przegląd powszechny“ звеличивъ поетичну єго вдачу великими похвалами. Ôнъ каже, що писаня Масляка — „to istotnie poezye, w najlepszem tego słowa znaczeniu“ [1]). Дивнымъ дивомъ подобалась рецензентови саме-тая поезія („Я радъ бы“), на котру въ часописяхъ „Миръ“ [2]) и „Новый Проломъ“ [3]) кинено анатему, неначе бъ въ нѣй проявлялись прикметы атеизму. Не помогли нѣякѣ поясненя редакціѣ „Зорѣ“ [4]), — архіепархіяльный „Миръ“ стоявъ при своѣмъ засудѣ, высказанôмъ супроти молодои Руси словами: „Dzieci! źle się bawicie!“ Ажь ось єзуитъ, рецензентъ поезій Масляка, во-преки тому засудови высказавъ про той стихъ ось-таку свою гадку: „Pod względem wysokiego nastroju ducha i siły wspaniała jest pieśń „Radbym ja“. To coś jak „Oda do młodości“, tylko w szatę dumki przybrana“ [5])

Поезіѣ Масляка помянули ще добрымъ словомъ д-ръ Лютостаньскій въ Кракôвскôй часописи „Nowa Reforma“ (1886, wrzesień) и Омелянъ Поповичь въ „Буковинѣ“ (1886, ч. 20). Та й справдѣ, треба признати, що Маслякъ ôдъ ôсемдесятыхъ рокôвъ збогативъ нашу литературу гарными лиричными стихотворами, въ котрыхъ проявляе ся

[1]) „Przegląd powszechny“. Rok piąty. Tom XVIII. 1888. Kraków; str. 237.

[2]) Миръ“. 1887; № 28.

[3]) „Новый Проломъ“. 1887; число 420. въ статейцѣ „Пропаганда безвѣрія русскою газетою“.

[4]) „Зоря“. 1887; число 6., стор. 108. въ статьѣ: „Исторія однои поезіѣ“.

[5]) „Przegląd powszechny“. 1888; str. 238.

свѣтоглядъ ясный и любый. Тому-то й въ гумористичныхъ своихъ писаняхъ („Помолилась“, „Реальна“, „Свята“, „Злуда“...) не вколюе поетъ нѣкого ѣдкою стрѣлою сатиры, але добрымъ серцемъ вказуе на тй похибки моральнй, котрй бувають причиною невзгодинъ въ житю родиннôмъ и суспôльнôмъ.

Маслякъ писавъ также стихи въ память заслуженыхъ мужѣвъ. Такъ въ 22. роковины смерти Тараса Шевченка надруковано у Львовѣ (9. марта 1883. р.) два его вѣршѣ „Они“ и „Мы молодй“. Въ першй роковины смерти Володимира Барвѣньского напечатано (10. лютого 1884. р.) его стихъ, щó починае ся словами: „Намъ вже не вôльно нарѣкати“. Ôдтакъ написавъ ôнъ вѣршѣ „На смерть Евгенія Желехôвского“[1]), „Памяти Николы Костомарова“[2]), „Незабудька на могилу Корнила Сушкевича“[3]). Опôсля „къ чести и славѣ першого Станиславôвского владыки д-ра Юліяна Пелеша“ написавъ ôнъ стихъ, щó починае ся словами „Весела вѣсть несесь на Русь“ (слова до кантаты Анатоля Вахнянина)[4]). Въ-кôнци въ память гостины наслѣдника австрійского престола архикнязя Рудольфа зложивъ ôнъ текстъ до кантаты Вахнянина[5]), и скомпонувавъ вѣршь „Надъ Лукоморемъ“ — въ XXVII. роковины смерти Т. Шевченка[6]).

Поетъ переклавъ также деякй стихотворы зъ чужихъ литературъ на мову руску. Въ 1881. р. помѣщено въ „Зорѣ“ два его переклады зъ поезій сербскихъ Любомира Ненадовича п. з. „Грудка землѣ“ (число 19)

[1]) „Нове Зеркало“. 1885; ч. 4.

[2]) ibid., ч. 9. — [3]) ibid., ч. 11. — [4]) ibid., ч. 20.

[5]) „Зоря“. 1887; ч. 12. — Вѣршь Масляка въ привѣтъ архикнязя Рудольфа переложивъ д-ръ Блюменфельдъ на мову нѣмецку.

[6]) „Зоря“. 1888; стор. 76—77.

и „Раненый Чорногорець“ (число 20); ôдтакъ въ 1885. р. надруковано въ „Новôмъ Зеркалѣ“ кôлька его переспѣвôвъ зъ польскихъ поезій Маріѣ Конопницкои, а въ Буковиньскôмъ альманаху „Союза“ напечатано „Чабаницю“, переврôдъ хорватского стихотвору Прерадовича п. з. „Naša Anka“ (стор. 43—45). Опроче зладивъ Маслякъ ще деякй иншй переклады меншои ваги. — На польску мову переклавъ ôнъ руску повѣстку Льва Сапогôвского „Безвинний“[1]) („Nowa Reforma“. 1886), и двѣ повѣсти Федьковича, се-бъ-то „Таліянку“ („Nowa Reforma“. 1886) и повѣсть „Люба-згуба“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ („Nowa Reforma“. 1887). — Прозою польскою написавъ Маслякъ именно сй двѣ статьѣ: „Kartka z dziejów literatury małoruskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza („Nowa Reforma“. 1886. № 153); „Z zeszłorocznéj literatury małoruskiéj“ („Przegląd powszechny“. 1888; str. 225—237). — А вже-жь писавъ ôнъ прозою также дещо по-руски; именно напечатано въ „Зорѣ“ двѣ „посмертнй згадки“, се-бъ-то згадку про Льва Василовича (Сапогôвского)[2]) и про Константина Бобикевича[3]).

14. Юлія Шнайдеръ.

Юлія Шнайдеръ-Нѣментовска (Уляна Кравченко) родилась 1862. р. въ Николаевѣ повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Покôйный ей батько, Юліянъ, бувъ урядникомъ (комисаромъ), а мати, Юлія зъ Лопушаньскихъ, була родомъ попадянка. Коли була ще малою дитиною, то братанокъ Николы Устіяновича, галицко-руского поета, щó

[1]) ibid., 1882; стор. 165—169.

[2]) ibid., 1883; стор. 167—168.

[3]) ibid., 1884; стор. 147-158. — Левъ Василовичь и Константинъ Бобикевичь написали деякй гарнй повѣстки.

звавъ ся также Николою, говоривъ ѣй богато про письменнѝ творы свого стрыя. Ба, отець Юліѣ живъ якійсь часъ въ тôмъ домѣ, де родивъ ся Никола зъ Николаєва. Ще въ Николаєвѣ читала она письма Устіяновича, и ôдтакъ сей поетъ ставъ тогдѣ идеаломъ для єи бажань. А вже-жь въ тôмъ часѣ читала также поезіѣ Шевченка й Мицкевича. Опôсля вчилась у Львовѣ въ учительскôй семинаріѣ, де хôснувалась умными радами професора Омеляна Партицкого, котрый дававъ ѣй читати оповѣданя Марка Вовчка и въ письменныхъ вправахъ рускихъ вказавъ ѣй путь до будущого змаганя литературного.

Скôнчивши науку въ семинаріи Юлія Шнайдеръ була учителькою въ Бôберцѣ ($2^1/_2$ року) и въ Стокахъ повѣту Бобрецкого ($^1/_2$ року). Зъ-ôдтамъ перенеслась 1884. р. до Львова, де була учителькою въ Василіяньскôмъ институтѣ дѣвочôмъ. Въ листопадѣ 1886. р. одружилась зъ учителемъ Нѣментовскимъ и ôдтакъ стала учителькою въ Сôльци повѣту Дрогобицкого.

Въ „Зорѣ“ (1881., ч. 1—2) появилось єи оповѣданє „Калитка“, котре осталось незамѣтнымъ въ литературѣ, хочь не єсть оно творомъ слабымъ. Коли-жь въ сѣй часописи надруковано 1883. р. кôлька лиричныхъ вѣршѣвъ Юліѣ Ш., то дехто зъ галицкихъ письменникôвъ повитавъ радо первѣстне вдатне змаганє єи музы. Голоснѣйшимъ стало єи имя, коли Евгеній Олесницкій въ „Руско-украиньскôй Библіотецѣ“ (№ 5) выдавъ збôрникъ єи поезій п. з. „Prima vera“. (Львôвъ. 1885. 32⁰, сторôнъ 37)[1]).

Юлія Шнайдеръ має зъ природы напрямъ до идеального свѣтогляду; про-те спѣває она:

[1]) Всѣхъ стихотворôвъ въ сѣмъ збôрнику єсть 38.

Чутямъ горячимъ за тѣсный сей свѣтъ
Пôдмогу маємо въ любвѣ и вѣрѣ;
Нѣ трудъ, нѣ заводъ насъ не остудить,
Святымъ идеямъ жизнь несемъ въ офѣрѣ. (стор. 5.)

А въ стихотворѣ „Въ Бескидахъ“ каже она, що рада-бъ духомъ летѣти все высше, щобы наблизитись до Бога и спочинути ажь на сонци ясному (стор. 8). Одначе поетка видить недолю своихъ братôвъ, изъ-за чого она каже пташинѣ, щобъ высше звертала хуткѝ крыла и заявила небу, що на земли богато горя и слезъ (стор. 28). Не диво про-те, що серденько Юліѣ втомилось въ короткôй вандрôвцѣ житя (стор. 20); одначе она не впадає духомъ: хочь чує себе старою терпѣнємъ, то все-таки на днѣ душѣ чує силу (стор. 21). Щиро любить она батькôвщину, и для неи готова понести всяку саможертву, зъ-за чого спѣває:

Судилось мнѣ йти стежкою тернистовъ,
То буду йти, — а власною журбою,
Нѣ вздохомъ тихимъ, нѣ слезою чистовъ
Мѣшать не буду вашого спокою.

Братамъ не хочу жалю додавати!
Нѣ, я-бъ веселку розснувала ясну
Пôдъ ноги тымъ, котрымъ судьба — не мати,
Щобъ лучь одинъ скрасивъ ихъ путь нещасну.
(стор. 27—28).

Хоча въ гарнôй вѣтцѣ, яку Юлія Шнайдеръ подала въ 1885. р. на споминъ своимъ землякамъ, находять ся деякѝ квѣтки, щô ихъ выкохано на чужôй земли, — хоча въ збôрнику єи поезій проявляють ся реминисценціѣ изъ польскихъ стихотворôвъ Маріѣ Конопницкои, то все-таки дарунокъ Юліѣ є милый всякому Украинцеви, по-за-якъ сю вѣтку прикрасила она также незабудька-

ми зъ рôдного зѣльника. У сеи поетки добачаємо природный даръ складати вѣршѣ вельми симпатичнѝ, тôлько-жь непотрѣбно силувала ся она „купатись въ блескахъ и тонахъ“ (стор. 29), коли вже тогдѣ (1883—1885. р.) забаглось ѣй, погодити мѣжь собою оба напрямы въ поезіи, се-бъ-то напрямъ идеальный и реальный. А вже-жь два роки опôсля, принявши назву „Уляна Кравченко“, перехилилась она на сторону поетôвъ-реалистôвъ и въ сонетѣ, надрукованôмъ въ „Ватрѣ“[1]) бажала, щобъ згинула пересудôвъ змора, — щобъ зъ братомъ братъ подѣливъ ся добромъ. Ôдтакъ въ жѣночôмъ альманаху „Перший Вінок“ заявила поетка вже й протестъ противъ кривдъ, якими побиває ся людъ нещасный. Ось и єи слова:

— Блукаючи по свѣтѣ, спотыкаю
Мôй людъ нещасный, безъ кута, безъ сну,
Голодный, въ сѣть опутаный мôцну,
Въ роботѣ поневольнôй, въ тьмѣ безъ краю.

Я чую весь той бôль, все те рыданє,
Свôй бôль зрôвнаю зъ загалу судьбовъ,
То чѝмъ моя журба, моє скитанє?

Краплина въ морѣ, въ тôмъ житя безладѣ!
Лишь въ серцѣ моємъ забурхає кровь
Протестомъ противъ кривдъ усѣхъ въ досадѣ[2]).

Смѣливо взыває поетка своихъ сестеръ, щобы звернулись „на новый шляхъ“, щобъ „працювали крôвавымъ

[1]) „Ватра“. Лiтературный Збôрникъ, выдавъ Василь Лукичь. Въ Стрыю, 1887; стор. 91.

[2]) „Перший Вінок“. Жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобриньскої і Олени Пчілки. Львів, 1887; стор. 24. — Ось-якъ оцѣнивъ Маслякъ сонеты поетки, надрукованѝ въ „Першôмъ Вѣнку“: „Sonety Ulany Krawczenko w Perszim Winku, to prawdziwe łezki współczucia z niedolą mniejszego brata i z cierpiącą ludzkością“. („Przegląd powszechny“. Kraków, 1888; str. 236.)

трудомъ и ôддали усе-усе за рôдный людъ“[1]). Ôдтакъ каже она, що „не слѣзъ потрѣбно, щобъ ставать добою“[2]), — дѣло довершить ся тогдѣ, коли є жаръ въ души и руки робучѝ[3]). Хоча-жь Уляна Кравченко рада бы змалювати своимъ сестрамъ „грядущій рай“[4]), то однако въ сонетѣ „Не рвись въ будуще!“ каже она сестричцѣ, щобъ не квапилась дôли на зустрѣчь, тому-що „въ полудня жарѣ рожѣ цвѣтъ привяне, и зъ срѣбныхъ блескôвъ тканый жизни май стемнѣє, та лишь жаль серцю остане“[5]).

Юлія Шнайдеръ звернулась на „новый шляхъ“, — стала спѣвачкою „нещасного свого люду“, одначе иногдѣ мабуть таки жаль ѣй, що покинула „втоптаный старый шляхъ“, котрый бувъ обквѣтчаный рожами, по-за-якъ на „новôмъ шляху“ ачей „проймає єѣ холодъ самоты“[6]).

*   *
*

Гарнѝ ліричнѝ поезіє писали Микола Костомарôвъ (Єремія Галка), Пантелеймонъ Кулѣшь, Олександеръ Кониській, Исидоръ Воробкевичь (Данило Млака), Иванъ Верхратскій, Иванъ Франко, Корнило Устіяновичь, Михайло Старицькій... Та отъ, про Исидора Воробкевича сказано дещо въ главѣ про поетôвъ епичныхъ[7]). Миколѣ Костомарову, Корнилови Устіяновичу й Михайлови Старицькому присвятить ся статья мѣжь поетами драматичными, а Кулѣшеви, Кониському, Верхратскому и Франкови вызначить ся одвѣтне мѣсце въ литературѣ прозаичнôй.

[1]) „П. Вінок“, стор. 207—208. — [2]) ibid. — [3]) ibid., стор. 374. — [4]) ibid., стор. 375. — [5]) ibid, стор. 417—418. — [6]) ibid., стор. 207.

[7]) Порôвн. II., стор. 330—345.

Ôдтакъ бôльше або менше вдатнû ліричнû стихи писали: Викторъ Забѣла, Рудольфъ Мохъ, Лука Данкевичь (Лука зъ Ракова), Якôвъ Головацкій, Келестинъ Скоморовскій, Михайло Козановичь, Иванъ Озаркевичь, Олександеръ Навроцкій, Павло Леонтовичь, Иванъ Наумовичь, Олександеръ Духновичь, Петро Охоцькій-Огієвскій, Тимоѳей Думитрашко-Раичь, Семенъ Метлиньскій, Богданъ Дѣдицкій, Евгеній Згарскій, Петро Кузьменко, Миколайчикъ Бѣлокопытый, Остапъ Левицкій, Володимиръ Навроцкій, Володимиръ Стебельскій, Орестъ Авдиковскій, Филимонъ Галузенко, Исидоръ Пасѣчиньскій, Сильвестеръ Метеля, Дмитро Третякъ, Дмитро Вѣнцковскій, Цесарь Бѣлиловскій, Павло Чубиньскій, Иляріонъ Грабовичь, Василь Лиманьскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчôлка, Леся Украинка, Омелянъ Поповичь, Кость Ухачь-Охоровичь, Вл. Самôйленко, Вл. Александрôвъ, З. Петрусь, Осипъ Маковей (Евменъ) и богато иншихъ.

Зъ-помѣжь сихъ поетôвъ споминають ся тутъ осьгû незлымъ-тихимъ словомъ:

1. **Викторъ Забѣла**[1]). Се бувъ приятель Тараса Шевченка. Украиньскій Кобзарь подруживъ ся зъ нимъ въ Полтавщинѣ 1846—1847. р. Коли-жь 7. мая 1861. р. тѣло Тараса везено пароходомъ зъ Кіева до Канева, то Забѣла не ôдступивъ ôдъ дорогои домовины и ôдтакъ на Чернечôй горѣ зъ другими товаришами копавъ яму га й высыпавъ надъ гробомъ могилу. — Забѣла вмеръ въ 1869. р. — Въ „Ластôвцѣ" Гребѣнки надруковано три его ліричнû стихотворы: „Голубъ"[2]), „Пѣсня"[3]) и думку, що починае ся словами: „Повѣяли вѣтры буйнû"[4]). Двѣ

[1]) Н. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ, 1884; стор. 149—154.

[2]) „Ластôвка". С.-Петербургъ, 1841; стор. 208—212.

[3]) ibid., стор. 221—222. — [4]) ibid., стор. 243—245.

его украиньскû пѣснѣ „Гуде вѣтеръ вельми въ поли" и „Не щебечи, соловейку!" пôдложивъ пôдъ ноты славный композиторъ музыкальный М. Н. Глинка. Найкрасшимъ есть его стихъ „**Голубъ**", въ котрôмъ молодый козакъ тужить-сумуе зъ-за того, що его сизу голубку яструбы вбили. — Бѣлозерскій згадуе ще про одинъ жартливый поетичный листъ „до Тараса" (Шевченка)[1]), мѣжь-тымъ коли Петровъ надруковавъ стихотвôръ Забѣлы п. з. „Остапъ да чортъ", щô его засновавъ авторъ на переказѣ простонароднôмъ[2]).

2. **Михайло Козановичь**. Ôнъ родивъ ся 4. червня 1807. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Плавю повѣту Стрыйского. Померъ 13. цвѣтня 1877. р., бувши парохомъ въ Ôльшаници и деканомъ Товмацкимъ. Въ р. 1871—1876 бувъ ôнъ такожь посломъ сойму краевого. Козановичь бувъ приятелемъ Маркіяна Шашкевича и належавъ до сетого кружка молодыхъ патріотôвъ, котрû въ рускôй семинаріи духовнôй горнулись около „рускои трôйцѣ", се-бъ то около Маркіяна Шашкевича, Якова Головацкого й Ивана Вагилевича. Ôнъ вызначувавъ ся горячимъ патріотизмомъ и придбавъ собѣ мѣсце въ исторіи литературы особливо за-для того, що въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли живе слово въ письменствѣ рускôмъ стало завмирати, писавъ ліричнû и деякû епичнû стихи[3]) такимъ языкомъ, якимъ въ Галичинѣ хôснувались письменнû Русины при ôдродженю галицко-руской литературы. Свои стихотворы помѣщувавъ ôнъ по-найбôльше

[1]) Н. Петровъ, „Очерки...", стор. 150.

[2]) ibid., стор. 150—152.

[3]) По-мѣжь епичными стихотворами Козановича вельми гарна есть байка „Щиголь и дѣвчина". („Отечественный Сборникъ повѣстокъ, сказокъ..." Додатокъ до Вѣденьского „Вѣстника". 1854; число 27.)

въ „Зорѣ галицкôй“, въ Вѣденьскôмъ „Вѣстнику“ и въ „Отечественнôмъ Сборнику“, с. є. въ литературнôмъ додатку до „Вѣстника“, проявляючи словесну свою дѣяльнôсть именно мѣжь 1850. а 1856. рокомъ. Найлучшимъ єго стихомъ єсть „Голосъ рускои матери до дѣтей“ („Зоря галицка“, 1850, число 87). Ось и важнѣйшѝ строфы сеи поезіѣ лиричнои:

Не плачь, руска родинонько!
Ще ты будешь щастна:
Якъ весь цвѣтокъ на весноньку
Ты зацвитешь красна!
Твоя мати, щô въ неволи вѣками стогнала,
Днесь свобôдна волевъ Бога, — до житя повстала!

Встала славно та й взыває
Краснѝ свои дѣти, —
Рôднымъ словомъ промавляє:
„Часъ вамъ, часъ свѣтъ зрѣти!“
Бо въ неволи, въ тяжкôй доли туга васъ присѣла,
Вороженьки подоптали, — вся сила омлѣла. — —

Нуже разомъ, рускѝ дѣти,
Неньку окружайте!
Ще будете щастно жити,
Журбу покидайте!
Лише въ згодѣ всѣ якъ братя руки си подайте!
Неньки вашои вороженькамъ доптати не дайте!

Козановичь зладивъ такожь кôлька перекладôвъ; именно перевѣвъ на мову руску два стахотворы Шиллера: „На смерть младенца“[1]) и „Нурець“[2]) и такожь идилю Кляйста „Иринъ“[3]). — Прозою написавъ ôнъ

[1]) „Вѣстникъ“. 1851; число 124.
[2]) „Зоря галицка“. 1852; ч. 72—73.
[3]) „Отечественный Сборникъ“. 1854; ч. 31.

статью п. з. „Цвѣтка воспоминанія на гробѣ Маркіяна Шашкевича“[1]), де мѣжь иншимъ ось-таку тугу зъявлявъ по смерти свого друга: „О кобы ты былъ дожилъ ясного воскресенія дне руской неньки, до которого ты такъ предчувствительно воздыхалъ! былъ бысь съ мною єще на груди возлюбленной красавици радости проліялъ слезы, якъ проливалъ єси въ восторзѣ надъ недолею єи. И тѣшусь днесь съ нею, а плачу за тобою, и мои слезы не перестануть, поки не стверднутъ въ кристаль, а станутъ памятникомъ на моєй могилѣ“... Козановичь бувъ неначе однымъ зъ тыхъ кôлькохъ смѣливыхъ керманичѣвъ, котрѝ на хисткôмъ човнѣ зберегали народне добро́ въ бурѣ ôдъ сумнои затраты.

3. Павло Леонтовичь. Ôнъ родивъ ся 1825. р. въ селѣ Щутковѣ повѣту Цѣшанôвского, и ôдтакъ назвавъ себе опôсля Павломъ изъ Щуткова. Померъ 7 (19) мая 1880. р. бувши священикомъ въ Рудѣ повѣту Равского. Свою литературну дѣяльнôсть почавъ ôнъ въ 1849. р., написавши стишокъ „Пѣснь сироты“, щô єго надруковано въ часописи Ивана Гушалевича „Новины“ (число 26). Тогдѣ бувъ ôнъ слухачемъ I. року богословія. Въ 1852. р. семинаристы Перемыскѝ пôдъ єго проводомъ выдали альманахъ п. з. „Лѣрвакъ зъ-надъ Сяна“ (Перемышль, м. 8°, сторôнъ X + 110). Въ сѣмъ збôрнику напечатано навпередъ „Введенье“, се-бъ-то статью про литературу сербску, написану Павломъ Леонтовичемъ на засновку брошурки д-ра I. Субботича („Кôлька основныхъ рысôвъ сербскои словесности“). Тутъ згадує Леонтовичь про До-

[1]) „Вѣстникъ“. 1852; ч. 38., стор. 150. — Козановичь писавъ свои творы въ мовѣ галицко-рускôй, тôлько-жь редакторы „Зорѣ галицкои“ и „Вѣстника“ змѣнювали єго писанє часто на свôй ладъ. Такъ примѣромъ переклады тыхъ поезій Шиллеровыхъ надруковано въ „Зорѣ галицкôй“ въ поганôмъ „язычію“.

зитея Обрадовича и Вука Караджича, реформаторôвъ сербского письменства, и ôдтакъ прирôвнуе ôнъ Дозитея до Ивана Котляревского. Мѣжь вѣршами его збôрника вызначують ся два ліричнѣ стихи Павла Леонтовича „Весна“ (стор. 55—56) и „До Е...“ (71). Меншу словесну стôйнôсть мае его стихъ п. з. „Думка“ (72) и повѣстка „Чіе сердце, того правда“ (стор. 75—110). Находить ся тутъ еще статья Богдана Л(еонтови)ча п. з. „Кôлька слôвъ о формахъ нашого языка и о писовнѣ“ (стор. 33—48), въ котрôй щô до правописи поставлено правило, що „конче такъ писати, абы ся такъ читало, якъ ся говоритъ“. Ôдтакъ замѣщено въ сѣмъ збôрнику статейку И. Л. (Йосипа Лозиньского) п. з. „Вытягъ зъ рукопису „Критика“ (стор. 59—69). Коли-жь Осипъ Левицкій противъ спорудникôвъ „Лѣрвака“ выступивъ зъ острою критикою“[1]), то Богданъ Леонтовичь давъ одвѣтну ôдправу сему „граматичному героеви“[2]), и доказавъ наглядно, що досыть добре понявъ духа мовы галицко-рускои.

Павло Леонтовичь писавъ опôсля свои стихи пôдъ назвою „Павла изъ Щуткова“. Се бувъ щирый народовець и вѣрный сынъ матери-Руси; про-те его вѣршѣ, напечатанѣ именно въ першôмъ рочнику „Слова“ (1861) вызначують ся горячимъ патріотизмомъ. Коли-жь „Слово“ стало цуратись рôднои мовы, то Павло изъ Щуткова повитавъ радо змагане молодыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ и въ стиху „В е ч е р н и ц я[3]) высказавъ радôсть матери-Руси, що „Вечерниця“, „доня рôдненька, братцямъ-сестрицямъ стане спѣвати руськіи думы любо зъ серденька“. Въ сѣмдесятыхъ рокахъ пѣсня поета стала за-

[1]) „Зоря галицка“. 1852., число 67—68 въ статьѣ „Дещо о словесности галицко-руской.

[2]) ibid., ч. 74—76.

[3]) „Вечерницѣ“. 1862; стор. 9.

мовкати: его серце болѣло, що перевертнѣ занапащали таланъ батькôвщины и копали грôбъ рôдной неньцѣ. Въ 1881. р. помѣстивъ Омелянъ Партицкій въ „Зорѣ“ (ч. 15) тарный вѣршъ Леонтовича п. з. „Н а д ъ к о л ы б к о ю с ы н а“ и замѣтивъ, що священикъ Володимиръ Леонтовичь приславъ ему поезіѣ покôйного Павла въ рукописи, писанѣ по-найбôльше мѣжь р. 1850. а 1861.

4. О с т а п ъ Л е в и ц к і й. Тямущѣ люде мають инотдѣ жаль до такого письменника, котрый не корыстуе ся своимъ таланомъ такъ, якъ слѣдъ, та лишь деколи мовь нехотя проявляе литературну свою дѣяльнôсть. Отже мôгъ бы де-хто жалкуватись и на Остапа Левицкого зъ-за того, що ôнъ рѣдко коли напише якій стихотвôръ, та що неначе занапащуе поетичну свою вдачу. А вже-жь годѣ дорѣкати тому, хто въ молодôмъ вѣцѣ чи-мало бѣдувавъ и ажь въ 39. роцѣ житя добивъ ся до учительского становища.

Остапъ Левицкій родивъ ся 2. жовтня 1839. р. въ Ракôвци, повѣту Городеньского, де отець его, Михайло, бувъ священикомъ. По смерти его батька (1845) мати зъ шѣстьма сынами перенеслась до свого отця, Витвицкого, котрый бувъ парохомъ въ Далешевѣ (повѣту Городеньского) и своимъ внукамъ въ школахъ деяку пôдмогу подававъ. Остапъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ (нѣмецкихъ) въ Коломыи, Станиславовѣ и въ Бучачи (1848—1850); ôдтакъ бувъ ученикомъ ґимназіяльнымъ въ Бучачи, Станиславовѣ и вô Львовѣ (1851—1858). Опôсля бувъ ôнъ пôвтора року на техницѣ у Львовѣ, але не видячи для себе нѣякихъ выглядôвъ на будущину, покинувъ сю школу и ôдтакъ бурлакувавъ та приватными лекціями й службою писарскою зароблявъ собѣ на хлѣбъ ажь до р. 1864.[1]). Мѣжь-тымъ записавъ ся (1863) на выдѣлъ

[1]) Въ 1862. р. написавъ О. Левицкій критику дивовижного

философичный университету Львôвского, де слухавъ выкладôвъ зъ клясичнои филолоґіѣ, а ôдтакъ зъ математики и физики. Ôдъ початку сѣчня до половины марта 1867. р. бувъ у Вѣдни помôчникомъ при редакціи гумористичнои часописи „Страхопудъ"; коли-жь не мôгъ погодитись зъ политичнымъ напрямомъ сеи часописи, то вернувъ ся до Львова и ставъ робôтникомъ при редакціи политичнои часописи „Русь". Студіѣ университетскі скôнчивъ ôнъ въ 1869. р. Опôсля ôдъ р. 1873. до 1877. бувъ ôнъ суплентомъ школы реальнои въ Ярославѣ. Мѣжь-тымъ зложивъ ôнъ (1876) испытъ зъ языкôвъ нѣмецкого й польского. Ôдъ р. 1878. ажь до сего дня єсть ôнъ професоромъ школы реальнои въ Станиславовѣ, де вчить мовы польскои и нѣмецкои.

Остапъ Левицкій писавъ мало, але въ тыхъ стихотворахъ, котрі помѣщено именно въ „Правдѣ", добачаємо силу поетичного слова и змаганє горячого патріотизму. Найкрасша єсть перша єго пѣсня п. з. „Наша надѣя"[1]), щô єѣ авторъ присвятивъ Кониському. Опроче зладивъ ôнъ такожь деякі переспѣвы поезій нѣмецкихъ (Гайного) и польскихъ (Уєйского), та займавъ ся перекладомъ декотрыхъ драматичныхъ творôвъ въ хосенъ рускои сцены. Такъ перевѣвъ ôнъ на мову руску двѣ польскі комедіѣ Фредра: „Досмертщина" (Dożywocie) та „Дамы и гузары", комедію Сарду „Французкі селяне", комедію Лєсинґа „Мінна Барнгельмъ", и зладивъ красный переспѣвъ польского лібретта до оперы Монюшка „Галька".

творy драматичного, щô єго зложивъ Софронъ Витвицкій п. з. „Mylost' i zhoda, abo winczanije Helenny, kniahyni ruskoi, z Kazimirom II. Sprawedlywym, korolom polskim. Historyczno-lycarskoje melodrama w 3 aktach". (Порôвн. литературне письмо „Вечерницѣ", 1862; стор. 118—119.)

[1]) „Правда". I. 1867; стор. 9.

Сихъ и деякихъ иншихъ перекладôвъ творôвъ драматичныхъ доси не друковано.

Въ часѣ останного повстаня польского выдавъ Остапъ Левицкій сатиричну поему польску п. з. „Ucieknierу" (Львôвъ, 1863). Опôсля друковано деякі єго польскі стишки въ часописяхъ „Tygodnik illustrowany", „Szczutek" i „Kurjer Lwowski".

5. Василь Чайченко. Се є псевдонимъ талановитого Украинця, котрый любуючись въ реальнôмъ свѣтоглядѣ лише деколи звертає ся до идеального напряму въ литературѣ. Ôнъ зъявляє въ поезіяхъ своихъ велику любовь до Украины и до нещасного люду. Поетъ видить убогіи нивы, убогіи села, убогій, обшарпаный людъ; та дарма, що сі картины смутні, невеслі, — иншихъ годѣ найти. Ôнъ радъ бы сі злиднѣ забути, такъ силы забути немає; — та-жь то рôдніи села, рôдніи люде, — „то наша Вкраина сама!"[1]) Свои патріотичні думки высказавъ Чайченко именно въ тыхъ стихотворахъ, котрі надруковано (1884 - 1887) въ „Зорѣ", мѣжь-тымъ коли ôнъ въ „Пѣсняхъ", выданыхъ въ Харковѣ 1885. р., недолю суспôльного побуту на Украинѣ малює[2]).

Сі „Пѣснѣ" оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно Комарь въ „Зорѣ" (1887; стор. 14). Ось и важнѣйші слова сего тямущого критика: „Пануючій мотивъ поезій Чайченка — недоля рôдного краю. Тяжка праця, гôркій шматокъ хлѣба, неволя економична, — ось щô найбôльше выкликує жаль и нарѣканє въ єго пѣсняхъ. Отже-жь поетъ не ôддає ся безнадѣйно своимъ жалямъ. Тамъ десь середъ темнои ночи миготить ясный промѣнь надѣѣ. — Тôлько праця на корысть громады и боротьба за добро громад-

[1]) „Смутні картины" въ „Зорѣ" 1884., ч. 4., стор. 27.

[2]) „Писни" Васыля Чайченка. Харьковъ, 1885. 16°, сторôнъ 34. — Всѣхъ пѣсень въ сѣмъ збôрнику єсть 32.

ске можуть справдити надѣю на красшу народну долю. То-жь то поетъ и закликав землякôвъ до працѣ и борнѣ. Нѣчого бѣдкатись та марне сльозы лити, — сльозами дѣлу не поможешь, бо ôдъ слѣзъ тôльки руки впадуть, а намъ довга лежить путь.... Трапляють ся у Чайченка вѣршѣ и про власну долю... Де-кôлька вѣршѣвъ навѣяні поезією Шевченка, Кулѣша, або народными пѣснями... По силѣ поетичного чутя окрôмъ вѣршѣвъ „До працѣ" (стор. 4—5) и „Борцеви" (28—29) найбôльше ôдзначають ся „Шматокъ хлѣба" (23), „И молила ся я, сподѣвала ся я" (15) и „Весѣлля" (23—24)... Вѣршь у Чайченка розмаитый и скрôзь вѣрный; ритмъ дає ся єму безъ силуваня и мова не ухиляє ся ôдъ добрыхъ зразкôвъ".

Деякі зъ вѣршѣвъ, помѣщеныхъ въ сѣмъ збôрнику Чайченка, надруковано въ украиньскôмъ альманаху „Рада" (1883), и тутъ поетъ назвавъ себе „Грѣнченкомъ".

В. Чайченко выдавъ 1887. р. въ Харковѣ три казки п. з. „Зъ народнього поля" (16°, сторôнъ 39). Ось и заголовки сихъ казокъ: „Снѣгурка" (стор. 3—13), „Сопѣлка" (стор. 14—25), „Дѣвчина Леся" (стор. 25—39). Ті казки, писані вѣршомъ, суть любою проявою въ нашôй литературѣ и нагадують намъ „Наські украиньскі казки" Запорожця Иська Материнки, се-бъ-то Осипа Бодяньского[1]).

Чайченко писавъ дещо такожь прозою. Ось и переглядъ важнѣйшихъ єго прозаичныхъ письмъ: 1. „Чудова дѣвчина"; — (се єсть аллеґорія, по-за-якъ „Чудова дѣвчина" зъображає Украину)[2]). — 2. „Джонъ

[1]) Про „Наські украиньскі казки" Запорожця Иська Материнки гляди II., стор. 240. — В. Чайченко выдавъ 1885. р. въ Харковѣ народну казку п. з. „Бѣдный вовкъ".

[2]) „Зоря". 1884; стор. 119—120.

Бровнъ, першій борець за вызволъ американьскихъ невольникôвъ"[1]). — 3. „Одна, зовсѣмъ одна". Оповѣданя[2]).

6. Климентія Попович ь. Родилась 3. лютого 1863. р. въ Велдѣжи. Теперь єсть учителькою школы народнои въ Честыняхъ повѣту Жовкôвского, мѣжь-тымъ коли еи батько Кароль займає мѣсце управителя школы въ Жовтанцяхъ, недалеко Честынь[3]). Климентія Попович почала писати поезіѣ ліричні въ 1884. р. Въ першôмъ своѣмъ стишку „Чого я бажаю?", надрукованôмъ въ „Зорѣ" (1884; ч. 6) натякнула она на суспôльне пытанє въ Руси, спѣваючи ось-якъ:

Въ мене брови, чорні очи и коса русая,
Всего маю, щó захоче душа молодая —
А прецѣнь серце вяне-болить,
И сльозы ринуть и меркне свѣтъ...

Поезіѣ Поповичѣвнои появлялись не тôлько въ „Зорѣ", але й въ „Дѣлѣ" (1884., ч. 51), въ жѣночôмъ альманаху „Першій Вінок" (1887) и въ календарѣ товариства „Просвѣта" (1888). Она не має тои поетичнои вдачѣ, якою вызначує ся Юлія Шнайдеръ, але нѣгде правды дѣти, стихотворы Поповичѣвнои зъявляють любôсть рôдного свѣтогляду, по-за-якъ въ нихъ добачаємо денекуды складъ пѣсень простонародныхъ[4]), мѣжь-тымъ коли

[1]) ibid., стор. 177—179.

[2]) „Складка". Альманахъ. Року Божого 1887. № 1-й. Спорудывъ Вл. Александровъ. Харькивъ; стор. 15—41.

[3]) Батько Климентіѣ бувъ спорôдненый зъ покôйнымъ угрорускимъ епископомъ Василемъ Поповичемъ, мѣжь-тымъ коли еи мати, Юлія зъ Вишневскихъ, була своячкою митрополита Яхимовича.

[4]) Порôвн. стихотвôръ „Звычайна исторія". („Першій Вінок" стор. 112—120.)

въ поезіяхъ Юлії Шнайдеръ замѣчаємо вплывъ чужихъ взôрцѣвъ.

Въ 1887. р. перехилилась Климентія до нового напряму науки позитивнои и въ стиху „Де Богъ мôй?“ спѣває она, що єи Богъ то сила, щó свѣтъ безмежный въ вѣчному ладѣ тримає, щó въ сонцю тлѣє, щó въ земли дыше и въ крови поетки кружляє... Єи-жь небо не тамъ высоко, — оно близенько, туй коло невôльного брата-сѣромы, „на братнôй груди, въ братнôй любови стане усѣмъ намъ вѣдомо“[1]).

До красшихъ поезій Поповичѣвнои належить пѣсня „Въ зимѣ“[2]), де яркими барвами змальовано недолю бѣдныхъ братôвъ. Ось и три наконечнѝ строфы сего стихотвору:

Та чи весело й тому сѣромѣ
Въ дранôй, легенькôй свитинѣ,
Въ ясне, зористе небо дивитись,
Куняти въ темнôй хатинѣ?

Або весело може дѣтворѣ
Въ хатѣ тулитись холоднôй,
У пѣчь порожну, попѣлъ застыглый,
Очи уперши голоднѝ?

Або безрôднôй неньцѣ вдовици,
Щó на трѣскучôмъ морозѣ
Доню при груди тулить порожнôй
У безôтраднôй трѣвозѣ?

Прозою написала Поповичѣвна ще въ 1884. р. повѣстку „Не судилось“[3]), одначе симъ творомъ не звернула тогдѣ на себе уваги тямущихъ землякôвъ. Властивымъ полемъ для литературного єи змаганя єсть поезія лирична.

[1]) „Перший Вінок“, стор. 395—396.
[2]) „Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1888“; стор. 49—50.
[3]) „Зоря“. 1884; стор. 15.

7. Иляріонъ Грабовичь. Родивъ ся 6. червня 1856. р. въ Шманькôвцяхъ повѣту Чорткôвского, де батько єго Михайло бувъ священикомъ. Въ 1880. р. вписавъ ся Иляріонъ на философичный факультетъ университету Львôвского и слухавъ выкладôвъ зъ филолоґіѣ клясичнои, зъ рускои литературы и зъ языкôвъ славяньскихъ. Будучи сиротою[1]) живъ ôнъ въ бѣдѣ, удержуючи себе маленькими доходами зъ лекцій приватныхъ. Частину своеи біоґрафіѣ написавъ ôнъ въ повѣстцѣ „Найкрасшій великдень“[2]), де згадує про одну подѣю свого житя, коли вчивъ дѣтей въ паньскôмъ дворѣ. Теперь єсть ôнъ заступникомъ учителя въ ґимназіи Самбôрскôй.

Въ Грабовичу замѣтивъ поетичну вдачу Омелянъ Партицкій и спонукавъ єго, писати стихотворы въ хосенъ литературно-науковои часописи „Зоря“. И справдѣ молоденькій поетъ писавъ богато стихôвъ, коли бувъ студентомъ университету. Єго вершѣ надруковано по-найбôльше въ „Зорѣ“ Партицкого, а ôдтакъ въ „Новôмъ Зеркалѣ“, де политичнѝ свои стихи пôдписувавъ псевдонимомъ „Квасный“. Саме-тогдѣ зладивъ ôнъ такожь деякѝ панеґиричнѝ стихи въ честь заслуженыхъ Русинôвъ[3]). Хоча-жь свѣтоглядъ Грабовича не є широкій, то все-таки въ починахъ єго литературнои дѣяльности (1880) можь було сподѣватись, що побôчь стихотворôвъ змѣсту любовного й патріотичного напише ôнъ такожь деякѝ повѣстки. Вже-жь бо въ 1880. р. зложивъ ôнъ досыть

[1]) Отець Иляріона Грабовича вмеръ 17. сѣчня 1867. р.
[2]) „Зоря“. 1882; число 7.
[3]) Порôвн. стихъ „На могилѣ Маркіяна Шашкевича“. („Зоря“. 1880; ч. 14).

гарну новелю п. з. „Заклята темниця“[1]), а въ 1881. р. написавъ два вдатнû стихи: „Чи буде доля?“[2]) и „Зломана сопѣвка“[3]). Ще й въ 1882. р. скомпонувавъ ôнъ гарнû вѣршѣ „На Рôздво“[4]) и „Вôйна“[5]), — а вже-жь въ слѣдуючихъ рокахъ, скôнчивши студіѣ университетскû и стоячи ôддалеки ôдъ Партицкого, не проявлявъ ôнъ снаги до оригинального складаня поетичного. Теперь переспѣвуе Грабовичь давнѣйшû свои поезіѣ про весну та любовь. Справдѣ, шкода велика, що Грабовичь не хôснувавъ ся такъ, якъ слѣдъ, природнымъ своимъ таланомъ, а то бувъ бы однымъ изъ лучшихъ поетôвъ галицкои Руси.

8. Вл. Самôйленко. Молодый сей Украинець заявивъ чи-малый таланъ поетичный въ альманаху „Складка“ (1887), де крôмъ вдатного перекладу першои пѣснѣ „Гомеровои Иліяды“[6]) надруковано кôлька его поезій, мѣжь котрыми вызначують ся два стихи: „Зимовый діялогъ“[7]) и „Горе пінты“[8]). Особливо гумористичный сей стихъ („Горе пінты“), щó его авторъ присвятивъ „всѣмъ недотепнымъ вѣршомазамъ“, мае велику стôйнôсть литературну. Его напечатано вже въ 1886. р. въ „Зорѣ“ (стор. 107—108)[9]). Та й въ загалѣ поезіѣ Самôйленка, надрукованû въ сѣй часописи и въ „Ватрѣ“ пôдъ псевдонимомъ ......ій, суть справдѣ окрасою словесности руско-украиньскои.

Самôйленко зъявляе у своихъ письмахъ наклôнъ до реализму въ поезіи; тôлько-жь вмѣе ôнъ наблюдати

[1]) „Зоря“. 1880; ч. 18. 19. — [2]) ibid., 1881; число 1. — [3]) ibid., число 22 — [4]) ibid., 1882; число 1.

[5]) „Сьвіт“. 1882; стор. 248.

[6]) „Складка“, стор. 133—168. — [7]) ibid., стор. 65—67. — [8]) ibid., стор. 221—223.

[9]) Въ „Зорѣ“ надруковано сей стихъ пôдъ заголовкомъ „Горе поета“.

естетичну мѣру въ поетичнôмъ своемъ твореню. А поза-якъ ôнъ складае свои стихи въ гарнôй мовѣ украиньскôй и придержуе ся правильныхъ ритмôвъ, то поезіѣ его читають ся зъ великою любостію. Ôдтакъ сподѣють ся Украинцѣ, що талановитый сей писатель заявить плôднѣйшу дѣяльнôсть и займе небавомъ одно зъ передовыхъ мѣсць въ исторіи литературы руско-украиньскои.

Изъ всего того, щó досѣль сказано, можь дôзнатись, що поезія лирична розвинулась гарно, та що деякû писателѣ зъеднали собѣ славу европейску. Годить ся опроче ще запримѣтити, що въ однôй изъ слѣдуючихъ главъ займуть одвѣтне мѣсце отъ-сû писателѣ: Рудольфъ Мохъ, Якôвъ Головацкій, Иванъ Наумовичь, Олександеръ Духновичь, Петро Кузьменко, Володимиръ Навроцкій, Павло Чубиньскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчôлка й Омелянъ Поповичь[1]). Зъ по-мѣжь иншихъ поетôвъ ліричныхъ згадують ся тутъ короткою оповѣсткою ще ось-якû:

1. Олександеръ Навроцкій[2]). Родивъ ся 28. липня 1823. р. въ селѣ Антонôвцѣ, повѣту Золотоношского, губерніѣ Полтавскои; учивъ ся навпередъ въ Золотоношскôй школѣ повѣтовôй, потôмъ въ Полтавскôй гимназіи, а въ-кôнци довершивъ курсу наукъ „по первому ôддѣленю“ философичного факультету въ Кіевскôмъ университетѣ (1847). Ôнъ бувъ членомъ политичного товариства св. Кирила й Методія и за-для того укарано его „ссылкою“ въ Вятку, де сидѣвъ шѣсть мѣсяцѣвъ въ тюрмѣ, а опсля назначено ему службу въ Елабузѣ

[1]) Про Богдана Дѣдицкого й Евгенія Згарского сказано дещо въ главѣ про поетôвъ епичныхъ. Порôвн. II., стор. 302—305; 315—319. Въ тôй главѣ згадано такожь про Луку Данкевича (Луку зъ Ракова); гляди II., стор. 349.

[2]) Н. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“..., стор. 257—264.

ґуберніѣ Вятскои. Изъ Елабуги переведено Навроцкого на службу въ Курскъ (1849), и ажь въ 1851. р. освободжено его зъ-пôдъ догляду полиційного. Ôдтакъ служивъ въ Петербурзѣ (1853), а въ-конци опинивъ ся (1870) въ Ериванѣ, де ставъ совѣтникомъ ґубернскои управы и де мабуть досѣль жие. Редакція „Основы" одержала 24 его стихотворôвъ, котрŷ ôнъ писавъ мѣжь 1847. и 1861. р., однако въ сѣмъ журналѣ надруковано (1861) лишь стихъ „на смерть Тараса Шевченка" (іюнь, стор. 19—23[2]) и поезію п. з. „Остання воля" (августъ, стор. 49). Въ альманаху В. Александрова п. з. „Складка" помѣщено (1887) вѣршь Навроцкого п. з. „На вѣчну память Н. И. Костомарову" (стор. 219—220).

Навроцкій переложивъ на мову украиньску дванацять пѣсень Оссіяна и деякŷ поезіѣ Байрона, Шиллера, Ґетого й Хомякова, та й зладивъ переспѣвъ Иліяды й Одиссеѣ Гомеровои. Але-жь всѣ тŷ литературнŷ працѣ спочивають досѣль въ рукописи. До лучшихъ поетичныхъ творôвъ Навроцкого належить стихъ „Доля", щô его авторъ написавъ ще тогдѣ, коли людъ украиньскій терпѣвъ злиднѣ крѣпацтва. Той стихъ надруковавъ Н. И. Петровъ у своѣмъ „Очерку исторіи украинской литературы XIX. столѣтія", стор. 261—263.

2. Петро Охоцькій-Огієвскій[1]). Родивъ ся 5. жовтня 1814. р. въ Носôвцѣ повѣту Нѣжиньского въ Черниговщинѣ, де батько его Микола бувъ священикомъ. Скôнчивши науку въ Черниговской духовной семинаріи Петро высвятивъ ся (1837) на попа въ село Данину повѣту Нѣжиньского. Тогдѣ ще не була заборонена проповѣдь въ мовѣ украиньской, а Петро бувъ майстеръ, говорити зъ народомъ. Коли-жь умерла его дочка Оришка, то въ тяжкôмъ смутку скомпонувавъ ôнъ „Думки на могилѣ". Тŷ „Думки" надруковано осôбною книжечкою въ Черниговѣ 1856. р. Про сŷ стихотворы замѣчає Кониській[1]), що въ нихъ єсть мѣсця, де авторъ пôдносить ся до справжнього народного лиризму. Трафила ся тогдѣ вакантна парохія въ Нѣжинѣ при церквѣ Спаса, и въ 1857. р. Петро Охоцькій-Огієвскій перебравъ ся зъ Данины въ Нѣжинъ, де живъ довшій часъ. Коли ôнъ въ Нѣжинѣ все ще тоживъ изъ-за втраты свои донѣ, то стало ему жаль, що ôнъ скôнчивъ семинарію не придбавши собѣ званя „студента". И отъ, ставъ ôнъ зновъ учити ся, не вважаючи на те, що ему вже минуло за сорокъ лѣтъ. И справдѣ въ 1861. р. здавъ ôнъ екзаменъ и придбавъ степень „студента". Въ Нѣжинѣ ставъ ôнъ и директоромъ товариства урядового, щô пильнує про тюрмы. Отутъ показало ся его щире любляче серце до невольникôвъ. Кого лиха доля закидала до Нѣжиньскои тюрмы, того тамъ знаходила розвага й помôчь Петра[2]). — Въ „Черниговскихъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ"[3]) надруковавъ Охоцькій-Огієвскій (1852) прегарне етноґрафичне оповѣданє „Крути не верти, а треба вмерти". Въ сѣмъ журналѣ находять ся также цѣннŷ его етноґрафичнŷ матеріялы, байки й поезіѣ. Одну зъ его байокъ п. з. „Панѣ и двѣ челядки" помѣстивъ Кониській въ литературнôмъ збôрнику „Ватра"[4]).

[1]) „Ватра". Літературный збôрникъ. 1887; стор. 110—112.

[1]) ibid., стор. 111. — [2]) ibid.

[3]) „Черниговскія Губернскія Вѣдомости" друковано тогдѣ пôдъ редакціею Тулуба, учителя ґимназіяльного. — Редакторомъ сего журнала бувъ также Олександеръ Шишацкій-Ильичь, котрый друковавъ отутъ свои поетичнŷ творы и деякŷ етноґрафичнŷ працѣ. Въ 1856. и 1857. р. выдавъ ôнъ въ Черниговѣ новый збôрникъ своихъ поезій п. з. „Украинська квѣтка". (Порôвн. „Зорю", 1888; стор. 271.)

[4]) „Ватра", въ статьѣ „Біоґрафичнŷ замѣтки", стор. 112.

3. Семенъ Метлиньскій[1]), братъ Амвросія Метлиньского, родивъ ся въ повѣтѣ Гадяцкôмъ ґуберніѣ Полтавскои. Ôнъ бувъ членомъ „императорского географического общества". Живучи на Украинѣ Семенъ Метлиньскій збиравъ людовû пѣснѣ для свого брата Амвросія, котрый 1854. р. выдавъ въ Кієвѣ „Народныя южнорусскія пѣсни"[2]). Въ 1858. р. надруковавъ Семенъ въ Кієвѣ (пôдъ псевдонимомъ „С. Родина") збôрникъ своихъ стихотворôвъ п. з. „Мова зъ Украины" (Подѣлъ I). Авторъ писавъ свои стихи именно въ хосенъ простого люду, котрый не розумѣвъ мовы россійскои, и за-для того не мôгъ собѣ придбати потрѣбныхъ релиґійно-моральныхъ вѣдомостей. Другу часть збôрника „Мова зъ Украины" надруковано въ Полтавѣ 1864. р. Тутъ находять ся такожь деякû вѣршѣ Михайла Макаровского[3]). — Хоча жь Семенъ Метлиньскій бажавъ зближитись до темного люду, то все-таки панске житє було идеаломъ єго думокъ, и про-те въ стиху „Начатокъ весны" пише ôнъ ось-яку нѣсенѣтницю:

Поѣдуть пахарѣ зъ плугами,
Роскидають по нивахъ зерно
Зъ молитвами до Бога урожаю;
Садки запахнуть, пташки защебечуть;
И ранкомъ теплымъ, напившись чаю,
Панъ выйде весело къ своимъ крестянамъ...
Проснецця все, щó спало, щó замерло,
И мушка й чоловѣкъ, все славить Бога стане[4]).

Не диво ôтакъ, що Н Петровъ давъ до сихъ слôвъ ось-такій свôй коментарь: „*Какъ этотъ панъ похожъ здѣсь на взяточника-чиновника съ его идиллическимъ взглядомъ на весну, когда пчелка съ каждаго цвѣточка беретъ себѣ взятку!*"[1]) — Стихи Семена Метлиньского вважають ся справдѣ мизерією литературною, дармá, що ôнъ намагавъ наслѣдовати пѣснѣ простонароднû та й деякû поезіѣ талановитого свого брата Амвросія.

[1]) Порôвн. „Очерки исторіи укр. литературы" Н. И. Петрова, стор. 159—161.

[2]) Про Амвросія Метлиньского гляди II., стор. 426—442.

[3]) Про Михайла Макаровского гляди II., стор. 260—269.

[4]) „Очерки исторіи укр. литературы", стор. 160.

4. Миколайчикъ Бѣлокопытый. Се є псевдонимъ Миколы Вербицкого, котрый родивъ ся въ Черниговѣ. Бувши молодымъ молодикомъ писавъ ôнъ патріотичнû россійскû стихи, однако за принукою Леонида Глѣбова[2]) ставъ украинофиломъ. Теперь жиє ôнъ въ Орлѣ, де єсть учителемъ ґимназіяльнымъ. Гарнû єго стихи друковано въ „Основѣ" 1862. III. IV. VI. X. Въ вѣршу „Горюванння" спôмнувъ ôнъ про пророка народного, се-бъ-то про Шевченка, отъ-симъ словомъ:

И родивсь пророкъ въ народѣ!
— — — — — — — —
И народу вѣщувавъ ôнъ
Вѣчню славу, долю,
И благавъ насъ, становиться
За правду, за волю. —
И народъ на слово велике озвавъ ся,
Тôльки я, нѣкчемный, не вставъ, не пôднявъ ся[3]).

5. Исидоръ Пасѣчиньскій. Родивъ ся 14. лютого 1853. р. въ селѣ Краснôмъ въ Самбôрскôй верховинѣ, де батько єго Романъ єсть священикомъ. Исидоръ учивъ ся въ Дрогобыцкôй ґимназіи вразъ зъ товаришемъ своимъ Иваномъ Франкомъ; а вже-жь екзаменъ зрѣлости зложивъ ôнъ въ Унґварѣ на Угорщинѣ (1874). Опôсля служивъ ôнъ одинъ рôкъ въ вôйску, але зъ-за не-

[1]) ibid.

[2]) Про Леонида Глѣбова гляди II., стор. 292—297.

[3]) „Основа". 1862. мартъ; стор. 78—80.

дуги опинивъ ся знову въ Самбôрской верховинѣ. Тогдѣ пôзнавъ ся ôнъ зъ Теодорою Гурко, дочкою вôльника Красняньского. Се була гôрска спѣвачка[1]), зъ котрою Пасѣчиньскій одруживъ ся. Ôдтакъ ставъ ôнъ сѣльскимъ хлѣборобомъ въ Задѣльску повѣту Турчаньского, а коли Теодора вмерла, то оженивъ ся въ-друге, и ось-теперь заводить гарнѣ порядки громадскѣ въ тôмъ-то селѣ. — Исидоръ Пасѣчиньскій написавъ богато стихôвъ ліричныхъ, котрѣ по-найбôльше друковано у Львôвскôй „Ластôвцѣ“ Михайла Клемертовича и въ Коломыйскôй „Веснѣ“ Исидора Трембицкого. А вже-жь нѣгде правды дѣти, Пасѣчиньскій пише часто свои стихи ладомъ прозаичнымъ, изъ-за чого лишь деякѣ зъ нихъ мають стôйнôсть литературну. Ще найлучше вдавъ ся ему стишокъ: „Чимъ спѣвакъ доволенъ?“[2]). Пасѣчиньскій зôбравъ такожь богато пѣсень простонародныхъ и дожидає часу, коли якій меценатъ схоче дати накладъ на друкъ сихъ важныхъ памятникôвъ устнои словесности.

6. Володимиръ Александрôвъ[3]). Ôнъ єсть сыномъ покôйного Степана Александрова, автора епичного твору „Вовкулака“[4]). Володимиръ учивъ ся въ университетѣ Харкôвскôмъ и жие теперь въ Харковѣ, де є лѣкаремъ вôйсковымъ. — Въ 1880. р. выдавъ ôнъ въ сѣмъ городѣ „Малоруські спѣванки“, се-бъ-то переспѣвъ деякихъ поезій Лермонтова, Козлова и и. Ôдтакъ надруковано въ Харковѣ два єго драматичнѣ творы: „За Немань иду“, оперетку въ 2 дѣяхъ, зъ нотами (1872. и 1873. р.) и „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, оперету въ 4 дѣяхъ, зъ нотами (1873. р.). Въ 1883. р. выдавъ Александрôвъ въ Харковѣ „Тыхомовні співы на святі мотівы“, се-бъ-то псалмы Давидовѣ (числомъ 16), а въ 1885. р. надруковавъ ôнъ „Пісенникъ зъ нашихъ рідних пісень“ (86 пѣсень зъ нотами). Въ 1887. р. спорудивъ ôнъ въ Харковѣ гарный альманахъ п. з. „Складка“. № I. (8⁰, сторôнъ 223). Тутъ помѣстивъ ôнъ 11 своихъ стихотворôвъ, именно 5 оригінальныхъ поезій, а 6 переспѣвôвъ (зъ нѣмецкого й російского). Въ сѣмъ збôрнику вызначують ся ще писаня Ц. Бѣлиловского[1]) и стихотворы В. Самôйленка. Важною єсть тутъ „Пѣсня про дзвôнъ“ (изъ Шиллера) въ перекладѣ Бѣлиловского (стор. 115—130). А вже-жь про поезіѣ и переспѣвы В. Самôйленка сказано дещо высше на стор. 714. Опроче въ „Складцѣ“ надруковано мѣжь иншимъ поезіѣ П. Рѣчицького, Л. Переймы и Н. Шамраєва, ôдтакъ гарне оповѣданє В. Чайченка „Одна, зовсѣмъ одна“ (стор. 15—41) и „Пяницю“ (зъ народныхъ устъ) Ганны Барвѣнокъ (стор. 177—216).

Суть єще иншѣ письменники, котрымъ годило-бъ ся може вызначити мѣсце мѣжь поетами ліричными, та дармá! исторія литературы не єсть бібліографією. Додати можна тутечки хиба ще се, що про Келестина Скоморôвского спôмнувъ Иванъ Франко („Зоря“, 1886; число 20), мѣжь-тымъ коли М. Комарь озвавъ ся добрымъ словомъ про Константина Францовича Ухача-Охоровича („Зоря“, 1886; ч. 10).

Опроче суть декотрѣ збôрники поезій, котрѣ доси остались незамѣтными проявами въ литературѣ.

[1]) „Зоря“. 1883; стор. 12—13.
[2]) „Ластôвка“. 1877; стор. 62. — [3]) „Дѣло“. 1888; ч. 193—197
[4]) Про Степ. Александрова гляди II., стор. 257—260.

[1]) Цезарь Бѣлиловскій бувъ въ сѣмдесятыхъ рокахъ студентомъ Вѣденьского университету на факультетѣ медичнôмъ. Въ 1879. р. выѣхавъ въ Россію въ городъ Дорпатъ. Въ Коломыйскôй „Веснѣ“ Исидора Трембицкого помѣщено (1878. 1879) деякѣ єго ліричнѣ поезіѣ, и надруковано (1879) єго мельодраму въ 3 актахъ п. з. „Катерина“ (число 1—6).

Сюды належать особливо отъ-сй: 1) „Бандура“ (Думки и пѣснѣ) Тимоѳея Думитрашка-Райча[1]). Выпускъ I. Кіевъ, 1858; 2) „Голосъ Украины“ (послѣ 1861, года). Соч. Владиміра Руцинскаго. Кіевъ, 1872. (16°, сторôнъ 116); 3) „Лира“. Сочиненіе Семена Маляревського. Изданіе И. Холевинскаго. Кіевъ, 1875. (32°, сторôнъ 30); 4) „Русалочка“. Збирнычокъ творивъ З. Петруся. Кіевъ, 1887. (32°, сторôнъ 32). — А вже-жь лучшимъ єсть збôрникъ поезій, щó єго выдавъ Кирило Трильовскій п. з. Вперед! (Випуск I. Чернівці, 1888; 32°, сторôнъ 64)[2]). Молодый спорудникъ сего збôрника є прихильникомъ робучого люду и радъ станути до завзятущои боротьбы противъ злющои силы деспотôвъ (стор. 1). Найлучшими вважають ся тутъ отъ-сй стихотворы: „Зново буря“ В. Чайченка (стор. 2—3), „Кудеяръ“ Невѣдомого (стор. 25—43) и „До Призабутыхъ“ Климентіѣ П(оповичь) (стор. 43—45). До слабшихъ поезій належать: „Надъ водою“ Ивана Силы (50—53) и „Смерть гетмана Павлюка“ Олексы К—а (56—64). Можна сподѣватись, що въ выпуску другôмъ проявить ся яснѣйше провôдна гадка стихотворôвъ напряму радикального.

* * *

По-украиньски намагались писати также деякй Поляки въ цѣляхъ политичныхъ. Мѣжь польскими хлопоманами двацятыхъ и трицятыхъ рокôвъ вызначувавъ ся Тома (Тимко) Падура[3]). Ôнъ родивъ ся 21. грудня 1801. р. на Украинѣ въ Илинцяхъ ґуберніѣ Подôльскои, и вчивъ ся навпередъ въ Илинцяхъ, а потôмъ въ Винници. Саме-тогдѣ вчивъ ся въ Винници также Северинъ Ґощиньскій[1]), щó опôсля бувъ поетомъ польскимъ. Зô шкôльными товаришами говоривъ Падура по-украиньски и спѣвавъ имъ часто пѣснѣ рускй. Въ 1820. р. ставъ ôнъ учитись въ лицеи Кременецкôмъ. Тогдѣ читавъ пѣснѣ Оссіяна й творы Байрона, та студіювавъ исторію Украины. Ôдтакъ въ 1823. р. задумавъ написати исторію Украины въ пѣсняхъ, корыстуючись радами Нарушевича и Лелевеля. Мѣжь-тымъ въ 1824. р. написавъ ôнъ першій свôй ліричный стихъ п. з. „Лірникъ“, щó починає ся словами: „Не жури ся мôй хазяю, ‖ не за даткомъ я иду“; — въ 1825. р. скомпонувавъ двѣ пѣснѣ „Козакъ“ и „Рухавка“. Скôнчивши науку въ лицеи (1825) не займавъ ôнъ уряду, а живъ на воли та слухавъ радо пѣсень бандуристôвъ. Тогдѣ бувавъ ôнъ у Кіѣвского митрополита Евгенія и хôснувавъ ся великою библіотекою сего вченого мужа. Въ 1826. и 1827. р. написавъ шѣсть думъ историчныхъ: „Конашевичь“, „Мурашка“, „Рожиньскій“, „Сѣрко“, „Тетера“ и „Романъ зъ Коширы“. Опôсля пôзнавъ ся зъ Вацлавомъ ґрафомъ Ржевускимъ, щó бувъ потомкомъ трьохъ гетьманôвъ. Ржевускій бувъ фантастъ не-абы-якій: по упадку Наполеона покинувъ Европу зъ невеличкою дружиною и живъ собѣ свобôдно въ арабскôй пустыни Нежду. Тамъ одягавъ ся по-арабски и принявъ мову, вѣру та обычаѣ арабскй; ôдтакъ ставъ емиромъ и шейкомъ пôдъ назвою Tag-el-facher-Abd-el-Niszan. Побувши кôлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ ся Ржевускій (1820) на Украину. Жиючи въ Саврани задержавъ ôнъ одежу оріентальну и проявлявъ вдачу дивовижну. Тогдѣ звали єго

[1]) Про Тимоѳея Думитрашка-Райча гляди „Очерки исторіи укр. литературы“... Н. И. Петрова; стор. 155—159.

[2]) Порôвн. „Зорю“, 1888; стор. 272.

[3]) Порôвнай польске передне слово у Львôвскôмъ выданю стихотворôвъ Падуры. („Pyśma Tymka Padurry“. 1874; стор. I—LXVI.)

[1]) Ґощиньскій учивъ ся ôдтакъ въ Умани у черцѣвъ Василіянъ.

Ревухою й Золотою Бородою. Небавомъ стрѣтивъ ся въ Кримѣ зъ Мицкевичемъ, щó въ честь его написавъ стихотвôръ „Farys".

Коли Польща готовилась до повстаня противъ Россіѣ, то бажавъ Ржевускій зъеднати собѣ козакôвъ; выславъ отже Падуру на Украину, котрый перебравшись за бандуриста ходивъ цѣлый рôкъ ôдъ хаты до хаты, намагаючи зворушити козакôвъ до боротьбы „проти спôльного ворога". Але-жь козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста, котрый имъ говоривъ, що проводыромъ ихъ буде дитина гетьманьска, се-бъ-то Золота Борода. Ôдтакъ 14. мая 1831. р. въ битвѣ пôдъ Дашовомъ на Подôлю пропавъ Ржевускій безъ слѣду, а вѣрный его товаришь, Падура, вернувшись безъ пана домôвь коротавъ самъ-одинъ жизнь невеселу. Въ сороковыхъ рокахъ выгравъ на Варшавскôй льотеріи кôльканацять тысячь золотыхъ и ôдтакъ выѣхавши за границю бувъ (1848) на славяньскôмъ соборѣ у Празѣ. Мѣжь-тымъ скомпонувавъ ôнъ ще кôлька пѣсень и писавъ „Obrysy historyczne" про козакôвъ. Умеръ въ 1871. р.

Въ 1842. р. Каетанъ Яблоньскій выдавъ у Львовѣ безъ призволу автора „Pienia Tomasza Padury". Въ сѣмъ выданю находить ся мѣжь перекладами трьохъ поезій Мицкевича также балляда „Pani Twardowska", котру на мову украиньску переложивъ Петро Артемовскій-Гулакъ. Ôдтакъ въ 1874. р. накладомъ Кароля Вильдта явилось у Львовѣ повне выдане пѣсень того украиньско-польского поета п. з. „Pyśma Tymka Padurry"[1]).

Пѣснѣ Падуры були популярнѣ въ сороковыхъ рокахъ также въ галицкôй Руси, коли у насъ не було ще

[1]) Падура писавъ свои стихи рускѣ польскимъ письмомъ, та й друковано ихъ черенками польскими.

своихъ народныхъ идеалôвъ. А вже-жь теперь уважае ся забутымъ чоловѣкомъ той спѣвакъ панскій, щó выхвалювавъ польскѣ порядки въ давнôй Украинѣ, неначе-бъ то Ляхи й Козаки були дѣтьми однои матери-Польщѣ. Опроче его пѣснѣ суть въ бôльшôй части невдатнымъ складанемъ поетичнымъ и подобають ся декому лишь изъ-за гарнои музыки Кароля Липиньского.

в) Поезія драматична.

Коли Иванъ Котляревскій пробудивъ землякôвъ до житя просвѣтного, то литература украиньска позбулась середньовѣчнои мертвечины и стала проявляти такû писаня, якû въ свѣчныхъ краяхъ Европы вытворювались сучасными потребами побуту суспôльного. Тому-то стародавнû религійнû драмы або мистеріѣ, въ котрыхъ письменнû Украинцѣ любувались до кôнця XVIII. вѣку[1]), не могли вже мати пристановища въ святыни рôднои словесности, хочь они подекуды оживлялись комичными „интерлюдіями". Вже самъ творець нових добы литературы украиньскои, се-бъ-то Иванъ Котляревскій, написавши „Енеиду", бажавъ зладити такû драматичнû творы, котрû були-бъ вѣрнымъ образомъ звычаѣвъ и обычаѣвъ въ батькôвщинѣ. Єго „Наталка Полтавка" и „Москаль-Чарôвникъ" уважають ся добрымъ засновкомъ до дальшого розвою драматурґіѣ на Украинѣ, изъ-за чого вже Василь Гоголь добачавъ въ „Москалю-Чарôвнику" взоровзôръ до писаня своеи комедіѣ „Простакъ". Ба, по думцѣ Н. Петрова, и Кухаренкова оперета „Чорноморській побытъ" нагадуе подекуды „Наталку Полтавку"[2]), дармá, що авторъ намагавъ писати самостôйно. Ôдтакъ талановитый Григорій Квѣтка-Основяненко переймивъ ôдъ „Наталки-Полтавки" сентиментальнôсть, котра проявляе ся въ его драмѣ „Щира любовь", та тôлько въ комедіяхъ своихъ зъумѣвъ ôнъ

[1]) Про религійнû драмы гляди „Історію литературы рускои" I., стор. 340—366.

[2]) „Очерки исторіи укр. литературы"..., стор. 85.

наблюдати прикметы писаня ориґинального. А вже-жь ôдъ вплыву Котляревщины освободивъ ся Єремія Галка (Микола Костомарôвъ), котрый будучи историкомъ написавъ гарну траґедію „Переяславська нôчь", мѣжь-тымъ коли въ „драматичныхъ сценахъ" п. з. „Сава Чалый" прикрасивъ ôнъ подѣю историчну переказомъ поезіѣ простонароднои. Можь було отже сподѣватись, що руско-украиньска драматурґія розвине ся гарно, що именно появлять ся небавомъ вдатнû драмы историчнû, заснуючû ся на подѣяхъ лицарского вѣку козачины. Та не такъ склалось, якъ ждалось! На Украинѣ не вôльно згадувати про давну свободу й волю та про патріотичнû змаганя колишнихъ проводырѣвъ народныхъ, а въ Галичинѣ ôдъ 1848. р. близько черезъ трицять лѣтъ не було нѣ одного письменника, щô въ драматурґіи вдѣявъ бы дещо путнього. Коли-жь на Украинѣ зачувъ ся голосъ вѣщого Кобзаря, то переспѣвачѣ пѣсень и думокъ Тарасовыхъ любувались ажь до ôсемдесятыхъ рокôвъ въ поезіи ліричнôй и епичнôй и не змогли пôднести ся до найвысшого степеня поезіѣ, се-бъ-то до драмы, котра есть вершиною поетичного змаганя. Правда, що знаменитû творы драматичнû появляють ся особливо пôсля якои важнои подѣѣ або катастрофы въ житю народнôмъ и суспôльнôмъ, однако історія поетичнои Украины ôдъ заснованя козачины ажь до зруйнованя Сѣчи подае талановитому поетови такій богатый матеріялъ, що й въ звычайныхъ злидняхъ та й въ спокôйнôй добѣ зможе ôнъ утворити вельми добру драму. Ôдтакъ чудовый гуморъ украиньскій есть ачей порукою, що въ насъ можуть проявитись лучшû комедіѣ, нѣжь у инишихъ народôвъ славяньскихъ. Не диво про-те, що й траґедіѣ Корнила Устіяновича суть цѣнными здобуткомъ въ нашôй литературѣ, дармá, що авторъ волѣвъ зъобразити вѣкъ Володимира Великого,

нѣжь змалювати картину змаганя козачины й народу про свободу й волю. Коли-жь въ Галичинѣ въ ôсѣмдесятыхъ рокахъ появляють ся деякû гарнû комедіѣ та й историчнû драмы, то на Украинѣ талановитû драматурґи Старицькій, Кропивницкій, Карпенко, Бораковскій и и. представляють въ драмахъ суспôльный побутъ, бажаючи загоити моральнû раны землякôвъ и приготовити ихъ до красшои долѣ въ недалекôй будущинѣ[1]). Хочь отже украиньска поезія драматична супроти поезіѣ лиричнои розвинулась слабше, то все-таки дотеперѣшнû писаня суть порукою, що руско-украиньска драматурґія звеличить ся небавомъ славными творами въ пантеонѣ культуры славяньскои.

* *

*

1. Василь Гоголь[2]).

Василь Аѳанасієвичь Гоголь, сынъ полкового писаря, по женьскôй линіи мавъ предками своими Таньскихъ, изъ котрыхъ одинъ въ сороковыхъ рокахъ минувшого вѣку уважаный бувъ поетомъ, щó писавъ „интерлюдіѣ" въ народнôмъ украиньскôмъ дусѣ. Самъ Василь вызначувавъ ся даромъ, оповѣдати зъ гуморомъ про всяку всячину и про-те вплывавъ чи-мало на розвôй вдачѣ свого сына Миколы, щó опôсля писавъ славнû повѣсти й комедіѣ въ мовѣ россійскôй. Коли родивъ ся Микола (19. марта 1809. р.), то Василь бувъ колежскимъ ассессоромъ. Опôсля живъ ôнъ въ приязни зъ Дмитромъ Трощиньскимъ, котрый бувши колись бѣднымъ козакомъ, таланомъ своимъ взнѣсъ ся до степеня министра юстиціѣ. Той-то Трощиньскій, пôшовши въ ôдставку, оселивъ ся 1822. р. въ селѣ Кибинцяхъ и построивъ тамъ домашній театръ, котрого душею явивъ ся Василь Гоголь, по-за-якъ обнявъ дирекцію и бувъ такожь головнымъ єго акторомъ. Ба, мѣжь 1822. а 1825. роками въ хосенъ того театру писавъ ôнъ свои комедіѣ въ мовѣ украиньскôй. Бôльше звѣстнû були двѣ єго комедіѣ: „Собака-ôвця" и „Простакъ" або „хитрощѣ жôнки, перехитренû москалемъ". Василь Гоголь померъ въ начатку 1825. р.

Комедія „Собака-ôвця" не дôйшла до насъ, а звѣстна намъ тôлько въ деякихъ ôдрывкахъ, котрû списавъ Кулѣшь изъ слôвъ Гоголихи, та надруковавъ ихъ въ „Запискахъ о жизни Гоголя" (С.-Пб. 1856; томъ I., стор. 15—16). Ось и короткій змѣстъ сеи комедіѣ: Москаль стоячи на кватирѣ у мужика, видѣвъ, якъ той повѣвъ ôвцю на ярмарку для продажѣ, и загадавъ займити єѣ для себе. Тому-то товаришь того солдата забѣгъ дорогу мужикови, та й сказавъ: „*Ба, мужичокъ! гдѣ ты ее нашелъ?*" — „Кого?" каже мужикъ, „ôвцю?" — *Нѣтъ, собаку*". — „Яку собаку?" — „*Нашего капитана. Сегодня сбѣжала у капитана собака, и вотъ она гдѣ!*" *Гдѣ ты ее взялъ? Вотъ, ужъ обрадуется капитанъ!*" — „Та се, москалю, ôвця!" говорить зажуреный мужикъ. — „*Богъ съ тобою! какая вивця!*" ôдповѣдає хитрый москаль. — „Та щó бо ты кажешь?" погукує мужикъ. „А кличь же, чи пôде вона до тебе?"... Тогдѣ москаль показавъ тôй ôвци сѣно зъ-пôдъ полы покликуючи: „цуцу! цуцу!" Ôдтакъ ôвця стала рвати ся ôдъ мужика до москаля. Мужикъ уже самъ не знавъ, щó се сталось зъ єго ôвцею? А коли москаль своими хитрощами не переста-

---

[1]) Суспôльно-народный побутъ въ давнôй Украинѣ зъобразивъ гарно П. Кулѣшь въ драмѣ „Байда, князь Вишневецкій". С.-Пб. 1884.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія"; стор. 77—82.

вавъ плести теревенѣ, то мужикъ таки справдѣ повѣривъ, що се не ôвця а собака. Коли-жь солдатъ сваривъ на мужика, що ôнъ укравъ собаку, то бѣдный сердега не тôлько ôддавъ москалеви ôвцю, але й заплативъ ему ще копу грошей, щобъ лише спекатись завзятущого напастника[1]).

Важнѣйшою есть комедія „П р о с т а к ъ“. Головными лицедѣями суть тутечки Романъ, простый та лѣнивый козакъ, и Параска, молода й хитра его жôнка. Романъ ще не дуже й старый, а зовсѣмъ охлявъ такъ, що нѣ нôгъ, нѣ рукъ не чуе, неначе побитый. Ôдтакъ горюе его жона, що ôнъ мовь выродокъ якій сидить цѣлый день у хатѣ згорнувши руки. Его байдужностію довелось до того, що нѣчого й ѣсти. Ажь ось каже Параска Романови, що кумъ Вакула нѣколи не сидить безъ дѣла и сьогодня раненько потягъ у поле по зайцѣ. Але жь Романъ не мôгъ второпати, якъ Вакула погнавъ ся за зайцями, коли въ него нема нѣ хортôвъ, нѣ тенѣтъ, нѣ рушницѣ. Та отъ, Параска втовкмачила Романови, що Вакула ловить зайцѣ поросямъ, — що вчора принѣсъ двохъ зайцѣвъ. Тому-то казала она Романови, щобъ лучше пôшовъ въ поле, якъ мае лежати, бо ôдъ кованого еи кабанця не втече нѣ одинъ заець. Велѣла отже свому чоловѣкови, взяти порося въ мѣшокъ, и выпустити его, якъ побачить зайця.

Романъ повѣривъ жонѣ и выбравъ ся въ дорогу. Позбувшись чоловѣка Параска забажала погуляти зъ чорнявымъ дячкомъ Хомою Григоровичемъ. Являе ся дячокъ, щобъ теперь „безъ всякого преткновенія наслади-

[1]) ibid., стор. 78—79. — Петровъ добачае засновокъ сеи комедіѣ въ однôй украиньскôй казцѣ про Москаля-шкапу. („Очерки исторіи укр. литературы“..., стор. 79.) Порôвн. „Народныя южнорусскія сказки“ Рудченка. Выпускъ II. Кіевъ, 1870; № 41.

ти ся всевозлюбленнѣйшою бесѣдою съ Параскою“. Дякъ говорить незрозумѣлою мовою бурсацкою, дармá, що Параска „письменного“ его балаканя не второпае. Коли ôнъ переспѣвавъ пѣсеньку россійску, заявила ему Параска, що для него вареной наварила й курочку спекла. Але-жь отъ, бѣда! Параска побачила соцького, щó зъ москалемъ до еи хаты прямувавъ ся. Она гадала, що кумъ соцькій довго у неи не буде, та ôдведе москаля кудысь инде на кватиру; тому-то казала дякови сховатись пôдъ „привалокъ“, и ôдтакъ закрыла его рядномъ. А вже-жь соцькій заявивъ кумѣ, що отъ-се ѣй „постоялець“; — на сей разъ годѣ було ослобонить еѣ ôдъ постою, бо вже всѣ хаты заняли, а въ иншôй стоить по двохъ и по трохъ. — Параска пытае ся ôдтакъ москаля, чи-бъ не ôдпочивъ? та ба! москаль каже, що хотѣвъ бы *„прежде чего покушать“*. Параска ôдповѣдае, що зъ чоловѣкомъ уже пообѣдала. Коли-жь москаль побачивъ на столѣ горѣвку, то звинялась Параска, що нею хотѣла почастувати Романа, якъ верне ся зъ поля. Соцькій дае ôдтакъ Парасцѣ грошѣ на горѣвку для Романа и каже, що сю выпе зъ „служивымъ“. Москаль спѣвае пѣсню, щó у свата соцького навчивъ ся; потôмъ спѣвае Параска, а соцькій потягае, мѣжь-тымъ коли москаль танцюе. Ажь ось каже москаль Парасцѣ, що радъ бы чого небудь закусити, бо ноги крѣпкó болять ôдъ походу. Якъ же Параска заявила, що въ печи не топила, то приказавъ ѣй соцькій, щобъ кинулась и зварила чого небудь, та й нагодувала „служивого“.

Опôсля кладе ся москаль спочивати и небавомъ хропе: сказано, знемôгъ ся сердега ôдъ походу. Ледви-жь ôдôйшовъ соцькій, вылѣзъ дякъ зъ-пôдъ привалку и хотѣвъ геть ити, але Параска задержала его, поставивши на столѣ варену й курку. Та отъ, крôзь ôкно побачила

свого Романа, щó вертавъ ся домôвь сердитый. Швидко позбирала горѣвку й ѣду изъ стола, казала дякови опять лѣзти пôдъ привалокъ и ôдтакъ сказала, що дурного Романа выпровадить до дядька, а Хому выпустить.

Приходить Романъ и хоче жôнку бити, тому-що єго одурила. Але не такъ легко збити Параску зъ пантелику. Вже передше дала ѣй кума зайця, щобъ Романа обманити, будьто принѣсъ кабанець. Такъ отже побачивъ Романъ зайця и ставъ дивуватись, ôдки ôнъ взявъ ся. Але Параска пояснила, що се кованый принѣсъ єго, — притиривъ єго ажь до порога. Тогдѣ розказавъ Романъ, якъ ôнъ выйшовъ въ поле и якъ мысливцѣ перли на него зайця; ôнъ пустивъ швидше кованого зъ мѣшка и давай тютюкати во все горло; та ба! заєць потягъ туды къ Чмыровôй дубинѣ, а кованый прямо шляхомъ до села. Однако Параска говорила своє, мабуть-то кованый пôймавъ зайця биля Свиридового вѣтряка. Романъ бувъ уже радъ, що буде печеня, и ôдтакъ казала єму Параска приникати дядька и тѣтку, бо они зъ-роду заячины не ѣли.

Саме-тогдѣ встає москаль и побачивши придуркуватого Романа каже про себе: *„Не ужели это ея мужъ? Ну такъ она не совсѣмъ виновата!“* Парасцѣ-жь приказує ôнъ, щобъ дала теперь щó попоѣсти. Коли-жь она зъ Романомъ натякнули на велику свою бѣднôсть, то заявивъ москаль, що ось ôнъ самъ нагодує Романа. Ôнъ звѣстивъ, що є чарôвникомъ и казавъ имъ обомъ зажмурити очи та й станути на серединѣ хаты. Опôсля черкавъ навкруги ихъ палицею и выголошувавъ якûсь чуднû слова. Якъ же выдобувъ и поставивъ на столѣ ѣду й варену, то кликнувъ: *„Ну, Романъ! теперь конецъ. Смотри сюда!“*

Романъ не мôгъ второпати, ôдки се все взялось, а коли москаль запросивъ єго до стола, то ôнъ тремтячи ôдъ страху хрестивъ ся и шептавъ молитву. На привуку москаля ставъ ôнъ уже й ѣсти, тôлько-жь Параска ôдхрещувалась ôдъ ѣды, кажучи, що не ѣсти-ме того, щó въ пеклѣ варене. А вже-жь боячись москаля сказала, що буде ѣсти, кобы ôнъ тôлько не погубивъ єѣ. Тогдѣ впевнивъ єѣ москаль, що все буде гараздъ, тôлько нехай на-будуще лучше обходить ся зъ солдатами. Коли-жь Романъ запримѣтивъ, що теперь мабуть треба буде хату посвятити, то ôдповѣвъ москаль, що не треба сего робити, по-за-якъ ôнъ самъ всѣхъ чортôвъ выгонить. Ôдтакъ ставить Романа й Параску посередъ хаты, завязує имъ очи й скручує руки. Опôсля велить имъ говорити за собою якûсь дивовижнû слова и вытягнувши дячка зъ-пôдъ привалку роздягає єго зъ кафтана та обмазує сажею. Въ-кôнци розвязавши обомъ очи каже Романови, щобъ дививъ ся, якъ чортъ выбѣжить. Замазаный дякъ утѣкає зъ хаты, а Романъ дивує ся, що въ сего чорта немає рôжкôвъ, коли нечистый духъ, якъ кажуть, буває зъ рогами. Та отъ, москаль заявивъ, що чортъ лишивъ роги Романови. А коли Романъ запытавъ ся Парасѣ, щó єму робити, то ôдповѣла жонá: „Якъ-бы ты не лежавъ зъ-ранку до вечора, та робивъ такъ, якъ люде роблять, то-бъ не було сього нѣчого: а-то поти лежавъ, поки вылупивъ чорта. Я тобѣ скôлько казала: „Ей, Романе, не лѣнуй ся! Лѣность до добра нѣколи не приводить!“

Сими словами кôнчить ся комедія Василя Гоголя, написана въ однôй дѣѣ и девяти явахъ. Драматичный сей творъ єсть неначе вправнымъ переспѣвомъ „Москаля-Чарôвника“ Ивана Котляревского, дармá, що Кулѣшь радъ-бы видѣти „Простака“ прототипомъ „Москаля-Чарôвника“[1]). Василь Гоголь пôзнавъ добре, що жонá украиньского чумака не могла зъ паничемъ-судовикомъ Финтикомъ весело забавлятись, по-за-якъ украиньскû дѣв-

[1]) „Основа“, 1862; лютый; стор. 19².

чата й молодицѣ въ давнѣйшихъ часахъ не женихались зъ панами. Тому-то въ комедіи Гоголя мужь Параски є лѣнивымъ неробою, зъ котрымъ молода жôнка не могла жити щасливо. Она глядає ôдрады въ веселôй бесѣдоньцѣ зъ молодымъ дячкомъ. Опроче Параска єсть справжньою украиньскою молодицею, мѣжь-тымъ коли Тетяна въ „Москалю-Чарôвнику“ говорить якось по-книжному, подекуды й по-пански. Тôлько Романа зъобразивъ Гоголь не-въ-мѣру дурнымъ, якимъ украиньскій козакъ ачей не мôгъ бути. Хоча-жь москаль являє ся въ „Простаку“ такимъ ворожбитомъ, якимъ змалювавъ єго Котляревскій, то все-таки вдача єго представлена авторомъ „Простака“ вельми природно, мѣжь-тымъ коли москаль въ оперетцѣ Котляревского веде зъ Финтикомъ таку розмову, якои ôдъ простого солдата годѣ дожидати. Въ загалѣ видно, що Гоголь намагавъ розминути ся зъ похибками, якй зустрѣчають ся въ драматичнôй картинѣ Котляревского и зложивъ таку шутку, яка изъ-за комичныхъ ситуацій и наивного свого артизму стоить высше ôдъ „украиньскои оперы“ Котляревсвого. Про-те похваливъ Кулѣшь комедію Гоголеву отъ-сими словами: „*Комизмъ его не ограничивается отдѣльными выраженіями, которыхъ не мудрено набрать человѣку съ талантомъ въ простонародной украинской рѣчи: нѣтъ, у него онъ истекаетъ изъ самого положенія вещей въ убогой сельской хатѣ и отзывается тѣмъ глубокимъ комизмомъ, которымъ Гоголь-сынъ умѣлъ наводить смѣющагося читателя на грустныя размышленія*“[1]). И справдѣ, въ „Простаку“ Василя Гоголя нема нѣ зайвыхъ фразъ, нѣ фарсу, нѣ злишнихъ рѣчей: все тутъ „у себе дома“, усе на своѣмъ мѣсци[2]). Гоголь ста-

[1]) ibid.

[2]) „Критичный оглядъ украиньскои (руськои) драматичнои литературы“. „Котляревській и Гоголь-батько“. Зъ московського журнала „Русская сцена“. („Русалка“, литературна часопись Володимира Шашкевича зъ 1866. р., стор. 55.)

нувши въ драматургіи высше ôдъ Котляревского мôгъ бы зватись отцемъ украиньскои комедіѣ, коли-бъ спомпонувавъ бувъ бôльше творôвъ драматичныхъ. Все-жь таки займає ôнъ поважне мѣсце въ исторіи нашои литературы будучи незрôвнанымъ изъ-за простои та ядренистои своеи мовы. Коли ôдтакъ комедія „Простакъ“ вызначує ся гарными прикметами артистичными, то не диво, що й Н. Петровъ озвавъ ся про неѣ добрымъ словомъ; ба, ôнъ замѣтивъ, що комедіями Василя Гоголя интересувавъ ся єго сынъ Микола, выписуючи зъ нихъ епиґрафы (мотта) до своихъ „Вечерôвъ на хуторѣ близь Диканьки“, и що тутъ въ переробцѣ наводивъ деякй ôддѣльнй сцены зъ тыхъ комедій[1]).

Комедію Василя Гоголя надруковавъ въ-перве Кулѣшь въ Петербургскôй „Основѣ“ 1862. р. (лютый, стор. 24—43[2]) п. з. „Простакъ, или хитрость женщины, перехитренная солдатомъ“. Ôдтакъ перепечатано сей драматичный творъ въ Кієвѣ двѣчи: 1872. и 1882. р. п. з. „Простакъ, або хитрощѣ жôнки, перехитренй москалемъ“. Комедія въ 1 дѣѣ. (Коштомъ Л. В. Ильницького). Мѣжь-тымъ надруковано „Простака“ у Львовѣ въ „Рускôй Библіотецѣ“ И. Онишкевича (1877. р., томъ I., стор. 137—152).

2. Якôвъ Кухаренко[2]).

Якôвъ Герасимовичь Кухаренко вчивъ ся въ Харковѣ и въ сороковыхъ рокахъ сего вѣку пôзнавъ ся тутъ зъ Миколою Костомаровомъ. Въ 1836. р. написавъ ôнъ оперету п. з. „Чорноморській побытъ“ и тогдѣ зближивъ

[1]) „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 82.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 82—85.

ся до украиньского Кобзаря. Шевченко хваливъ вельми сей драматичный твôръ и самъ ôддавъ его въ цензуру, бажаючи щиро, щобъ его надруковано. Однако годѣ було дôждатись выданя сеи оперетты. Ôдтакъ въ пятьдесятыхъ рокахъ Кухаренко бувъ наказнымъ отаманомъ чорноморского вôйска, хôснуючись титуломъ ґенералъ-майора. Тогдѣ бувъ Шевченко невольникомъ въ Новопетровскôмъ укрѣпленю, однако Кухаренко не забувавъ свого приятеля. Про взаимины Шевченка до Кухаренка можна дечого довѣдатись зъ пяти листôвъ Кобзаря, надрукованыхъ въ Петербургскôй „Основѣ" (1861, октябрь). Въ першôмъ и другôмъ листѣ спôмнувъ Тарасъ дещо про свою неволю. Въ третѣмъ же листѣ Шевченка (писанôмъ 3. червня 1857. р.) читаємо, що поетъ пôславъ Кухаренкови въ Чорноморію нову поему „Москалева криниця" и два давнѣйшî стихотворы „Чернець" и „Вечôръ". Тарасъ просивъ Кухаренка, щобъ казавъ переписати тî три поезіѣ, наколи они єму вподобають ся, и щобъ ôдтакъ пôславъ ихъ старому Щепкинови, драматичному артистови въ Москвѣ. — Четвертый листъ писавъ Шевченко до „батька отамана кошового и друга свого єдиного" 15. серпня 1857. р., коли вже бувъ свобôднымъ въ Астрахани. Въ сѣмъ письмѣ спôмнувъ поетъ про своє бажанє, навѣстити Кухаренка въ Єкатеринодарѣ, столици Чорноморіѣ. Ось и его слова: „Думавъ я, ѣдучи въ столицю, завернути до васъ на Сѣчь, поцѣлувать тебе, твою стару й твоихъ дѣточокъ. Але не такъ воно робитця, якъ намъ хочетця. Менѣ велено одправитьця прямо въ столицю, лихій його знає — для чого? И я теперь изъ Астрахани попростую на пароходѣ ажь до Нижнього-Новгорода, а тамъ, черезъ Москву, въ столицю"[1]). — Изъ пятого-жь листу (безъ даты) можь дôзнатись, що Шевченко пôславъ

[1]) „Основа", 1861, октябрь; стор. 11.

Кухаренкови три свои стихи „Долю", „Музу" та „Славу". Поетъ спôмнувъ тутъ про „Неофитôвъ" отъ-сими словами: „Скомпонувавъ ще я тутъ зъ нудьги одну штуку, поему „Неофиты", нѣбы изъ римскои исторіѣ. Але вона ще не выроблена, — тымъ и не посылаю. Якъ выкôнчу, то пришлю"[1]).

Такожь въ „Дневнику" своѣмъ Шевченко помянувъ Кухаренка добрымъ словомъ. Именно 12. червня 1857. р. писавъ поетъ, що 1847. р. всѣ приятелѣ перервали свои ôдносины до него, по-за-якъ зъ невольникомъ годѣ имъ було листуватись. Кухаренко-жь не знавъ нѣчого про долю Шевченка, и ажь тогдѣ, коли бувъ въ Москвѣ на коронаціи царя Александра II. (7. вересня 1856. р.), явившись тамъ депутатомъ ôдъ свого вôйска, дôзнавъ ся, що Тарасъ загибає въ Новопетровскôмъ укрѣпленю. И отъ, сердечный отаманъ не забувъ свого приятеля въ нещастю, изъ-за чого Шевченко сказавъ про старого Чорноморця, що сей справдѣ благородный чоловѣкъ є незвычайною проявою мѣжь людьми[2]).

Зъ того, щó тутъ сказано, видно, що про житє Кухаренка не богато дôйшло до насъ звѣстокъ. За-те розказують ось-якî подробицѣ про траґичну его смерть: Въ половинѣ вересня 1862. р. по приказу коменданта вôйскъ кубаньскои землѣ ѣхали въ дѣлахъ службы проводырѣ закубаньскихъ ôддѣлôвъ, ґенералъ-майоры Бабичь и Кухаренко, одинъ за другимъ почтовою дорогою при рѣцѣ Кубани зъ Чорноморіѣ въ Ставрополь. Ґенералъ Бабичь переѣхавъ щасливо, але на Кухаренка напали зъ-нечевя Черкесы зъ племени Абадхезôвъ, коли ôнъ зъ зятемъ своимъ, капитаномъ Йоганзономъ, и зъ однымъ козакомъ минувъ въ почтовôмъ возѣ Казаньску

[1]) ibid., стор. 12.

[2]) ibid., май; стор. 9.

стацію. Пôсля короткои боротьбы, одного проти ôсьмохъ, взяли Черкесы сихъ путникôвъ въ неволю. Коли Кухаренко, бувши раненымъ, выскочивъ зъ воза, то напастники выдерли ему зброю, звязали руки по-задъ ему й его зятеви, и посадивши обохъ на почтовыхъ коній тягли зъ собою черезъ двѣ ночи (бо днемъ скрывались въ лѣсѣ) трохи-не двѣстѣ верстъ. Ѣдучи швидко по безпутю Кухаренко падавъ неразъ зъ коня, а по-за якъ треба було черезъ рѣки переправлятись въ-плавь, то полоненый генералъ-майоръ терпѣвъ чи-мало ôдъ осѣнного холоду. Третього дня рано Черкесы зъ обома невольниками опинились въ хуторѣ при рѣцѣ Мокъ.

Въ Екатеринодарѣ довѣдались про недолю Кухаренка черезъ Черкесôвъ закубаньскихъ. Говорено, що зъ невольниками Черкесы обходились по-людяному, що однако жадали 22.000 рублѣвъ выкупу. Тогдѣ-то дôйшла до Чорноморіѣ чутка, що Кухаренко тяжко занедужавъ, бувши раненымъ при нападѣ и оборонѣ. Въ кôлька днѣвъ опôсля наспѣла друга вѣсть зъ Майкопу, що Кухаренко вмеръ въ неволи 26. вересня, та що за тѣло его Черкесы жадають 6.000 рублѣвъ. Про капитана Йоганзона довѣдались Чорноморцѣ, що при нѣмъ напастники поставили сторожу та що хочуть его продати. Коли-жь сынъ покôйника, осаулъ Степанъ Кухаренко, про неволю батька й шурина дôзнавъ ся, то зъ двома товаришами поспѣшивъ до Майкопу, але не заставъ уже батька въ живыхъ. Выхлопотавши у Черкесôвъ выдачу тѣла покôйного батька Степанъ привѣзъ дорогу домовину зъ Майкопу въ Чорноморію. Ôдтакъ 6. жовтня 1862. р. поховано тѣло Кухаренка на кладовищи Екатеринодарскôмъ[1]).

[1]) П. Бариленко, „Плѣнъ и смерть Я. Г. Кухаренка". („Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка". Посмертне выдання скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ. Кіевъ 1880; стор. 5—13.)

Кухаренко вызначувавъ ся гарными прикметами душѣ, изъ-за чого щиро любили его Украинцѣ. Ось-якъ звеличивъ его память одинъ зъ Петербургскихъ приятелѣвъ: „Натура покôйного Якова Герасимовича справдѣ була щира, козацька; своею любовью до Украины и до рôдноѝ мовы ôнъ оставивъ по собѣ дорогу память. Миколай Ивановичь Костомаровъ знавъ покôйного Кухаренка давно, ще за молодого вѣку, и спомина його добрымъ, приязнымъ словомъ. Познались вони ще у Харковѣ, годôвъ 20 буде тому; и тодѣ вже Кухаренко бувъ щирымъ и гарячимъ Украинцемъ, и тодѣ вже ôнъ старавъ ся, щобъ росла и ширилась народня мова и правдива любовь до Украины мѣжь молодѣжю. Потôмъ-того, якъ Миколай Ивановичь ѣздивъ черезъ чорноморськǐ землѣ у Крымъ, то чувавъ не одъ козакôвъ, а одъ инщихъ Украинцѣвъ, що рѣдко найти такого чоловѣка, щобъ такъ любивъ свôй людъ украинській и все, що йому миле, якъ Кухаренко. Поважали мы його й за те ще, що не було у його тôеи пыхи панськои, — що ôнъ дививъ ся на кожного, якъ на рôвнього и обходивъ ся зъ кожнымъ по-братерськи, якъ слѣдъ вѣрному потомковѝ козака-Запорозця. Бачили мы його веселый смѣхъ, бачили и його дорогѝ сльозы; нѣколи мы ихъ не забудемо, и дай то Боже, щобъ у всѣхъ насъ готовѝ були такѝ теплѝ сльозы!"[1])

Пôзнавши звычаѣ й обычаѣ козакôвъ въ новôй батьковщинѣ написавъ Кухаренко — якъ уже высше сказа-

[1]) „Основа". 1862; листопадъ, въ статьѣ: „Панихида по Я. Г. Кухаренкѣ въ С.-Петербургѣ"; стор. 126—127. — На смерть Я. Г. Кухаренка написавъ вѣршь Ол. Кониській. („Галичанинъ". Литературный сборникъ, издаваемый Яковомъ Ѳ. Головацкимъ и Богданомъ А. Дѣдицкимъ. Книга I., выпускъ 2. Львовъ, 1863; стор. 13—14.)

но — въ 1836. р. оперету въ трьохъ дѣяхъ п. з. „Чорноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. „Чорноморській побытъ“ Кухаренка зъображає той часъ, коли останки Запорожцѣвъ та й иншû выходцѣ зъ Украины оселились послѣ руины Сѣчи на прикубаньскихъ степахъ. Головными особами дѣевыми въ сêй оперетѣ суть: сотникъ Тупиця, молодый козакъ Иванъ Прудкій, вдова Явдоха Драбиниха, єи дочка Маруся, пристаркуватый козакъ Харко Кабиця и Кулина, єго давна полюбовниця.

Въ першôй дѣи сеи опереты прощає ся козакъ Иванъ Прудкій зъ Марусею, котру щиро любить. Ôнъ ѣде зъ товаришами за рѣку Кубань, щобъ побити ворога, Черкеса. Коли бо Запорожцѣ були ще въ старôй Сѣчи, то ôдтôль бувало ходили добувати ся до Татаръ, або до Ляхôвъ. Теперь же нѣкуды бôльше кинутись, тôлько до Черкесôвъ, ôдъ котрыхъ хочь скотины або коней можь було добути. Якъ же Маруся дôзналась, що Иванъ ѣде зъ товариствомъ за Кубань, то заявила єму, що мабуть єи вже не застане, тому-що мати хоче єѣ либонь за когось иншого выдати за-мужь. Почувши таку немилу вѣсть Иванъ покликавъ сейчасъ свого хрещеного батька, сотника Тупицю, чоловѣка вельми тямущого, котрый єго зъ козаками хотѣвъ выпровадити за Кубань, та ось-тутъ на улици походу дожидавъ. Тупиця побачивши хорошу дѣвку Марусю, радъ бувъ справдѣ, щобъ Иванъ зъ нею одруживъ ся. Про-те сказавъ, щобъ ôнъ ѣхавъ собѣ зъ товариствомъ до тыхъ „єретичныхъ“ Черкесôвъ; а вже-жь про Марусю нехай не журить ся, по-за-якъ мати за кого иншого єи не ôддасть. Коли-жь Иванъ поѣхавъ зъ козаками за Кубань, то Явдоха, мати Марусина, сказала дочцѣ, що єѣ хоче посватати богатый курѣнный козакъ, Харко Кабиця. Але Маруся не хоче й слухати про сватане старого Кабицѣ; ôдтакъ каже матери, що сюды приѣхала Кулина Кочугурôвна, давна полюбовниця Кабицѣ, котру ôнъ покинувъ, хочь боживъ ся, що зъ нею оженить ся. А вже-жь мати не вѣрить словамъ дочки, и згадує про се, що Кабиця вже въ ôдставцѣ, що буде жити дома и держати-ме хозяйство, мѣжь-тымъ коли молодого козака все гонити-муть то за Кубань, то за кордоны, або де въ далекій походъ. Дѣя кôнчить ся комичною явою пяного Кабицѣ й Очкурнѣ, робôтника Тупицѣ.

Въ другôй дѣи залицяє ся Кабиця до Марусѣ и просить єѣ, щобъ єго полюбила; та-жь ôнъ козакъ не послѣдній, а грошей повна кишеня, та ще й въ саквахъ є чи-мало. Але Маруся, называючи Кабицю дядькомъ, ôдповѣдає, що не треба ѣй грошей Кабицѣ, та що нѣхто не може єѣ присудити, за-мужь ити за старого, якъ сама не схоче. Тогдѣ спôмнула она также про Кулину, котра горюючи ажь сюды приѣхала зъ Самары. Коли-жь опôсля Явдоха довѣдалась ôдъ Кабицѣ, що Маруся й на мову не дає ся, то бажала она скорше закôнчити сю справу; про-те побѣгла до Цвѣркунки, чей може въ-двохъ зъ сею сусѣдкою „вкоськають“ Марусю. Цвѣркунка порадила, пôслати Кабицю до попа, щобъ єго поєднавъ, мѣжь-тымъ она заплела-бъ Маруси косу, — а опôсля гайда до церкви та й на рушникъ! И справдѣ, иде Кабиця до попа, а Маруся признає ся матери, що подала слово Иванови Прудкому. Та отъ, мати зове дуростію такій починъ дочки й каже, що хочь Иванъ козакъ бравый и воинъ хорошій, такъ голѣйшій ôдъ мыши. Такъ отже судилось Маруси йти пôдъ вѣнець: нема дружокъ, нема дѣвокъ, — та й ôдки тутъ дѣвокъ набрати? — се-жь не въ городахъ, а въ Чорноморіи!

Въ третѣй дѣи Цвѣркунъ и Цвѣркунка вводять Марусю, прибрану; — зъ ними входить также Явдоха.

Ажь ось являе ся Кулина зъ сотникомъ Тупицею. Ôнъ каже Явдосѣ, що еи „гасподській" зять Харко занапастивъ отъ-сю дѣвку, та отъ, мати пхае ще й дочку за него. Почувши таку мову Явдоха вже не хоче ôддавати свови дочки за такого жениха. А вже-жь по думцѣ Тупицѣ треба було бѣднôй Кулинѣ якось помочи. Ось и его рада: Коли Кабиця поверне ôдъ попа, то Кулину заховають въ хижи, мѣжь-тымъ коли Марусю зъ нимъ посадять. Ôдтакъ пôчнуть его частувати, а якъ ôнъ упеся, то Марусю возьмуть геть ôдъ него, а на еи мѣсце посадять Кулину, та й перевѣнчають. Всѣмъ присутнымъ подобалась така рада. Приходить Кабиця пôдъ чаркою и розказуе те, щó зъ нимъ трапилось. Ôнъ хотѣвъ ѣхати въ городъ, еднати попа, щобъ его звѣнчавъ зъ Марусею, та довѣдавъ ся, що въ ихъ село, Видну, праѣхавъ новый пôпъ, Яцько Передерѣй Кислякôвській. Ôнъ бувъ писаромъ въ Чорноморіи, та богаго дечого нашкодивъ, изъ-за чого вôйсковый судя Головатый укаравъ его и пôславъ до владыки въ Крымъ. Той поставивъ его попомъ, и ôдтакъ Яцько опинивъ ся въ Виднѣ. Такъ отже Кабиця розбалакавъ ся зъ симъ попомъ при чарцѣ та й зъеднавъ его, повѣнчати сейчасъ молодыхъ. Коли-жь увôйшла Маруся, сказала Явдоха Харкови Кабици, щобъ сѣвъ собѣ, бо отсе панъ сотникъ буде за батька, а она за матѣрь. Тôлько станула ось-така умова, щобъ Кабиця не звавъ еи дочки Марусею, а Кулиною. Якъ же Кабиця запытавъ ся, на-що еѣ зовуть Марусею, то пояснила Явдоха, що въ неи була старша дочка Маруся, котра въ Перекопѣ вмерла, коли йшли сюды изъ Слободскои Украины. Тогдѣ-то отъ-ся дочка просила матери, не звати еѣ Кулиною, а Марусею. Ôдтакъ посадили Марусю коло Кабицѣ и стали его частувати. Коли-жь ôнъ домагавъ ся, щобъ ему руку перевязали хусткою, то Ма-

руся встала й выйшла, а Кулина, убрана въ Марусину одежу, внесла на тарѣлцѣ рушники й хустку. Явдоха взяла въ Кулины тарѣлку и передала Цвѣркунцѣ, а Кабиця вставъ, пôдôйшовъ до Кулины, думаючи, що се Маруся, и промовивъ до Тупицѣ й Явдохи: „Благословѣть, тату, и вы, мамо, молодымъ на рушникъ стати!" Пôсля благословеня Кабиця й Кулина изъ старостами пôшли до попа. Ôдтакъ Тупиця ставъ вмовляти въ Явдоху, щобъ ôддала Марусю за Ивана Прудкого, котрому ôнъ передасть все свое майно. Ажь ось „весѣля иде зъ вѣнчаня". Пяного Кабицю ведуть пôдъ руки и саджають на ослонѣ; тутъ ôнъ розвертае ся и засыпляе. Опôсля выносять его въ хижу, а Тупиця сватае Марусю за Ивана. Ледви-жь сказала Явдоха, що поблагословить дѣтей, коли Иванъ верне ся, вбѣгае Илько, братъ Ивана, и звѣщае, що вернулись козаки. Вже зачувъ ся спѣвъ Ивана, изъ-за чого зрадѣла Явдоха зъ Марусею. Дѣя кôнчить ся пѣснею Цвѣркунки, зъ котрою и другѣ пôдтягують. Якъ ще пѣсня спѣвае ся, входить Иванъ, а Маруся кидае ся ему на шию.

Отъ и змѣстъ Кухаренковои оперета. Очевидячки авторъ не придержувавъ ся правилъ драматурґів, та намагавъ гуморомъ своимъ оживити подѣю просту, котрои завязка не може вважатись штучною, перебôрчивою. А вже-жь зовсѣмъ не можь похвалити розвязки дѣѣ хитрощами сотника Тупицѣ, котрый опроче являе ся чоловѣкомъ щирымъ и сердечнымъ. Чей же не годилось доводити дѣѣ до кôнця обманою супроти жениха! Такою недоладною розвязкою драматична дѣя не може нѣкого вдоволити. Змѣркувавъ се добре Михайло Старицькій, котрый оперету Кухаренкову переиначивъ и ôдтакъ свою перерôбку выдавъ 1885. р. въ Кієвѣ п. з. „Чорноморци. Оперетта въ 3-хъ картынахъ. Музыка М. Лысенка.

По Кухаренку скомпонувавъ М. С.“ (8^{0}, сторôнъ 78). Старицькій впровадивъ въ оперету свою ще одну особу, се-бъ-то Наталку, „кревну“ Явдохи Драбинихи, щó була въ неи за наймичку. Хоча-жь ся нова особа являє ся иногдѣ конечною помôчницею Марусѣ, то изъ-за горячои єи вдачѣ „тихенька й плохенька“ дѣвчина Иванова трасує ся на другій плянъ драматичного образа и тратить тую самостôйнôсть въ дѣланю, яку добачаємо въ оперетѣ Кухаренка.

Старицькій повыкидувавъ подекуды діялоґи непотрѣбнѝ, та й попереставлювавъ декотрѝ сцены. А вже-жь найважнѣйшу змѣну въ оперетѣ Кухаренка заподѣявъ Старицькій тымъ, що зъобразивъ Кабицю кающимъ ся. Коли въ драматичнôмъ творѣ Кухаренка Тупиця пôдсунувъ до вѣнця пяному Кабици Кулину замѣсць Марусѣ, то въ оперетѣ Старицького Кабиця зворушившись сльозами Кулины звертає ся серцемъ опять до давнои полюбовницѣ й каже: „А що? знайшлась и менѣ дружина, — ажь на серци выяснилось! Таки-такъ весело стало, якъ давно не було“ (стор. 67). Такъ отже освободивъ Старицькій сотника Тупицю ôдъ закиду поганои обманы, але не зъумѣвъ направити похибки, яку бувъ вдѣявъ Кухаренко въ кôнци своєи опереты. Се бо въ переробцѣ Старицького являє ся старый Кабиця чоловѣкомъ вельми непостôйнымъ, котрый зъ-нечевя ôдвертає ся ôдъ любои Марусѣ, та просить сотника Тупицѣ, щобъ благословивъ єго на чесный шлюбъ зъ Кулиною.

Хоча въ оперетѣ Кухаренка добачаємо чи-мало похибокъ зъ поглядомъ на будову драматичну, то все таки поодинокѝ сцены мають литературну стôйнôсть, поза-якъ суть образомъ житя тыхъ Чорноморцѣвъ, котрѝ, втративши давну батькôвщину, въ новыхъ займанщинахъ будучи сусѣдами дикихъ Черкесôвъ вызначували ся подекуды грубшими обычаями. Тому-то й побôчь мовы ядренистои комизмъ въ сѣй оперетѣ являє ся досыть грубымъ.

Написавши першу часть своєи опереты (1836) Кухаренко довго ждавъ, поки єѣ надруковано. Кажуть, що ôнъ свои писаня посылавъ одному передовому Украинцеви въ Харковѣ за-для печатаня. Та отъ, ажь въ кôнци року 1861. надруковано въ Петербургскôй „Основѣ“ єго оперету (ноябрь и декабрь; стор. 1—41). Редакціи „Основы“ передавъ бувъ Кухаренко такожь другу часть свого драматичного твору, и старавъ ся ôдтакъ денскуды єго справити. Але траґична смерть перервала єго литературну дѣяльнôсть.

Кухаренко хотѣвъ списати етноґрафичнѝ образки зъ военного й городяньского побуту въ Чорноморіи и мабуть пôславъ редакціи „Основы“ чи-мало такихъ своихъ творôвъ. Одначе въ сѣмъ журналѣ надруковано лишь отъ-сѝ писаня: 1. „Вороный кôнь“ („Основа“. 1861; октябрь, стор. 21—25[3]). Се є шутлива казка, написана мабуть на засновку народного оповѣданя про „Москаля-шкапу“[1]). 2. „Пластуны“[2]) („Основа“. 1862; лютый, стор. 61—65[3]). 3. „Ôвцѣ и чабаны въ Чорноморіи“ („Основа“. 1862; май, стор. 29—36[4]). 4. „Чабанській словарь“ („Основа“. 1862; май, стор. 36—39[4]).

---

¹) Порôвн. „Народныя южнорусскія сказки“ И. Рудченка. Выпускъ II. Кіевъ, 1870; № 41.

²) Про „пластунôвъ“ писавъ Кухаренко ось-що: „Пластуны стрѣляли дикій звѣрь, якого тогдѣ въ Днѣпровыхъ плавняхъ було доволѣ. Пластунами, кажуть, звались за те, що непосидячѝ були, все вештались по плавняхъ, и якъ бôльшь имъ приходилось мѣсить грязь, нѣжь ходить по-сухому, сирѣчь пластать, то й прозвались пластунами“. („Збôрникъ творивъ Я. Г. Кухаренка“. Кіевъ 1880; стор. 88.)

У-друге надруковано писаня Кухаренка въ Кіевѣ 1880. р. п. з. „Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка (наказного отамана земли війська чорноморського). Посмертне выдання, скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ“. (12°, сторôнъ 126). Се выданє присвятивъ Пискунôвъ есаулови Степану Яковлевичу Кухаренку, сынови Якова Кухаренка. Тутъ помѣщено навпередъ отъ сй статьѣ: 1) „Плѣнъ и смерть Я. Г. Кухаренка“ стор. 5—16)[1]); — 2) „Дещиця про чорноморській побытъ“ (стор. 16—18); — 3) „Чорноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. Драма въ 3-хъ дѣяхъ (стор. 19—86); — 4) „Пластуны“ (стор. 87—96); — 5) „Вороный кôнь“. Оповѣдання (стор. 97—105); — 6) „Чабаны и ôвцѣ въ Чорноморіи“. Оповѣдання (стор. 106—120); — 7) „Чабанській словарь“ (стор. 121—126).

3. Микола Костомарôвъ[2]).

Микола Ивановичь Костомарôвъ родивъ ся 4 (16) мая 1817. р. въ селѣ Юрасôвцѣ, Воронѣжскои губерніѣ,

[1]) Порôвн. „Основу“, 1862; сентябрь, стор. 1—6[2]. Сю статью написавъ П. Бариленко. Въ додатку напечатано тутъ стихъ „Слободзького Украинця“, Дмитренка Бута (стор. 7—8[2]).

[2]) Важнѣйша литература: а) „Slovník naučný“. Redaktor Dr. Frant. Lad. Rieger. Díl čtvrtý. V Praze, 1865; str. 859—861. — б) „Сьвіт“. Ілюстрована літературно-політично-наукова часопись. Ві Львові, 1831; статья М(ихайла) Д(рагоманова) п. з. „Микола Іванович Костомарів“; стор. 15—17; 29—31. — в) „Кіевская Старина“. Томъ XII. 1885; статьѣ Ѳ. Николайчика, В. Антоновича и В. Науменка п. з. „Памяти Н. И. Костомарова“; стор. I—XLIV; — статья В. Беренштама п. з. „Воспоминанія о послѣднихъ годахъ жизни Н. И. Костомарова“; стор 219—237; — статья А(лександры) Кулишь п. з. „Нѣсколько встрѣчъ съ Н. И. Костомаровымъ“; стор. 255—262. — г) „Дѣло“. Львôвъ, 1885; статья Мих. К(омарова) п. з. „М. И. Костомаровъ“. (Посмертна згадка); число 45—46; — статья О. Я. Конисько

Острогожского повѣту, котрый въ XVII. и XVIII. вѣку бувъ частиною Слобôдскои, козацкои Украины. По словамъ М. Драгоманова одинъ Костомарôвъ втѣкъ зъ Московщины за царя Ивана Грозного до єго ворога, князя Андрѣя Курбского[1]), и оселивъ ся на Волыни. Потôмъ Костомаровы пристали до козацкого руху въ часы Острянина (1638), и зъ утѣкачами волыньскими, щó тѣкали ôдъ Польщѣ, перейшли въ Острогожчину, котру урядъ московскій назначивъ бувъ для слободъ украиньскихъ[2]).

Батько Миколы бувъ дворянинъ и мавъ гарный маєтокъ. Якъ и всѣ паны того часу ôнъ дививъ ся зъ презирствомъ на простый людъ, своихъ крѣпакôвъ, и выховувавъ свого сына, якъ панича. И вдавъ ся сей паничь дуже жвавымъ хлопцемъ: не любивъ сидѣти въ панскôмъ дворѣ, — єго манили до себе природа й веселй играшки сѣльскихъ хлопцѣвъ. На десятôмъ роцѣ житя єго ôддано учити ся въ Москву до приватнои школы Французa Ґе, щó бувъ лекторомъ въ Московскôмъ университетѣ. Малый „Коля“ зъ-початку бувъ дуже засумувавъ и задумавъ утекти зъ пансіону до дому; але скоро єго пôймали и вернули въ школу того Француза.

кого п. з. Зъ моихъ споминокъ: „Микола Костомаровъ“; число 49—52. — д) „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ, выдаване товариствомъ имени Шевченка пôдъ редакціею Ом. Партицкого. Рочникъ VI. У Львовѣ, 1885; статья О. Я. Кониського п. з. „Микола Костомаровъ“; число 8., стор. 94—95. — е) „Slovanský Sborník“. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1885; „Mikuláš Kostomarov“. (Napsal A. H. Kirkor; str. 321—324.)

[1]) Про Андрѣя Курбского гляди Исторію литературы рускои, I., стор. 130.

[2]) „Сьвіт“. 1881; стор. 15. — Костомаровы зайшли въ Московщину мабуть зъ Украины. („Кіевская Старина“; томъ XII. 1885 стор. II.)

Вчивъ ся ôнъ тутъ якось неохоче и бувъ дуже пустотливый. Въ лѣтѣ 1828. р., коли бувъ дома на вакаціи, скоилось велике лихо въ семьѣ: дворскй крѣпаки вбили єго батька, щó бувъ жорстокого серця и недобре зъ ними обертавъ ся.

Пôсля смерти батька Микола зоставсь на рукахъ матери, людины щирои, доброи и простои. Она не инакше говорила, якъ по-украиньски, и коли Микола ставъ пôзнѣйше славнымъ писателемъ, то зоставався ôнъ для неи все „Колею", котрого треба пестити, якъ любу дитину.

Мати ôдвезла свого „Колю" въ Воронѣжъ въ пансіонъ, котрый удержували ґимназіяльнй учителѣ; але тутъ ôнъ пробувъ не довго. Начальство не вытерпѣло єго пустощѣвъ и ôдослало до матери. Тогдѣ мати ôддала єго въ Воронѣжску ґимназію, де ôнъ сякъ-такъ добувъ курсу на шѣснацятôмъ роцѣ. Вже-жь бо и тутъ учивъ ся Микола нерадо и пôсля ґимназіѣ мусѣвъ доучувати математики, щобъ здати екзаменъ на студента университетского.

Сѣмнацятилѣтній Костомарôвъ ставъ на Харкôвскôмъ университетѣ навпередъ учитись латины. Коли-жь зъ-за границѣ приѣхавъ професоръ Лунинъ, то притягъ ôнъ Костомарова до історіѣ. Тогдѣшній Харкôвъ, де жили Квѣтка й Артемовскій-Гулакъ, бувъ осередкомъ украиньского руху, котрый тамъ звязувавъ ся зъ рухомъ всеславяньскимъ. Чи-малу вагу мáли на Костомарова такожъ лекціѣ Амвросія Метлиньского, а ще бôльшь може єго працѣ по етноґрафіи Украины[1]).

[1]) Амвросій Метлиньскій бувъ тогдѣ адъюнктомъ-професоромъ Харкôвского университету и читавъ теорію прозы й поезіѣ та й історію россійскои словесности.

Скôнчивши курсъ (1836) поступивъ Костомарôвъ въ драґуньскій полкъ, котрый стоявъ въ Острогожску. Але молодый юнкеръ займавъ ся бôльше козацкимъ архивомъ, щó бувъ въ тôмъ мѣстѣ, нѣжь драґуньскими муштрами, и про-те самъ полковникъ порадивъ єму, кинути воєнну службу, сказавши: „Вы швидше зробите собѣ каріеру въ службѣ вченôй!" Костомарôвъ увôльнившись ôдъ драґунôвъ „по неспособности" поѣхавъ въ Москву, де записавъ ся въ вôльнй слухачѣ университету и почавъ готовитись до екзамену на маґистра, звертаючи увагу на украиньску старовину и на устну словесность народну. Въ тôмъ университетѣ слухавъ ôнъ лекцій Каченовского й Погодина по исторіи, и лекцій Шевырева по словесности.

Вже тогдѣ зрозумѣвъ Костомарôвъ ясно, що історія безъ етноґрафіѣ єсть наукою мертвою. Коли ôнъ отже знову приѣхавъ у Харкôвъ, то ставъ запопадливо збирати народнй пѣснѣ, вчивъ ся украиньскои мовы и всего, щó належало до історіѣ й етноґрафіѣ Украины. Тогдѣ-то почавъ ôнъ писати по-украиньски, друкуючи свои стихотворы пôдъ псевдонимомъ Єреміѣ Галки.

Въ 1840. р. Костомарôвъ здавъ маґистерскій испытъ въ Харковѣ, ôдтакъ въ 1841. р. написавъ диссертацію „*О значеніи уніи въ западной Россіи*" (надрук. 1842. р.). Назначеный бувъ вже часъ (2. квѣтня 1842. р.), коли Костомарôвъ мавъ передъ публикою обороняти свою диссертацію; ажь ось Харкôвскій архіепископъ Иннокентій Борисовъ помѣтивъ въ сѣй диссертаціи щось недоладного и неôдповѣдного до свого погляду, та й зупинивъ диспуту. Диссертація пôшла на судъ до министра освѣты, ґрафа Уварова, котрый покликуючись на оцѣнку професора-историка Устрялова присудивъ єѣ спалити[1]). Ôдтакъ

[1]) Устряловъ закинувъ Костомарову новину думокъ, по-за-

въ 1843. р. Костомарôвъ подавъ другу диссертацію „*Объ историческомъ значеніи (русской) народной поэзіи*", котра и доси ще не стратила науковои ваги, хоча на неѣ напавсь критикъ В. Бѣлинскій въ „Отечественныхъ Запискахъ". Одначе Костомарови не дали ще катедры въ Харкôвскôмъ университетѣ и ôнъ мусѣвъ приняти мѣсце учителя ґимназіѣ въ Ровнѣ на Волыни. Ще въ 1841. р. ôнъ выбравъ ся зъ Харкова на вандрôвку въ Крымъ въ цѣляхъ науковыхъ; ôдтакъ зъ Ровна поѣхавъ въ Почаѣвъ и въ другіи историчніи мѣсцевости Волыни. На Волыни почавъ ôнъ працювати надъ выслѣдомъ историѣ Богдана Хмельницкого, и про-те (1844) збиравъ самъ и черезъ ученикôвъ народніи пѣснѣ. Тіи пѣснѣ надруковано опôсля (1859) въ Саратовѣ въ „Малорусскôмъ литературнôмъ сборнику" Д. Мордовцева (стор. 179—353).

Въ 1845. р. поставлено его ґимназіяльнымъ учителемъ въ Кіевѣ, а въ червню 1846. р. Кіевскій университетъ выбравъ его професоромъ историѣ. Тутъ ôнъ небавомъ (1846) надруковавъ кирилицею „Славянскую миѳологію", але начальство зновъ побачило тутъ щось непевного и не выпустило книжки.

Въ Кіевѣ пôзнавъ ся Костомарôвъ зъ Тарасомъ Шевченкомъ и зъ молодыми украинськими патріотами: Миколою Гулакомъ-Артемовскимъ, Олександромъ Навроцкимъ, Василемъ Бѣлозерскимъ, Опанасомъ Марковичемъ, Пантелеймономъ Кулѣшемъ и и. Ôдтакъ въ 1846. р. засновано тутъ пôдъ проводомъ Костомарова политичне товариство, се-бъ-то товариство св. Кирила и Методія. Ось и два важнѣйшіи пункты проґрамы сего товариства: (II.) „*Принимаемъ, что при (духовномъ и политическомъ) соединеніи (Славянъ) каждое славянское племя должно имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ*". — (III.) „*Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіянскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію*"[1]).

якъ ôнъ гудить духовенство, называе протестантство вѣрою чистою, и т. и.

Крôмъ загальнои проґрамы члены товариства Кирило-Методіѣвского списали своѣ реґуляминъ въ одинацяти „главныхъ правилахъ". Ось и автентичный текстъ сихъ правилъ:

1. Установляемъ общество съ цѣлью распространенія выше-изложеныхъ идей, преимущественно посредствомъ воспитанія юношества, литературы и умноженія числа членовъ общества. Общество именуетъ своими покровителями святыхъ просвѣтителей Кирилла и Меѳодія и принимаетъ своимъ знакомъ кольцо и икону, съ именемъ или изображеніемъ сихъ Святыхъ.

2. Каждый членъ общества произноситъ присягу, при поступленіи, употреблять дарованіе, труды, состояніе, общественныя свои связи для цѣлей общества, и ежели бы какой членъ претерпѣлъ гоненіе и даже мученіе за принятыя обществомъ идеи, то по данной присягѣ онъ не выдастъ никого изъ членовъ, своихъ братій.

3. Въ случаѣ членъ попадетъ въ руки враговъ и оставитъ въ нуждѣ семейство, общество помогаетъ ему.

4. Каждый принятый членъ общества можетъ принять новаго члена безъ необходимости сообщать ему объ именахъ прочихъ членовъ.

5. Въ члены принимаются Славяне всѣхъ племенъ и всѣхъ званій.

[1]) Повну проґраму членôвъ товариства Кирило-Методіѣвского надруковано въ Исторіи литературы рускои, II., стор. 477.

6. Совершенное равенство должно господствовать между членами.

7. Такъ какъ славянскія племена въ настоящее время исповѣдуютъ различныя вѣроисповѣданія и имѣютъ предубѣжденія другъ противъ друга, то общество будетъ стараться объ уничтоженіи всякой письменной и религіозной вражды между ними, и распространять идею о возможности примиренія разногласій въ христіянскихъ церквахъ.

8. Общество будетъ стараться заранѣе объ искорененіи рабства и всякаго униженія низшихъ классовъ, равнымъ образомъ и о повсемѣстномъ распространеніи грамотности.

9. Какъ все общество въ совокупности, такъ и каждыи членъ должны свои дѣйствія соображать со евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнія; правило же: цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ.

10. Нѣсколько членовъ общества, находясь въ одномъ извѣстномъ мѣстѣ, могутъ имѣть свои собранія и постановлять частныя правила для своихъ дѣйствій, но дабы онѣ не противорѣчили главнымъ идеямъ и правиламъ общества.

11. Никто изъ членовъ не долженъ объявлять о существованіи общества тѣмъ, которые не вступаютъ, или не подаютъ надежды вступить въ него.

Коли россійске правительство довѣдало ся про тоє змаганє товариства Кирило-Методіѣвского, то увязнено десять єго членôвъ[1]). Костомарова арештували въ передодень єго весѣля (29. марта 1847. р.)[2]). Єму-то приписувано головну ролю въ тôмъ политичнôмъ заговорѣ. Коли єго допытувано въ Петербурзѣ въ III. ôддѣленю, то шефъ жандармôвъ ґрафъ Орловъ подавъ єму руку й

[1]) Порôвн. „Исторію литер. рус.", II., стор. 481.

[2]) Суджена Костомарова звалась Алина Леонтіевна Крагельска.

сказавъ: *„Очень радъ познакомиться съ вами, господинъ профессоръ! Мы имѣемъ объ васъ отличные отзывы, но, къ сожалѣнію, у васъ нашли вещь очень преступную. Намъ сообщено содержаніе: вы толкуете о соединеніи славянскихъ народовъ противъ деспотизма! Вѣдь за это эшафотъ! Это не вы! — вы должны выдать намъ мерзавцевъ!"* Але Костомарôвъ не зъявивъ нѣчого про истнованє тайного политичного товариства; про-те ôдвезли єго назадъ въ тюрму, и тутъ написавъ ôнъ цѣлу диссертацію про Славянъ, цитуючи Шафарика и другихъ славяньскихъ ученыхъ. Сю диссертацію ôднесли до ґенерала Дубельта, и ôнъ небавомъ прикликавъ Костомарова до себе. *„Зачѣмъ вы написали это?"* запытавъ Дубельтъ. *„Это годиться для ученыхъ, а не для насъ! Это, мой добрый другъ, все поезія, а васъ надобно отправить въ крѣпость на всю жизнь!"*[1]) Такъ отже засудили Костомарова на одинъ рôкъ въ Петропавловску крѣпость, а потôмъ зôслали въ Саратовъ *„за составленіе тайнаго общества, въ которомъ обсуждаемо было-бы соединеніе Славянъ въ одно государство* [2]).

Костомарову заборонили писати й друковати свои творы. Въ Саратовѣ поставлено єго „переводчикомъ при губернскôмъ правленю", а опôсля такожь секретаромъ статистичного комитета. Въ тôмъ городѣ пробувавъ ôнъ ажь до р. 1856., коли царь Александеръ II. дарувавъ єму волю.

Коли Костомарôвъ вертавъ ся зъ Саратова, зôбрались въ Петербурзѣ у Василя Бѣлозерского Кулѣшь, Си-

[1]) Орестъ Миллеръ, „Даръ пятьдесятницы и наши первоучители". Посвящено памяти Н. И. Костомарова... („Кіев. Старина", 1885, XIII., стор. 44. замѣт.)

[2]) Про се, якъ Костомарова увязнено, оповѣдає ôнъ самъ въ статьѣ „Н. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность". („Кіев. Старина", 1883, V., стор. 228—230.)

моновъ (Номисъ), польскій поетъ Желиґовскій (Антôнъ Сова) и богато иншихъ. Але Костомарôвъ не приѣхавъ въ той день, коли дожидали его приятелѣ. Опôсля повидавъ ôнъ Кулѣша въ Варшавѣ и бесѣдувавъ зъ нимъ про історію Украины и про имовѣрну будущу ролю рôдного народу.

Историчными дослѣдами займавъ ся Костомарôвъ уже тогдѣ, коли пробувавъ въ Саратовѣ. Якъ отже вернувъ ся на волю, вже въ роцѣ слѣдуючôмъ (1857) надруковано въ Петербурзѣ знамениту его моноґрафію п. з. „*Богданъ Хмельницкій*“ („Отечественныя Записки“, No 1—8)[1]. Ôдтакъ розвинувъ ôнъ невсыпущу дѣяльнôсть, друкуючи въ рôзныхъ россійскихъ журналахъ свои историчнû працѣ, котрû зъ кождою книжкою прибôльшували ему славу.

Въ 1859. р. Петербургскій университетъ покликавъ его на катедру россійскои исторіѣ. Коротка, але блискуча була его професорска каріѣра въ тôй столици царства, и ледви якій професоръ придбавъ собѣ таку славу, якою звеличивъ ся тамъ знаменитый сей историкъ. Его лекцій (зъ листопада 1859. р. по май 1862. р.) слухали въ найбôльшôй сали университетскôй не тôлько студенты, але й старшû люде. Живе-жь и красомовне его слово робило таке сильне вражѣне на слухачѣвъ, що трохи-не кожда его лекція выкликувала радôснû оваціѣ, изъ-за чого Костомарôвъ ставъ найлюбѣйшимъ професоромъ. Въ тôмъ часѣ (19. марта 1860. р.) ôдбувъ ôнъ словутну диспуту зъ исторіографомъ и панславистомъ Погодиномъ про мнимый варяжскій зачатокъ Руси, а въ 1861. р. засновавъ ôнъ вразъ зъ Василемъ Бѣлозерскимъ и Пантелеймономъ Кулѣшемъ украинскій литературно-науковый журналъ „О с н о в у“.

[1]) Се було перше выдане знаменитои моноґрафіѣ „Богданъ Хмельницкій“. Выдане четверте (въ трьохъ томахъ) надруковано въ Петербурзѣ 1884. р.

Трохи-не въ кождôмъ томѣ сего журнала друковано его розвѣдки историчнû въ мовѣ россійскôй. Ось и переглядъ важнѣйшихъ его статей, напечатаныхъ въ „Основѣ“:

1. „*Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси*“. („Основа“, 1861; январь, стор. 121—158). — 2) „*Черты народной южнорусской исторіи*“. (1861; мартъ, стор. 114—165[2]; — 1862; іюнь, стор. 1—45[3]; октябрь, стор. 1—19[5]). — 3) „*Двѣ русскія народности*“. (1861; мартъ, стор. 33—80[3]). — 4) „*Гетманство Выговскаго*“. (1861; апрѣль, стор. 1—66[2]; — іюль; стор. 67—114). — 5) „*Правда Полякамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 100—112). — 6) „*Правда Москвичамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 1—15[2]). — 7) „*Юдеямъ*“[1]). (1862; сѣчень, стор. 38—58[2]). — 8) *Дополненіе къ „Правдѣ Москвичамъ о Руси*“. (1862; стор. 58—62[2]), и и.

Въ 1859—1862. р. засвитала на Украинѣ денниця нового просвѣтного житя. Тогдѣ-то заводились недѣльнû школы[2]), а тямущû патріоты выдавали шкôльнû книжки въ мовѣ украиньскôй для науки дѣтей. Ôдтакъ въ 1862. р. задумавъ Костомарôвъ надати просвѣтѣ люду украиньского прикмету науки практичнои. Въ Петербургскôй „Основѣ“ (1862, май) написавъ ôнъ статью п. з. „*Мысли Южнорусса: О преподаваніи на южно-русскомъ языкѣ*“. Тутъ запримѣтивъ ôнъ, що Украинцѣ богато гарного приняли ôдъ люду, але въ замѣну дали ему лишь мало до-

[1]) Въ сêй статьѣ выступивъ Костомарôвъ зъ докоромъ именно противъ жидôвскои часописи „Сіонъ“, котра выдумала выразъ „украинскій с е п а р а т и з м ъ“.

[2]) Про недѣльнû школы гляди „Историю литер. рускои“, II., стор. 92—98.

брого. „Соловѣй баснями не ситый“, каже народне присло̂вє, то-жь годѣ вже кормити людъ повѣстками й вѣршами. О̂нъ хотѣвъ отже, щобъ обмежитись у школѣ елементарнымъ выкладомъ такихъ наукъ, що̂ конче суть потрѣбнѝ для просвѣты людовои[1]).

Горячо привитали сю проґраму Украинцѣ всякого стану, ба, притакнуло ѣй также богато Москвичѣвъ. О̂дтакъ посыпались складки на печатане книжокъ українськихъ, и небавомъ зо̂брано на сю цѣль звышь 5000 рублѣвъ. Мѣжь-тымъ написавъ Олександеръ Кониській частину „Арихметики або Щотницѣ“, и о̂дославъ ѣѣ до Костомарова, просячи его, щобъ подавъ ѣѣ кому зъ тямущихъ людей до перегляду. Коли-жь Костомаро̂въ просивъ Кониського, щобъ ко̂нчивъ писати Щотницю, то о̂нъ звинявъ ся, що изъ-за всѣлякихъ працъ зможе ажь до лютого 1863. р. выстачити конець тои книжки. Тогдѣ-то була по̂дняла ся на Украинѣ колотнеча за правопись. Кониській не знавъ, чого держатись, и за кимъ ити; про-те подавъ о̂нъ Костомарову й про се свои думки. Ажь ось 10 (22) сѣчня 1863. р. взяли Кониського та повезли до Вологды. За ко̂лька днѣвъ послѣ приѣзду въ Вологду ґенералъ-ґубернаторъ Хоминьскій доручивъ Кониському листъ Костомарова, писаный ще въ Полтаву, и зъ-о̂дтамъ уже пересланый въ Вологду. Въ сѣмъ листѣ писавъ Костомаро̂въ мѣжь инишимъ ось-що: „По щиро̂й правдѣ сказати, що по̂днимати речи та сварки за правопись — есть то педантство и школярство, которе не то̂лько жадной корысти не принесе, але ще й народно̂й нашо̂й справѣ у велико̂й перешкодѣ стане. Нехай лучче и правописъ неладный буде, та литература цвисти-ме и народъ по̂дносить ся, нѣжь правопису ради важнѣйшому дѣлу стати. — Добре, що богато книжокъ Кулѣшо̂вскимъ

[1]) ibid.

правописомъ надруковано и стала громада до единого привчати ся. Не турбуймо-жь ѣи, бо за те великій и тяжкій грѣхъ на себе во̂зьмемо. Нѣчого розбирати, чи о̂нъ найлѣпшій, чи найпоганѣйшій; уважайте на те то̂лько, що его принято. А що̂ про Червону Русь пишете, такъ она не единымъ правописомъ одро̂знила ся одъ насъ, але й мовою. Нехай она до насъ прихилює ся, а не мы до неи. Самѝ розумнѝ Русины те-жь говорять“...[1])

Въ листѣ-жь зъ 25. лютого писавъ Костомаро̂въ Кониському отъ-се: „Яко мога швидче пришлѣть ко̂нець, бо я вже въ друкарню оддавъ „Щотницю“. А кому послати по надрукованю? Отъ, бачте, якъ бы вы були на Украинѣ, то й розпорядились бы продажею книжокъ, а теперь до кого менѣ обернутись? — Охъ, лихо, та й годѣ! Отъ и працюй, якъ знаешь, и турбуй ся, коли насъ Украинцѣвъ по Вологдамъ та по Вяткамъ розсылати-муть! Теперь не той часъ, щобъ у зсылку грати, — треба дома сидѣти та працювати. Народня освѣта — отъ наше дѣло, отъ, чого намъ треба добивати ся! а зъ правительствомъ треба у ладу яко мога жити, памятуючи пословицю: „помовчи язычку, кашки дамь!“ Найбо̂льшь треба объ то̂мъ старати ся, щобъ правительство на нашу справу вовкомъ не поглядало, щобъ не лякало ся анѣ бунто̂въ, анѣ якогось того сепаратизму, та не мѣшало въ нашо̂й мовѣ народови науку выкладати. А то що̂ зъ того за користь, якъ насъ порозсылае, а народну мову почне нѣвечити? Вы тамъ собѣ на чужинѣ знудитесь, а на Украинѣ народна справа якъ свѣчка зтае“...[2]) — Того-жь (1863) року выдавъ Костомаро̂въ въ Петербурзѣ „Арихметику або Щотницю“ Кониського за тѝ громадскѝ грошѣ, що̂ ихъ зо̂брано для народнои освѣты.

[1]) „Дѣло“. 1885; число 50., статья Ол. Кониського: „Зъ моихъ споминокъ. Микола Костомаровъ“. — [2]) ibid.

Кониськiй згадує[1]), що зъ Костомаровомъ спôзнавъ ся особисто въ осени 1865. р., коли ѣхавъ черезъ Петербургъ зъ Воронежа за границю. Бесѣда обохъ сихъ патрiотôвъ не сходила зъ народнои освѣты и выдаваня украиньскихъ книжокъ за-для народа. Але-жь тогдѣ довѣдавъ ся Кониськiй ôдъ Костомарова, що выдаванє книжокъ для просвѣты народнои заборонено. Костомарôвъ розповѣвъ Кониському свою бесѣду зъ Валуєвомъ, министромъ внутрѣшнихъ справъ, котрый стоявъ на тому, „що выдаванє книжокъ для народа не на часѣ", и въ-концы заборонивъ ихъ. На столѣ у Костомарова лежали списки тыхъ документôвъ, котрыми заборонено науку на Украинѣ въ рôднôй мовѣ. Въ однôмъ документѣ министеръ Валуєвъ писавъ до министра просвѣты, що выдаванє украиньскихъ книжокъ — дѣло небезпечне, шкôдливе, и т. и. Найцѣкавѣйшою була записка Юзефовича[2]), де ôнъ доводивъ, що самостôйности украиньскои литературы треба стерегтись, якъ огню, бо пôдъ нею лежить политичный сепаратизмъ и польска интрига! Самымъ тяжкимъ бувъ документъ — приказъ министра Валуєва про заборону книжокъ украиньскихъ. Костомарôвъ вельми гнѣвавъ ся тогдѣ изъ-за Кiєвскихъ доносôвъ и задля польского повстаня, одначе ôнъ сподѣвавъ ся, що украиньске слово заборонено не на довгiй часъ, що правительство пересвѣдчить ся, що „украиньскiй сепаратизмъ" така-жь сама клевета, якъ и „польска интрига" въ дѣлѣ выдаваня украиньскихъ книжокъ и пôднесеня украиньского письменства.

---

[1]) ibid, число 51.

[2]) Михайло Юзефовичь правивъ тогдѣ (за попечителя) Кiєвскимъ учебнымъ округомъ. Ôдъ него-то й ôдъ студента Петрова, сына официра жандармôвъ, россiйске правительство довѣдалось про „заговоръ" товарыства Кирило-Методiєвского.

Мѣжь-тымъ (1862) Петербургскiй университетъ замкнено зъ причины студентскихъ манифестацiй проти дуже недоладныхъ правилъ въ дисциплинѣ университетскôй. Тогдѣ Костомарôвъ ставъ читати „публичнû" лекцiѣ вкупѣ зъ другими професорами и въ печати выступавъ зъ думкою „вольного университету". Одначе тû лекцiѣ мусѣвъ ôнъ закôнчити середъ великого скандалу. За промову на однôмъ литературнôмъ вечерѣ урядъ выславъ въ Ветлугу професора П. Павлова. Студенты комитету, котрый управлявъ „вольнымъ университетомъ" постановили для манифестацiѣ закрыти лекцiѣ, про що заявили публицѣ на лекцiи Костомарова. Але Костомарôвъ сказавъ, що буде читати дальше, изъ-за чого студенты остентацiйно оказали своє невдоволенє. На дальшихъ лекцiяхъ проявлялись суперечки противникôвъ и прихильникôвъ Костомарова, и ôдтакъ начальство само звелѣло професорови не читати лекцiй. Коли-жь въ осени того року Петербургскiй университетъ знову ôдчинено, то министерство не покликало вже Костомарова, и зъ того часу ôнъ зôставсь на державнôй службѣ тôлько якъ членъ археографичнои комисiѣ[1]) Въ 1863. р. Львôвске „Слово" одержало зъ Кiєва допись[2]), мабуть-то Костомарôвъ, лишившись катедры, заявивъ охоту, приѣхати до Львова, коли-бъ була єму дозволена доцентура исторiѣ рускои на Львôвскôмъ университетѣ.

Пôсля р. 1860. ôдбувались чотыри разы переговоры Кiєвского университету зъ Костомаровомъ объ катедрѣ, и всякiй разъ начальство спиняло. Мѣжь-тымъ займавъ ся Костомарôвъ безъ впину працями историчными та етнографичными[3]), и найщовъ ще доволѣ часу, зладити

---

[1]) „Сьвiт". 1881; стор. 17.

[2]) „Слово". 1863; число 81.

[3]) Костомарôвъ выдавъ 16 томôвъ своихъ монографiй зъ ве-

деякѝ писаня белетристичнѝ[1]). Все-жь таки велика шкода, що ôнъ не мôгъ розвинути своеи професорскои дѣяльности. Єму подано чинъ дѣйстного тайного совѣтника и назначено плату ординарного професора (3000 рублѣвъ) за працѣ въ археографичнôй комисіи. Та не дармувавъ Костомарôвъ въ сѣй комисіи, бо ôдъ р. 1863. выдавъ десять томôвъ „Актôвъ южной и западной Россіи“.

А вже-жь пôддавъ ся ôнъ цензурнôй заборонѣ, выданôй въ 1863. р. святѣйшимъ синодомъ и министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ противъ его замѣру, печатати шкôльнѝ книжки въ мовѣ украиньскôй, и ôдтакъ не попробувавъ ôнъ друковати ихъ хочь въ Галичинѣ. Того року передавъ ôнъ зôбранѝ для того дѣла грошѣ (4000 рублѣвъ) Петербургскôй академіи наукъ на премію за зложене словаря мовы украиньскои[2]).

Костомарôвъ живъ въ Петербурзѣ на Василевскôмъ Островѣ. Скромный его кабинетъ бувъ любымъ учено-литературнымъ салономъ для всѣхъ тыхъ, щô займали ся исторією й етнографією. Сходины ôдбували ся тутъ що-четверга, а опôсля вô второкъ кождого тыжня, и оживляли ся вельми изъ-за милои и веселои вдачѣ господаря. Зъ Кулѣшемъ любивъ ôнъ деколи бесѣдувати мовою церковно-славяньскою. Коли-жь Кулѣшь въ першôмъ томѣ своеи „Исторіи возсоединенія Руси“ (1874) въ кôлькохъ мѣсцяхъ озвавъ ся докôрливо про критичный судъ Костомарова, то знаменитый историкъ вмѣвъ

ликою перевагою по исторіи Украины, надруковавъ два томы „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“ и написавъ бôльше якъ сотню статей дрôбныхъ.

[1]) Мѣжь писанями белетристичными вызначують ся: а) „*Кремуцій Кордъ*“, историч. драма (1862); б) „*Черниговка*“, историч. повѣсть (1881) и в) „*Кудеяръ*“, историч. повѣсть (1882).

[2]) Порôвн. „Историю литер. рус.“, II., стор. 95, замѣт.

цитатомъ изъ св. письма засоромити свого перебôрчивого ментора. Ледви бо появилась тота книжка Кулѣшева, то Костомарôвъ прочитавъ єѣ — о чôмъ Кулѣшь мабуть не знавъ. Якъ-же ôнъ стрѣтивъ ся зъ Кулѣшемъ въ императорскôй публичнôй библіотецѣ, то давнѝ приятелѣ „по чину книжнаго иночества“ поздоровкали ся сердечно и поцѣлували ся. Тогдѣ озвавъ ся Костомарôвъ до Кулѣша: „Лобзаніемъ ли, отче Пантелеймоніє, предаєши сына человѣческаго?“[1]) Сими словами натякнувъ Костомарôвъ на тее, що вже дôзнавъ ся про тѝ докоры Кулѣшевѝ въ выданôмъ томѣ „Исторіѣ возсоединенія Руси“.

Пôдъ вечеръ житя привитало его щасте побуту семейного. Въ 1873. р. стрѣвъ ся ôнъ несподѣвано въ Кієвѣ зъ панею Кисѣль, котра дѣвчиною була заручена за него. Се була Алина Леонтієвна, зъ котрою Костомарôвъ розлучивъ ся въ передодень свого весѣля, коли-то его схоплено и запроваджено въ Петропавлôвску крѣпость. Тогдѣ-жь, коли они зустрѣли ся въ Кієвѣ, була Алина вже вдовою. Зъ того часу повелась мѣжь ними дружна переписка, а якъ она довѣдалась, що Костомарôвъ въ 1875. р. занедужавъ тяжко, то поѣхала до него въ Петербургъ, и зъ того часу Алина Леонтієвна стала єму не тôлько дружиною любою, але й помôчницею въ его наукoвыхъ працяхъ[2]).

Останнѝ роки житя Костомарôвъ часто нездужавъ, и що-дальше западавъ на силахъ, хочь и не перестававъ працювати на поли науки. Въ осени 1881. р., коли ôнъ переходивъ улицею на Василевскôмъ Островѣ, наѣхавъ на

[1]) „Кієвская Старина“. 1885. XII., стор. 353.

[2]) Алина Леонтієвна Костомарова прислала 1886. р. товариству „Просвѣта“ на руки головы Омеляна Огоновского трохи-не всѣ историчнѝ творы свого покôйного мужа.

него тягарный вôзъ и оглобля ранила его въ голову. Закервавленый пôднѣсъ ся ôнъ зъ землѣ и ледви дôйшовъ до дому. Хоча-жь ôнъ небавомъ опôсля подужавъ, то въ 1882. р. ставъ сильно кашляти и плювати кровю. Часто жалувавъ ся ôнъ, що ослабъ его взôръ и слухъ, та що вже тратить свою память. Лѣтомъ 1883. р. живъ ôнъ на Украинѣ въ селѣ своеи жоны, въ Дубôвцяхъ, Прилуцкого повѣту, Полтавскои губерніѣ. Тамъ ôнъ ôддыхавъ свобôдно по тяжкихъ науковыхъ працяхъ и справдѣ подужавъ чи-мало. Але-жь въ Петербурзѣ стрѣло его нове лихо. 25. сѣчня 1884. р. вертавъ ся ôнъ зъ архива „иностранныхъ дѣлъ", задумавшись изъ-за новыхъ выслѣдôвъ про Миниха, ажь ось пôдъ аркою генерального штаба зшибъ его зъ нôгъ якійсь панскій еквипажь. Костомарôвъ лежавъ на земли безъ памяти и ôдтакъ „городовіи" пôдоймили его и доставили въ „управленіе участка", ôдки ôнъ самъ вернувъ ся домôвъ. Але-жь опôсля не мôгъ ôнъ подужати. Все-жь таки не кидавъ историчныхъ праць: приготовлявъ нове выдане славнои монографіѣ „*Богданъ Хмельницкій*", збиравъ матеріялы для нового выпуску „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*", и написавъ статьѣ про Миниха. На весну поѣхавъ ôнъ опять на Украину, але здорове его не поправилось. Коли въ осени повернувъ до Петербурга, то переглядавъ свою монографію „*Послѣдніе годы Рѣчи-посполитой*", писавъ біографіѣ цариць Анны Ивановны й Єлисаветы Петровны и приготовлявъ матеріялы для житєписи Ломоносова. Кажуть, що тогдѣ прилагодивъ до печатаня статью „*Семейный бытъ*", написану давнѣйше на основѣ украиньскихъ пѣсень простонародныхъ.

Новый рôкъ 1885. не принѣсъ пôльги недужому Костомарову. На празникъ свѣтлого Воскресенія було ему такъ недобре, що приятелѣ втратили надѣю на его подужане. Одначе въ пятницю свѣтлого тыжня сѣвъ писати въ останній разъ. Се була повѣсть зъ часôвъ Бироновщины. Опôсля не вставъ уже зъ постели: 7. цвѣтня рано недужій сильно закашлявъ, самъ пôднѣсъ ся й сѣвъ; жона пôддержувала его, — кашель змагавъ ся, — Костомарôвъ розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ.

Костомарôвъ вызначувавъ ся идеальною вдачою душѣ. Своѣй матери, Тетянѣ Петровнôй, заявлявъ ôнъ все найбôльшу любовь. Коли ôнъ освободившись зъ невольного побуту въ Саратовѣ выѣхавъ за границю, то изъ Штокгольму пôславъ матери (30. мая 1857. р.) сердечне письмо и вѣтку фіялокъ[1]). Тее письмо зъ вѣткою показувала Костомариха Шевченкови, коли ôнъ навѣстивъ еѣ въ Саратовѣ. Пращаючись передавъ Тарасъ матери своего приятеля стихотвôръ п. з. „Н. И. Костомарову".

Для своихъ приятелѣвъ бувъ Костомарôвъ найщиршимъ побратимомъ, а по-за-якъ ôнъ зъ природы бувъ вельми добрячимъ, то потурявъ ôнъ и тымъ завистливымъ людямъ, котрымъ его литературна слава не була по-нутру. Въ кождôй нагодѣ житя проявлявъ ôнъ глубоку религійнôсть, що основувалась на правдѣ евангельскôй. Тому-то програму товариства Кирило-Методіѣвского засновавъ ôнъ на идеи христіяньства, а въ 1862. р. въ статьѣ „Христіяньство и крѣпацтво" доказувавъ словами св. письма, що наука Христова голосить свободу й волю и дае людскому розумови розвернутись, якъ слѣдъ[2]). А вже-жь найбôльше любивъ ôнъ Украину, котру хотѣвъ видѣти щасливою въ федеративнôмъ сполученю зъ другими народами славяньскими. Щобы-жь Украина доборолась до лучшои долѣ, бажавъ ôнъ по-

---

[1]) Въ вандрôвцѣ своѣй по Европѣ Костомарôвъ навѣстивъ Швецію, Нѣмеччину, Францію, Италію и Австрію.

[2]) „Основа", 1862; червець, стор. 9—12.

дати просвѣту въ рôдной мовѣ темнымъ-незрячимъ братамъ и ôдтакъ зближити ихъ до свѣчнои верствы землякôвъ въ цѣли спôльнои працѣ патріотичнои. Хоча-жь изъ-за сучаснои недолѣ Украины захиталась иногдѣ у Костомарова вѣра въ его миссію и въ правду его идей, то все-таки сила духа поборювала всякѝ его сумнѣвы, и ôнъ повертавъ назадъ до ясного погляду на просвѣтнѝ и національнѝ змаганя своеи батькôвщины.

Духъ его бувъ сильный, але тѣло знемагало часто. Изъ-за тяжкихъ и невсыпущихъ праць науковыхъ постарѣвъ ся ôнъ заздалегôдь: коли его ровесники були ще крѣпкими мужами, ôнъ похиливъ ся до землѣ, мовьто перебувъ довгу хуртовину житя. Все-жь таки задержавъ трохи не до смерти память феноменальну. Ôнъ умѣвъ цитовати не тôлько поодинокѝ мѣсця зъ лѣтописей, але й цѣлѝ акты и документы. Зъ памяти выголошувавъ ôнъ довшѝ частины зъ поезій Шевченка и зъ стихотворôвъ деякихъ поетôвъ россійскихъ, — ба, ôнъ деклямувавъ неразъ частины зъ поетичныхъ творôвъ Байрона, Шиллера, Ґетого, Мицкевича. А вже-жь найбôльше подобались ему историчнѝ думы украиньскѝ, и въ памяти своѣй задержавъ ôнъ не тôлько всѣ важнѣйшѝ думы, але й всякѝ ихъ варіянты. Ôдтакъ любувавъ ся такожь въ новѣйшôй письменнôй литературѣ украиньскôй. Поезіѣ Шевченка були идеаломъ его думокъ; коли-жь не стало украиньского Кобзаря, то жалкувавъ ся ôнъ зъ-першу, що годѣ дôждатись писателя талановитого; опôсля-жь зрадѣвъ ôнъ, коли познакомивъ ся зъ творами Нечуя-Левицкого, Старицького, Мирного...[1])

[1]) Костомарôвъ написавъ рецензію драмы М. Старицького п. з. „Не судилось!“ („Кіев. Старина“. 1883. VII; стор. 297—300). Въ тôмъ часѣ зладивъ ôнъ такожь гарну статью п. з. „П. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Стар.“ 1883., V; стор. 228—230.)

Похоронъ Костомарова ôдбувъ ся дуже велично; россійскѝ часописи прирôвнували его зъ похорономъ Ивана Турґенева. Надъ гробомъ историка промовляли по-украиньски професоръ Цвѣтковскій, студентъ Галинъ и ветеранъ-патріотъ Данило Мордовець, приятель покôйника. Ôнъ сказавъ мѣжь иншимъ ось-що: „Прощай, друже велитный! Надъ твоею труною вся Украина сумуе... все сумуе, якъ руины Троѣ, — все сумуе; — твоя-жь слава сонцемъ засіяла. И не вмеръ ты, — твоя слава не вмре, не поляже,

Поки стоить Украина,
Поки шумлять вербы,
Поки рута зеленѣе,
Та цвѣте барвѣнокъ![1])

Костомарôвъ писавъ по-украиньски именно въ молодыхъ своихъ лѣтахъ, поки не захопили его злиднѣ житя. Историчнѝ-жь свои творы списувавъ по-россійски ачей зъ-за того, щобъ широкѝ круги людей, найпаче-жь Россіяне, дôзнались про исторію-правду, про окремѣшнѝ прикметы народности украиньскои супроти Москвичѣвъ. По-правдѣ отже звеличивъ Галинъ покôйного Костомарова въ имени молодежи ось-якими словами: „... Своими историчными, етноґрафичными и поетичными творами ôнъ розворушивъ у насъ, розвивъ національне зрозумѣне, ôнъ давъ живе тѣло живôй думцѣ всесвѣтного братерства, ôнъ высоко пôднявъ стягъ національного народолюбства и обмывъ его ôдъ багна, котрымъ його запечистили юдинѝ руки лжепророкôвъ и фарисеѣвъ. Ôнъ навчавъ любити й поважати кожду людску породу, — для кождои породы, яка-бъ мала и занедбана она не була, ôнъ добувавъ ся поваги и самостôйного розвою.

[1]) „Дѣло“. 1885; число 48. въ статьѣ: „Памяти М. И. Костомарова“. (Листъ зъ пôвночи.)

Поважаючи думку про всесвѣтне братерство ôнъ бажавъ сего братерства для всѣхъ національностей и муками своими освятивъ єѣ въ серци людей. И добра частина украиньскои молодежи ôдкликнулась на той зазывъ свого вчителя и повернула назадъ до дому, зрозумѣвши, що въ своѣй хатѣ — своя й правда и сила и воля!"[1])

Въ мовѣ украиньскôй надруковано отъ сû писаня „Єремiѣ Галки" (Миколы Костомарова):

1. „Сава Чалый", драматичнû сцены въ 5 дѣяхъ. Харьковъ, 1838.

2. „Украиньскіи Баллады" (всѣхъ 17). Харьковъ. 1839. (8⁰, сторôнъ 43).

3. „Вѣтка". Збôрникъ вѣршôвъ (всѣхъ 30). Харьковъ, 1840.

4. Въ украиньскôмъ альманаху И. Бецкого п. з. „Молодикъ" на рôкъ 1843. надруковано двѣ казки: а) Торба и б) Ловы.

5. Въ украиньскôмъ новорочнику Александра Корсуна п. з. „Снôпъ" (Харьковъ, 1841) помѣщено ось-якû поетичнû творы Єремiѣ Галки: а) „Переяславська нôчь". Траґедія; стор. 7—91[2]). — б) „Єврейськû спѣванки"; стор. 92—100[3]). — в) „Олень", зъ краледворськои рукописи; стор. 101—102.

6. Въ „малорусскôмъ литературнôмъ Сборнику" Д. Мордовцева (Саратовъ, 1859) напечатано а) стихотворы: „Братъ зъ сестрою" (стор. 131—135), „Ластôвка" (136—144), „Зôрка" (145—146) и „Погибель Єрусалима" (147—149); — б) „Народныя пѣсни, собранныя въ западной части Волынской губерніи въ 1844. году" — всѣхъ 202; стор. 179—353.

7. Въ „южно-русскôмъ литературно-ученôмъ вѣстнику Основа" находять ся отъ-сû поетичнû творы: Изъ Антологiѣ. а) „Еллада" (1861; январь, стор. 93—94; — б) „Давнина" (ibid., стор. 94); — в) „На добранôчь" (1861; февраль, стор. 44—48); — г) „Спѣвець Митуса" (1861, мартъ, стор. 30—31[2])[1]); — д) „Загадка". Изъ народньои казки. [Драматична картина] (1862; іюнь, стор. 44—64[2]). — Прозаичнû статьѣ: а) „Христіяньство и крѣпацтво" (1862; іюнь, стор. 9—12); — б) „Судъ Чехôвъ надъ собою" (1862; сентябрь, стор. 25—30)[2]).

8. Въ илюстрованôй литературно-политично-науковôй часописи „Сьвiт" (Львôвъ, 1882) напечатано стихъ: „Зорѣ" (стор. 220—221).

Въ останнихъ рокахъ житя хотѣвъ Костомарôвъ зложити популярну исторію Украины. Тогдѣ (1881) писавъ ôнъ повѣсть „*Черниговка*". Зъ-першу намагавъ ôнъ написати єѣ по-украиньски; опôсля-жь выдавъ єѣ по-россійски, але мовы й діяльоґи Украинцѣвъ списавъ ôнъ въ мовѣ рôднôй.

Въ 1875. р. выдано въ Одессѣ „Збірникъ творівъ Іеремii Галки" (8⁰, сторôнъ 114+85+30+127). Тутъ надруковано: I. три драматичнû творы: а) „Сава Чалый". Драматичнû сцены (стор. 3—114); — б) „Переяславська нôчь". Траґедія (стор. 1—85[2]); — в) „Загадка". Зъ народньои казки (стор. 1—30[3]). — II. Со-

[1]) ibid.

[2]) Траґедію „Переяславська нôчь" передруковано изъ „Снопа" у Львовѣ 1867. р. коштомъ рускихъ академикôвъ.

[3]) Ось и заголовокъ поодинокихъ „еврейськихъ спѣванокъ": а) „Журба еврейська" (стор. 92—93); — б) „Мѣсяць" (93); — в) „Погибель Саннахерибова" (94); — г) „Дика коза" (95); [всѣ тû чотыри стихи переложено изъ спѣванокъ Байрона]; — д) „До жидôвки" (96—100).

[1]) Стихи „Еллада" и „Давнина" написавъ Костомарôвъ въ 1842. р., а „Спѣвця Митусу" скомпонувавъ ôнъ 1850. р.

[2]) Въ драматичнôй картинѣ „Загадка" и въ статьѣ „Христіяньство и крѣпацтво" пôдписавъ себе Костомарôвъ своимъ именемъ. Статью „Судъ Чехôвъ надъ собою" надруковано безъименно.

рокъ сѣмь дрôбныхъ поезій, котрî вже передше напечатано въ „Вѣтцѣ“, „Снопѣ“, въ збôрнику Мордовцева й въ „Основѣ“ (стор. 1—127[4]). Нема тутъ тыхъ сѣмнацять стихотворôвъ, котрî надруковано въ збôрнику „Украинськіи Баллады“[1]).

Костомарôвъ зъявивъ именно чи-малый таланъ, писати вдатнî драмы историчнî. Вже-жь его „Переяславська нôчь“, названа траґедією, єсть гарною картиною драматичною, зъображаючою боротьбу Украины зъ Польщею про свободу й волю. Исторична подѣя ôдбуває ся въ 1649. р. пôдъ великдень въ городѣ Переяславѣ.

Въ начатку сего твору поставлено два епиґрафы; навпередъ написано отъ-се: „Тако освободивъ ся народъ руській зъ-подъ ига лядського египетського“. Ôдтакъ слѣдують ось-якî слова думы народнои:

Ой, у нашôй у славнôй Украинѣ
Бували колись престрашніи злигоднѣ, бездольнî годины;

Нѣхто Вкраинцѣвъ не рятувавъ,
Нѣхто за ихъ Богови молитвъ не посылавъ;
Тôлько Богъ святый нашихъ не забувавъ...
Отъ-же й пройшли, изôйшли зліи незгодины:
Немає нѣкого, щобъ насъ подолѣли!

[1]) Въ збôрнику „Украинськіи Баллады“ надруковано отъ-сî стихотворы: 1. Максимъ Перебійнôсъ (стор. 3—4). 2. Чорный кôтъ (5—7). 3. Квѣточка. [Зъ чешського.] (8—9). 4. Стежки (10—11). 5. Поцѣлунокъ (12—13). 6. Щира Правда (14—17). 7. Дѣдъ-пасѣшникъ (18—20). 8. Зôрочка (21—22). 9. Великодна нôчь (23—25). 10. Посланець (26—27). 11. Панъ Шульпѣка (28—30). 12. Спѣвець. [Амвросію Могилѣ] (31—32). 13. Полтавська могила (33). 14. Отруѣ (34—36). 15. Кôнь (37—39). 16. Ягоды. [Зъ чешського.] (40—42). 17. Рожа. [Зъ чешського.] (41). — „Украинськіи Баллады“ друковано етимолоґичною правописію Михайла Максимовича.

Драматична дѣя розвиває ся въ девяти сценахъ. Въ I. сценѣ являє ся Петро Корженко, Переяславець и одинъ „чужестранець“. „Чужестранець“ дивує ся, що Переяславцѣ тихо сидять, та нѣчого не знають, що за Днѣпромъ дѣє ся. Та-жь все Заднѣпрове запалало, мовь грôмъ його вдаривъ! Въ Покутьи, на Подôлю, по Волыни всѣ городы повызволялись: скрôзь побили старостôвъ, повыпыхали польскихъ жовнѣрѣвъ. Вже-жь бо Хмельницкій має велику силу и радъ бы помогти всѣмъ городамъ; але ôнъ посылає помôчь тôлько до тыхъ, котрî самî попôднимались. Ôдтакъ ставъ „чужестранець“ розказувати, якъ Лысенко зъ гайдамаками освободивъ Каневъ та неприятеля зъ замку й города цѣлкомъ выперъ.

Тогдѣ ôдповѣвъ Петро Корженко, що годѣ Переяславцямъ пôдниматись, бо ôдъ козакôвъ не дôждешь ся пôдмоги. Ôнъ сказавъ, що его земляки надѣялись на Лисенка, котрый будучи Переяславцемъ мôгъ бы найскорше свою родину зъ тяжкои нужды освободити, та отъ, уже рокôвъ зъ пять є тому, якъ ôнъ землякôвъ ôдцуравъ ся. Ôнъ-то вчинивъ проти Ляхôвъ тревогу, але було не зъ силою; ôнъ застрѣливъ лишь старосту, ôдтакъ скочивъ въ рѣку Альту и зчезъ десь безъ слѣду. Коли Петро таке говоривъ, озвавъ ся гомôнъ дзвона. „Ну, слава Богу!“ сказавъ ôнъ, „се, мабуть панъ-отець Анастасій вблагавъ жидôвъ, що дозволили служити й помолитись Богу на великдень“. Словами Петра кôнчить ся I. сцена, котру авторъ зложивъ пôсля правилъ драматурґіѣ. Изъ неи довѣдуємо ся про ситуацію тогдѣшнихъ подѣй, котрî наглядно розвинулись въ драматичнôмъ творѣ.

Прибѣгає Опанасъ, племѣнникъ Петра (II. сцена) и ревно плаче й голосить: се бо матѣрь его повели жовнѣрѣ до старосты изъ-за того, що поважилась пекти паску. Опанасъ просить дядочка, щобъ давъ єму пораду.

Але Петро замѣчає, що помочи треба ôдъ Бога ждати; про-те Опанасъ не перестає побиватись за-для недолѣ матери. Ажь ось входить священикъ Анастасій зъ плащаницею, а за нимъ товпить ся нарôдъ (III. сцена). Ôнъ вздержує юрму людей и просить-благає, щобъ розôйшлись, а то подумають Ляхи, що тутъ чвару затяли, — та годѣ! нарôдъ его не слухає. Тогдѣ крикнувъ священикъ: „Проклятъ той, хто зъ васъ посмѣє не слухати мого глаголу!“ Ôдтакъ нарôдъ почавъ розходитись, а священикъ оповѣвъ Петрови причину сеи чвары: Жидови Оврамови заплачено за службу на суботу и недѣлю: опôсля Анастасій дôставъ ôдъ него ключѣ; — вдарили въ дзвôнъ, избѣгъ ся людъ. Священикъ почавъ бувъ службу, взявъ плащаницю зъ олтаря и ставъ еѣ нести. Але-жь саме-тогдѣ закричавъ жидъ у дверѣ церкви: „За плащаницю треба особливе платити!“ — схвативъ ôдтакъ изъ рукъ священика плащаницю и давай еѣ рвати й трѣпати. Нарôдъ не стерпѣвъ, — збивъ жида зъ нôгъ; — ôнъ закричавъ, побѣгъ изъ церкви и прямо до старосты, жалѣтись на Переяславцѣвъ.

Ледви-жь вымовивъ Анастасій тû слова, якъ ось прибѣгъ польскій офицыръ Зацвиляховскій зъ жовнѣрами, до котрыхъ также жидъ Оврамъ причѣпивъ ся (IV. сцена). Офицыръ хотѣвъ Анастасія взяти въ тюрму, але „чужестранець“ кинувъ Оврамови грошѣ за плащаницю, почôмъ священикъ збиравъ ся зъ народомъ ити до церкви.

Въ V. сценѣ прибѣгає Семенъ Герцикъ зъ товпою хлопцѣвъ. Ôнъ падькає-горює, що теперь не має тутъ Лисенка; ось бо вчора ôднявъ у него староста заручену дѣвку, Лисенкову сестру, и держить еѣ въ себе. Коли ôдтакъ хлопцѣ стали турбоватись и погуковати: „лучче смерть, нѣжь наруга!“ то Анастасій опять бувъ противенъ народному бунтови и кликнувъ: „Хто пôде за Герцикомъ, той буде ворогъ христіяньству!“ Не стерпѣвъ Герцикъ такои мовы, ба, ôнъ пôдносивъ уже руку на священика. Дармá, що люде хотѣли его звязати, — сего козарлюги годѣ було вгамувати. А вже-жь тямущій Анастасій вмѣвъ влагодити зворушену товпу; ôнъ порадивъ ôдправити тихенько послôвъ до гетьмана Хмельницкого и просити его, щобъ змилувавъ ся и приславъ Переяславцямъ свою помôчь. Тогдѣ заявивъ „чужестранець“, що панъ гетьманъ посылає Переяславцямъ поклôнъ и пятьтысячь вôйска въ помôчь. Ôдтакъ сказавъ ôнъ, що самъ стане проводыромъ того готового вôйска, ба, ôнъ признавъ ся, що є Лисенкомъ.

Земляки не пôзнали свого давного добродѣя: въ боротьбѣ зъ Ляхами втративъ ôнъ праву руку й праве око, та й дôставъ богато шрамôвъ на лици. Ôдтакъ Переяславцѣ зворушились и поклялись, выгубити всѣхъ католикôвъ. Але честный Анастасій не мôгъ похвалити такого завзятя; про-те говоривъ: „Богъ въ святôмъ своѣмъ писаню каже, не дѣять лиха и ворогу лихому!... Коли вы хочете щастя и вызволеня милôй Украинѣ, такъ дѣйте вгодне Богу, а не бѣсу!“ — Тогдѣ Лисенко взявъ Анастасія за руку и обернувши его до церкви сказавъ: „Онъ, бачишь, церкôвка твоя, панъ-отче! иди туды молити ся за насъ!“ Взявши-жь у Герцика шаблю озвавъ ся грôзно:

Одна душа посмѣй його послухать,
Всю голову мечемъ симъ потрощу!...
Не дурно я прийшовъ васъ вызволяти,
Не дурно шлявъ ся переодягнутый,
Не дурно выпрохавъ въ гетьмана помôчь —
Усе-жь для васъ, усе за васъ!... Такъ знайте-жь,
Що я старшій надъ вами! Смерть и лихо
Усѣмъ Ляхамъ! И мало-мальске хто
Изъ васъ не такъ, — усѣхъ заразъ покину!

И крикнули Переяславцѣ: „Щó ты приказуешь, мы те й зробимъ!“ — Дармá, що Анастасій моливъ, щобъ не погубляли своихъ душь за пôмсту, — дармá, що кликавъ: „У церкву, братцѣ!...“ до церкви пôшовъ лишь самъ священикъ, а весь нарôдъ товпивъ ся въ другу сторону за Лисенкомъ.

Въ сѣмъ мѣсци поетъ помѣстивъ „хоръ усѣхъ“ та й „хоръ хлопцѣвъ и дѣвчатъ“. Тôлько-жь, нѣгде правды дѣти, сй хоры зложивъ авторъ ладомъ прозаичнымъ и непотрѣбно намагавъ влагодити идилличными пѣсенька-ми зворушене народу.

Опôсля слѣдуе прекрасна (VI. сцена), въ котрôй Марина зустрѣчае ся зъ рôднымъ своимъ братомъ Лисенкомъ. Марина побачивши брата-калѣку рада-бъ змыти сльозами шрамы его и ôдтакъ сховати его, щобъ не взрѣли вороги. Але Лисенко не думае про схованє; ôнъ каже, що прийшовъ „вызволить сестру зъ позора и цѣлый городъ зъ-пôдъ бусурманськои кормиги“. Вже-жь въ-ранцѣ будуть Переяславцѣ свобôднû! Якъ же сказавъ Лисенко, що хоче всѣхъ ворогôвъ въ городѣ выгубити, то Марина поблѣдла и стала труситись. И озвавъ ся Лисенко: „А-ну-тебе! Ходѣмо швидче!“ Одначе Марина не хотѣла йти зъ братомъ; она призналась, що Семена Герцика нѣколи не любила, та що любить старосту-Ляха. Ба, она заявила, що будучи вѣрною зарученою ляже зъ тымъ Ляхомъ въ однôй могилѣ. Почувши таку смѣливу мову Лисенко хотѣвъ шаблею порубати свою рôдну сестру; коли-жь дôзнавъ ся, що она не боить ся смерти, сказавъ до неи: „Ну! ты Лисенкова сестра!“ Все-жь таки думавъ Лисенко, що Марина выявить свому полюбовникови замѣръ брата и вызволить его ôдъ смерти. Але Марина впевняла Лисенка, що она не буде вызволяти Ляхôвъ ôдъ смерти, — що не зрадить святои пôмсты своихъ братôвъ; — вже-жь она руська! — она сама передасть братови свого коханка и вкупѣ зъ нимъ обнявшись крѣпко, загине пôдъ братниною шаблею! И сказавъ Лисенко сестрѣ, щобъ була тутки зô старостою, коли смеркне ся, и коли почнуть дзвонити въ костелѣ. — „Буду“, ôдповѣла Марина и простилась зъ братомъ.

Пôсля сеи сцены поетъ знову помѣстивъ хоръ, въ котрôмъ славить ся велика сила кохання. А вже жь легко замѣтити, що симъ хоромъ сильне враженє трагичнои подѣѣ чи-мало ослаблює ся.

Ось вже й смеркло ся, а Марина изъ старостою идуть вкупѣ (VII. сцена). Староста каже дѣвцѣ, що якъ бы не чорнѣи еи очи, ôнъ не поплѣвъ ся бъ дурно сюды. Але-жь Марина заявляе, що не вѣрить клятьбамъ старосты про любовь, и ôдтакъ признае ся, що она е Лисенкова сестра. Опôсля дорѣкае старостѣ, що весь Переяславъ страждае и бѣдуе, мѣжь-тымъ коли ôнъ е старшимъ въ городѣ. Саме тогдѣ загудѣли церковнû звоны. Староста вжахнувъ ся, бо почувъ гомôнъ: „Смерть Ляхамъ!“ За пôзно глядѣвъ ôнъ за своею шаблею, щобъ боронитись: Марина вкинула еѣ въ рѣку. — „Марино! щó се?“ спытавъ ся наляканый староста. — „Помста й свобода!“ кликнула дѣвчина. Потôмъ сказала, що сейчасъ налетять сюды козаки, Лисенко й Герцикъ, та що они обое обнявшись вкупѣ згинуть. И озвавъ ся староста въ одчаю: „Марино, серце! щó ты робишь?“ — „Те, щó робить я мушу!“ ôдповѣла дѣвка. „Якъ дѣвчина руська я помогла братамъ своимъ, и Ляха старшого привела на згубу руськимъ!...“

Ажь-ось прибѣгъ Лисенко и Герцикъ зъ козаками. (VIII. сцена). Герцикъ кинувъ ся зъ шаблею на старосту, але ôдступивъ побачивши, що Марина его обôймае. Въ розпуцѣ серця признавъ ся ôнъ, що рѣшивъ ся бувъ

почати чвару для своєи любои Марины. Тогдѣ козырь-дѣвка прозвала єго душею нѣкчемною, що ôнъ не за недолю братôвъ своихъ, а за дѣвчину пôднявъ шаблю. Ôдтакъ зъявила, що єго не любить, та що волить умерти зô старостою.

Ледви-жь приказавъ Лисенко хлопцямъ, щобъ Марину ôдъ старосты розлучили, прибѣгає Анастасій (IX. сцена), и грозить козакамъ гнѣвомъ Божимъ, тому-що они кровь ллють въ ту нôчь, коли Спаситель, замученый за грѣшникôвъ, воскресъ и сущимъ въ гробѣ дарувавъ животъ. Але годѣ було ôдвернути Лисенка ôдъ пôмсты: ôнъ звелѣвъ, щобъ козаки до пôвночи всѣхъ Ляхôвъ выгубили. Тогдѣ пôднявъ ся зъ землѣ Анастасій, щó стоявъ передъ Лисенкомъ на-въ-колѣнкахъ, и сказавъ, що лучше зъ гадюками, зъ вовками жити, нѣжь зъ такимъ чоловѣкомъ. Коли-жь ôддаливъ ся священикъ, поглянувъ Лисенко въ ту сторону, де ôдбувалась страшна пôмста, и пôдôйшовши до священика, запытавъ єго, чи простить єму Богъ, коли ôнъ ворогôвъ пошанує? — „Простить, усе простить!“ ôдповѣвъ Анастасій. Тогдѣ крикнувъ Лисенко до хлопцѣвъ, щобъ побѣгли и вгамували дальшу рѣзню. Ба, сей проводырь велѣвъ пустити старосту, коли-бъ тôлько Герцикъ простивъ єму за невѣсту. Ôдтакъ сказавъ Герцикъ Маринѣ, щобъ ишла зъ тымъ, кого любить. Коли-жь староста йти хотѣвъ и до Марины руки простягъ, то заявила она, що не хоче зъ нимъ жити, та що йде въ монастырь.

Тогдѣ домагавъ ся староста, щобъ Лисенко за всѣ бѣды, лиха й напасти зъ нимъ пощитавъ ся. Выхопивъ отже у козака зъ рукъ шаблюку и станувъ противъ Лисенка. По короткôй боротьбѣ Лисенко проколовъ старосту и крикнувъ: „У пекло, къ шайтанамъ своимъ братамъ!“ И захитавъ ся староста, потôмъ вхопивъ ще разъ

шаблю обѣма руками и кинувши ся на Лисенка проколовъ єго. Умираючи приказавъ Лисенко козакамъ, щобъ усѣхъ Ляхôвъ повыпускали рано на волю, почôмъ сказавъ: „Прощайте, братцѣ! Хай вамъ Богъ поможе! Молѣть ся всѣ за грѣшну мою душу!“

Авторъ назвавъ „Переяславську нôчь“ траґедією. А вже-жь можна сумнѣватись, чи сей твôръ є справдѣ траґедією, написаною по вымогамъ естетика-критика, поза-якъ въ девяти сценахъ не розвине ся, якъ слѣдъ, драматична дѣя и не приготовить ся наконечна катастрофа. Се є лишь драматична картинка, змальована рукою вправного художника, котрый для свого писаня добачавъ взôрцѣ въ стародавныхъ клясичныхъ траґедіяхъ. Тому-то єго Марина не єсть украиньскою дѣвчиною, але Грекинею, котрои мова вызначує ся великимъ патосомъ. Опроче характеры Анастасія и Герцика суть идеальнѣ, якѣ въ дѣйстности ачей не проявляють ся. Природнѣйшою є вдача Лисенка, хочь и въ нѣмъ видимо иногдѣ патетичного декляматора, дармá, що єго речи ôдзначають ся великимъ патріотизмомъ. — Свою траґедію зложивъ Костомарôвъ въ прегарнôй мовѣ, корыстуючись пятистоповыми неримоваными ямбами.

Прозою-жь написавъ ôнъ „драматичнѣ сцены“, зложенѣ въ пяти дѣяхъ п. з. „Сава Чалый“. Они мають меншу литературну стôйнôсть, нѣжь траґедія „Переяславська нôчь“. Ось и змѣстъ того драматичного твору, щó основує ся на думѣ простонароднôй:

Въ першôй дѣи старшина козацка выбирає Петра Чалого гетьманомъ. Коли-жь ôнъ змагає ся, то одинъ изъ старшины, Гнатъ Голый, говорить, щобъ выбрати гетьманомъ не Петра, а сына єго Саву. Одначе на єго рѣчь каже старый Петро, що, хочь сынъ єго хоро-

брый, такъ норовъ его „не такій"[1]). Ôдтакъ Сава й Го-
лый ôдходять, а старшина, выбравши гетьманомъ Петра,
йде зъ козаками въ Терехтемировъ. Сава образивъ ся,
що его не выбрали; вже-жь бо ôнъ козакъ не-абы-якій:
хочь и трицяти лѣтъ нема ему, а вже двѣ пѣснѣ спѣ-
вають про него. Ôнъ хоче теперь покинути товариство й
блукатись по свѣту. Але друзяка его, Гнатъ Голый, дае
иншу раду; се бо пôдбивае Саву, йти до коронного геть-
мана Конецьпольского, ôдъ котрого й показуе Савѣ листъ.
Сава довго думае, а опôсля рѣшае ся, служити Польщи;
все-жь таки гадае ôнъ, що зрадникомъ не буде, — що
опять достанеть ся послужити рôднôй Украинѣ. Мѣжь-
тымъ въ Терехтемировѣ козаки на радѣ выбирають геть-
маномъ Петра Чалого, и ôдтакъ ôнъ каже, що поведе
ихъ пôдъ Чигиринъ на Ляхôвъ. Пôсля сего выбору Сава
ще бôльшь розжеврѣвъ ся, а коли Голый его спытавъ ся,
щó ôнъ задумавъ, то ôдповѣвъ: „Або до Конецьпольско-
го, або топити ся!" — „На-що топити ся?" говорить до
него хитрый Голый; „Конецьпольскій ще провожатого
дае", и вказуе на польского официра Лисецького, ко-
трый приѣхавъ гонцемъ ôдъ Конецьпольского.

Въ другôй дѣи бачимо Катерину, дочку вдовы Па-
раски Вапулихи въ Терехтемировѣ, и еи подругу Настю.
Катерина зъявляе Насти, що еѣ сватае Гнатъ Голый, та
що она душею й серцемъ кохае Саву. Але-жь боячись
матери згоджуе ся она стати въ парѣ зъ Голымъ, якъ
верне ся ôнъ зъ походу. Ажь ось приходить до неи Сава
и каже ѣй, що пôде въ ляцьку землю. Катерина ôдповѣ-
дае, що готова зъ нимъ йти хочь и до Татаръ, хочь на
край свѣта. Входить мати: Катерина й Сава признають

[1]) Въ третѣй сценѣ на радѣ козакôвъ въ Терехтимировѣ каже Петро Чалый, що сынъ его Сава ще молодый, та що вчивъ ся у Ляхôвъ.

ся, що кохають одно другого. Мати выслухавши ихъ каже: „Про мене! такъ хочь заразъ до вѣнця". — Отъ уже вернулись козаки зъ походу, а зъ ними прийшовъ и Петро Чалый. Ôнъ довѣдуе ся, що Сава оженивъ ся зъ Катериною та й десь поѣхавъ. Опôсля являе ся Сава въ Немировѣ у Конецьпольского. Коронный гетьманъ надѣливъ его хуторомъ и ôдтакъ каже: „Живи, Саво, та служи намъ! — будешь украиньскимъ гетьманомъ!... Ты чоловѣкъ розумный и дотепный! Пôдъ тобою швидче вони увоймуться, шизматики сû. Тодѣ, сподѣваюсь, унія вже возьме свое". А Сава при сѣмъ словѣ тôлько скоса глянувъ на него, та промовивъ: „Унія?! — до зобаченя, пане!" — и пôшовъ собѣ геть.

Але-жь Гнатъ Голый зарѣкъ ся пôмстою Савѣ за те, що сей взявъ Катерину, и отъ въ Терехтимировѣ козаки знову збираючись у похôдъ прохожують ся на майданѣ и розмовляють про-мѣжь себе (третя дѣя). Голый звѣщае, що буде велика бѣда ôдъ одного зрадника, ôдъ Чаленка, котрый зазнавъ ся зъ Ляхами, та зъ Конецьпольскимъ на всѣхъ козакôвъ теперь лихо замышляе. И показуе Голый листъ Савы, котрый, мовлявъ, ось-таке пише: „Та вже менѣ не жити зъ козаками... Менѣ Конецьпольскій обѣцяе гетьманство. Тодѣ я тебе не забуду..." Ôдтакъ Голый обрѣхуе кругомъ Саву, а про Катерину говорить, що она вѣдьма. — Козаки хочуть убити Саву. Приходить Петро Чалый и просить ихъ, щобъ не вбивали его сына. „Поѣдемо до його", каже гетьманъ, „ôнъ покаеться, ôнъ посоромиться батька свого рôдного! Панове! ôнъ таки нашъ чоловѣкъ!... Бачите, у мене нема нѣ роду, нѣ племени, — ôнъ у мене одинъ однымъ, та й того хочете у мене ôдняти!.." По довгихъ просьбахъ козаки згоджують ся не вбивати Чаленка. Гетьманъ иде до пôсланцѣвъ, щó прибули зъ Запо-

рожя, а Голый почниає зновъ коверзувати и перетягає на свôй бôкъ козакôвъ, умовляючись, щобъ у вечерѣ ѣхати въ Немирôвъ и покарати Саву та Катерину.

Въ четвертôй дєи Конецьпольскій частує Саву виномъ и показує єму грамоту ôдъ короля, котрый нарѣкъ Саву гетьманомъ. Конецьпольскій домагає ся, щобъ Сава заприсягъ на вѣрнôсть службы королеви, и щобъ зъ усеи силы вводивъ на Украинѣ унію. — „Нѣ, пане!“ каже Сава, „я своѣй вѣрѣ не зрадникъ. ...Цуръ тому й гетьманству. Моя вѣра менѣ надъ усе дорогше!“ Тогдѣ загорѣвъ ся Конецьпольскій и вылаявъ Саву хлопомъ. Ажь ось входить Савинъ джура, Хомка, и оповѣщає, що биля Савиного двору блукають козаки й все вызирають зъ-за лѣсу. Надармо намовлявъ Конецьпольскій Саву, щобъ вволивъ єго волю, а дасть єму вôйско, — Сава пôшовъ до дому. Єго стрѣчає Катерина вся въ сльозахъ (пята дєя).

Приходять до Савы козаки, єго старѝ товаришѣ. Пôсля короткои розмовы кидають ся на Саву; — вбѣгає Гнатъ Голый и заколює єго. Ôдтакъ каже до Катерины: „Будемъ любити ся, — я тебе обороню!“ Катерина бє єго кулаками; тогдѣ Голый нѣбы падає й кричить: „Охъ, вѣдьма! — не здолѣєшь! пропадаю!“... Козаки заколюють Катерину; вмираючи згадує она свого сынка, котрый спочиває въ колысцѣ. Саме-тогдѣ Савинъ джура, Хомка, вхопивъ дитину и втѣкъ зъ нею, але декотрѝ козаки побѣгли, щобъ дôгнати джуру. Якъ ось входить Павло Булюкъ зъ козаками й зъ Лисецькимъ, та й джура вертає зъ дитиною. Лисецькій розказує, що Сава не бувъ зрадникомъ, — що дѣйстный зрадникъ є Гнатъ Голый. Голый ôдрѣкає ся, — каже, що Лисецького не знає й нѣколи не бачивъ. Хоча-жь Лисецькій уличає єго листами, то Гнатъ таки не хоче признати ся до вины.

Тогдѣ кидає ся Павло на него и заколює єго. Мѣжь-тымъ за сценою чути несамовитый крикъ: вбѣгає Петро Чалый, — козаки потупляють очи въ землю¹).

Изъ погляду на сѝ „драматичнѝ сцены“ можь дôзнатись, що въ нихъ мало акціѣ, мѣжь-тымъ коли подѣѣ зъ рôднои исторіѣ (зъ р. 1639) розказують ся именно въ першôй дєи не-въ-мѣру широко. Опроче характеры Петра й Савы Чалого зъображенѝ якось неясно: Петро ворогує на свого сына, не знати чого, а Сава радъ бы и Ляхамъ вгодити и своѣй рôднôй Украинѣ послужити.

А вже-жь „Загадка“²) єсть драматична нѣсенѣтниця або побрехенька, хоча въ засновку єи скрывае ся глубша гадка. Авторъ хотѣвъ зъобразити дурощѣ забагливого пана, котрый изъ-за нудьги бавить ся зô своими крѣпаками-слугами, Хомою й Яремою. Тѝ слуги забавляють безглуздого пана своими вытребеньками, шутками й загадками. Ажь ось и самъ панъ загадавъ имъ отъ-яку загадку: „Що є на свѣтѣ надъ усе сытчѣшь, швидчѣшь и милѣшь?“ Коли оба тѝ хлопцѣ не зъумѣли вгадати загадки, то панъ звелѣвъ всѣмъ у селѣ объявити, що, хто еѣ ôдгадає, зъ тои семьѣ сватати-ме за себе дѣвку. И отъ вгадала загадку дѣвка Маруся, дочка селянина Ивана Поклоненка. Она стала жоною придурковатого пана и своєю тямущою вдачою довела єго до лучшого розуму.

Коли-жь Костомарôвъ въ драматичныхъ писаняхъ проявивъ чи-малый самостôйный талантъ поетичный, то въ твореню личрычныхъ и епичныхъ поезій станувъ ôнъ низше свого учителя Амвросія Метлиньского, котрому

¹) Порôвн. рецензію творôвъ Іереміѣ Галки, котру О. Кошовый помѣстивъ у Львôвскôй „Правдѣ“ 1876. р., стор. 105—109; 142—152.

²) „Збірникъ творівъ Іереміі Галки“. Одесса, 1875; стор. 1—30.

присвятивъ два свои стихи п. з. „Дѣдôвщина“[1]) и „Спѣвець“[2]). Костомарôвъ любувавъ ся въ романтичнôмъ напрямѣ литературнôмъ и корыстуючись людовыми переказами написавъ мѣжь иншими два гарнӣ епичнӣ творы: „Братъ зъ сестрою“[3]) и „Ластôвка“[4]). По-найбôльше зладивъ ôнъ поезіѣ ліричнӣ, спѣваючи про любовь и зъображаючи маленькӣ картинки природы. Пытаня суспôльно-національнӣ зачепивъ ôнъ лишь денекуды, идучи слѣдомъ зъ поетами-идеалистами, котрӣ на недолю батькôвщины мало звертали уваги. До патріотичныхъ стихôвъ належать именно: „Пѣсня моя“[5]), „Спѣвець“ и „Дѣдъ-пасѣшникъ“[6]). Въ поетичнôмъ творѣ „Спѣвець“ натякнувъ авторъ про Метлиньского, котрому въ злидняхъ приходило иногдѣ на думку, що рôдна мова може якъ свѣчка сконае[7]). Костомарôвъ вѣривъ въ лучшу будучнôсть батькôвщины, и про-те озвавъ ся до рôднои неньки:

Охъ, нене моя, ты рôдная мати!
Чи намъ тебе, рôдна, уже не видати?
Уставай изъ землѣ, дѣтки приглядѣти,
Вони плачуть, бють ся: вони твои дѣти![8])

Такожь въ стихотворѣ „Спѣвець Митуса“[9]), писанôмъ въ гексаметрахъ, попрѣкнувъ поетъ давныхъ руськихъ князѣвъ за ихъ усобицѣ, вложивши въ уста Митусы отъ-сӣ вѣщӣ слова:

Рѣжтесь, кусайте ся, бийтесь, попѣломъ Русь посыпайте,
Пийте братерную кровь, умывайтесь сльозами народу; —
Отъ до васъ дóбрана пѣсня! — иншои вамъ не почути!
Щó васъ спиняти? щó вамъ спѣвати? Шкодá, опôзнились!
Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!
Кончились вѣки, сповнилась чаша; грôмъ розпаливъ ся:
Судъ неминущій, судъ невмолимый, — написана доля!
Кончились вѣки! зѣлля сухее огонь поѣдае —
Хай поѣдае! хай пропадае Русь изъ князями!
Боже прокляття чорными хмарами висить надъ нею;
Хмары згустѣють, вѣки проминуть, и зновъ, хочь нескоро,
Знову розгонить яснее сонце туманъ вѣковѣчній;
Въ той часъ-годину иншихъ пѣсень спѣвцѣ заспѣвають,
Иншимъ князямъ, та не вамъ, — иншому руському люду!

Хоча-жь поетъ любувавъ ся у формѣ давныхъ клясичныхъ творôвъ, то дорѣкавъ ôнъ давнôй „Елладѣ“, що посмертна еи память заслѣпила маною намъ очи, та що мы (се-бъ-то Славяне), на неѣ гледючи, не бачили самӣ себе[1]). Ôдтакъ у стиху „Давнина“ каже поетъ, що недобре на свѣтѣ було, якъ свѣтомъ безкарнӣ боги управляли. Та й годѣ пôзнати правду, бо „Прометея нового немае“[2]). А вже-жь у стихотворѣ „На добранôчь“ натякнувъ ôнъ на основнӣ идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского, кажучи отъ-се:

[1]) ibid., стор. 30—33⁴.
[2]) „Украинськіи Баллады“. Харькôвъ, 1839; стор. 31—32.
[3]) „Збірникъ творівъ“, стор. 80—85⁴. — [4]) ibid., стор 86—96⁴. — [5]) ibid., стор. 1—3⁴.
[6]) „Украинськіи Баллады“, стор. 18—20.
[7]) ibid., 1839; стор. 31. — Порôвн. А. Метлиньского „Думки и пѣсни та ще де-що“. Харькôвъ, 1839; стор. 3.
[8]) ibid., стор. 32.
[9]) „Основа“. 1861; мартъ, стор. 31². — Про „словутного пѣвця Митусу“ порôвн. „Полное собраніе русскихъ лѣтописей“. С.-Пб. 1843., II., стор. 180.

[1]) „Збірникъ творівъ“, стор. 103⁴.
[2]) ibid., стор. 101⁴.

Тôльки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любовь Господня й вѣра,
Тамъ и щастє й доля[1]).

Мѣжь переспѣвами зъ чужихъ литературъ вызначуе ся гарный и дуже вѣрный перекладъ балляды А. Мицкевича „Panicz i dziewczyna“ („Паничь и дѣвчина“)[2]). Опроче можь тутъ еще запримѣтити, що по думцѣ Н. Петрова вѣршь Костомарова „Хмарки“ є мабуть наслѣдованємъ стиха Лермонтового, написаного п. з. „Тучки небесныя“[3]).

Чотыри стихотворы Костомарова „Кôнь“[4]), „Спѣвець“[5]), „Стежки“[6]) и „Панъ Шульпѣка“[7]) переложивъ Ф. Л. Челяковскій на мову ческу и надруковавъ ихъ въ Часописи ческого Музея[8]).

Въ кôнци годить ся ще спôмнути, що зъ-помѣжь прозаичныхъ творôвъ Костомарова переложено ось-яки̂ зъ тексту россійского на мову руско-украиньску:

1. „*Русская Исторія въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“. („Руска Исторія въ житєписяхъ єи головнѣйшихъ дѣятелѣвъ“. Переложивъ Олександеръ Барвѣньскій. Томъ I—III. У Львовѣ. 1875.

[1]) ibid., стор. 109⁴.
[2]) ibid., стор. 110—117⁴.
[3]) „Очерки исторіи укр. литер.“, стор. 256.
[4]) „Украиньскіи Баллады“, стор. 37—39.
[5]) ibid., стор. 31—32.
[6]) ibid., стор. 10—11.
[7]) ibid., стор. 28—30.
[8]) Časopis českého Museum. XV. ročník. V Praze 1842. „Z anthologie maloruské“: „Kůň“ (str. 325—326), „Pěvec“ (327—328), „Dvě stezky“ (331—332), „Pan Šulpíka“ (335—337).

1876. 1878. Накладомъ редакціѣ „Правды“. [Передрукъ изъ „Правды“]. Барвѣньскій переклавъ житєписи тôлько тыхъ дѣячѣвъ, котри̂ належать до исторіѣ руско-украиньскои).

2. „*Павелъ Полуботокъ*“. („Павло Полуботокъ“. Исторична розвѣдка. Переклавъ Иванъ Мандичевскій. Напечатано въ „Дѣлѣ“ 1883. р., ч. 83—88).

3. „*Черниговка*“. Историческая повѣсть. („Чернигôвка“. Былиця зъ другои половины XVII. вѣку. Переклавъ Иванъ Белей. Надруковано въ „Дѣлѣ“ 1887. р., ч. 68—87).

4. „*Двѣ русскія народности*“. („Двѣ руски̂ народности“ въ „Рускôй Библіотецѣ“ пôдъ редакціею Олександра Барвѣньского“. Въ Тернополи. 1886; томъ II., стор. 1—50. Переложивъ Ѳ. В.)

5. „*Мысли о федеративномъ началѣ древней Руси*“. („Думки про федеративни̂ засновины на стародавнôй Руси“ въ „Рускôй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 51—92. Перекладъ К. Не—я).

6. „*Черты народной южно-русской исторіи*“. („Нарысы народнои украиньско-рускои исторіи“ въ „Рускôй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 93—215. Перекладъ Дрозда йУманця.)

7. „*Богданъ Хмельницкій*“. (Надруковано 1888. р. въ „Рускôй Библіотецѣ“ два томы, котри̂ на мову руско-украиньску переклали Ѳ. В. и М. Уманець)[1]).

[1]) Першій томъ монографіѣ „Богданъ Хмельницкій“ переложили на мову руско-украиньску Ѳ. В. и М. Уманець, а ôдтакъ перекладъ другого тому зладивъ М. Уманець. Въ „Рускôй Библіотецѣ“ помѣщено въ першôмъ томѣ перекладъ шести главъ, мѣжьтымъ коли въ другôмъ томѣ переведено зъ тексту россійского на нашу мову главы VII—XIV. А вже-жь въ сѣмъ перекладѣ монографіѣ „Богданъ Хмельницкій“ нема переднои статьѣ: „*Козачество до Богдана Хмельницкаго и его отношенія къ Рѣчи Посполитой*“.

Опроче въ макароничнôмъ рускôмъ языцѣ напечатано ще й перекладъ историчнои драмы „*Кремуцій Кордъ*“. („Галичанинъ“, литературный сборникъ, издаваемый Богданомъ А. Дѣдицкимъ. (Львовъ, 1863. Книга I., выпускъ 3. и 4., стор. 41—73).

4. Корнило Устіяновичь[1]).

Корнило, найстаршій сынъ ліричного поета Николы Устіяновича, родивъ ся 1839. р. въ Волковѣ повѣту Львôвского. Ôнъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ въ Дрогобычи, Стрыю и вô Львовѣ; ôдтакъ вписавъ ся въ Бернардиньску ґимназію Львôвску. Скôнчивши низшу ґимназію вступивъ ôнъ до высшои реальнои школы въ сѣмъ городѣ, одначе рôкъ опôсля ставъ ôнъ опять ученикомъ ґимназіяльнымъ. Въ пятôй клясѣ вчивъ ся въ Бучачи, ôдтакъ перенѣсъ ся опять до Львова, та вчивъ ся въ VI. клясѣ навпередъ въ Доминиканьскôй, а потôмъ въ Бернардиньскôй ґимназіи[2]). Бувши ученикомъ VII. клясы полюбивъ ôнъ рôдну мову и спонукувавъ своихъ товаришѣвъ, говорити мѣжь собою по-руски.

Про тогдѣшнй свои патріотичнй змаганя пише Корнило Устіяновичь въ автобіографіи, що теплй историчнй спѣвы (за часы князѣвъ галицкихъ) польского поета Моргенбессера вызвали въ єго души бôльше патріотичного чутя, нѣжь Зубрицкого „історія“, котру ôнъ лишь на силу читавъ, та що польскй повѣсти Чайковского (Садика-паши) якъ: „Hetman Ukrainy“ и другй наповнили

[1]) Гляди автобіографію въ творѣ „М. Ѳ. Раевскій и россійскій панславизмъ“. Спомники зъ пережитого и передуманого. Списавъ Корнило Н. Устіяновичь. У Львовѣ, 1884. 8⁰, сторôнь 86.

[2]) Ґимназіѣ тй звались Доминиканьскою и Бернардиньскою зъ-за того, що ихъ помѣщено въ монастырю Доминиканьскôмъ та Бернардиньскôмъ. Учителями тыхъ ґимназій були люде свѣтскй.

єго серце народною горделивостею и тугою за нашою славною хоть нещасною минувшостею. — Дальше згадує ôнъ про тее, якъ ôнъ и Адольфъ Пôдляшецкій писали рускй поезіѣ та хотѣли розôгрѣти своихъ товаришѣвъ шкôльныхъ до руского патріотизму. „Не повелось намъ“, пише про сю подѣю Корнило, „а свѣдкомъ професоръ Омелянъ Огоновскій, що я стрѣтивши у товаришѣвъ глумъ и рôвнодушнôсть написавъ „Елеґію надъ Днѣстромъ“, котру на пытанє, чи верне коли наша воля й слава, закôнчивъ стихомъ:

И пукли струны, а зворы и боры
Озвались глухо: нѣколи, нѣколи!
И Бескидъ обôзвавъ ся на долы
Тымъ безнадѣйнымъ: нѣколи!“[1])

Та не довго доводилось Корнилови будити товаришѣвъ до руского патріотизму! Пôдъ конець шкôльного року (1858) занедужавъ ôнъ и поѣхавъ до батька въ Стрыйскй горы. Въ осени-жь того року бувъ ôнъ уже въ Вѣдни, де вчивъ ся въ академіи штукъ. Тогдѣ слухавъ також въ университетѣ историчныхъ выкладôвъ професорôвъ Ашбаха и Єґера та й лекцій Айтельберґера про історію штуки.

Въ Вѣдни пôзнавъ ся Устіяновичь зъ Михайломъ Раєвскимъ, протоєреємъ при амбасадѣ россійскôй. Щô

[1]) „М. Ѳ. Раєвскій...“, стор. 10. — К. Устіяновичь пише въ автобіографіи, що Омелянъ Огоновскій „сконфисковавъ ту поезійку, написану замѣсть рускои задачи шкôльнои, та що перестерѣгъ єго, що писати такихъ рѣчей, коли не хоче попасти у вязницю, бо змѣстъ поезіѣ бувъ дуже революційный“. — Тутъ годить ся запримѣтити, що Омелянъ Огоновскій не бувъ такимъ инквизиторомъ, якимъ ôнъ зъображаѣ ся въ тôй оповѣстцѣ, по-за-якъ ôнъ тои поезійки молодого Корнила зовсѣмъ не конфисковавъ и не говоривъ нѣчого про тюрму. Ôнъ звернувъ лишь авторови згаданый стишокъ и бажавъ, щобъ ôнъ написавъ иншу вправу письменну.

недѣлѣ, а бувало й що четверга, сходили ся у Раєвского знакомѝ єму дѣячѣ славяньскѝ, а зъ ними й студенты та инша молодѣжь. Въ тôмъ часѣ перенявъ ся Корнило идеями славяно-фильскими й бажавъ вытвору одного языка для всѣхъ Славянъ; ба, ôнъ уважавъ языкъ россійскій своєю рôдною мовою, думаючи, що Москалѣ й Русины суть однымъ народомъ. А по-за-якъ Никола Устіяновичь прихиливъ ся тогдѣ до панславизму[1]), то не диво, що й сынъ єго любувавъ ся въ думкахъ Коллара й Хомякова. За-любки читавъ Корнило поезіѣ Пушкина й Лермонтова, та й студіювавъ историчнѝ творы Енґля: „Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken“ „Geschichte von Galizien und Lodomerien“. Одначе панславистичный єго видокругъ не бувъ ще ясный, коли ôнъ писавъ до батька свого, щобъ Русины на пôдставѣ ревиндикаційного акту зажадали въ соймѣ прилученя Галичины до Угорщины[2]). Корнило сподѣвавъ ся, що симъ способомъ зъединять ся галицкѝ Русины зъ угорскими та й одержать бôльше свободы ôдъ Мадярôвъ, нѣжь ôдъ Нѣмцѣвъ. Але Адольфъ Добряньскій переконавъ єго о великôй небезпецѣ, яка грозила Славянамъ ôдъ Мадярôвъ и привѣвъ єго до иншого погляду политичного. Ôдтакъ прилипъ Корнило до А. Добряньского и переймавъ ôдъ него думки руссофильскѝ. Все-жь таки пише ôнъ въ автобіоґрафіи, що хочь маячивъ тогдѣ про якусь осôбну славяньску церковь, бувъ ôнъ ще Русиномъ, тôлько безъ яснои идеѣ, безъ програмы и безъ надѣѣ на будущину[3]).

Два польскѝ артисты-малярѣ, Ґроттеръ и Грабовскій, розказували єму въ тôмъ часѣ про житє Шевченка и завели єго до Бронислава Залеского, щó бувъ приятелемъ украиньского Кобзаря. Той Залескій оповѣдавъ Устіяновичеви про недолю-неволю Шевченка, изъ-за чого молодый фантастъ догадувавъ ся, що Русинамъ не сподѣватись раю ôдъ Россіѣ; ба, ôнъ прийшовъ на сю думку, що Россія ôддячує намъ такъ-само за наше добрó, котре мы ѣй ôддали, якъ ôддячила намъ Польща. Такъ отже остудились горячѝ мрѣѣ молодого панслависта и про-те перестававъ ôнъ ходити до Раєвского, не бувавъ уже на зборахъ славяньскихъ товариствъ, не навѣщавъ и академіѣ, та попавъ ся въ тяжку задуму, видячи, що майномъ рôдного єго народу богатились Поляки, Москалѣ, Мадяры й Румуны.

Бажаючи вѣрно служити свому народови Устіяновичь вернувъ ся 1863. р. зъ Вѣдня до Львова. Тутъ зустрѣнувъ ся ôнъ зô своими товаришами шкôльными, зъ Остапомъ Левицкимъ, Федоромъ Заревичемъ и Ксенофонтомъ Климковичемъ, говоривъ зъ ними много, одначе не мôгъ ще порозумѣтись зъ ними про питанє украинофильске. Зô Львова поѣхавъ ôнъ въ горы Стрыйскѝ, а въ осени бувъ уже въ Коломыи, де черезъ два роки малювавъ церковь городску. Хочь ôнъ тогдѣ ще декламувавъ поезіѣ Хомякова, хочь ще признававъ ся до идеѣ „руссизму“, однако чувъ уже въ серцю, що й мы Русины не послѣднѝ въ славянщинѣ, и про-те позбувавъ ся ôнъ що-разъ бôльше думокъ панславистичныхъ.

Тогдѣ ставъ Устіяновичь друковати въ Коломыи свои поезіѣ въ такôмъ языцѣ, въ якôмъ Богданъ Дѣдицкій написавъ свою поему „Буй-Туръ Всеволодъ“. Въ тыхъ поезіяхъ высказавъ ôнъ свôй жаль изъ-за того, що Москва давить Украину, котра дала ѣй силу й нынѣшне значенє въ Европѣ. Тогдѣ-то хотѣвъ ôнъ языкомъ Дѣдицкого писати траґедію „Ярополкъ“, хочь батько радивъ єму, писати по-россійски[1]). А вже-жь печатаня тыхъ поез-

[1]) „М. Ѳ. Раєвскій“..., стор. 9. — [2]) ibid., стор. 13. — [3]) ibid., стор. 15.

[1]) ibid., стор. 22.

зій не доведено до кôнця, по-за-якъ авторови не вподобалась макаронична мова того писаня, коли познакомивъ ся зъ оповѣданями Марка Вовчка.

Пôдъ конець р. 1867. поѣхавъ Корнило до Холму зъ братомъ Теодосіемъ, котрый ставъ учитись въ тамошнôй ґимназіи. Въ тôмъ городѣ малювавъ Устіяновичь церкви и придививъ ся добре моральнôй руинѣ тамошнихъ перевертнѣвъ-Галичанъ. Уже тогдѣ дôзнавъ ся ôнъ, що Москалѣ гордують єго землякамн, про-те писавъ ôнъ зъ Холму свому батькови, щобъ Русины не надѣялись нѣ на чію помôчь, а старались розвивати свою силу.

Зъ Холму поѣхавъ Устіяновичь до Варшавы, а зъ ôдтамъ до Петербурга. Въ столици царства пôзнавъ ôнъ велику рôзницю мѣжъ етноґрафичными прикметами Москалѣвъ и Русинôвъ-Украинцѣвъ. Ôнъ затуживъ за рôдною землею, котрои не бачивъ пôвъ-року; покинувъ корыстнѣ роботы, покинувъ надѣю на славу, котру єму деякѣ тамущѣ люде ворожили за-для композиційного таланту въ штуцѣ малярскôй, и поѣхавъ, не вступаючи нѣгде по дорозѣ, до дому свого батька въ горы Карпатскѣ.

Лѣтомъ читавъ ôнъ тутка Шекспира, а коли приѣхавъ до Львова, то полюбивъ цѣлымъ серцемъ поезіѣ Шевченка, Кулѣшеву „Чорну Раду“ и повѣсти Нечуя. Коли-жъ пôзнавъ красу рôдной мовы въ творахъ тыхъ письменникôвъ, то ставъ соромитись, прочитавши надруковану частину своихъ поезій въ Коломыи, и про-те написавъ сейчасъ Михайлови Бѣлоусови, щобъ дальшій друкъ застановивъ и щобъ попаливъ все тое, що вже було напечатано.

Хоча-жъ Корнило позбувъ ся мрѣй россійского панславизму, то все-таки не ставъ ще рускимъ народов-

цемъ и належавъ неначе до обохъ сторонництвъ, се-бъ-то до „святоюрцѣвъ“ и до Украинофилôвъ. Коли-жъ въ трудню 1868. р. засновано товариство „Просвѣта“, и коли ôнъ пôзнавъ патріотичнѣ змаганя членôвъ сего товариства, то прозрѣвъ ôнъ уже справдѣ, луда спала єму зъ очей, и ôнъ ставъ щирымъ народовцемъ.

Въ 1872. р. поѣхавъ ôнъ зимою до Кієва и живъ въ Печерскôй Лаврѣ пять тыжнѣвъ, рысуючи изъ старыхъ памятникôвъ и малюючи для друкарнѣ Лавры образъ Воскресеня. Вечерами-жъ выѣзжавъ ôнъ въ мѣсто, заходивъ до патріотôвъ-Украинцѣвъ и бувъ свѣдкомъ ихъ тихихъ праць народныхъ. Устіяновичь згадує[1]), що они редаґували тогдѣ украиньскій словарь и що оживляли заморену душу музыкою матерньои мовы, зъ котрою передъ Божимъ свѣтомъ и людьми приневоленѣ були ховатись.

Пôзнавши матѣрь рускихъ городôвъ Устіяновичь вертавъ ся домôвъ, хоча черцѣ Миколаѣвского монастыря бажали поставити єго директоромъ своеи школы рысовальнои. Ôнъ выѣхавъ, дослѣдивши, що Кієвъ тôлько на око бôльше змосковщеный, чимъ Львôвъ спольщеный. Ôнъ дôзнавъ ся, що „хочь Украина спить, то спить тôлько неначе та добре зъорана и озиминою засѣяна нива пôдъ снѣгами марта, выжидаючи первого житєдайного поцѣлунку сонця близькои весны“.

Вернувшись до Львова аґитувавъ Корнило за згодою „межи сторонництвомъ руссофильскихъ централистôвъ а рускихъ федералистôвъ“, хочь сердивъ ся чимало зъ-за того, що „Русская Рада“ кинула анатему на народовцѣвъ[2]), и охоловъ ажь въ тôмъ часѣ, коли пô-

---

[1]) „М. Ѳ. Раевскій и россійскій панславизмъ“..., стор. 47.

[2]) „Русская Рада“ заборонила голосу Омелянови Огоновскому, коли ôнъ на загальнôмъ зборѣ сего политичного товари-

знавъ ся зъ великимъ пятріотомъ, Степаномъ Качалою,
котрый вчивъ єго, пôзнавати деякî похибки народов-
цѣвъ та й бути справедливымъ супроти святоюрцѣвъ и
фракціѣ руссофильскои. Пôзнѣйше говоривъ єму Володи-
славъ Федоровичь[1]), що Русинамъ хибує тôлько доброго
политика, котрого-бъ всѣ слухали, а котрый оперувавъ
бы партіями, разъ сею, а разъ тою, якъ коли треба
Небавомъ опôсля выбравъ ся Корнило зô Львова
до Володислава Федоровича. Живучи въ Ôкнѣ[2]), маєтно-
сти сего пана, пôзнавъ ся ôнъ зъ Володимиромъ Ганке-
вичемъ, и ôдтакъ сей молодый докторъ правъ спону-
кавъ єго, переробити трагедію „Ярополкъ“. Тогдѣ чи-
тавъ Устіяновичь твôръ Бокля п. з. „Исторія цивилиза-
ціѣ въ Англіи“ и пôзнавъ ся такожь зъ Остапомъ Тер-
лецкимъ, щô ставъ пôзнѣйше соціологомъ. Терлецкій
радивъ Устіяновичеви, щобы „плюнувъ“ на весь князѣв-
скій періодъ нашихъ дѣй, по-за-якъ князѣ своими усо-
бицями привели Русь до упадку. Одначе Корнило не хо-
тѣвъ нынѣшньои Руси ôдôрвати ôдъ кореня и посадити
єѣ на битôмъ шляху, боячись, щобъ не запропастилась
„пôдъ ногами народôвъ“.
Опôсля (1873) бувъ ôнъ на всесвѣтнôй выставѣ въ
Вѣдни. Тамъ пôзнавъ ся ôнъ мѣжь иншими зъ марки-
зомъ Бакегемомъ, котрый тогдѣ бувъ першимъ секре-
таромъ Штремайра, министра просвѣты[3]). Бакегемъ спра-
явъ Русинамъ и впевнявъ Корнила, що нѣ министерство,

ства (7. вересня 1871. р.) ставъ промовляти за домовымъ миромъ
мѣжь Русинами. „Русская Рада“ кинула тогдѣ анатему на всѣхъ
передовыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ.
[1]) Про Володислава Федоровича гляди „Исторію литер. руск.“
гляди II., стор. 84—87.
[2]) Ôкно — село повѣту Скалатского.
[3]) Маркизъ Оливіеръ Бакегемъ есть теперь австрійскимъ
министромъ торговлѣ.

нѣ Нѣмцѣ нѣчого доброго для Русинôвъ учинити не змо-
жуть, поки они не будуть тымъ, чимъ бути повиннî, —
Русинами. Повернувши въ Галичину Устіяновичь живъ
опять въ Ôкнѣ, ôдки поѣхавъ въ Сучаву, а зъ-ôдтамъ
въ Яссы.

Въ Яссахъ пôзнавъ ôнъ князя Кантакуцена, колиш-
нього претендента зъ россійскои руки на тронъ Молда-
вы пôсля упадку Кузы, и довѣдавъ ся ôдъ него про дея-
кî важнî политичнî дѣла въ Молдавѣ. А вже-жь най-
милѣйше жилось Корнилови на Буковинѣ. Тамъ сидѣвъ
ôнъ то въ Сучавѣ у батька, то въ Радôвцяхъ у брата,
то въ Серетѣ у шурина, малюючи портреты и пишучи
першу й другу частину своихъ поезій. Опроче ѣздивъ
ôнъ трьома опадами на Угорщину и познакомивъ ся
тамъ зъ декотрыми передовыми Русинами. Мѣжь-тымъ
малювавъ ôнъ церкви по деякихъ селахъ и мѣсточкахъ
въ Галичинѣ[1]). Всюды намагавъ ôнъ побудити рускихъ
священикôвъ до любови батькôвщины, всюды бувъ ôнъ
речникомъ высокихъ идей Тарасовыхъ, одначе горячî
слова молодого поета-артиста мало-кого загрѣвали до ен-
тузіязму за идею самостôйности нашои народности. То-
му-то трохи-не попавъ ôнъ въ апатію, видячи, що слова
правды не можуть зворушити сердець землякôвъ до са-
можертвы въ справахъ народныхъ. Ажь ось товаришѣ
покликали Устіяновича до Львова (1881), щобъ обôймивъ
редакцію гумористичнои часописи „Зеркало“. Сю ча-
сопись выдававъ ôнъ въ 1882. и 1883. р. и вмѣвъ поста-
вити єѣ помѣжь найлучшими гумористичными письмами
славяньскими, прикрашуючи єѣ гарными своими рысун-

[1]) Корнило Устіяновичь малювавъ церкви въ Славску, Во-
лосянцѣ, Козьовôй, Тухольцѣ, Шульганôвцѣ, Опôрци, Бѣльчи,
Островѣ (пôдъ Тернополемъ), въ Угрыни, Тишкôвцяхъ, Медынѣ,
Полôвцяхъ и въ Красносѣльцяхъ.

ками и корыстуючись помочію самыхъ лучшихъ писателѣвъ галицкихъ[1]).

Въ 1883. р. ôдбулось у Львовѣ 17. (29.) вересня народне вѣче Русинôвъ. На тôмъ-то зборѣ мотивувавъ Устіяновичь резолюцію о шкôльныхъ справахъ краю. Грôмкимъ голосомъ критикувавъ ôнъ непрактичну систему науки въ школахъ народныхъ и такожъ польонизаційну систему верховнои управы шкôльнои въ Галичинѣ. Именно выступивъ ôнъ противъ самоволѣ деякихъ инспекторôвъ и учителѣвъ и ôдтакъ порываючи присутныхъ до ентузіязму кликнувъ ôнъ смѣливо: „Вонъ зъ политичною и релиґійною пропаґандою изъ школы! — школа святыня науки!“ Въ кôнци звернувъ ся бесѣдникъ до Русинôвъ самыхъ и жалкуючись на ихъ байдужнôсть сказавъ: „Ратуймо и любѣмъ нашû школы, бо выбє остатня година и для тои одинокои ґимназіѣ рускои, — выбє остатня година для выкладôвъ рускихъ на университетѣ рускои землѣ, — выбє остатня година, и грôмъ посмертный заголосить по народности, котра втратила свôй языкъ — свою душу“.... И загремѣло громомъ въ цѣлôмъ вѣчу та понеслись слова: „Нѣ, не умремо, не дамо ся! Русь жие и жити буде!“... Ôдтакъ сказавъ Устіяновичь ще кôлька теплыхъ слôвъ, взываючи притомныхъ, щобъ засновували читальнѣ и вписувались въ члены товари-

[1]) Корнило Устіяновичь выдававъ „Зеркало“ въ 1882. р. и ôдтакъ въ 1883. р. до 1. червня. Опôсля звалась сеся гумористична часопись „Новымъ Зеркаломъ“. Редакціею „Нового Зеркала“ займавъ ся Устіяновичь до 15. (27.) вересня 1883. р.; опôсля ôдповѣдавъ за редакцію Василь Нагôрный до 1. (13.) мая 1884; ôдтакъ на мѣсце Нагôрного вступивъ д-ръ Кость Левицкій. Въ 1885. р. выдававъ „Нове Зеркало“ Евгеній Олесницкій, котрый ôдповѣдавъ за редакцію такожъ въ 1886. р., коли-то сю часопись опять названо „Зеркаломъ“. Цѣнна сеся гумористична ґазета перестала выходити въ жовтни р. 1886.

ства „Просвѣта“, та й ôдчитавъ резолюцію, котру зборъ принявъ одноголосно[1]).

Побôчь патріотичныхъ працъ въ хосенъ Руси-Украины займавъ ся Устіяновичь не тôлько писанємъ стихотворôвъ, але й мальованємъ деякихъ историчныхъ образôвъ. Щобы-жь бôльше вправитись въ малярствѣ, поѣхавъ ôнъ въ кôнци р. 1886. до Вѣдня, и вчивъ ся тамъ опять въ академіи штукъ, вдоволяючись иногдѣ кусникомъ сухого хлѣба, по-за-якъ не мôгъ одержати нѣ пôдмоги зъ фондôвъ краєвыхъ, нѣ помочи ôдъ якого-то мецената. По чотыромѣсячныхъ студіяхъ намалювавъ ôнъ величный образъ Мойсея, и симъ своимъ творомъ зъеднавъ собѣ славу не тôлько мѣжь земляками, але й въ чужинѣ[2]).

Хоча-жь Устіяновичь бачивъ чи-мало свѣта, хоча придививъ ся въ Петербурзѣ и Вѣдни знаменитымъ творамъ штуки малярскои, то все-таки не бувъ ôнъ ще тамъ, де художники довершають своихъ студій, — не бувъ въ Италіи. Та не такъ-то легко було поѣхати туды артистови, щó бувъ „безсребренникомъ“! Ажь ось дôзнавъ ся ôнъ, що зъ-помѣжь руского духовенства выбирає ся де хто на ювилейне торжество Папы Льва XIII. Корыстуючись деякими пôльгами въ зборовôй вандрôвцѣ выѣхавъ Устіяновичь 6. цвѣтня 1888. р. до Италіѣ, щобы познакомитись зъ кляси́чными творами художникôвъ всесвѣтньои славы. Бувъ ôдтакъ въ Римѣ и ôдвѣдавъ ще

[1]) „Бесѣда Корнила Устіяновича, выголошена на другôмъ народнôмъ вѣчу Русинôвъ дня 17. (29.) червня 1883. р. для умотивованя другои резолюціи о шкôльныхъ справахъ краю“. („Дѣло“, 1883., число 71.) Порôвн. статью п. з. „Народне вѣче Русинôвъ зъ дня 17. (29.) червня 1883“. (ibid., число 69.)

[2]) Добру оцѣнку „Мойсея“ написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“, 1888., число 1., стор. 17—18. Порôвн. „Дѣло“, 1887., число 140.

вишшй городы клясичнои землѣ. Згадки изъ своеи вандрôвки списавъ ôнъ именно въ статьѣ „Въ Римѣ и въ Неаполи". („Дѣло", 1888., число 108. 111. 115.)

Въ-кôнци годить ся ще спôмнути, що Корнило Устіяновичь вызначуе ся гарными прикметами душѣ, та що въ громадѣ рускихъ народовцѣвъ уважае ся сердечнымъ товаришемъ. А знають его не тôлько люде письменнй, але й неграмотнй хлѣборобы, добачаючй въ нѣмъ мутямущого свого брата. Особливо-жь на вечерницяхъ музыкально-деклямацїйныхъ придбавъ ôнъ собѣ вже не-разъ грôмкихъ оплескôвъ, по-за-якъ есть однымъ зъ найлучшихъ декляматорôвъ.

Корнило Устіяновичь почавъ литературну свою дѣяльнôсть въ 1867. р., написавши стишокъ панеґиричный въ честь Михайла Куземского п. з. „Кормчій"[1]). Въ сѣмъ стишку звеличивъ ôнъ патріота Куземского ось-якимъ словомъ:

— При кермѣ нашой волѣ
Кормчій Михаилъ стоитъ,
Избавитъ насъ отъ недолѣ, —
Грозной бури ворожбитъ![2])

Небавомъ опôсля зладивъ ôнъ стихъ п. з. „Измѣнникамъ отчины"[3]). Тымъ „измѣнникамъ" дорѣкавъ ôнъ, що они „згордили русскимъ хлѣбомъ и за безцвѣтныи мечты пôйшли служитя злымъ сусѣдамъ на скорбь своеи отчины". Тогдѣ-то Корнило не позбувъ ся ще думокъ руссофильскихъ и называвъ „измѣнниками"

---

[1]) Михайло Куземскій бувъ тогдѣ пралатомъ-крилошаниномъ митрополичои консисторіѣ у Львовѣ и предсѣдателемъ управляючого Совѣта Дому Народного.

[2]) „Галичанинъ". Науково-белетристична прилога до „Слова". 1867. I. рочникъ; число 4.

[3]) ibid., число 7.

мабуть Украинофилôвъ! А вже-жь кôлька лѣтъ опôсля ставъ ôнъ самъ Украинофиломъ, коли персконавъ ся, що Русины-народовцѣ въ патріотизмѣ приносять батьковщинѣ самопожертву. Въ 1872. р. помѣстивъ ôнъ у Львôвскôй „Правдѣ" свôй вѣршъ п. з. „Наша церковь" (V., стор. 12—13), щó его зложивъ ачей зъ поглядомъ на стихотвôръ Шевченка „Могила Богданова", де Кобзарь згадуе про „церкву-домовину"[1]). Въ тôмъ (пятôмъ) рочнику „Правды" надруковано ще три стихи Устіяновича: „Галичь" (стор. 59—62), „Надъ Дунайомъ" (147—148) и „Думку" (148). Особливо вдатнымъ уважае ся стихъ „Галичь", въ котрôмъ авторъ звернувъ ся до землякôвъ ось-якою апострофою:

Прокиньте ся!
Въ останнїй разъ
Зоря займаеться для насъ
И будить всѣхъ, и до житя
И працѣ и борбы насъ кличе
Въ останнїй разъ!
Дивѣть: усѣ народы братнй
Купають въ потѣ зною лйця
И плодомъ працѣ благодатнымъ
Вже крешуть жизнь собѣ нову,
И быстрою, безпечною ходою
Спѣшать на волю золоту; —
А тôльки вы однй, однй
На сквернôй постели рабства
Качаетесь лѣнивй въ снѣ, —
И кленете пророкови,
Що васъ збудивъ до жертвъ и до житя...

Въ 1873. р. явивъ ся въ „Правдѣ" гарный епичный стихотвôръ „Вадимъ" (стор. 606—612), а въ 1874. р. помѣщено

---

[1]) „Кобзарь". У Празі, 1876; II., стор. 262—263.

въ сѣй часописи стихи „Веснянка“ (369—370) и „Назоряхъ“ (489—491). Ôдтакъ въ 1875. р. надруковано епичнѣ поезіѣ п. з. „Письма К. Н. Устияновича“. Часть I. Поеми историчні. Накладом Владислава Федоровича. У Львові. (16⁰, сторôнъ 376). Въ сѣмъ выданю помѣстивъ авторъ напередъ письмо свое до Владислава Федоровича, присвячуючи ему свои епичнѣ творы; потôмъ слѣдуе „Вступъ“ (стор. 3—18), писаный вѣршами, а ôдтакъ напечатано тутка двѣ поемы „Вадимъ“ (19—33)[1]) и „Искоростень“ (35—368) Поемы сѣ кôнчать ся „Прощою“, въ котрôй авторъ заявивъ исповѣдь своеи вѣры.

Въ тôмъ „письмѣ“ до Федоровича высказавъ Устіяновичь провôдну думку обохъ сихъ поетичныхъ творôвъ ось-якими словами: „Въ сихъ думахъ старавъ ся я познакомити краянъ нашихъ зъ мрачною стариною, выяснити вѣру предкôвъ нашихъ и въ историчнôй правдѣ показати минувшѣ, загибшѣ часы (стор. 1).

Поетичный творъ „Вадимъ“ е справдѣ думою историчною, въ котрôй вдатно зъображае ся змагане славного проводыря народу противъ Рюрика, першого князя Руси, и ôдтакъ нещасна его боротьба про свободу ѝ волю. Меншу стôйнôсть литературну мае исторична поема „Искоростень“, котра обôймае XXIV пѣсень.

Поема „Искоростень“ переносить нашу думку въ мрачну старину и розвивае передъ нашою душею неначе панораму гарныхъ образôвъ зъ давнои бувальщины, коли-то въ народнôй фантазіи вся природа була оживлена богами, коли рѣки говорили, а дерева въ недоли людскôй тужили та въ смутку ажь до землѣ хилились.

[1]) Поему „Вадимъ“ помѣщено вже передше въ „Правдѣ“ (1873), тутки-жь змѣнено текстъ въ кôлькохъ мѣсцяхъ, а деинекуды переставлено лишь поодинокѣ слова.

Особливо гарнѣ суть тѣ мѣсця въ сѣй поемѣ, де авторъ пише объективно. Сюды належать ось-тѣ пѣснѣ: 1) „Крôвава нôчь“ (стор. 112—118); — 2) „Смерть Игоря“ (127—135); — 3) „Торжество“ (136—148); — 4) „Ягода“ (166—182). Авторъ заявивъ велику вправу въ описѣ грозы природнои и въ мальованю такихъ картинъ, въ котрыхъ змагае ся пристрасть людска, хоча ѝ идиличнѣ сцены зъумѣвъ ôнъ досыть добре зъобразити. Але де лишь авторъ высказуе философичнѣ рефлексіѣ, або субъективнѣ думки, тамъ можна сейчасъ замѣтити слабшу сторону его стихотвору. Тому-то въ пѣсни XIII. апострофа „до вселеннои“ (стор. 184—186) е непотрѣбнымъ епизодомъ въ поемѣ, и не-одному христіянинови могла-бъ она вже зъ-за того невподобатись, що авторъ поставляе Христа-Бога въ небѣ побôчь Зороастра и Будги. Тымъ-менше можь похвалити гадки высказанѣ въ „Прощи“ (стор. 369—376), де Бога нашого зове поетъ „вседержителемъ голымъ безъ силы и безъ волѣ“, и де ôнъ высказуе идеалъ свого Бога. Ôдтакъ про космоґоничнѣ ѝ митичнѣ казки въ сѣй поемѣ годить ся примѣтити, що въ нихъ добачаемо чи-малу красу поетичну. Тôлько-жь не можь сего похвалити, що авторъ безъ перестанку повертавъ въ ту мрачну старину. Се бо не вдоволивъ ся ôнъ тымъ, що въ пѣсни II. (стор. 51—65) выложивъ майже въ системѣ руску митолоґію, — ôнъ подавъ ще поглядъ на поганьску вѣру нашихъ предкôвъ у „Вступѣ“, а ôдтакъ въ пятьохъ ôддѣльныхъ мѣсцяхъ (порôвн. пѣснѣ: „Искоростень“, стор. 77—90; „Розбоѣ“, стор. 101—111; „Вѣщоване“, стор. 183—199; „Бойславъ“, стор. 214—233; „Коляда“, стор. 258—272). Въ сѣй останнôй пѣсни повторяе авторъ опять тее, що бувъ высказавъ въ попереднихъ пѣсняхъ, именно-жь у „Вступѣ“.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, въ творѣ епичнôмъ годѣ списувати просторû казки митичнû. Митолоґію пишуть прозою, а не вѣршами, а ôдтакъ якось недоладно дочитувати замѣтки, щó поясняють текстъ твору поетичного. Опроче Устіяновичь корыстувавъ ся митолоґичными писанями такихъ авторôвъ, котрыхъ не можь назвати критичными.

Изъ казокъ митичныхъ утворивъ поетъ такожь довшû епизоды, котрû вважають ся справдѣ идилями. (Порôвн. пѣсню XVIII. п. з. „Коляда"). Правда, що тû епизоды ôдкрывають свѣтъ тайный и чудовый, але всякій тямущій критикъ схоче признати, що такими епизодами єднôсть дѣѣ чи-мало розрываѥ ся. Замѣтивъ ачей и самъ авторъ, що въ поемѣ єго нема тои єдности, и про-те не вызначивъ ôнъ свого поетичного твору именемъ богатыря Бойслава, або княгинѣ Ольги, але давъ єму заголовокъ „Искоростень", мабуть-то-бъ головна дѣя ôдбувалась въ тôмъ городѣ землѣ деревляньскои[1]).

Въ 1876. р. надруковавъ Устіяновичь другу часть своихъ поезій накладомъ д-ра Корнила Сушкевича. Въ сѣй части помѣстивъ ôнъ думу п. з. „Святославъ Хоробрый" и траґедію въ пяти дѣйствахъ п. з. „Олегъ Святославичь Овруцькій" (16°, сторôнъ 26 + 163). Въ роцѣ-жь 1877. выдавъ ôнъ третю часть стихотворôвъ, се-бъ-то траґедію въ шести дѣйствахъ п. з. „Ярополкъ I. Святославичь, великій князь Кіѥвській" (16°, сторôнъ 182). Такъ отже въ Корнилѣ Устіяновичу пôзнали земляки драматурґа, котрый идучи слѣдомъ за „королѣвскими драмами" Шекспира намагавъ звеличити историчну бувальщину періоду князѣвского въ давнôй Руси. Єго намѣромъ було написати кôлька серій драмъ историчныхъ; по-переду же хотѣвъ зладити тетралоґію п. з. „Олегъ", „Ярополкъ", „Володимиръ I." и „Святополкъ Окаянный". Поки-що выдавъ ôнъ лишь „Олега" и „Ярополка" и мабуть уже не довершить свого первѣстного пляну, по-за-якъ въ найновѣйшихъ часахъ драматурґія въ загалѣ ôдвертаѥ ся ôдъ „мрачнои старины" и зъявляѥ напрямъ бôльше реальный.

[1]) Рецензію поемы „Искоростень" написавъ Омелянъ Огоновскій. Порôвн. „Правду", рочникъ XI. 1876; стор. 185—190.

Въ тыхъ двохъ траґедіяхъ придержуѥ ся авторъ Несторовои лѣтописи, и ôдтакъ стать єго богатырѣвъ змальована по-найбôльше зъ вѣрностію историчною. Такъ въ траґедіи „Олегъ Святославичь Овруцькій" зъображаѥ ôнъ долю сего князя, щó на ловахъ вбивши Люта, сына Свенельда, навъ жертвою пôмсты старого сего воєводы. Свенельдъ бо пôдмовивъ Ярополка, великого князя Кіѥвского, щобы пôшовъ на брата свого й принявъ волость єго. И послухавъ Ярополкъ свого воєводы та въ боротьбѣ подолѣвъ Олега. Ôдтакъ сей князь утѣкаючи зъ поля битвы въ городъ Овручь попавъ ся на гребли въ натовпъ своихъ дружинникôвъ та поваливъ ся зъ мосту въ дебру, въ котрôй погибъ бувши притовченымъ кôньми й людьми.

Хоча-жь подѣя траґедіѣ справдѣ историчпа, то авторъ прикрасивъ Олега прикметами володаря нашихъ часôвъ и поставивъ єго типомъ тямущого й справедливого князя, котрый говорить такû речи, якû мôгъ бы теперь выголосити князь въ державѣ конституційнôй. Ось и важнѣйшû зразки єго фразеолоґіѣ: „Моя котвá народъ!" (стор. 60). „Для мира, гаразду и славы | моихъ народôвъ, посвячу | житє моє; любвою, правомъ | мôй княжій путь я назначу" (111—112). — Мѣжь дѣєвыми особами сеи драмы крôмъ Свенельда, воєводы Кіѥвского, вызначуѥ ся ще Рута, жонá вбитого Люта, и Претичь, воєвода Сѣверскій, батько Руты. Гарно зъо-

бразивъ авторъ именно вдачу Руты, котра являє ся трохи-не одною-однѣсѣнькою женщиною въ сѣй траґедіи. Она горює изъ-за своеи недолѣ и хоч зъ-першу кличе пôмсту на Олега, щó вбивъ еи мужа, то опôсля лагодить свою пристрасть и лишає пôмсту богамъ.

Выше ôдъ сего драматичного твору стоить „Ярополкъ“. Ось и поглядъ на сю траґедію: Ярополкъ, великій князь Кієвскій, не знає щастя, супокою, ôдколи братъ его Олегъ „наложивъ нещасне буєство своє и князѣвствомъ и головою“. Хоча-жь прогуло вôйны крôваве лихо, то нема выгляду на тривкій супокôй, бо отъ, Володимиръ, сынъ Малушѣ, не хотѣвъ Ярополкови поклонитись та зъ вуємъ Добрынею втѣкъ зъ Новгорода за море до Варягъ. Коли-жь его не має въ Новгородѣ вже ôдъ двохъ рокôвъ, то Ярополкъ посылає туды своихъ посадникôвъ. Але-жь въ І. игровищи дѣйства першого каже князеви Блудъ, воєвода Кієвскій, що Володимиръ своеи части не зрече ся, та що на Варягъ своихъ опре ся и вôйною наѣде на Русь. Ôдтакъ жрець славяньскій Гостомыслъ радить князеви, щобъ женивъ ся зъ дочкою Ильдеѣ, хана печенѣжского, и симъ подружемъ придбавъ собѣ союзника. Одначе Ярополкъ заявляє, що вѣра печенѣжска є погана, та що „въ ню князь руській не полѣзе“. Тогдѣ попрѣкає князеви Гостомыслъ про его наклôнъ до Христіянъ, кажучи, що грецька бранка, котру князь уважає своєю жоною, прехитро его зачарувала. Ба й Свѣтогоръ, тивунъ Кієвскій, зове Грекиню згôрдно бранкою. По сторонѣ-жь князя стоять Варяжко, воєвода Овруцькій, бояринъ Мирославъ и Іоанъ, священикъ христіяньскій. Ôдтакъ Ярославъ сердить ся чи-мало добачаючи зраду Гостомысла й Свѣтогора; — ôнъ каже, що боярамъ суть сôлью въ оцѣ Христіяне, але ôнъ рôвно тримати-ме судъ чи Христіянамъ, чи „Солнянамъ“[1]), и зъумѣє покарати поганыхъ бунтôвникôвъ. Опôсля заявляє князь, що якъ бы ôдъ Грекинѣ мавъ сына, то самъ клавъ бы вѣнецъ на чоло еи; — коли-жь не має столо-наслѣдника, то рѣшає ся пôслати Варяжка посломъ до Полоцкого князя Роґволода, щобъ тамъ засватавъ его дочку Рогнѣду за князя руского. — Почувши такі слова Блудъ, щó любить по-тай Грекиню, радѣє радостію думаючи, що она покине теперь князя. Опôсля Свѣтогоръ, наляканый княземъ, выбирає ся въ дорогу до Володимира, а Гостомыслъ готовъ передати Володимирови престолъ въ Кієвѣ, коли-бъ ôнъ присягъ, що построить богамъ храмы, двигне вѣру батькôвску и прожене всѣхъ Христіянъ.

Друге игровище дѣйства першого ôдбуває ся на морскôмъ берегу Скандинавіѣ. Малуша, мати Володимирова, дивує ся, що еи сынъ-сокôлъ кудысь три днѣ й ночи гулявъ, що ôнъ сумный-понурый ходить самъ-одинъ по скалахъ и лѣсахъ. И одвѣчає Володимиръ, що єму не має супокою, по-за-якъ дармо дожидає вѣтру, котрый бы его й дружину понѣсъ въ рôдну сторону. Наближує ся Боянъ, гусляръ и спѣвакъ, зъ послами Новгородскими, Садкомъ и Ставуромъ. Оба послы просять Володимира, щобъ не набиравъ Варягъ, бо самі Новгородцѣ заступлять его проти напасти Ярополка. Та отъ, Вовчій Хвôстъ, воєвода Бѣлозерскій, заявляє князеви, що ôнъ захопивъ корабель Новгородскій, въ котрôмъ бувъ посадникъ Ярополка. Тогдѣ Володимиръ розжеврѣвъ ся гнѣвомъ и бажавъ пôмститись Ярополкови за его самоволю. Посламъ же Новгородскимъ сказавъ ôнъ, що не хоче бути княземъ безъ волѣ й безъ славы, княземъ намальованымъ, щó ланцомъ вѣча прикованый до Вадимо-

[1]) „Солнянами“ зове авторъ тыхъ Славянъ-Русичѣвъ, щó ôддавали сонцю божій поклôнъ.

вого стовпа. — Коли-жь ôдôйшли послы, наближивъ ся Добрыня, вуй Володимира, и радивъ ему, щобъ оженивъ ся таки ось-тутъ въ Скандинавіи зъ дочкою короля; одначе Малуша бажала, щобъ Володимиръ пôславъ въ Полоцкъ по Рогволодову Рогнѣду, бо по такôмъ подружю Полоцкій сусѣда помôгъ бы ему въ пригодѣ и золотомъ и вôйсками. Тогдѣ Володимиръ граючись зъ гуслею Бояновою сказавъ Добрыни, щобы пôшовъ для князя свого въ сваты до Рогволода, та ему заявивъ, що якъ бы ôнъ сватаня не принявъ, або лишь зволôкавъ, то Володимиръ погулявъ бы на весѣлю зъорyженый у десять тысячь сватôвъ. Опôсля оповѣстивъ Володимира Оляфъ, королевичь скандинавскій, що все вôйско варяжске дожидае его, бо вѣтеръ обернувъ на море. Володимиръ прощае ся зъ Раґнаромъ, своимъ господаремъ, дякуючи ему за гостину. Молодый князь вѣдае зъ дружиною на байдаки: ôдплываючи спѣваютъ они пѣсню, щó починае ся словами: „По морю, по морю, по плынныхъ валахъ | плывемъ на щоглистыхъ змияхъ...[1])

Въ першôмъ игровищи дѣйства другого бачимо Рогнѣду въ свѣтлици замку Полоцкого. Она довѣдуе ся ôдъ няньки своеи, що прѣѣхали сватове Ярополка, великого князя Кіѣвского. Входитъ еи батько Рогволодъ и Варяжко зъ товаришами, але-жь являе ся також Добрыня и каже князеви Полоцкому, щобъ ôддавъ Рогнѣду за Новгородского князя Володимира. Старый Рогволодъ не хотячи собѣ наразити нѣ Ярополка, нѣ Володимира, полишае дочцѣ выбôръ жениха. Одначе Добрыня заявляе, що коли Рогволодъ не прийме сватаня Володимира, то ôнъ въ сорокъ-тысячь свата явить ся на весѣлю, бгати коровай желѣзомъ. Тогдѣ ôдповѣдае Рогнѣда, що она

[1]) Гарну музыку до слôвъ сеи пѣснѣ скомпонувавъ професоръ Анатоль Вахнянинъ.

будучи княгинею не хоче роззувати сына рабынѣ-бранки, та що послужитъ Ярополкови. Почувши тû слова, Добрыня ôдходячи каже грôзно, що за сю негôдну обиду розôлле ся богато крови.

По сѣй гарнôй сценѣ слѣдуе игровище друге въ свѣтлици велико-князѣвского замку въ Кіевѣ. Грекиня довѣдуе ся ôдъ Блуда, що Ярополкъ сватае Рогнѣду. Она проклинае свою долю, и въ одчаю душѣ бажае пôмсты Ярополкови. Тогдѣ признае ся Грекини Блудъ, що ѣѣ любить, та що готовъ покласти за неѣ житѣ и останній живчикъ свого серця. И ôдповѣдае Грекиня, що коли Блудъ ѣѣ любить, нехай стоить при нѣй и ѣй поможе, а она нагородить ему вѣрнôсть сотенно. — Ажь ось дôзнались обое, що прѣѣхавъ великій князь. Входитъ Ярополкъ, и Грекиня зове его яснымъ прôмѣнемъ свого серця, а коли князь запытавъ ся ѣѣ, чого она плаче, то ôдповѣдае она, що е хвора, тому-що бачить свое сонѣйко. Князь оповѣщае свою жону, що сповняючи еи бажане велѣвъ для неи приладити княжій дворець въ Овручи, а ôдтакъ Грекиня каже, що ѣй бôльшь нѣчого не треба, коли князь, еи рай, живый и здоровъ. Опôсля ôдходитъ Грекиня на спочинокъ, а Ярополкъ пытае ся Блуда, чи не ôнъ звѣстивъ ѣй про сватане князя? — „Та де!“ ôдповѣвъ лукавый Блудъ, „она вже про тее знала“. — Входитъ Инґварь, полковникъ Родняньскій, и заявляе князеви, що Володимиръ зъ Варягами вернувъ ся изъ Скандинавіѣ, та що прогнавши дружину княжу зъ Новгорода велѣвъ сказати, що йде на Ярополка, мстити Олега. Тогдѣ сказавъ князь Блудови, щобы скликавъ дружину та при меду придбавъ охотникôвъ до вôйны. Ажь ось являе ся Варяжко и звѣщае князеви, що Рогволодъ приймивъ его сватôвъ, та просить его о помôчь проти Володимира, котрый грозить взяти Рогнѣду силомôць. Князь

приказує зôбрати комонникôвъ и пôдъ опытнымъ ватажкомъ ôдправити ихъ въ Полоцкъ. — Се все чула Грекиня, и коли ôдôйшовъ князь, прикликала Блуда и сказала: „Ахъ Блудъ! коли мене ты любишь, | зачинь, щобъ вôйско въ часъ не йшло | на помôчь Рогволоду, — | за те я вдячна вѣчно буду". Блудъ обôймаючи любу Грекиню обѣцює, що ѣй поможе, хоча знає, що князя и свôй край зраджає.

Перше игровище дѣйства третього ôдбуває ся въ лѣсистôй околици въ ночи. Володимиръ говорить Добрыни й Малуши, що пôмститъ наругу, яку заподѣяла єму Рогнѣда сказавши, що не хоче роззути робичича. Ôдтакъ ôдходить ôнъ зъ Варягами пôдъ Полоцкъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства третього слуги князѣвскŝ выкочують черезъ ворота замку Кіѣвского на улицю бочки зъ медомъ; за ними выходить окличникъ, котрый взыває Кіянъ, щобы стали на службу у князя Ярополка. Мѣжь-тымъ коли голота пє, являє ся Блудъ та Инґварь. Инґвареви було приказано, спѣшити на помôчь Полоцкови, але ôнъ не має ще готового вôйска, тому-то радить єму Блудъ, щобъ поступивъ въ Роднѣ, де стоить полкъ Инґваря, и щобъ зъ ôдтамъ ишовъ до Полоцка. Инґварь послухавъ Блуда, котрый бажавъ, щобъ сей воєвода своими вандрôвками зъ Кієва до Роднѣ, а зъ Роднѣ до Кієва, а ôдтакъ походомъ въ Полоцкъ збавивъ богато часу и за пôзно прибувъ на мѣсце бойовє. — Голота-жь все ще пє и погукує: „Слава князеви!" Мѣжьтымъ оба Христіяне, Мирославъ и Іоанъ, у своихъ бесѣдахъ выступають проти князя, дармá що въ явѣ другôй дѣѣ першои були прихильниками свого володаря. А вже-жь поганьскій жрець Гостомыслъ являє ся непримиримымъ ворогомъ Ярополка, та каже одному Кіянинови, щобъ не приступавъ до дружины князя, котрый

вбивши рôдного брата кидає ся знову на другого. Ажь ось приходить самъ князь Ярополкъ и дôзнавшись, що зъ Кіянъ не богато буде єму хôсна, высылає Блуда до Печенѣгъ, просити хана Ильдею о помôчь.

Въ третѣмъ игровищи дѣйства третього бачимо дѣдинець замку Рогволодового, обведеный муромъ. Въ ночи видно луну пожару въ городѣ и чимъ-разъ бôльше чути якûсь крики. Зъ замку выходить Рогволодъ зъ двома сынами. Одинъ Полочанинъ являє ся въ воротахъ и звѣщає Рогволодови, що Володимиръ въ покосы все кладе и зъ вôйскомъ въ крови сюды вже бреде. Варяги выломлюють ворота и вбивають молодшого сына Рогволода. Приходить Володимиръ зъ дружиною и проколює старшого сына князя Полоцкого; ôдтакъ Рогволодъ ранить Володимира, котрый кликнувши „зчезай, гадюко ты ѣдка!" кидає ся на Рогволода й коле єго, почôмъ Добрыня єго добиває. Та не доволенъ Володимиръ сею пôмстою; ôнъ жадéнъ еще крови и зъ Добрынею ôдходить на бовище. Вбѣгає простоволоса Рогнѣда. Побачивши мертвŝ тѣла батька и двохъ братôвъ, въ розпуцѣ хоче она себе мечемъ убити, та омлѣвши падає на трупы. — Вертає ся Володимиръ, а зъ нимъ приходять Добрыня, Вовчій Хвôстъ и Боянъ. Володимиръ деклямує отъ-сей вѣршь про солодощѣ вôйны:

Нема на свѣту надъ вôйну!
Не має розкоши надъ ню.
Га! хто въ житю не воювавъ,
Кому незнана боротьба,
Той марно те житє проспавъ, —
Травою живъ, и гине якъ трава!

Ôдтакъ говорить Боянъ, що Морена люта вже много жизни скосила, та чей було-бъ на добѣ, залишити сю тризну. И справдѣ каже Володимиръ зупинити вôй-

ско, по-за-якъ не хоче, щобы Словяне вважали его кровопоемъ. Ажь ось замѣтивъ Боянъ, що якесь дѣвча стогне на трупахъ. Коли-жь Добрыня сказавъ, що се Рогнѣда конае, то заворушилось въ души Володимира якоюсь любою трѣвогою, изъ-за чого кликнувъ Добрыня:

Устань, Рогнѣдо до весѣля!
На трупахъ батька и братôвъ
Робичичь сватае тебе!

Ось уже очуняла Рогнѣда и ôдтакъ побачивши трупы батька и братôвъ дорѣкае Володимирови, що ôнъ повбивавъ еи рôдню. Володимиръ кае ся заявляючи, що страшну сю кривду нагородить Рогнѣдѣ любвою. Ба, ôнъ стае передъ Рогнѣдою навколѣнки и просить еи, щобы приняла его въ серце свое. И ôдзывае ся Рогнѣда мовь не-при-собѣ:

Страхъ, бѣлый страхъ мôй князю й пане!
Надъ теплыми еще мерцями
Рôднѣ моеи слухать те!
Боги, боги! чи чули вы
Про сватане таке?

Володимиръ плаче и молить-благае Рогнѣду, щобъ его полюбила; — плаче й Рогнѣда та каже, що ошалѣє ôдъ слôвъ тыхъ, щó слухати ихъ не повинна; ба, она признае ся, що душа еи то любо вяне, то знову дрôжить передъ Володимиромъ. Ôдтакъ она паде въ памороку, а Володимиръ бере еѣ на руки й иде геть зъ нею.

Сею подѣею выкликуе ся чи-малый ефектъ на сценѣ: любощѣ на трупахъ батька и обохъ братôвъ уважають ся справдѣ проявою незвычайною. Не диво про-те, що Левъ Сапогôвскій подаючи въ „Зорѣ“ (1882. ч. 21.) змѣстъ сеи траґедіѣ написавъ отъ-се: „Гроза сеи явы страшна; а авторъ, щó ôдваживъ ся вывести таку сцену передъ зрѣтелѣвъ, поваживсь на велике дѣло, та въ честь нашого автора мусимо сказати, що ява тота належить до найкрасшихъ“. Хоча-жь авторъ въ писаню сеи сцены проявивъ чи-малый талантъ поетичный, то все-таки ситуація цѣла е тутъ дивовижна, тому-що любощѣ на трупахъ дорогихъ осôбъ ледви чи коли въ свѣтѣ досп лучились, та що наглый переходъ чувствъ Рогнѣды ôдъ тяжкихъ проклонôвъ до любови супроти кровопоя вважае ся неимовѣрнымъ. Взоровзôръ до написаня сеи явы принявъ авторъ изъ Шекспировои траґедіѣ „Король Рихардъ третій“, де въ другôй сценѣ акту першого несуть тѣло короля Генрика VI. въ домовинѣ. За домовиною поступае Анна, вдова по Едвардѣ, князю Уельскôмъ, а сынѣ того-жь короля. Ажь ось приходить Рихардъ Ґльостеръ, щó вбивъ Едварда и короля Генрика VI., та пôзнѣйше ставъ королемъ Рихардомъ III. Ґльостеръ вздержуе походъ похоронный и править Аннѣ свои любовнѝ речи, дармá що она зове его катомъ проклятущимъ. Але-жь треба признати, що сѝ любощѣ въ траґедіѣ Шекспира нѣкого не разять, тому-що Анна не зъображае ся тутъ тяжко горюючою, и що вôдтакъ приймае перстѣнь ôдъ Ґльостера байдужно. Тутъ же въ траґедіѣ Устіяновича Рогнѣда стоить въ крови, щó тече зъ ранъ батька й братôвъ, и ôдтакъ паде она въ памороку, по за-якъ душа еи то любо вяне, то дрôжить передъ страшнымъ Володимиромъ.

Ледви-жь ôдôйшовъ Володимиръ, несучи Рогнѣду, то сказавъ Добрыня Свѣтогорови, щобъ заявивъ Блудови, що Володимиръ прийме его въ-мѣсто ôтця, коли ôнъ Ярополка передасть князеви въ руки. Вертае ся Володимиръ и звѣщае своимъ дружинникамъ, що йде на Кіѣвъ; ôдтакъ приказуе Боянови, щобъ лишивъ ся при немощнôй княгини и еи своимъ спѣвомъ розважавъ.

Въ першôмъ игровищи дѣйства четвертого дôзнае ся Ярополкъ ôдъ Инґваря, що ôнъ спôзнивъ ся зъ войскомъ на оборону Полоцка, та що Володимиръ убивши Рогволода и его синôвъ полонивъ Рогнѣду та й иде вже на Кіѣвъ. Великій князь велѣвъ скликати на вѣче всѣхъ Христіянъ и Словянъ, бо вже остання пора до дѣла. Ôдтакъ приходить Грекиня убрана въ дорогу. Она выбирае ся въ Овручь и ось хоче князеви послѣднѣй разъ ôддати поклôнъ. Князь вздержуе ѣѣ, але она не хоче зустрѣнутись зъ Рогнѣдою. Тогдѣ каже ѣй Ярополкъ, що Володимиръ вбивъ Рогволода и полонивъ собѣ Рогнѣду. Коли-жь князь ôдôйшовъ на вѣче, явивъ ся лукавый Блудъ. Ôнъ говорить Грекини, що збулось по еи воли, по-за-якъ горда еи розлучниця е вже невôльницею. Грекиня хоче позбутись Блуда словами байдужными, але ôнъ ôдповѣдае, що зрадивъ свого князя изъ-за любови до неи. Коли-жь она теперь ôдвертае ся ôдъ Блуда, то ôнъ враженый въ любвѣ своѣй готовъ на пôмсту-смерть. Грекиня ôдходить сказавши, що она могла-бъ скорше грозити Блудови, що однако прощае ему. — Опôсля приходить Гостомыслъ и каже Блудови, що Володимиръ домагае ся вôдъ него, щобы передавъ ему Ярополка, а за сю прислугу князь буде уважати его батькомъ своимъ. Блудъ натякае на трудности, по-за-якъ всѣ Христіяне й жиды ачей потягнуть за Ярополка; въ-кôнци обѣцюе ôнъ вволити волю Володимира, коли ôддасть ему Грекиню въ полонъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства четвертого ôдбувае ся вѣче на майданѣ биля ворôтъ Кіѣвского замку. Нарôдъ ôдказуе помочи нещасному князеви, а Гостомыслъ дорѣкае Ярополкови, що нарôдъ здертый до послѣднои рубашки терпить голодъ и нужду черезъ бояръ, вôйско й князя-пана... Коли-жь Христіяне радили князеви, помиритись зъ братомъ сердитымъ, то въ одчаю душѣ кликнувъ Ярополкъ, що вже опоганивъ ся ему той нарôдъ, и ôдтакъ приказавъ ôнъ воеводамъ, кликати кличь на битву, а непослушнымъ прочитати молитву повздовжь плечей. Але-жь Блудъ радивъ князеви, не починати битвы а радше пôйти въ Роднюˌ де припасôвъ давныхъ богато, и тамъ дожидати Печенѣгъ. Коли-жь и Варяжко притакнувъ Блудови, то рѣшивъ ся Ярополкъ, тайкомъ утѣкати зъ Кіева. — Небавомъ опôсля являе ся Володимиръ зъ дружиною и зъ Варягами. Гостомыслъ и Свѣтогоръ витають князя въ Кіевѣ, а ôнъ каже Кіянамъ, що держати-ме всѣ ихъ свободы, та не позволить множитись Христіянамъ. Якъ же ôнъ дôзнавъ ся ôдъ отрока, що Ярополкъ утѣкъ въ Роднюˌ то велѣвъ воеводѣ Добрыни, ще сегодня пуститись за ворогомъ въ погоню.

Въ першôмъ игровищи дѣйства пятого являють ся въ замку Кіѣвскôмъ Рогнѣда, еи нянька и Боянъ зъ гарфою. Нянька радить Рогнѣдѣ, пôддати ся жôночôй доли, любити й терпѣти; ôдтакъ Боянъ спѣвае пѣсню любовну. Але Рогнѣдѣ страшна тая любовь до Володимира. Она дрôжить, якъ лишь его побачить, плаче ôдъ тяжкои горести и не може слѣзъ загатити. Ось входить и Володимиръ та довѣдуе ся ôдъ Рогнѣды, що ôнъ лякае ѣѣ поглядомъ своимъ огнянымъ. Приходить такожь Малуша, повитати свого сына й невѣстоньку. Зътиха каже она Володимирови, що Рогнѣда якась понура й горда, та що не буде ему зъ нею щастя. Являють ся Гостомыслъ и Вовчій Хвôстъ. Гостомыслъ оповѣщае князя, що безбожнѣ Варяги нападають хаты и згнущають ся надъ Кіянами. Тогдѣ приказавъ Володимиръ Вовчому Хвостови, щобы розставивъ по улицяхъ свôй полкъ и зъоруженыхъ Словянъ, та й кождого напастника вбивъ на снѣдане вовкамъ. Опроче велѣвъ сейчасъ сюды

прикликати воеводу Гарольда й старшину варяжску. Ôдтакъ являе ся сотникъ Путята, сынъ Добрынѣ, и каже князеви, що ôнъ зъ дружиною полонивъ Грекиню. Коли-жь Володимиръ хотѣвъ ôдôйти, щобы зъ честію привитати княгиню хорошеньку, то впали зъ крикомъ Варяги пôдъ проводомъ Гарольда. Сей воевода бувъ сердитый тому́, що Кіяне вбивали Варягъ за-для ихъ хижацтва; ôдтакъ заявивъ ôнъ князеви, що Варяги здобули Кіевъ, та що будуть уважати его своимъ, поки не дôстануть сплаты. Почувши таку бутну мову, Володимиръ убивъ Гарольда мечемъ, почôмъ Боянъ звеличивъ князя вѣршомъ похвальнымъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства пятого бачимо Ярополка на забороли Родняньскôмъ. Ôнъ придивляе ся заходячому сонцю и каже, що полетѣвъ бы за яснымъ Дай-Богомъ, щобы побачити ся зъ жоною, котра сидить въ неволи у Володимира, та отъ, нема у него крылъ... Приходить Варяжко й остерегае Ярополка передъ Блудомъ, котрый готовъ запродати князя й его дружину. Саме-тогдѣ зголоднѣла, обдерта товпа народу горне ся до князя и кричить: „Смерть! голодъ! хлѣба, хлѣба, хлѣба!" И каже Ярополкъ, що зъ-помѣжь тыхъ бѣдолахъ мре кождый тôлько разъ, а ôнъ що-день умирае за кождого зъ люду, бо зъ житемъ кождого сплывае по капли князѣвскои крови. А вже-жь приказавъ ôнъ Блудови, вынести голодному народови все, що́ лишь найшло-бъ ся въ княжôмъ замку. Ôдтакъ радивъ князеви Варяжко, втѣкати до Печенѣгъ, хоча-бъ прийшлось ити туды перебоемъ. Але Блудъ замѣтивъ, що заморена жменя тыхъ, котрî бажають мира, ачей не перебе ся скрôзь таборъ Добрынѣ; про-те хотѣвъ ôнъ, щобы князь пôшовъ и загодивъ ся зъ братомъ. Хоча-жь Варяжко ôдраджувавъ ôдъ такого почину, то Ярополкъ скинувъ вѣнець зъ го-

ловы и сказавъ, що изъ-за волѣ иде мирити ся зъ Володимиромъ.

Перше игровище дѣйства шестого ôдбувае ся въ присѣнку княжого замку въ Кіевѣ. Добрыня приносить Володимирови вѣнець велико-князѣвскій и заявляе ему, що Варяги й Христіяне стоять ще по сторонѣ Ярополка, що про-те его суперникъ не повиненъ жити. Тогдѣ каже Володимиръ, що боить ся вбити брата въ супокою; позволяе отже Добрыни зарядити, якъ тамъ потреба, — просить одначе, щобъ шанувавъ житє Ярополка. Въ другôй явѣ иде Грекиня зъ Рогнѣдою. Грекиня дорѣкае своѣй розлучницѣ, що она думна́ й неприступна, и ôдтакъ пôдозрѣвае еѣ, що она любить Ярополка. Ба, она каже, що коли зъумѣла перешкодити князеви вызволити Полоцкъ и перебити ладканя Рогнѣдиного коровая, то чей зъумѣе и пôмститись. Але Рогнѣда ôдповѣдае, що Грекиня дала еѣ въ руки ворогови та вбила еи батька й братôвъ. Тогдѣ злюща Грекиня ôдзывае ся до Рогнѣды ось-якою грôзьбою:

Було не йти за чоловѣка мого!
А сли тобѣ за мало того,
И станешь ще помежи мною
А серцемъ чоловѣка мого,
Такъ попрощай же ся зъ душою.
Вмрешь! марно вмрешь — кляну ся Богу!

Опôсля признае ся Рогнѣда, що Володимиръ клявъ ся ѣй богами всѣми, що Ярополкъ марне згине. Почувши таку мову Грекиня молить-благае Рогнѣду, щобы просила Володимира за Ярополкомъ; адже-жь Володимиръ любить вельми Рогнѣду, то й въ силѣ все зробити для неи. — Ледви-жь ôдôйшла зажурена Грекиня, наближуе ся Малуша и сердить ся на Рогнѣду, що она зове еѣ свекрухою, а не княгинею; ôдтакъ заявляе зъ докоромъ,

що не Володимиръ вбивъ Рогволода и его двохъ сынôвъ, але вбила ихъ Рогнѣда, невѣстонька мила. Почувши таке Рогнѣда прозывае Малушу волхвилею, изъ-за чого свекруха грозить ѣй, що розкаже своему сынови, якъ свята Рогнѣдонька лае матусю. И справдѣ оповѣстила Малуша свого сына, що Рогнѣда ѣй клене, одначе князь впевняе свою любку, що не дасть еѣ бôльше зневажати; — бôнъ хоче, щобы всѣ корились Рогнѣдѣ и величали еѣ княгинею. Але-жь Рогнѣда не бажае такои чести; она просить Володимира, щобъ дарувавъ ѣй близь Кіѣва сѣльце, що зовуть его Предславиномъ; — тамъ зможе она выплакати свое горе, або й умерти, якъ годѣ. Володимиръ обѣцюе дати ѣй тее село й каже, що туды ходити-ме що-вечера, щобы спочити по трудахъ при своѣй любôй лебедоньцѣ. Рогнѣда повисае Володимирови на шию й плачучи каже: „Люблю, люблю тя! О не глуми ся надо мною!“ — Въ слѣдуючôй явѣ звѣщае Путята свому князеви, що Варяги збунтували ся, почувши, що ведуть сюды Ярополка зъ Роднѣ; ôдтакъ зъявляе ôнъ, що наближують ся вже й Печенѣги. И кликнувъ Володимиръ въ гнѣвѣ: „Нехай же-жь гине! — смерть голодна!“ Казавъ ôдтакъ ворота мѣста зачинити и коли ôдъ Свѣтогора дôзнавъ ся, що Ярополкъ иде зъ Роднѣ на Кіѣвъ, то велѣвъ переказати Добрыни, що великій князь на все вже годить ся. Небавомъ опôсля переходить сценою Ярополкъ, Блудъ и Варяжко, а за ними идуть зъороженѣи Кіяне; та отъ, за стѣною чути крики: „Слава Володимирови! смерть Ярополкови!“ Блудъ ôдходить, завѣдомити великого князя, що прийшовъ сюды Ярополкъ. Ôдтакъ Вовчій-Хвôстъ звѣщае нещасному сему князеви, що Володимиръ дожидае его въ гридници. Ярополкъ слухае сего зазыву и ôдходить, а на сценѣ являе ся Володимиръ зъ мечемъ въ руцѣ. Влѣтае простоволоса Грекиня и молить князя, щобъ не вбивавъ Ярополка. Володимиръ ôдпыхае еѣ ôдъ себе и каже, що Ярополкъ еще сегодня умре. Коли-жь Грекиня погрозила князеви, що кождая чиста душа проклене его на вѣки и назове братобоемъ, то змякло его серце, и ôнъ кликнувъ до неи: „Ходи за мною! — если ще живъ, нехай живе! Твоя заслуга, що-мь простивъ; — не дякуй! поспѣшѣмъ до него!“ Такъ отже пôшли обое скваппо туды, куды повели Ярополка.

Въ другôмъ игровищи дѣе шестои якійсь окаянный Варягъ и одинъ „збуй“ дожидають своеи жертвы въ гридници князѣвского замку. Входить Ярополкъ и Блудъ, котрый зачиняе за собою двери. За-пôзно гримае въ двери вѣрный Варяжко покликуючи: „Продавъ тя Блудъ! О стережись!“ Ярополкъ обнажуе мечь и кличе: „Де братъ мôй? — На бôкъ розбишаки!“ Ажь ось Варягъ боде князя, але ôнъ вбивае свого напастника й ранить збуя. Ôдтакъ Блудъ проколюе князя зъ заду кажучи: „Не я, а братная любовь | не нынѣ твого серця кровь!“ Саме-тогдѣ Варяжко, Мирославъ и Инѣварь вывалюють двери: Варяжко кидае ся на Блуда и проколюе его. Ярополкъ умирае на рукахъ Инѣваря й Мирослава... Вбѣгае другими дверми Володимиръ и Грекиня, котра паде на Ярополка. „За-пôзно вже!“ мовить Володимиръ, побачивши мертвого брата, — „встае погорда и каянне | и за волося мя бере | и гне долѣ мои колѣна!“ — Великій князь горюе, хоча Добрыня зъ другими воеводами витае его побѣдою; — ôнъ каже, що зъ вины Добрынѣ погибъ Ярополкъ; ôдтакъ проклинае зраду Блуда, — проклинае свою душу, а коли по его приказу всѣ притомнѣ ôддалились, паде ôнъ на тѣло вбитого брата и плачучи голосить: „Охъ, брате, брате мôй, прости!“

Отъ и довгій поглядъ на траґедію, щó єѣ написавъ Устіяновичь пôдъ заголовкомъ „Ярополкъ". Въ сѣмъ драматичнôмъ писаню бачимо таку безлѣчь рôзнородныхъ дѣй, що зъ того матеріялу можна було утворити не-то одну, але двѣ, ба й чотыри траґедіѣ, и кожда зъ нихъ була-бъ ще богата подѣями историчными. Та й справдѣ на засновку нагромадженого матеріялу мôгъ авторъ написати ось-якî драматичнî творы: 1) „Рогнѣда", 2) „Грекиня", 3) „Ярополкъ" и 4) „Володимиръ". Тому то всякій тямущій критикъ схоче признати, що въ „Ярополку" нема єдности дѣйства, изъ-за чого Володимиръ въ сѣй траґедіи являє ся важнѣйшою особою дѣєвою, нѣжь его суперникъ Ярополкъ. Вже-жь Михайло Подолиньскій признавъ, що „въ *Ярополку* нема однолитои акціѣ и навѣть майже нема справдѣшнього драматичного героя"¹). Въ загалѣ видно, що авторъ не мôгъ подолѣти величезного матеріялу историчного; про-те его инсценизація єсть подекуды слаба, неначе-бъ ôнъ низавъ намисто всѣлякою низкою. Одначе бачимо на сѣй низцѣ також дорогоцѣннî жемчуги, се-бъ-то въ сѣй траґедіи находять ся такî сцены, котрî служать доказомъ чи-малого драматичного таланту автора. Такими гарными сценами суть примѣромъ отъ-сî: 1) Сватанє на замку Рогволода (дѣйство II., ява 1—4); — 2) Стрѣча Грекинѣ зъ Блудомъ (д. II., игр. II., ява 1. 5); — 3) Стрѣча Грекинѣ зъ Рогнѣдою (д. VI., ява 2.) и деякî иншî. А вже-жь суть також декотрî сцены злишнî, примѣромъ ява зголоднѣлои, обдертои товпы народу передъ Ярополкомъ (д. V., игр. II., ява 3.); — ôдтакъ и ява деякихъ осôбъ є справдѣ недоладною. Такъ уважає ся дивовижнымъ прихвостнємъ Володимира спѣвакъ и гусляръ Боянъ, котрый выступає

¹) „Зоря"; III. рочникъ (1882) въ статьи „Представленє *Ярополка* на рускôй сценѣ во Львовѣ"; число 22., стор. 351.

зъ гарфою иногдѣ тамъ, де єго побуту зовсѣмъ не треба, примѣромъ въ игровищи третѣмъ дѣйства третього, коли-то Володимиръ кладе покосомъ своихъ ворогôвъ въ Полоцку. Все-жь таки сеся траґедія має свою стôйнôсть литературну. Правда, що Корнило Устіяновичь наслѣдувавъ Шекспира въ писаню сего твору¹), одначе ôнъ умѣвъ именно жѣночî типы зъобразити ладомъ ориґинальнымъ, изъ за чого поетична єго вдача являє ся подекуды самостôйною. Тому-то „Ярополкъ" Устіяновича єсть окрасою репертоару театру руско-народного и задля вдатнои характеристики головныхъ дѣячѣвъ и також изъ-за гарныхъ образôвъ порôвнаня та дикціѣ ядренистои уважає ся однымъ зъ найлучшихъ творôвъ въ нашôй драматурґіи²).

Свою траґедію присвятивъ Корнило свому батькови Николѣ, пишучи мѣжь иншимъ ось-що: „Зъ борцѣвъ свободы звелись мы на розпинателѣвъ еи. Неприпускаємъ вôльного слова противнои гадки и зазубившись въ буквахъ и выраженяхъ и формахъ поржавѣлыхъ и новыхъ, ôдцуралисьмо ся другъ друга, патріотъ патріота, *сынъ батька*; безчестимо, плюгавимо и нищимо ся передъ лицемъ розвельможившихъ ся ворогôвъ; безъ надѣѣ тверезои на будучнôсть, безъ любы до нынѣшности, безъ почитаня для бувальщины тяжкои въ нашî дѣла — пянî завзятємъ однымъ — скарбомъ однѣсѣнькимъ, перехованымъ зъ пра-пра-прадѣдôвъ — молимъ и чаємъ

¹) Порôвн. згадану 7. яву игровища III. въ дѣйствѣ III., де ôдбувають ся любощѣ Володимира зъ Рогнѣдою на трупахъ еи батька и братôвъ.

²) Обѣ траґедіѣ, „Олега" и „Ярополка", написавъ поетъ чотыростоповыми ямбами, котрî обмѣнюють ся зъ пятистоповыми ямбами каталектичными. Въ такôмъ писаню зустрѣчаємо часто римъ правильный.

лишь пôмсты на ворогахъ нашихъ, — хочь бы по трупахъ нашихъ“...

Написавши бôльшû свои стихотворы, се-бъ-то поемы историчнû и двѣ траґедіѣ, Устіяновичь мовь-то втомивъ ся духомъ и черезъ кôлька рокôвъ не заявлявъ плôдной дѣяльности литературной. Ажь ось бôдъ р. 1881. ставъ ôнъ помѣщувати именно въ „Зорѣ“ свои стихи, мѣжь котрыми вызначуе ся патріотичный поклик „Прозрѣмъ!“ Ось-якою гарною апострофою звертае ся тутъ поетъ до Руси:

Яка-жь ты красна, чудно прекрасна,
Мати моя!
До сходу сонця сьяе преясна
Глава твоя
Пôдъ діядемомъ Дону святого, —
Грудь у намистѣ Днѣпра старого,
Пышный, роскôшный твôй станъ
Оперезавъ Богъ въ срѣбло живуче,
А стопы твои цѣлуе Сянъ
Зъ темныхъ Бескидôвъ круто плывучи,
И Буга хвиля тиха-безгласна —
О моя мати прекрасна!...[1])

Въ загалѣ сила поетичного слова Устіяновича проявляе ся особливо въ короткихъ патріотичныхъ вѣршахъ, мѣжь-тымъ коли въ довшихъ стихотворахъ субъективнû рефлексіѣ не дозволяють авторови высказувати своихъ думокъ въ одвѣтнôй звязи.

Корнило Устіяновичь писавъ чи-мало також прозою. Вже въ V. рочнику „Правды“ (1872) помѣстивъ ôнъ вдатну статью п. з. „Русько-польскû взаемины въ Галичинѣ“ (ч. 4. 5). Але найважнѣйшимъ прозаичнымъ его писанємъ есть автобіоґрафія п. з. „М. Ѳ. Раевскій и россійскій панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. У Львовѣ, 1884. (вел. 8^0, сторôнъ 86). Се е щира сповѣдь поета-артиста, котрый въ 60-хъ рокахъ перебувъ мытарство московского панславизму и зъ руссофила ставъ ся горячимъ Украинцемъ-пародовцемъ.

[1]) „Зоря“; VI. рочникъ (1885); число 22., стор. 260.

Меншои ваги суть его повѣстки: 1) „Сватане Балы“[1]); — 2) „Межи добрыми людьми“[2]); — 3) „И не введи насъ во искушеніе“. Притча[3]). — 4) „И остави намъ долги наша, якоже и мы оставляемъ должникомъ нашимъ“[4]); — 5) „Емиґрантъ“[5]). Опроче годить ся ще спôмнути про гумористичнû статьѣ „Пôдъ недѣлю“, помѣщуванû въ фелетонѣ „Дѣла“ р. 1888. Въ сûй политичнôй часописи надруковано мѣжь иншими также осьякû статьѣ Устіяновича: 1) „Де-що о нашôй живописи церковнôй“[6]); — 2) Въ Римѣ и въ Неаполи“[7]).

[1]) „Зоря“. 1884; ч. 20. 21. — Дефиницію „Балы“ подавъ самъ авторъ въ отъ-сихъ словахъ: „Бала“ — то здоровенне, добросердне, лѣнивомысле, а услужне существо, щó выросло зъ ґимназійного „коваля“ и доковало ся щасливо до семинарскихъ воротъ, для котрого свѣтъ о стôлько важить, о скôлько въ нѣмъ лучають ся добрû парохіѣ, а на тыхъ парохіяхъ супокôйный кусничокъ хлѣба“. (стор. 166.)

[2]) „Буковинскій Альманахъ“ выданый въ память десятьлѣтного существованія (1875—1885) общества рускихъ академиковъ „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ. 1885; стор. 148—163).

[3]) „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа руского. Чернôвцѣ, 1886; число 5.

[4]) „Буковиньскій Календарь“. 1887. Чернôвцѣ; стор. 90—94.

[5]) „Дѣло“. 1888; число 124. 128.

[6]) ibid., ч. 8—10.

[7]) ibid., ч. 108. 111. 115.

5. Михайло Старицкій[1]).

Ôнъ родивъ ся въ 1840. р. въ Золотоношскôмъ повѣтѣ ґуберніѣ Полтавскои. Отець его Петро бувъ помѣщикомъ въ Полтавщинѣ, а мати була родомъ зъ Лисенкôвъ. На осьмому роцѣ житя Михайло Старицкій втративъ батька, а чотыри роки опôсля вмерла ему мати. Такъ отже оставъ ôнъ круглымъ сиротою и выховувавъ ся у свого дядька й опѣкуна, Виталія Лисенка.

Першу освѣту одержавъ Михайло въ ґимназіи Полтавскôй. Тогдѣ-то читавъ ôнъ за-любки поезіѣ Пушкина и небавомъ знавъ ихъ майже на память. А вже-жь и ôнъ самъ зъявлявъ чи-малû способности до поезіѣ, и славивъ ся товаришами изъ-за своихъ гумористичныхъ вѣршѣвъ и сатиръ на начальство. Але першимъ его серйознымъ творомъ було либретто до невыкôнченои оперы Лисенка „Гаркуша". Зъ ґимназіѣ выйшовъ Старицкій зъ найкрасшими аттестатами; ôдтакъ бувъ студентомъ Харкôвского университета на математичнôмъ выдѣлѣ. По двохъ рокахъ ôнъ перенѣсъ ся въ Кіѣвъ на тойже выдѣлъ, але небавомъ перемѣнивъ его на выдѣлъ правничій. За часôвъ свого житя университетского займавъ ся ôнъ перекладомъ зъ россійскихъ поетôвъ, переважно лирикôвъ.

Въ Кіевѣ одруживъ ся Старицкій зъ Софіею, рôдною сестрою Миколы Лисенка, славного композитора музыкального.

Коли наслѣдивъ майно свого свояка, Родзянки, въ повѣтѣ Хорольскôмъ ґуберніѣ Полтавскои, то Олександеръ Кониській приймавъ (1861) участь юридичну въ подѣлѣ спадщины. Та небавомъ продавъ Старицкій се майно и такожь спадщину по свому батькови и купивъ собѣ село на Подôлю, 4 милѣ ôдъ Винницѣ. Пôдъ часъ россійско-турецкои вôйны (1877) займавъ ся ôнъ доставою сухарôвъ для вôйска; одначе въ сѣй орудцѣ не поталанило ему, и про-те стративъ богато свого майна. Опôсля купивъ собѣ инше сѣльце, продавши тее, щó набувъ передше.

Въ 1882. р. прибула въ Кіѣвъ перша украиньска трупа драматична, котра хочь зъявляла найбôльшій успѣхъ на сценѣ, одначе не мáла досыть пôдмоги матеріяльнои. Тогдѣ Старицкій задумавъ присвятити себе театрови украиньскому. Про-те продавъ ôнъ свôй маєтокъ и придбавши собѣ потрѣбныхъ грошій пôднѣсъ высоко стôйнôсть трупы театральнои. Сперву орудовавъ ôнъ театромъ вкупѣ зъ Маркомъ Кропивницкимъ: Старицкій дававъ грошѣ, а Кропивницкій бувъ режисеромъ. Въ 1883. р. грали цѣлу зиму въ Кіевѣ, але вже въ 1884. р. заборонено имъ давати сценичнû представленя на Украинѣ. Небавомъ опôсля ôддѣливъ ся Старицкій ôдъ Кропивницкого, изъ-за чого настали двѣ украиньскû трупы театральнû. Въ Москвѣ 1887. р. зъѣхались они разомъ, та не могли якось зъ собою погодитись; тому-то въ сатиричнôй часописи „Развлеченіе" помѣщувано карикатурнû образки про ту незгоду обохъ директорôвъ.

Хоча-жь въ трупѣ Кропивницкого були лучшû артистки и артисты[1]), нѣжь въ товариствѣ Старицкого, то зъумѣвъ сей талановитый мужь въ театрѣ своѣмъ вѣрно зображати етноґрафичный побутъ Украины. Опроче Старицкій выставляє часто гарнû оперетки, по-за-якъ ôнъ

---

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ, 1884; стор. 448—457. Деякû вѣстки про житє Старицкого подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко й Олександеръ Кониській.

[1]) Въ театральнôй трупѣ Кропивницкого були до недавного часу Заньковецка, Садовскій, Саксаганьскій и и. Теперь перейшла Заньковецка до театру Садовского, котрый удержує свою окрему трупу.

має виключне право, грати драматичнї твори зъ музыкою свого шурина Миколы Лисенка[1]).

Литературну свою дѣяльнôсть почавъ Старицкій пôдъ псевдонимомъ „Гетьманця", та й опôсля писавъ часто пôдъ сею назвою. У Львôвскôй науково-литерацькôй часописи „Нива" помѣстивъ ôнъ 1865. р. шѣсть дрôбныхъ поезій Лермонтова (число 17), одинъ вѣршь Огарева (ч. 18), сѣмь пѣсень Гайного (ч. 19. 20) и двѣ байки Крылова (ч. 20) въ перекладѣ украиньскôмъ. Ôдтакъ друковано деякї его ориґинальнї поезіѣ и также переклады у Львôвскôй „Правдѣ"; именно напечатано въ сѣмъ письмѣ три переклады зъ поезій Пушкина: „Козакъ" (1867; стор. 215), „Зимній вечеръ" (1868; стор. 76), „Втопленый" (1868; стор. 125). Въ II. рочнику „Правды" (1868) надруковано ориґинальнї поезіѣ Гетьманця: „Думка" (стор. 236. 382), „До подруги" (стор. 258), „Вечѣрня" (стор. 331), „Мôй рай" (стор. 391).

Въ тôмъ часѣ займавъ ся ôнъ переспѣвомъ сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень, и про-те въ „Правдѣ" (1870) помѣщено думу „Будованя Скадра" (стор. 253—260). Два роки опôсля (1872) надруковано въ сѣй часописи переспѣвъ двохъ сербскихъ народныхъ пѣсень (стор. 10—11) и также переклад двохъ нѣмецкихъ казокъ Андерсена п. з. „Дѣвчатко зъ сѣрниками" (стор. 19—21) и „Циганська голка" (68—71). Въ тôмъ-же рочнику „Правды" находимо переклад оповѣданя Ваґнера п. з. „Швачка" (150—156; 202—209) и также ориґинальный стихъ п. з „Покликъ до братôвъ Славянъ" (9—10). Дальшї переспѣвы сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень явились въ „Правдѣ" р. 1873. и 1874., а того-жь (1874) року надруковано тутъ переклад деякихъ поезій Некрасова. Въ VIII. рочнику сеи часописи (1875) напечатано поему Лєрмонтова п. з. „Демонъ" въ перекладѣ Руданьского и Гетьманця (стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868), а рôкъ опôсля помѣщено тутъ одинъ ориґинальный вѣршь Гетьманця п. з. „Нема правды" (стор. 205—206), и одинъ переспѣвъ зъ поезій Некрасова (405).

[1]) Порôвн. статью В. Сѣчовика п. з. „Вѣсти зъ Украины". („Дѣло", 1888; ч. 41).

Мѣжь-тымъ выдавъ „Стариченко" „Казки Андерсена з короткою ёго життєписью". („Выданнє оздоблене патретомъ автора и одинадцятьма малюнками роботы Н. Мурашка".) Кіѣвъ, 1873. Зъ нѣмецкого первотвору переклавъ „Стариченко" трицять казокъ придержуючись досыть вѣрно тексту ориґиналу[1]).

Рôкъ опôсля (1874) выдавъ Старицкій въ Кіевѣ музыкальну комедію въ чотырьохъ дѣяхъ п. з. „Рôздвяна нôчь" (музыка М. Лисенка)[2]), переробивши оповѣданє Миколы Гоголя „Ночь передъ Рождествомъ"[3]). Въ тôмъ-же роцѣ надруковавъ ôнъ деякї „Байки Крылова" (всѣхъ 30) въ перекладѣ руско-украиньскôмъ[4]), а въ 1875. р. напечатавъ ôнъ переклад оповѣданя М. Гоголя п. з. „Сорочиньскій ярмарокъ" изъ „Вечерôвъ на хуторѣ биля Диканьки"[5]). Въ тôмъ-самôмъ роцѣ явивъ ся переклад епичного стихотвору Лєрмонтова п. з. „Пѣсня про царя Йвана Василёвича, молодого опричника, та одважного крамаренка Калашника", а ôдтакъ слѣдуючого року (1876)

[1]) Въ нѣмецкôмъ первотворѣ Андерсена помѣщено 116 казокъ.

[2]) Трохи-не всѣ свои творы й переклады друковавъ Старицкій у Кіевѣ. — „Рôздвяну нôчь" напечатано ще въ 1876. 1882. и 1883. р.

[3]) „Вечера на хуторѣ близь Диканьки", часть II.

[4]) „Байки Крылова" надруковано ще въ 1882. р.

[5]) „Сорочиньскій ярмарокъ" надруковано у-друге въ 1883. р.

выдавъ Старицкій въ Кіевѣ „Сербськѣ народнѣ думы и пѣснѣ“ (м. 8°, III+420 сторôнъ; „чиста выручка на корысть братôвъ-Славянъ“).

Въ украиньскôмъ альманаху „Луна“ на 1881. р. (частина I.) помѣстивъ Старицкій свôй водевиль въ 1 дѣи п. з. „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“ (стор. 81—120)[1]. Въ тôмъ-же альманаху надруковано ще отъ-сѣ его стихотворы: „Зимовый вечôръ“ (стор. 59—61), „Передъ труною“ (61—64). Того-жь року (1881) выдавъ ôнъ перекладъ всѣлякихъ поезій п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“, се-бъ-то переклады деякихъ поезій Байрона, Гайного, Мицкевича и Сырокомлѣ та й переспѣвъ 48 сербскихъ народныхъ пѣсень жѣночихъ[2].

Въ 1882. р. надруковавъ ôнъ въ Кіевѣ перекладъ Шекспировои траґедіѣ въ 5 дѣяхъ „Гамлетъ, принцъ Данській“ (зъ прилогою музыки Лисенка). Въ переднôмъ словѣ замѣчає тутка Старицкій, що ôнъ уже въ 1873. р. задумавъ перекласти на мову украиньску лучшѣ творы Шекспира не тôлько изъ-за популярнои переробки письмъ великого драматурґа, але й за-для того, щобъ рôдну мову выправити на величныхъ взôрцяхъ клясичныхъ (стор. I).

Головну жь свою дѣяльнôсть литературну заявивъ Старицкій въ 1883. р. Тогдѣ-то напечатавъ ôнъ другу частину стихотворôвъ п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“. Тутъ помѣстивъ ôнъ крôмъ кôлькохъ своихъ стихôвъ именно переклады деякихъ поезій Лермонтова, Некрасова и т. и. Мѣжь переспѣвами важнѣйшою єсть

[1]) Гляди литературну оповѣстку Василя Лукича въ „Зорѣ“, 1882. р. (въ статьи „Закордоньска Украина въ 1881. р.“), стор. 24.

[2]) Тѣ „пѣснѣ и думы“ оцѣнивъ Василь Лукичь въ „Зорѣ“, 1882. р., стор. 8—9.

поема Лермонтова „Демонъ“ (стор. 129—180), котру Старицкій вкупѣ зъ Руданьскимъ уже давнѣйше переложивъ[1]), а ôдтакъ въ тôмъ збôрнику подавъ у новôй переробцѣ.

Въ тôмъ же (1883) роцѣ выдавъ ôнъ у Кіевѣ украиньскій альманахъ п. з. „Рада“ (частину I.). Въ сѣмъ вельми цѣннôмъ збôрнику надруковавъ ôнъ крôмъ кôлькохъ своихъ стихôвъ и переспѣвôвъ єще поезіѣ Грѣнченка, Щоголева, П. Ратая, Олены Пчôлки и и. Ôдтакъ находять ся тутъ отъ-сѣ писаня: 1) „Микола Джеря“. Повѣсть Нечуя[2]) (стор. 7—102); — 2) „Повѣя“. Романъ въ трьохъ частинахъ П. Мирного; частина I. (стор. 109—172); — 3) „Скажи мѣсяченьку!“ Розповѣдокъ Данила Мордовцева (182—189); — 4) „Бурлака“. Оповѣданє Бабенка (201—216); — 5) „Новобранець“. Оповѣданє Гната Карого (219—234); — 6) „Дѣдъ“. Оповѣданє Лопуха (235—250); — 7) „Лѣрникъ“. Оповѣданє Бабенка (253—267); — 8) „Не судилось!“ Драма въ 5 дѣяхъ М. Старицкого (271—350); — 9) „Про спôлки хлѣборобськѣ“. Розправа В. В—нка (371—392); 10) „Песиголовцѣ“. Демонолоґичный обрысъ Грицька Десятина (393—395); — 11) „Библіоґрафичный покажчикъ новои украиньскои литературы“ (1798—1883. р.). Зôбравъ М. Комаровъ (стор. 397—470)[3]).

[1]) Порôвн. „Правду“ зъ 1875. р., стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868.

[2]) Повѣсть „Микола Джеря“ надруковано вже въ „Правдѣ“ 1878. р., томъ I., стор. 1—187.

[3]) Другу частину украиньского альманаха „Рада“ надруковано въ 1884. р. Въ сѣмъ збôрнику нема нѣякихъ творôвъ Старицкого. Тутъ напечатано мѣжь иншимъ поему Олены Пчôлки п. з. „Козачка“ (стор. 1—39), ôдтакъ другу частину романа П. Мирного п. з. „Повѣя“ (стор. 41—122) и его образки зъ житя п. з. „Якъ ведецця, такъ и живецця“ (стор. 135—198).

Въ 1885. р. надруковано въ Одессѣ оперету Старицкого въ 3 дїяхъ п. з. „Утоплена"[1]). Написавъ же ôнъ сю оперету на основѣ оповѣданя Миколы Гоголя п. з. „Майская ночь, или Утопленица"[2]). Въ тôмъ-же роцѣ напечатано въ Кіевѣ отъ-сей драматичный твôръ: „Чорноморцѣ". Оперета въ 3 картинахъ. Музыка М. Лисенка. По Кухаренку скомпонувавъ М. С(тарицкій)[3]).

Опроче деякихъ драматичныхъ творôвъ и переробокъ Старицкого доси не друковано. Сюды належать: 1) „Тарасъ Бульба", либретто до оперы Миколы Лисенка; 2) „За правду", драма; 3) „За двома зайцями", комедія; 4) „Однооківъ писарь", комедія; 5) „По модному", оперета; 6) „Сорочинськiй ярмарокъ", оперета; 7) „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ", драма; 8) „На Ивана Купала", оперета. — Теперь пише Старицкій драму п. з. „Богданъ Хмельницкій".

Михайло Старицкій придбавъ собѣ добре имя въ нашôй литературѣ именно выданемъ перекладу сербскихъ народныхъ думъ та пѣсень и написанемъ драмы „Не судилось!"

Присвячуючи перекладъ тыхъ думъ и пѣсень своему щирому другови й товаришови, Михайлови П. Драгоманову, замѣтивъ ôнъ у словѣ „ôдъ переводчика", що Украинцѣ своєю історією, вдачою, суспôльнымъ побутомъ и мовою спорôднені суть зъ наддунайскими Славянами. Ôдтакъ подѣливъ ôнъ сї творы народнои сербскои поезіѣ на три части: 1) думы „юнацкї", се-бъ-то лицарскї та историчнї; 2) пѣснѣ про побутъ суспôльный и пѣснѣ жѣночї; 3) пѣснѣ обрядовї. Хоча-жъ Старицкій довершивъ цѣлого сего перекладу, одначе выдавъ тôлько пѣснѣ юнацкї, до котрыхъ долучивъ двѣ думы зъ періоду гайдуцкого, щó єсть похожій на гайдамачину украиньску. У своѣмъ перекладѣ намагавъ ôнъ зъ вѣрностію фотоґрафичною ôддати мысли ориґиналу и про-те придержувавъ ся ôнъ подекуды такожь того метричного складу, якій проявляє ся въ думахъ и пѣсняхъ сербскихъ[1]).

Меншои ваги суть єго переклады байокъ Крылова[2]), поезій Байрона, Лєрмонтова[3]), Некрасова, Мицкевича, Сырокомлѣ, Гайного и и. Особливо недоладными являють ся деякї новї слова й вырази, котрї Старицкій подекуды нескладно ковавъ[4]). Не диво про-те, що рецензентъ украиньскихъ перекладôвъ Старицкого замѣтивъ отъ-се: „Приглянувшись добре литературнымъ трудамъ п. Старицкого, мы мусимо признати єму окремого рода мѣсце въ рядѣ малорускихъ писателѣвъ. Старицкій являє ся дуже смѣлымъ новаторомъ въ образованю языка, и въ єго творахъ повно новыхъ слôвъ, якихъ въ иншихъ литературныхъ творахъ, писаныхъ народнымъ языкомъ рускимъ, не подыблешь. Ôнъ творить новї слова въ цѣл-

---

[1]) Се єсть передрукъ зъ литературного збôрника „Нива" (стор. 55—144). До сеи оперети зложивъ М. Лисенко гарну музыку

[2]) „Вечера на хуторѣ близь Диканьки", часть I.

[3]) Про оперету „Чорноморцѣ", гляди II., стор. 743—745.

[1]) Старицкій переложивъ 52 народныхъ думъ и пѣсень сербскихъ.

[2]) Порôвн. рецензію байокъ Крылова въ „Кіевскôй Старинѣ", VI., 1883., стор. 359.

[3]) Мѣжь перекладами поезій Лєрмонтова вызначує ся лишь „Пѣсня про царя Йвана Васильовича, молодого опричника, та одважного крамаренка Калашника".

[4]) Въ рецензіи альманаха „Луна" пише Костомаровъ отъ-се: „Лучше оставить всѣхъ Байроновъ, Мицкевичей etc. въ покоѣ и не прибѣгать къ насильственной ковкѣ словъ и выраженій, которыя народу непонятны, да и самыя произведенія, ради которыхъ они куются, простолюдину непонятны и пока не нужны". („Вѣстникъ Европы". С.-Пб. 1882. I., въ статьи: „Задачи украинофильства", стор. 900.)

комъ ориґинальный способъ: або вынаходить якйсь новй коренѣ, або до знаныхъ коренѣвъ додае неодвѣтнй наростки, або въ конци дае словамъ цѣлкомъ хибнй значеня"...[1])

А вже-жь и ориґинальнй его стихотворы не мають великои стойности литературнои. Авторъ доторкнувъ ся подекуды до пытань національного и суспольного житя на Украинѣ, одначе не зъумѣвъ, чи не хотѣвъ ясно высказати своихъ думокъ. Такъ въ „Поклику до братовъ Славянъ" пытае ся онъ, „чи довго ще кривдѣ и надсилѣ тлумити | святе наше право розвою? | Не вже не однои мы матери дѣти? | не вже не браты мѣжь собою?"[2]) Але-жь до „брата Москаля" звернувъ ся онъ словомъ вельми несмѣлымъ, ба, онъ каже, що зъ Москалемъ насъ Украинцѣвъ „зъеднали недолѣ кровне"[3]). Только въ однои думцѣ, що ѐ написавъ авторъ подъ заголовкомъ „Нема правды", поваживъ ся онъ трохи яснѣйше высказати свои змаганя патріотичнй. Ось и початокъ сего гарного стихотвору:

Украино, моя ридна нене!
Ой тяжке житя твое й мерзене!
Що якъ гляну на гаѣ темрявй —
Тольки вбачу рѣченьки кровавй,
Що якъ гляну на степы широкй —
Тольки вбачу могилки высокй,
Що якъ гляну на поля-долины —
Усе ридне пропадае, гине[4]).

[1]) „Зоря". 1883; въ статьи: „Украиньскй переклады М. Старицкого"; стор. 76.

[2]) „Правда". 1872; стор. 9.

[3]) ibid.

[4]) ibid., 1876; стор. 205—206.

Одначе въ познѣйшомъ стиху „До Украины" згадуе онъ только про степы розлогй, про вишневй садки, про поважну рѣчь старыхъ дѣдовъ чубатыхъ та „хапливу" працю хлѣборобовъ, — а не смѣючи поднести протесту противъ недолѣ-неволѣ батьковщины высказуе онъ лишь любовь до народу свого „убожествомъ прибитого, знеможеного и темностю повитого"[1]). Теплѣйшимъ словомъ озвавъ ся авторъ про лиху долю темного, незрячого брата у стиху до „М. Л(исен)ка", де онъ каже, що „намъ треба розбуркати силы, | щобъ поднять того брата зъ могилы, | просвѣтить вѣкового раба"[2]). Особливо въ вѣршу, що почипае ся словами „Ночь зъ горы зорить очима" зъявляе Старицкій братню любовь до голоты, котра „свою скруту и турботу | слѣзьми выливае"[3]). Одтакъ въ думцѣ „Зимовій вечоръ" ось-якъ малюе онъ горку недолю бѣдныхъ своихъ земляковъ:

Добро, въ кого незла оселя,
Того й хурдиґа не дотне, —
А позернѣть у нашй села,
На те убожество страшне:
Якъ-то теперь отой голотѣ
Сидѣть въ нетопленомъ хлѣвѣ,
Замученой въ тяжкой роботѣ
Безъ думы навѣть на чолѣ! —
Стерчить въ заметѣ та землянка,
Подертый дахъ зовсѣмъ полѣгъ,
Замѣсть окна зъ паиѣру латка,
Крозь стѣны ажь пробивъ ся снѣгъ;
Надъ пѣччю капае изъ стелѣ,

[1]) „Рада". Украінськии альманахъ на 1883. рокъ. Кіевъ. Частина І., стор. 1—2.

[2]) ibid., стор. 2—3.

[3]) ibid., стор. 181.

И глина ляпає на пôлъ;
У хатѣ лава тôльки й стôлъ,
Нема й заводу тутъ постелѣ,
Нѣ подушокъ посаговыхъ —
Лишь двоє ряденъ старовыхъ
Та оберемочокъ соломы...[1])

Коли-жь Старицкій не утворивъ цѣнныхъ поезій лиричныхъ и епичныхъ, то въ руско-украиньскôй драматуріи занявъ ôнъ одно зъ передовыхъ мѣсць, написавши драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Не судилось!“ Хто прочитає давнѣйшû єго писаня драматичнû, той зможе добачити въ авторѣ великій поступъ ôдъ утвореня маловажныхъ, шутливыхъ сценъ до реального зъображеня побуту суспôльного на Украинѣ. Бо чи-жь може вважатись вдатнымъ творомъ музыкальна комедія „Рôздвяна нôчь“? Правда, що Старицкій придержувавъ ся Гоголевого оповѣданя „Ночь передъ Рождествомъ“, та що зъ сего твору принявъ въ комедію свою всѣ діялоги; але-жь такою перерôбкою чудового оповѣданя не зъумѣвъ ôнъ зладити путнього писаня драматичного. Вже-жь бо не всяка казка годить ся до перерôбки драматичнои, поза-якъ въ недостачи акціѣ проявить ся на сценѣ непотрѣбне балаканє[2]). Особливо-жь дивовижною вважає ся ява трьохъ мѣшкôвъ, въ котрû вдова Солоха всадила сѣльского голову, дяка и козака Чуба. Все-жь таки треба признати, що Старицкій зложивъ вельми вправно текстъ спѣванокъ и куплетôвъ. — Ще меншу литературну стôйнôсть має водевиль „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“. Се є проста фарса, зъображаюча двохъ сусѣдôвъ, полупанкôвъ-хуторянъ, Шпоньку и Шила, котрû на ловахъ посварились изъ-за заяця, и опôсля въ шинку зъ собою помирились. — Трохи лучшою єсть опера „Утоплена“, котра являє ся досыть вдатною перерôбкою Гоголевого оповѣданя „Майская ночь, или Утопленица“[1]).

[1]) „Луна“. Украïньскый альманахъ на 1881. р. Кіевъ. Частына I., стор. 59—60.

[2]) Про мову комедіѣ „Рôздвяна нôчь“ гляди „Кіевскую Старину“, т. VI., 1883; стор. 361.

Въ тыхъ оперетахъ и шуткахъ не проявивъ отже Старицкій вдачѣ оригінальнои; а вже-жь въ драмѣ „Не судилось“ выдвигнувъ ся ôнъ ôдъ-разу на вершину самостôйного поетичного твореня. Сей твôръ оцѣнивъ вельми складно Микола Костомарôвъ, котрому давнѣйшû писаня Старицкого не зовсѣмъ були по-нутру. Про сю-жь драму высказавъ ôнъ ось-якє похвальне слово: „Мы не можемо не признати нового самостôйного плоду пера сего писателя однымъ изъ лучшихъ у своѣмъ родѣ и заслугуючихъ на увагу появъ въ украиньскôй литературѣ... Авторъ доторкнувъ ся самыхъ живыхъ струнъ сучасного суспôльного житя, розкрывъ недугу, котру ôдчувають всюды въ нашôмъ часѣ и зъобразивъ єѣ въ такихъ рысахъ, въ якихъ она выявляє ся въ сучаснôй украиньскôй суспôльности. Се именно ентузіязмъ изъ-за народности, котрый спонукує молодыхъ, интеллигентныхъ людей зближити ся до люду. Таке прямованє може вести до вельми пожаданыхъ наслѣдкôвъ, и мы можемо вказати на хосеннû єго плоды въ трудахъ, що тыкають ся етнографіѣ, археологіѣ, исторіѣ, филологіѣ и праць на поли мовы; але у многихъ таке прямованє, стыкаючись зъ противными условинами житя, зовсѣмъ не удає ся и выкликує появы негативнû, иногдѣ просто заслугуючû на смѣхъ, а деколи й сумнû“...[2])

[1]) Оперету „Утоплена“ оцѣнивъ коротко М. Комаръ въ „Зорѣ“, 1886; стор. 290.

[2]) „Кіевская Старина“. Томъ VII. 1883., стор. 297—300. —

Ось и поглядъ на сю драму Старицкого: Михайло Ляшенко, студентъ университету, приѣхавъ на село до своихъ родителѣвъ и радъ-бы зближитись до народу та подати освѣту меншому братови. Та й вельми людяни були тогдѣшни єго думки, по-за-якъ высказувавъ ось-якй свои бажаня: „Нѣ ôдъ кого не залежать, а працювати тамъ, де менѣ мило, на корысть народови". „Мы стоимо за освѣту меншого брата, за народне щастя, за правду!" (стор. 275)[1]). Великою пôдмогою въ такôмъ гуманнôмъ прямованю бувъ єго товаришь, Павло Чубань, що ставъ уже лѣкаремъ. Коли-жь Павло такй хосенний мрѣѣ вмѣвъ погодити зъ житемъ практичнымъ и стôйно простувавъ до своєи меты, то Михайло любувавъ ся небавомъ лѣнощами та забувавъ про науку сѣльскои дѣтворы, ôдъ коли прихиливъ ся серцемъ до Катрѣ, дочки бѣднои селянки, Горпины Дзвонарихи. Та й хороша була Катря Дзвонарôвна, „таки просто и мѣжь паннами красунею була-бъ, та й годѣ".

Михайло видѣвъ въ любвѣ своѣй цѣлу суть свого народовства, не зважаючи на тее, що Павло дорѣкавъ паничеви, що єго порывае поезія, примха. Михайло ходивъ на улицю, любувавъ ся красою и тѣшивъ свое серце розмовонькою дѣвочою. Коли-жь Павло недужôй Дзвонарисѣ подававъ лѣкарску помôчь, то въ хату еи приходивъ такожь Михайло, мабуть-то-бъ учивъ Катрѣ читати. Та отъ призналась дѣвчина своѣй подрузѣ Пашцѣ,

Порôвн. „Дѣло". 1888., число 61. въ статьи В. Сѣчовика „Вѣсти зъ Украины".

[1]) Гляди сю драму въ украинськôмъ альманаху „Рада" (1883). — Такй гуманнй думки заявивъ Михайло въ розмовѣ зъ Николаемъ Степановичемъ Бѣлохвостовомъ, котрый говорячи по-московски замѣтивъ, що „цивилизація приводить всѣ языки ко одному знаменателю".

що й она полюбила панича, дарма́, що годованцеви Дзвонарôвъ, Дмитрови Ковбаневи, дала передше слово, що буде єго дружиною.

Мѣжь-тымъ батько й мати Михайла не добачали тои любови свого сына до простои дѣвчины сѣльскои. Старый Иванъ Ляшенко бувъ колись богатымъ паномъ, та отъ, марнотратна єго жона́, Анна Петровна, панскими вытребеньками довела єго сѣльске майно до руины. Ôдтакъ батько Михайлôвъ попавъ ся въ тенета, якй заставивъ своѣй жертвѣ жидъ-орандарь Шльома.

Хоча-жь Иванъ Ляшенко говорить тôлько по-украиньски[1]), то на людъ поглядае ôнъ зъ презирствомъ и жалкуе ся передъ жидомъ, що выпустили на волю „гайдамакъ". Ôдъ Шльомы довѣдуе ся ôнъ, що кудлатый Павло пристае зъ людьми въ громадѣ и щось имъ на улици шепоче. „Доброго гостя привезла намъ панѣ! — Безштанько чортовый!" погукуе злющій панъ и ôдтакъ при помочи жида намагае взяти хлопа въ лещеты (стор. 283). Опôсля позаорювавъ ôнъ прогоны для громадского товару и силувавъ селянъ, щобъ „кучугуры" за добрй свои землѣ змѣняли, або ихъ купили.

А вже-жь того гостя привезла забаглива панѣ, щобъ забавитись зъ нимъ романтичною идиллеею; одначе тямущій Павло высмѣявъ женихане кокетливои Анны Петровны сказавши ось-що: „Минѣ не пристало Іосифомъ бути, та й вамъ до Пентехрінхи далеко!" (стор. 298). Коли-жь „слабонервна" и сентиментальна панѣ роздумувала тôлько про солодощѣ житя, то й пристаркуватый еи мужь бажавъ побалакати весело зъ Жозефиною, котра була учителькою примховатои єго дочки, малои

[1]) По-московски говорить въ сѣй драмѣ Николай Степановичь Бѣлохвостовъ. На ладъ московскои мовы навертають часто Анна Петровна, мала еи дочка Зизѣ и покоѣвка Аннушка.

Зизѣ, и крôмъ французщины нѣякои иншои мовы не знала. Хоча-жь бѣдна тая мучениця не злюбила его солодкихъ слôвъ, то таки мусѣла слухати его гутôрки про „славнѝ свои ручки и чорнѝ очи“.

Михайло не пускавъ ся своихъ любовныхъ мрѣй и навѣщавъ Катрю що-дня. Ажь ось пôшла слава по селу, що паничь у Дзвонарôвны застрявъ, и днюе й ночуе. Такѝ недобрѝ вѣстки ширила именно Аннушка, покоѣвка Ляшенкôвъ, дѣвчина вертка на всѣ заставы, котра була лиха на панича зъ-за того, що ôнъ ôдвернувъ ся ôдъ неи зъ давнѣйшими своими любощами. Ôдтакъ Михайло томивъ ся страшною нудьгою: думавъ тôлько про Катрю. Давнѣйше здавалось ему, що нема такои силы на свѣтѣ, котра-бъ его злякала, зупинила на его шляху,— теперь розкисъ ôнъ супроти дѣвочого погляду и шовковыхъ брôвокъ (стор. 300). Не було для него розрады, по-за-якъ его товаришь Павло покинувъ двôръ женихливои Анны Петровны. Не кохання грызло его, а та думка непокоила его, що зъ родомъ своимъ прийде ся ему на вѣки порвати. Ôдтакъ замѣтивъ ôнъ небавомъ, що его Катруся иногдѣ таке простувате сплете щось, що зъ-нехотя засмѣешь ся; ба, тогдѣ прийшло ему ось-що на думку: „Коли-бъ тôлько вона не мастила головы оливою, чи смальцемъ! а то зъ щирости такъ наялозить для мене, що ажь одгонить“ (стор. 306). Та не зважавъ паничь на тее, що дѣвчина вся мовь потонула въ коханю, — ôнъ що-разъ рѣдше навѣщавъ еѣ и не знавъ, якъ закôнчити любовну свою справу. Ажь ось зъявивъ ся у Михайла товаришь его Павло, щó живъ тогдѣ у Олександра, дядька Михайлового. Той-же Олександеръ бувъ оженивъ ся зъ простою дѣвчиною-крѣпачкою, и зъ-за того Анна Петровна жила зъ нимъ въ сварни. Павло довѣдавъ ся вже передше про любощѣ Михайла до Катрѣ и хотѣвъ теперь допевнитись, чи ôнъ зъ нею оженить ся. Коли-жь Михайло натякнувъ про тее, що трудно буде ему укоськати батькôвъ, та що пôпъ безъ согласія нихъ не повѣнчае, то заявивъ ему Павло, що треба зъ родомъ поламати на вѣки и жити своими руками (стор. 309). Опроче дядько Олександеръ готовъ бувъ приняти Михайла зъ Катрею у себе дома та зъеднати попа до вѣнчаня. Такъ отже минувъ швидко чарôвный сонъ Михайла, — розбуркавъ Павло грубо, жорстоко...

Мѣжь-тымъ стара Горпина Дзвонариха рада була одружити дочку зъ чесною людиною — зъ Дмитромъ, котрый допомагавъ бѣднôй вдовицѣ за-для того, що покôйный чоловѣкъ Горпины выховавъ его и зберѣгъ сиротѣ и батькôвщину и хату. Але Катря признала сь Дмитрови, що любить Михайла. „Я сама винна“, сказала она, „не моя сила, такъ судило ся!“ (стор. 318). Тогдѣ замѣтивъ Дмитро зъ докоромъ, що паны заѣхають на хлѣборобôвъ-старцѣвъ, що ôднимають имъ остатню радôсть, остатне щасте. Ôдтакъ въ розпуцѣ серця озвавъ ся до Катрѣ ось-якъ: „Якъ ôнъ насмѣетця надъ тобою, якъ потопче красу твою, кине тебе на зневагу, на горе, — то не сховаетця ôнъ ôдъ мене нѣгде!“ (стор. 319).

Бѣдна Катря довѣдалась вже по-переду ôдъ пянои Степаниды, колишньои панскои полюбовницѣ, що по селу пôшла про неѣ лиха слава; тому-то зажурилась она вельми и сказала на самотѣ: „Надѣвувала ся! Наступае вже кара людська, невпросима, невмолима“ (стор. 317). Горювала-жь она тымъ бôльше, що Михайло очевидячки забувавъ про неѣ. Мати хотѣла его саме-тогдѣ выслати до Петербурга, куды звавъ его дядя; — она сподѣвалась, що сынъ еи тамъ оженить ся зъ якою красавицею и дôбе ся свѣтлои карієры. Михайло-жь не мôгъ рѣшитись ѣхати до столицѣ, але й не мôгъ ôдважитись поговорити

зъ родителями про задуману женитьбу. Ажь ось покоѣвка Аннушка выкрала листъ, щó его написавъ до Михайла дядько Олександеръ въ справѣ подружя зъ Катрею. Зъ сего-жь листу довѣдалась Анна Петровна, що еи сынъ „женить ся на простôй дѣвцѣ“. Она млѣла и проклинала „мерзавку“, та очуняла ажь тогдѣ, коли дôзналась, що приѣхавъ еи кузинъ, Николай Степановичь Бѣлохвостовъ. Ôдъ него сподѣвалась она помочи въ клопотѣ своѣмъ, думаючи, що ôнъ укоськае Михайла. И дѣйстно повелось сему крутѣеви й вертиголовѣ нѣбы-то влагодити любовну справу молодого свого друга. Бѣлохвостовъ говоривъ Михайлови, що ôнъ оженившись зъ Катрею вчинить еѣ нещасливою; опроче можна буде дѣвчину заспокоити, и ачей ôддасть ся она за иншого. А поки-що Михайло мусить ѣхати въ Петербургъ. Ôдтакъ заявивъ Бѣлохвостовъ, що спонукае батька Михайлового, щобъ Катрю и матѣрь „обезпечивъ“ якъ найлучше, почôмъ Михайло зможе собѣ поступити, якъ ему вподобае ся. Почувши таку раду колишнiй народовець кинувъ ся на шию своякови и кликнувъ: „*Голубчикъ, другъ мой! Какъ я тебѣ благодаренъ! Ты меня просто воскресилъ!*“ (стор. 334)[1]).

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Катря скучала за Михайломъ и прийшла до двору, оповѣстити свого милого, що Дмитро хоче его вбити. Дôзнавшись про се Михайло гôрко попрѣкнувъ бѣдну дѣвчину сказавши: „Побий мене лиха та нещаслива година, що я й завязавсь зъ божевôльными. Спокою нѣ въ день, нѣ въ ночи — и все черезъ тебе... Минѣ твои сльозы въ печѣнкахъ уже сидять!“ (стор. 335). — „Въ печѣнкахъ?! бôльше не будуть!“ ôдповѣла Катря въ одчаю душѣ. Саме тогдѣ Аннушка ôдчинила ôкно и прислухувалась, якъ паничь бесѣдувавъ зъ Катрею; ôдтакъ побѣгла сейчасъ, „ôдлепортувати баринѣ, — пущай полюбуются на рандѣву!“ (стор. 336). И ось прилетѣла блѣда й злюща Анна Петровна, та кинулась прожогомъ до Катрѣ. Явивъ ся й Иванъ Андреевичь зъ Бѣлохвостовомъ и зъ дворовыми, — вчинилась замятня: бѣдна Катря сталась жертвою наруги не-абы-якои, дармá що Михайло намагавъ еѣ оборонити. И кôнчить ся четверта дѣя вельми ефектовно. Коли бо старый лакей Харлампiй радивъ, ôдрѣзати дѣвчинѣ косу, то она божевôльно обвела всѣхъ очима й крикнула: „Рѣжте косу! Тобѣ еѣ рѣзати, Михайло! Рѣжь! Чого-жь зупинились? Катуйте — топчѣть ногами; давѣть и дитину ôдъ вашого сына!“ (стор. 338). Почувши сѣ слова Анна Петровна зôмлѣла.

Опôсля наближилась катастрофа швидкою ходою. Катря довѣдалась ôдъ Пашки, що въ дворѣ всѣ пакують ся, що ѣде й паничь у досвѣта. Тогдѣ сказала она своѣй подрузѣ, щобъ запросила до неи Михайла на прощане. Коли Пашка ôдôйшла, Катря взяла пузирьокъ зъ отрутою; бувъ се лѣкъ, щó его Павло дававъ Дзвонарисѣ, закроплювати очи. И задумалась нещасна дѣвчина та сказала: „Полечу я зозулею до його, до мого милого, край ôконечка сяду: закую-застогну, тугою обôйму йому серце, нехай згадае воно, якъ колись любили ся, якъ зъ кохания того захмелили ся... Побачити-бъ тôльки ще разъ його на прощання, та й выпити!“ (стор. 342). — Ажь ось увôйшовъ въ хату Харлампiй и заявивъ Катри, що панство простять ѣй, ба ще й придане добро дадуть, коли она выйде за-мужь заразъ за кого-небудь. — „Доôре!“, ôдповѣла дѣвчина сама-не-при-собѣ, и ôдтакъ ôдôйшовъ лакей, радѣючи, що зôсталось у него въ кешени

[1]) Вволяючи волю Бѣлохвостова Михайло говоривъ зъ нимъ въ тôй сценѣ (IV, 10) по-московски, дармá що передше въ 2. сценѣ I. дѣѣ сказавъ сему „объединителеви“: „Живешь на Украинѣ то знай еѣ й мову“ (стор. 275).

300 карбованцѣвъ, котрŷ давъ панъ для Катрѣ. Потôмъ скажено вбѣгла Аннушка зъ кôлькома дворовыми хлопцями. „Що?! думала помѣщицею бути?!“ гукнула местна покоѣвка, — „а, не дôждешь! на смѣтнику повѣнчають!“ Хлопцѣ кинулись на Катрю, вымазати ѣй голову квачемъ зъ мазницѣ. Коли-жь Катря несамовито кричала, щобы зглянули ся надъ матѣрю неповинною, то выбѣгла „зъ ванкира“ Дзвонариха хитаючись и страшными словами проклял свою дочку; ôдтакъ пхнула єѣ ногою а сама зôмлѣла. Влѣтає въ хату Дмитро саме-тогдѣ, коли мати проклинала дочку; ôнъ пôдôймає Катрю и клене матери, котра знущалась надъ дитиною безневинною; потôмъ кидає ся на Аннушку и давить єѣ за горло. Коли-жь деякŷ хлопцѣ хотѣли єму руки скрутити, то вынявъ ôнъ зъ-за холявы нôжь, почôмъ всѣ пôшли въ ростѣчь.

Небавомъ опôсля прочуняла Катря. Дмитро надьказ-горює и просить єѣ, щобъ була єго дружиною та забула Михайла. Але Катря каже єму ось-що: „Тобѣ треба дѣвки чесної... Якъ минѣ тебе шкода, Дмитре! Не судилось!“ — По такôй мовѣ Дмитро мовь скаженый выбѣгъ изъ хаты, шукати свого ворога и пôмститись єму за тяжку обиду. Та отъ, Катря почула голосъ Михайла за ôкномъ; — ôнъ приходить, бо єго прикликала Катря, хочь єму Харлампій сказавъ брехливо, що она йде за-мужь и за Михайломъ не жалѣє нѣ крапельки. Коли-жь Катря учула, що Михайло ôдзыває ся про неѣ зъ докоромъ, то не могла выдержати наруги и выпила всю трутину зъ фляшечки.

Слѣдує патетична розмова Катрѣ зъ Михайломъ. Нещасна дѣвчина хоче надивитись на соколика свого, щобъ нѣколи єго не забути, а Михайло дôзнавшись, що она єго таки любить, пригортає єѣ палко й каже, що єѣ такъ

кохає, якъ нѣколи въ свѣтѣ. Саме-тогдѣ ôкна въ хатѣ засвѣтились червоным огнемъ, — Дмитро пôдпаливъ панскій двôръ. Небавомъ Катря стала важко дыхати и призналась Михайлови, що выпила отруту. Якъ же ôнъ въ розпуцѣ намагавъ єѣ ратувати, то кликнула она слабымъ голосомъ: „Я не хочу вмерати! — не хочу!... Таке щастя!... Не однимайте одъ мене! Я жити хочу! Михайло, рятуй мене!“ (стор. 349). — Приходить Пашка и каже, щó панскій двôръ горить, та що Дмитра ловлють, мѣжь-тымъ коли мати Катрѣ божевôльна бѣгає. Коли-жь ѣй Михайло велѣвъ прикликати лѣкаря-фельшара, по-за-якъ Катря отруилась, то ôдповѣла Пашка, що Павло єсть въ селѣ. Ледво-жь ôдôйшла Пашка, вмерла Катря на рукахъ Михайла. Вбѣгає Дмитро й кидає ся зъ ножемъ на панича, але соцькŷ й люде вяжуть єго; — ôдчиняють ся дверѣ и входить Павло. Зъ жахомъ зирнувши округъ каже ôнъ сумовито: „Такъ така, паничу, ваша поезія?!“

Отъ и весь змѣстъ сеи драмы. Оцѣняючи єѣ въ „Кіевскôй Старинѣ“ Костомарôвъ высказавъ єще отъ-сŷ важнŷ слова: „Всѣ особы зъображенŷ вельми плястично, зъ явными рысами, властивыми такъ личности кождого, якъ и клясѣ, въ котрôй они обертають ся. Всѣ они реальнŷ и выкôнченŷ. Мова въ цѣлôй драмѣ правильна и рѣчь всюды ôдповѣдає думкамъ“[1]).

Навязуючи до сихъ слôвъ Костомарова деякŷ нашŷ замѣтки заявляємо навпередъ, що не всѣ особы зъображенŷ авторомъ реально. Вже-жь сама героиня драмы, Катря, проявляє вдачу вельми сентиментальну, а въ кôнци пятои дѣѣ попадає въ афектацію неприродну, яка була-бъ властивою головнôй дѣвôй особѣ въ траґедіи псевдоклясичнôй. Проста сѣльска дѣвчина не нахилить ся нѣ-

[1]) „Кіевская Старина“. VII. 1883., стор. 299.

коли на стôлько до романтизму, щобъ отруившись атропиномъ деклямувати патетичнй слова про солодощѣ любови. Тому-то замѣчае й самъ Костомарôвъ, що конець драмы є штучный, изъ-за чого по его думцѣ далеко бôльше природнымъ уважае ся конець драмы Квѣтчинои „Щира любовь“, котра що-до змѣсту въ де-чôмъ подôбна до драмы Старицкого: „Не судилось!“[1]) Ôдтакъ годѣ дôзнатись, хто є головнымъ дѣячемъ въ драмѣ Старицкого, чи Михайло, чи Катря? Авторъ хотѣвъ мабуть Михайла поставити головнымъ богатыромъ, щô зъображавъ бы репрезентанта нового либерального напряму интеллиґентнои молодежи украиньскои, але-жь тôлько Павло Чубань являє ся въ думкахъ своихъ консеквентнымъ, мѣжь-тымъ коли Михайло, выголосивши кôлька гуманныхъ фразъ, ставъ небавомъ романтичнымъ ледаремъ. Опроче Катря въ другôй половинѣ драмы выступає бôльше напередъ, нѣжь Михайло, и въ кôнци стає справдѣшньою героинею траґичною.

Найкрасше зъображенй авторомъ отъ-сй подѣ драмы: 1. Розмова Михайла зъ Пашкою (I. дѣя, 4. выхôдъ). — 2. Діялоґъ Ивана Андреєвича и Шльомы (I, 7). — 3. Ява Пашки й Катрѣ (I, 10). — 4. Стрѣча Михайла зъ Катрею и Пашкою (I, 11). — 5. Діялоґъ Катрѣ й Пашки (II, 5). — 6. Розмова Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 1). — 7. Ява Дмитра, Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 2). — Слабшими частинами сего драматичного твору вважають ся отъ-сй: 1. Ява Михайла й Катрѣ (II, 10). — 2. Стрѣча Михайла зъ Бѣлохвостовомъ (IV, 10). — 3. Розмова Михайла зъ Катрею (V, 8).

Въ загалѣ легко завважати, що въ трьохъ першихъ актахъ дѣя розвивае ся природно, та що въ IV. и V. актѣ проявляє ся наклôнъ автора до псевдоклясичнои маніеры

[1]) ibid., стор. 300.

въ писаню траґедіѣ. Все-жь таки сей твôръ має высоку стôйнôсть литературну и поставляє автора въ ряду найлучшихъ украиньскихъ драматурґôвъ. Ôдтакъ ставъ Старицкій неначе „предтечею“ того напряму реального, котрого репрезентантомъ являє ся теперь именно Иванъ Карпенко-Карый.

6. Марко Кропивницкій[1]).

Марко Кропивницкій родивъ ся 1841. р. въ селѣ Жеванôвцѣ Херсоньскои ґуберніѣ. Батько єго бувъ управителемъ майна помѣщика Фундуклея и корыстувавъ ся повагою въ кружку своихъ приятелѣвъ. Свого сына посылавъ ôнъ до однои зъ Кіѣвскихъ ґимназій. Коли-жь Марко скôнчивъ науку въ ґимназіи, то вчивъ ся одинъ рôкъ на исторично-филолоґичнôмъ выдѣлѣ Кіѣвского университету. Ôдтакъ пôшовъ на урядову службу въ мѣстѣ Бобрынци Херсоньскои ґуберніи, и ставъ тамъ споружувати аматорскй представленя театральнй на сценѣ тамошнього клюба. Въ Бобрынци бувъ ôнъ секретаремъ мѣйскои рады. Въ червни 1866. р. пôзнавъ ся зъ нимъ Олександеръ Кониській, котрый живъ въ семъ мѣстѣ три мѣсяцѣ на засланю, доки не переѣхавъ до Катеринослава. Трохи-не що дня приходивъ Кропивницкій до Кониського зô скрипкою и спѣвавъ пѣснѣ народнй гарнымъ голосомъ баритоновымъ. Неразъ ѣздили оба въ Жеванôвку, де живъ батько Кропивницкого, бо въ Бобрынцп крôмъ священика та полицейского пристава не було свѣчного чоловѣка, изъ-за чого житє було тутка скуч-

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 416—426. Вѣстки про житє Кропивницкого подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко, Олександеръ Кониській та Ив. Гриневецкій, директоръ руско-народного театру.

не. Опôсля бувъ Кропивницкій урядовцемъ въ Єлисаветградѣ Херсоньскои ґуберніѣ, а въ 1871. р. ôддавъ себе цѣлкомъ театрови. Въ-перше дебютовавъ ôнъ на великôй сценѣ въ Одессѣ, де подобавъ ся вельми въ роли Стецька, коли гравъ оперету Квѣтчину „Сватання на Гончарôвцѣ“.

Небавомъ опôсля молодый галицко-рускій патріотъ Володимиръ Ганкевичь звѣдавъ Украину и пôзнавшись зъ Кропивницкимъ спонукавъ єго, гостювати въ Галичинѣ въ руско-народнôмъ театрѣ, щó стоявъ тогдѣ пôдъ дирекціею Теофилѣ Романовичôвнои. Такъ отже выступавъ Кропивницкій (1875) въ Тернополи двѣчи въ драмѣ Шевченковôй „Назаръ Стодоля“: першій разъ въ роли титуловôй, а въ-друге въ роли сотника Хомы Кичатого. Кажуть, що явою сотника Кропивницкій выкликавъ въ театрѣ загальный ентузіязмъ. Потôмъ гравъ мѣжь иншими ролю Кабицѣ въ „Чорноморцяхъ“ Кухаренка и спѣвавъ деякѝ куплеты та народнѝ пѣснѣ. Зъ Тернополя поѣхавъ ôнъ зъ трупою Теофилѣ Романовичôвнои до Борщева, ôдтакъ до Улашковець, Снятына й Черновець. Въ Снятынѣ выступавъ ôнъ въ роляхъ Шельменка-наймита й Шельменка, волосного писаря. Въ Чернôвцяхъ подобавъ ся ôнъ своєю игрою не тôлько Русинамъ и Полякамъ, але й Нѣмцямъ, котрѝ любувались вельми єго явою въ роли выборного Макогоненка, се-бъ-то въ оперетцѣ Котляревского „Наталка Полтавка“. — Зъ Черновець выѣхала трупа Романовичôвнои вразъ зъ Кропивницкимъ до Серета, а зъ-ôдтамъ до Кôцманя. Побувши ôдтакъ 4—5 мѣсяцѣвъ въ Галичинѣ Кропивницкій вернувъ ся на Украину.

Въ 1880. р. засновавъ ôнъ свою трупу театральну. Ось и ґенеза театру Кропивницкого: Въ Кременчуцѣ гостювала тогдѣ трупа Ашкаренка, а мѣжь акторами бувъ

такожь Кропивницкій. Одначе театрови Ашкаренка поводилось лихо; щобъ отже выдобутись зъ бѣды, выпросивъ ôнъ у правительства право, выставити десять украиньскихъ спекталѣвъ въ Кременчуцѣ. И отъ, Украинцѣ та й Москалѣ горнулись натовпомъ до театру, изъ-за чого Ашкаренко позбувъ ся руины финансовои. Небавомъ запрошено сю трупу въ Харкôвъ. Тутъ Кропивницкій вкупѣ зъ деякими товаришами выдѣливъ ся зъ трупы Ашкаренка и зложивъ трупу специяльно-украиньску, котра опôсля объѣздила бôльшѝ городы Украины. Въ 1881. р. гостювавъ Кропивницкій въ Кієвѣ и читавъ свою драму „Глитай“ Кониському и кôлькомъ иншимъ Украинцямъ, почôмъ ôнъ у сѣмъ своѣмъ творѣ зробивъ деякѝ поправки.

Коли-жь Михайло Старицкій засновавъ свôй театръ, то Кропивницкій бувъ тутъ режисеромъ (1882), але по двохъ рокахъ ôддѣливъ ся ôнъ ôдъ Старицкого и засновавъ опять свою трупу театральну. Въ 1887. р. приѣхавъ ôнъ зъ сею трупою до Петербурґа и зъеднавъ собѣ таку славу, що російска праса признала Кропивницкого артистомъ лучшимъ ôдъ акторôвъ сцены императорскои. А вже-жь трупа Кропивницкого була лучшою ôдъ трупы Старицкого, доки въ єго театрѣ выступали славнѝ артистки й артисты, именно Марія Заньковецка, Садовскій и Саксаґаньскій. Коли-жь Заньковецка перейшла до театру Садовского, котрый ставъ удержувати окрему свою трупу, то й вменшилась слава театру Кропивницкого.

Марко Кропивницкій почавъ литературну свою дѣяльнôсть въ 1863. р. Уже бо тогдѣ написавъ ôнъ въ Бобрынци драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Дай серцю волю, заведе у неволю“, одначе сю драму надруковано ажь въ 1882. р. въ „збôрнику творôвъ М. Л. Кропивниц-

кого“. Въ 1871. р. помѣстивъ ôнъ въ „Новороссійскôмъ Телеграфѣ“ жартъ въ 1 дѣи п. з. „За сиротою и Богъ зъ калитою“. Опôсля въ 1877. р. надруковано въ „Одесскôмъ Вѣстнику“ его оповѣдане п. з. „Турецька вôйна зъ Славянами“.

Однако про ширшу его литературну дѣяльнôсть довѣдались Украинцѣ ажь въ 1882. р., коли въ Кіевѣ напечатано перший томъ збôрника его творôвъ (8°, сторôнъ 208). Въ сѣмъ збôрнику помѣщено отъ-сй драматичнй творы: 1) „Дай серцю волю, заведе у неволю“. Драма въ 5-ти дѣяхъ и 6-ти одмѣнахъ. — 2) „Глитай, або-жь павукъ“. Драма у 4-хъ дѣяхъ и 5-хъ одмѣнахъ. — 3) „Невольникъ“. Драматичнй картины у пяти одмѣнахъ. (Перероблено зъ поемы Т. Г. Шевченка: „Невольникъ“). — 4) „Помирились“. Жартъ въ 1 дѣи.

Опôсля въ 1885. р. надруковано въ Харковѣ „выправленый и доповненый збôрникъ творôвъ М. Л. Кропивницкого“ (выдане друге; 8°, сторôнъ 273). Крôмъ давнѣйшихъ трьохъ творôвъ („Дай серцю волю...“, „Невольникъ“ и „Помирились“) помѣщено тутъ двѣ новй штуки: 1) шутку-оперетку въ 3-хъ дѣяхъ п. з. „Пошились у дурнѣ“ и 2) траґи-комичный етюдъ въ 1 дѣи п. з. „Лихо не кожному лихо, инчому й талан“. (Опôсля слѣдуе 6 куплетôвъ зъ музыкальными нотами). Се друге выдане мало выйти въ двохъ томахъ, зъ котрыхъ перший мавъ мѣстити чотыри творы, надрукованй спершу въ Кіевскôмъ выданю зъ 1882. р., а въ другій томъ повиннй були ввôйти чотыри новй штуки: 1) драма „Доки сонце зôйде, роса очи выѣсть“; 2) оперетка „Пошились у дурнѣ“; 3) етюдъ „По ревизіи“, и 4) етюдъ „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ“. Але обѣ драмы „Глитай“ и „Доки сонце зôйде...“ та й етюдъ „По ревизіи“ забороненй цензурою, дарма що драма „Глитай“ була вже надрукована, а всѣ тй три творы дозволенй цензурою театральною и грають ся скрôзь, де украиньскій театръ дозволеный[1]). Такъ отже въ 1885. р. выйшовъ лишь одинъ томъ, въ котрôмъ крôмъ трьохъ давнѣйшихъ штукъ надруковано сказанй два новй творы драматичнй.

Найдавнѣйшою есть драма „Дай серцю волю, заведе у неволю“, щó еѣ Кропивницкій написавъ 1863. р. въ городѣ Бобрынци. Ôдтакъ слѣдуе комедія „Помирились“, написана 1869. р. въ Бобрынци, почôмъ драматичнй картины п. з. „Невольникъ“ зложенй були 1872. р. въ Одессѣ. Мѣжь р. 1881—1882. скомпонувавъ ôнъ драму „Глитай“, а въ 1882. р. зладивъ ôнъ въ Кіевѣ два драматичнй творы: шутку-оперетку „Пошились у дурнѣ“ и траґи-комичный етюдъ „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ“.

Однымъ зъ перших рецензентôвъ творôвъ Кропивницкого явивъ ся Иванъ Франко. Сей критикъ хвалить навпередъ мову, котрою написанй драмы Кропивницкого. Ось и его слова: „Такои чистои, блискучои всѣми блесками поезіѣ и гумору народного мовы намъ не у многихъ нашихъ писателѣвъ лучить ся подыбати. Широкою струею плыве тота мова въ драмахъ Кропивницкого, — авторъ очевидно самъ знае свôй „даръ слова“ и любуе ся переливами его чудовыхъ красокъ и блескôвъ. Пѣснѣ, жарты, приказки и выгадки мовь перлы-самоцвѣты сыплють ся безконечною многотою; деякй сцены авторъ, здаесь, тôлько для нихъ и понаписувавъ“[2]).

---

[1]) Порôвн. литературну оповѣстку М. Комара про збôрникъ творôвъ М. Л. Кропивницкого зъ р. 1885. („Зоря“, 1886; стор. 133—135.)

[2]) „Зоря“, 1883; стор, 217.

Коли-жь Франкови подобалась чи-мало мова въ драмахъ Кропивницкого, то самі творы его суть по думцѣ критика „лишь слабонькими пробами, недоростаючими до поважнои оцѣнки“. Ба, Франкови здає ся, що въ деякихъ штукахъ, н. пр. въ драмѣ „Дай серцю волю“, авторови не йшло навѣть о написанє драмы, а по-просту о показанє, въ драматичнôй рамцѣ, кôлькохъ сценъ зъ народного житя, котрі нѣчимъ не вяжуть ся зъ основою самои акціѣ, коли тôлько яка акція въ загалѣ есть въ тôй штуцѣ[1]).

А вже-жь така оцѣнка сеи драмы, хочь подекуды остра, есть въ загалѣ правдива; бо таки „нема тутъ одноцѣльнои акціѣ драматичнои, нема конечного, причинового звязку фактôвъ, а сцены идуть за сценами зовсѣмъ по прихоти автора“. Опроче „бôльшу половину штуки займають сцены й особы, зовсѣмъ до штуки непристѣбні и нѣчимъ нехарактеристичні“[2]). Весь змѣстъ сеи драмы дасть ся пересказати въ отъ-сихъ словахъ: Парубокъ Семенъ Мельниченко любить ся зъ дѣвчиною Одаркою. До тои дѣвчины привязавъ ся и другій парубокъ Микита Гальчукъ, сынъ старшины, зъображеный въ драмѣ гордымъ, хмурымъ, піякою и розбишакою. Одначе Одарку посватавъ Семенъ, изъ-за чого Микита лютить ся, грозить, ба й кидає ся, вбити Семена, та попадає за те въ тюрму. Опôсля ôнъ втѣкає и пропадає десь-кудысь на чотыри роки. Ледви-жь оженивъ ся Семенъ зъ Одаркою, якъ ось прийшовъ ôдъ старшины наказъ Семенови, ити „до прийому“ въ салдаты, але побратимъ Семенôвъ, Иванъ Непокрытый, выручає его та йде въ салдаты замѣсць него. Черезъ чотыри роки вертає ся Иванъ зъ вôйны до села и небавомъ приводить „орештанта“ Микиту. Обохъ ихъ приймає Семенъ до своеи хаты, по-за-якъ Иванъ бувъ бурлака безхатный, а Микитині батьки померли въ великôй бѣдности. Та отъ, Микита схопившись разъ въ ночи хотѣвъ вбити свого добродѣя, Семена, але почувши, що Семенъ крôзь сонъ зове его рôднымъ братомъ, кинувъ сокиру и метнувъ ся прожогомъ до дверей. Иванъ пробудившись старавъ ся его втихомирити; та не вытерпѣвъ бѣдолаха тяжкихъ мукъ душѣ: вымовивши въ-останнє слово „Одарко!“ померъ сердешный страдникъ.

Адже-жь драма „Глитай“ має справдѣ стôйнôсть литературну, ба й самъ И. Франко назвавъ сю штуку „далеко драматичнѣйшою“ ôдъ драмы попередньои[1]). Вже безъименный рецензентъ сеи драмы въ „Дѣлѣ“[2]) вважавъ еѣ одною зъ лучшихъ штукъ въ репертоарѣ руско-народного театру, высказуючи про неѣ ось-якій свôй судъ: „Глитай належить до тыхъ штукъ репертоару нашои сцены, щó выходять по-за кругъ шаблоновости и тривіялизму, а подають предметъ новый и серіозный, надъ котрымъ конче призадуматись треба“[3]). Ôдтакъ Володимиръ Коцовскій написавъ про сю драму ось-таку замѣтку: „Дѣя розвиває ся природно, просто и рôвно, безъ пропускôвъ и ефектôвъ, спокôйно, а помимо того бачимо на сценѣ дѣйстне житє“...[4])

Ось и поглядъ на змѣстъ сеи драмы Кропивницкого: Рѣчь дѣє ся въ Херсонщинѣ. Головною дѣєвою особою є богатый, пристаркуватый чоловѣкъ, Йосипъ Степановичь Бычокъ, котрый выйшовши колись зъ дворскихъ лакеѣвъ, служивъ у якогось полковника и зата-

[1]) ibid. — [2]) ibid., стор. 218.

[1]) ibid.

[2]) „Дѣло“, 1885; ч. 115. 116. 117. 120 въ статьи „Глитай, народный образъ въ 5 актахъ М. Кропивницкого“.

[3]) ibid., ч. 120.

[4]) „Зоря“, 1886; стор. 418.

нвъ его грошѣ, якъ ôнъ померъ. Запанувавши ôдтакъ ставъ Бычокъ обдирати миръ хрещеный. Усе село стогне въ его кормизѣ: хто разъ попавъ ся въ его лещеты, годѣ вже пручатись. Люде говорять, що се гôршь настало, якъ за крѣпацтва. „Павукъ, одно слово павукъ! Скрôзь на-вкруги розкидае ôнъ павутиння, и яка-бъ мушка, чи комашка непоткнулась, заразъ и заплутаецця“ (стор. 111). Ось примѣромъ Мартинъ Хандоля бувъ колись богатымъ селяниномъ, горѣвки не вживавъ, а якъ попавъ ся въ лапы глитаеви, то розпивъ ся и звѣвъ ся нѣ-на-що. Жѣнка зъ дѣтьми пôшла въ наймы, а ôнъ ставъ у шинкаря за попыхача, доки зъ десятои чарки дуба не давъ.

Але-жь Бычокъ голосить людямъ, що есть ихъ добродѣемъ не-абы-якимъ! „А хто-жь окрôмъ мене всѣхъ васъ рятуе и вызволя зъ усякои оказiѣ?“ каже ôнъ Мартинови. — „У мене“, мовить ôнъ, „таке вже чудне серце, що якъ тôлько уздрю убогого, то навѣть готовъ и сорочку зъ себе здôйняти та йому ôддати!“ (стор. 71). Та й намагае ôнъ надати своѣй вдачи зовнѣшнȋ прикметы чесного житя. Хата у него повна образôвъ та лампадокъ; — церква, не хата! Ôнъ и Богу молить ся по тричи въ день и поклоны бе и цѣлу обѣдню выстоюе на вколѣшкахъ. Але-жь тôлько передъ людьми вдае зъ себе святого та божого, а на одинцѣ ôнъ бѣсови рôдня.

Той-то „глитай“ бувъ ласый на красу Олены, що була вѣрною дружиною бѣдного Андрѣя Когута. И сего Андрѣя обмотавъ ôнъ своимъ павутинемъ и допѣкавъ ему словами: „позыку знаешь, а на ôддачу не дбаешь“; тому-то Андрѣй не хотячи впастись Бычкови въ руки, щобъ живцемъ не облупивъ, принявъ службу прикажчика у мѣщанина Ивана Павловича. Попрощавъ ся отже зъ жôнкою и повандрувавъ до мѣста, за якихъ 200 верстовъ ôдъ свого села. Се-жь була ковѣнка на руку Бычкови, и ôнъ забагъ жити зъ Оленою говорячи, що ôдъ невѣнчанои жôнки бôльшь шанобы.

Минувъ рôкъ, якъ пôшовъ Андрѣй въ чужину, а Стеха, мати Олены, бѣдуючи гôрко, мусѣла трое своихъ малыхъ дѣтокъ по людяхъ порозтыкати, щобъ не попухли зъ голоду. Бычокъ казавъ ѣй уже давнѣйше, щобъ ôддала ему свою Оленку. Тогдѣ-то ôдповѣла она „глитаеви“, що еи дочка въ неи не простого роду, черезъ грѣхъ найшло ся. Теперь же говорить она Оленцѣ, що „краще соромъ, нѣжь голодна смерть!“ Але дочка дорѣкае матери за таку мову кажучи: „Пекельна ваша мова! Отруѣть краще мене, нѣжь маю зламати законъ!“ (стор. 93). Ажь ось приходить ôдъ Андрѣя листъ, — глитай его скомпонувавъ, передавъ Оленѣ, а прочитавъ его Оленѣ писарь. Та отъ, поганȋ вѣсти принѣсъ сей листъ: „Андрѣй, мовлявъ, не хоче вже вертати, — нехай Олена дармо й не жде его, бо ôнъ уже покохавъ другу, кращу й богату. Въ одчаю душѣ проклинае Олена свого Андрѣя страшнымъ проклономъ та й каже матери: „Идѣть, мамо, заразъ до Йосипа Степановича: нехай иде сюды, нехай заразъ несе грошѣ, бôльше, бôльше грошей!... Андрѣй зрадивъ мене, стоптавъ правду, зламавъ слово, и нема у моѣмъ серцеви Бога! Теперь я грѣха не боюсь, а бѣдности й злиднѣвъ не хочу! Не жахайте-сь, мамо! Кличте мерщѣй Йосипа Степановича! Не я перва, не я й остання!“ (стор. 101).

Бычокъ приходить зô Стехою, котра зъ его хаты приносить горѣвку и всякȋ ласощѣ. Глитай хоче на старôсть зазнати солодощiй любови. Олена-жь приймае ôдъ него дороге намисто и пе горѣвку-ромъ запоемъ кажучи, що за грошѣ купить щастя й таланъ. „Сегодня мы и весѣля справимо!“ погукуе Олена пôдъ чаркою, „чортяка на смѣтнику звѣнчае!“ Ôдтакъ бере ôдъ „глитая“ пер-

стѣнь, а перстѣнь Андрѣя зрывае зô свого пальця и выкидуе крôзь ôкно. — „Обнѣмѣть мене!“ каже Олена Бычкови, „пригорнѣть до серця!... Цѣлуйте мене, солодко, палко!“ — але небавомъ ôдпыхае его й кричить: „Геть! холоднî губы, якъ у мертвеця, лице, якъ лѣдъ! Охъ, якî-жь вы гидкî, гидчѣшь ôдъ жабы!“ (стор. 106).

Хоча-жь Бычокъ убирае Олену въ шовки, то его краля зовсѣмъ зтеряла ся, — ходить несамовита, а молодицѣ зовуть Стеху „перекупкою, щó торгуе дочкою“. Та отъ, небавомъ починае Олена наскучувати Бычкови, и ôдтакъ говорить ôнъ про неѣ самъ до себе: „Цѣлѣсѣнькій день и нôчь все щось балака, або регоче, то почне голосити... Такъ голосить, ажь луна по хатѣ йде!... А учора мало мене не задавила: якъ ухопила за горло, ледве-ледве руки ѣй рознявъ! — Закортѣло на старôсть! Мало-жь бѣдкавъ ся хочь бы й зъ своею жôнкою! — И голодомъ ѣѣ моривъ, и въ льохъ заперавъ, и посередъ зимы у ополоньцѣ купавъ, и бивъ, и нѣвечивъ! Таки привѣвъ ѣѣ до того, що втѣкла! Теперь ще гôрша халепа!“... (стор. 122).

Мѣжь-тымъ повернувъ уже Андрѣй до села. Ôнъ входить въ хату Бычка зъ деякими селянами, и хоче ôддячити „глитаеви“, що взявъ собѣ его жôнку та розôрвавъ его серце, але наляканый „глитай“ ôдказуе: „Я твоеи жôнки не держу, бери ѣѣ хочь заразъ... Я ѣѣ не силою взявъ“... (стор. 126). Коли-жь натякнувъ Андрѣй про листы, щó ôнъ ихъ, мовлявъ, черезъ Бычка писавъ до Олены, то промовила она зъ-тиха: „Листы писавъ до Олены“... Андрѣй пише: „покохавъ я другу, кращу й багату“. Пише, що вже нѣколи не вернетця. „Не сподѣвай ся“, каже, „мене бачити нѣколи!“ „Я й не сподѣваюсь“... Учувши-жь такî речи Олены, Андрѣй крикнувъ въ розпуцѣ: „А! теперь я все розумѣю!“ Ôдтакъ звернувшись до „глитая“ промовивъ: „Пекельна душе, сатано! Вдовольняй же себе до кôнця! Вôзьми нôжь, ударь мене ось сюды (въ груди).“ Ледви сказавъ ôнъ се, якъ ось Олена сплеснула руками и вымовивши тôлько слова „Андрѣй, Андрѣй!“ пала мертва.

Саме-тогдѣ ввôйшла Стеха. Андрѣй думаючи, що Олена лишь перекинулась мертвою, сказавъ до Стехи згôрдно, щобъ помогла панiи пôднятись. Коли-жь дôзнавъ ся, що его нещасна жонá справдѣ нежива, то припавъ до неи и голосивъ сумовито надъ мертвымъ еи тѣломъ. Опôсля вхопивъ нôжь зъ столу й порєнувъ его въ бôкъ Бычкови. Мѣжь-тымъ коли „глитай“ умирае, Андрѣй кидае зъ лякомъ нôжь и каже: „Теперь, люде добрî, берѣть мене, вяжѣть, закуйте у залѣза! Убийте! Я мертвецъ!“ Та отъ, Стеха впала Андрѣеви до нôгъ и заголосила: „Охъ, убий же, убий мене!“ — „Тебе убити?!“ одвѣтуе Андрѣй, „рука не здôймаетця на таку грѣшницю, на таку гадину! Зоставайсь на покволъ та на глумъ усьому хрещеному мирови!“ И припавши до Олены крикнувъ въ-останне: „Горличко моя, серце мое! На кого-жь ты мене покидаешь на цѣмъ холоднôмъ, зрадливôмъ свѣтѣ?!...“

Изъ погляду на сю драму можь дôзнатись, що ѣѣ писавъ авторъ, котрый будучи самъ артистомъ драматичнымъ знае добре сцену и вмѣе корыстувати ся всякими ефектами, якî выкликують ся ситуацiями сензацiйными. Опроче намагавъ ôнъ у своѣй драмѣ зъобразити подѣѣ реально, одначе въ сѣмъ напрямѣ пôшовъ ôнъ подекуды по-за границѣ естетичнои чемности и хотѣвъ, щобъ въ явѣ осьмôй дѣѣ першои пяный Мартинъ роззувавъ чоботы зъ нôгъ та зъ шинкаремъ Юдкою точивъ дивовижнî баляндрасы. А вже-жь нѣхто не вдоволить ся явою такои матери, щó продала „глитаеви“ свою

дочку. Опроче авторъ зъобразивъ сю вдову вельми недоладно, бо ось въ однôй и тôйже сценѣ (II, 2) каже она дочцѣ: „Краще соромъ, нѣжь голодна смерть“, а коли дочка выбѣгла зъ хаты, то безхарактерна мати ламає руки й кає ся зъ-за того, що колись-то послухала нерозумного дѣвочого серця и пôшла на грѣхъ..

Ôдтакъ бачимо въ сѣй драмѣ также подѣѣ, слабо умотивованî и въ наслѣдкахъ своихъ справдѣ неимовѣрнî. Такъ въ явѣ дванацятôй дѣѣ першои Олена дôзнавшись, що еи чоловѣкъ Андрѣй изъ-за бѣдности приневоленый ити въ чужину на заробôтки, падає рыдаючи: „Серце, серце горить... О дайте-жь минѣ отруты-зѣлля!... Милый мене покидає! Рвись же серце зъ грудей, туманъ ся розумъ, пожежою палайте мрѣѣ!... Пропаща я пропаща!“ (стор. 90). — Але сейчасъ очунявши говорить Андрѣеви ось-що: „Ѣдь, ѣдь, мôй соколе, мôй свѣте, моя думко! Швидче ѣдь! Серцемъ тебе благословляю! Прощай!“

Або чи є се имовѣрнымъ, щобъ жонá, люблячи щиро свого мужа, сейчасъ ôдвернулась ôдъ него серцемъ и пригорнулась до поганого „глитая“, коли довѣдалась про якійсь листъ Андрѣя, зъ котрого вычитавъ ѣй писарь, що еи чоловѣкъ покохавъ другу, кращу й богату?![1])

[1]) Про обѣ тî неимовѣрнî подѣѣ порôвнай слова рецензента въ Кіѣвской „Зарѣ“ (1882., № 273): „Въ первомъ дѣйствіи, вообще несценичномъ, кажется несовсѣмъ правдивой сцена разлуки, когда крестьянинъ Андрій отправляется на сторону для заработковъ, и любящая его женщина предается нѣсколько неумѣреннымъ изліяніямъ и жалобамъ. Во второмъ дѣйствіи нѣтъ изображенія тяжкой борьбы, переживаемой женщиною въ виду предполагаемой измѣны возлюбленнаго и обольщенія со стороны „глитая“. (Порôвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 423.)

Ôдтакъ суть въ сѣй драмѣ деякî сцены злишнî й непотрѣбнî, примѣромъ стрѣча Олены зъ подругою Христею (I, 5). А вже-жь Иванъ Франко, начисливъ ажь 24 стороны злишнî въ драмѣ, щó занимає 48 сторôнъ друкованыхъ; тому то не можемо єму притакнути въ тôй єго думцѣ, мабуть-то-бъ и тî сцены, въ котрыхъ являє ся Мартинъ Хандоля, ослабляли головный интересъ штуки[1]). Уже бо рецензентъ „Глитая“ въ „Дѣлѣ“ замѣтивъ въ сѣй справѣ се, щó слѣдує: „Коли-бъ при Глитаю на сценѣ не появивъ ся пяный Мартинъ, мы бы за нимъ глядѣли, зовсѣмъ такъ-само, якъ коли подыблемо павутинє въ кутѣ, а на нѣмъ розкраченого павука, то сейчасъ першимъ дѣломъ приглядаємо ся, де муха? Чимъ муха для павука, тымъ пяниця для „глитая“: и сей и той не мали бы зъ кого ссати кровь“[2]). И справдѣ ява Мартина є иначе малюнкомъ, щó илюструє якъ-найлучше вдачу пажирливого „глитая“.

Хочь отже въ драматичнôй будовѣ „Глитая“ суть деякî похибки и появы неконсеквентнî, хочь въ характерѣ Олены бачимо чи-малу афектацію, то таки вважаємо сей твôръ Кропивницкого вдатнымъ зъображенємъ кровопоя-павука, котрый въ селѣ занапащувавъ долю бѣдныхъ и богатыхъ людей.

Менше вдатными суть „драматичнî картины“, списанî п. з. „Невольникъ“. Гарно выйшли зъ-пôдъ пера автора тôлько двѣ першî дѣѣ, котрî суть вѣрнымъ драматичнымъ переспѣвомъ першои половины поемы Шевченковои „Невольникъ“. Ось читаємо въ драмѣ Кропивницкого, що старый запорожець Василь Коваль высылає въ Сѣчь свого годованця Степана, котрый думавъ, що єсть єго сыномъ, и вважавъ себе братомъ єго дочки

[1]) „Зоря“, 1883., стор. 218.
[2]) „Дѣло“, 1885., число 116.

Ярины. Та отъ, старый Коваль бажаючи, щобъ Ярина була дружиною Степана, заявляє ему, що ônъ есть сиротою. Тодѣ въ серцю обохъ молодятъ будять ся чутя новои любови, и Ярина прощає ся зô своимъ судженымъ въ тяжкôмъ жалю. Се все зъобразивъ Кропивницкій зовсѣмъ складно. Одначе вже въ дѣи третѣй проявляє ся довжезне балакане запорожцѣвъ, котрымъ товаришь Неплюй плете теревенѣ-пѣсенѣтницѣ. Тû-то запорожцѣ спочивають пôсля боротьбы зъ ордою и поминають добромъ молодого курѣнного атамана, котрого старый Коваль выховавъ козакамъ на втѣху а ворогамъ на погибель. Опôсля входитъ бандуриста Недобитый, а запорожцѣ любують ся его спѣвомъ. Коли-жь подрѣмались, явивъ ся Степанъ и ставъ тужити за своею милою. Тогдѣ пôдôйшовъ до него Недобитый и подавъ ему листъ ôдъ Ярины. Ледви-жь почавъ Степанъ читати се письмо, якъ ось джура звѣстивъ ему, що на запорожцѣвъ орда наступає двома крылами ôдъ моря и ôдъ шляхетчины. — Въ дѣи четвертôй видимо запорожцѣвъ въ бисурменьскôй неволи; мѣжь ними сидить такожь ихъ атаманъ Степанъ. Приходить Недобитый въ турецкôй одежи: ôнъ хоче запорожцѣвъ вызволити зъ неволѣ и дає имъ терпуги й молотки, щобъ розôрвали свои кайданы; опôсля-жь роздає имъ пистолѣ, ятаганы й шашки. — Въ дѣи пятôй являє ся Ярина въ садочку при своѣй хатѣ. Она высказує подрузѣ Оксанѣ свою тугу за Степаномъ, але-жь и старый Коваль журить ся, що такъ довго нема Степаночка, бо ось минувъ уже третій рôкъ, якъ сей козакъ поѣхавъ на Запороже. Ажь ось приходить слѣпый Степанъ зъ хлопцемъ-поводаремъ. Деякимъ селянамъ розказує ôнъ, якъ бисурмены-Турки вкинули запорожцѣвъ у „хвурдиґу" та заковали ихъ въ тяжкû кайданы. Два роки гнили они въ тôмъ льоху, не бачили свѣта сонця. При помочи-жь одного старого дѣдугана втѣкли декотрû, але Степана дôгнали яничары и выпекли ему очи горячимъ залѣзомъ. Забили знову въ кайданы, посадили въ тюрму та й замуровали. Подержали ще, та й выпустили слѣпого на свѣтъ зъ товариствомъ. Ôдтакъ товариство прямувало на Сѣчь и зъ собою довело его до кордону. Отъ, теперь тыняє ôнъ безъ пристановища! И ставъ нещасный Степанъ спѣвати думу, щô починає ся словами: „У недѣлю въ-ранцѣ рано | сине море грало .."[1])

Приходить Ярина и пôзнає свого Степаночка. Опôсля старый Коваль каже до безталанного сѣчовика: „Прости мене, мôй сыночку! Не такои-жь я тобѣ доленьки у Господа благавъ!" Ярина-жь радѣє радостію, що вернувъ ся єи судженый, та що прояснивъ ся єи свѣтъ.

Коли-жь „Невольникъ" Кропивницкого основує ся на знаменитôй поемѣ Шевченка, то жартъ его „Помирились" есть наслѣдованемъ якогось россійского твору драматичного и не має майже нѣякои стôйности литературнои. По думцѣ Ив. Франка сей жартъ есть цѣлый немовь живцемъ переведеный зъ творôвъ россійского драматурґа Островского. Ось и слова сего тямущого критика: „Тû самû великорускû а зовсѣмъ неукраиньскû мѣщане, щô бють ся на-кулачки въ прилюднôмъ мѣсци и люблять навѣть зъ доброго приятеля зôдрати, коли рука засвербить; те саме темне самодурство, боязнь передъ всякими новостями, вѣра въ Антихриста и близькій конець свѣта, тû самû забобоны, котрû такъ характеристичнû для московскихъ раскольникôвъ, але зовсѣмъ неможливû середъ украиньского народа. При тôмъ же и самъ предметъ сеи фарсы такъ само грубый

[1]) Се є дума Шевченкова въ поемѣ „Невольникъ".

и огидный, ображаючій всяке чутє моральне, якъ и въ многихъ штукахъ Островского"[1]).

Хоча-жь жартъ Кропивницкого „Помирились" не маε литературнои стôйности, то все-таки εсть ôнъ лучшій ôдъ шутки-оперетки „Пошились у дурнѣ", котра вважаε ся невдатною перерôбкою якоись оперетки французкои. Вже М. Комарь запримѣтивъ, що просто не вѣрить ся, щобъ авторомъ сего драматичного писаня бувъ Кропивницкій. Въ загалѣ оцѣняε Комарь ось-якъ сю шутку-оперетку: „Кропивницкій выводить передъ нами чи-мало дѣвыхъ осôбъ, але-жь нѣхто не скаже, щобъ одна зъ нихъ такъ чи сякъ нагадувала собою Украинця або Украинку, коли не лѣчить того, що по волѣ автора имъ надано украиньскû прозвища й украиньску мову, котрû зовсѣмъ не личуть до сихъ манекенôвъ. Сама фабула песы грубо-роблена и не тôльки не можлива въ нашому народному житю, а просто таки не маε въ ньому анѣ-чогôсѣнько подôбного. Намъ здаεться навѣть, що така дѣя, такû люде, такû вчинки сихъ людей, якû выводить авторъ въ сѣй песѣ, нѣгде нѣ въ якôй сторонѣ не можливû и скрôзь здаватимуть ся чимсь чуднымъ, робленымъ... Вся песа строить ся на такихъ засновахъ, якъ каверза, пôдмовлянε, фальшивû листы, випадкова поява якогось захожого чоловѣка и т. д., — въ цѣлôй песѣ не маε жадного живого образа... Де-жь таки видано не тôльки у насъ, де весѣльный обрядъ дуже поважаεться, а хочь бы й де-небудь мѣжь людьми, щобъ батько, якій бы ôнъ не бувъ, εднавъ дочку за якогось невѣдомого чоловѣка, ôдъ котрого ôнъ не чувъ нѣ слова,

[1]) „Зоря", 1883., стор. 218. — Сей жартъ подобавъ ся Великороссови Петрову, котрый замѣтивъ, що въ сѣмъ водевилю „есть очень много бойкихъ мѣстъ, достаточно комическихъ положеній". („Очерки исторіи укр. литер. XIX. столѣтія", стор. 425.

котрого въ очи навѣть не бачивъ нѣколи, та ще й чекавъ бы его просто на весѣлε?"...[1])

Та й нѣгде правды дѣти, въ очахъ критика-естетика тая шутка ε нѣсенѣтницею не-абы-якою. А вже-жь инша рѣчь выйде, коли хто схоче легкимъ смѣхомъ звеселитись, не зважаючи на теε, чи предметъ смѣху доводить ся до путя. И отъ, дивнымъ дивомъ сеся фарса Кропивницкого подобаε ся на сценѣ, не тôлько за-для комичныхъ ситуацій, але й зъ-за гарнои музыки самого-жь драматурґа, котрый тутъ у-перве заявивъ себе композиторомъ легонькихъ и принадныхъ куплетôвъ.

Коли-жь Кропивницкій въ тôй шутцѣ-оперетцѣ намагавъ перелицьовати чужій обычай на вдачу украиньску, то въ траґи-комичнôмъ етюдѣ „Лихо не кождому лихо, инчому й таланъ" змалювавъ ôнъ досыть вдатно стать украиньского паламаря и въ загалѣ зъобразивъ живо народнû вечерницѣ.

Ще лучшимъ εсть маленькій етюдъ „По ревизіи", ба, по думцѣ Комара εсть ôнъ безперечно найкрасшимъ зъ новыхъ надрукованыхъ штукъ Кропивницкого. Напечатано-жь сей етюдъ въ Катеринославскôй часописи „Степь" 1885. р. (№ 13. и 14). Въ сѣмъ драматичнôмъ творѣ малюε авторъ порядки сѣльского суда и дѣяльнôсть сѣльскихъ урядникôвъ — старшины й писаря. Ось и змѣстъ сего етюда: Волосный старшина вже бôльше тыжня лагодить ся ѣхати „по ревизіи" по хуторамъ та селамъ, але нѣякъ не може зôбрати ся, бо трохи-не щодня запиваε ся запоεмъ. Теперь ôнъ приходить у волость и посылаε сторожа за кôньми, бо треба вже конечно ѣхати „по ревизіи". Зъ монолоґа его видно, що ôнъ не тôльки гульвѣса, а ще й джиґунъ чи-малый, ось бо зга-

[1]) „Зоря". 1886., стор. 134—135.

дує ôнъ про те, якъ цѣлувавъ ся зъ матушкою та зъ письмоводительшою. Гарнѝ молодицѣ, нема що й казати! та далеко имъ до Приськи Московки. Шкода тôльки, що она не така, що она на се не пôде. Отъ, якъ бы она засудила ся зъ кимъ, тогдѣ инше дѣло, тогдѣ, значить, можна й приневолити, звѣсно, яко „начальникъ“. Не вспѣвъ ще старшина налюбуватись своими мрѣями, якъ ось приходить стара баба Риндачка зô своимъ пяненькимъ свѣдкомъ Гараськомъ, жалуватись на Приську. Старшинѣ байдуже, що се не єго дѣло, а волосного суда, — ôнъ сейчасъ посылає свѣдка по Приську, а самъ починає розпытувати Риндачку. Жвава цокотуха, знаючи добре звычаѣ старшины, Риндачка перше всего ставить на стôлъ фляшку горѣлки и отъ починає ся таке частоване, що поки свѣдокъ привѣвъ Приську, старшина зъ Риндачкою трохи-не цѣлу фляшку вычастували. Старшина ласкаво выслухує жалобу Риндачки, але якъ побачивъ Приську, заразъ починає до неи пôдлабузнювати ся, а Риндачку зъ свѣдкомъ выгоняє геть. Мѣжь-тымъ приходить писарь; ôнъ є вже пôдъ чаркою, бо цѣлый тыждень пивъ-гулявъ по хуторахъ. Побачивши-жь компанію писарь посылає ще за горѣлкою и починає ся гульня. Саме-тогдѣ, коли компанія розвеселила ся и стала спѣвати пѣснѣ, входить знову Риндачка зô своимъ свѣдкомъ. Бачучи такій судъ она протестує, але старшина гримає на неѣ и велить мирити ся зъ Приською. Та отъ, писарь ласкаво вмовляє Риндачку, и въ кôнци она сама вгамовує ся и мирить ся зъ Приською. Всѣ запивають ôдтакъ мирову и починають спѣвати; — старшина зовсѣмъ розкисъ и схилившись на стôлъ засыпляє. Саме въ сю пору зъявляє ся сторожь и голосно выгукує, що конѣ готовѝ. Але-жь годѣ ѣхати „по ревизіи“, коли ревизоръ захрôпъ. Шутливый писарь бере дзвôнокъ и дзво-

нить надъ головою старшины, а сему снить ся, нѣбы-то ôнъ ѣде „по ревизіи“, и выгукує: „поганяй! поганяй!“ Всѣ смѣють ся и мирно розходять ся.

Подавши отъ-сей змѣстъ етюда „По ревизіи“ Комарь оцѣнивъ ось-якъ сей твôръ драматичный: „Авторъ зъумѣвъ и въ сихъ тѣсныхъ рямкахъ уявити намъ справдѣ реальну картину, выхоплену прямо зъ житя народнього. Всѣ дѣєвѝ особы, починаючи ôдъ головнѣйшои и кôнчаючи самою найменшою, змальованѝ авторомъ такъ реально, мовь передъ вами живѣсенькѝ люде. Зъ найбôльшою умѣлостію обмалювавъ авторъ образъ старои бабы Риндачки, гострои цокотухи, повнои жизненныхъ силъ и жвавости, але разомъ зъ тымъ людины доброи, мягкосердои, котра такъ само легко може помирити ся, якъ и посварити ся, и въ тôмъ и въ другôмъ разѣ однаково щиро и жваво выявлятиме себе. — Вся дѣя сеи песы ведеться жваво; — въ розмовѣ жарты веселѝ та меткѝ прикладки, якъ оно звычайно ведеться при такôй оказіи, а про все те всѣ тѝ веселощѣ не затуляють ôдъ насъ безпораднои долѣ народньои пôдъ панованємъ такихъ „начальникôвъ“ и такихъ порядкôвъ“...[1])

Чи етюдъ „По ревизіи“ справдѣ має таку высоку литературну стôйнôсть, яку приписує єму Комарь, годѣ намъ сконстатувати, по-за-якъ доси не могли мы роздобути тои Катеринославскои часописи „Степь“, въ котрôй надруковано сей твôръ Кропивницкого. Поки-що вдоволяємо ся тыми замѣтками Комара и за єго проводомъ уважаємо той етюдъ неначе гарнымъ образкомъ, схопленымъ вѣрно зъ природы.

Марко Кропивницкій стоить межи давнымъ романтичнымъ, а новымъ реальнымъ напрямомъ въ литера-

---

[1]) ibid., стор. 134. — Порôвн. Петрова „Очерки...“, стор. 425.

турѣ. Хоча-жь подекуды прихиляє ся до реализму, то зъображає ôнъ по-найбôльше такй типы, котрй можуть появитись въ якôй-небудь литературѣ европейскôй. Опроче Володимиръ Коцовскій замѣтивъ по-правдѣ, що у Кропивницкого бачимо переважно типы й ситуаціѣ, п о с т ô й н й проявы зъ житя и ô д л о м к и дѣѣ та характерôвъ. Ôдтакъ каже сей критикъ, що Кропивницкій переносить загальнй темы на питомый украиньскій ґрунтъ, — що шукає мѣсця, осôбъ, обставинъ д л я г о т о в о г о з м ѣ с т у[1]).— Въ драматичныхъ єго творахъ нема характерôвъ одноцѣльныхъ и живыхъ, ба й нема вѣрного зъображеня побуту суспôльного на Украинѣ, по-за-якъ авторъ, гонячи за ефектами на сценѣ надає иногдѣ своимъ героямъ и героинямъ такй прикметы, якй въ житю одвѣтнои верствы суспôльности ачей не появляють ся. Коли-бъ авторъ писавъ бôльше природнымъ ладомъ и наблюдавъ правила драматурґіѣ, то мôгъ бы ôнъ выдвигнутись на вершину литературнои славы. Поки-що єсть ôнъ похожій на вправного артиста-маляра, котрый въ тецѣ своѣй нагромадивъ деякй гарнй шкицы, але не зладивъ ще нѣ одного знаменитого бôльшого образа. Се бо любує ся ôнъ именно въ яркихъ краскахъ, одначе не наблюдає гармоніѣ мѣжь тѣнью а свѣтломъ у своихъ картинахъ драматичныхъ.

7. Иванъ Тобилевичь Карпенко-Карый[2]).

Теперѣшній репрезентантъ реального напряму въ руско-украинськôй драматурґіи, Иванъ Карповичь Тобилевичь родивъ ся 14. вересня 1845. р. въ селѣ Арсенѣвцѣ, Єлисаветградского повѣту Херсоньскои ґуберніѣ. Батько єго й дѣдъ по батькови жили на чинши въ селѣ Туріи Чигириньского повѣту Кіѣвскои ґуберніѣ; баба єго була проста селянка, а дѣдъ, хочь и не рôзнивъ ся нѣчимъ ôдъ простого хлѣбороба-мужика, то вважавъ себе шляхтичемъ, бо бувъ чиншевикомъ наймаючи землю. А вже-жь дѣдъ Ивана по матери бувъ крѣпакомъ пана Золотницкого, та й баба попалась у крѣпацтво до того-жь пана, хочь попереду була вольною козачкою Полтавскои ґуберніѣ.

[1]) „Зоря“, 1888: стор. 397.

[2]) Звѣстки про житє Карпенка-Карого подавъ Ом. Огоновскому одинъ Украинець зъ Херсонщины, котрый не хоче, щобъ єго названо по имени.

Батько Ивана своими руками працювавъ коло землѣ, а потому служивъ økономомъ по панскихъ селахъ. Се бувъ одинъ изъ розумныхъ людей старои освѣты, якою вызначувались колись тямущй простй Украинцѣ. У него було пять сынôвъ и одна дочка. Хоча-жь зароблявъ на рôкъ тôлько 150 карбованцѣвъ, однако повыводивъ дѣтей у люде. Два браты й сестра Ивана були акторами бувшои труппы Кропивницкого, третій служивъ „по администраціи“ Херсоньскои ґуберніѣ, а четвертый є мабуть хлѣборобомъ.

Въ 1855. р. ôддавъ батько Ивана въ чотыро-клясову Бобринецку повѣтову школу[1]). Ту школу кôнчивъ ôнъ въ 1859. р. „зъ наградою“ и почавъ опôсля заробляти, якъ мôгъ, а ôдтакъ за свои зароблепй грошѣ ставъ дальше вчитись. Небавомъ потôмъ вразъ зъ Кропивницкимъ почавъ ôнъ служити десь писаремъ въ городскôй управѣ. Тогдѣ любивъ читати хосеннй книжки и ставъ самъ себе розвивати. Въ 1862. р. бувъ ôнъ разъ въ театрѣ: сценична игра зачепила єго душу зъ-глибока, и про-те зъ Кропивницкимъ и зъ другими хлопцями гравъ ôнъ украиньскй штуки въ аматорскôмъ театрѣ въ Єлисаветградѣ

[1]) Бобринець бувъ тогдѣ городомъ повѣтовымъ; опôсля (1863) перенесено повѣтъ до Єлисаветграда.

и Бобринци. Все-жь таки не кидавъ ôнъ писарства и черезъ 20 рокôвъ поперебувавъ на службѣ державнôй та громадскôй. Въ останнôмъ часѣ (до р. 1883.) служивъ ôнъ секретаремъ полиціѣ въ Єлисаветградѣ.

Мѣжь-тымъ познакомивъ ся ôнъ (1868) зъ Д. П. Пильчиковомъ, учителемъ Херсоньскои ґимназіѣ, котрый рокôвъ зо два дававъ єму книжки и показувавъ єму, щô самъ знавъ. Люблячи-жь освѣту Иванъ Тобилевичь и доси вчить ся ôдъ людей, або зъ книжокъ, якû може де роздобути.

Въ 1883. р. поступивъ ôнъ въ трупу Старицкого, де грали тогдѣ Кропивницкій, Заньковецка и Затиркевичка. Тобилевичь Карпенко-Карый ставъ отже товаришемъ тои артистичнои трôйцѣ, котра сценичною грою стала славною въ цѣлôй Россіи. Тогдѣ писали въ Одесскихъ часописяхъ про тыхъ артистôвъ драматичныхъ, що они стоять высше акторôвъ Парижскихъ, Римскихъ, Марсильскихъ и Вѣденьскихъ. И справдѣ въ тôмъ украиньскôмъ театрѣ не було нѣякои иллюзіѣ, а зъображалось реальне житє; тому-то бувало таке, що въ часѣ спектакля дамы млѣли або проявляли гистерику. Ба й цѣла публика не могла иногдѣ зносити вражѣня, и про-те середъ акту спускали неразъ завѣсу, щобъ хочь трохи всѣ успокоились и могли дивитись на дальшу акцію въ драмѣ.

Въ 1884. р. Карпенко-Карый мусѣвъ покинути сцену, по-за-якъ правительство велѣло єму жити на засланю въ Новочеркаску на Дону. Тамъ проживъ ôнъ рокôвъ зо три; ôдтакъ въ 1887. р. повернувъ ся домôвъ на своє хозяйство въ Шеиетôвцѣ біля Єлисаветграду, де й теперь самъ працює своими руками.

Литературну свою дѣяльнôсть почавъ Иванъ Тобилевичь въ 1881. р., написавши въ мѣсяци листопадѣ пôдъ псевдонимомъ „Гнатъ Карый" оповѣдане „Новобранець", котре надруковано 1883. р. въ першôй частинѣ украиньского альманаха „Рада" (стор. 219—234). Се оповѣдане має деякû прикметы спôльнû зъ оповѣданями Марка Вовчка и зъ жовнярскими повѣстями Осипа Федьковича, и подобає ся чи-мало изъ-за-того, що єсть гарною етноґрафичною картинкою изъ суспôльного побуту люду украиньского. Чудово зъобразивъ авторъ особливо розлуку новобранця Петра зô своєю семьею, коли ѣхавъ въ городъ на службу военну. Карый написавъ ще й друге оповѣдане п. з. „Безталанна", але єго доси ще не надруковано.

Въ 1883. р. Карпенко-Карый ставъ писати драматичнû творы для украиньского театру М. Кропивницкого. Першои єго драмы „Чабанъ" россійска цензура не дозволила нѣ за-для театру, нѣ за-для печати. Ôдтакъ въ 1884. р. написавъ ôнъ двѣ драмы, „Бондарôвна" и „Хто виненъ?"; опôсля въ 1885. р. скомпонувавъ комедію „Розумный и дурень", а въ 1886. р. зложивъ драму „Наймичка". Въ тôмъ роцѣ переробивъ ôнъ драму „Хто виненъ?", давши ѣй заголовокъ „Безталанна", и въ сѣмъ видѣ грають єѣ теперь на сценахъ въ Россіи. Тогдѣ-жь написавъ ôнъ ще комедію п. з. „Мартинъ Боруля". Коли-жь повернувъ до повѣту Єлисаветградского, то написавъ драму „Не такъ паны, якъ пôдпанки".

Въ 1886. р. надруковано въ Херсонѣ „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ Ивана Карпенка-Карого" (8°, сторôнъ 140). Тутъ помѣщенû отъ-сû три драматичнû писаня: 1) „Бондарôвна". Драма въ 4 дѣяхъ и 5 одмѣнахъ; 2) „Хто виненъ?". Драма въ 4 дѣяхъ и 3) „Розумный и дурень". Комедія въ 5 дѣяхъ. Слѣдуючого-жь року (1887) напечатано въ Херсонѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Наймичка" (8°, сторôнъ 54). Не надру-

кованй доси два творы: „Мартинъ Боруля“, комедія въ пяти дѣяхъ, и драма „Не такъ паны, якъ пôдпанки“. Ту комедію розрѣшила театральна цензура для гры и еѣ ставили въ Одессѣ, але драма „Не такъ паны, якъ пôдпанки“ для театру остала ся недозволеною, хочь дуже добре написана. Въ нѣй зъображають ся часы крѣпацтва, де являють ся й паны й пôдпанки, ихъ økономы та управителѣ у ôдносинахъ до крѣпостного люду.

Оцѣняючи литературну дѣяльнôсть Карпенка-Карого всякій тямущій критикъ зможе легко завважати, що ôнъ въ першихъ починахъ своеи письменности драматичнои придержувавъ ся ще напряму романтично-сентиментального. Такъ въ драмѣ „Бондарôвна“ являе ся героиня Тетяна справдѣшньою ентузіясткою, щó любить козацку славу и для неи готова щасте свое ôддати.

Темою до сеи драмы послужили авторови народнй пѣснѣ про гарну бондарôвну, котру „панъ Каньовскій“ застрѣливъ „срѣбною кулею“, коли она не хотѣла пôддатись забаганкамъ сего женихливого старосты[1]). Сими пѣснями корыстувавъ ся вже давнѣйше Федôръ Заревичь, написавши драматъ народній въ 3 дѣяхъ п. з. „Боднарôвна“[2]). Коли-жь Заревичь подавъ драматичный переспѣвъ тыхъ пѣсень, то Карпенко-Карый зладивъ простору картину фантастичну, въ котрôй побôчь бондарôвны Тетяны стоить запорожець Тарасъ, являючій вразъ зô своею любкою вдачу вельми романтичну. Тому-то замѣтивъ уже Г(орленко) у своѣй рецензіи трьохъ

[1]) Про „Боднарôвну“ порôвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ“, именно часть I., стор. 65., 66—67; часть III. а, стор. 30—34.

[2]) Гляди „Правду“, письмо літературно-політичне. Рочникъ пятий. 1872. Львів; стор. 26—39; 75—88; 111—122.

драматичныхъ творôвъ Карпенка-Карого, що ся драма не може вважатись вдатною. Именно каже сей критикъ, що авторъ ôдступивъ чи-мало ôдъ народного переказу: коли бо сей переказъ являе ся повнымъ глубокого драматизму, то въ тôй драмѣ бачимо богато слôвъ, а не видимо людей; — ба, по думцѣ Г(орленк)а й тй слова суть „холоднй“, дармá, що они вважають ся гарными. Опроче сей рецензентъ замѣчае въ сѣмъ творѣ такожь анахронизмы. Фабула бо построена не на мотивахъ ôдданого политичного гнету епохи Богдана Хмельницкого, до котрои Карый ôдносить свою драму, але на невзгодинахъ крѣпостного права другои половины XVIII. вѣку, коли-то паны правобережнои Украины згнущались невъ-мѣру надъ своими крѣпаками. А вже-жь панъ староста Каньовскій, Микола Потоцкій, бувъ собѣ лишь вертиголова зъ забаганками польско-козацкими; — мѣжь тымъ являе ся ôнъ въ драмѣ Карого простымъ гульвѣсою и займае ролю маловажну, по-за-якъ дѣяльною особою въ нещаснôй доли бондарôвны есть прибôчникъ его, шляхтичь Чеславъ Герцель, мельодраматичный интригантъ, котрый по думцѣ рецензента пригадуе деякй типы Шекспировй[1]).

Ôдтакъ другій рецензентъ драматичныхъ творôвъ Карпенка-Карого, Иг. Ж., заявивъ, що „Бондарôвна“ вважае ся не зовсѣмъ вдатною мельодрамою зъ комичнодраматичною фиґурою женихливого старосты, котрый вбивъ Тетяну хиба лишь для того, що треба було крôваву розвязку якось довести до кôнця[2]).

Зъобразивши въ драмѣ „Бондарôвна“ картину давнои давнины Карпенко-Карый звернувъ ся до злиднѣвъ

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 342—343., въ статьи „Три пьесы Ив. Карого. Херсонъ 1886. г.“

[2]) ibid. 1888. Томъ XXII; стор. 65[2].

теперѣшнього побуту суспôльного и въ драмѣ „Хто винен ъ?“ зъявивъ ôдъ-разу переходъ ôдъ романтичнои сентиментальности до реальнои дѣйстности. Хоча въ сѣй драмѣ нема єдности дѣѣ, хоча тутъ бачимо тôлько драматичнû картины, що́ неначе рôзнорôднû жемчуги нанизанû суть на однôй низцѣ, то все-таки враженє, яке утворяє ся цѣлою подѣєю, є справдѣ величне.

Ось и поглядъ на сю драму: Рѣчь дѣє ся въ Херсонщинѣ. Гнатъ, молодый парубокъ, любить вертливу дѣвку Варку, але довѣдує ся ôдъ парубка Демяна, що она єму невѣрна. Гната-жь любить тихенька Софія, дочка старого шевця, Ивана Щасливого, и отъ, на вечôрницяхъ у Явдохи сей парубокъ прихиляє ся до нея серцемъ, дарма́ що Варка дивить ся заздро на тû любощѣ. Небавомъ батько Софіѣ перебравъ ся изъ села въ городъ, де купивъ собѣ хатку. Сюды зайшла Варка, щобъ подразнити тихоню Софію, мабуть-то Гнатъ уже забувъ про неѣ. Тутъ же довѣдує ся она, що Софію полюбивъ молодый швець Петро. Вертає ся отже швидко домôвъ, щобъ розказати се Гнатови, сподѣючись, що ôнъ ôдкине ся ôдъ Софіѣ. Опôсля заявляє Петро Иванови Щасливому, що радъ бы зъ єго дочкою одружитись. Бѣдный швець радѣє, що такій гарный парубокъ и добрый майстеръ сватає єго дочку, и каже Петрови: „Кращого зятя я-бъ и не хотѣвъ. Побалакай зъ Софією! Коли вона згодить ся, то, Боже, васъ благослови!“ Ажь ось вертає ся Софія зъ базару и просить батька, щобъ пустивъ еѣ въ село на роботу, по-за-якъ она въ городѣ не може привыкнути. Добряга-батько вволяє волю дочки и ôдтакъ заявляє ѣй, що Петро еѣ сватає; одначе Софія каже, що за Петра за-мужь не пôде, — ба, она просить батька, щобъ ôддавъ еѣ за Гната. И не противить ся дочцѣ добрый батько. „Не хочешь ити за Петра“, каже ôнъ, — „иди за Гната!“

И ôддалась Софія за Гната, а батько еи продавши свою хату, перейшовъ въ село та ставъ сидѣти вразъ зъ дочкою въ хатѣ Гната. Тутъ не було гаразду нѣ єму, нѣ єго дочцѣ: лиха свекруха не давала имъ спокою, зовучи ихъ погаными дармоѣдами. Гнатъ боронивъ зъ-першу Софію супроти напастей своеи матери, але небавомъ не стало єму терпцю, та сказавъ жôнцѣ, що вже й єму наобѣсѣли еи слезы... Бѣдна Софія плакала, що Гнатъ ôдцуравъ ся хаты, що жона́ стала єму осоружна. Небавомъ довѣдалась она, що Гнатъ ходить до Варки. Коли-жь батько Софіѣ кинувъ хату Гната, щобъ не слухати докорôвъ сварливои єго матери, то нещасна Софія лягла на полу безъ силы. Та отъ, злюща свекруха сказала Гнатови, що єго „нечупайда“ вылежує ся, изъ-за чого кинувъ ся ôнъ на Софію зъ палицею. Мѣжь-тымъ Гнатъ звѣвъ ся нѣ-на-що: нѣ волика, нѣ коровы, — а єго жона́ ослѣпла въ той день, коли родила дитину. Ажь ось приходить до Софіѣ Петро й каже, що еи батько дуже слабый, — що радъ-бы ще побачити свою дочку. Софія хоче сейчасъ ѣхати до батька, бо серце еи чує, що вже завтра не застане єго живого. Просить отже Петра, щобъ пôшовъ шукати пôдводы. Коли-жь Петро выйшовъ за пôдводою, а Софія збиралась въ дорогу, наближивъ ся до хаты Гнатъ пяный. Ôнъ говорить самъ до себе, що Варка єго й нагодувала, и напоила, и наголубила, а однако душа болить; ба ôнъ собѣ мимрить, що въ него три душѣ, и всѣ три болять, ныють, щемлять... Одну хвилинку єму жаль наче Софіѣ, другу — себе, а третю — вся душа, вся дума у Варки, и про-те радъ бы ôнъ Софію прогнати, а Варку взяти.., Опôсля павши на призьбу сказавъ, що у хату не пôде, бо вбивъ бы слѣпу.

Вертає ся Софія и взрѣвши Гната пытає ся его: „Де це ты бувъ, серденько?“ Гнатъ трусить ся, хватає Софію за горло и давить еѣ. Останнѝ слова нещаснои Софіѣ були ось-якѝ: „Гна-те! голуб-чику — татко — Господи!“ Гнатъ ôдпыхає ôдъ себе трупа — стоить якъ божевôльный. Входить Петро и не замѣчаючи мертвои Софіѣ каже: „А я пôдводу знайшовъ!“... И ôдзывае ся до него Гнатъ: „Цыть! Дивись, вона умерла! — Я не виненъ, я не виненъ! Такъ...ѣй...на роду...написано!“

Сю драму оцѣнили въ „Кіевскôй Старинѣ“ два критики, Г(орленко) та й Иг. Ж., и узнали еѣ вдатнымъ творомъ. Г(орленко) замѣчає, що авторъ въ сѣй драмѣ найлучше зъобразивъ вдачу гулящои Варки, котра люблячи Гната изъ-за своеи пристрасти зовсѣмъ спокôйно розбивае таланъ своеи суперницѣ. А вже-жь Гнатъ — „герой“ драмы — по думцѣ Г(орленк)а чоловѣкъ хитливои вдачѣ, мѣжь-тымъ коли его мати являе ся вѣрнымъ образомъ клекôтливои старои свекрухи. Добрячу-жь Софію вважає ôнъ плаксивою и сентиментальною, якъ и въ загалѣ такожь другѝ чеснѝ особы въ сѣй драмѣ (се-бъ-то Иванъ Щасливый и Петро) проявляють вдачу сентиментальну. За-то дѣвчата й парубки въ народныхъ сценахъ зъображенѝ зовсѣмъ реально и вдатно.

Г(орленко) пише ôдтакъ у своѣмъ критичнôмъ оглядѣ, що драма „Хто виненъ?“ нагадує вельми важный реалистичный етюдъ Стеценка п. з. „Доля“, одначе рецензентъ не ставить того Карому въ вину, що въ его драмѣ находять ся ремиnисцензіѣ деякихъ картинъ въ драматичнôмъ творѣ Стеценка, по-за-якъ мотивъ семейдраматичнôмъ ныхъ невзгодинъ проявляє ся часто въ народнôй поезіи и бувае ôдгомономъ злиднѣвъ, звычайныхъ въ житю хлѣбороба[1]).

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII., стор. 343—344.

Годить ся тутъ запримѣтити, що Стеценко выдавъ 1863. р. въ Харковѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Доля“ (8°, сторôнъ 51), та що Карпенко-Карый добачавъ въ нѣй справдѣ взоровзôръ въ писаню своеи драмы „Хто виненъ?“ Такъ примѣромъ Маруся Петренчиха, Иванъ Петренко, Олена жôнка Ивана, та Ивга въ „Доли“ Стеценка являють ся прототипомъ свекрухи Ганны, Гната, Софіѣ и Варки въ драмѣ „Хто виненъ?“ Тôлько-жь драма Карпенка-Карого стоить до твору Стеценка въ такихъ ôдносинахъ, въ якихъ находить ся вдатный малюнокъ до шкицу нарысованого на-прихапцю.

Другій критикъ, Иг. Ж., замѣчає, що въ драмѣ „Хто виненъ?“ бачимо цѣлый рядъ драматичныхъ картинъ, списаныхъ „зъ немалымъ талантомъ“, та що розвите драматичного дѣйства йде рука въ руку зъ елементомъ етноґрафичнымъ. Особливо подобавъ ся критикови монолоґъ Софіѣ въ четвертôй дѣи (стор. 89), що его авторъ скомпонувавъ по-майстерски. Въ сѣмъ монолоґу зъображає Карпенко-Карый долю нещаснои Софіѣ, котра сѣвши на призьбѣ біля хаты прислухує ся спѣвови веселыхъ дѣвчатъ и парубкôвъ на улици, и ôдтакъ отъсими словами згадує про давнѣйшій свôй рай та теперѣшнѝ невзгодины: „Якъ весело имъ! — спѣвають и танцюють! Зачуєшь вулицю, згадаєшь своє дѣвування, — серце такъ бѣеться у грудяхъ, мовь выскочить хоче!... Недавно й було, а де все те дѣлось?... Якъ гарно пахне на дворѣ, та тихо якъ!... Господи! мабуть чудова нôчь! Душею чую, що й мѣсяць свѣтить... Ôнъ свѣтить усѣмъ людямъ однаково: и щасливымъ и нещаснымъ!... Колись ôнъ такъ саме свѣтивъ и надъ моєю головою, якъ були мы въ-купцѣ зъ Гнатомъ; — а теперь?... и теперь ôнъ свѣтить такъ само, — такъ само свѣтить... Та тôлько я не бачу того свѣту! Не бачу ясного сонечка, травицѣ

зеленои не бачу, не бачу облича мого милого.. Дитину маю, хочь бы нею утѣшатись... не бачу... не бачу!... родила й не бачила, въ той-самый день ослѣпила! Милый ôдцуравъ ся ôдъ мене, а батько третій мѣсяць не приходивъ и вѣсточки не присылавъ, — може вмеръ?... Хочь бы Петро навѣдавъ ся! Одна осталась, одна — якъ былина на поли"...

Дальше замѣчає Иг. Ж., що конець драмы не може вважатись вдоволяючимъ. Коли бо Гнатъ вбиває Софію, то ачей каждый схоче себе запытати, хто-жь виненъ изъ-за такои долѣ „героѣвъ"? — чи сѣльскій вечерницѣ? чи женихливôсть сѣльскихъ дѣвчатъ? чи наконець „судьба", котра занапащує долю людей, не знати за-для чого? Тому-то заявляє сей критикъ, що авторъ не ôдкрыває намъ тутка провôднои своеи идеѣ, изъ-за чого мысль его являє ся справдѣ неясною[1]). А вже-жь нѣгде правды дѣти, авторови не годить ся закидувати нѣсенѣтницѣ въ розвязаню драматичнои дѣѣ, по за-якъ въ кôнци драмы легко дôзнатись, що головна вина спадає тутъ на Варку, котра занапастила долю Гната й Софіѣ.

Зъ острѣйшою критикою ôдносить ся до драмы „Хто виненъ?" якійсь Б. Ôльхôвскій, ба, ôнъ оцѣняє въ загалѣ некористно оба драматичнû творы „Бондарôвна" и „Хто виненъ?"[2]). Критикъ сей пише, що драма „Хто виненъ?" змѣстомъ своимъ дуже нагадує драму Недолѣ „Неспарована пара" (Кієвъ, 1885). Одначе легко дôзнатись, що той твôръ Карпенка-Карого до сего писаня Недолѣ не

[1]) ibid. 1888. Томъ XXII., сентябрь, стор. 65—66².

[2]) „Зоря", 1886; стор. 380. — Про драму „Бондарôвну" пише Ôльхôвскій мѣжь иншимъ, що Тетяна, Тарасъ, Бондарь бôльше нагадують якихсь середньовѣчныхъ захôдньо-европейскихъ дамъ и лицарѣвъ, анѣжь украиньске посполѣство и козацтво (стор. 379—380).

стоить въ нѣякихъ ôдносинахъ, по-за-якъ ôнъ нагадує тôлько драму Стеценка п. з. „Доля". Дальше замѣчає Ôльхôвскій, що драма „Хто виненъ?" була-бъ далеко кращою, якъ бы першихъ двохъ дѣй зовсѣмъ не було. Отже критикъ хоче, щобъ авторъ випровадивъ насъ ôдъ разу въ хату Гната, де злюща свекруха кидаєсь зъ мокрымъ рядномъ на свою тихеньку невѣстку Софію. Хоча-жь Ôльхôвскій каже, що для выясненя характерôвъ тû двѣ першû дѣѣ не мають нѣякого значеня, ба навѣть шкодять розвоеви дѣѣ драматичнои, то мы вважаємо тû дѣѣ зовсѣмъ потрѣбными тому, що безъ сего засновку розвязка дѣйства була-бъ вельми недоладною. Опроче заявляє сей критикъ, що тôлько въ третѣй и четвертôй дѣи характеръ Гната й Софіѣ намальованû рельєфно, мѣжь-тымъ коли Варка дуже скидаєть ся на Марусю въ драмѣ Кропивницкого „Дай серцю волю..." А вже-жь такій характеръ, якимъ вызначує ся Варка въ драмѣ Карого, єсть живцемъ схопленый зъ реальнои дѣйстности и не потребує нагадувати инших типôвъ. Маруся являє подекуды вдачу патетичну, мѣжь-тымъ коли Варка єсть природнымъ типомъ сѣльскои розлучницѣ.

Драма „Хто виненъ?" єсть пôсля „Наймички" найлучшимъ творомъ Карпенка-Карого. Можна-бъ авторови закинути розъєдинене дѣйства изъ-за злишнихъ епизодôвъ та й зъображене солодкаво-сентиментальнои вдачѣ Софіѣ, одначе сумнû невзгодины суспôльного побуту змалювавъ ôнъ въ сѣй драмѣ зовсѣмъ реально и справдѣ талановито.

Меншои стôйности литературнои єсть комедія „Розумный и дурень". Тутъ бачимо два зовсѣмъ ôдмѣннû типы, двохъ братôвъ, Михайла й Данила. Батько ихъ Каленикъ Окунь наживъ копѣйки чумачкою и теперь радъ-бы спокôйно доживати вѣку при дѣтяхъ. Старшій

єго сынъ, Михайло, являє ся типомъ сѣльского глитая. Батько єму ввѣривъ ся: що̂ о̂нъ скаже, то й робить, а Данило у нихъ обохъ дурный. Молодшій сей сынъ Каленика натура идеальна: о̂нъ хотѣвъ бы лишь доброго чого навчитись та любвою обо̂йняти всякого въ громадѣ. Данило любить вертливу дѣвку Маряну, котра на всякій случай рада-бъ и Михайла держати біля себе, хоча серцемъ своимъ прихиляє ся до Данила. Небавомъ батько, спонуканый „аблакатомъ“ (адвокатомъ) сѣльскимъ, робить одного Михайла хозяиномъ, а „дурному“ Данилови каже, щобы служивъ старшому братови й зароблявъ у него; коли-жь о̂нъ порозумнѣйшає, то дасть єму Михайло те, що̂ слѣдъ. Бѣдный Данило зове Михайла мошенникомъ-злодѣємъ, але батько не терпить такои наруги и выганяє молодшого сына геть изъ свого двору.

Опо̂сля прощає ся Данило зъ Маряною; о̂нъ думавъ по-переду, що въ ту недѣлю єѣ посватає, а ось теперь треба йти въ-наймы, добути грошей, щобъ черезъ ро̂къ найбо̂льшь зъ Маряною побрати ся. Але Маряна хоче бути панією; она лине серцемъ до Данила, а жде Михайла. И справдѣ вмѣє она причарувати Михайла и о̂дтакъ сей грошелюбъ подобавши собѣ розумну єи вдачу женить ся зъ нею небавомъ. Мѣжь-тымъ безхатникъ-Данило по̂шовъ на линію у Чорноморію, де зъ рыбалками зароблявъ собѣ копѣйку. Минувъ довгій ро̂къ и наближувавъ ся день повороту до Маряны, за котрою Данило безъ впину туживъ. Хозяинъ рыбалокъ полюбивъ єго мовь свого сына и хотѣвъ єго посватати за свою дочку Марту, котра серцемъ линула до гарного й трудящого парубка. Але Данило заявивъ ѣй, що въ него єсть дѣвчина, котру любить вельми.

Мѣжь-тымъ Михайлови посовзнулась нога въ погано̂й плутанинѣ. О̂нъ бравъ по селахъ шинки, котрыхъ жидамъ не можь було держати, але „аблакатъ“ програвъ дѣло за тѣ шинки и въ зъѣздѣ присудили 250 рублѣвъ кары або три мѣсяцѣ въ острозѣ. Та отъ, Маряна дала ось-яку раду нажирливому Михайлови: „Нехай старый посидить! Хиба не однаково сидѣть чи дома, чи въ острозѣ? И тамъ є люде, роботы-жь о̂нъ нѣякои не робить, а три мѣсяцѣ посидить, 250 карбованцѣвъ заробить! Хто-жь єму заплатить сто̂лько за три мѣсяцѣ?“ — „А й правда!“ каже Михайло радо̂сно; „золото — не жо̂нка“, и хоче єѣ поцѣлувати. Але Маряна о̂дпыхає єго й говорить: „Не лѣзь! ты лапами своими помнешь одежу!“

И справдѣ Михайло сказавъ родителямъ: „Тату! посидьте три мѣсяцѣ. А вы, мамо, не турбуйтесь! я буду возить васъ до̂ батька що-недѣлѣ. И вамъ, тату, не буде тамъ такъ скучно, якъ дома: людей въ острозѣ доволѣ, а на харчѣ я вамъ дамъ 5 рублѣвъ, та й зъ дому можна буде возить“... Почувши таку мову старый Каленикъ ставъ горювати, що Михайло забувъ Бога, що щеня бо̂льшь жалощѣвъ має у своѣмъ собачо̂мъ серцѣ до матери, нѣжь о̂нъ до батька свого. — Ажь-ось входить Данило. Батько й мати побачивши сына зрадѣли вельми и оповѣли єму про свою недолю. Данило о̂ддає бѣдному батькови 150 рублѣвъ, котрі̂ заробивъ въ Чорноморіи, кажучи, що о̂нъ все̂ о̂ддасть, а решту ачей по̂дождуть. Каленикъ просить доброго сына, щобъ єму пробачивъ свою обиду, а о̂дтакъ Данило стає на-вколѣшки й каже: „Благословѣть же мене, тату, теперь на шлюбъ зъ Маряною!“... Саме-тогдѣ увійшла Маряна, а Данило побачивши єѣ станувъ мовь вкопаный. „Що̂ це зъ тобою?“ каже о̂нъ въ болести серця, — „ты молодиця?!“ — „Вона моя жо̂нка!“ о̂дповѣдає за неѣ Михайло. Отъ и конець „комедіѣ“, котру авторъ повиненъ бувъ назвати драматичною картиною, по-за-якъ въ сѣмъ творѣ єсть ко̂лька

траґичныхъ ситуацій, а нема въ йому такихъ прикметъ, якими вызначуе ся правильно зложена комедія.

Про сю „комедію“ пише Г(орленко) въ „Кіевскôй Старинѣ“, що Михайло, Маряна и „старики“ — живі особы, та що авторъ слабше зъобразивъ идеалиста Данила. Опроче по думцѣ Г(орленка) зовсѣмъ непотрѣбный четвертый актъ, де появляе ся романтична Марта мѣжь рыбалками въ Чорноморіи[1]). — Подôбну гадку высказуе въ „Зорѣ“ иншій критикъ, Б. Ôльховый, заявляючи се, що слѣдуе: „Характеры батька й Михайла обмальовано гарно, але Данило зовсѣмъ блѣдый. Великою хибою комедіѣ є такожь и те, що авторъ зовсѣмъ нѣ до чого причепивъ цѣлу дѣю (четверту), де малюе намъ Данила на рыбальствѣ, — и розповѣдае про кохане хазяйскои дочки, Марты, до Данила. Уся ся дѣя нѣчогôсѣнько не дае намъ для головнои идеѣ твору и надто живо вже нагадуе саме такі сцены въ повѣсти Левицкого „Микола Джеря“[2]). — Годить ся ще спôмнути, що Иг. Ж. въ „Кіевскôй Старинѣ“ выражае ся похвально про комедію „Розумный и дурень“. Ôнъ пише, що ся комедія служить переходомъ ко лучшому творови автора, се-бъ-то ко драмѣ „Наймичка“; опроче замѣчае ôнъ, що мова тутъ краща, нѣжь въ попереднихъ двохъ драмахъ, та що типы, хоча й не вважають ся ориґинальными, все-таки являють ся живыми людьми[3]).

Ôдтакъ подаемо отъ-сей поглядъ на драму „Н а й м и ч к а“. У богатого хозяина, Василя Микитовича Цокула, є недужа жôнка, и ось ôнъ не цурае ся грѣшнои

1) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 344—345.

2) „Зоря“, 1886; стор. 380. — Порôвн. повѣсть Левицкого-Нечуя „Микола Джеря“ въ украиньскôмъ альманаху „Рада“. Частина I. Кіѣвъ, 1883., именно сторону 72—81.

3) „Кіевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 667.

любови зъ молодицями и дѣвчатами. Разъ накинувъ ôнъ окомъ на бѣдну жидôвску наймичку, сироту Харитину, котра про свôй рôдъ нѣчого не знае. Пригадуе собѣ тôлько, що еи мати лежала мертвою въ якôйсь корчмѣ на лавѣ, та що она сама сидѣла тогдѣ въ куточку и боялась поворушитись, щобы хто не примѣтивъ. Харитина була у шинкаря Бороха й у єго жôнки Рухлѣ попыхачемъ: жиды надъ нею знущались: за найменшу провину еи, або й за псоту „панича Янкеля“ карае єѣ стара Рухля побоями. Бѣдна сирота не находить нѣгде охороны та порады, нѣхто не обôзве ся до неи словомъ людянымъ. Душа еи звертае ся лишь до парубка Панаса, Цокулового наймита, але сей влюбивъ ся въ другôй дѣвчинѣ, Маруси, котра являе ся вѣтреницею. Маруся бо прилипла до хорошого москаля-гусарина Пилипа и покинула бѣдного Панаса.

Мѣжь-тымъ Цокулъ роздумуе, якъ бы Харитину переманити до себе. „Слухай!“ каже ôнъ разъ до жида Бороха, „уступи менѣ свою наймичку Харитину!“ — „Вы знову за свое“, ôдповѣдае Борохъ; — „якъ же Рухля зостанеться сама зъ дѣтьми, га?“ — „Ты собѣ вôзьми бабу Горпину!“ мовить Цокулъ. — „А одъ-чого вы не вôзьмете собѣ бабу Горпину?“ каже лукавый жидъ (стор. 10). — Въ-кôнци торгуе ся жидъ зъ Цокуломъ, и сей обѣцюе єму дати три четверти ôвса за те, що Борохъ ôдступить єму Харитину. Небавомъ приходить до Цокула Янкель и каже, що тата прислали по пять четвертей ôвса, по-за-якъ на три четверти мамаша не хоче пристати. Цокулъ вволяе волю жида и ôдтакъ Борохъ присылае єму Харитину зъ квитками. Хозяинъ говорить до неи любязно, а бѣдна сирота зове єго дядечкомъ, та й каже, що дуже радо хоче у него служити. Она признае ся, що зъ-малку була у родичѣвъ жидôвъ, та не знае

нѣ свого прозвища, нѣ ôдки она. Цокулъ голубить Харитину и каже ѣй, щобъ усѣмъ говорила, що ôнъ ей хрещеный батько.

Бѣдна дѣвчина зрадѣла найбôльше зъ-за того, що бачити-ме що-дня Панаса. „Яке несподѣване щастя!" каже она до себе, — „такъ я не сирота, у мене й батько є!" (стор. 24). Опôсля Цокулъ ставъ черезъ „аблаката" старати ся о документъ для Харитины, бо инакше було-бъ небезпечно держати єѣ у себе.

А вже-жь Харитина не зазнала тихого раю въ хатѣ свого добродѣя, хоча жила у него по-пански. Мелашка, давнѣйша полюбовниця Цокула, ôдзывалась въ докоромъ про молоду клюшницю и сказала про неѣ отъ-се Панасови: „Придивись, якъ вбравъ Харитю, жидôвську наймичку!... думаєшь, вона справдѣ хрещениця?... Вона зъ хазяиномъ живе, єй-Богу!... Я сама бачила, якъ вони обнимались, цѣлувались!"... (стор. 30). Ледви-жь ôдôйшла Мелашка, наближилась до Панаса Харитина. Она признає ся свому ясному соколови, що єго любить уже давно, и що до смерти єго любити-ме; ôдтакъ просить єго, щобъ тôлько не цуравъ ся єи. — „Любишь?" кликнувъ сердитый Панасъ, „а, прокляте насѣння! бачь, якъ спѣва! Одною рукою будешь обнимать мене, а другою хазяина?... Ха, ха, ха!... хрещениця! Яка ты хрещениця? Любовниця хазяйська!"... (стор. 32). Коли-жь нещасна Харитина хотѣла передъ Опанасомъ оправдуватись, то ôнъ ôдопхнувъ єѣ ôдъ себе и хутко пôшовъ.

Саме-тогдѣ явивъ ся Цокулъ и ось сказала єму Харитина въ розпуцѣ серця про се, щô ѣй наговоривъ Панасъ. Тогдѣ давъ ѣй Цокулъ ось-яку раду: „Плюнь на него! на бѣса тобѣ Панасъ здавъ ся. Люби того, хто тебе любить... А ты знаєшь щô? вôзьми та й полюби мене на злôсть йому! А я тебе люблю стократъ бôльше, нѣжь Панасъ; я тебе буду жалувать, — ты у мене будешь хозяйкою... Панасъ ôдъ тебе ôдцуравъ ся, — знову поголоска йде, то хочь зарѣжь ся, тобѣ не повѣрять. Нехай говорять! — плюнь! Ты бѣдна дѣвчина, — хто тебе вôзьме зъ такою славою, а я тебе ôддамъ за-мужъ, дамъ придане, то й Панасъ вôзьме"... (стор. 34). Говорячи се Цокулъ голубивъ и обнимавъ Харитину, та ажь Мелашка помѣшала єму тѣ любощѣ, бо покликала єго до нѣдужои жôнки. Тогдѣ бѣдна сирота задумалась тяжко й сказала мѣжь иншимъ отъ-се: „На що-жь ты одôпхнувъ мене, моє серденько, Панасе мôй коханый? чомъ же ты серцемъ своимъ не почувъ, що тебе одного люблю, тебе одного душа моя бажає? На що-жь одвернувъ ся ôдъ мене, покинувъ мене безпомошную на поталу? Що-жь менѣ робить, де шукать порадоньки? — Не знаю! не знаю!"... (стор. 35).

Трохи зъ-годомъ пôдлабузнює ся Цокулъ Мелашцѣ и обѣцюючи ѣй купити квѣтчасту хустку каже ôнъ: „Поможи менѣ повернуть дѣло такъ, щобъ Панасъ ѣѣ посватавъ, то побачишь, якъ тобѣ добре буде!" Мелашка обѣцює залагодити сю справу, а небавомъ потôмъ Цокулъ стрѣчає сумовиту Харитину и каже ѣй, що Панасъ єѣ сватати-ме. „Пôзно, пôзно!" ôдповѣдає она. „Я єго обманювати не буду, я все єму сама скажу. — Єму скажу, жôнцѣ вашôй скажу, скажу всѣмъ людямъ, — нехай заплюють мене, може менѣ легче буде!... Я все вамъ кину пôдъ ноги, — не треба менѣ нѣчого вашого! воно давить мене, — дыхать не можу. Я була обшарпана, та за те у вôчи смѣливо дивила ся усѣмъ, а вы дали менѣ одежу гарну, обморочили, одурили мене, знѣвечили мене, життя моє отруили — спасибô за ласку! Нѣчого менѣ одъ васъ теперь не треба!"... (стор. 39).

Ледви-жь ôдôйшла Харитина, явивъ ся Панасъ по приказу свого хозяина. Цокулъ каже, що за вѣрну службу хотѣвъ бы его хозяиномъ зробити, та що знайшовъ ему гарну дѣвчину — Харитину. Тогдѣ озвавъ ся Панасъ, що про неѣ недобра е слава, та що еѣ сватати не буде, бо люде кажуть, що Харитина полюбовниця хозяина. „Покарай ихъ, Господи, за таку неправду до бѣдной сироты!“ покликуе Цокулъ. Панасъ вѣрить и не вѣрить хозяинови. „Вы присягаетесь“, каже ôнъ, „що ця неслава — брехня, а Мелашка божить ся, що правда, що сама бачила!“... Саме тогдѣ ввôйшла Мелашка и заявила, що про Харитину нѣчого не казала, а если й яку дурницю сказала, то розпалила ся за ключѣ, щô ѣй давъ хозяинъ.

Такъ отже вѣрить уже Панасъ, що Харитина безневинна и каже, що ему теперь соромно й глянути на неѣ, — що скривдивъ такъ тяжко сироту; про-те она мабуть ôдцурае ся теперь ôдъ него, якъ ôнъ по-переду ôдъ неи ôдцуравъ ся. Але Цокулъ радить Панасови, щобъ еще сегодня побалакавъ зъ Харитиною, и ôдтакъ наймитъ ôдповѣдае, що ще сегодня зъ нею поговорить, а якъ щô его щастя, то хочь и въ недѣлю до шлюбу.

Та не такъ склалось, якъ ждалось! Харитина скинула одежу, соромомъ своимъ зароблену, и легче стало ѣй, коли одяглась въ давну свою убогу, полатану, крôвавицею зароблену одежу. Опôсля попращала она богату оселю, де ѣй важко було жити; коли-жь ôдходила, то стрѣтила еѣ Мелашка и сказала: „Куды це ты такъ нарядилась? — Мы тебе тутъ просватали, а ты...“ „Пôду, звѣнчаюсь! Прощайте!“ ôдповѣла Харитина и хутко ôдôйшла. Сейчасъ оповѣстила Мелашка Цокула, що Харитина втѣкла, та що мовь несамовита сказала: „звѣнчаюсь... звѣнчаюсь!“ (стор. 44).

Зажуреный Цокулъ велѣвъ прикликати Панаса и сказавъ ему, що Харитина збожеволѣла ôдъ коханя до него, та втѣкла, — мабуть пôшла знову до Рухлѣ. Панасъ бѣжить хутко за Харитиною кажучи, що еѣ на рукахъ принесе. Ажь-ось входить „аблакатъ“ и мовить Цокулови, що дѣло справивъ, — довѣдавъ ся, що Харитина е землячка Цокула, родомъ зъ Осиковатои, та що матѣрь еи звали Мотрею. — „Мотря, покрытка“, говоривъ аблакатъ, „жила у бабы Сычихи, — въ городъ прийшла зъ маленькою дитинкою, сама вмерла, а дѣвчинка выросла у Манашки, — оце-жь вона й е Харитина, — отъ и метрика!“ (стор. 46). Почувши таку зловѣщу новину Цокулъ мовь божевôльный паде на-вколѣшки, и бючи себе въ груди покликуе: „О, Господи! Ажь ось коли ты покаравъ мене за мое лукавство, за мôй грѣхъ великій, тяжко покаравъ! Душогубъ!... душогубъ! Нема менѣ мѣсця на земли и земля не прийме мого тѣла, кôстки мои выкине! — Покарай же мене, Господи, тяжче, покарай на души, на тѣлѣ, — тôлько прости мене!“...

Мѣжь-тымъ доганяе Панасъ Харитину біля млына и каже ѣй, що еѣ любить, що еѣ сватати буде. Але нещасна сирота признае ся до своеи вины кажучи: „Я тебе любила и люблю, и передъ тобою грѣхъ свôй покутую, — обманювать тебе не буду. Тяжко вымовить!... Слухай! Була брехня, а ты принявъ за правду, повѣривъ и одôпхнувъ мене; — теперь правдою те стало, щô тодѣ було брехнею!“ (стор. 50). — Въ тяжкôй розпуцѣ пытае ся еѣ Панасъ: „Щô-жь ты наробила?! На-що-жь ты себе занапастила?“ — „Прости мене, прости!“ молить-благае Харитина. — „Нехай тебе Господь простить!... не судилась ты менѣ!“ каже Панасъ въ одчаю душѣ.

Коли-жь Харитина хутко ôдôйшла, то Панасъ нагадавъ собѣ и Марусю, и такожь жаль ему стало осьтои Харитины; про-те проклинавъ всѣхъ баламутôвъ-звѣрюкъ, щó зводятъ изъ розуму дѣвчатъ собѣ на потѣху, а имъ на погибель. Ôдтакъ надумавъ ся и сказавъ отъ-се: „Мы нещасливî обоє, мы сироты, наймиты, — хто насъ пожалѣє? Подамь же руку ѣй, — складемъ два безталання до купы, и Господь пошле намъ таланъ, выплаканый гôркими слезами... О, якъ гарно робиться на серци, и слезы на очахъ! — Це ты, Господи, керуєшь моимъ серцемъ! Вволю-жь твою волю, пôду за нею и своими слезами обмыю ѣѣ"... (стор. 52).

Але Харитина не дôждалась почути ôдъ Панаса тыхъ слôвъ, — безталанна сирота втопилась... Панасъ хотѣвъ єѣ выратувати та вытягнувъ зъ воды неживу. Вбѣгає Цокулъ и побачивши трупа горює въ тяжкôмъ смутку покликуючи: „Боже праведный!... Люде добрî! Закопайте мене живого въ землю, убийте мене камѣнямъ, дрючками, бо я не вартъ собаки! Знайте, всѣ знайте, що я цѣй дѣвчинѣ батько, батько и душогубъ, — це я ѣѣ втопивъ! Берѣть мене, вяжѣть, плюйте на мене, ведѣть мене на судъ, — я розкажу тамъ, якій я грѣшникъ великій!"... А бѣдный Панасъ цѣлуючи мертву Харитину каже въ-останнє: „Прости менѣ, страднице, прости! — И я виненъ передъ тобою!"

Сю драму оцѣнивъ навпередъ Евгеній Олесницкій, написавши въ „Дѣлѣ" мѣжь иншимъ се, щó слѣдує: „Якъ бачимо, сюжетъ драмы простый, ситуацîѣ не выдуманî, не представляють ся плодомъ фантазіѣ, а реальнымъ зъображенємъ дѣйстного житя. Въ тôмъ лежить и вартôсть драмы. — — Не менше стôйною представляєсь драма зô становища артистичного. Сцены выходять одна зъ другои консеквентно, ситуацîѣ вяжуть ся гармонійно.

Психолоґичный процесъ у головнои героинѣ драмы, Харитины, переведеный зовсѣмъ природно и консеквентно; щó-до Панаса можна бъ закинути те, що авторъ велить доконуватись у него рѣшучимъ змѣнамъ надто скоро и зъ причинъ за-мало оправдуючихъ тî змѣны. Такъ примѣромъ здаєсь трохи неоправданымъ и мало умотивованымъ нагле рѣшенє Панаса женитись зъ Харитиною, о котрôй наслухавсь тôлько, що єсть любовницею Цокула, и набравъ до неи справдѣшнои неохоты. Змѣна та доконуєсь въ драмѣ въ наслѣдокъ причины надто слабои, бо лише за-для простои намовы самого-жь Цокула, отже особы найблизше интересованои, до котрои впрочôмъ Панасъ не мавъ и не мôгъ мати великого довѣрія. — Другî характеры и особы драмы выведенî за-те дуже природно и консеквентно. Ôдносить ся то особливо до характеру Цокула и Мелашки, хочь и другî поменшî лиця и характеры, якъ примѣромъ дѣда-мельника, Марусѣ и москаля, арендара и его сына, складно и гармонійно доповняють цѣлôсть"[1]).

Опôсля похваливъ „Наймичку" Кієвскій рецензентъ Иг. Ж., замѣтивши, що въ сѣй драмѣ появляє ся широкій, етноґрафичный засновокъ, котрый характеризує ся рядомъ прекрасныхъ картинъ изъ побуту суспôльного[2]). А вже-жь найважнѣйшî суть тî замѣтки, котрî про сю драму списавъ въ „Зорѣ" Володимиръ Коцовскій. Ось и слова сего критика: „Въ Наймичцѣ бачимо частину сучасного житя и бачимо заразомъ одну зъ найтяжшихъ ранъ сего житя, щó ôдъ неи певно болѣло и болить неразъ и кождого зъ насъ: бездушнє житє зъ дня на день зъ одного, безвыхôднє страданє зъ другого боку"[3]). По-

---

[1]) „Дѣло". 1888; число 227.

[2]) „Кіевская Старина". 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 67—68[2].

[3]) „Зоря". 1888; стор. 379.

давши ôдтакъ змѣстъ драмы пише сей критикъ ось-що: „И щó-до будовы, и щó-до переведеня дѣѣ можна бы „Наймичцѣ“ дещо закинути. Помимо майстерского выкôнченя першого акту держить ся будова трохи з а в ô л ь н о въ купѣ; цѣкавôсть слабне, — нема того, що такъ скажу, зъосередненя (концентраціѣ) дѣѣ, яке бачу въ драмѣ того-жь автора „Хто виненъ?“ Є деякû лишнû епизоды, хоть зрештою самû про себе гарнû и реальнû. Є деякû лишнû ефекты. Пôзнати, що и Карпенко-Карый не дармо акторъ, та що, якъ кажуть, „Наймичка“ мабуть таки справдѣ написана спеціяльно для звѣстнои знаменитои украиньскои артистки Заньковецкои. Рѣшучо бо чисто театральнымъ и лишь механично навязанымъ ефектомъ уважаю примѣшку до дѣѣ факту, що Цокулъ — батько Харитины... Вже то авторъ поступивъ собѣ дуже зъ тактомъ, позволяючи Харитинѣ умерти безъ свѣдомости того гидкого факту. Адже сей случайный фактъ не робить Цокула анѣ на волосъ бôльше або менше винуватымъ, нѣкого и нѣчого не характеризує, заносить якоюсь старосвѣччиною („фатумъ“) и тôлько немило псує враженє, выкликуване природнымъ розвоємъ дѣѣ, природнымъ розвоємъ чутя“[1]).

До тыхъ замѣтокъ навязуємо ще деякû свои. У Карпенка-Карого добачаємо чи-малый талантъ, зъображати такû драматичнû сцены, въ котрыхъ появляють ся люде живѣсенькû. Хочь авторъ самъ бувъ знаменитымъ артистомъ драматичнымъ, то не пôшовъ ôнъ слѣдомъ за Кропивницкимъ. Се бо зъ малыми выимками не гонить ôнъ за ефектомъ, але пише ладомъ природнымъ, неначе-бъ бувъ фотоґрафомъ типôвъ суспôльного побуту на Украинѣ. Але якъ на вдатнôй картинѣ фотоґрафичнôй тôлько тû особы вважають ся мовь живû, котрû мають характеристичнû рысы лиця, такъ и въ драматичныхъ творахъ Карпенка-Карого вызначують ся лишь тû дѣвû люде, котрû своєю вдачою являють непохитну стôйнôсть у своихъ змаганяхъ. Тому-то въ „Наймичцѣ“ найлучше вдавъ ся авторови типъ молодицѣ Мелашки, мѣжь-тымъ коли Харитина являє ся подекуды плаксиво-сентиментальною, якъ и въ загалѣ идеальнû типы въ драмахъ Карого зъображенû досыть блѣдо. Ôдтакъ крôмъ Мелашки авторъ змалювавъ гарно такожь иншû особы, стоячû на другôмъ и третѣмъ плянѣ драматичнои картины, якъ аблаката, Бороха, Марусю, гусарина Пилипа й дѣда-мѣрошника. Коли-жь для Харитины ôдчуваємо въ собѣ симпатію, то до фарисея Цокула ôдносимо ся подекуды зъ апатією, хоча ôнъ въ кôнци драмы паде на-вколѣшки и плаче-рыдає надъ мертвымъ тѣломъ своеи безталанпои дочки. Опроче замѣчаємо, що въ „Наймичцѣ“ злишною єсть ява дѣда-мѣрошника, дармá, що характеристика єго вважає ся справдѣ вдатною.

Особливо-жь подобають ся въ сѣй драмѣ чудовû діялоґи, и ôдтакъ за-для живои акціѣ читачь чи-то зрѣтель забуває на те, що инсценизація драматична не всюды є доладна. Меншои стôйности суть монолоґи, въ котрыхъ высказує ся психичне змаганє ôдвѣтнои особы. Видно, що авторъ умѣє добре наблюдати зовнѣшнû появы въ житю, але ще не навчивъ ся ôдгадувати всѣхъ тайникôвъ въ души чоловѣка. Тому-то монолоґъ Харитины въ семôй явѣ дѣѣ третьои и монолоґъ Панаса въ четвертôй явѣ дѣѣ пятои не можуть уважати ся вдоволяючими.

Драматичнû творы Карпенка-Карого суть окрасою литературы руско-украиньскои. Зовсѣмъ складно порôвнавъ ихъ В. Коцовскій зъ драмами Кропивницкого и

[1]) ibid., стор. 397.

въ сѣй справѣ высказавъ ôнъ ось-такій свôй судъ: „У Кропивницкого бачимо переважно типы и ситуаціѣ, постôйнû проявы зъ житя, и ôдломки дѣѣ и характерôвъ; у Карпенка-Карого кожда особа — живый и цѣлый характеръ, осôбный самъ про себе, кожда хвиля — частина житя, вся дѣя — драматична цѣлôсть. Кропивницкій переносить загальнû темы на питомый украиньскій ґрунтъ, шукає мѣсця, осôбъ, обставинъ для готового змѣсту. Карпенко-Карый шукає темъ, змѣсту середъ самого житя, бере свои драмы (тему, характеры и поодинокû сцены) прямо зъ живого житя; въ каждôй сценѣ, въ каждôмъ словѣ чути се живе житє, помимо зрештою бôльше чи менше вдатного артистичного оброблення... То й не диво, що въ творахъ Карпенка-Карого кожда сцена, кожде слово вяже увагу, выкликує глубоку задуму"[1]).

Карпенко-Карый єсть отже репрезентантомъ реального напряму въ теперѣшнѣй драматургіи руско-украиньскôй. Супроти реального зъображеня житя, яке появляє ся въ єго творахъ, уважають ся декому иначе анахронизмомъ тû драматичнû писаня, котрû суть плодомъ давнои школы псевдокляснчнои и романтично-сентиментальнои. Карпенко-Карый навернувъ руску драматургію рѣшучо на шляхъ новый; — поки-що придержує ся ôнъ въ бôльшôй части естетичнои мѣры въ реализмѣ. Чи-жь Цокулъ не стане „предтечею" дальшихъ типôвъ напряму грубо-реалистичного, покаже намъ недалека будучнôсть въ розвою драматичного таланту автора.

8. Григорій Цеглиньскій[1]).

Родивъ ся 9. марта 1853. р. въ Галичинѣ, въ повѣтовому мѣсточку Калуши, де батько єго Иванъ бувъ

[1]) ibid.

[1]) Деякû замѣтки про свое житє подавъ авторови сеи исторіѣ литературы самъ Григорій Цеглиньскій.

урядникомъ полицiйнымъ. Сѣмя Григорія була старого мѣщаньского роду якъ по батькови, такъ и по матери. Въ шестому роцѣ житя пôшовъ ôнъ до школы; хоча-жь веселый хлопчина рвавъ ся до науки, то вразила єго чи-мало метода педаґоґична, яка панувала въ тогдѣшнихъ головныхъ школахъ Галичины. Тая метода основувалась на порціяхъ „березовои кашѣ", котрû подавано щедро школярикамъ кождои днины, найпаче-жь у соботу. Ось бо учитель нѣмецкои мовы въ Калушскôй школѣ бивъ школярѣвъ березиною, педаґоґъ рахунковый мотлошивъ лѣщиною, мѣжь-тымъ коли учитель рускои мовы побивавъ дѣтей дубиною. Ба й катихитъ обряду латиньского, щô заступавъ якійсь часъ катихита руского, вчивъ страха Божого тростиною. Такъ отже що-година проявлялись що-разъ иншû вправы ґимнастично-педаґоґичнû. Малого Григорія минали вправдѣ тû побоѣ, по-за-якъ „професоры" заявляли шанобу супроти єго батька, котрый уважавъ ся въ мѣстѣ поважаною особою та вмѣвъ суворыхъ педаґоґôвъ влагоджувати дрôбными дарунками. А вже-жь иншû хлопцѣ тремтѣли ôдъ погляду своихъ „професорôвъ", тому-що наука въ поодинокихъ годинахъ вызначувалась своими окремыми педаґоґичными вправами, се-бъ-то березиною, лѣщиною, дубиною, тростиною. Се були судорожнû змаганя останкôвъ колишньои, середньовѣчнои схолястеріѣ, котра въ тѣлесныхъ побояхъ добачала важный причинокъ до едукаціѣ молодѣжи шкôльнои.

Коли Григорію бувъ десятый рôкъ зъ роду, то вмеръ єго батько, изъ-за чого бѣдна мати пѣклувалась якъ мога долею трьохъ сынôвъ (Симеона, Григорія и Романа) та двохъ дочокъ (Юліѣ та Маріѣ). Старшій братъ Симеонъ, щô вчивъ ся въ ґимназіи Станиславôвскôй, бажавъ по смерти батька найти пристановище въ якôй бурсѣ Львôв-

скôй, и про-те въ кôнци ферій выбравъ ся зъ матѣрю пѣшки до Львова. Прийшли обое сюды и сѣли собѣ на порозѣ палаты митрополичои при церквѣ архикатедральнôй. Одинъ старенькій крилошанинъ побачивши путникôвъ запытавъ ся ихъ: „Чого вы?“ — „Мы до бурсы!“ ôдповѣли они. — „Вже за-пôзно!“ сказавъ достойникъ махнувши рукою и пôшовъ собѣ геть. Ôдтакъ оба путники зъ чимъ прийшли, зъ тымъ и вернулись пѣшки домôвь. Хоча-жь Симеонъ бажавъ щиро дальше вчитись, то годѣ було ему дôстати якои-небудь помочи ôдъ бѣднои матери, изъ-за чого ôнъ ставъ опôсля учителемъ сѣльскимъ. За пôдмогою-жь сего брата ставъ Григорій (1866) учитись въ ґимназіи Коломыйскôй. Опôсля приняли его въ руску бурсу, котру основавъ Теодоръ Бѣлоусъ, директоръ ґимназіѣ Коломыйскои. Тому-жь, що сей институтъ удержувало брацтво церковне, то бурсаки ходили на всѣ богослуженя, се-бъ-то на всеночнû, утренѣ, литургіѣ и вечернѣ, а въ годинахъ свобôдныхъ читали „Благовонную китицю“ (збôрникъ стишкôвъ) и „Науку о скотоводствѣ“. Опроче бували они приневоленû сповняти роботы прислуги домашньои: замѣтали хату, носили воду й рубали дрова. У школѣ мова польска була выкладовою; тôлько релиґіѣ та языка руского вчились Русины по-руски. Коли-жь ôдъ тогдѣшньои науки языка руского вѣяло на школярикôвъ холодомъ, ба й мертвотою, то при науцѣ польского языка вмѣвъ Янъ Турскій заохотити до запопадливыхъ вправъ письменныхъ якъ Полякôвъ, такъ и Русинôвъ.

Скôнчивши науку въ низшôй ґимназіи (1870) Григорій Цеглиньскій перейшовъ въ ґимназію Станиславôвску. Такожь въ сѣй ґимназіи не мôгъ ôнъ зъ-першу дôзнатись де-чого путнього про руску мову й литературу, поки не поставлено учителемъ Евгенія Желехôвского. Але-жь до сего щирого Русина и вельми симпатичного педаґоґа тамошнû рускû ученики не могли ôдъ разу зближитись зъ довѣрою. Се бо рознеслась була мѣжь Станиславôвскими Русинами про него чутка, що ôнъ є „фонетикъ“, та що его пôдкупили Поляки, щобъ опоганивъ руску мову и перевѣвъ руску молодѣжь въ таборъ польскій. Не диво про-те, що рускû ученики высшои ґимназіѣ заворушились чи-мало изъ за того, що такій „изміѣнникъ“ учити-ме ихъ языка руского, — ба, они порѣшили, выйти зъ кôмнаты школьнои, коли Желехôвскій мавъ прийти на науку рускои мовы. Одначе небавомъ надумались инакше и лишились въ клясѣ. Але якъ зачудувались они, коли той „фонетикъ“ явивъ ся глубокимъ знатокомъ рôднои мовы й литературы! Саме-тогдѣ пôзнавъ ся Цеглиньскій зъ Антономъ Слюсарчукомъ, кандидатомъ учительскои семинаріѣ, котрый мавъ маленьку библіотеку руску и вважавъ ся добрымъ знатокомъ рускои литературы. Ôдъ Слюсарчука дôстававъ отже Цеглиньскій деякû рускû книжки и вже тогдѣ полюбивъ щиро рôдну мову.

Коли Григорій Цеглиньскій зложивъ ексаменъ зрѣлости (1874), то поѣхавъ до Вѣдня и на тамошнѣмъ университетѣ ставъ учитись филолоґіѣ кляспчнои пôдъ проводомъ знаменитыхъ професорôвъ Гартля, Шенкля, Гофмана й Ґомперца. Опроче слухавъ ôнъ выкладôвъ славного Миклошича, професора языкôвъ славяньскихъ, и деякихъ лекцій Фридриха Миллера, професора языкôвъ индоевропейскихъ. Будучи студентомъ Вѣденьского университету ставъ ôнъ членомъ „Сѣчи“ — товариства молодыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ. Небавомъ заворушилась була въ „Сѣчи“ словесна боротьба мѣжь націоналами и прихильниками нового критичного напряму. Одначе Цеглиньскій стоявъ ôддалеки ôдъ того змаганя, тому-що

въ першôмъ роцѣ побуту свого у Вѣдни ôдбувавъ вôйскову службу однорôчного охотника. Єго-то вразивъ безпощадный критичный духъ декотрыхъ Сѣчовикôвъ, супроти котрого всѣ патріотичнѝ змаганя громады Львôвскихъ народовцѣвъ уважались дитячою нѣсенѣтницею. Тогдѣ говорили тѝ Сѣчовики, що націоналы пережились и належать уже до старои школы, що въ поезіяхъ самого Шевченка нема ясныхъ думокъ космополитичныхъ и т. и. Найгорячѣйшими прихильниками того критичного руху були слухачѣ медицины й деякѝ юристы; философы жь являлись скептиками супроти такихъ космополитичныхъ думокъ, бо не вважали ихъ хосенными для народу національно-слабого и побиваючого ся лихолѣтємъ на своѣй батькôвщинѣ. Опроче тѝ критики стались пôзнѣйше або націоналами, або людьми байдужными супроти всякого змаганя Русинôвъ-Украинцѣвъ.

Живучи въ Вѣдни переймивъ ся Цеглиньскій щирымъ демократичнымъ духомъ, але й не мôгъ охоронитись ôдъ того безпощадного критичного духа, ôдъ котрого вѣяло холодомъ подекуды й на молодыхъ націоналôвъ. Такъ отже прибравъ ôнъ тамъ гордынѣ не-абыякои и поглядавъ зъ ґоры на литературнѝ й національнѝ змаганя галицко-рускихъ та украиньскихъ народовцѣвъ. Коли-жь ôнъ увôйшовъ у Львовѣ въ товариства руско-народнѝ, коли побачивъ тутъ тиху и безкорыстну працю деякихъ патріотôвъ въ выдѣлахъ сихъ товариствъ, коли пôзнавъ талановитого Володимира Барвѣньского, редактора „Дѣла", професора Даміяна Гладиловича и др., то позбувъ ся ôнъ своєи гордынѣ и своєи недовѣры до патріотичныхъ змагань народовцѣвъ рускихъ, и ôдтакъ уважавъ ôнъ своимъ обовязкомъ, ба й честію, брати якій-не-будь удѣлъ въ ихъ громадскихъ и письменныхъ працяхъ.

Межь-тымъ поставлено єго (9. вересня 1879. р.) заступникомъ учителя въ ґимназіи рускôй, а 5. серпня 1880. р. именовано єго дѣйстнымъ учителемъ при тôйже ґимназіи. Въ сѣмъ роцѣ надруковавъ ôнъ наукову свою працю „De Hipponacte Ephesio iambographo"[1]).

Товариство „Руска Бесѣда" повѣрило Цеглиньскому въ 1882. р. зарядъ руско-народного театру. Вразъ зъ Даміяномъ Гладиловичемъ занявъ ся ôнъ запопадливо заведенємъ новои трупы театральнои, зложенємъ добôрного репертоару и всего апарату сценичного; ôдтакъ завѣдувавъ ôнъ справами театральными до р. 1888. Въ тôмъ часѣ читавъ ôнъ въ рукописи новѝ творы драматичнѝ, и ôдтакъ лучшѝ зъ нихъ передававъ сценѣ. Тогдѣ познакомивъ ся ôнъ зъ цѣлымъ драматичнымъ апаратомъ руского театру. Зъ-першу подобались єму деякѝ творы, але небавомъ опôсля вразивъ єго вузкій кругъ народного житя, якій проявлявъ ся въ нашихъ мелодрамахъ. Опроче не було єму по-нутру неприродне идеализоване народного житя, щó могло явитись причиною кислого сентиментализму. Въ загалѣ замѣтивъ ôнъ, що въ тыхъ мелодрамахъ було мало драматичнои акціѣ, та що они не могли-бъ удержатись на сценѣ, коли-бъ ихъ не оживляли спѣвы й танцѣ народнѝ. Тому-то рѣшивъ ся ôнъ самъ зладити деякѝ творы драматичнѝ. Та й не чужою була єму европейска драматурґія: ôнъ читавъ Аристофана, Плявта й Теренція въ ориґиналѣ, познакомивъ ся гараздъ зъ творами Шекспира, Шиллера, Гоголя, Фредра, Корженьовского, Балуцкого и и.

Цеглиньскій памагавъ отже обняти житє народне ширшимъ кругомъ, — ввести на сцену мѣщаньство и середню верству свѣчнои суспôльности рускои, именно-жь

[1]) „Справоздане дирекціѣ ц. к. ґимназіѣ академичнои во Львовѣ на рôкъ шкôльный 1879/80"; стор. III—XXIV.

бажавъ ôнъ зъображати въ комедіяхъ житє правдиве, реальне. Отъ и вся ґенеза его творôвъ драматичныхъ.

Въ 1881. р. (2. лютого) оженивъ ся Цеглиньскій зъ Софіею, дочкою Григорія Вацвка, священика въ Пôдгайчикахъ, повѣту Золочôвского, и ôдтакъ живъ у Львовѣ до кôнця року школьного 1888. Декретомъ министерства просвѣты зъ д. 16. липня 1888. р. поставлено его управителемъ самостôйныхъ паралельныхъ клясъ рускихъ при ґимназіи Перемыскôй.

Годить ся тутъ спôмнути, що утворенє сихъ клясъ послѣдувало заходами послôвъ рускихъ по инициятивѣ посла Юліяна Романчука. Вже въ кôнци р. 1886. (20. грудня) поставивъ Романчукъ въ соймѣ краєвôмъ внесенє, щобы въ Перемышли засновати руску ґимназію, та щобы въ Стрыю, Станиславовѣ, Коломыи, Терноноли, Бережанахъ и въ Золочевѣ заведено або рускѝ ґимназіѣ, або постôйнѝ рускѝ паралельки. Ôдтакъ правительство и въ комисіи соймовôй и на повнôмъ засѣданю сойму заявило ся за заложенємъ рускои ґимназіи въ Перемышли въ мысль внесеня Романчука, однако въ наслѣдокъ зворушеня ґазетъ польскихъ и довгихъ парадъ польскихъ послôвъ въ клюбахъ ухваливъ соймъ 24. сѣчня 1887. р. незначною бôльшостію голосôвъ, щобы въ Перемышли не закладати рускои ґимназіѣ, тôлько щобы завести тамъ рускѝ паралельки, и то лишь „w miarę udowodnionéj potrzeby". Отже соймова бôльшôсть хотѣла, щобы въ Перемышли були паралельки нестôйнѝ пôдъ однымъ зарядомъ зъ польскою ґимназією. А вже-жь министерство просвѣты на пôдставѣ цѣсарского рѣшеня зъ 26. липня 1887. р. стало заводити зъ початкомъ року школьного постепенно постôйнѝ рускѝ паралельки пôдъ управою окремою.

Такъ отже обôймивъ Цеглиньскій провизоричну управу рускихъ клясъ паралельныхъ при ґимназіи Перемыскôй, а галицко-рускѝ патріоты поглядають на него зъ повнымъ довѣріємъ сподѣючись, що пôдъ его умнымъ проводомъ гарно розвивати-ме ся той засновокъ рускои ґимназіѣ, та що при хосеннôмъ вплывѣ науки въ живôй рускôй мовѣ въ стародавнôмъ городѣ князя Володаря проявить ся бôльше справдѣшнього, народного патріотизму.

Григорій Цеглиньскій („Григорій Григорієвичь") почавъ свою драматурґичну дѣяльнôсть въ 1884. р., написавши комедію въ трьохъ дѣяхъ „На добродѣйнѝ цѣли!"[1]) Сю комедію надруковано у Львовѣ 1884. р. въ библіотецѣ „Зорѣ". Хоча-жь авторъ ставляючи тутъ першѝ кроки на поли драматурґіѣ подекуды похитнувъ ся, то однако небавомъ опôсля почавъ ôнъ смѣло поступати до меты, котру собѣ вытычивъ для свого змаганя литературного. Въ загалѣ першій сей творъ не може ще вважатись вдатнымъ изъ-за того, що авторъ, хотячи писати реально, подавъ нѣбы-то портреты кôлькохъ у Львовѣ жиючихъ осôбъ; тому-то его писанє є радше сатирою, нѣжь справдѣшньою комедією. Въ сѣй сатирѣ зъображають ся именно деякѝ особы, що передъ кôлькома роками були выдѣловыми членами „общества рускихъ дамъ" и стояли мовь-то пôдъ управою свого секретаря, котрого авторъ назвавъ Петромъ Петровичемъ Масенькимъ. Одначе можна сумнѣватись, чи авторъ сего твору досягъ тои цѣли, котру вытычує собѣ комедія зъ поглядомъ на поправу обычаєвъ суспôльности. Въ комедіи мають проявлятись типы, а не поодинокѝ особы, ко-

[1]) Комедію „На добродѣйнѝ цѣли!" и ôдтакъ иншѝ драматичнѝ свои писаня выдавъ Цеглиньскій пôдъ псевдонимомъ Григорія Григорієвича.

трû въ ситуаціи, утвореноû авторомъ, лишь короткій часъ могли заявляти свою неприродну дѣяльность, а опосля ставали знову звычайными хозяйками своихъ домôвъ та не потребували вже горнутись за-любки около свого секретаря Петра Петровича Масненького. Опроче въ сѣмъ першôмъ драматичнôмъ творѣ Цеглиньского деякû подѣѣ суть похожû на фарсу, а Онуфрія Святомичнû подѣѣ суть похожû на фарсу, а Онуфрія Святомичнû любска зô своимъ котикомъ и песикомъ уважає ся амазонкою несимпатичною.

А вже-жь пôсля представленя сеи комедіѣ на сценѣ руско-народного театру назвавъ єѣ одинъ критикъ знаменитою. Ôнъ замѣтивъ, що сеся комедія є на-скрôзь оригінальна, що авторъ зложивъ єѣ талантливо, та що особливо въ другôй дѣи акція переведена знаменито. Ôдтакъ заявивъ той критикъ се, що̂ слѣдує: „Авторъ мививъ ся представити деякû хвилѣ зъ житя нашои интелигенціѣ, — першій поваживъ ся пôддати критицѣ сатиричнôй хибы свѣтогляду интелигенціѣ и недостачѣ серьезного напряму въ єи образованю. Щира отже и сердечна тенденція того першого твору Григорія Григорієвича. Заслуга автора тымъ бôльша, що личности, вывеедені нимъ до акціѣ, взятû буцѣмъ изъ сметанки нашои суспôльности, що̂ живучи у великôмъ мѣстѣ могла-бъ и себе и дѣтей своихъ инакше поводити, инакше ихъ образувати, могла-бъ ôдъ инших навчити ся, що не годить ся уживати патріотизму за средство до довершеня личныхъ матеріяльныхъ цѣлей"[1]).

Высше станувъ Цеглиньскій въ литературнôй своѣй дѣяльности въ тôмъ-же 1884.роцѣ, написавши „мѣщаньску пригоду" въ однôмъ актѣ п. з. „Тато на заручинахъ". (Надруковано у Львовѣ 1885. р. въ библіо-

[1]) „Дѣло", 1884; число 119.

тецѣ „Зорѣ"). Ось и короткій змѣстъ сеи комичнои картинки: Осипъ, сынъ богатыхъ мѣщанъ, Максима й Олены Простогубôвъ, сватає ся до лѣсничанки Вандзѣ. Батьки єи, паньство Порожницкû, хочь якъ противнû „хлопамъ", радû будущому подружю, по-за-якъ Осипъ перебравъ ся по-паньски, а ще до того грошей у него на стôлько, що заплатить всѣ довги за тестя. Пріятелѣ паньства Порожницкихъ обѣцюють єму выробити небавомъ мѣсце при радѣ повѣтовôй. Але-жь цѣле те сватане не може дôйти до путя черезъ простый кожухъ Осипового батька. Панѣ Порожницка буцѣмъ-то не може стерпѣти вонѣ того кожуха; ôдтакъ на старого Максима вдягають коротенькû вузкû споднѣ и куценькій фракъ, а Олену убирають „буцѣмъ по-паньски въ нескладнє вельми одѣнє". Осмѣшеный Максимъ ôдзывае ся ôдтакъ зъ докоромъ до юродивыхъ панôвъ: „Закпили вы зъ хлопа разъ, другій разъ не гараздъ! Най вамъ Богъ не памятає!" А звернувшись до Олены каже ôнъ: „Ходи, стара! чей по сѣмъ не забагнесь тобѣ бôльше паньства!" Ба, кривда батькова ôдхиляє й сына ôдъ Вандзѣ, и про-те дочцѣ Порожницкихъ, котра ôдозвалась такожь зъ докоромъ про хлопску сукману, дає Осипъ ось-яку моралізуючу науку: „Ажь теперь я пôзнаю, кôлько та сукмана варта, коли-мь ю зъ ласки вашои такъ тяжко обидивъ. Краснû вашû очи, панно Вандзю, але красша ще тая сукмана, що̂ мене выживила, выховала, на людей вывела, а теперь и поблагословити мала, та спаси-Бôгъ вамъ, що не благословила!"... Такъ отже погордженый кожухъ хлопскій занапащує справдѣ всѣ пляны пôдпанкôвъ, а ратує одну мѣщаньску родину ôдъ нещастя и деморалізаціѣ[1]).

[1]) Порôвн. „Дѣло", 1884; ч. 119.

Про литературну стôйнôсть сеи „мѣщаньскои пригоды“ замѣчае згаданый критикъ, що „штука знамените обдумана, добре переведена, гарно мотивована“[1]). По нашôй думцѣ сеся картинка є досыть вдатна, тôлько Максимъ и Олена непотрѣбно перебирають ся въ паньске фанте на потѣху пôдпанкамъ. Въ сѣмъ бо творѣ Цеглиньского доволѣ комичныхъ ситуацій, такъ що злишнû суть всякû дивовижнû метаморфозы дѣвыхъ особъ.

Въ 1885. р. надруковано въ Библіотецѣ „Зорѣ“ третій драматичный творъ Григорія Григорієвича п. з. „Соколики. Комедія въ чотырохъ дѣяхъ“. Сю комедію звеличено въ рускихъ и деякихъ польскихъ часописяхъ великими похвалами и ôдтакъ поставлено автора помѣжъ найлучшими драматурґами галицко-рускими. Ось и короткій змѣстъ сего драматичного твору:

Онисимъ Шкаралупка, старый кавалеръ, котрому все „щось дуже въ ногахъ швилить“, є слухнянымъ покôрникомъ супроти своеи господынѣ Настусѣ, щô вмѣе ему радити на гостець, кольку, болячку, жовтачку. Она-то рада-бъ Шкаралупку спонукати, щобы зъ нею оженивъ ся, але ôнъ не хоче якось второпати еи патякôвъ про женитьбу и поки-що дожидае у себе двохъ старыхъ кавалерôвъ, Панталеймона Малогубки и Матвѣя Кашкевича. Оба сû соколики приходять до Шкаралупки и оповѣщають его, що въ Франціи „вспыхнула самая ужаснѣйшая холера“. Приходить ôдтакъ Юрій Доброхоцкій, приятель соколикôвъ. Се бувъ колись старый кавалеръ, а теперь „ôджывае ôнъ пôдъ обухомъ жôнки“, щô звеся Юрія. Доброхоцкій каже трьомъ соколикамъ, що знае „найпевнѣйше средство противъ всякои слабости“, а ôдтакъ и противъ холеры, — а симъ средствомъ есть жôнка. Почувши таку раду три соколики зрадѣли и ось забаглось имъ, дôстати жôнку „хорошеньку, молоденьку, товстеньку“. Скупяга Кашкевичь не хоче „чепурненькои“, бо така „тôлько строитись буде“, — ôнъ бажае придбати собѣ дружину найпаче „богатеньку“. Такъ отже трьомъ соколикамъ захотѣлось конче оженитись, а Доброхоцкій тѣшивъ ся, що ачей пôдлабузнить ся своѣй клекôтливôй жôнцѣ, коли одинъ изъ соколикôвъ подружить ся зъ тѣтечною сестрою еи, се-бъ-то зъ вдовою Анною Щедоброю.

Саме тогдѣ запросивъ ôнъ соколикôвъ до себе на вечерокъ, на именины своеи найстаршои доньки. „Прийдѣть!“ каже ôнъ, „а застанете таку, якои самû бажаете: хорошеньку, чепурненьку, богатеньку“. Опôсля Шкаралупка просить Малогубки, щобъ обомъ соколикамъ порадивъ, „якъ-то найлучше подобатись паннѣ?“ Малогубка подае имъ деякû „общія“ а передъ всѣмъ „практическія поученія“, се-бъ-то ôдбувае зъ ними муштру, котрою они приготоволи-бъ ся до баталіѣ любовнои.

Коли ôдôйшли Малогубка й Кашкевичь, Шкаралупка прикликуе Настусю и каже ѣй выймити фракъ, жовту камизельку и таке инше. Опôсля пописуе ся передъ нею всякими вправами ґимнастичными та фразами сентиментальными, якихъ навчивъ его Малогубка, неначе-бъ ôнъ стоявъ передъ панною, котру мавъ побачити у Доброхоцкихъ. Настуся дивить ся на Шкаралупку, мовь на божевôльного; коли-жь соколикъ сказавъ, що ôнъ „тяженько зôтхае за предметомъ свого душевного бажанія — за архангеломъ своимъ“, то Настуся увѣрила, що Шкаралупка сватае ѣѣ и про-те ôдзывае ся до него ось-якъ: „А Господи святый! де-жь я того варта! Встаньте, паноньку! встаньте, мôй соколику найдорожшій!“ Саме тогдѣ, коли Настуся обôймала Шкаралупку, ввôйшовъ сестрѣнець его, Володимиръ Молодкевичь, и кликнувъ

[1]) ibid.

веселo: „А, а дядечку! Дай Боже щасливо!"... Але Шкаралупка признавъ ся, що се була лишь „проба", и ôдтакъ довѣдавъ ся ôдъ сестрѣнця, що ôнъ женить ся. Шкаралупка не противить ся его женитьбѣ; тôлько ставить одно условє, щобъ весѣле Володимира не ôдбулось скорше, чимъ весѣле его. „Отъ, видишь!" каже соколикъ, „ще нынѣ выберусь въ сваты; завтра освѣдчусь, а за три недѣлѣ оженюсь!"

Ось уже й вечерокъ у Доброхоцкихъ. Приходять Малогубка, Шкаралупка и Кашкевичь. Всѣ три держать въ правôй руцѣ позавиванû дарунки для маленькои Мисѣ, се-бъ-то ляльки, — Шкаралупка велику, Малогубка меншу, Кашкевичь дуже маленьку. Ôдтакъ входить Анна Щедобра, ей дочка Мальвинка, а за ними Володимиръ. И дивнымъ дивомъ три соколики горнуть ся до молоденькои Мальвинки, а на ей матѣрь нѣхто й не дивить ся, дарма, що сеся кокетка рада-бъ собѣ зъеднати одного зъ соколикôвъ. Трохи пôзнѣйше явилось бôльше гостей, и ось стали всѣ бавитись „пташка". Анна хотѣла наблизитись до Малогубки, але всѣ три соколики выбрали собѣ голубку Мальвинку, припавши до неи мовь три мотелики до однои цвѣтки.

Небавомъ опôсля розвѣялись надѣѣ Юріѣ Доброхоцкои и Анны Щедоброи, хочь зъ-першу по забавѣ дожидали ще сватаня соколикôвъ. Хоча бо соколики прийшли до Анны слѣдуючого дня, то гадали они освѣдчитись о руку Мальвинки. Ихъ женихане помѣшавъ Володимиръ, котрый заявивъ „вуяшкови", що Мальвинка его наречена; ôдтакъ сказавъ Доброхоцкій трьомъ соколикамъ, що ôнъ мавъ на думцѣ посватати одного зъ нихъ зъ Анною, матѣрю Мальвинки. Почувши такû слова, соколики швидко попращались и пхались разомъ до дверей, коли ось въ дверьохъ станули три господынѣ соколикôвъ, Настуся, Магдуся и Горпинка, котрû прибѣгли въ хату Анны за своими соколиками. Они-жь втѣкають иншими дверми и опôсля Юрія, довѣдавшись ôдъ Анны, що всѣ три соколики сватались до Мальвинки, обкидуе мокрымъ рядномъ свого мужа за те, що зъ его вины заподѣялась така халепа.

Настуся приводить мѣжь-тымъ Магдусю и Горпинку въ хату Шкаралупки та заявляе имъ, що соколики хочуть женитись. Магдуся и Горпинка дôзнавшись про таку новину, ôдходять домôвъ, щобъ пощитатись зъ невдячными своими соколиками. Коли-жь Шкаралупка вернувъ ся ôдъ Щедоброи, то Настуся стала ему дорѣкати, що черезъ него не може показатись на свѣтъ Божій, по-заякъ кождый на неѣ показуе пальцемъ. Ледви-жь ставъ Шкаралупка еѣ вкоськувати, вбѣгли Малогубка й Кашкевичь, щобъ насварити на него за те, що поваживъ ся потай товаришѣвъ сватати Мальвинку. Ажь ось прибѣгъ Доброхоцкій и попрекнувъ соколикôвъ, особливо-жь Шкаралупку, кажучи, що се нечесно, обманювати женщину, се-бъ-то Щедобру. Опроче погрозивъ ôнъ соколикамъ, що про ихъ дружнû ôдносины до господынь знати-ме цѣле мѣсто. Наляканû такимъ заявленемъ Малогубка й Кашкевичь бѣжуть слѣдомъ за Юріемъ, мѣжь-тымъ коли Шкаралупка въ тяжкôмъ своѣмъ клопотѣ довѣдуе ся ôдъ Володимира, що вчера у Щедоброи всѣ бачили Настусю. Коли-жь Володимиръ прочитавъ ему зъ ґазеты, що въ Марсиліи люде мруть-вымирають на холеру именно за-для того, що богато зъ нихъ въ недузѣ не дôзнають нѣякого старунку й плеканя, то Шкаралупка справдѣ ставъ тремтѣти изъ-за боязни смерти.

Небавомъ прийшла Настуся подякувати свому соколикови за хлѣбъ-сôль, та стала хитро пôдлещуватись ему, натякаючи про холеру, котра певно сюды прийде,

„бо то зъ вѣтромъ иде". Ажь ось вбѣгають Малогубка й Кашкевичь та заявляють, що Доброхоцкій таки Шкаралупку мавъ на думцѣ, коли згадувавъ про обиду, заподѣяну Аннѣ Щедоброй. Але Шкаралупка збивае обохъ соколикôвъ зъ пантелику, кажучи, що его господыня ôдъ теперь есть его нареченою Анастазіею. Дôзнавшись про се Малогубка й Кашкевичь просять своего товариша лишь о те, щобы про его сватанє Настуся не говорила нѣчого Горпинцѣ й Магдусѣ, а то захотѣло-бъ ся такожь имъ того-самого. Але Настуся каже нишкомъ, що обомъ тымъ господынямъ таки справдѣ того захоче ся, якъ лишь оба соколики прийдуть домôвъ. Коли-жь увôйшовъ Володимиръ, то озвавъ ся Шкаралупка: „Володку! я казавъ, щобъ ты зъ весѣлемъ почекавъ, поки я не оженюсь. Щó сказавъ, то й дотримаю. За три недѣлѣ мое весѣле, опôсля можешь ты женитись".

Про сю комедію написавъ М(ихайло) П(одолиньскій)[1]) въ „Зорѣ" мѣжь иншимъ се щó слѣдує: „Скажемо коротко, що якъ въ другихъ драматичныхъ творахъ п. Цеглиньского, такъ и тутъ (въ „Соколикахъ") похваляемо передовсѣмъ выбôръ предмету. Авторъ мае смѣлôсть, якъ той певный себе пловець, кинути ся въ безодню житя, де ему попаде ся, де ему захоче ся. И куды скочить, завсѣгды вырине тамъ, де захотѣвъ, и выплыне на берѣгъ, коли и якъ схоче. Цеглиньскій реалистъ въ добрôмъ сего слова значеню, а не такій, щó спекулює на те, щобъ пôдбити насъ вышуканымъ, або хочь-бы и дивоглядным тематомъ, якъ то роблять другї. Предметы его комедій суть всѣ простї, особы й акція не вышуканї, всѣмъ намъ знакомї, а навѣть, якъ зауважавъ якійсь мудрагельный критикъ въ котрôйсь зъ польскихъ ґазетъ, „буденный". Але власне въ сѣй „буденности" предмету, акціѣ й особъ лежить заслуга нашого комедіописателя. Помимо всеи звычайности и невышуканости предметôвъ умѣе Цеглиньскій зробити ихъ новыми и цѣкавыми. Его акція жива, характеристика особъ переважно выкôнчена, и якъ переконали ся мы зъ „Соколикôвъ", авторъ умѣе порушати зручно навѣть бôльшими масами. Все те ворожить — кажемо се голосно — на свѣтлу драматурґичну каріеру. Хочь-бы отже его „Соколики" и не були еще въ цѣлости комедією досконалою, comme il faut, то суть они незаперечно одною зъ найлучшихъ нашихъ дотеперѣшнихъ комедій, а щó важнѣйше, суть майже нехибною вѣщункою якоись будущои знаменитои комедіѣ, котра вславить имя автора яко одного зъ перворядныхъ писателѣвъ комедій, и то не тôлько малорускихъ!"[2])

По нашôй думцѣ въ „Соколикахъ" являють ся головнї прикметы доброи комедіѣ, се-бъ-то природный гуморъ, комичнї ситуаціѣ, одвѣтна характеристика дѣевыхъ особъ и жива акція. Одначе авторъ не будить въ насъ рôвного интересу для свого твору вô всѣхъ чотырохъ дѣяхъ. Найлучше удалось ему зложити двѣ першї дѣѣ; ôдтакъ сила комичности слабшае въ третѣй дѣи, а въ четвертôй дѣи розвязка узла комичного вважае ся трохи-не тривіяльною. Соколикъ Шкаралупка женить ся зô своею господынею, проживши зъ нею въ вольнôй любвѣ лѣтъ пятьнацять; одначе до сеи змѣны у своѣмъ дотеперѣшнѣмъ житю рѣшае ся ôнъ нагло, тôлько зъ конечности, щобъ позбутись нѣбы-то лихихъ поговôрокъ давного соколика Юрія Доброхоцкого. Очевидячки хо-

[1]) Своихъ „Соколикôвъ" присвятивъ авторъ Михайлови Подолиньскому.

[2]) „Зоря", 1884; число 23., стор. 200.

тѣвъ авторъ посмѣятись старымъ соколикамъ въ загалѣ, и ôдтакъ драматичною сатирою ôдвернути декого ôдъ недоладного ихъ житя. Все-жь таки думаемо, що сея комедія була-бъ ще лучшою, коли-бъ авторъ не намагавъ вытворювати подекуды штучного ефекту комичного, та коли-бъ иногдѣ не зъображавъ пересаднои маніеры пристарковатыхъ соколикôвъ.

А вже-жь вдатнѣйшою ôдъ сего драматичного твору вважае ся комедія въ чотырохъ дѣяхъ п. з. „Шляхта ходачкова". (Львôвъ, 1887; „Зоря", число 15—20, 23—24, и окремый передрукъ). Авторъ выпровадивъ тутъ на сцену недобиткôвъ давнои шляхты ходачковои, котра въ Галичинѣ въ деякихъ селахъ жие побôчь простыхъ хлѣборобôвъ и все ще чванить ся своими гербами й привилеїями, не зважаючи на те, що еи суспôльный побутъ изъ-за дивовижныхъ еи норовôвъ уважае ся справдѣ анахронизмомъ супроти розумныхъ змагань простого мужика. Ось и змѣстъ сеи комедіѣ Григорія Григоріевича:

Въ селѣ Ходачковѣ заворушилась шляхта противъ свого префекта (се-бъ-то вôйта) Антона Розумовского, чоловѣка тямущого, котрый не иде слѣдомъ за поведенцією безглуздого паньства, а пристае радо зъ хлопами. Першою его жôнкою була мужичка, и зъ того подружія була въ него дочка Франя; опôсля оженивъ ся ôнъ зô шляхтянкою Маріянною, котра есть фудульна на свôй рôдъ и на становище панѣ префектовои. Та отъ, Розалія Цепонька, шляхтянка-вдова, оповѣщае еѣ, що теперь передъ новыми выборами кожда шляхтянка хоче бути префектовою, та що бунтъ шляхты готовъ вгамувати писарь Кароль Вороніньскій, коли-бъ тôлько мôгъ посватати пасербицю Маріянны, панну Франю. Маріянна не противна такому жениханю бажаючи, щобъ и на-будуще могла чванитись назвою панѣ префектовои добродзѣйки.

Але Франя не хоче й чути про таку „партію", та рада-бъ спекатись влѣзливого жениха словами докôрливыми. Ажь ось входить Розумовскій зô старымъ господаромъ Кириломъ Радою и зъ реентымъ Митрофаномъ Часткою. Реентый говорить мовою церковно-бурсацкою, по-за-якъ „не подобаетъ ему глаголати глаголаніемъ обыкновеннымъ". Таке балаканє перебивае старый Рада и заявляе просто Розумовскому, що его сынъ Остапъ бажае оженитись зъ Франею. Префектъ высказавши морализуючи рефлексіѣ про дурну поведенцію теперѣшньои шляхты ходачковои, въ присутности Вороніньского обѣцюе поблагословити дѣтей, коли они лишь пôзнають ся и полюблять ся.

Ледви-жь довѣдалась шляхта, що Розумовскій хоче выдати дочку за мужика, то заворушилась неначе божевôльна, покликуючи, що префектъ не шануе привилеѣвъ-жемчугôвъ шляхоцкихъ. Особливо вередувавъ Онуфрій Рура, гербу Тромба, котрый выступаючи загонисто противъ Розумовского погукувавъ безъ впину: „до трибуналу зъ нимъ!" Коли-жь шляхта опôсля въ хатѣ Филипа Трѣски одноголосно рѣшила, що Розумовскому бôльше префектомъ не бути, приходить придурковатый Валентій, сынъ Трѣски, та каже важко стогнучи, що его на косовици хтось побивъ. Тогдѣ заявляе Рура, що справникомъ тыхъ побоѣвъ е префектъ, и що про-те треба навчити его процедуры! Ôдтакъ Рура й Трѣска кладуть Валентого на землю и прикрывають простираломъ; Рура-жь ставить біля него збанокъ воды, та велить ему стогнати, инаше-бъ вже вмиравъ. Опôсля заявляе Рура, що префектъ за сі побоѣ сидѣти-ме въ криминалѣ. Та отъ вбѣгае писарь Вороніньскій и протестуе проти такои процедуры, — одначе шляхта погукуе, що ôнъ е въ змовѣ зъ префектомъ; хочуть про-те его звязати, але ôнъ вы-

хоплює ся и втѣкає. Тогдѣ-жь стямилась шляхта, що нема кому писати акцїѣ. Показалось, що крôмъ Руры нѣ однинъ шляхтичь ходачковый не вмѣе писати. Бундючный Рура каже шляхтѣ йти до жида-арендаря, Хаскля Дуфта, и туды привести такожь хлопôвъ, щобъ хамы дôзнались, якого мають вôйта.

Въ корчмѣ зôбралась шляхта зъ мужиками. Рура прочитавъ акцію противъ Розумовского; ôдтакъ шляхтичѣ пôдписали єѣ „znakiem krzyża świętego“. Опôсля кождый изъ виднѣйшихъ шляхтичѣвъ захвалює свою кандидатуру на префекта, та що-жь?! коли шляхтичь Мудрицкій запытавъ хлопôвъ, на кого завтра дадуть голосъ, то ôдповѣвъ Маруда: „А Господь знає! Та хиба таки на пана Розумовского!“ Тогдѣ шляхта велѣла Хаскльови ставити передъ хлопами безлѣчь шклянокъ пива. Зъ-першу хлопы нѣбы-то прицупнули, та сказали, що пиво „доскональне“; тому-то заявивъ Рура, що якъ выберуть єго префектомъ, то що-дня справить хлопамъ такій бенкетъ. Коли-жь Руру запытавъ шляхтичь Келбасєвичь, чимъ-же ôнъ лучшій ôдъ другихъ, то ставъ ôнъ величатись своимъ гербомъ. Та ба! такожь иншѝ шляхтичѣ повыймали свои печатки и розказували історію своихъ гербôвъ. Ажь ось входить тихцемъ Воронинєскій и каже шляхтѣ, що єще сегодня донесе ôнъ властямъ про сю незаконну аґітацію межи простымъ людомъ. Вбѣгають жôнки крикунôвъ-шляхтичѣвъ, и кожда зъ нихъ кидає ся до свого чоловѣка прожогомъ, тому-що шляхта, замѣсць пôйти на выборы, ось-тутъ пе-розпиває ся. Коли-жь тѝ панѣ-шляхтянки довѣдались, що Воронинєскій явивъ ся противникомъ кандидатуры ихъ мужѣвъ, то якъ-стôй прискочили они до писаря и стали вередувати на него, по-за-якъ ôнъ дуривъ ихъ своимъ женихамемъ до ихъ дочокъ. Бѣдолаха-писарь утѣкає, а опôсля входить

въ корчму префектъ Розумовскій зъ Радою, и попрекнувши шляхту изъ-за пїятики до опôвночи, каже всѣмъ ити домôвъ. Розлюченѝ ходачки прозвавши префекта „перешиванцемъ“ выходять зô своими жôнками, а Рура забувшись лишає на столѣ акцію, котру Розумовскій собѣ ôдчитує. Выходять и хлопы й заявляють Кирилови Радѣ, що дивились на шляхоцку комедію. Остає жидъ самъ одинъ и мимрить собѣ, що въ него въ кешени сидять и шляхтичѣ и хлопы.

Слѣдуючого дня ôдбувались выборы. По-переду выбрано комисію, въ котру мавъ увôйти Розумовскій. Коли-жь шляхта горонжилась клекотячи й выкрикуючи, що проти такого выбору заложить протестъ, то заявивъ Розумовскій рѣшучо, що префектомъ бути не хоче. Та ба! шляхта на перекôръ єму голосує на него и одноголосно выбирає єго своимъ префектомъ. Ôдтакъ Воронинєскій тѣшить ся, що такъ стало ся, якъ ôнъ хотѣвъ; бѣжить отже до префектовои кажучи собѣ: „И префектъ мôй, и префектова моя, и Франя моя!“ Опôсля-жь шляхта просить Розумовского, щобы скасувавъ писаря; — ôнъ бо обѣцювавъ сему й тому шляхтичеви, що оженить ся зъ єго донькою, а теперь показує ся, що ôнъ чорный интриґантъ, ба, що не має гербу, та зове ся Вороною. Префектъ не противить ся скасованю писаря, бо й такъ не мало має зъ нимъ клопоту въ громадѣ. Натомѣсть просить громадянъ, щобы писаромъ выбрали Остапа Раду, щô бувавъ у школахъ и въ вôйску. Шляхта й хлопы не противлять ся префектови, и кажуть, що волять радше Остапа, нѣжь Ворону. Коли-жь писарь небавомъ повернувъ, то сказала Маріянна своему мужеви: „Теперь ачей по такôй заслузѣ для насъ не ôдмовишь пану Воронинєскому руки нашои Франѣ?“ Але Розумовскій заявляє, що урядоване писаря въ громадѣ вже

скôнчилось. Коли-жь Маріянна довѣдалась, що Ворона є пôдшиванець, а не шляхтичь, та що ôнъ про префектову розголошувавъ, мабуть-то она въ дворѣ служила покоѣвкою, то не цуралась она вже й Остапа, та рада була єго сватаню. Ôдтакъ Ворона ставъ выговорювати на шляхтичѣвъ, що они исвстанцѣ, бунтôвники, ворохобники, изъ-за чого ходачки кинулись до него, але ôнъ швидко выхопивъ ся зъ-пôдъ ихъ рукъ, нагадавши имъ, що они бажали мати свого короля. Въ кôнци префектъ запрошуе шляхту въ хату свою „на свои обновины а молодыхъ руковины". Шляхта радѣе изъ-за тыхъ запросинъ, кричить „віватъ!" и пôдносить Розумовского на рукахъ въ гору.

Отъ и поглядъ на сей драматичный твôръ, въ котрôмъ добачаємо добру инсценизацію, акцію вельми живу и богато комичныхъ ситуацій. Тому-то й рецензентъ „Ходачковои шляхты В(ахнянинъ) запримѣтивъ въ „Дѣлѣ" (1886; ч. 127), що пôдъ взглядомъ инсценизаціѣ вывязавъ ся авторъ изъ своєи задачѣ цѣлковито. Именно пише ôнъ, що акція розвиває ся правильно, консеквентно и скоро, та що типы шляхтичѣвъ выходять ясно. По думцѣ рецензента вартôсть штуки полягає головно на вѣрнôй копіятурѣ житя представленои ходачковои шляхты, по-за-якъ авторъ знявъ вѣрну фотоґрафію зъ єи недобиткôвъ. До архи-комичныхъ сценъ зачисляє В(ахнянинъ) сцену зъ побитымъ Валькомъ (въ дѣи другôй), списуванє акціѣ и розказы про походженє гербôвъ (въ дѣи третѣй). — Намъ одначе здає ся, що та сцена зъ побитымъ Валькомъ є шуткою „пересоленою" и неимовѣрною, дарма, що въ сѣй подѣи нагромаджено богато смѣхотворного матеріялу. — Дальше замѣчає рецензентъ про сю комедію ось-що: „Чи всѣ характеры консеквентно переведенî, мы на-разѣ, по першôмъ представленю, въ пытанє се не входимо. Писарь Воронильскій мôгъ бы

бути консеквентнѣйшій въ своѣй партійности, а реєнтый Частка выдавъ ся намъ досыть злишнымъ на сценѣ". — Зъ сими замѣтками годимо ся зовсѣмъ, та пôдносимо ще се, що такою церковно-бурсацкою мовою, якою говорить реєнтый, теперь ачейже не бесѣдує нѣ одинъ дякъ галицко-рускій. Але-жь рецензентъ не може рѣшитись ôдповѣсти на отъ-се пытанє: „Чи вѣрна фотоґрафія житя ходачковои шляхты, знята зъ найтемнѣйшои стороны, отже й одностороння, представляє собою ôдповѣдный предметъ для драмату? Чи не належало-бъ и свѣтлî стороны сеи шляхты бôльше увзгляднити?" — Мы ôдповѣдаємо на се пытанє, що авторъ не конче потребувавъ въ сѣй комедіи пôдносити свѣтлî стороны житя ходачковои шляхты, тому-що цѣлію комедіѣ єсть поправа обычаѣвъ; отже авторъ хотѣвъ осмѣяти у тои шляхты чваньбу застарѣлыми гербами, загонисту буту, нестôйну вдачу й недостачу всякои просвѣты, изъ-за чого простî хлопы супроти недобиткôвъ ходачковои шляхты являють ся людьми тямущими и справдѣ симпатичными. Опроче шляхтичь-перешиванець Розумовскій уважає ся речникомъ здоровыхъ думокъ, якî пôсля нового выбору префекта ачей зъ-годомъ-перегодомъ у деякихъ ходачкôвъ могли проявлятись. Тому-то мы не можемо притакнути Иванови Франкови, котрый натякає на „element płytko dydaktyczny, uosobiony w figurze prefekta Rozumowskiego". А вже-жь иншî єго замѣтки про литературну стôйнôсть сеи комедіѣ суть майже зовсѣмъ правдивî [1]).

[1]) Ось и важнѣйшî слова Франка про литературну стôйнôсть „Шляхты ходачковои": „Jest to bez zaprzeczenia najlepszy, najgłębiéj pomyślany z dotychczasowych utworów tego autora, rzecz wierną etnograficznie i psycholÿgicznie, pisana miejscami z prawdziwym humorem i werwą satyryczną. Do słabych stron „Szlachty chodaczkowej" zaliczyć wypada chyba zbytnie w niektórych miejscach karykaturowanie, leżące w manierze autora"... („Kuryer Lwowski". 1888. № 288).

Въ кôнци годить ся ще спôмнути про комедію въ однôй дѣи п. з. „Лихій день“ („Руско-украиньска Бібліотека“ Е. Олесницкого, № 13. Львôвъ, 1886)[1]). Про сю комедію пише Е. Олесницкій въ „Дѣлѣ“ (1886, ч. 130) се щô слѣдує: „Талантливый и у своихъ творахъ зовсѣмъ оригінальный авторъ взявъ操 тематъ до своеи комедіѣ изъ звычайнои въ нашихъ мѣстахъ аґитаціѣ выборчои. Тематъ живый и вдячный обробивъ авторъ дуже живо й интересно. Комедія вызначаєсь вѣрною характеристикою типôвъ, дуже живою акцією, ситуаціями природными, а при тôмъ дуже комичными, и зручнымъ вызыскане̂мъ сценичныхъ ефектôвъ навѣть въ подрôбностяхъ, котрî якъ зъ однои стороны бавлять зрѣтеля, такъ зъ другои причиняють ся немало до звершеня характеристики дѣєвыхъ лиць“.

Ось и короткій змѣстъ сеи комедіѣ: Въ однôмъ повѣтовôмъ мѣстѣ ôдбувають ся выборы посла. Паньскимъ аґитаторамъ не дôстає ще двохъ голосôвъ. Щобы придбати собѣ тî голосы, вештає ся всюды жидова, ласа на заробокъ, а що рускî выборцѣ стоять твердо при своѣмъ кандидатѣ, и не хочуть голосувати за паномъ, то змовляють ся жиды, выдерти карты леґитимаційнî двомъ господарямъ-выборцямъ изъ села Иванôвки, котрî заѣхали до корчмы Мошка Гоймеса, „найбôльшого дурня зъ цѣлого кагалу“. Тутъ обскакує сейчасъ жидова обохъ селянъ, Ивана Головного и Проця Рубатого, ба, обступає двери й ôкна, такъ, що выборцямъ нѣякъ не можь выдобути ся зъ господы Мошка й пôйти на выборы. Въ тôй своѣй бѣдѣ оба выборцѣ хочуть пôдступомъ позбутись тои облоги: ось бо перебирають ся въ полотнянки й капелюхи своихъ наймитôвъ, Мартина й Олексы, та зачернюють собѣ лиця; ôдтакъ наймитамъ кажуть перебратись въ опанчѣ й шапки своихъ господарѣвъ та й передъ жидами удавати выборцѣвъ. Опôсля жидова сама выкидує перебраныхъ выборцѣвъ за двери и намагає всякими штучками зъєднати собѣ ихъ наймитôвъ, думаючи, що се суть справдѣ выборцѣ. Коли-жь Олекса супроти поданыхъ ласощѣвъ дѣйстно улягъ покусѣ, а опôсля жидамъ не хотѣвъ „продати свого голосу“, то приводять они аґитатора паньского, Адама Ґембу, котрого называють „панъ сендзя“. Той-то Ґемба має псевдо-выборцѣвъ покарати за те, що буцѣмъ-то они наѣвшись та напившись, жидамъ не хочуть платити, та беруть ся ще до бôйки. Небавомъ Ґемба пôдлещує ся „Ивановецкимъ панамъ выборцямъ“ та просить Мартина, щобъ передавъ єму свою леґитимацію. Коли-жь Мартинъ не може второпати, що се таке тая леґитимація, то Ґемба пхає єму въ руки грошѣ, мѣжь-тымъ коли другій аґитаторъ, Солонинка, пôдлещує ся грôшми Олексѣ; ôдтакъ жиды кидають ся на обохъ псевдо-выборцѣвъ и шукають карты леґитимаційнои въ ихъ кешеняхъ. Ажь ось пôдъ часъ такои тягинины входять правдивî выборцѣ, Головный и Рубатый и кажуть наймитамъ скидати опанчу та й ити до коній. Оба аґитаторы й жиды лютять ся, що имъ не повелись ихъ хитрощѣ, та ось небавомъ входять селяне, и звѣщають радôсно, що Ивановецкî выборцѣ рѣшили побѣду въ хосенъ руского кандидата. Тогдѣ аґитаторъ Ґемба каже нишкомъ Солонинцѣ: „Лихій на насъ день, пане куме!“ — выборцѣ-жь радѣють радостію и спѣвають пѣсню: „Дай-же Боже добрый часъ!“...

— Остру критику „Шляхты ходачковои“ та иншихъ комедій Григорія Григоріевича написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“ 1888. р. въ статьи „Рускій театръ у Львовѣ“ (стор. 341—342; 414—415).

[1]) Комедію „Лихій день“ присвятивъ авторъ Анатолю Вахняниновя „за щирî труды въ народныхъ читальняхъ“.

Ся комедія є гарною картинкою драматичною, въ котрôй крôмъ тенденціѣ патріотичнои добачаємо цѣнный причинокъ до характеристики сѣльскихъ нашихъ громадянъ, щô именно изъ-за хитрощій жидовы побиваютъ ся лихолѣтємъ на своѣй батькôвщинѣ. Коли-бъ тôлько въ сѣмъ рускôмъ драматичнôмъ творѣ не було за-богато харамарканя жидôвского, то можна-бъ єго вважати зовсѣмъ вдатнымъ.

Изъ сего погляду на драматуґичну дѣяльнôсть „Григорія Григорієвича“ можь дôзнатись, що у него є справдѣ талантъ до писаня комедій. Поетична бо єго вдача зъявляє трохи-не всѣ тѣ прикметы, якими авторъ комедіѣ повиненъ вызначуватись. Коли-жь Цеглиньскій хоче здобути собѣ тривку литературну славу въ будущинѣ, то треба єму конче позбутись манієры низькои комики, яка подекуды въ єго комедіяхъ зустрѣчає ся. Опроче при своємъ талантѣ не потребує бнъ гнатись за штучными ефектами драматичными, бо вже-жь єго комедіѣ могли-бъ подобатись, хоча-бъ въ нихъ проявлялось и дещо менше матеріялу смѣхотворного.

„Григорій Григорієвичь“ зладивъ ще „монодрамъ“ п. з. „Пригоды въ женитьбѣ Евстахія Чипочкевича“[1]). Сей „монодрамъ“ пригадує намъ подекуды комедію „Соколики“, тôлько не добачаємо въ нѣмъ того гумору, якимъ вызначує ся сей твôръ драматичный.

Побôчь комедій писавъ Цеглиньскій такожь повелѣ й повѣстки; именно скомпонувавъ новелю „Двѣ пары“[2]) и оповѣданє „Сыны“[3]); ôдтакъ змалювавъ бнъ образокъ сибирскій п. з. „На бѣлки“[1]) и такожь „Рôздвяні образки“[2]). Опроче пôсля Шмітъ-Вайсенфельса переповѣвъ бнъ повѣсть „За рôдну землю“[3]). — Новеля „Двѣ пары“ и оповѣданє „Сыны“ проявляють тенденцію вельми патріотичну и подобають ся за-для легкого й принадного способу писаня. Одначе найкрасшимъ є третій „Рôздвяный образокъ“ п. з. „На вартѣ“, котрый має справдѣшню стôйнôсть литературну, хочь авторъ добачавъ тутка своѣ взоровзôръ въ знаменитôй манієрѣ оповѣданя Осипа Федьковича.

Въ 1887. р. обнявъ Цеглиньскій редакцію „Зорѣ“, письма литературно-наукового для рускихъ родинъ, и въ сѣмъ выдавництвѣ корыстувавъ ся пôдмогою найлучшихъ писателѣвъ руско-украиньскихъ, се-бъ-то Ивана Нечуя-Левицкого, Олекс. Кониського, Олены Пчôлки, Осипа Федьковича, Данила Млаки, Ив. Франка, Корн. Устіяновича и др. Редакціею сеи часописи займавъ ся Цеглиньскій до 1. (13.) серпня 1888. р., поки не покликано єго до управы ново-отвореныхъ паралельныхъ клясъ рускихъ при ґимназіи Перемыскôй. Опôсля ставъ редакторомъ „Зорѣ“ професоръ Олександеръ Борковскій.

По-мѣжь критичными й литературными статьями Цеглиньского вызначують ся именно отъ-сѣ: а) „Шевченко и його сучасна критика“[4]); — б) „Отець и сынъ“ (се-бъ-то Маркіянъ и Володимиръ Шашкевичь)[5]); — в) „Осипъ Юрій Гордыньскій-Федьковичь“. Некрологъ[6]).

---

[1]) „Зоря“, 1885; число 13., стор. 157—159.

[2]) ibid., число 1—6; стор. 4—6; 16—19; 28—30; 40—42; 52—55; 61—65.

[3]) ibid., ч. 21—22; стор. 241—244; 253—259. — Се оповѣданє присвятивъ авторъ Софронови Недѣльскому.

[1]) ibid., 1886; ч. 10; стор. 157—158.

[2]) ibid., 1887; ч. 1; стор. 4—7.

[3]) ibid., ч. 1—2; 4—6; 10—11; 13—14; 19—20; 23.

[4]) „Правда“. Рочникъ XIII. 1880; стор. 49—56.

[5]) „Зоря“, 1887; ч. 21. 22; стор. 351—354.

[6]) ibid.. 1888; ч. 2; стор. 32—33.

Опроче годить ся ще спôмнути про вдатнй польски̂ и руски̂ его стишки зъ прикрасою политичною, котри̂ надруковано въ гумористичныхъ часописяхъ „Зеркало“ и „Нове Зеркало“ р. 1882—1885[1]).

9. Григорій Бораковскій.

Григорій Максимовичь Бораковскій родивъ ся въ 1846. р. въ Павлоградѣ Катеринославскои ґуберніѣ. Батько его выводивъ свôй рôдъ зъ Черниговскихъ дворянъ, а мати була Павлоградска купчиха, проста жôнка. Ôдъ неи перейнявъ малый Григорій украиньску мову, и коли почавъ учитись читати по-московскому, наточивъ ôнъ лишь на силу свôй языкъ, щобъ выговорювати слова, такъ якъ треба. Въ шестôмъ роцѣ житя оставъ ся ôдъ батька, и ôдтакъ сама мати пѣклувалась долею свого сына. Перше ôддала его въ повѣтову школу въ Павлоградѣ, а ôдтôль перейшовъ ôнъ въ Катеринославску ґимназію. Тутъ, стоячи на квартирѣ, де зôбралось хлопцѣвъ зъ десять, ставъ Григорій зъ товаришами своими грати домови̂ спектаклѣ аматорски̂. Зъ-першу грали они комедійки московски̂, а ôдтакъ украиньски̂ („Простака“, „Сватання на Гончарôвцѣ“, „Кума-мѣрошника“ и п.). Въ сю пору почали выдаватись творы Шевченка, Кулѣша, Марка Вовчка, Стороженка, та й стала выходити „Основа“[2]). Молодымъ товаришамъ полюбилась отъ-ся литература, и тогдѣ стали они грати украиньски̂ жарты й комедіѣ въ городскôмъ театрѣ въ хосенъ бѣдныхъ

[1]) Цеглиньскій зладивъ ще й статю змѣсту економичного п. з. „Американьска конкуренція“ („Дѣло“, 1881; ч. 94—99). Се є перерôбка одвѣтнои статьѣ въ выдавництвѣ „Вѣденьского индустрійного клюбу“.

[2]) „Основа“, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ, 1861. 1862.

учениковъ. Коли-жь спектаклѣ пôшли частѣйше, а украиньскихъ творôвъ драматичныхъ було тогдѣ мало, то одинъ изъ товаришѣвъ (Михайло Комаръ) узявъ ся та тихцемъ написавъ якусь драматичну шутку, и ôдтакъ молоденьки̂ аматоры зъиграли еѣ дома. Забрала й Бораковского охота: пôшовъ въ садъ Потемкина надъ Днѣпромъ, та за пôвъ-дня ôдмахавъ якусь шутку украиньску, потôмъ выдавъ еѣ за чужу, и молоди̂ товаришѣ зъиграли еѣ дома. Коли-жь ся шутка всѣмъ подобалась, то ôнъ давай писати другу, третю, и зъ того часу за два роки, бувши въ шестôй и семôй клясѣ ґимназіяльнôй, написавъ тыхъ шутокъ зъ ôсѣмъ. Изъ нихъ осталась теперь тôлько одна шутка-водевиль въ однôй дѣи п. з. „Влюбленый жидъ“, а инши̂ запропастились.

Перейшовши въ Харкôвскій университетъ (1864) Бораковскій въ першôмъ роцѣ гравъ ще зъ товаришами деяки̂ шутки й комедіѣ, та бувавъ въ кружку студентôвъ-Украинцѣвъ, але опôсля ставъ ôнъ займатись студіями медициньскими та небавомъ почавъ помѣщати статьѣ въ часописяхъ науково-медициньскихъ. Потôмъ скôнчивши курсы оженивъ ся и пôшовъ на Волынь, де пробувъ пôвтора року лѣкаремъ повѣтовымъ. Ôдтакъ перейшовъ назадъ въ Катеринославску ґубернію. Въ тôмъ часѣ працювавъ ôнъ надъ докторскимъ екзаменомъ и писавъ рôзни̂ науковû статьѣ, котри̂ надруковано въ часописи „Медицинскій Вѣстникъ“. Коли-жь опоравъ ся зъ докторскою диссертацією, то бажавъ просовувати голову въ университетъ на професорски̂ двери. Якъ разъ у сю пору вмерла перша его жôнка. Се й запинило его ôдъ дальшихъ працъ науковыхъ, а небавомъ захотѣлось ему трохи провѣтрити ся, побурлакувати. Ажь ось вподобалась ему въ Новомосковску интелиґентна й щира дѣвчина, и ôнъ оженивъ ся въ-друге, та й знову ôдсунувъ ще дальше

свои науковî працѣ. Опôсля пôшли дѣти, стала жôнка нездужати, та й не було вже охоты добиватись до доцентуры на университетѣ, коли будучи повѣтовымъ лѣкаремъ мавъ гарне жалованє (до 2.000 рублѣвъ). Такъ минуло лѣтъ зъ пять. Выбрали Бораковского председателемъ совѣта женьскои проґимназіѣ въ Новомосковску. Треба було дещо зробити для бѣдныхъ учениць. Зôбравъ ся кружокъ драматичныхъ аматорôвъ и ôдтакъ въ Бораковскôмъ ôджила давна снага до драматичного компонованя. Тогдѣ-то спôмнувъ ôнъ про молодечî свои творы и въ тецѣ своѣй найшовъ лишь двѣ шутки п. з. „Влюбленый Жидъ“ и „Якъ на лобѣ роги ростуть“. Хотѣвъ ихъ було выправити, або перелицювати, та подумавъ, що въ нихъ проявляє ся молода его сила; тому-то не доторкнувъ ся вже до нѣякихъ змѣнъ, и пустивъ ихъ на сцену. Въ 1872. р. написавъ ôнъ выдумку въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жôнки чоловѣкôвъ морочуть“.

Трохи зъ-годомъ ставъ Бораковскій думати про писанє новыхъ творôвъ драматичныхъ. А було въ него чимало мотивôвъ до сензаційныхъ драмъ. Буваючи бо на судовыхъ слѣдствахъ и вештаючись по селахъ за-для лѣкарскои практики бачивъ ôнъ иногдѣ справдѣшню траґедію въ житю, щó западала єму въ душу и инакше просилась, щобъ записати єѣ и повѣдати про неѣ землякамъ. Почавъ отже (1878) писати драму „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“. Авторъ придержувавъ ся тутъ не тôлько правдивои подѣѣ, але й записавъ вѣрно мовы головныхъ дѣячѣвъ та свѣдкôвъ, корыстуючись протоколами слѣдчими й актами судовыми. Опôсля написавъ кôлька жартôвъ, та отъ, лиха доля перейшла єму дорогу въ порожни: вмерла щира его дружина й лишила єму пятеро дрôбненькихъ дѣтокъ. Тогдѣ-то Бораковскому не до писаня було! Ôдтакъ деякî приятелѣ стали

єму дораджувати, щобъ оженивъ ся въ-третє, бо самъ зъ такими дрôбными дѣтками нѣчого не подѣє. Послухавъ ôнъ тыхъ людей, та взявъ собѣ жôнкою бѣдну дѣвчину, думаючи, що она вмѣти-ме цѣнити теперѣшнє своє добро. Та не зазнавъ ôнъ щаснои долѣ зъ новымъ своимъ подружємъ; про-те розвязавъ ся зъ лихою жôнкою и ставъ глядати розрады въ литературѣ. Написавъ драмы: „Изъ моря житейского“ (1886), „Маруся Чурай“ и „Лихомъ щастя не добудешь“ (1887). До писаня драмы „Маруся Чурай“ забравъ ся Бораковскій зъ пієтизмомъ не-абы-якимъ. Про „пѣснетворку“ Марусю почувъ ôнъ оповѣданя ôдъ старого дѣда зъ Полтавскихъ козакôвъ; ôдъ него переймивъ также пѣснѣ Марусинî. Дôставъ опôсля таке-жь оповѣданє, записане княземъ Шаховскимъ, тôлько трохи инако. Потôмъ узявъ монографію Костомарова п. з. „Богданъ Хмельницкій“ и деякî иншî творы историчнî, и вчитавшись въ нихъ добре, уявивъ собѣ ясный образъ того часу, въ котрôмъ жила Маруся Чурай.

Коли Бораковскій задумавъ выдати драматичнî свои творы, то пôславъ ихъ въ цензуру черезъ Л. В. Ильницкого, книжного маґазинера въ Кієвѣ. Цѣлый рôкъ держали его писаня въ цензурѣ, та пропустили тôлько чотыри жарты, котрî надруковано въ Кієвѣ. Ось и они: „Влюбленый Жидъ“. Шутка-водевиль въ однôй дѣи (1885). — „Якъ на лобѣ роги ростуть“. Малороссійскій водевиль въ однôй дѣи (1886). — „Оказія зъ Пампушкою“. Жартъ въ однôй дѣи (1886)[1]. — „Рôздвяный вечôръ“. Оперетка въ однôй дѣи (1886).

Въ Катеринославѣ выдавали тогдѣ (1886) часопись „Степь“. Цензоромъ бувъ вице-ґубернаторъ, такъ и про-

[1]) Жарту „Оказія зъ Пампушкою“ не могли мы досѣль роздобути.

пустивъ драму („Якъ долѣ немає, то й щастя минає“), щó єѣ заборонила була цензура Кіѣвска. Тымъ-то й надруковано сю драму въ „Степѣ“ (№ 49. 50. 51).

Опôсля пôславъ Бораковскій въ Одесску цензуру десять творôвъ драматичныхъ и просивъ, щобъ дозволили ихъ выдати въ двохъ томахъ, а мѣжь-тымъ пôславъ „Марусю Чурай“ въ Кіѣвъ до цензуры. Ждавъ-дожидавъ ôнъ пôвтора року; въ кôнци Одесска й Кіѣвска цензура згодились на печатанє всѣхъ сихъ творôвъ, але „Главное Управленіе по дѣламъ печати“ пустило лишь одну драму: „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“, хочь въ 1885. р. те-жь „Главное Управленіе“ не дозволило друковати сеи драмы. Але-жь саме-тогдѣ (1888) не дозволено друковати жартôвъ, щó ихъ напечатано (1886) въ Кієвѣ, а то: „Якъ на лобѣ роги ростуть“ и „Рôздвяный вечôръ“.

Коли-жь Бораковскій не мôгъ дôждатись выданя своихъ драмъ и шутокъ въ России, то пôславъ ихъ въ Галичину, де заходами Костя Паньковского напечатано у Львовѣ 1888. року „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ Г. М. Бораковского“. Томъ І. (мала 8°, сторôнъ 79 + 116 + 54 + 48 + 61). Въ сѣмъ томѣ надруковано отъ-сї драматичнї творы: 1) „Лихомъ щастя не добудешь“. Драма въ пятьохъ дѣяхъ. — 2) „Маруся Чурай“. Драма въ шѣстьохъ дѣяхъ. — 3) „Якъ жôнки чоловѣкôвъ морочуть“. Выдумка въ двохъ дѣяхъ. — 4) „Изъ моря житейского“. Драматичнї картины въ трьохъ дѣяхъ. — 5) Якъ долѣ немає, то й щастя минає“. Драма въ чотырьохъ дѣяхъ[1]).

[1]) Сю драму перепечатано зъ Катеринославской часописи „Степь“, 1886. р. № 49—51. — Въ першôмъ томѣ того Збôрника оповѣщено Украинцѣвъ, що другій томъ буде мѣстити въ собѣ отъ-сї легенькї жарты: 1) „Влюбленый Жидъ“; 2) „Якъ на лобѣ

Першї драматичнї писаня Бораковского, с. є. шутки-водевилѣ, вважають ся творами слабыми. Особливо-жь „Влюбленый Жидъ“ є шуткою недоладною, хочь рецензентъ въ Катеринославскôй часописи „Степь“ (1885, № 23) озвавъ ся про неѣ зъ великою похвалою (стор. 367). А вже-жь въ роцѣ слѣдуючôмъ написавъ Михайло Комаръ про сю шутку ось яку критичну звѣстку: „Може й справдѣ кому водевиль сей здається втѣшнымъ та веселымъ, якъ запевняє авторъ въ своѣй передмовѣ, а намъ ажь сумно стало, прочитавши його. Де-жь пакъ, весь водевиль скомпонованый на тому, якъ обдурюють жида-шинкаря и выманюють у него грошѣ! Та ще хто-бъ дуривъ? Може якій нашъ сѣльскій глитай або крамарь-кацапъ, щó инший може й жида якого за поясъ заткне? То-то-жь бо й є, що нѣ! Жидъ, бачите, закоханый, то вже тутъ на якїсь иншї ґешефты навертає авторъ. Надыбавъ ôнъ (авторъ) десь такого жидка, щó дуже залицяєть ся до нашихъ дѣвчатъ, и на сей разъ закохавъ ся въ дѣвчину Параску, а Параска то вже має собѣ парубка, тôльки шкода, що парубокъ Иванъ — паньскій крѣпакъ, то й она мусить бути крѣпачкою, коли пôде за нього. Про выкупъ же нема що й думати, бо панъ заправивъ ажь сто карбованцѣвъ, а въ нихъ, якъ усе навѣть хазяйство спродати, ледве на 50 наберется. Отъ въ такôй-то пригодѣ на пôдмогу навертається дядько Иванôвъ: ôнъ запевняє жида, що за 50 карбованцѣвъ той власкавить Параску, а єѣ намовляє, щобъ поки-що не цурала ся жида и взяла ôдъ нього грошѣ; разомъ же про все се выказує жидôвцѣ, жôнцѣ шинкаря, и потôмъ того зводить всѣхъ ихъ до купы. Жидъ выходить на улицю, до нього приходить Параска; жидъ починає

роги ростуть“; 3) „Рôздвяный вечôръ“; 4) „До два цѣлують ся, третій губъ не протягай!“; 5) „Оказія зъ Нѣмцемъ“.

залицяти ся до неи, она бере ôдъ нього грошѣ, а жидôвка чатує тутъ-же на улици, заховавшись въ бочку. Коли-жь ото зъ другои улицѣ почувъ ся голосъ Иванôвъ, жидъ зъ переляку ховається въ ту-саму бочку, де вже сидить єго Сурка. Бочка ôдкочується на середину улицѣ, жиды ґвалтують и бються, а Иванъ зъ дядькомъ та Параскою дивлячись на се, смѣють ся. Кôнчається на тому, що жидъ обдуреный и коханємъ не поласувавъ, и грошѣ пропали, та ще й жôнка побила"[1]).

Въ сѣй шутцѣ деякѣ комичнѣ ситуацѣѣ очевидячки суть неприроднѣ, ба й просто неможливѣ, а софистичнѣ выкрутасы мужика Семена, дядька Иванового, вважають ся справдѣ дивовижными. Ось щô ôнъ каже жидови Йосьцѣ: „Ну, хоть пôвсотнѣ, примѣрно, то якъ-бы дати ѣй (Парасцѣ), то вона не бачивши нѣколи стôлько грошей, отуманѣлась бы зовсѣмъ, а тодѣ, звѣстно, зъ дѣвчиною роби, щô хочь"... (стор. 29). Опôсля-жь въ монолоґу каже Семенъ ось-яке: „Треба таки надоумить Параску, щобъ вона перше зъ Йоськи стягла хочь пôвсотнѣ карбованцѣвъ! Нехай по-дурному до дѣвчатъ не липне: бо такъ-же у жида не достанешь грошей, — безъ закладу, такъ безъ жидôвськихъ процентôвъ не дасть! Ото ѣй и буде щô дати пôдмоги на выкупъ своєму коханцеви, а то ôнъ бѣдолаха зовсѣмъ и вуха повѣсивъ! Тамъ опôсля, якъ Богъ дасть, розживутця, тодѣ й ôддадуть жидови, а теперь хай беруть за науку!" (стор. 37). — Тôлько-жь мудрагель Семенъ забувъ, що попереду сказавъ Иванови ось-що: „Потрѣвай племеничку! Дядько твôй пще не все до Йоськи въ шинокъ побдносивъ, — ще таки де-що жôнка попридержала! Заложу Йоськови де-що, та й дамь тобѣ де-яку пôдмогу..." (стор. 11).

---

[1]) „Зоря", 1886; стор. 270.

Хоча-жь въ сѣй шутцѣ добачаємо чи-мало похибокъ драматурґичныхъ и такожь деякѣ промахи противъ естетики й морали, то звиняємо автора подекуды, що надруковавъ сю драматичну нѣсенѣтницю. Ôнъ бо хотѣвъ землякамъ подати пробу литературну зъ молодечихъ своихъ лѣтъ, коли ще бувъ ученикомъ семои клясы ґимназіяльнои. Опроче авторъ ачей не бувъ бы надруковавъ сего твору, коли-бъ приятелѣ не були єму наговорили, що „*настоящая пьеса ставится на сцену легко и смотрится публикой весело*" (стор. 3).

Не лучшимъ ôдъ сеи шутки є водевиль „Я к ъ н а л о б ѣ р о г и р о с т у т ь!" Авторъ намагавъ показати, що на лобѣ справдѣ выросли роги богатому мужикови Охримови Лемѣшцѣ, котрый хотѣвъ оженити Омелька, свого придуркуватого сына ôдъ першои жôнки, мѣжь-тымъ коли зъ молодою єго жôнкою Оксаною женихавъ ся волостный писарь Микола Зубенко. Та ба, до Лемѣщихи причепивъ ся ще поповичь Книшолопенко, выгнаный зъ бурсы, и прийшовъ до неи саме тогдѣ, коли писарь хотѣвъ зъ Оксаною „жити краденымъ щастямъ". Старого Лемѣшки не було тогдѣ дома, — поѣхавъ зъ Омелькомъ въ сваты. Ажь ось въ сѣняхъ щось застукало! Книшолопенко й писарь гадали, що се вернувъ ся хозяинъ, то й намагали денебудь сховатись: Книшолопенко скочивъ на припѣчокъ и влѣзъ въ коминъ, а писарь скрывъ ся пôдъ поломъ, де стоявъ пôдситокъ зъ пѣрємъ. Але небавомъ дôзнались оба ôдъ Оксаны, що въ сѣньохъ була „триклята свиня, щô побила всѣ глечики". Вылѣзъ писарь зъ-пôдъ полу, весь въ пуху, злѣзъ и поповичь зъ припѣвчка, и ôдтакъ Оксана стала смѣятись, що „оцей (поповичь) ще лучше убравъ ся: краще мабуть самого старшого чорта!" — Небавомъ чутно було въ сѣньохъ голосъ Омелька: „Мамо! мамо! ôдчинѣть!" Тогдѣ втѣкъ

писарь въ бôковî двери, а поповичь сховавъ ся пôдъ поломъ. Омелько розказувавъ мачусѣ, що ѣдучи зъ батькомъ поганявъ кобылу та й задрѣмавъ на возѣ; ôдтакъ и не зчувъ ся, якъ вôжки зъ рукъ выпали. Саме тогдѣ собаки кинулись на кобылу, — та якъ скажена стала летѣти, а Омелько впавъ зъ воза. На придурковатого парубка наперла собашня, а ôнъ вертаючись пѣшки въ село, побачивъ, що й отець навернувъ уже сюды кобылу. Якъ же теперь зачувъ Омелько голосъ батька, то гайда пôдъ пôлъ, де вже сидѣвъ поповичь! Такъ отже пôдъ поломъ ôдбуває ся въ сѣй шутцѣ трохи-не така-жь комедія, яка въ „Влюбленôмъ Жидѣ“ проявляє ся въ бочцѣ. Приходить писарь зъ двома соцькими по Книшолопенка и каже Лемѣшцѣ: „Та це бачите, нашъ поповичь сказивъ ся! на його на якôмъ мѣсяци таке находе. Мы було його заперли у волости, щобъ одправить пôдъ калавуромъ у городъ, а ôнъ, бачите, черезъ коминъ вылѣзъ та й чкурнувъ. Мы вже побачили, якъ ôнъ коло вашои хаты бувъ. Берѣть, берѣть, хлопцѣ, вяжѣть!“ (стор. 42). — Поповича беруть соцькî за руки и ведуть его геть ôдсѣль. Ôдтакъ писарь позбувшись суперника женихає ся знову зъ Оксаною, котру старый Лемѣшка вважає тихою и смирною. Та отъ, тая тихоня каже писареви, що така потайна любовь у панôвъ є всюды модою; потôмъ спѣває, що єѣ нѣ-за-що лаяти; лучче нехай сивî чубы не вяжутся зъ молодыми дѣвками, а то все въ нихъ будуть лобы изъ рогами! (стор. 47. 48).

Слабенькою є такожь оперетка „Рôздвяный вечôръ“, котру Бораковскій скомпонувавъ „по Гоголю[1]) и нишимъ“. Авторъ любує ся въ драматичнôй фарсѣ, то й въ сѣй оперетцѣ бачимо прикметы низького комизму[1]).

Въ 1872. р. написавъ Бораковскій шутливу „выдумку“ въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жôнки чоловѣкôвъ морочуть“. По думцѣ Комара въ сѣмъ творѣ того „грубого кумедіяньства“ здає ся ще бôльше, нѣжь въ першихъ его шуткахъ. „Выдумка Бораковского“, пише М. К(омаръ)[2]), „по своєму змѣсту и складу справдѣ выдумка и до того ще зовсѣмъ нѣкчемна“. — По нашôй гадцѣ ся „выдумка“ Бораковского вважає ся лишь фарсою, заправленою до-сыта низшою комикою, але не є нѣкчемною. Вже-жь бо въ нѣй не появляють ся мотивы такî неморальнî, якî добачаємо въ „Влюбленôмъ Жидѣ“. Ось и коротенькій змѣстъ сеи „выдумки“: „Двѣ жôнки, Настя й Ганна, задумали за пôдмовою москаля Кузькина, ôдводити своихъ чоловѣкôвъ ôдъ піяньства. Тому-то они переодягають ихъ пяныхъ въ москалѣвъ, самî те-жь перебирають ся и починають морочити своихъ чоловѣкôвъ, нѣбы-то они вже москалѣ. Приходить справдѣшній москаль и тутъ починає ся комедія не-абыяка! Москаль Кузькинъ муштрує новобранцѣвъ, рôвняє ихъ, пôдпирає животы колѣномъ, штовхає въ пузо, дає стусанôвъ въ спину, и т. и., а они сопуть и падькають при такôй поганôй муштрѣ. Потôмъ выходить москаль и небавомъ появляє ся „федфебель“. Оба мужики кидають ся до своихъ рушниць, и въ поспѣху хватають одинъ кочергу, а другій рогачь, и стають зъ ними въ рядъ и силують ся вырôвнатись. Опôсля приходять обѣ жôнки въ простôй своѣй одежи и вымуштрованî чоловѣки обѣцюють, що вже бôльше пити не будуть.

[1]) Микола Гоголь въ „Вечерахъ на хуторѣ близь Диканьки“ написавъ оповѣданє „Ночь передъ Рождествомъ“. — Порôвн. музыкальну комедію М. Старицкого п. з. „Рôздвяна нôчь“. („Історія литер. рус.“, II., стор. 821).

[1]) Про оперетку „Рôздвяный вечôръ“ озвавъ ся Б. Вôльхôвскій зъ великимъ докоромъ. (Порôвн. „Зорю“ зъ р. 1886; стор. 290).

[2]) „Зоря“, 1889; стор. 13.

Бораковскій намагавъ въ сѣмъ творѣ нагромадити якъ найбôльше смѣхотворного матеріялу, не зважаючи на те, чи комичнѣ ситуаціѣ суть природнѣ й имовѣрнѣ, чи недоладнѣ й карикатурнѣ. Тому-то й не можемо притакнути авторови, котрый въ передмовѣ заявивъ, що єго легенька смѣхотворна „выдумка“ годила-бъ ся задля забавы жôнкамъ на рôздвяныхъ святахъ[1]). Вже-жь бо така дивовижна муштра вояцка ачей не вподобає ся нѣкому въ тôмъ часѣ, коли спѣвають ся поважнѣ колядки рôздвянѣ. А ôдтакъ не конче порадно було-бъ, щобъ жôнки дивились на комедію, якъ москаль пôдлабузнює ся Насти своими любощами.

Коли Бораковскій у своихъ шуткахъ-водевиляхъ являє ся слабымъ драматурґомъ, то въ драмахъ уважає ся ôнъ письменникомъ чи-мало талановитымъ. А вже-жь мѣжь драмами вызначує ся найбôльше „Маруся Чурай“. Авторъ придержуючи ся романтичного напряму литературного зъобразивъ въ сѣй драмѣ „украиньску пѣснетворку“ Марусю Чурай, щó жила на Украинѣ за Богдана Хмельницкого и складала дуже гарнѣ пѣснѣ, котрѣ стали народными й спѣвають ся скрôзь на всьому просторѣ Руси-Украины ôдъ Дону до Карпатôвъ[2]). Ось и змѣстъ сеи романтичнои драмы: Маруся Чурай полюбила Грицька Бобренка, сына хорунжого полку Полтавского. Грицько ставъ ѣй милымъ изъ-за того, що ôнъ на коню въ поли козакъ, орелъ мôцный, а тутъ біля неи ôнъ голубъ сизый зъ серденькомъ щирымъ, оченьками ясными. Нахилявъ ся серцемъ до Марусѣ ще й другій славный козакъ Кôндратъ Искра, але она не любила єго. Въ розмовѣ зъ подругою своєю Меласею

[1]) „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ.“ Предмова. стор. 4.

[2]) Деякѣ пѣснѣ Марусѣ Чурай помѣстивъ Бораковскій въ самôй драмѣ.

зъявила Маруся, що, якъ бы Грицько зрадивъ єѣ, якъ бы промѣнявъ за другу, то-бъ була й єго и єи погибель (стор. 9). Але-жь Грицько кохавъ Марусю щиро; коли ôдтакъ она натякала про се, що мати намагає одружити єго зъ Ганною, дочкою богатого пана Вешняка, то ôдповѣвъ той козакъ: „Ну, Марусю! щó мати собѣ думає, то такъ собѣ воно при ѣй и останеться! Я ѣй уже на це давъ одвѣтъ, що опрôчь тебе нехай и не гадає про иншу невѣстку!“ (стор. 11).

Ôдъ Грицька довѣдалась Маруся, що Хмельницкій побиває Ляхôвъ, та що ôнъ самъ полетѣвъ бы орломъ за Запорозцями, добувати козацькои славы. Тогдѣ сказала козырь-дѣвка, що якъ ни тяжко бъ було розставатись зô своимъ милымъ, она сама благословляючи провела-бъ єго въ дорогу, коли-бъ наставъ такій часъ, що треба-бъ було Грицькови взяти въ руки шаблю гостру и сѣсти на коня вороного. Маруся бажала, щобы Грицько пôмстивъ Ляхôвъ и за люту смерть єи батька, щó закатували єго вмѣстѣ зъ Павлюкомъ у Варшавѣ.

Небавомъ Искра заявивъ Грицькови, що Хмельницкій поборовши Ляхôвъ пôдъ Корсунемъ велѣвъ всѣмъ полкамъ збиратись пôдъ Бѣлу Церковь. Маруся, почувши таку звѣстку, подала Грицькови батькову шаблю и сказала: „Вôзьмешь ѣѣ... Вôзьми серце! Служила вона моєму батькови; не одинъ ворогъ полѣгъ ôдъ Гордѣя Чурая! Най-же вона послужить и тобѣ, серденько, и боронить тебе ôдъ смерти страшнои, ôдъ ворога лютого!“ (стор. 16).

Поѣхавъ Грицько на вôйну, а Маруся тужила за милымъ и тôлько пѣснею придавлювала своє горе. Ажь ось довѣдалась, що гетьманъ побивши Ляхôвъ пôдъ Пилявцями повѣвъ вôйско слѣдомъ за ними ще дальше, щобъ зовсѣмъ загнати ихъ и добути волѣ всѣй Укра-

пнѣ. Коли-жь Ягаѣвна, сусѣда Чураихи, выбиралась въ Кіѣвъ на богомôлє, то Маруся зъ Меласею рѣшились ити зъ нею. Въ Кієвѣ бо сподѣвалась Маруся довѣдатись де-чого про долю козакôвъ Полтавскихъ.

Приходить Маруся въ Кіѣвъ зô своими товаришками. Біля Софійского собору дожидає нарôдъ свого гетьмана-побѣдника, щô зъ козаками въѣзджає въ городъ. Маруся бѣжучи въ-переди всѣхъ довѣдалась ôдъ верхового козака, що старого Бобренка гетьманъ изъ хорунжого постановивъ у сотники, та що єго сынъ Грицько замѣсць батька ставъ уже хорунжимъ. Коли ось гетьманъ зъ вôйскомъ приближивъ ся до собору, то въ народѣ роздались радôстнû крики: „Слава нашому гетьманови! Слава тобѣ Богдане! Слава нашимъ козаченькамъ!“ Та отъ, усѣ повертались зъ вôйны, а Грицька Бобренка не має! Бѣднôй Маруси забило памороки. Коли-жь прочуняла, то побачила передъ собою Искру, котрый ѣй сказавъ, що Грицько вже въ Полтавѣ, — що ôнъ зъ дороги звернувъ зъ Вешнякомъ, та полетѣвъ швидче до своеи заручепои, до панночки Ганусѣ. Така песподѣвана вѣсть вразила Марусю громомъ.

Опôсля оповѣстивъ Искра стару Горпину Чураиху, що Грицько про Марусю мабуть забувъ и думати, поза-якъ ôнъ теперь зъ панами Вешняками рôвняє ся. Вернулась и Маруся зъ Кієва и жалковалась передъ матѣрю на Грицька, що клявъ ся, божпвъ ся, а теперь зрадивъ! Коли-жь мати ôдôйшла въ боковû дверп, то Маруся въ розпуцѣ серця выбѣгла зъ хаты и зъ греблѣ скочила въ воду. Саме тогдѣ пшовъ греблею Искра, а коли побачивъ, що Маруся кинулась въ воду, то пôрнувъ за нею и вытягъ зъ рѣчки. Якъ же струснувъ нещасну дѣвчину, то стала она дыхати. На рукахъ принѣсъ єѣ въ хату Чураихи. Потôмъ пôшовъ на гору въ

паньскій будынокъ Бобренка, щобы привести ôдтôль лѣкаря. Єму здавалось, що хворобѣ Марусѣ нѣхто такъ не поможе, якъ той, хто єѣ зморивъ. Небавомъ приводить Искра до Марусѣ Грицька. „Чуєшь, Грицьку!“ каже до него Искра, „теперь або воскресай єѣ, або добий ôдъ разу!“

Пôдходить Грицько до недужои Марусѣ й каже: „Марусю! Се я твôй Грицько! твôй прежній Грицько вернувъ ся до тебе, моє серце!“ — Маруся не хоче вѣрити такому щастю и мовить: „Стрѣвай!... А та?... заручниця? Ганна?!“ — „Ты, ты одна тôлько у мене!“ ôдповѣдає Грицько, схилившись до Марусѣ. „Другихъ минѣ теперь не треба!“ Тогдѣ Маруся обнимає єго руками за шию и смѣючись зъ плачемъ говорить: „Мôй?... ты мôй?... Мамо! голубочко?... Щасте-жь моє, щастє вернуло ся до мене!.. О рада-жь я, рада!.. Ха, ха, ха!“...

Небавомъ потôмъ ôдбувались вечерницѣ въ домѣ Барабашихи, матери Меласинои. Мѣжь гôстьми була Вешнякова зъ дочкою Ганною. Вешнякова заявила, що въ сихъ дняхъ дожидає свого мужа, котрый зъ Бобренкомъ ѣздивъ въ Москву до царя, та вже вернувъ ся до гетьмана въ Чигиринъ. Ажь ось приходить на вечерницѣ Маруся. Она старає ся весь часъ бути веселою й каже Меласи, що прийшла за тымъ, щобъ довѣдати ся вже въ останокъ, чого ôдъ Грицька ждати. Являє ся й Грицько и сѣдає біля Марусѣ. Зъ-першу бувъ ôнъ несмѣлый супроти Марусѣ, коли-жь она заспѣвала три свои пѣснѣ, то озвавъ ся до неи сими словами: „Марусю! серденько! завтра прийду до тебе побалакати въ кôнець“. (стор. 91).

Маруся дожидає Грицька, та отъ уже пятый день, якъ єго немає. Приходить Ягаѣвна и каже Марусп, що

вже зъ-ранку у Вешняка дружки спѣвають, — збирають ся на вѣнчанє завтра. Въ одчаю душѣ Маруся просить матери, щобы пôшла и приклпкала сюды Грицька хочь на хвилиночку. Стара Чураиха сама не знає, щó робити, але Ягаѣвна каже рѣшучо: „Ходѣмъ-те у двохъ! я его выкличу". Обѣ ôдходять, а Маруся въ монолоґу каже ось-що: „Попращаємо ся зъ тобою, попращаємо ся, та й... на вѣки за тымъ зôйдемо ся зъ тобою!... Зведуть насъ, серденько, не вѣнцѣ золотіи, а въ земли доски гробовіи! Заспѣвають намъ не пѣсню дружки весѣльню, а память дяки вѣчную! Положить на вѣкъ зъ тобою насъ отрута смертная!" (стор. 102). — Ôдтакъ бере отруту и дожидає жениха. Приходить Грицько, а Маруся каже єму, що не судилось ѣй бути передъ Богомъ и людьми, такъ хочь передъ Богомъ она зôстане ся Грицьковою. Теперь хоче зъ нимъ попрощатись. Грицько дивить ся боязливо на Марусю и мовить: „Минѣ самому тяжко на серци; не можу я забути й тебе, Марусе, не можу... а робити нѣчого!" (стор. 103). Потôмъ спѣває Маруся пѣсню: „Ой не ходи, Грицю, та на вечерницѣ" и наливши Грицькови отруты каже: „Пий, Грицю, та не все! Половину минѣ зôставь!... Я зъ тобою вмѣстѣ выпю, якъ на вѣнчаньѣ пьють... Зъ єдиной груди колись мати выкормила насъ, зъ єдиной кружки и на послѣдокъ напємо ся!"... (стор 104).

Грицько не и довѣдує ся зъ пѣснѣ Марусиной, що она єго отруила. Коли-жь Маруся нацѣлувавшись Грицька хотѣла допити отруты, то Чураиха, увôйшовши въ кôмнату, кинулась до дочки и выбила зъ рукъ єи кружку на пôлъ. Маруся хватає руками остатки розбитои кружки, але мати не допускає дочки пити отруты. Тогдѣ Грицько крикнувъ: „Отруила! Богъ тебе простить, Марусе!" и якъ-стôй выбѣгъ зъ хаты.

У слѣдуючôй картинѣ видимо площу въ Полтавѣ. На тôй площи поставлено шафотъ, коло котрого ходить катъ. Навкруги шафота филює ся товпа народу, дожидаючи Марусѣ, котру карати-муть смертію. До тои товпы пôдбѣгла й Ягаѣвна зъ деякими жôнками. Ставувши мѣжь козаками гуторить она, що не годить ся карати чоловѣка, що не бува при своѣмъ умѣ й зробить лихо другому. А звѣстно, що Маруся збожеволѣла въ ту пору! „Цѣлый тыждень не знати, щó казала, не знати, щó робила!"... Ось уже приводять Марусю; сказано, за смерть повинна смерть бути! Тôлько й полегчили ѣй кару тымъ, що не колесовати й не мучити, а безъ мукъ голову ôдрубають зразу, та й годѣ! Вже казавъ судья писареви прочитати нещаснôй Маруси резолюцію, якъ ось появляє ся на кони Искра, щó привозить гетьманôвъ наказъ. И звѣстивъ писарь народови, що „гетьманъ велить зачести славну голову Гордѣя Чурая, ôдрубану єму нашими ворогами, за обурену голову єго нещаснои дочки Марусѣ, та що вчиняє ѣй прощенє за єи чарôвнӣ пѣснѣ". О се прощенє постаравъ ся славный козакъ Искра. Дôзнавшись про таку милôсть Хмельницкого, загомонѣли люде: „Спасибô гетьманови! спасибô! Добре дѣло! Молодець Искра!" Меласяжь кинулась до Марусѣ и клякнула радôсно: „Марусю! Чуєшь голубочко?... жива будешь!" Але Маруся ôдповѣла сумовито: „Я мертвець уже!... Тѣло моє зôстало ся жити, а душа вже вмерла!" А звернувшись до Искры сказала: „Спасибô тобѣ, Кôндрате, мôй вѣрный друже и... брате! Прости мене! Не знаю, чимъ и ôддяковати тобѣ! Нехай тебе Богъ благословить зъ Меласею! А мене... доведи ты теперь у якій монастырь... Тамъ я пôду у самый затвôръ и остатными слезами, щó запеклись де ще въ очахъ моихъ,

може вымолю у Господа спокôй для своеи грѣшнои, измученои душѣ!“...

Отъ и конець сеи гарнои драмы, въ котрôй авторъ зъобразивъ вдатно романтичну героиню Марусю, щó могла-бъ богато добра зробити въ громадѣ, коли-бъ була одружилась зô своимъ Грицькомъ. Та отъ ôнъ зрадивъ еи любовь, и про-те въ пристрасти своѣй губить она того зрадника и занапащуе свою долю.

Добру оцѣнку сеи драмы подавъ М. К(омаръ) въ „Зорѣ“. Ось щó пише ôнъ про „Марусю Чурай“: „Образъ Марусѣ змальованый у автора скрôзь ясными и правдивыми фарбами. Се правдива козачка, доня свого часу, до того поетична, чутлива вдача, щира у всѣхъ своихъ почуваняхъ и вчинкахъ, здатна кохати безмѣрно, незломно, притьмомъ добувати ся своеи долѣ, та не здатна перемогти свою недолю. — Єи кохане, якъ воно росте и дужчае, особливо въ часѣ розлуки, а потôмъ, якъ вона дознаеться про зраду Грицька, такъ само розвитокъ думки про пôмсту и отруту и саме выконане сіеи думки, переведенѣ авторомъ зъ такою психолоґичною правдивостю, котра ясно свѣдчить про справжнїй артизмъ автора. Такъ само правдиво змальовано характеръ Искры, сього щирого козака зъ його лицарскимъ коханемъ до Марусѣ, котре, не вважаючи на те, що Маруся його не любить, наповнило його серце тôльки однымъ спочутємъ до лихои долѣ Марусѣ. Се та щира любовь безъ жадного еґоизму, котра присуща тôльки безмѣрно благородному серцеви и такôй лицарскôй вдачи, яку бачимо у Искры: ôнъ весь оддаеться на послугу Маруси и свою долю нѣбы-то вбачае тôльки въ щастю Марусѣ, хоча-бы те щастє можливе було тôльки въ купѣ зъ другимъ. Особливо гарна и порушаюча та сцена, коли ôнъ ратуе втоплену Марусю и самъ кличе зрадника Грицька, щобъ

заспокоити Марусю. — На превеликій жаль авторъ зовсѣмъ занедбавъ иншї дѣєвї особы въ своѣй драмѣ, и се перше всього треба сказати про Грицька, котрого образъ зовсѣмъ неясный и навѣть неможливый, а черезъ се и самый мотивъ зрады зовсѣмъ не выясненый“.[1])

Зъ сими замѣтками К(омар)а годимо ся трохи-не зовсѣмъ; тôлько здае ся намъ, що образъ Грицька не є такимъ неяснымъ, якимъ уважае его рецензентъ. Се вдача хитлива, — се вина Грицька, и зъ-за того гине ôнъ ôдъ отруѣ, котру подала ему Маруся. Опроче сама Маруся сказала Меласи въ присутности Грицька, що мати мостить его одружити на Ганнѣ Вешнякôвнôй (стор. 11). А що мати справдѣ силувала Грицька до того подружя, можь дôзнатись художь изъ слôвъ Ягаѣвны (стор. 97). Такъ отже мотивъ зрады въ части выясненый. А вже-жь вдача Искры являе ся не-въ-мѣру идеальною. Понимаемо ще ту сензаційну подѣю, коли ôнъ у Хмельницкого выєднавъ для Марусѣ прощене кары смертнои, але годѣ вважати имовѣрною ту его самопожертву, коли ôнъ выратувавши Марусю зъ воды привѣвъ до неи Грицька, щобъ або воскресавъ еѣ, або добивъ ôдъ разу.

Все-жь таки „Маруся Чурай“ є цѣннымъ здобуткомъ драматичнои нашои литературы. Акція веде ся жваво, и ôдтакъ уже М. К(омаръ) замѣтивъ, що въ драмѣ богато руху и чи-мало сценъ дуже ефектныхъ и здатныхъ зворушити читателя и глядача[2]). Авторъ зъявляе намъ въ творѣ своѣмъ психолоґичну студію и вывязуе ся зъ трудного свого завданя въ загалѣ зовсѣмъ добре. Тому-то характеристика Марусѣ є справдѣ имовѣрна; тôлько не мôгъ авторъ позбутись сентиментальности, до котрои врештѣ

[1]) „Зоря“, 1889; стор. 14.
[2]) ibid.

самъ переказъ народный напутивъ его. Найкрасшй-жь суть тй сцены, въ котрыхъ неначе въ епизодахъ проявляє ся голосъ люду про головну подѣю. Сюды належить друга картина третьои дѣѣ, де чуємо гутôрку люду біля Софійского собору въ Кіевѣ, коли Хмельницкій поборовши Ляхôвъ наближувавъ ся туды зъ вôйскомъ. Ôдтакъ вельми гарна є друга картина шестои дѣѣ, въ котрôй зъображає ся товпа народу, щó стоить вокругъ шафота и дожидає нещаснои Марусѣ. Въ загалѣ въ сѣй драмѣ змальовано гарно картины суспôльного побуту на Украинѣ въ часахъ Хмельнищины, дармá що авторъ намагавъ зладити образъ историчный и назвавъ свою драму историчною.

До драмы „Маруся Чурай", що-до стôйности литературнои, найблизше примощують ся драматичнй картины п. з. „Изъ моря житейского". — Ось и короткій обсягъ сего твору: Дѣвчина Марися, дочка богатого селянина Павла Лубенця ôдъ першои жôнки, любить Петра, сына бѣднои вдовы, Степаниды Дугаренчихи. Але батько силує єѣ, щобъ подала слово другому, сынови волостного старшины. Та отъ, Марися заявляє въ церквѣ прилюдно, що батько зъ старшиною силою пригнали єѣ до вѣнця, що одначе она не хоче вѣнчатись, тому-що обѣцялась и заприсяглась другому. Ôдтакъ въ вѣнчальному убраню втѣкає она въ хату Степаниды. Приходять сюды Павло Лубенець, старшина, писарь и соцькй та й силомôць хочуть єѣ зъ-ôдсѣль тягти. Петро-жь не вытерпѣвъ: мовь несамовитый кинувъ ся зъ ножомъ до батька Марисѣ и вдаривъ его въ спину. Петра арештовано, а безталанна дѣвчина небавомъ опôсля збожеволѣла. Въ третѣй дѣи божевôльна Марися приходить въ хату Степаниды саме тогдѣ, коли она по довгôй, тяжкôй недузѣ вмерла. Петро нѣчого сього не знає. Але того

самого дня лучилась на селѣ пожежа: всѣ десятники побѣгли туды, и Петро втѣкъ зъ арешту, щобъ побачитись зъ матѣрю и розпытати ся про Марисю. Приходить ôнъ домôвъ и ось-тутъ бачить свою матѣрь неживу, а Марисю божевôльною. Вь нестямку та одчаю Петро вѣшає ся[1]).

Про сй драматичнй картины написавъ М. К(омаръ) ось-яку критичну розвѣдку: „...Бачимо тутъ дуже цѣкавый и добре обмальованый образъ Марисѣ, дѣвчины доброи, щиро кохаючои, и надзвычайно чутливои и вразливои вдачѣ, здатнои на енергичный протестъ проти насильства, та нездатнои провадити сталу, вытревалу боротьбу, що одна лишь веде до перемоги. Проявы такои вдачѣ у всѣхъ сценахъ Марисѣ зъ Петромъ и матѣрю его, а потôмъ въ сценахъ зъ мачухою и батькомъ, и напослѣдокъ у власному єи оповѣданю про свôй вчинокъ въ церквѣ — скрôзь змальованй авторомъ вѣрно й умѣло; а въ тôй сценѣ, коли божевôльна Марися приходить въ хату Петра и зъ непритомными речами обертається до покôйнои Степаниды, а потôмъ до Петра, правдивôсть психологичного аналязу досягає справжнього артизму, котрый знову свѣдчить про чи-малый таланъ автора. Але рядомъ зъ симъ бачимо мало обрысованый и неясный образъ Петра, то спокôйно розсудливого, то палкого и завзятого, то зновъ надто легкодухого. Въ драмѣ зовсѣмъ зайва дѣева особа — се недужа, а потôмъ умираюча мати Петра, котра въ самôй ходѣ драмы не має нѣякои ролѣ, и выведена авторомъ хиба тôльки за-для того, щобъ отягчити становище головныхъ дѣєвыхъ особъ"...[2])

Годѣ-жь намъ притакнути тымъ закидамъ рецензента. Не знати, чому ôнъ называє образъ Петра мало

[1]) Порôвн. „Зорю", 1889; стор. 34. - [2]) ibid.

обрысованымъ и неяснымъ? Вже-жь бо й розсудливый чоловѣкъ въ одчаю душѣ може другимъ и собѣ заподѣяти не одно лихо. Але-жь нѣякъ не можемо погодитись зъ тою думкою, мовь-то-бъ недужа, а потôмъ умираюча мати Петра була зайвою особою дѣевою. Вже й самъ М. К(омаръ) признає, що правдивôсть психолоґичного анализу досягає справдѣшнього артизму въ тôй сценѣ, коли божевôльна Марися обертає ся до (мертвои) матери Петра, а ôдтакъ до него самого. По нашôй думцѣ не було-бъ отже тутъ такого артизму, коли-бъ божевôльна Марися не була явилась передъ мертвою Степанидою.

Меншу стôйнôсть литературну має драма „Лихомъ щастя не добудешь“. Вже до сеи драмы, а ще бôльше до слѣдуючои, можна ôднести ось-якѝ слова автора: „Я беру для своихъ творôвъ такѝ правдивѝ случаѣ, котрѝ приходило ся бачити своими очима“[1]). Въ листѣ-жь до М. К(омар)а писавъ Бораковскій, що корыстувавъ ся слѣдчими протоколами, и що деякѝ сцены списанѝ нимъ цѣлкомъ згôдно зъ сими протоколами. И въ сьому-то вбачає М. К(омаръ) велику помылку автора. Карна бо хроника може справдѣ дати добрый матеріялъ до драмы, та тôлько на одну лишь основу, до котрои пôдткане повиненъ авторъ выробити силою своеи творчои здатности. Ôдтакъ замѣчає М. К(омаръ) зовсѣмъ справедливо, що Бораковскій надто вже тримавъ ся слѣдчихъ протоколôвъ, и черезъ се въ его побутовыхъ пєсахъ або не выясненѝ, якъ слѣдъ, характеры дѣевыхъ особъ и мотивы ихъ вчинкôвъ, або трапляє ся часомъ таке, що вчинки дѣевыхъ особъ не згôднѝ зъ ихъ вдачою, а разомъ зъ тымъ въ пєсахъ часомъ

[1]) „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ“. Предмова, стор. 3.

багато дечого зайвого, а часомъ чого не достачає, и розвитокъ дѣѣ йде непомѣрно[1]).

Въ сѣй драмѣ зъображає ся картина невзгодинъ въ домашнѣмъ житю изъ-за нещаснои любови. Ось и короткій змѣстъ сего драматичного твору: Ганна, донька вдовы Харитины Бутенчихи, иде за-мужь за Федора, сына богатого селянина Трохима Задорôжного. Мати пересилувала доньку, не дозволивши ѣй одружитись зъ парубкомъ Грицькомъ, котрого Ганна любила. Грицько прощає ся зъ Ганною на весѣлю еи, та въ одчаю йде добровольцемъ въ Сербію. Нещасна Ганна тужить за нимъ, а тутъ ще свекруха лиха. Въ хатѣ настає справжнє пекло: свекруха грызе, Ганна що-дня въ сльозахъ, а Федôръ починає пити та й бити жôнку. Вертає ся Грицько зъ чужины, бачить ся зъ Ганною, и прежне кохане запалало зъ новою силою. Грицько радъ бы спонукати Ганну, щобъ отруила свого чоловѣка, але Ганна жахає ся такои рады й каже: „Нѣ, Грицько! Нѣ! такъ не треба! Лихомъ, кажуть, щастя не добудешь!... Оставь Грицю! Ты Бога забувъ уже! Ты перше не такій бувъ! Душа въ тебе въ бисурманськôй крови мабуть запекла ся!“... (стор. 48—49). — Тогдѣ ôнъ подає думку, тѣкати за Дудай до старыхъ Запорожцѣвъ, — каже, що для неи придбає пашпортъ. И Ганна не має силы ôдказати мовлячи: „Грицьку! Бери мене!.. Бери мене силою! ...бо я сама не посмѣю. Якъ вôзьмешь, назадъ тодѣ не верну ся“ (стор. 50). — И отъ, коли они вже вмовились утѣкати, несподѣвано надходить пяный Федôръ, хапає сокиру и кидає ся на Грицька. Ганна схоплює тогдѣ подушку зъ полу и закрывае нею голову Грицькови. Сей же кидає ся на Федора, звалює его на землю, вырывае сокиру зъ рукъ и порывае ся нею самъ ударити Федора.

[1]) „Зоря“, 1889; стор. 14.

Але Ганна вырывае Грицькови сокиру й кидае еѣ пôдъ пôлъ. Тогдѣ Грицько хапае подушку, накрывае нею Федора и при помочи Ганны дусить его. Коли Федôръ бувъ уже неживый, то убійця намагавъ заразъ замести слѣдъ: кинувъ Федора головою вннзъ, заложивши ноги въ драбину. Упавъ, значить, пяный, та й заливъ ся: „Бачить нѣхто че бачивъ", каже Грицько Ганнѣ, „а ты также знать нѣчого не знаешь"... Та ба! сю страшну подѣю пôдгледѣла изъ сѣней циганка, котра попереду пôдлещувала ся Грицькови й Ганнѣ, а опôсля вкрала ся въ хату и забрала изъ скринѣ грошѣ свекрухи Ганниинои. Коли отже Грицько думавъ, що того убійства нѣхто не бачивъ, то показалась циганка въ дверьохъ и сказала: „И я, голубчики, нѣчого не бачила и не знаю, а вы то-жь не будете бачити, що заразъ у васъ за це коня возьмуть!" (стор. 53).

Сю драму треба було покôнчити четвертою дѣею, коли-то Грицько задусивъ Федора. Але-жь Бораковскій списавъ сю драму по правдивому случаю. Коли отже въ кôнця четвертои дѣѣ ввѣвъ на сцену циганку, то инаше заповѣвъ напередъ, що слѣдувати-ме ще пята дѣя. Въ сѣй дѣи выводить авторъ передъ нами слѣдство станового пристава. Хоча-жь она є справдѣ зайва, то въ писаню еи заявивъ авторъ подекуды чи-мало артизму драматичного. Пôсля подѣѣ вельми траґичнои слѣдуе въ пятôмъ актѣ ситуація траґично-комична, въ котрôй появляють ся становый приставъ, письмоводець-хабарникъ Федорченко и лукавый выкрутень-циганъ, щô вкравъ коня и ось теперь наводить станового на слѣдъ убійства. Психолоґично обдуманымъ являе ся саме слѣдство, щô въ нѣмъ авторъ зъобразивъ вдатну характеристику запеклого Грицька и мягкосердиои Ганны. Тôлько конець драмы не ôдповѣдае розвязкови траґичнои подѣѣ. Коли Ганна

призналась до вины и зъ плачемъ впала на землю, то Грицько помѣтивши, що становый и письмоводець кинулись до неи, хотѣвъ утѣкати, але становый вхопивъ его въ дверьохъ и прикликавъ соцького. Вбѣгае соцькій зляканый и звѣщае становому, що циганъ утѣкъ. Тогдѣ становый розсердившись поклякуе: „къ чорту цигана!" и велить заковати Грицька. Такъ отже годѣ було доладно закôнчити дѣю, котра вже не належала до акціѣ драматичнои.

Въ кôнци годить ся ще спôмнути про драму „Якъ долѣ немае, то й щастя минае". Она є найслабшою мѣжь надруковаными чотырма драмами Бораковского; все-жь таки бачимо и въ нѣй деякѣ гарнѣ сцены. Ось и обсягъ сеи драмы: Дѣвчина Любка, дочка бѣднои вдовы Горпины Шарудихи, заручена зъ Степаномъ, сыномъ богатого селянина, Павла Дробота; та годѣ симъ молодятамъ одружитись, бо надôйшла вѣстка про збôръ ополченцѣвъ. Пôшовъ Степанъ на вôйну. Любка тужить за нимъ, ажь тутъ надходить листъ ôдъ товариша Степанового, нѣбы-то на его очахъ турецка бомба розôрвала Степана на шматки. Листъ сей пôдробивъ фельдшеръ Телиґинъ, котрый намагавъ одружитись зъ Любкою. Небавомъ и воинскій начальникъ на запытане батька заявивъ, що Степанъ пôдъ Карсомъ пропавъ безъ вѣсти. Ôдтакъ Телиґинъ ставъ улещати матѣрь, котра вже й справдѣ почала умовляти дочку, забути Степана й одружитись зъ фельдшеромъ. Ажь ось приходить до Горпины Павло Дроботъ зъ приятелемъ Лемѣшкою. Въ розмовѣ каже Горпина, що Любка все сумуе та плаче, а Любка ôдповѣдае, що горюе зъ-за того, що мати хоче еѣ ôддати за нелюба-фельдшера. Тогдѣ ôдзывае ся Лемѣшка: „А здаеться, ôнъ собѣ чоловѣкъ нѣчого: и заможный и зъ себе не поганый, такъ що й полюбити-бъ можно!"

Тогдѣ Любка ôдказує ось-якъ: „Та ну його зовсѣмъ! Цуръ йому! Я краще пôду за вбогого, за калѣку, урода, хочь за старого, за всякого, а тôльки не за його!“ (стор. 36). И ось за се вхопивъ ся Лемѣшка и спершу шуткуючи, а потôмъ вже й справдѣ починає сватати Любку за старого Дробота. Такъ нѣ сѣло, нѣ пало, одруживъ ся Дроботъ зъ любкою свого сына. Дѣвчина горює, та не може забути Степана. Коли ось надходить листъ ôдъ Степана, зъ котрого батько дôзнавъ ся, що сынъ єго попавъ ся бувъ въ полонъ турецкій, та теперь ôнъ уже на воли й небавомъ верне ся домôвъ. И справдѣ приходить Степанъ. Єго проява розбиває житє нещаснои Любки, котра не вытерпѣвши лихои долѣ топить ся въ криници. Зъ-ôдтамъ вытягнули єѣ Степанъ и Телиґинъ, а коли бѣдолаха Степанъ рыдавъ на грудяхъ утопленои, то Телиґинъ сказавъ байдужно: „Што-жь! планида ужь ея должно такая!“

Въ сѣй драмѣ вважає ся похибкою недостача въ мотивованю тои дивнои подѣѣ, що старый Дроботъ, чоловѣкъ розсудливый й поважный, женить ся зъ любкою свого сына, та що дѣвчина не противна такому подружю. Хочь авторъ написавъ сю драму на основѣ слѣдчихъ протоколôвъ, то годилось у творѣ драматичнôмъ зъобразити ту подѣю имовѣрно. Тому-то пише М. К(омаръ) ось-що: „У автора все се стало ся якось зъ-нечевя та й годѣ... Певно, що тутъ були якíсь иншî невѣдомî причины, або и Павло Дроботъ и Любка були зовсѣмъ не такî, якъ выводить ихъ авторъ. А не выясняє ôнъ ихъ справжньои истоты певне черезъ те, що вдовольнивъ ся тôльки слѣдствомъ, котрому бракувало матеріялу для сього. Черезъ се и въ самôй будовѣ драмы бачимо великî помылки. Такъ остатня IV. дѣя цѣлкомъ зайва и написана авторомъ певне за-для того, що ôнъ

ишовъ слѣдомъ за протоколами. Краще-бъ було закôнчити III. дѣю смертю Любки ôдъ розрыву серця, або що, коли Степанъ несподѣвано явивъ ся передъ єи очима“ [1]). — А вже-жь намъ здає ся, що четверта дѣя нѣякъ не є зайвою. Якъ-бы не було сеи дѣѣ, то не можна-бъ було дôзнатись про зворушенє душѣ Дробота, коли ôнъ зустрѣвъ ся зô своимъ сыномъ и зъ Любкою, и ôдтакъ розвязка катастрофы не могла-бъ зватись вдоволяючою.

Бораковскій займає поважне мѣсце въ исторіи нашои литературы. Єго имя можна записати побôчь именъ новѣйшихъ драматурґôвъ украиньскихъ, Карпенка-Карого, Старицкого й Кропивницкого. Коли-жь отъ-сî письменники знають лучше сцену, нѣжь Бораковскій, коли они суть непаче „художниками“, то Бораковскій списує въ драмахъ студіѣ психологíчнî и корыстуючись слѣдчими протоколами намагає реально зъобразити лихолѣтє житя людского, дармá, що ôнъ зъ природы єсть идеалистомъ, та въ найлучшôй своѣй драмѣ „Маруся Чурай“ заявляє наклôнъ до романтизму. А вже-жь при теперѣшнѣмъ реальнôмъ напрямѣ литературнôмъ Карпенко-Карый має найбôльше прихильникôвъ; ôдтакъ въ клясификаціи критикôвъ слѣдують прочî драматурґи въ отъ-сѣмъ порядку: Старицкій, Кропивницкій, Бораковскій. Одначе Бораковскій при своѣй свѣчнôй вдачи мôгъ бы станути може й высше згаданыхъ письменникôвъ, коли-бъ писавъ справдѣшнî драмы, а не любовавъ ся въ драматизованыхъ переспѣвахъ протоколôвъ слѣдчихъ. Врештѣ Бораковскій пише очевидячки на-прихапци и не старає ся зладити твору добре обдуманого, тривкого. Все-жь таки можна сподѣватись, що сей драматурґъ, заявивши чи-малый талантъ въ списуваню поодинокихъ

---

[1]) „Зоря“, 1889; стор. 14—15.

картинъ драматичныхъ, скомпонуе небавомъ одноцѣльну, гарну драму, въ котрôй зъобразить вдатну картину зъ суспôльного побуту на Украинѣ.

Крôмъ тыхъ девяти драматурґôвъ заслугують на згадку ще отъ-сѝ чотыри письменники:

1. Кирило Тополя[1]). Ôнъ живъ на Украинѣ мабуть недалеко Канева[2]) и проявивъ литературну дѣяльнôсть мѣжь 1834. и 1844. роками, написавши отъ-сѝ два драматичнѝ творы: 1) „Чары, або де-кôлько конôвъ зъ народныхъ украиньскихъ бувальщинъ та оповѣдань“. („Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разсказовъ украинскихъ“). Москва, 1837[3]); 2) „Чуръ-нѣсенѣтниця („Чуръ-чепуха“), або декôлько фактôвъ зъ житя украиньского панства“. Казань 1844. — Изъ „предъувѣдомленія“ къ „Чарамъ“ можь дôзнатись, що авторъ бувъ чоловѣкомъ невченымъ, та що въ тôмъ переднôмъ словѣ на-силу намагавъ писати по-россійски. Тутъ заявляе ôнъ, що въ „Чарахъ“ зъобразивъ въ части справдѣшню дѣйстнôсть зъ суспôльного побуту, въ части-жь проявы зъ переказôвъ простонародныхъ. Ось и обсягъ сеи драматичнои картинки:

Перша сцена е вначе прологомъ и ôдбуваe ся въ недѣлю въ жидôвскôмъ шинку, куды зôбрались вôйтъ и парубки зъ дѣвчатами. Вôйтъ любуе ся горѣвкою и небавомъ засыпляе за столомъ. Парубки й дѣвчата спѣвають и танцюють; ажь ось будить ся вôйтъ и въ похмѣлю кричить: „На панщину! Мужики молотити, жôнки до конопель, дѣвки прясти! — заразъ! чуете?“ Зъ него шуткують та доливають ему горѣвки. Опôсля жидъ Лейба выпроваджуе вôйта зъ корчмы. Ôдтакъ молодь бавить ся свобôдно. Мѣжь парубками вызначують ся Грицько и Василь, а мѣжь дѣвчатами ведуть пéредъ Галя, Христя й Любка.

Въ другôй сценѣ Грицько и Василь бесѣдують про дѣвчата. Побачивши-жь Галю й Любку ховають ся они за колоды и пôдслухують ихъ розмову, зъ котрои довѣдують ся, що Галя любить Грицько, а Любка — Василя. Батьки парубкôвъ, Лопата й Коваль, застають ихъ въ компаніи зъ Галею и Любкою и добачають въ сихъ дѣвчатахъ уже й судженыхъ своимъ сынамъ. Але Грицько бувъ гульвѣса, щó пôддуривъ уже не одну дѣвку. Ôдтакъ Галя зъ подругами пôдслухала разъ глумливу его мову про дѣвчата и почала вянути-увявати, по-за-якъ не було въ неи надѣѣ на щасливу любовь. Тогдѣ-то мати еи, Кугутка, прикликала до неи Домаху Змѣнху, щó була знахоркою й вѣдьмою. Домаха ôдкрыла бѣднôй дѣвчинѣ, що Грицько любить другу. — Слѣдуе забавна сцена зъ вôйтомъ. Ôнъ зачувши про гостину знахорки у богатои Кугутки приходить до неи зъ корчмы, щобъ до не-хочу напитись горѣвки. Ажь ось въ ночи стали вѣдьмы зôбратись у Змѣнхи. Они напились зачарованого зѣля и вылѣтають комином. Приходить вôйтъ и побачивши зѣле думае, що се варенуха, та й пе. Ба, и его пре якась сила въ коминъ. Ôнъ хапае ся лавки, выливае на неѣ зварене зѣле, а лавка летить зъ нимъ горѣ. И занесло вôйта на Лысу Гору. Тутъ ôдбуваe ся шабашь вѣдьомъ и знахорокъ. Хоромъ ихъ верховодить самъ чортъ въ видѣ жида, щó спѣвае пѣсню въ мовѣ польско-жидôвскôй. Мѣжь-тымъ Змѣнха зберегае вôйта ôдъ лютости своихъ

---

1) „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Н. И. Петрова. Кіевъ, 1884; стор. 119—122.

2) Въ переднôмъ словѣ до „Чарôвъ“ пише Тополя, що драматичнѝ дѣѣ его творôвъ ôдбувають ся на правôмъ берегу Днѣпра, въ Киѣвскôй Украинѣ, щó по-нижше Киева по Днѣпру, тамъ де городы Черкасы, Каневъ и сусѣднѝ имъ мѣста. Тутъ натякае ôнъ мабуть про се, що живъ недалеко Канева.

3) Ще въ 1831. р. дозволила цензура друковати „Чары“.

товаришокъ и дає ему мошонку зъ червôнцями, почôмъ ôнъ зъ лавкою вертає ся назадъ летячи простѣсѣнько до корчмы. Жидъ сердить ся, що вôйтъ такъ рано его будить; але вôйтъ побренькує червôнцями и тогдѣ жидъ пôдлещує ся ему горѣвкою. Опôсля хоче вôйтъ платити жидови, та замѣсць червôнцѣвъ находить черепы.

Небавомъ посватавъ ся Грицъ зъ Христею. Дôзнавшись про таке лихо Галя дôстає зѣля ôдъ Зміихи и въ середу троить невѣрного Грыця. Вмираючи признає ся Грицъ до своеи вины й каже: „Ахъ, Боже мôй! теперь тôлько я бачу, що хто не по правдѣ вѣкъ живе, той не по правдѣ й вмирає. — Въ пятницю о пôвночи зôбрали ся парубки й дѣвчата на улици. Не було мѣжь ними тôлько Христѣ, Галѣ й Грыця. Пôдъ лѣсомъ мрѣє крôзь темряву кладовище. Дѣвчата поглядають жахливо одна на одну и не смѣють нѣ спѣвати, нѣ танцювати. Василь намагає звеселити другихъ и починає спѣвати пѣсню: „Не ходи, Грицю, на вечерницю!“ Пôшла луна сеи пѣснѣ по кладовищу. И ось кинувъ ся вôйтъ до дѣвчатъ, та попрѣкнувъ ихъ, що такъ пôзно спѣвають, изъ-за чого й на могилахъ лунає ихъ пѣсня. И справдѣ, чутно на могилахъ слова: „Ей, мати, мати, жаль ваги не має, | та нехай же Грицъ по двохъ не кохає!“ — И свѣнула блискавка на заходѣ, загремѣло громомъ, хмары покрыли небо й небавомъ люнуло дощемъ на землю. Всѣ вжахнулись и розбѣглись по хатахъ[1]).

„Чары“ Тополѣ суть чудовою картинкою етнографичною, котру зовсѣмъ добре оцѣнивъ уже Микола Костомарôвъ. Ось бо написавъ ôнъ въ „Молодику“ (1844), що всѣ сцены суть вельми вѣрнû, интереснû самû собою, всѣ зъображенû безъ найменшои претенсіѣ до драматичного твореня. По думцѣ Костомарова въ „Чарахъ“ нема розвитыхъ характерôвъ, але за те кожда особа являє ся зô своими природными прикметами. Хочь отже въ сѣй картинѣ нема едности дѣѣ й выкôнченя въ цѣлôмъ творѣ, то поодинокû сцены суть зъображенû справдѣ помайстерски. Тополя малює свою картину прямо зъ природы; — се не идеалъ, а просте й вѣрне зъображене того, щô авторъ видѣвъ. Ôдтакъ и мова Тополѣ не може зватись его питомою мовою, — се мова зовсѣмъ природна, чиста, проста, прикрашена прислôвями, поговôрками, пѣснями[1]). Коли-жь Костомарôвъ добачавъ въ „Чарахъ“ всякû прикметы твору украинського, то не можемо притакнути Петрову, котрый автора сего писаня вважає Полякомъ[2]). Той письменникъ думає именно, що литературнû „преданія“ Тополѣ зберегались въ польскôй литературѣ, а не въ украиньскôй. Всякій же, хто вѣдає польскû та украиньскû переказы простонароднû, зможе легко дôзнатись, що „Чары“ основують ся тôлько на переказахъ украиньскихъ, дарма, що зборами вѣдьомъ верховодить жидъ, котрый намагає говорити по-польски. Вже-жь бо вôйтъ, Грицъ, Галя та другû парубки й дѣвчата вважають ся типами украиньскими, и въ загалѣ въ цѣлôмъ сѣмъ драматичнôмъ творѣ видно прикметы складаня чисто-народного, украиньского.

Другій твôръ Тополѣ „Чуръ-нѣсенѣтниця“ не має стôйности литературнои. Видно, що авторъ пôзнавъ, якъ

[1]) „Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разсказовъ украинскихъ. Соч. Кирилла Тополи“. („Семейная Библіотека“. Ежемѣсячное сочиненіе — издаваемое Севериномъ Гавр. Шеховичемъ“. Львовъ, 1885; стор. 119—128. Тутъ подано змѣстъ сихъ драматичныхъ сценъ.)

[1]) Н. Костомарôвъ въ статьи „Обзоръ сочиненій, писанныхъ на малороссійскомъ языкѣ“ („Молодикъ“ на 1844. годъ, украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ. Харьковъ, 1843; стор. 180—182)

[2]) „Очерки исторіи укр. литер.,“ стор. 119.

слѣдъ, тôлько побутъ украиньскихъ мужакôвъ, та що на житє панôвъ глядѣвъ лишь зъ-далека, изъ-за чого ôнъ не зъумѣвъ зъобразити вѣрнои картины зъ побуту паньского.

2. Иванъ Озаркевичъ, старшій, (род. 1795. р.) бувъ священикомъ въ Коломыи, де й вмеръ 1854. р. Ôнъ знавъ литературу украиньску, и про-те въ 1848. р. для галицко-рускои сцены приладивъ оперетку Ивана Котляревского „Наталка Полтавка“, давши ѣй заголовокъ: Комедіо-опера. „Дѣвка на ôдданю або на милованє нема силованє“. Зложена въ Коломыи (надрукована [1848] латиньскими черенками безъ означеня року й мѣсця 8⁰, стор. 38). Озаркевичъ не назвавъ имени автора тои украиньскои оперетки, неначе-бъ уважавъ неôдповѣднымъ, ôдносити свою перерôбку до первотвору Котляревского. Вже-жь бо перелицьовавъ ôнъ сю оперетку подекуды одвѣтно до галицкихъ суспôльныхъ обставинъ. Наталку назвавъ ôнъ Анничкою, а выборному Макогоненькови велѣвъ бути сѣльскимъ десятникомъ. Возный Тетерваковскій говорить по-руски, а не „язычіємъ“ церковно-бурсацкимъ, и залюбки уживає слôвъ „Mości Dobrodzieju“. Врештѣ Озаркевичъ скоротивъ денекуды текстъ первѣстнои оперетки та й заподѣявъ деякû змѣны въ пѣсняхъ. Такъ замѣсць пѣснѣ, щó починає ся слôвами „Отъ юныхъ лѣтъ не зналъ я любови“ спѣває возный: „Або пôду утоню ся, | або въ камѣнь розôбю ся, | абы тое увесь свѣтъ знавъ, | же тя возный щире кохавъ“ (стор 4), и т. и. Мову-жь украиньску замѣнивъ Озаркевичъ пôднарѣчіємъ галицкимъ, а подекуды говоромъ наддѣстряньскимъ.

Комедіо-оперу „Дѣвка на ôдданю“ привѣзъ Озаркевичъ зъ собою до Львова на „соборъ“ рускихъ „ученыхъ“ въ жовтни 1848. р., и єѣ представили аматоры

въ честь тыхъ „ученыхъ“ въ музеи рускои семинаріѣ, де ôдбувались зборы 99-ти патріотôвъ рускихъ. Се було й перше руске представленє сценичне у Львовѣ. Ôдтакъ сю комедію-оперу и деякû иншû комедіѣ та шутки[1]) грали аматоры такожь на сценѣ въ Коломыи, причôмъ всякû выдатки покрывавъ Озаркевичъ своими грôшми.

Въ тôмъ часѣ переробивъ ôнъ оперу Степана Писаревского (Стецька Шереперѣ) п. з. „Купала на Ивана“ и выдавъ єѣ латиньскими черенками въ Чернôвцяхъ 1849. р. пôдъ заголовкомъ: „Комедіо-опера Весѣлє, або надъ цигана Шмагайла нема розумнѣшшого“. Въ трохъ дѣйствіяхъ зъ спѣвами и танцями народовыми. Написана въ Коломыи на взоръ Стецка“ (8⁰, сторôнъ 37). Такожь въ сѣй комедіо-оперѣ бачимо досыть гарну мову, по-за-якъ Озаркевичъ подавъ лишь перерôбку готового твору украиньского. А вже-жь въ рôкъ опôсля зладивъ ôнъ въ твердôй мовѣ макароничнôй переспѣвъ нѣмецкого твору Меґерльового п. з. „Дары предковъ. Аллегорія на день рожденія Єго Велич. Францъ Іосифа І.“ (Въ Черновцахъ, 1850. 8⁰, сторôнъ 15)[2]).

По смерти Ивана Озаркевича надруковано въ альбумѣ Богдана Дѣдицкого „Зôря галицкая“ (1860) два стихи: „Молитва“ (стор. 69) и „Слезы“ (стор. 70).

Въ рукописи лишились перерôбки двохъ драматичныхъ творôвъ „Сватання на Гончарôвцѣ“ Григорія Квѣтки-Основяненка и „Жовнѣрь-чарôвникъ“ („Москаль-ча-

[1]) Мѣжь тыми драматичными творами вызначує ся именно „Козакъ и охотникъ“. Радоспѣвъ въ єднôмъ дѣйствію, довольно лицованый зъ нѣмецкого Иваномъ Аѳалевичемъ (Витошиньскимъ). Въ Перемышли, 1849. Куплеты сего „радоспѣву“ пôдложивъ пôдъ ноты Михайло Вербицкій, и ôдтакъ грали єго неразъ въ руско-народнôмъ театрѣ у Львовѣ.

[2]) Сю „аллегорію“ надруковано гражданкою.

рôвникъ") Ивана Котляревского, и также переклад байокъ Езоповыхъ.

3. Рудольфъ Мохъ (род. 1816), священикъ въ Островѣ, Станиславôвского повѣту, бувъ за-молоду однымъ зъ першихъ патріотôвъ въ Галичинѣ, щó намагали писати въ живôй мовѣ рускôй. Тому-то выдавъ ôнъ у Львовѣ 1841. р. збôрникъ своихъ стихотворôвъ п. з. „Мотыль" (8⁰, сторôнъ 39)[1]), а въ 1848. р. бувъ ôнъ тямущимъ дѣячемъ на соборѣ рускихъ „ученыхъ", на котрôмъ выголосивъ патріотичну бесѣду (26. жовтня 1848. р.). Въ сѣмъ своѣмъ „словѣ" сказавъ Мохъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Подаймо собѣ братнiи руки! Любовь народа и просвѣщеніе его, тая-то святая справа, згромадила насъ сюда. Най-же-жь насъ она и получитъ такъ, абысьмо единымъ серцемъ и единымъ духомъ жили. Посполу ся вспираймо, куда-будь занесе насъ доля, а приложивши руки до рала назадъ ся не оглядаймо и не ставаймо!"[2]) Коли-жь на тôмъ соборѣ въ ôддѣлѣ школьнôмъ звѣстный диктаторъ граматичный, Йосипъ Левицкій, доказувавъ, що въ письмѣ безъ буквы ъ обôйтись не можна, то Рудольфъ Мохъ бувъ противнымъ его гадцѣ домагаючись, щобы сю букву въ письмѣ выкинути, тому-що она е непотрѣбна и нѣчого не помагае. Одначе тогдѣ ухвалено, щобы буква ъ, „яко непреодолимый забытокъ предкôвъ нашихъ, черезъ много столѣтій уважаный, и надаль позôстала"[3]). Але-жь Мохъ не покидавъ

[1]) Мѣжь стихами Моха, надруковаными въ збôрнику „Мотыль", ще найлучшимъ есть оповѣдане гумористичне п. з. „Школярь въ дорозѣ" (стор. 29—39)

[2]) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія". Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ, 1850; стор. 98.

[3]) ibid., стор. LXXXVIII. — „Правда", 1888; випуск I., стор. 48.

своеи думки, и въ 1850. р. самъ Йосипъ Левицкій въ статьи „О галицко-рускомъ языцѣ" надруковавъ въ Вѣденьскôмъ „Вѣстнику" (1850, ч. 64) его сатиру на букву ъ, де авторъ мѣжь иншимъ ось-що про загибель сего „кривого хвостача" заявляе:

Увы всѣмъ вѣрнымъ, щó ся тримали
Хвоста старого, — ахъ! ъ конае!
Увы! чого ся мы дочекали!
Ворогъ вже вѣчну память спѣвае.
Йоре прекрасный! кривый хвостаче!
Чорнӣ на тебе круки спадають; —
Не достъ же л на в плаче,
А ту ще хвостикъ ъ ôдтинаютъ! —
Ахъ! якъ то було красно и мило,
Хвостикомъ кожде кôнчити дѣло!
Охъ! ой, ратуйте, кто ъ знае!
Гôрка годино! хвôстъ ôдпадае!...

Въ 1849. р. писавъ Мохъ драматичный твôръ „Терпенъ спасенъ" и въ „Зорѣ галицкôй" того року надруковано „уломокъ" сего писаня (число 89. 90. 93)[1]). Дѣевыми особами суть тутки арендарь Воронъ Пявкисъ, жôнка его Хая и чотыри господарѣ. Того-жь року (1849) выдавъ ôнъ у Львовѣ драматичнӣ сцены п. з. „Справа въ селѣ Клекотинѣ" (8⁰, сторôнъ 144). Въ сѣмъ творѣ зъобразивъ авторъ недолю сѣльского люду изъ-за сварнѣ й запою. Тогдѣ добачавъ авторъ въ панахъ таки справдѣшнихъ добродѣевъ клекôтливого пянюги-хлопа, и въ переднôмъ словѣ звеличивъ ôнъ пана Тихомировича и Зъ-неба-прута изъ-за людянои вдачѣ супроти пôд-

[1]) Сю драматичну картину представили аматоры у Львовѣ 3 (15) мая 1849. р. въ память данои свободы. — Въ „Зорѣ галицкôй" 1849. р. надруковано ще „уломокъ зъ пôдъ пера Р. Моха" п. з. „Розпука арендарска" (діялогъ); число 7—8.

даныхъ. Тŷ драматичнŷ сцены, писанŷ римоваными стихами, не маютъ стôйности литературнои, одначе въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли галицко-руска литература була вельми убога, вважано Моха письменникомъ не-абыякимъ, котрый по думцѣ землякôвъ вызначувавъ ся таланомъ шутливымъ.

Годить ся ще запримѣтити, що въ 1864. р., коли у Львовѣ засновано руско-народный театръ[1]), Рудольфъ Мохъ зладивъ въ стихахъ комедію п. з. „Опѣкунство“ въ память освободженя хлопôвъ ôдъ панщины[2]). Сю комедію зъиграли у Львовѣ на сценѣ Народного Дому 7 (19) липня 1864. р. въ день зъѣзду членôвъ галицко-рускои Матицѣ, одначе показалось, що у Моха драматичного талану немає, хочь деякŷ сцены въ сѣй комедіи вызначувались чи-малою комичностію.

4. Гнатъ Якимовичь (род. 1831. р.) бувъ священикомъ въ Дебеславцяхъ Коломыйского повѣту. Въ галицко-рускôй литературѣ ставъ ôнъ звѣстнымъ въ 1869. р., коли въ Коломыи пôдъ криптонимомъ ъ, ь, ь выдавъ политично-историчну драму въ 5 дѣяхъ п. з. Роксоляна (16°, сторôнъ 77). Але-жь въ руско-народнôмъ театрѣ представлено сю драму вже передъ чотырма роками, се-бъ-то 29. цвѣтня (11. мая) 1865. р. Авторъ придержуючись народного переказу зъобразивъ въ сѣмъ творѣ долю Рогатыньскои попадянки Анастасіѣ Лѣсовскои, котра при нападѣ татарскôмъ попалась въ ясыръ

[1]) Порôвн. „Русскій народный театръ во Львовѣ, его дѣятельность, составъ и управленіе ôтъ 1864. до 1870. года“. Написалъ П. Ч. Коломыя, 1870. — „Рускій театръ въ Галичинѣ“. Статья Ивана Франка въ „Зорѣ“, 1885; стор. 268—270; 279—283. — „Исторія народного театру“. Статья Петра Полянского въ „Новôмъ Галичанинѣ“. Перемышль, 1889; число 1. и дальшŷ.

[2]) Комедіѣ „Опѣкунство“ не надруковано.

и опôсля стала жоною могучого турецкого султана Солимана. Анастасія являє ся въ сѣй драмѣ великою патріоткою, що въ реторичныхъ фиґурахъ деклямує переменениŷ фразы про лучшу долю батькôвщины въ тыхъ часахъ, коли ще панували рускŷ князѣ. Ось и деякŷ зразки Анастасиной фразеолоґіѣ: „Вѣра православна, якъ ясное сонце середъ полудня народъ просвѣщала и серця вѣрниковъ своихъ къ успѣванію въ высокихъ честнотахъ христіяньскихъ загрѣвала. Языкъ рускій гомонѣлъ звучно въ княжескихъ палатахъ, въ которыхъ вразъ съ мудрымъ боярствомъ свѣтлŷ архіереи о славѣ отчины нашой промышляли“ (стор 42)... „Полща, если насъ когда и гладила и мастила, то оно на тое, щобы могла насъ по тому тѣмъ лекше и смачнѣйше поглощати. Но чей Богъ дасть, що буде инакше; чей нарôдъ рускій пережіє гнобителѣвъ своихъ, — чей му поверне ся давная его доля-воля!“ (стор. 43)[1]).

Хоча-жь ся драма не має стôйности литературнои, то въ шѣстьдесятыхъ рокахъ уважано Якимовича славнымъ драматурґомъ въ Руси галицкôй. Не диво про-те, що авторови забаглось, щобъ его „Роксоляну“ выставлено на сценахъ Петербурскихъ. Ôнъ пôславъ свою политично-историчну драму дирекціи императорскихъ театрôвъ и въ письмѣ своѣмъ до згаданои дирекціѣ заявивъ, що ему до сихъ поръ за его литературнŷ працѣ „кромѣ внутренного удовольствія въ прочомъ только гоненія отъ чужихъ и своихъ досвѣдчити лучилося“. Дальше пише ôнъ, що почує себе „вседостаточнѣйше вознагражденнымъ“, коли дирекція „знайдетъ тую драму достойною

[1]) Якимовичь написавъ зъ-першу (1864. р.) свою драму въ рôднôй мовѣ, та переробивъ еѣ тогдѣ, коли забаглось ему, пôслати еѣ въ Петербургъ. Тогдѣ-то ввѣвъ ôнъ на сцену также езуита Устницкого, тяжкого ворога православія.

представленія“, и що нѣякои нагороды ôдъ дирекціѣ ôнъ не домагае ся, хочь и „не находится въ блистательныхъ обстоятельствахъ“. — Сю подѣю оповѣстила „Современная Лѣтопись“ (додатокъ до „Московскихъ Вѣдомостей“; 1869, ч. 20) и зъявила притôмъ ось-яку замѣтку: Хочь порушуе насъ всякій ôдкликъ зъ рôднои Червонои Руси, то на бѣду, годѣ намъ вволити волю Якимовичу. Єго „Роксоляна“ зовсѣмъ не драма, а просто лирична пѣсонька въ діялоґахъ, и ввести єѣ на сцену не можна не за-для того, що написана она на галицко-рускôмъ нарѣчю, але й тому, що не ôдповѣдае она нѣ одной зъ сценичныхъ вымѣнокъ и немае у нѣй нѣ крихточки драматичнои акціѣ...[1]) Самъ же авторъ помѣстивъ въ сѣй справѣ у Львôвской „Основѣ“ (1870; ч. 12) ось-таку оповѣстку: „Изъ министерства императорского Двора вышло письмо зъ д. 19. іюля 1869, адресоване до Иґн. Якимовича, въ котрôмъ написано, що языкъ, которымъ ôнъ пише, есть галицко-русинскимъ языкомъ, одно изъ нарѣчій русскаго языка, которû по розпоряженію министра императорского Двора не допускаются на сцену“.

Для руско-народного театру написавъ Якимовичь (1866) ще й ориґинальный „комедіо-храматъ“ зô спѣвами въ 3 дѣяхъ п. з. „Буонаротти, або завстыджена завистъ“. Хоча-жь до сего твору приладивъ музыку славный композиторъ Михайло Вербицкій, то на сценѣ не мôгъ ôнъ удержатись; тому-то й Якимовичь не надруковавъ того „комедіо-драмату“. А вже-жь за пôдмогою Михайла Качковского напечатавъ ôнъ въ Станиславовѣ 1870. р. пôдъ криптонимомъ ъ, ь, ь героичну драму въ 3 дѣяхъ п. з. „Одиссей на островѣ Аета“ (16°, сторôнъ 86). Сеся

[1]) „Правда“. Львів, 1869; стор. 192.

драма є творомъ слабенькимъ, щô зложивъ єго авторъ въ дивовижнôмъ вѣршованю и въ макароничнôмъ языцѣ.

Коли-жь имя Якимовича стало звѣстнымъ мѣжь галицкими Русинами, то старавъ ся ôнъ заняти виднѣйше становиско въ просвѣтнôмъ и національнôмъ змаганю землякôвъ. Про-те приѣхавъ 27. серпня (8. вересня) 1870. р. до Львова на загальні̂ зборы галицко-рускои Матицѣ въ тôй цѣли, щобъ оживотворити се завмираюче товариство литературне. На тôмъ зборѣ заявивъ ôнъ, що „Литературного Сборника“, орґану Матицѣ, для того нѣхто не читае, що Матиця не выбрала собѣ діялекта на Руси, котрый бы узнала своимъ языкомъ. Поставивъ отже внесене, щобъ языкомъ „Сборника“ бувъ языкъ исторіѣ професора Исидора Шараневича[1]). — Небавомъ опôсля прихиливъ ся ôнъ на сторону Юліяна Лавровского, вицемаршалка сойму галицкого, котрый въ часописи „Основа“ (1870—1872) ставъ речникомъ угодовои политики зъ Поляками. Въ „Основѣ“ помѣщувавъ Якимовичь именно свои патріотичні̂ дописи „зъ Пужникъ“, въ котрыхъ часто выступавъ противъ „объединителя“, Ивана Наумовича. Покликуючись на свое заявлене въ зборѣ матичнôмъ запримѣтивъ Якимовичь се, щô слѣдуе: „Я взывавъ нашу Матицю, щобы она приняла наше галицко-руске нарѣчіе, которымъ исторія Шараневича написана, за свôй єдино уживаный языкъ, ховаючи ту солодку надѣю, що тогды за примѣромъ єи пôйдутъ всѣ писателѣ великои ôтчины нашои, якъ въ Галиціи, такъ на Угорахъ, такъ на Волыни, якъ на Украинѣ“[2]).

Въ „Основѣ“ помѣстивъ Якимовичь (ъ, ь, ь) гарный стихъ п. з. „Рѣченька домашна“ (1870, ч. 6), ко-

[1]) „Слово“, 1870; число 78. — „Исторію галицко-володимирскои Руси“ выдавъ Исидоръ Шараневичь у Львовѣ 1863. р.

[2]) „Основа“, 1870; число 12.

трый уважає ся иначе антистрофою до звѣстнои пѣснѣ Головацкого „Рѣчка“[1]).

Въ 1872. р. переставъ Якимовичь займатись политикою й литературою, а въ 1878. р. вмеръ въ Дебеславцяхъ.

* * *

Драматурґією займались єще отъ-сй письменники: Иванъ Котляревскій, Григорій Квѣтка-Основяненко, Пантелеймонъ Кулѣшь, Тарасъ Шевченко, Олекса Стороженко, Степанъ Писаревскій, Олександеръ Кониській, Иванъ Нечуй-Левицкій, Панасъ Мирный, Олена Пчôлка, Цезаръ Бѣлиловскій[2]), Осипъ Федьковичь, Данило Млака, Олександеръ Духновичь, Иванъ Гушалевичь, Иванъ Наумовичь, Василь Ильницкій, Омелянъ Огоновскій, Федôръ Заревичь, Павло Свôй[3]), Исидоръ Трембицкій[1]) и и. Въ другôй части сеи Исторіѣ литературы рускои сказано дещо про драматичнѝ писаня Котляревского, Шевченка, Степана Писаревского, Федьковича, Данила Млаки и Гушалевича: въ третѣй же части вызначить ся одвѣтне мѣсце драматичнымъ творамъ Квѣтки, Кулѣша, Стороженка, Кониського, Нечуя-Левицкого, Мирного, Олены Пчôлки, Духновича, Наумовича, Ильницкого, Огоновского, Заревича и и.

Єсть єще деякѝ драматичнѝ творы доси ненадрукованѝ, щô ихъ грають въ Галичинѣ на сценѣ рускопародного театру. Мѣжь ними вызначує ся траґедія (въ

---

[1]) „Вѣнокъ Русинамъ на обжинки“, уплѣлъ Иванъ Б. Ѳ. Головацкій. Часть II. У Вѣдни, 1847; стор. 119–120.

[2]) Цезарь Бѣлиловскій, лѣкарь въ Россіи, написавъ мельодраму въ 3 актахъ п. з. „Катерина“ („Весна“, письмо для словесности, науки и забавы. Редакторъ Исидоръ Трембицкій. Коломыя, 1879; число 1—6. Бѣлиловскій писавъ также поезіѣ и повѣстки; а вже-жь найбôльше прислуживъ ся ôнъ руско-украиньскôй литературѣ гарнымъ перекладомъ Шиллеровои „Пѣснѣ про дзвôнъ“ („Складка“, украиньскій альманахъ В. Александрова. Харьковъ, 1887; стор. 115.—130). Порôвн. Исторію литер. рус. II., стор. 721.

[3]) Павло Свôй або Д. Лозовскій (псевдонимы Павлина Свенцицкого) родивъ ся 1841. р. на Украинѣ, а вмеръ 1876. р. у Львовѣ. Се бувъ польскій хлопоманъ, котрый въ шѣстьдесятыхъ рокахъ приѣхавши зъ Украины въ Галичину писавъ по-польски и по-украиньски. По-украиньски написавъ ôнъ деякѝ драматичнѝ творы, примѣромъ „Мѣщанка“. Комедія въ 3 дѣяхъ Д. Лозовского („Sioło“. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim. Lwów, 1866—1867. I., str, 89—126; II. str. 91—118); „Катарина“. Сумный образъ у 5 дѣяхъ. За Шевченкомъ Павло Свôй (ibid. III., 73—106; IV., 93—126). — Въ 1864. р. переложивъ ôнъ польску драму Йосипа Корженьовского п. з. „Циганы“ („Руська Читальня“, № III.), а въ 1865. р. надруковано у Львôвскôй науково-литерацькôй часописи „Нива“ частину (I. актъ) перекладу Шекспирового „Гамлета“; стор. 36—42; 60—73; 100—104; 117—120; 132—138. — Въ „Нивѣ“ напечатано также частину єго повѣсти зъ житя украиньского п. з. „Колись було“ (стор. 3—8; 18—24; 33—36; 48—51; 82—87). Мѣжь стихотворами Павла Свого (П. Свенцицкого) вызначують ся єго „Байки“ (Львôвъ, 1876), а мѣжь науковыми статьями заслугує на увагу єго розправа: „Вік XIX. у дijах літоратури украjіньскоjі.“ У Львові, 1871. — Про сего талановитого письменника спôмнувъ добрымъ словомъ Иванъ Франко въ „Зорѣ,“ 1885. р., стор. 280.

[1]) Исидоръ Трембицкій родивъ ся 1847. р. въ Станиславовѣ, ôдтакъ учивъ ся у Львôвскôй другôй ґимназіи, де й зложивъ екзаменъ зрѣлости (1869). Опôсля черезъ пôвтора року бувъ студентомъ философичного факультету на университетѣ Львôвскôмъ, а коли настала орґанизація школъ народныхъ, пôддавъ ся испытови на учителя. Коли-жь бувъ учителемъ, втягнено єго въ акцію политичну 1882. р., и ôдтакъ въ процесѣ Ольги-Грабарь сидѣвъ на лавѣ обжалованыхъ передъ судомъ присяглыхъ у Львовѣ. Опôсля рѣшивъ ся ôнъ посады учительскои и ставъ слухати правъ на университетѣ Черновецкôмъ. — Исидоръ Трембицкій бувъ въ Коломыи редакторомъ „Весны“, письма для литературы и забавы въ р. 1878., 1879. и 1880; потôмъ выдававъ „Прятеля для дѣтей“ (1881). Въ 1880. р. засновавъ ôнъ въ Коломыи

5 дѣяхъ) Осипа Барвѣнького[1]) п. з. „Павло Полуботокъ, наказный гетьманъ Украины“. Широку оцѣнку сеи гарнои траґедіѣ подавъ Володимиръ Левицкій у фелетонѣ политичнои часописи „Дѣло“ (1887; ч. 111—114). Опроче годить ся ще спôмнути про Остапа Левицкого, котрый въ хосенъ руско-народного театру переложивъ вельми складно 13 драматичныхъ творôвъ[2]).

* * *

Слѣдують ôдтакъ деякѝ поодинокѝ драматичнѝ писаня, котрѝ мають бôльшу або меншу стôйнôсть литературну:

———

„литературно-драматичне общество“ и выступавъ въ драматичныхъ роляхъ въ театрѣ аматорскôмъ. Ôнъ выдавъ въ Коломыи також деякѝ свои драматичнѝ творы: 1 „Ицко сватъ“. Комедія въ 1 дѣйствію (1877). 2. „Облога Плевны“. Образъ въ 3 актахъ съ прологомъ (1878). 3. „На св. Андрея“. Комедія въ 2 актахъ (1879). 4. „Prima aprilis“. Комедія въ 1 актѣ (1880). Сѝ драматичнѝ писаня не можуть зватись вдоволяючими. Авторъ знае сценичнѝ ефекты, але не проявляе вдачѣ драматурґа. Въ поодинокихъ сценахъ комедій добачаемо подекуды досыть смѣхотворного матеріялу, але цѣлôсть твору не мае стôйности литературнои. Опроче мова въ драматичныхъ творахъ Трембицкого не всюды е чисто-рускою.

[1]) Осипъ Барвѣньскій, рôдный братъ Володимира й Олександра, бувъ священикомъ въ Сервирахъ Золочѣвского повѣту (род. 1844., вмеръ 1889. р.). Про его литературну дѣяльнôсть гляди Львôвску „Правду“, 1889. р., выпускъ V., стор. 387—388. Опроче про сего письменника скаже ся дещо бôльше въ третѣй части сеи Історіѣ литературы рускои.

[2]) Порôвн. литературну оповѣстку Корнила Устіяновича про драматичнѝ переклады Остапа Левицкого въ „Дѣлѣ“, 1889; ч. 82. — Драматичнѝ творы писавъ мѣжь иншими також Степанъ Даниловичь Паливода-Карпенко, артистъ драматичный театру въ Минску. Въ шѣстьдесятыхъ рокахъ представленѝ въ руско-народнôмъ театрѣ у Львовѣ ось-якѝ его творы: а) „Тетяна Переяславка“, оперетка въ 2 дѣяхъ; б) „Жидôвска мудрôсть, циганьска хитрôсть и козацька простота“; комедіо-опера въ 2 дѣяхъ. Ôнъ написавъ також оперетку въ 2 дѣяхъ п. з. „Насамперед скôнчались, а потôмъ повѣнчались“. Єѣ грають теперь въ народно-рускôмъ театрѣ въ Галичинѣ.

1. „Доля“. Драма у пяти дѣяхъ Стеценка. Харьковъ, 1863. Въ сѣй гарнôй драмѣ добачавъ Карпенко-Карый мабуть свôй взоровзôръ въ писаню своеи драмы „Хто виненъ?“

2. „Мотра Кочубеѣвна“. Драма въ 5 годинахъ, мовою мѣрною, зложення Марка Онука. Полтава 1864. — Критичну оцѣнку сеи драмы зладивъ Иванъ Нечуй-Левицкій („Правда“, 1868; число 30—31).

3. „Послѣднiй кошовый запорожськiй“. Малороссійска опера въ 4 дѣйствіяхъ Д(митра) Старицького. Полтава, 1865. — Також сю драму оцѣнивъ Нечуй-Левицкій („Правда“, 1868; ч. 32).

4. „Сватання невзначай“. Драма въ 6 дѣяхъ. Києвъ 1864, и „Ятрôвка“. Драма въ 5 дѣяхъ. Києвъ 1864. Написавъ О. Цись. — Критичну оповѣстку про обѣ сѝ драмы надруковано въ „Правдѣ“, 1867; ч 2.[1])

5. „За Немань иду“. Оперетка въ 4 актахъ Володимира Александрова. Харьковъ, 1873. — Той-же авторъ написавъ також драматичну оперетку въ 5 актахъ п. з. „Не ходи Грицю на вечерницѣ“ (Полтава, 1884), котра е досыть вдатнымъ творомъ драматичнымъ[2]).

6. „Нещасна любовь“. Опера въ 3 дѣйствіяхъ

———

[1]) О. Цись написавъ пôдъ псевдонимомъ М. Мовчія драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Грѣхъ за-для лиха“, котру друковано у Львôвскôй „Нивѣ“ 1865. р., № 15—20 (недокôнчено).

[2]) Про Володимира Александрова, спорудника альманаха „Складка“, гляди Історію литературы рускои II., стор. 720—721.

Т. Ш. (Исидора Мыдловского)[1]) въ письмѣ литературно-науковôмъ „Денница“ (пôдъ редакціею Ивана Верхратского) Въ Станиславовѣ, 1880; число 15—21.

7. „Неспарована пара“. Драма въ 5 дѣяхъ. Зложивъ Д. Недоля. Кіѣвъ, 1885. Пишучи сю драму Недоля добачавъ подекуды свôй взоровзôръ въ Стеценковôй драмѣ „Доля“. Одначе твôръ Недолѣ не мае ваги литературнои, якъ се выказавъ М. Комаръ у своѣй основнôй критичнôй розвѣдцѣ („Зоря“, 1886; стор. 242—243).

8. „Русальчинъ великдень“. Драматична дума въ пять одмѣнъ П. П(одорожного). Кіѣвъ, 1885. — Сей гарный драматичный твôръ оцѣнивъ М. Комаръ въ „Зорѣ“ 1886. р., стор. 244—245.

9. „Пôдъ Ивана Купайла“. Драматичнû сцены въ 4 дѣяхъ А. С. Шабельскои (Олександры Толочиновои). Кіѣвъ, 1887. — Се є вдатна картина етнографична, зъявляюча чи-малый таланъ авторки до писаня драмъ побутовыхъ.

* * *

Въ кôнци заслугують на згадку ще отъ-сû переклады чужихъ творôвъ драматичныхъ:

1. „Єрмакъ“. Сумоглядъ въ пяти дѣйствахъ Алексея Хомякова. Переводъ на языкъ руській Келестиномъ Долиняненькомъ Въ Львовѣ, 1849.[2])

[1]) Исидоръ Мыдловскій, урядникъ судовый въ Галичинѣ, написавъ мелодраму „Капраль Тимко“ (музыка Виктора Матюка), котру часто грають въ руско-народнôмъ театрѣ. Єѣ надруковано въ Коломыи 1884. р.

[2]) Біографію Келестина Долиняненька (Скоморôвского) написавъ Володимиръ Пôдманастырскій, и ôдтакъ зъ деякими замѣтками Ивана Франка надруковано єѣ въ „Зорѣ“, 1886. р., стор. 339. — Въ Вѣденьскôмъ „Вѣнку“ надруковано гарный стишокъ К. Скоморôвского п. з. „Птицѣ-послы“ (II., стор 62—64).

2. „Циганы“. Драма Осипа Корженьовского въ 5 дѣяхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовській (Павлинъ Свенцицкій“). („Руська Читальня“. № III. Львôвъ, 1864.)

3. „Шельменко наймитъ“. Комедія Григорія Основяненка-Квѣтки въ 5 дѣяхъ. Зъ московськои мовы окрôмъ ролѣ Шельменка перевѣвъ Кс. Климкович. („Руська Читальня“. № IV. Львôвъ, 1864).

4. Фавстъ. Траґедія Йогана Вольфґанґа Ґете. Часть перша. Зъ нѣмецького переклавъ и пояснивъ Иванъ Франко. У Львовѣ, 1882. Початокъ сего знаменитого перекладу надруковано въ „Правдѣ“ 1880. р., стор. 1—24.

5. „Антиґона“. Драматична дѣя Софокля. Зъ греческого на южноруськую мову перевѣршувавъ Петро Нѣщинській[1]). Одесса, 1883. — Сей вдатный перекладъ оцѣнивъ Иванъ Франко у Львôвскôй „Зорѣ“, 1883 р., стор. 367—368; 378—379.

6. „Вильгельмъ Тель“. Драма въ пяти дѣяхъ Фридриха Шіллера зъ нѣмецкого переклавъ Володимиръ Кмицикевичь. Выдане „Академичного Братства“ Львôвъ, 1887.

7. „Орлеаньска Дѣва“. Романтична траґедія Фридриха Шиллера. На малорускій языкъ переложивъ Евгеній Горницкій. (Львôвска „Зоря“, 1888: числа 6—8, 10—17, 19—24, и окрема ôдбитка зъ р. 1889).

Суть еще иншû переклады чужихъ творôвъ драматичныхъ, примѣромъ переклады Шекспировыхъ творôвъ, щô ихъ зладивъ Пантелеймонъ Ку-

[1]) Петро Нѣщиньскій, учитель въ Одессѣ, переложивъ на мову украиньску пяту й шесту пѣсню Гомеровои Одиссеѣ. Порôвн. Исторію литер. рус. II., стор. 351.

лѣшь, та про нихъ скаже ся дещо въ третѣй части сеи Исторіѣ литературы рускои.

* * *

Отъ и поглядъ на руску драматургію. Правда, що она не богата творами знаменитыми, та що она въ галицкôй Руси допервa ôдъ часу заснованя театру (1864) стала розвиватись, однако сї драматичнї писаня, котрї появились на Руси-Украинѣ ôдъ сѣмдесятыхъ рокôвъ, суть порукою дальшого животворного змаганя музы драматичнои. Такъ отже поезія руско-украиньска мимо всѣлякихъ перепонъ розвинулась гарно: именно-жь лирична поезія пѣснями й думками Тараса Шевченка стала славно звѣстною въ цѣлôй Славянщинѣ. Хоча-жь поезія епична й драматична досѣль еще не звеличилась творами письменникôвъ ґеніяльныхъ, то все-таки въ деякихъ поемахъ и драмахъ зъображають ся вельми вдатно картины суспôльного й народного нашого житя. Справдѣ, зъ погляду на поезію руско-украиньску можна дôзнатись, що она мѣжь сестрицями славяньскими непослѣдне займае мѣсце. Гарна й милозвучна наша мова стала голосна въ свѣтѣ, и вже нѣяка сила ворожа не здужае зупинити розвою еи въ письменности.

Наша дума, наша пѣсня
Не вмре, не загине...
Отъ-де, люде, наша слава,
Слава Украины!
Безъ золота, безъ каменю,
Безъ хитрои мовы,
А голосна, та правдива,
Якъ Господа слово![1])

---

[1]) Т. Г. Шевченко, „Кобзарь". У Празі, 1876. II., стор. 2—3.

~ Зміст ~

Поезія лірична.